

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

STUDIA UNIVERSITATIS

Nr.4(24)
2009

SERIA
ŞTIINŢE UMANISTICE

REVISTĂ ŞTIINŢIFICĂ
Anul III
ISSN 1857-2081

Chişinău

ISSN 1857-209X

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă ştiinţifică

SERIA

Ştiinţe umanistice

- Istorie
- Filosofie
- Lingvistică şi Literatură
- Studiul artelor

Fondată în anul 2007

Chişinău
CEP USM

Nr.4(24)
2009

Articolele incluse în prezentul volum au fost recomandate de subdiviziunile didactico-ştiinţifice primare ale USM şi consiliile ştiinţifice ale instituţiilor în cadrul cărora activează autorii, recenzate de specialişti în domeniu şi aprobate spre publicare de către Senatul USM (proces-verbal nr.8 din 26 mai 2009).

Adresa redacţiei:
str. A.Mateevici, 60
MD 2009, Chişinău, Republica Moldova
Tel. (37322) 577414; 577442; FAX (37322) 577440
e-mail: lgorceac@usm.md
www.usm.md/start.aspx?text=339

ÎNDRUMAR PENTRU AUTORI

Revista „Studia Universitatis” a USM este o ediție științifică periodică în care sunt publicate realizările științifice obținute în ultimii ani în cadrul catedrelor, centrelor şi laboratoarelor de cercetări științifice ale USM, precum şi în alte instituții şi centre științifice. Revista apare în 5 serii, a câte 2 numere anual fiecare, după cum urmează:

- **Ştiințe ale naturii** (Biologie, Chimie, Fizică) – ianuarie, august;
- **Ştiințe exacte şi economice** (Matematică, Informatică, Economie) – februarie, septembrie;
- **Ştiințe sociale** (Drept, Ştiințe Politice şi Administrative, Sociologie, Asistență Socială, Jurnalism, Ştiințe ale Comunicării) – martie, octombrie;
- **Ştiințe umanistice** (Istorie, Arheologie, Filosofie, Antropologie, Lingvistică şi Literatură, Studiul artelor) – aprilie, noiembrie;
- **Ştiințe ale educației** (Pedagogie, Psihologie, Didactici particulare) – mai, decembrie.

Articolele trebuie să fie însoțite de rezumate: în limba franceză sau engleză – pentru articolele scrise în limba română; în limbile română şi engleză sau franceză – pentru articolele scrise în limba rusă.

Deciziile finale privind editarea articolelor şi volumul revistei aparțin membrilor Colegiului de redacție şi se aprobă la şedința Senatului USM.

O persoană poate fi autor şi/sau coautor a cel mult 2 articole.

Articolul (5-10 pagini) trebuie scris clar, succint, fără corectări şi să conțină data prezentării. Materialul cules la calculator în editorul *Word* se prezintă în formă electronică împreună cu un exemplar imprimat (cu contrast bun), semnat de toți autorii. Pentru relații suplimentare se indică telefoanele de la serviciu şi domiciliu ale unuia dintre autori.

Articolele se vor prezenta cu cel puțin 30 de zile înainte de luna în care va fi scos de sub tipar volumul, în blocul 2 al USM (Anexă), biroul 21: Raisa Crețu, şef secție, DCI (tel. 57-74-42), sau Lilia Ceban, specialist coord., DCI (tel. 57-74-40).

Structura articolului:

TITLUL (se culege cu majuscule).

Prenumele şi NUMELE autorilor (complet).

Afilierea (catedra sau LCŞ – pentru colaboratorii Universității, instituția – pentru autorii sau coautorii din afara USM).

Rezumatele (până la 200 de cuvinte).

Textul articolului (la 1,5 interval, corp – 12, încadrat în limitele 160×260 mm^2).

Referințe

Figurile, fotografiile şi tabelele se plasează nemijlocit după referința respectivă în text sau, dacă autorii nu dispun de mijloace tehnice necesare, pe foi aparte, indicându-se locul plasării lor în text. În acest caz, desenele se execută în tuş, cu acuratețe, pe hârtie albă sau hârtie de calc; parametrii acestora nu vor depăşi mai mult de două ori dimensiunile lor reale în text şi nici nu vor fi mai mici decât acestea; fotografiile trebuie să fie de bună calitate.

Sub figură sau fotografie se indică numărul de ordine şi legenda respectivă.

Tabelele se numerotează şi trebuie să fie însoțite de titlu.

În text referințele se numerotează prin cifre încadrate în paranteze pătrate (de exemplu: [2], [5-8]) şi se prezintă la sfârşitul articolului într-o listă aparte în ordinea apariției lor în text. Referințele se prezintă în modul următor:

a) articole în reviste şi în culegeri de articole: numele autorilor, titlul articolului, denumirea revistei (culegerii) cu abrevierile acceptate, anul ediției, volumul, numărul, paginile de început şi sfârşit (ex.: Zakharov A., Müntz K. Seed legumanis are expressed in Stamens and vegetative legumains in seeds of *Nicotiana tabacum L.* // J. Exp. Bot. - 2004. - Vol.55. - P.1593-1595);

b) cărțile: numele autorilor, denumirea completă a cărții, locul editării, anul editării, numărul total de pagini (ex.: Смирнова О.В. Структура травяного покрова широколистных лесов. - Москва: Наука, 1987. - 206 c.);

c) referințele la brevete (adeverințe de autor): în afară de autori, denumire şi număr se indică şi denumirea, anul şi numărul Buletinului de invenții în care a fost publicat brevetul (ex.: Popescu I. Procedeu de obținere a sorbentului mineral pe bază de carbon / Brevet de invenție nr.588 (MD). Publ. BOPI, 1996, nr.7);

d) în cazul tezelor de doctorat, referințele se dau la autoreferat, nu la teză (ex.: Karsten Kling. Influența instituțiilor statale asupra sistemelor de ocrotire a sănătății: Autoreferat al tezei de doctor în ştiințe politice. - Chişinău, 1998. - 16 p.).

Lista referințelor trebuie să se încadreze în limite rezonabile.

Nu se acceptă referințe la lucrările care nu au ieşit încă de sub tipar.

Articolele prezentate fără respectarea stilului şi a normelor gramaticale, a cerințelor expuse anterior, precum şi cu întârziere vor fi respinse.

CONFLICTUL TRANSNISTRIAN ŞI ROLUL UNIUNII EUROPENE ŞI SUA ÎN SOLUŢIONAREA ACESTUIA

Constantin SOLOMON

Catedra Istoria Românilor

The present article analyzes the process of negotiations for solving the Transnistrian conflict starting with 1992, stressing namely the negotiations in the format „5+2".

After signing the plan of Actions – the European Union – Republic of Moldova, the EU and USA agreed to participate at the negotiations as observers, by undertaking the new format „5+2".

The negotiations format „5+2" includes 2 parts – Republic of Moldova and Transnistria, two mediators – OSCE, the Russian Federation, Ukraine, and observers – US and the European Union.

Due to the lack of a politic will of these two sides implied in the conflict, and first of all from Russian Federation, the conflict is still not being solved until present times.

Once EU and USA started to take part at the process of negotiations, the positions of Republic of Moldova has Strengthened. There have been created some real premises for the definite settlement of the Transnistrian conflict.

Procesele politice care au dus la proclamarea independenţei Republicii Moldova au provocat, în acelaşi timp, şi separatismul din partea de est a ţării. Deşi în 2009 se împlinesc deja optsprezece ani de independenţă a Republicii Moldova, aceasta este ştirbită de conflictul din regiunile de est (Transnistria) care, decurgând cu intensitate diferită în diferite perioade, rămâne încă nesoluţionat, „îngheţat".

Conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova, intrat în circuitul uzual cu denumirea de conflict transnistrian, face parte sub aspect tipologic din categoria celor care au trecut, în decursul dezvoltării lor, prin faza confruntărilor armate.

Conflictul transnistrian afectează statalitatea moldovenească asemeni unei maladii grave. În mod cert, atâta timp cât această „maladie" nu va fi tratată, independenţa Republicii Moldova nu va avea o credibilitate deplină. Este cunoscut că un tratament este eficient doar în cazul în care a fost pus diagnosticul corect. Cu toată vechimea şi importanţa sa, conflictul transnistrian, o perioadă îndelungată, nu s-a aflat în centrul atenţiei societăţii din Republica Moldova, iar unele teme legate de acesta sunt tabuizate şi azi.

Pentru a putea aborda chestiunea soluţionării conflictului transnistrian, este necesară formularea cu precizie a parametrilor acelei stări a statalităţii, când conflictul va putea fi considerat soluţionat, iar statul moldovenesc îşi va dobândi integritatea.

Pe lângă gradul înalt de periculozitate pentru situaţia internă, conflictul transnistrian are un potenţial de instabilitate regională: orice moment de tensiune în Transnistria riscă să se transforme într-un conflict regional cu implicarea altor state, în special al Ucrainei, României, Rusiei.

Din 1992, procesul de negocieri între părţile aflate în conflict este orientat pe două direcţii: 1) determinarea statutului Transnistriei şi 2) luarea unei decizii în privinţa contingentului militar rus aflat în Transnistria.

În legătură cu aceasta, trebuie de menţionat că interesele Federaţiei Ruse în această regiune au un rol considerabil în evoluţia conflictului. Ele se manifestă în câteva aspecte: în primul rând, interesele ruse sunt de ordin geostrategic. Partea rusă consideră prezenţa sa pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv militară, drept o posibilitate de a exercita influenţă în Balcani. O astfel de poziţie a fost exprimată în repetate rânduri atât de către Guvernul rus, cât şi de diferite mişcări politice din Rusia.

În al doilea rând, interesele Rusiei poartă un caracter politic. Unităţile de trupe ruseşti din Transnistria sunt ultimul contingent militar al Federaţiei Ruse dislocat în Europa dincolo de graniţele Statului rus. Retragerea acestor trupe ar putea fi considerată ca o cedare în faţa Occidentului şi ar lipsi Rusia de anumite pârghii de influenţă în zona dată.

În consecinţă, interesele geostrategice şi politice pe care le are Rusia în regiunea transnistriană explică suportul politic, economic şi militar acordat de această ţară regimului de la Tiraspol.

La 21 iulie 1992 a fost semnată Convenţia cu privire la principiile reglementării paşnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova, cunoscută sub numele „Convenţia Elţin–Snegur". După semnarea Convenţiei, conducerea ţării noastre a solicitat Preşedintelui în exerciţiu al OSCE ca în Moldova să fie trimisă o misiune care ar urmări aplicarea în practică a acestei convenţii.

La 15 august 1992, la întâlnirea a 15-a a Comitetului Înalților Funcționari de la Praga, dl Adam Daniel Rotfeld a fost desemnat reprezentant personal al Preşedintelui OSCE, având mandat de a studia situația din raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova, a consulta toate părțile interesate în reglementarea conflictului şi de a elabora propuneri privind ajutorul care ar putea fi acordat Moldovei de către OSCE [1]. În urma întâlnirilor cu toate Părțile interesate (conducerile Moldovei, Ucrainei, Rusiei şi României), Adam Rotfeld a întocmit un raport, care a fost prezentat CÎF al OSCE la 4 februarie 1993. În baza acestui raport, CÎF a hotărât instituirea unei misiuni OSCE de lungă durată în Republica Moldova „cu scopul de a contribui la realizarea unei reglementări politice durabile şi atotcuprinzătoare a conflictului în toate aspectele lui" [2]. În martie 1993, misiunea OSCE îşi avea deja oficiu permanent la Chişinău.

La cererea Moldovei, la sfârşitul lunii aprilie 1993, în procesul de negocieri se include OSCE. Recomandările OSCE au însemnat o cotitură în procesul negocierilor privind soluționarea conflictului transnistrian. Misiunea OSCE numai în 1993 a întocmit peste 20 de rapoarte şi a elaborat un proiect de statut special al raioanelor de est ale Moldovei, care a stat la baza proiectului de statut juridic special al republicii nistrene elaborat de Parlamentul Republicii Moldova [3].

De menționat că Federația Rusă nu şi-a abandonat intențiile de a-şi legaliza prezența trupelor sale în Transnistria prin „Sistemul garanțiilor militare". Moscova a dat şi dă vina pentru nerespectarea angajamentelor sale pe liderii separatişti de la Tiraspol, care, chipurile nu permit evacuarea şi distrugerea echipamentului militar şi a armamentului rusesc. Realmente, Rusia trage de timp sperând ca prin presiuni economice şi politice să determine regimul de la Chişinău să accepte legalizarea prezenței militare ruse pe teritoriul Republicii Moldova.

Acest lucru s-a manifestat deosebit de clar în aşa-numitul „Memorandum Kozak", document elaborat de către Dmitri Kozak, reprezentantul Preşedintelui Federației Ruse, în înțelegerea pe care a avut-o Preşedintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin, şi cu liderul de la Tiraspol, Igor Smirnov, plan susținut de Ucraina.

Încă în vara anului 2003, bazându-se pe cercetările realizate de Institutul de Politici Publice, O.Nantoi a propus formula cunoscută în prezent cu denumirea „Strategia 3D", ce prevedea demilitarizarea, decriminalizarea şi democratizarea raioanelor de răsărit ale Republicii Moldova. De menționat doar că peste un an, în vara anului 2004, un grup de experți din partea diferitelor organizații nonguvernamentale, inclusiv de peste hotare, au elaborat în baza „Strategiei 3D" un „Plan de acțiuni" [4]. Această strategie a prezentat un interes deosebit atât la Chişinău, cât şi la Washington şi Bruxelles, însă nu a fost realizată în practică.

Alegerile în Ucraina din ianuarie 2005, intenția conducerii acestei țări de a se integra în structurile euro-atlantice şi a Uniunii Europene au schimbat parțial viziunea ucraineană referitor la problema transnistriană. Noi condiții de reglementare a conflictului transnistrian au fost create odată cu implicarea mai activă a noului Preşedinte al Ucrainei V.Iuşcenko în problema transnistriană. La 22 aprilie 2005, partea ucraineană a dat citire unui propriu plan de reglementare a conflictului. Acest plan preşedintele ucrainean V.Iuşcenko l-a numit „şapte paşi spre reglementarea conflictului transnistrian".

La 28 iulie 2005, Preşedintele Republicii Moldova, V.Voronin a semnat decretul pentru promulgarea Legii cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria) [5].

Partea moldovenească şi-a îndeplinit angajamentele asumate în cadrul noului parteneriat cu Ucraina, referitoare la prezentarea propriei concepții cu privire la reglementarea diferendului transnistrian. Legea a oferit un punct clar de plecare şi în raporturile cu partenerii internaționali în eforturile de a lichida de pe harta Europei moderne această zonă a separatismului, generatoare de riscuri şi instabilități.

La 18 iulie 2006, la Chişinău, a avut loc o conferință internațională la care savanții – jurişti americani – Mark Meyer şi Christopher Borgen au prezentat raportul „Dezghețarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova". Nerecunoscuta „rmn" a fost clasificată de către savanți ca un „regim de facto". Astfel de regimuri sunt tratate ca subiecte parțiale ale dreptului internațional. „Statutul lor unic generează anumite drepturi şi responsabilități, în primul rând ce țin de acțiuni necesare pentru suportul şi bunăstarea populației. Ele pot încheia acorduri, cărora li se conferă un statut mai jos decât cel al tratatelor. Pe lângă dreptul de a acționa pentru a-şi susține populația, un „regim de facto" poate fi tras la răspundere pentru încălcarea dreptului internațional", – se subliniază în raport [6].

Potrivit experților de la International Crisis Grup (ICG), organizație multinațională independentă, nonprofit, menită să prevină şi să soluționeze conflicte de pe mapamond, o implicare mai mare din partea UE şi SUA în procesul de reglementare a conflictului transnistrian este esențială „pentru această parte săracă şi instabilă a Europei" [7].

 ISSN 1857-209X

Încă la 28 iunie 2001 Republica Moldova a semnat cu UE Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. În acest document, la cererea Rusiei au fost introduse două clauze, prevederi:

1. Uniunea Europeană să nu semneze un Acord de Asociere şi Stabilizare cu Republica Moldova. (Acest acord ar deschide perspective, posibilităţi pentru integrarea Moldovei în UE).
2. Uniunea Europeană să nu se implice în soluţionarea conflictului transnistrian.

Însă, după semnarea Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est de către Republica Moldova în politica externă a UE au avut loc schimbări esenţiale.

În anul 2004, la UE s-au alăturat 10 state, iar în 2007 încă 2 ţări: România şi Bulgaria. Actualmente, UE încadrează 27 de state europene, cu aproximativ 492 de milioane de locuitori şi produce peste 25% din Produsul Intern Brut mondial. UE este cel mai important centru economic, comercial, financiar, valutar, cultural din lume.

După 1 ianuarie 2007, Republica Moldova s-a pomenit la hotarele UE. Graţie politicii europene de vecinătate, elaborată încă în 2003-2004, UE şi-a revizuit parţial politica faţă de conflictul transnistrian.

În planul de acţiuni propus Republicii Moldova în cadrul politicii europene de vecinătate (PEV), UE vedea în soluţionarea conflictului transnistrian stabilizare la hotarele UE.

După semnarea Planului de Acţiuni UE–Republica Moldova (februarie 2005-ianuarie 2008), Uniunea Europeană şi SUA au dat acordul să participe la formatul de negocieri în calitate de observatori, căpătând formula „5+2". Formatul de negocieri „5+2" include: două părţi implicate – Republica Moldova şi Transnistria; mediatori – OSCE, Federaţia Rusă, Ucraina; observatori – SUA şi Uniunea Europeană.

De menţionat că cu venirea UE şi SUA la procesul de negocieri poziţiile Republicii Moldova s-au fortificat.

Nimeni nu contestă faptul că diplomaţia rusă a contribuit la relansarea negocierilor Voronin-Smirnov din 11 aprilie 2008 prin eforturi diplomatice. În realitate însă, adevăratul impuls pentru aceste negocieri a fost dat de Uniunea Europeană. Anume UE a schimbat realităţile de pe teren, forţând Tiraspolul să negocieze. Pentru prima dată după 1992 Moldova apare ca un partener care discută de pe late poziţii „de forţă" cu Tiraspolul. Acest lucru se datorează UE care are o strategie de susţinere a reintegrării Moldovei promovată pe trei nivele.

Primul este exercitarea presiunilor asupra Transnistriei. Restricţiile de călătorie, dar mai ales lansarea misiunii de asistenţă la frontieră (EUBAM) şi noul regim vamal introdus în martie 2006 sunt rezultatele implicării UE în procesul de reglementare transnistriană. Anume UE a exercitat presiuni asupra Ucrainei pentru a o face să implementeze noul regim vamal şi a forţat indirect companiile transnistriene să se înregistreze la Chişinău. Combinaţia dintre noul regim vamal şi EUBAM creează tensiuni sociale, politice substanţiale în Transnistria. Elitele au acces mai puţin la beneficiile corupte provenite din trafic şi contrabandă. Populaţia este afectată de inflaţie şi criza economică. Relansarea dialogului moldo-rus a contribuit la sistarea sprijinului rus pentru Transnistria. Anume UE a creat această situaţie din jurul Transnistriei şi a pus bazele reintegrării spaţiului economic unic al Republicii Moldova.

Al doilea element strategic al UE vizează europenizarea Moldovei, spre a o face mai atractivă pentru locuitorii Transnistriei. Planul de acţiuni, acordul de facilitare a vizelor, asistenţa economică, asistenţa pentru serviciile vamale şi de grăniceri şi mai ales facilitarea comerţului fac parte din această strategie. Acest regim de facilitare a comerţului este aplicat doar statelor balcanice şi Moldovei. Astăzi UE oferă Moldovei un nivel de asistenţă financiară aproape comparabil cu statele balcanice, care au o perspectivă de aderare la UE. În 2006-2008 exportul regiunii transnistriene în UE a crescut cu 59%, mai mult decât creşterea exporturilor în Rusia. Este mare dorinţa universităţilor transnistriene de a primi acreditare la Chişinău, astfel obţinând acces la proiecte de cooperare internaţională şi burse europene pentru studenţi. Adică, sunt doar câteva exemple prin care UE face Moldova atractivă şi indispensabilă unor segmente importante ale societăţii transnistriene.

Al treilea element de strategie ţine de promisiunea unor beneficii economice şi mai mari în cazul reintegrării ţării. Într-o Moldovă reunificată şi locuitorii Transnistriei vor beneficia de asistenţa UE. Importante sunt discuţiile de finanţare internaţională a unor proiecte de infrastructură a coridoarelor transeuropene de transport, care ar traversa Moldova, inclusiv Transnistria. Nu Rusia şi nu Moldova vor finanţa astfel de proiecte, ci anume UE şi SUA [8].

La şedinţele Comisiei Naţionale de Integrare Europeană (CNIE), s-a subliniat permanent că Moldova doreşte ca viitorul document juridic, care urmează a fi negociat cu Bruxelles, să ia forma unui Acord de Asociere şi să prevadă perspectivă clară de aderare la Uniunea Europeană [9].

Conducerea statului a menţionat nu o singură dată că pentru Moldova este foarte importantă atitudinea activă adoptată de preşedintele Federaţiei Ruse, Dmitri Medvedev, faţă de procesul de soluţionare a problemei transnistriene.

Uniunea Europeană manifestă un interes activ faţă de Republica Moldova în contextul politicii europene de vecinătate şi în baza Acordului de Parteneriat şi Cooperare Uniunea Europeană-Republica Moldova, inclusiv prin eforturile de soluţionare a diferendului transnistrian.

Totodată, menţionăm că a te baza numai pe UE în relaţia cu Moscova este insuficient. În acest sens, pot fi invocate iniţiativele grăbite ale Reprezentantului UE pentru Republica Moldova, Kalman Miszei, susţinătorul total al „spălării" imaginii lui Evgheni Sevciuk în vederea unei întâlniri la Parlamentul European cu „omologul" său Marian Lupu. Cum rămâne însa cu declaraţiile pro-independenţă ale speaker-ului de la Tiraspol şi chiar a indignării acestuia că Rusia nu mai tratează „la pachet" conflictele îngheţate conferindu-i Republicii Moldova un statut privilegiat, inadmisibil pentru favoritul domnului Kalman Miszei care ţine morţiş la independenţă?

De menţionat că conflictul transnistrian este mai puţin complex şi mai uşor rezolvabil, pornind de la câţiva factori.

În cazul conflictului transnistrian nu există doi factori importanţi: factorul etnic şi religios, factori care există în alte conflicte. Adică nu există ură, contradicţii, tensiuni la nivelul ambelor maluri ale Nistrului.

Al doilea factor este existenţa unui plan al autorităţilor moldoveneşti de la sfârşitul anului 2006 pentru rezolvarea conflictului transnistrian. Planul ţine cont de problemele tuturor părţilor implicate în conflict. Adică toate problemele să fie abordate în complex: problemele politice, economice, sociale, culturale etc. Problema constă în determinarea statutului Transnistriei în cadrul Republicii Moldova. Acest plan deocamdată n-a avut un efect benefic în rândul liderilor de la Tiraspol.

Al treilea factor este formatul de negocieri „5+2".

Republica Moldova a înaintat o serie de iniţiative de întărire a încrederii cetăţenilor de pe ambele maluri ale Nistrului. Din lipsa unei voinţe politice din partea actorilor implicaţi în conflict şi, în primul rând al Federaţiei Ruse, conflictul nu este rezolvat până în prezent.

Aplicarea unor garanţii internaţionale de acordare şi menţinere a statutului Transnistriei în cadrul statului unitar suveran Republica Moldova presupune excluderea factorilor care au contribuit, într-o măsură sau alta, la crearea stării de incertitudine. În acest sens, au prioritate următoarele măsuri de introducere a pachetului de garanţii internaţionale privind securitatea pentru Transnistria şi Republica Moldova:

– retragerea grupului operativ de forţe ruseşti de pe teritoriul Transnistriei şi utilizarea sau evacuarea muniţiilor şi armamentului rămas;

– crearea unui contingent de forţe pacificatoare internaţionale sub egida OSCE, din componenţa căruia să facă parte, pe lângă militari din diferite ţări, militari din statele-garante Ucraina şi Rusia.

La 13 mai 2009, Preşedintele Republicii Moldova, V.Voronin, a avut o convorbire telefonică cu J.Solana, Secretar General al Consiliului Uniunii Europene. Interlocutorii şi-au exprimat convingerea că iniţierea formatului „5+2" va constitui un factor decisiv în identificarea unei soluţii definitive a problemei transnistriene [10].

După cum arată experienţa internaţională de reglementare a altor probleme stringente şi complicate, aplanarea acestui conflict este posibilă doar dacă se va proceda respectând principiile dreptului internaţional şi luând în consideraţie interesele legitime ale părţilor implicate.

Referinţe:

1. Meeting of the CSO // Prague, Journal. - 1992. - No2. - P.2.
2. Final Report on the Conflict in the Left Bank Diniester Areas of the Republic of Moldova by the Personal Representative of the Chairman // Office of the CSCE Council Adam Daniel Rotfeld (Poland) Director of SIPRI. - Prague, 31 Ianuary 1993, p.3.
3. Solomon C. Rolul OSCE în menţinerea stabilităţii în Republica Moldova. Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene // Perspectiva. - Chişinău, 2000, p.153.
4. Нантой О. Приднестровский конфликт – от консенсуса декларации к консенсусу действий // Экономическое обозрение. Логос пресс. - 2005. - № 14. - C.17.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2005. - Nr.101-103. - P.16.
6. Meyer M., Borgen Chr. Dezgheţarea uni conflict „îngheţat": Aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova. – Chişinău, 2006, p.8.
7. Rusia nu este capabilă să reglementeze conflictul transnistrian // Moldova Suverană, 26 august 2004, p.5.
8. Popescu N. Întâlnirea Voronin–Smirnov în umbra Uniunii Europene // Moldova > Politic > Comentarii. 25 aprilie 2008. http://www.azi.md/print/49099Ro
9. Chişinăul doreşte un Acord de Asociere cu perspectivă de aderare la UE // Moldova Suverană, 26 iunie 2008, p.1.
10. Vladimir Voronin a avut o convorbire telefonică cu Javier Solana // Moldova Suverană, 14 mai 2009.

Prezentat la 15.05.2009

RELAȚIILE POLITICE ŞI ECONOMICE ALE REPUBLICII MOLDOVA CU REPUBLICA BELARUS (1991-2005)

Ion GHELEȚCHI

Catedra Istoria Românilor

In the article are analyzed the political and economical relations of Republic of Moldova with the Republic of Belarus during 1991-2005. The author reveals the formation of the legal basis of multilateral cooperation between two countries. The political and economical relations between Republic of Moldova and Republic of Belarus did not evaluate constantly, it was signed many agreements, treaties, conventions which opened the way to a fruitful bilateral cooperation.

Odată cu destrămarea URSS, la sfârşitul anului 1991, pe harta politică a lumii apar 15 țări independente. Aceste state îşi stabilesc strategiile de dezvoltare şi evoluție conform situației lor geopolitice. În acest context, țările postsocialiste au luat un curs de dezvoltare, în mare parte, mult prea asemănător.

Tânărul stat Republica Moldova, făcând parte din fostul spațiu sovietic, încă de la începutul constituirii a urmărit angajarea în structurile internaționale, inițierea unor relații bilaterale cu diferite state ale lumii, în special cu cele din fosta Uniune. În „Concepția politicii externe a Republicii Moldova", adoptată de Parlamentul de la Chişinău la 2 februarie 1995 se subliniază că relațiile bilaterale cu Republica Belarus, Ucraina şi Federația Rusă sunt prioritare, fiind determinate de particularitățile dezvoltării istorice şi de situația geopolitică a acestor țări. „De caracterul acestor relații – se precizează în documentul respectiv – vor depinde, în mare măsură, stabilitatea politică şi succesul reformelor politice, economice şi culturale în țara noastră" [1].

Începând cu anul 1991, s-a constituit baza juridică a cooperării multilaterale între fostele republici sovietice în cadrul Comunității Statelor Independente (CSI). Astfel, timp de numai nouă ani (1991-2000), au fost adoptate în total 1 022 de documente, inclusiv 376 de către Consiliul Şefilor de State şi 646 de către Consiliul Şefilor de Guverne. Din totalul documentelor adoptate, 864 (84,5%) au intrat în vigoare din ziua semnării, iar 158 (15,5%) solicită ratificarea sau îndeplinirea procedurilor interne necesare [2].

Republica Moldova, ca țară-membră a CSI şi participant la activitățile desfăşurate în cadrul acestei structuri, a semnat mai multe acorduri bilaterale, inclusiv cu Republica Belarus.

Pe parcursul anilor 1991-2005, între Republica Moldova şi Republica Belarus s-au stabilit relații de parteneriat în diverse domenii, precum cel politic, economic şi cultural, care au influențat dezvoltarea ulterioară a acestor state.

Relațiile dintre Republica Moldova şi Republica Belarus au evoluat constant începând cu 19 noiembrie 1992 [3], dată la care s-a semnat Protocolul privind stabilirea relațiilor diplomatice între cele două țări şi care a deschis calea unei fructuoase colaborări bilaterale. Până în anul 2005 între Republica Moldova şi Republica Belarus au fost semnate peste 60 de acorduri bilaterale în diverse domenii.

În prezent, atât pentru Republica Moldova, cât şi pentru Republica Belarus, se impune ca deosebit de actuală problema integrării în Uniunea Europeană, în contextul extinderii UE în Europa de Est. Pentru ambele state, necesitatea integrării este de netăgăduit, mai ales dacă ținem cont de trecutul lor comun, apropierea geografică, de similitudinile politicii interne promovate în perioada de tranziție.

Pe de altă parte, după declararea independenței, relațiile stabilite în trecutul nu prea îndepărtat între republicile unionale nu s-au diminuat, ci, din contra, s-au extins. În domeniul politic, de-a lungul celor 14 ani de colaborare au fost semnate mai multe acorduri bilaterale, dintre care menționăm:

– Acordul cu privire la stabilirea relațiilor de prietenie şi cooperare între Republica Moldova şi Republica Belarus, semnat la 19 noiembrie 1992, care serveşte drept bază a relațiilor dintre cele două state. Documentul a servit drept imbold pentru dezvoltarea relațiilor bilaterale, înviorându-le. Astfel, în cadrul Acordului, părțile au convenit asupra principiilor de parteneriat, egalitate, respect față de suveranitate şi integritate teritorială, de neamestec în problemele interne, respectării dreptului popoarelor la autodeterminare, înțelegere reciprocă şi promovare a politicii externe independente, asumându-şi îndeplinirea obligațiilor stipulate în dreptul internațional [4].

– În cadrul vizitei oficiale a Preşedintelui Republicii Belarus A.G. Lukaşenko în Republica Moldova (11-12 septembrie 1995) [5], a fost semnat Memorandumul privind garanţia drepturilor cetăţenilor, inclusiv ale tineretului, pensionarilor, legăturile aeriene, condiţiile şi ordinea schimbării locului de trai.

– Tratatul dintre Republica Belarus şi Republica Moldova pe termen lung privind colaborarea economică şi comercială pe anii 2000-2009, semnat în cadrul vizitei oficiale a Preşedintelui Republicii Moldova P.Lucinschi în Republica Belarus, în iunie 2000 [6].

– În august 2001 a avut loc vizita oficială a Prim-ministrului Republicii Moldova V.Tarlev în Republica Belarus. Vizita urmărea dezvoltarea ulterioară a relaţiilor politice, economice şi comerciale între cele două state [7].

– La 16-19 decembrie 2001 a avut loc vizita oficială a Preşedintelui Parlamentului Republicii Moldova E.Ostapciuc în Republica Belarus. Vizită care urmărea dezvoltarea parteneriatului în interesul celor două popoare [8].

– Memorandumul privind parteneriatul dintre Adunarea Naţională din Republica Belarus şi Parlamentul Republicii Moldova a fost semnat în ianuarie 2003, în cadrul vizitei oficiale în Republica Moldova a delegaţiei parlamentare bieloruse în frunte cu A.Voitovici, Preşedintele Sovietului Republican al Adunării Naţionale [9].

– În februarie 2005, V.V.Şeiman, conducătorul Administraţiei de pe lângă Preşedintele Republicii Belarus, s-a întâlnit în timpul vizitei de lucru cu Preşedintele Republicii Moldova V.Voronin. În cadrul acesteia oficialul bielorus a remarcat necesitatea implementării unui număr mai mare de proiecte care prezintă interes comun [10].

– În octombrie 2005, a avut loc vizita de lucru a Prim-ministrului Republicii Moldova V.Tarlev în Belarus, unde a avut o întrevedere cu vicepremierul I.Bambiza. În cadrul vizitei au fost abordate mai multe subiecte ce ţin de stadiul actual al relaţiilor bilaterale [11].

Republica Moldova este un partener important în ce priveşte comerţul cu Republica Belarus.

Volumul operaţiilor comerciale dintre cele două state în perioada 1991-2005 a ocupat locul patru în topul statelor din cadrul CSI. Dacă în 1991 volumul operaţiilor comerciale era de numai 45 milioane de dolari, în anul 2005 volumul acestora s-a ridicat la 174,5 milioane de dolari, dintre care: exportul – 102,2 mil. dolari, iar importul – 72,3 mil. dolari [12].

Neposedând unele resurse de importanţă vitală proprii, Republica Moldova este cointeresată în consolidarea legăturilor economice cu Republica Belarus pentru a importa produse, precum: materiale de construcţie, autotrenuri, tractoare, mărfuri de uz casnic, polimere de etilenă, produse farmaceutice etc. şi să exporte în Republica Belarus produse ale industriei alimentare, precum cele vinicole, fructe şi legume etc. Această colaborare fructuoasă se datorează acordurilor semnate între cele două părţi la un nivel înalt în cei 14 ani de parteneriat, dintre care cele mai importante sunt:

– Acordul dintre Guvernul Republicii Moldova şi Guvernul Republicii Belarus cu privire la comerţul liber, semnat la 16 iunie 1993 la Minsk [13].

– Acordul dintre Banca Naţională a Moldovei şi Banca Naţională a Belarusiei cu privire la reglarea sistemului financiar-bancar între cele două state [14].

– Acordul cu privire la dezvoltarea relaţiilor comercial-economice, semnat la 10 septembrie 1998 la Minsk.

– Acordul dintre Ministerul Economiei din Republica Belarus şi Ministerul Economiei şi Reformei din Republica Moldova, semnat în august 2001 tot la Minsk [15].

– Acordul cu privire la principiile încasării taxei de stat în cadrul importului şi al exportului, semnat în aprilie 2003 la Chişinău [16].

– Un şir de documente privind dezvoltarea sectorului de asamblare a tractoarelor şi a unei infrastructuri pentru producerea teracotei în Republica Moldova, semnate în februarie 2005 de conducătorul Administraţiei de pe lângă Preşedintele Republicii Belarus V.Şeiman şi Preşedintele Republicii Moldova V.Voronin [17].

Aceste acorduri au stat la baza semnării ulterioare a convenţiilor de parteneriat între diverşi agenţi economici, ceea ce a determinat dezvoltarea semnificativă a economiei naţionale. Astfel menţionăm: în august 2001, a fost semnată convenţia dintre Concernul bielorus de stat şi Ministerul Sănătăţii din Republica Moldova în producerea şi realizarea produselor farmaceutice şi microbiologice [18]. La 28 ianuarie 2002, a fost încheiat un contract comercial între *„Belresursî" şi „Porumbeni S.A."* privind livrarea pe teritoriul Republicii Moldova a 100 de tractoare în schimbul seminţelor de porumb [19]. Între Uzina de tractoare din Minsk şi administraţia Proiectului moldo-japonez de asamblare a tractoarelor a fost semnat un contract prevăzut pe o perioadă de doi ani (2003-2005) în cursul căreia Republica Moldova s-a angajat să procure anual 300 de tractoare „MTZ-80" de la uzina bielorusă [20].

În martie 2003, la Chişinău s-au întâlnit reprezentanţi ai grupurilor de producere a mobilei care au semnat Protocolul de liberă comercializare în Republica Moldova a materialului de producere a mobilei, polimerilor, chibriturilor etc. Acest Protocol a fost semnat de Concernul bielorus *„Bellesbumprom"* şi grupul comercial-financiar *„Mobilă-Grup",* reprezentat de 12 firme de producere a mobilei pe piaţa din Moldova [21].

În aprilie 2003, la Chişinău a fost semnat contractul comercial între firmele *„Keramin"* din Belarus şi *„Keramin-Chişinău"* din Moldova privind livrarea pe teritoriul Republicii Moldova a produselor din ceramică, sanitaro-tehnice, teracotei, a materialelor de căptuşire, placajului etc. Pe data de 11 martie 2004, între Casa de Comerţ şi Industrie din Republica Moldova şi Concernul *„Belgospişceprom"* s-a încheiat contractul privind realizarea produselor agroalimentare moldoveneşti în stare brută pe teritoriul Republicii Belarus [22].

Astfel, la finele anului 2005, volumul record al exportului de producţie înregistrat se datorează, în mare măsură, aplicării în practică a tratatelor, acordurilor, înţelegerilor semnate între cele două părţi.

Adică, relaţiile politico-economice moldo-bieloruse au evoluat în anii 1991-2005 progresiv, iar dialogul politic dintre cele două state a dobândit un caracter constant constructiv. Drept urmare, raporturile moldo-bieloruse au devenit mai bogate în conţinut şi mai intense, extinzându-se pe mai multe planuri: politic, economic, cultural. Acordurile semnate în această perioadă au avut menirea să asigure în continuare dezvoltarea relaţiilor de prietenie şi colaborare reciproc avantajoasă între Republica Moldova şi Republica Belarus.

Referinţe:

1. Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000): Documente şi materiale. Vol. I. - Chişinău: CE USM, 2000, p.98.
2. Gumeniuc A. Colaborarea bilaterală // Moldova şi lumea. - 2002. - Nr.4. - P.4.
3. www.belembassy.org/moldova/article
4. Ibidem.
5. Гришам И. Беларусь, Молдавия и международное сообшество. Новые реалии – новые проблемы // Советская Беларуссия, 19 сентября 1995, с.2.
6. Визит в Республику Беларусь Президента Республики Молдова П.Лучински // Вестник МИД Республики Беларусь. - 2000. - № 3. - С.26.
7. Визит Премьер-министра Республики Молдова В.Тарлева в Республику Беларусь // www.belembassy.org/moldova
8. Визит Председателя Парламента Республики Молдова Е.Остапчук в Республику Беларусь // www.belembassy.org/moldova
9. Беларусская делегация в Молдове // Народная газета, 28 января2003, с.2.
10. www.belembassy.org/moldova
11. Ibidem.
12. О сотрудничестве Республики Беларусь с Республикой Молдова // www.belembassy.org/moldova
13. Tratate internaţionale la care Republica Moldova este Parte. Vol.18. - Chişinău,1999, p.56.
14. Молдова стремится торговать с Беларусью, но в режиме свободной торговли // Белорусская деловая газета, 19 августа 1996, с.12.
15. www.belembassy.org/moldova
16. Беларусь в Молдове. Совещались экономисты и финансисты // Независимая Молдова, 13 мая 2003 (Nr.15), с.1.
17. www.belembassy.org/moldova
18. Визит Премьер-министра Республики Молдова В.Тарлева в Республику Беларусь // www.belembassy.org/moldova
19. О встрече посла Беларусь с президентом Молдовы www.belembassy.org/moldova
20. Белорусско-Молдавское сотрудничество // Независимая Молдова, 14 апреля 2003, с.2.
21. Совещались мебельщики двух стран // Независимая Молдова, 23 марта 2003, с.2.
22. Визит в Республику Беларусь делегаций Торгово-промышленной палаты Республики Молдова www.belembassy.org/moldova.

Prezentat la 15.05.2009

STUDIA UNIVERSITATIS
Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

MINISTERUL JUSTIȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA: CONSTITUIRE ŞI EVOLUȚIE (1990-2000)

Nicolae GÎRBU

Institutul de Istorie, Stat şi Drept al AŞM

This article analyzes the process of constitution and evolution of the Ministry of Justice of Republic of Moldova as a component part of the juridical authority in the period of 1990-2000. The democratic evolution of political system, complexity of controversial issues that have tensed the society, new relations generated by political reforms, implicitly supposed a new vision upon the administration of justice.

As a result, after 10 years, Ministry of Justice of Republic of Moldova is activating in conformity with Constitution of Republic of Moldova, Law of Republic of Moldova about Government, Regulations of the Ministry of Justice, other normative and legislative acts.

„Temelia justiției este statornicia şi
sinceritatea spuselor şi a acordurilor”
***Cicero**, Off., 1, 7*

În acest articol, este supus analizei procesul de constituire şi evoluție a Ministerului Justiției al Republicii Moldova ca parte componentă a autorității juridice în perioada 1990-2000. Evoluția democratică a sistemului juridic, complexitatea de probleme controversate care au tensionat societatea, noile raporturi generate de reformele politice, presupuneau implicit o nouă viziune asupra administrației justiției [1].

Ministerul Justiției a fost instituit la 21 octombrie 1970 prin decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti nr.1163-VII. Prin decretul nr.1164-VII din 21.10.1970 în funcția de Ministru al Justiției a fost numit Vasile Volosiuc. Structura şi statele Ministerului Justiției au fost aprobate prin hotărârea Sovietului Miniştrilor al RSS Moldoveneşti nr.452 din 30.12.1970. Componența nominală a Colegiului Ministerului a fost aprobată prin hotărârea Sovietului Miniştrilor al RSS Moldoveneşti nr.73 din 15.03.1971 [2].

La 6 iunie 1990 a fost numit primul ministru al justiției al Republicii Moldova domnul Alexei Barbăneagră, care a deținut această funcție până în 1994. Datorită frământărilor politice de la începutul anilor '90, în conformitate cu Legea RSSM cu privire la Guvernul Republicii, a fost promulgată o hotărâre [3] cu privire la funcțiile de bază şi structura Ministerului Justiției al RSSM.

Prin urmare, funcțiile de bază ale Ministerului Justiției al RSSM erau: coordonarea activității privind elaborarea actelor normative în scopul instaurării suveranității RSSM; asigurarea organizării activității judecătoriilor populare din republică, a muncii de sistematizare şi codificare a legislației de înregistrare a statutelor partidelor şi altor organizații social-politice şi controlul respectării de către ele a prevederilor legislației în vigoare; înfăptuirea conducerii metodice a activității juridice în economia națională şi asigurarea din punct de vedere juridic a relațiilor economice externe, educației şi învățământului general al populației; conducerea notariatului, instituțiilor expertizei judiciare, precum şi dirijarea organelor de înregistrare a actelor de stare civilă şi ale avocaturii RSSM; stabilirea în modul prevăzut a relațiilor juridice internaționale.

În structură s-a menținut sistemul de dublă subordonare a organelor de înregistrare a actelor de stare civilă a comitetului executiv al Sovietului raional orăşenesc de deputați ai poporului şi Ministerului Justiției al RSSM.

Ministerului Justiției al Republicii Moldova i se accepta de a avea trei viceminiştri, inclusiv un prim-viceministru şi un colegiu din 7 persoane.

S-a constituit, în cadrul Ministerului Justiției al RSSM, Consiliul ştiințific şi consultativ interdepartamental pentru problemele elaborării proiectelor de legi, care avea drept scop: prosperarea calității proiectelor de legi elaborate în republică, a căror volum s-a extins; pregătirea noilor acte legislative; analiza şi sistematizarea legislației economice.

Pe lângă Ministerul Justiției al RSSM funcționa Laboratorul central de cercetări ştiințifice în domeniul expertizei judiciare şi cursurile republicane de reciclare a lucrătorilor justiției din RSSM.

La hotărârea Guvernului RSSM din 21 septembrie 1990 nr.347 a fost anexată o listă a hotărârilor Consiliului de Miniştri al RSSM, care au fost abrogate: a) Punctul l al hotărârii Sovietului Miniştrilor al RSSM din 28

septembrie 1972 nr.363 cu privire la aprobarea Regulamentului Ministerului Justiţiei al RSSM [4]; b) Hotărârea Sovietului Miniştrilor al RSSM din 28 mai 1976 nr.160 – Problemele Ministerului Justiţiei al RSS Moldoveneşti [5]; c) Hotărârea Consiliului de Miniştri al RSSM din 13 octombrie 1988 nr.318 – Problemele Ministerului Justiţiei al RSS Moldoveneşti.

În 1991, la 2 iulie, Guvernul Republicii Moldova a aprobat [6] Regulamentul instituţiei de reabilitare socială al sistemului penitenciar al Ministerului Justiţiei al Republicii Moldova.

În temeiul Decretului Preşedintelui Republicii Moldova din 9 decembrie 1991 „Privind înregistrarea întreprinderilor ce funcţionează pe teritoriul Republicii Moldova" a fost aprobat [7] Regulamentul Camerei Înregistrării de Stat pe lângă Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova. S-a stabilit efectivul funcţionarilor Camerei Înregistrării de Stat pe lângă Ministerul Justiţiei în număr de 59 unităţi titulare, inclusiv 30 unităţi pentru aparatul central. S-au instituit oficii teritoriale ale Camerei Înregistrării de Stat pe lângă Ministerul Justiţiei în municipiul Chişinău, judeţele Bălţi, Cahul, Chişinău, Edineţ, Lăpuşna, Orhei, Soroca, Tighina, Ungheni, Taraclia şi în UTA Găgăuzia.

La 8 august 1992 Preşedintele Republicii Moldova a emis decretul „Cu privire la împuternicirile Ministerului Justiţiei pentru realizarea colaborării juridice interstatale". În conformitate cu acest decret, s-a hotărât [8] ca în cadrul Ministerului Justiţiei să fie create secţii internaţionale, în limita sumelor prevăzute pentru întreţinerea ministerului în cauză. Cancelaria de Stat a Republicii Moldova trebuia să soluţioneze problema spaţiului de amplasare a secţiei Relaţii Internaţionale a Ministerului Justiţiei. De asemenea, s-a completat şi s-a modificat hotărârea Guvernului RSSM din 21 septembrie 1990 nr.347 cu privire la funcţiile de bază şi structura Ministerului Justiţiei al RSSM.

Pentru executarea hotărârii Parlamentului Republicii Moldova din 30 iulie 1992 „Privind Monitorul Parlamentului", s-a decis [9] majorarea limitei personalului scriptic din aparatul central al Ministerului Justiţiei cu 5 unităţi, cu un fond anual de remunerare a muncii de 240 mii ruble. Ministerului Justiţiei i s-a alocat, până la sfârşitul anului, în limita mijloacelor prevăzute în bugetul republican pentru întreţinerea organelor conducerii de stat, editarea şi difuzarea întregului tiraj al Monitorului pe anul 1992 – 2567,5 mii ruble, inclusiv pentru salarizare – 45,3 mii ruble.

La 11 iunie 1993, a fost adoptată o hotărâre cu privire la confirmarea membrilor Colegiului Ministerului Justiţiei, iar la 14 octombrie, Guvernul s-a pronunţat pentru aprobarea proiectului hotărârii Prezidiului Parlamentului Republicii Moldova „Cu privire la instituirea gradelor profesionale în cadrul Ministerului Justiţiei şi notariatului de stat"[10].

În perioada 5 aprilie 1994-21 mai 1998 funcţia de ministru al justiţiei a deţinut-o Vasile Sturza. De menţionat că anul 1994 a fost unul semnificativ din punct de vedere juridic, în primul rând prin adoptarea Constituţiei şi prin aprobarea Concepţiei reformei judiciare şi de drept [11]. Prin urmare, la 13 iulie 1994, Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova, printr-o hotărâre [12] a Guvernului Republicii Moldova a fost restructurat şi reformat conform prevederilor Constituţiei Republicii Moldova, ce avea să fie adoptată peste două săptămâni (29 iulie 1994). Astfel, în conformitate cu această hotărâre, s-a aprobat Regulamentul şi structura aparatului central al Ministerului Justiţiei. S-a stabilit numărul-limită de personal al aparatului central al Ministerului Justiţiei de 115 unităţi (cu excepţia personalului de deservire şi pază a clădirii), cu fondul anual respectiv de retribuire a muncii. S-a permis Ministerului Justiţiei să aibă 3 viceminiştri, inclusiv un prim-ministru, şi un colegiu compus din 9 persoane. S-a stabilit ca pe lângă Ministerul Justiţiei să funcţioneze Laboratorul central de cercetări ştiinţifice în domeniul expertizei judiciare şi Camera Înregistrării de Stat.

În scopul coordonării activităţii notarilor şi organizării concursului de confirmare în funcţia de notar, pe lângă Ministerul Justiţiei s-a instituit şi a funcţionat Comisia de Calificare şi Comisia de Apel. Regulamentele privind activitatea şi componenţa lor au fost, ulterior, aprobate de Ministerul Justiţiei, de comun acord cu Consiliul Uniunii Notarilor. S-a păstrat subordinea dublă a organelor de înregistrare a actelor de stare civilă a comitetelor executive raionale sau primăriilor orăşeneşti şi Ministerului Justiţiei. S-au abrogat următoarele hotărâri cu privire la Ministerul Justiţiei: Hotărârea RSSM nr.347 din 21 septembrie 1990 „Despre funcţiile de bază şi structura Ministerului Justiţiei al RSS Moldova"; Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.555 din 26 august 1992 „Cu privire la unele remanieri în funcţiile de bază şi în structura Ministerului Justiţiei"; Pct.5 al Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr.615 din 16 septembrie 1992 „Cu privire la Registrul de Stat al actelor juridice al Republicii Moldova"; Pct.3 al Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr.733 din 10 noiembrie 1992 „Cu privire la majorarea efectivului aparatului central al Ministerului Justiţiei".

La 28 aprilie 1995, în cadrul Ministerului Justiţiei au fost făcute unele remanieri ale cadrelor. Au fost excluşi din componenţa Colegiului Ministerului Justiţiei dnii Valentin Florea şi Nina Costin în legătură cu eliberarea din funcţia deţinută, în locul lor fiind confirmaţi, în calitate de membri ai Colegiului Ministerului Justiţiei, Mihail Martînenco (director al Direcţiei principale judiciare) şi Timofei Grosul (şef al secţiei cadre) [13].

Pentru executarea Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr.347 din 30 octombrie 1995 „Cu privire la Direcţia Instituţiilor Penitenciare", Guvernul Republicii Moldova a aprobat [14] Protocolul privind transferarea Direcţiei Instituţiilor Penitenciare în subordinea Ministerului Justiţiei, semnat la 30 noiembrie 1995. Au fost suplimentate statele Ministerului Justiţiei cu o unitate de viceministru, majorând respectiv personalul scriptic al aparatului central şi fondul anual de retribuire a muncii ministerului menţionat. Academia de Poliţie „Ştefan cel Mare" prevedea pregătirea specialiştilor cu studii superioare pentru necesităţile sistemului penitenciar al Ministerului Justiţiei.

La 22 februarie 1996 s-a înfiinţat Centrul pentru pregătirea şi perfecţionarea cadrelor din sistemul Ministerului Justiţiei [15] cu un stat de personal. Centrul constituia o instituţie de învăţământ postuniversitar, persoană juridică, cu sediul în municipiul Chişinău şi era subordonat Ministerului Justiţiei.

În realizarea sarcinilor ce îi reveneau, Centrul asigura pregătirea profesională (teoretică şi practică) a persoanelor care erau încadrate în funcţii de judecători, consultanţi, şefi de cancelarie, executori judecătoreşti, notari şi colaboratori ai sistemului Procuraturii Generale, precum şi a persoanelor care urmau să ocupe în viitor asemenea funcţii; personalul Centrului era constituit din cadre didactice şi personal administrativ; numirea cadrelor didactice se făcea de către ministrul justiţiei, iar a personalului administrativ – de către directorul Centrului; pentru buna desfăşurare a activităţii performante a cadrelor, Centrul urma să încadreze specialişti din rândurile judecătorilor, procurorilor, altor colaboratori cu o pregătire profesională înaltă din cadrul sistemelor Ministerului Justiţiei şi Procuraturii Generale, profesori din instituţiile de învăţământ superior, precum şi specialişti din străinătate; formarea cadrelor se realiza conform programei de studii, aprobată prin ordinul ministrului justiţiei; durata cursurilor era de o lună; asigurarea materială a Centrului se realiza parţial din contul bugetului de stat, precum şi din contul sponsorizărilor unor persoane juridice şi fizice, atât din ţară, cât şi din străinătate.

Ministerul Justiţiei a contribuit la executarea Legii privind drepturile copilului, şi, în comun cu Ministerul Sănătăţii, a emis un ordin, prin care din 1 ianuarie 1996, organele stării civile au efectuat înregistrarea căsătoriei tinerilor numai după prezentarea certificatelor medicale eliberate de instituţiile medicale din Moldova. De asemenea, conducătorii instituţiilor medicale au organizat examinarea medicală operativă a viitorilor soţi, în baza îndreptărilor organelor de stare civilă, şi eliberarea certificatelor medicale respective, iar Direcţia Stare Civilă a Ministerului Justiţiei şi Direcţia Principală Asistenţă Medicală, Profilaxie şi Reforme în Domeniul Ocrotirii Sănătăţii a Ministerului Sănătăţii au coordonat executarea prezentului ordin. În aceeaşi zi (06 septembrie 1995) s-a aprobat Regulamentul [16] privind examinarea medicală a tinerilor înainte de căsătorie.

După aproximativ jumătate de an de la transferarea Direcţiei Instituţiilor Penitenciare în subordinea Ministerului Justiţiei, Guvernul Republicii Moldova a hotărât [17], în scopul ameliorării bazei tehnico-materiale a instituţiilor penitenciare, să transmită, cu titlu gratuit, tehnica, utilajul, echipamentul de la balanţa Ministerului Apărării la balanţa Departamentului instituţiilor penitenciare al Ministerului Justiţiei. Ministerul Justiţiei, în comun acord cu Ministerul Apărării, în termen de o lună, a instituit comisiile corespunzătoare şi a efectuat preluarea-transmiterea tehnicii, utilajului şi echipamentului.

La 26 februarie 1997, în baza Legii cu privire la asociaţiile obşteşti din 17 mai 1996, Parlamentul a adoptat o hotărâre [18], prin care domnii Valentin Dolganiuc, Piotr Gorbunenco şi Ivan Zabunov au fost numiţi în calitate de membri ai Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei. În luna martie, acelaşi an, componenţa Colegiului Ministerului Justiţiei s-a modificat prin excluderea din componenţa acestuia a dnei Lidia Lozovanu în legătură cu modificarea structurii de cadre [19].

Ministerul Justiţiei a colaborat şi cu Ministerul Finanţelor în privinţa aprobării unor hotărâri. Prin urmare, acestea au comunicat că până la intrarea în vigoare a Legii privind modificarea şi completarea Legii cu privire la modul de urmărire a impozitelor, taxelor şi altor plăţi obligatorii, proiectul căreia a fost aprobat de Parlament în prima lectură prin Hotărârea nr.1116-XIII din 26 februarie 1997, acţiunea pct.3.2 din Instrucţiunea nr.10-44-01/03 „Privind modul de ridicare a mijloacelor băneşti în numerar, inclusiv în valută străină, care se află în seiful casei plătitorului sau într-o încăpere izolată a acestei case, precum şi în reţeaua comercială şi

modul de urmărire a sumelor debitoare ale plătitorului", aprobată la 22.11.96 de către Ministerul Finanţelor şi la 27.11.96 de către Ministerul Justiţiei, se suspendă [20].

Petru Lucinschi, Preşedintele Republicii Moldova, la 25 mai 1997, a emis un decret [21], prin care, în temeiul art. 88 din Constituţia Republicii Moldova şi al art. 35 alin. (1) din Legea cu privire la asociaţiile obşteşti, domnii Igor Boţan, Iacob Burghiu şi Veaceslav Ţurcan au fost numiţi în calitate de membri ai Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei.

În august '97, referitor la instituţiile sistemului penitenciar al Ministerului Justiţiei, a fost aprobată o hotărâre cu privire la unele măsuri urgente în vederea creării condiţiilor necesare pentru buna funcţionare a acestora. Prin urmare, la reformarea sistemului penitenciar, accentul a fost pus pe combaterea criminalităţii, stabilirea ordinii şi supremaţia legii, respectării drepturilor omului. Măsurile întreprinse în reformarea sistemului penitenciar s-au soldat cu multe rezultate pozitive, însă, cu părere de rău, nu au fost suficiente pentru formarea unui sistem penitenciar de model european sau cel puţin pentru atingerea standardelor europene referitoare la tratamentul condamnaţilor [22].

În aceeaşi lună, Guvernul a mai aprobat o hotărâre [23] cu privire la componenţa Colegiului Ministerului Justiţiei. Aceasta s-a modificat în felul următor – s-a exclus din componenţa Colegiului Ministerului Justiţiei dl Timofei Grosul, în legătură cu transferarea la alt lucru şi s-a confirmat în calitate de membru al colegiului Ministerului Justiţiei dl Zaharia Darii, director al direcţiei cadre şi pregătirea lor.

Din octombrie 1997 şi până în martie 1998, Guvernul a aprobat câteva hotărâri cu privire la unele Regulamente şi Statute ale Ministerului Justiţiei. Astfel, la 14 octombrie 1997, au fost aprobate Regulamentul cu privire la satisfacerea serviciului, textului jurământului, Regulamentul privind modul de depunere a jurământului, listei gradelor speciale şi modelului legitimaţiei de serviciu pentru efectivul de trupă şi corpul de comandă din sistemul penitenciar al Ministerului Justiţiei, Regulamentul cu privire la ţinuta şi semnele de distincţie ale colaboratorilor sistemului penitenciar al Ministerului Justiţiei şi Normelor privind asigurarea cu echipament a colaboratorilor sistemului penitenciar al Ministerului Justiţiei. Iar la 19 martie 1998 a fost aprobat Statutul disciplinar al colaboratorilor sistemului penitenciar al Ministerului Justiţiei [24].

La 22 mai 1998, în fruntea Ministerului Justiţiei, prin decretul preşedintelui, este numit Ion Păduraru, funcţie pe care o deţine până la 12 noiembrie 1999, iar prin hotărârea [25] Parlamentului Republicii Moldova din 1 octombrie 1998 domnul Valentin Dolganiuc a fost eliberat din calitatea de membru al Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei, fiind înlocuit cu domnul Ion Neagu, deputat în Parlament.

În scopul realizării prevederilor Concepţiei reformei judiciare şi de drept în Republica Moldova şi perfecţionării sistemului unic de informare juridică, a fost creat [26], pe lângă Ministerul Justiţiei, Centrul de Informaţii Juridice, care avea obligaţia să ţină Registrul de stat al actelor juridice al Republicii Moldova – baza oficială de date computerizate, întocmit în conformitate cu legislaţia în vigoare. Centrul era o instituţie de stat, nonprofit, subordonată Ministerului Justiţiei, cu statut de persoană juridică, pentru care a fost aprobat şi un regulament. Totodată, au fost stabilite statele de personal ale Centrului de Informaţii Juridice în număr de 9 unităţi, cu fondul respectiv de salarizare.

Luând în considerare dificultăţile de salarizare a colaboratorilor instanţelor judecătoreşti şi aparatului Ministerului Justiţiei, precum şi în scopul respectării prevederilor legislaţiei în vigoare privind remunerarea muncii, Guvernul Republicii Moldova a hotărât [27] la 14 octombrie 1999 să aloce Ministerului Justiţiei, din fondul de rezervă al Guvernului, mijloace băneşti pentru salarizarea angajaţilor din instanţele judecătoreşti (1740,0 mii lei) şi din aparatul central al ministerului (260,0 mii lei). La elaborarea proiectului de lege privind rectificarea bugetului pe anul 1999, Ministerul Finanţelor a prevăzut pentru Ministerul Justiţiei alocaţii în vederea restituirii în fondul de rezervă al Guvernului a mijloacelor acordate prin hotărârea menţionată, astfel a fost asigurată utilizarea mijloacelor financiare conform destinaţiei.

În temeiul art.82 alin.(1) şi al art.98 alin.(4) din Constituţia Republicii Moldova Preşedintele Republicii Moldova decretează, pe baza votului de încredere acordat de Parlament, în funcţia de ministru al Justiţiei pe dna Valeria Şterbeţ la 21 decembrie 1999.

Ministerul Justiţiei a aprobat o hotărâre la începutul anului 2000, cu privire la Cuantumul plăţii pentru serviciile oferite şi furnizarea informaţiei din Registrul de Stat al Comerţului prestate de către Camera Înregistrării de Stat pe lângă Ministerul Justiţiei. Prin urmare, putem enumera unele servicii şi informaţii prezente în anexa acestei hotărâri [28]:

a) Servicii: Eliberarea copii-certificate de pe contracte de constituire şi statut; Eliberarea copiilor-certificate de pe decizie; Verificarea şi rezervarea denumirii; Consultaţii; Servicii tehnice-secretariat.

b) Informații: Informații din Registrul de Stat al Comerțului (denumirea de firmă, nr. de înregistrare, data înregistrării, sediul, administrator); Informațiile prevăzute la pct.1 plus informația despre asociați, cota de participare, capital social, cod fiscal, nr. telefonului; Informații despre firme clasificate pe diferite criterii (obiect de activitate, mărimea capitalului social, participarea străină la capital etc.); Raport istoric despre o firmă. Evoluția firmei de la înregistrare până la data solicitării raportului.

Etapa restructurării Ministerului Justiției, conform Concepției reformei judiciare şi de drept a finisat odată cu adoptarea Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la Ministerul Justiției al Republicii Moldova, din 15 februarie 2000. Astfel, în temeiul acestei hotărâri [29], s-a aprobat Regulamentul Ministerului Justiției, Structura aparatului central al Ministerului Justiției, Lista instituțiilor subordonate Ministerului Justiției. A fost stabilit numărul-limită de personal al aparatului central al Ministerului Justiției de 112 unități (cu excepția personalului de deservire şi pază a clădirii), cu fondul anual de retribuire a muncii în limita alocațiilor, aprobate prin legea bugetului de stat pe anul respectiv. Institutul Republican de Expertiză Judiciară şi Criminologie de pe lângă Ministerul Justiției a fost schimbat în Institutul Republican de Expertiză Judiciară şi Criminalistică de pe lângă Ministerul Justiției. S-a stabilit că regulamentele cu privire la Centrul Național de Expertize Judiciare de pe lângă Ministerul Justiției, Centrul de Informații Juridice, Centrul pentru armonizarea legislației, Departamentul de executare, Departamentul de administrare judecătorească se aprobă de către Guvern. În scopul susținerii asociațiilor obşteşti în desfăşurarea activității acestora, pe lângă Ministerul Justiției s-a constituit Comisia de Certificare. Regulamentul cu privire la activitatea Comisiei de Certificare s-a aprobat ulterior de Ministerul Justiției. De asemenea, s-au abrogat un şir de hotărâri ale Guvernului Republicii Moldova cu privire la Ministerul Justiției, printre care: Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.500 din 13 iulie 1994 „Cu privire la Ministerul Justiției al Republicii Moldova"; Pct.10 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.865 din 28 decembrie 1995 „Cu privire la chestiunile ce țin de transferarea Direcției instituțiilor penitenciare în subordinea Ministerului Justiției"; Pct.7 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.356 din 24 iunie 1996 „Cu privire la Direcția de justiție a formațiunii teritoriale autonome cu statut special a Găgăuziei (Gagauz-Yeri)".

Prin urmare, conform anexei 1 a hotărârii de mai sus, Ministerul Justiției este organul central al administrației publice de specialitate, care exercită conducerea, coordonarea şi controlul în domeniile de competență, asigură realizarea politicii de stat în sfera justiției şi în activitatea sa se subordonează Guvernului.

Ministerul Justiției, deşi, reformat şi restructurat prin Hotărârea de la 15 februarie 2000, şi-a continuat dezvoltarea pentru a ajunge la nivelul standardelor internaționale. Astfel, până la sfârşitul anului 2000, în cadrul ministerului au avut loc un şir de evenimente şi schimbări referitoare la subdiviziunile Ministerului Justiției, întreținerea, îmbunătățirea şi eficientizarea activității lor, la confirmarea unor membri, precum şi la modificarea unor regulamente.

În scopul acumulării mijloacelor financiare necesare pentru întreținerea şi ameliorarea bazei tehnico-materiale a subdiviziunilor Ministerului Justiției, eficientizării activității lor, Guvernul Republicii Moldova a hotărât la 14 iulie 2000 [30] să aprobe Nomenclatorul serviciilor cu plată prestate de subdiviziunile Ministerului Justiției persoanelor fizice şi juridice nebugetare, cu excepția serviciilor prestate păturilor socialmente vulnerabile. Astfel, s-a stabilit că mijloacele financiare acumulate din prestările de servicii cu plată vor fi utilizate integral pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale, întreținerea subdiviziunilor respective ale Ministerului Justiției şi stimularea materială a colaboratorilor, conform Regulamentului respectiv. Drept rezultat al acestora Ministerul Justiției, de comun acord cu Ministerul Economiei şi Reformelor, a elaborat, în termen de o lună, tarifele şi a coordonat cu Ministerul Finanțelor Regulamentul cu privire la utilizarea mijloacelor financiare speciale.

Prin hotărârea [31] de guvern din 11 august 2000 s-au confirmat în calitate de membri ai colegiului Ministerului Justiției următoarele persoane: Zaharia Darii (director, Direcția resurse umane şi secretariat); Gheorghe Calciu (şef, Direcția de justiție a unității teritorial-autonome cu statut special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)); Valeriu Cebotari (preşedinte, Camera Înregistrării de Stat); Mihai Demcenco (director, Institutul republican de cercetări ştiințifice de expertiză juridică şi criminologie). De asemenea a fost abrogată Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.765 din 11 august 1997 „Cu privire la modificarea componenței Colegiului Ministerului Justiției".

În sfârşit, ultima acțiune a restructurării Ministerului Justiției în perioada 1990-2000 a fost exercitată prin hotărârea [32] a Guvernului Republicii Moldova din 8 august 2000, care a completat şi modificat Regulamentul

cu privire la satisfacerea serviciului de către efectivul de trupă şi corpul de comandă din sistemul penitenciar al Ministerului Justiţiei, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.950 din 14 octombrie 1997, cu modificările operate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.405 din 8 aprilie 1998.

Astfel, după 10 ani, Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova îşi desfăşura activitatea în conformitate cu Constituţia Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova cu privire la Guvern, Regulamentul Ministerului Justiţiei, alte acte normative şi legislative.

Referinţe:

1. Solomon Constantin. Guvernul Republicii Moldova: Constituire şi evoluţie (1990-2000) // Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe sociomanistice". Volumul II. - Chişinău 2001.
2. http://www.rol.md/MinJust/history.htm
3. Hotărârea 347 din 21.09.1990. Publicat: 21.09.1990 în B. Of. Promulgat: 21.09.1990. Data intrării în vigoare: 21.09.1990.
4. Veştile Sovietului Suprem şi ale Sovietului Miniştrilor al R.S.S.M., 1972, nr.10, art.146.
5. Veştile Sovietului Suprem şi ale Sovietului Miniştrilor al R.S.S.M., 1976, nr.6, art.26.
6. Hotărâre 329 din 03.07.1991.
7. Hotărâre 51din 29.01.1992, Cu privire la Camera Înregistrării de Stat pe lângă Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova. Publicat: 30.01.1992 în Monitorul Parlamentului, Nr.001, art. nr.42
8. Hotărâre Nr.555 din 26.08.1992 cu privire la unele remanieri în funcţiile de bază şi în structura Ministerului Justiţiei. Publicat: 30.08.1992 în Monitorul Oficial Nr.008. Promulgat: 26.08.1992. Data intrării în vigoare: 13.07.1994.
9. Hotărâre Nr.733 din 10.11.1992 cu privire la majorarea efectivului aparatului central al Ministerului Justiţiei. Publicat: 30.11.1992 în Monitorul Oficial Nr.011.
10. Hotărâre Nr.644 din 14.10.1993 cu privire la instituirea gradelor profesionale în cadrul Ministerului Justiţiei şi notariatului de stat.
11. Şterbeţ Valeria. Reforma judiciară şi de drept în Republica Moldova – componentă a edificării statului de drept // Edificarea statului de drept (Materialele conferinţei internaţionale ştiinţifico-practice, Chişinău, 26-27 septembrie 2003). - Chişinău, 2003.
12. Hotărâre Nr.500 din 13.07.1994 cu privire la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova. Publicat: 13.07.1994 în Monitorul Oficial Nr.007. Data intrării în vigoare: 13.07.1994.
13. Hotărâre Nr.266 din 28.04.1995 cu privire la modificarea componenţei colegiului Ministerului Justiţiei. Publicat: 25.05.1995 în Monitorul Oficial Nr.028. Promulgat: 28.04.1995.
14. Hotărâre Nr.865 din 28.12.1995 cu privire la chestiunile ce ţin de transferarea Direcţiei Instituţiilor Penitenciare în subordinea Ministerului Justiţiei Publicat: 28.03.1996 în Monitorul Oficial Nr.019 art. nr.138
15. Hotărâre Nr.96 din 22.02.1996, privind înfiinţarea Centrului pentru pregătirea şi perfecţionarea cadrelor din sistemul Ministerului Justiţiei. Publicat: 18.04.1996 în Monitorul Oficial Nr.023 art. nr.191.
16. Regulament Nr.0609 din 06.09.1995, Ministerul Sănătăţii şi Ministerul Justiţiei privind organizarea examinării medicale a tinerilor înainte de căsătorie. Publicat: 06.06.1996 în Monitorul Oficial Nr.034. Promulgat: 06.09.1995.
17. Hotărâre Nr.413 din 16.07.1996 privind transmiterea tehnicii, utilajului şi echipamentului de la balanţa Ministerului Apărării la balanţa Departamentului instituţiilor penitenciare al Ministerului Justiţiei. Publicat: 20.09.1996 în Monitorul Oficial Nr.061. Promulgat: 16.07.1996.
18. Hotărâre Nr.1113 din 26.02.1997 privind numirea unor membri ai Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei. Publicat: 20.03.1997 în Monitorul Oficial Nr.018, art. nr.184.
19. Hotărâre Nr.287 din 25.03.1997 cu privire la modificarea componenţei colegiului Ministerului Justiţiei. Publicat: 10.04.1997 în Monitorul Oficial Nr.022, art. nr.294.
20. Hotărâre Nr.31 din 19.04.1997, notă privind suspendarea acţiunii punctului 3.2 al Instrucţiunii nr.10-44-01/03, aprobată de Ministerul Finanţelor la 22.11.96 şi Ministerul Justiţiei la 27.11.96. Publicat: 01.05.1997 în Monitorul Oficial Nr.030. Promulgat: 19.04.1997.
21. Decret Nr.173 din 23.05.1997 privind numirea unor membri ai Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei. Publicat: 05.06.1997 în Monitorul Oficial Nr.037, art. nr.321.
22. Scopul nostru este corijarea condamnaţilor şi pregătirea lor pentru a fi reintegraţi în societate // Moldova Suverană, 20.12.2002.
23. Hotărâre Nr.765 din 11.08.1997 cu privire la modificarea componenţei colegiului Ministerului Justiţiei. Publicat: 23.10.1997 în Monitorul Oficial Nr.069, art. nr.707.
24. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=300952
25. Hotărâre Nr.149 din 01.10.1998 pentru modificarea componenţei Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei. Publicat: 22.10.1998 în Monitorul Oficial Nr.096. Promulgat: 01.10.1998. Data intrării în vigoare: 01.10.1998.

26. Hotărâre Nr.563 din 18.06.1999 cu privire la crearea Centrului de Informații Juridice. Publicat: 01.07.1999 în Monitorul Oficial Nr.67-69, art. nr.609.
27. Hotărâre Nr.944 din 14.10.1999 despre alocarea de mijloace băneşti din fondul de rezervă al Guvernului pentru Ministerul Justiției. Publicat: 21.10.1999 în Monitorul Oficial Nr.116. Promulgat: 14.10.1999.
28. Hotărâre Nr.1 din 23.02.2000. Publicat: 24.02.2000 în Monitorul Oficial Nr.019.
29. Hotărâre Nr.129 din 15.02.2000 cu privire la Ministerul Justiției al Republicii Moldova. Publicat: 24.02.2000 în Monitorul Oficial Nr.19-20, art. nr.210. Data intrării în vigoare: 24.02.2000.
30. Hotărâre Nr.690 din 14.07.2000, cu privire la serviciile cu plată prestate de subdiviziunile Ministerului Justiției. Publicat: 21.07.2000 în Monitorul Oficial Nr.084. Promulgat: 14.07.2000.
31. Hotărâre Nr.816 din 11.08.2000 cu privire la aprobarea componenței colegiului Ministerului Justiției. Publicat: 17.08.2000 în Monitorul Oficial Nr.102. Promulgat: 11.08.2000.
32. Hotărâre Nr.796 din 08.08.2000, pentru modificarea şi completarea Regulamentului cu privire la satisfacerea serviciului de către efectivul de trupă şi corpul de comandă din sistemul penitenciar al Ministerului Justiției, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.950 din 14 octombrie 1997. Publicat: 24.08.2000 în Monitorul Oficial Nr.106. Promulgat: 08.08.2000.

Notă: *Rezultatele sunt obținute în cadrul proiectului național 09.833.07.05A finanțat de către CSŞDT al AŞM.*

Prezentat la 17.03.2009

IMPACTUL SUMMIT-ULUI NATO DE LA BUCURESTI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Ion JECHIU
Catedra Istoria Românilor

The Bucharest Summit of NATO that took place at the beginning of April 2008 meant an important step on the way for strengthening of security in the modern world, especially in Afghanistan, Iraq, Far East, Balkans and in other points of the world.

The Summit analysed the question of the membership in NATO of two new countries – Albania and Croatia. The countries – member of NATO supported the territorial integrity and independence of Armenia, Azerbaijan, Georgia and Republic of Moldova. We made an attempt to analyse the results of this Summit for the Republic of Moldova.

Odată cu prăbuşirea sistemului comunist în Europa Centrală şi de Est, Alianţa Nord-Atlantică (NATO) a evoluat spre o formă din ce în ce mai complexă, pentru a corespunde noilor structuri de securitate internaţională, în care riscurile s-au multiplicat, dar şi diversificat atât ca substanţă, cât şi ca arie din care provin. Mediul de securitate atât de fluid, cât şi dinamica riscurilor care se manifestau pe diferite direcţii (militar, politic, economic, social, cultural), au influenţat temeinic procesul de transformare în care Alianţa Atlanticului de Nord a intrat la începutul anilor 90 ai secolului XX.

Aceste noi realităţi ale dinamicii mediului de securitate internaţional au imprimat un ritm accelerat de dezvoltare al Alianţei Nord-Atlantice. O direcţie importantă a acestui proces complex de schimbări ale NATO a constituit-o lărgirea sferei de interese şi îmbogăţirea agendei cu problematici din ce în ce mai variate ca substanţă, caracteristice pentru zona Europei Centrale şi de Est. Totodată, a început procesul de adaptare a Alianţei Nord-Atlantice la noua situaţie, care s-a produs prin redefinirea misiunilor şi obiectivelor sale, modificarea ariei geografice a teritoriului aliat, precum şi prin proiectarea stabilităţii dincolo de aria euroatlantică propriu-zisă. Alianţa s-a văzut nevoită să realizeze transformari complexe, determinate, în mare parte, de riscurile cărora urma să le facă faţă şi care s-au reflectat plenar în modificarea structurii sale nu numai ca număr de membri, dar şi ca modalităţi de organizare.

Pe de o parte, Alianţa a contribuit la construcţia instituţională, asistenţă în domeniul apărării, pregătirea forţelor pentru a deveni interoperabile, schimbul de experienţă în domeniul doctrinei şi conceptelor militare, iar pe de altă parte, procesul transformării a determinat şi o rearanjare a priorităţilor Alianţei, care au variat în funcţie de gradul de risc al ameninţărilor la adresa securităţii statelor-membre NATO. După terminarea războiului rece, principala sursă de instabilitate a fost reprezentată de conflictele interetnice, religioase, naţionaliste, generate de fragmentările intrastatale care au avut loc imediat după prăbuşirea comunismului în Europa Centrală şi de Est.

Transformarea NATO, pe parcursul ultimului deceniu în condiţiile globalizării, a fost caracterizată de o serie de iniţiative, care reprezintă abordări concrete şi deosebit de pragmatice ale noilor provocări şi oportunităţi în domeniul securităţii, în contextul postrăzboi rece. Acestea includ: Parteneriatul pentru Pace, relaţiile speciale cu Rusia şi Ucraina, dialogul cu statele mediteranene, Planul de Acţiuni pentru Aderare (MAP) pentru a sprijini statele candidate să atingă standardele NATO, precum şi cooperarea eficientă cu Uniunea Europeană, Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa şi organizaţia Naţiunilor Unite. NATO abordează, de asemenea, în mod activ, provocările la adresa securităţii, conducând operaţii de gestionare a crizelor în Balcani şi angajându-se să acţioneze, atunci când şi unde este necesar, pentru combaterea terorismului şi a altor noi ameninţări care se manifestă în afara spaţiului euroatlantic [1].

Schimbarea naturii ameninţărilor face necesară schimbarea metodelor pentru menţinerea păcii. NATO îşi reorientează capabilităţile de apărare pentru a răspunde ameninţărilor din ziua de astăzi. Alianţa îşi adaptează forţele şi dezvoltă abordări multinaţionale pentru a putea face faţă terorismului, statelor-problemă şi altor ameninţări de securitate, cum ar fi armele de distrugere în masă.

NATO prezintă, de asemenea, şi o altă dimensiune, care constă în activităţi în domeniul planificării urgenţelor civile şi sprijinul acordat alianţelor şi partenerilor în cazul producerii dezastrelor, precum şi în promovarea cooperării în domeniul ştiinţei şi mediului.

Summit-ul NATO de la Bucureşti din aprilie 2008 a readus în atenție așa subiecte, precum securitatea în Balcani şi în Orientul Mijlociu. Provocările la adresa securității din aceste regiuni sunt de natură teroristă şi interlopă, care afectează grav dezvoltarea socială şi economică a regiunilor respective. Menținerea securității în Balcani, unde odată cu proclamarea independenței provinciei Kosovo a crescut riscul de violență, rămâne în continuare sarcina generală a Misiunii NATO Forțele din Kosovo (KFOR). Menținerea securității în Orientul Mijlociu este determinată, în mare măsură, de îndeplinirea responsabilităților operaționale în Afganistan.

Transformarea Alianței cuprinde un set de aranjamente de logistică şi transport pentru misiunile NATO, în special cele din Kosovo şi Afganistan, care reprezintă centre extrem de importante de atracție în politica Alianței de menținere a securității pentru anii următori, precum şi dezvoltarea unei politici generale pentru prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă şi apărarea împotriva amenințărilor chimice, biologice, radiologice şi nucleare.

La Summit-ul de la Bucureşti a fost pusă în discuție problema aderării la Alianță a două state ex-sovietice: Ucraina şi Georgia. În declarația summit-ului se menționează:

„Salutăm aspirațiile euroatlantice ale Ucrainei şi Georgiei de apartenență la NATO. Am hotărât astăzi că aceste state vor deveni membre ale NATO. Ambele națiuni au adus contribuții valoroase la operațiunile Alianței. Salutăm reformele democratice din Ucraina şi Georgia şi aşteptăm cu nerăbdare ca alegerile parlamentare din Georgia, din luna mai, să fie libere şi corecte. MAP este următorul pas pentru Ucraina şi Georgia pe calea lor directă spre aderare. Astăzi am stabilit cu claritate că sprijinim candidaturile acestor țări pentru MAP. Prin urmare, vom începe o perioadă de angajare intensă cu ambele țări, la nivel politic înalt, pentru a soluționa chestiunile încă nerezolvate în privința candidaturilor lor la MAP. Le-am solicitat miniştrilor de externe să facă o primă evaluare a progreselor la întâlnirea lor ministerială din decembrie 2008. Miniştrii de externe au autoritatea de a decide în privința candidaturilor Ucrainei şi Georgiei pentru MAP" [2]. Propunerea candidaturilor acestor state pentru aderare a fost amânată la insistența Rusiei, dar s-a făcut o promisiune de o eventuală aderare la Alianță.

Pentru România a fost important şi faptul că ea va fi protejată de scutul antirachetă al NATO, care în acelaşi timp va acorda protecție Greciei şi Bulgariei.

Summit-ul NATO de la Bucureşti a determinat şi o nouă etapă în evoluția Alianței şi în extinderea arhitecturii securității Euroatlantice. Astfel a fost expusă o nouă politică de apărare cyber, care are drept scop protejarea sistemelor informatice „cheie", în acord cu responsabilitățile lor specifice, precum şi asigurarea unei capabilități de sprijin pentru națiunile aliate, la cerere, de respingere a unui atac cibernetic. De asemenea, un rol semnificativ a avut securitatea energetică, care după Summit-ul de la Riga din noiembrie 2006 a devenit unul dintre subiectele-cheie în menținerea securității Euroatlantice. Conform declarației adoptate la Bucureşti, aliații au identificat principii care vor guverna abordarea NATO în acest domeniu şi au evidențiat opțiuni şi recomandări pentru activitățile viitoare. Astfel, NATO îşi ia angajamentul în următoarele domenii: schimbul de informații; proiectarea stabilității; promovarea cooperării internaționale şi regionale; sprijinul pentru gestionarea efectelor şi sprijinirea protecției infrastructurii energetice critice [3].

În contextul acestor constatări, un loc aparte îi revine momentului legat de Ucraina, Georgia şi Republica Moldova. Dacă în cazul celor două state, situația este aproape de clarificare, ele ar putea fi invitate pentru aderare peste un timp anumit, apoi subiectul rămâne neclar în privința Moldovei, care şi-a exprimat principiul de neutralitate în politica de securitate şi pentru care chestiunea transnistriană rămâne subiect deschis pentru discuții. Atâta timp cât sunt prezente forțele pacificatoare ruseşti în Transnistria, chestiunea transistriană rămâne nerezolvată.

Din 1992, procesul de negocieri între părțile aflate în conflict este orientat pe două direcții: 1) determinarea statutului Transnistriei şi 2) luarea unei decizii în privința contingentului militar rus aflat în Transnistria.

În legătură cu aceasta, trebuie de menționat că interesele Federației Ruse în această regiune au un rol considerabil în evoluția conflictului. Ele se manifestă în câteva aspecte. În primul rând, interesele ruse sunt de ordin geostrategic. Partea rusă consideră prezența sa pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv militară, drept o posibilitate de a exercita influența în Balcani. O astfel de poziție a fost exprimată în repetate rânduri atât de către Guvernul rus, cât şi de diferite mişcări politice din Rusia. În al doilea rând, interesele Rusiei poartă un caracter politic. Unitățile de trupe ruseşti din Transnistria sunt ultimul contingent militar al Federației Ruse dislocat în Europa dincolo de granițele statului rus. Retragerea acestor trupe ar putea fi considerată ca o cedare în fața Occidentului şi ar lipsi Rusia de anumite pârghii de influență în zona dată.

În consecință, interesele geostrategice şi politice pe care le are Rusia în regiunea transnistriană explică suportul politic, economic şi militar acordat de această țară regimului de la Tiraspol.

Pe de altă parte, „dosarul transnistrian" rămâne primordial şi că decuplarea lui de cel al integrării europene nu s-a produs încă la Chişinău. Integrarea depinde de soluționarea conflictului, aceasta este ideea unei atare asocieri politice riscante şi care pune, practic, toată energia Chişinăului în coşul „reintegrării statului" [4]. O chestiune nu blamabilă în sine, dar ineficace, prin unilateralitatea obsesivă a abordării, după cum s-a văzut de 17 ani încoace.

Declarându-se împotriva apropierii de NATO în condițiile unei neutralități negarantate, Chişinăul face apel la documente şi inițiative, precum cea din 1 iunie 2004, când conducerea Republicii Moldova a propus Rusiei, SUA, României, Ucrainei şi Uniunii Europene desfăşurarea unei conferințe politice la nivelul şefilor departamentelor de politică externă, în cadrul căreia să fie semnat un Pact de Stabilitate şi Securitate pentru Republica Moldova (PSSRM), „având statutul unui document de drept internațional". Această inițiativă a eşuat. La fel ca şi alte inițiative de aceeaşi natură.

În acest context, ruptura de NATO operată de Chişinău sugerează că nu mai există nici măcar amenințarea posibilă – ca element de negociere – odată ce este închisă uşa soluționării conflictului de către Moscova. Chişinăul se va orienta spre NATO, singurul lucru de care se teme Rusia cu adevărat. Şi în aceste condiții, cum ar fi posibil ca Republica Moldova să rupă orice punte de colaborare reală cu NATO înainte de negocieri sau chiar în timpul unor negocieri decisive cu Moscova?

Pe de altă parte, ajungem la convingerea că a te baza numai pe UE în relația cu Moscova este insuficient. În acest sens, pot fi invocate inițiativele grăbite ale Reprezentantului UE pentru Republica Moldova, Kalman Miszei, susținătorul total al „spălării" imaginii lui Evgheni Şevciuk în vederea unei întâlniri la Parlamentul European cu „omologul" său Marian Lupu. Cum rămâne însă cu declarațiile pro-independență ale speakerului de la Tiraspol şi chiar a indignării acestuia că Rusia nu mai tratează „la pachet" conflictele înghețate conferindu-i Republicii Moldova un statut privilegiat, inadmisibil pentru favoritul domnului Kalman Miszei care ține morțiş la independentă? [5]

Eşecul abordării (mai cu seamă) americane „Ukraine first approach", care punea în centrul intereselor şi eforturilor geostrategice Ucraina, Republica Moldova urmând să fie „absorbită" ulterior, în spațiul euroatlantic, începe să intre în criză. Summit-ul de la Bucureşti a sugerat această idee. Care este, în aceste condiții, „Planul B" pentru Republica Moldova? Cum şi cine va promova o eventuală nouă strategie – „Moldova first approach" – în care eforturile, mai modeste, acum, să fie focalizate pe Chisinău, şi nu pe Kiev [6].

În acelaşi timp, trebuie de menționat că aderarea recentă a României la NATO a contribuit la o intensă colaborare a Republicii Moldova cu NATO. Unele dintre cele mai reuşite realizări au fost: semnarea Planului Individual de Acțiuni de Paterneriat (IPAP). Acest plan este adaptat atât la specificul țării (neutralitatea, opțiunea europeană), cât şi la necesitățile concrete în materie de modernizare a forțelor sale armate şi de consolidare a securității Republicii Moldova.

La 3 octombrie 2007, la Chişinău a fost inaugurat Centrul de Informare şi Documentare NATO din Republica Moldova (CID). Inaugurarea CID NATO se înscrie în prevederile Planului Individual de Acțiuni al Parlamentului Republicii Moldova şi NATO.

Centrul de Informare şi Documentare NATO este o instituție neguvernamentală, necomercială, autonomă, care îşi propune să promoveze valorile şi principiile Euroatlantice, să sprijine cooperarea dintre Republica Moldova şi Alianța Nord-Atlantică şi să implementeze obiectivele şi activitățile stabilite în cadrul instrumentelor de cooperare Republica Moldova–NATO. Centrul informează populația privind activitățile prioritare ale NATO prin organizarea de conferințe, seminare, dezbateri, difuzarea comunicatelor de presă, emisiuni radio şi TV [7].

Declarația summit-ului NATO de la Bucureşti vorbeşte despre necesitatea dezvoltării parteneriatului NATO–Rusia, în ciuda recentelor declarații şi acțiuni ale părții ruseşti. Readucerea Rusiei în Tratatul de Reducere a Armelor Convenționale din Europa (FACE)* ar însemna o accelerare în procesul de soluționare a chestiunii transnistriene, pe fundalul angajamentelor Summit-ului OSCE din noiembrie 1999 de la Istanbul. Cheia soluționării conflictului ar putea fi nu la Moscova, ci la Bruxelles. Declarația reflectă extinderea domeniilor de interes strategic şi politic ale NATO, invitând Albania şi Croația pentru aderare şi lăsând uşile

---

* FACE a fost semnat la Paris în anul 1990. La 7 noiembrie 2007, Federația Rusă a suspendat aplicarea tratatului FACE, deoarece NATO a manifestat intențiile de a se extinde în estul Europei.

deschise Ucrainei şi Georgiei. Această configurație geopolitică marcată de extinderea NATO spre estul Europei facilitează Moldova la informarea şi documentarea amplă a spațiului Euroatlantic cu problematica transnistriană, recunoaşterea acestei probleme pe plan internațional şi accelerarea îndeplinirii angajamentelor luate de Rusia la Summit-ul de la Istanbul.

Soluționarea chestiunii depinde foarte mult de faptul cum Moldova va aborda subiectul Transnistriei în continuare, cum va informa opinia internațională, cum va purcede la diplomația publică. Bruxelles-ul trebuie informat cu promptitudine şi coerență despre negocierile întreprinse şi desfăşurate pe fundalul soluționării problemei transnistriene. NATO nu se implică în problema transnistriană, care cere o abordare de uz intern. NATO poate asista consultativ în mediere şi negociere, ceea ce ar putea reprezenta cheia soluționării problemei.

Situația din Balcani, care rămâne tensionată după declarația de independență a Kosovo, solicită o implicare amplă a KFOR în țară şi o menținere înaltă a dialogului strategic şi politic cu statele partenere din regiune, inclusiv cu Republica Moldova, pentru a asigura un cadru viabil de securitate şi democrație în regiune. Aderarea Albaniei şi Croației a lărgit spațiul de interese al NATO în ceea ce priveşte combaterea terorismului internațional şi proliferarea armamentului în Balcani. De asemenea, cu aderarea acestor două state se fortifică şi planul de creare a unui sistem de apărare antirachetă la intenția SUA în Europa, care în condițiile de amenințare cu rachete balistice cu rază lungă de acțiune să fie protejată. Un rol important în această configurație îl joacă Rusia, care a suspendat participarea sa la tratatul FACE, poziția căreia în politica de apărare antirachetă este una hotărâtoare. Consolidarea dialogului cu Rusia de către NATO pe acest fundal ar putea determina eventual soluționarea conflictului transnistrian şi promovarea unui dialog politic sănătos între Chişinău şi Moscova. Incertitudinea politică referitoare la politica Moldovei cu privire la integrarea în structurile europene pare a fi una dubioasă, în opinia publică internațională, atâta timp cât Moldova se arată interesată de politica Moscovei. Cu cât insistă Moldova la o politică a dublelor standarde, cu atât se îndepărtează de posibilitatea soluționării chestiunii transnistriene şi cu atât mai mult de o eventuală aderare la structurile europene. Chestiunea transnistriană nu reprezintă o piedică în realizarea IPAP-ului şi Planului de Acțiuni UE–Republica Moldova. Voința politică a Republicii Moldova trebuie să fie bine exprimată în rândul elitei politice şi, respectiv, bine înțeleasă de societatea civilă şi de cea internațională [8].

Republica Moldova este un stat neutru şi nu urmăreşte, în relațiile cu Alianța, obiectivul de aderare, totodată, statutul constituțional de neutralitate nu constituie un obstacol în calea consolidării securității naționale prin aprofundarea cooperării țării cu NATO.

Referințe:

1. Transformarea NATO. - Bruxellles, 2004, p.3.
2. http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html
3. Ibidem.
4. http:// politicom.moldova.org/news/analiza-si-totusi-nato-109278-rom.html
5. http://politicom.moldova.org/news/analiza-si-totusi-nato-109278-rom.htm
6. Ibidem.
7. Centrul de Informare şi Documentare NATO din Republica Moldova (CID NATO). - Chişinău, 2008, p.2.
8. http://politicus.blogmoldova.com/3119024/

Prezentat la 12.05.2009

REFORMA MONETARĂ ŞI EMITEREA LEULUI MOLDOVENESC (1993)

Mihai PATRAŞ

Catedra Finanţe şi Bănci

Dans l'article on expose la nécessité, les mécanismes, l'importance et les conséquences de la reforme monétaire dans la République de Moldova de 1993, les conditions concrètes économiques et financières de cette époque.

Moneda naţională reprezintă un element de bază al statalităţii, alături de celelalte atribute (limba oficială, imn, drapel etc.) publice. La etapa actuală, în viziunea noastră, nu poate fi vorba despre statalitate, dacă nu există moneda proprie. Spunem aceasta chiar dacă începând cu 1 ianuarie1999 a fost emisă scriptural, iar din 1 ianuarie 2002 şi în natură moneda EURO, care efectiv este utilizată în 16 state UE (2009). Oricum statalitatea obligatoriu „trece şi prin monedă".

Istoria monedei naţionale a Republicii Moldova, a leului moldovenesc, numără aproape 20 ani. Ea începe la sfârşitul anilor '80, când în RM pornise restructurarea gorbaciovistă. Această restructurare includea mai multe elemente. Cel economic se referea la trecerea la noile relaţii economice dintre fostele republici (acum noi state independente – NSI), pe de o parte, şi conducerea centrală a ex-URSS, pe de alta. Acestea aveau ca obiectiv major descentralizarea radicală a procesului de management politico-economic şi financiar.

Documentul oficial de bază, în acest sens, a fost **„Concepţia autofinanţării şi autogestiunii teritoriale a Republicii Moldova"**, elaborată în conformitate cu o decizie a Guvernului de atunci (din 30 octombrie 1988).

Oficialităţile timpului au admis să fie elaborat un astfel de document sub presiunea crescândă a discuţiilor apărute în presa periodică acum 2 decenii [5, 25-27] ş.a.

Autorităţile unionale de atunci erau nevoite să accepte (evident cu o mare reţinere) obţinerea unor vaste drepturi economice de către fostele republici (unionale), stabilirea unor dependenţe mai clare între rezultatele economico-financiare şi drepturile respective ale diferitelor structuri teritorial-administrative, inclusiv a republicilor, descentralizarea procesului de administrare şi de gestionare etc. Unul dintre punctele cele mai „periculoase" (pentru oficialităţi) era posibila trecere la moneda naţională (a republicilor de atunci). Menţionăm că atunci (1988) nu se punea problema obţinerii independenţei politice (fapt realizat cu 2-3 ani mai târziu: în Republica Moldova la 27 august 1991). Se punea doar problema emiterii monedei naţionale a Republicii Moldova *în cadrul URSS*. Trebuie să recunoaştem că o influenţă favorabilă şi încurajatoare a propunerilor privind moneda au avut ideile parvenite din Ţările Baltice, în primul rând din Estonia, considerată atunci liderul reformelor economice. Menţionăm că pe parcursul întregii perioade postbelice Estonia a servit ca poligon pentru diferite „experimente" economico-financiare ex-sovietice (îndeosebi, în anii 1960, când a fost abordată problema reformării relaţiilor dintre „centru" şi fostele republici, crearea „sovnarhozurilor" etc.). În acest sens, economiştii estonieni (teoreticieni şi practicieni) au acumulat o experienţă largă economică şi, probabil, aceasta i-a situat la un loc de frunte în fostul spaţiu sovietic în problemele reformării economice radicale. De data aceasta însă într-o îmbinare strânsă cu aspectul politic. Aceste iniţiative „revoluţionare" au fost preluate şi de alţii, printre ei fiind specialiştii din Lituania, Letonia şi Moldova. Aşadar, Republica Moldova a fost printre primele NSI, care a iniţiat discuţiile privind moneda proprie, iar după discuţii şi la elaborarea unor documente concrete, care au şi valorificat de facto rezultatele discuţiilor.

Menţionăm că la acel moment **nu se punea problema denumirii monedei**, despre ce vom menţiona mai jos. Autorităţile sovietice de atunci contrapuneau posibilei treceri la moneda naţională, despre care se vorbea tot mai insistent, „argumentul" a.n. „cheltuieli enorme", care ar fi necesare pentru fabricarea monedei. Acestea (cheltuielile) erau declarate a fi la nivelul a câtorva miliarde ruble[1].

Argumentele noastre de atunci[2] în favoarea emiterii monedei naţionale a Republicii Moldova nu erau

---

[1] La sfârşitul anilor '80 rubla ex-sovietică însă mai avea valoare destul de semnificativă (mai ales pentru anumite categorii sociale sau funcţionari publici de rang înalt, care aveau acces la diferite produse deficitare).

[2] Autorul, la momentul respectiv, activa în calitate *de şef de Laborator* pentru autogestiunea regională al Institutului de planificare (Institutul de Cercetări Ştiinţifice în domeniul Planificării al Comitetului de Stat pentru Planificare), care urma să elaboreze strategia trecerii la noile relaţii economice.

(evident) de ordin politic, ci de ordin economic. În prețurile (reale) de atunci, Republica Moldova era una dintre puținele republici ex-sovietice, care avea o „balanță comercială” externă activă (cu depășirea exporturilor asupra importurilor) cu alte foste republici unionale. Soldul pozitiv al relațiilor externe anuale de atunci constituia câteva sute mil. rub. Luând în considerație cursul valutar oficial al rublei de atunci, acest sold echivala anual cu câteva sute mil. de dolari (cca 400-500 mil. $), cu evidente variații anuale. **Acesta era rezultatul comerțului oficial extern înregistrat** de organele statistice.

Suplimentar la aceasta exista comerțul invizibil, care consta din achizițiile efectuate în ruble de turiștii din celelalte foste 14 republici unionale în Republica Moldova. Anual acest sold al cumpărăturilor, calculat în baza statisticii bancare, rapoartelor de realizare a planurilor de casă, constituia 400-600 mil. ruble, ceea ce echivala cu 450-670 mil. $. Deci, soldul sumar pozitiv al relațiilor comerciale externe constituia, în prețurile de până la 1990, aproape 1mlrd.dol. SUA anual[3].

Așadar, Republica Moldova alături de încă câteva state ex-sovietice – Estonia, Letonia, Azerbaidjan, Ucraina și în ultimii ani Turkmenistan – avea un sold pozitiv al relațiilor comerciale externe directe, precum și în urma achizițiilor efectuate de turiștii sovietici. (Banii în numerar care imigrau anual în RM ulterior erau transportați în Rusia, precum și în Kazahstan, zone în care se efectuau investițiile nete respective.)

Aceste resurse, în fond, constituiau o contribuție suplimentară a RM la dezvoltarea altor regiuni ex-sovietice, fiindcă banii, fondurile mobilizate („luate”) de centru în condițiile de atunci nu constituiau o creanță a economiei RM. În majoritatea cazurilor, nu erau compensați ulterior cu echivalentul lor, cum ar fi normal în condițiile existenței unei independențe reale economice (și politice). Acești bani constituiau efectiv un tribut, un impozit suplimentar al economiei RM. către fosta economie națională a ex-URSS (Rusia, Kazahstan, în primul rând).

Deci se impunea o monedă proprie, care ar fi avut ca obiectiv protejarea economiei naționale.

De fapt, la momentul respectiv existau deja diferite elemente ale monedei teritoriale. De exemplu, pentru achiziționarea unor produse alimentare se utilizau, alături de banii oficiali, și diferite bonuri, taloane, tichete etc. care aveau o aplicare strict teritorială: cele din RM nu puteau fi utilizate în Ucraina și invers. Ele contribuiau la protejarea pieței interne de „invazia” rublelor din afara RM, unde salariile erau cu 30-100% mai mari pentru aceleași categorii de angajați. Deci, o posibilă trecere la moneda națională, chiar în acele condiții, putea constitui o sursă suplimentară de dezvoltare economică a Republicii Moldova.

Menționăm că în acele condiții informațiile privind comerțul extern, precum și cele ce țineau de activitatea bancară (în cazul nostru privind îndeplinirea planului de casă) aveau un cerc foarte restrâns de utilizatori fiind caracterizate cu mențiunea „pentru uz de serviciu”, dacă nu chiar „confidențial”. Deci, ele nu puteau avea atunci o circulație largă în presă. Chiar accesul specialiștilor era destul de restrâns. În presa oficială erau promovate materialele care reflectau „ajutorul frățesc” obținut din considerente clare politice, nu erau acceptate informații ce puteau conține date „îndoielnice” privind compromiterea „ajutorului frățesc acordat” etc. Așadar, se impunea depolitizarea statisticii.

Ca răspuns la discuțiile tot mai intense și în scopul elaborării unei Strategii privind autogestiunea teritorială a Republicii Moldova, Guvernul de atunci a adoptat (la 30 octombrie 1988) o decizie extrem de importantă prin care au fost formate trei comisii republicane de alternativă, care urmau să elaboreze documentele în cauză [32][4].

Problema banilor republicani (teritoriali) a fost oglindită în Concepție (capitolul șapte). *Așadar, primul document oficial, din Republica Moldova în care s-a argumentat necesitatea banilor proprii, a fost Concepția autofinanțării și autogestiunii teritoriale a RM (din a.1988)*.

Este evident că oficialitățile de atunci nu puteau accepta sau, cu atât mai mult, realiza această prevedere, care putea „submina” rubla sovietică, suveranitatea monetară respectivă. Discuțiile la această temă au continuat în presă până în 1990, când în baza principiilor (relativ) democratice a fost ales primul Parlament al Republicii Moldova (pseudoparlamentele de până atunci erau înscenate de structurile publice de import).

La 25 iulie 1990 a fost adoptată de către noul Parlament o Hotărâre extrem de importantă cu privire la

[3] Evident că în prețurile de azi raporturile interstatale de atunci ar fi fost cu totul altele. Noi subliniem că calculele noastre sunt în prețuri reale de atunci. La cifra menționată ar mai putea fi adăugate și veniturile din emisiunea posibilă aferente RM, care pot fi estimate la nivelul a câtorva sute mil. rub. anual.

[4] Lucrarea în cauză a avut drept conducători pe dnul Anatolie Gudim și subsemnatul, care au devenit învingători în această competiție a „Concepțiilor autogestiunii teritoriale”.

Concepția trecerii la economia de piață în RM [6].

Putem evidenția, cel puțin, două prevederi deosebit de importante ale acestui document, cu adevărat istoric.

Prima: Sub aspect politic, acest document a pus punct pentru totdeauna relațiilor comunist-totalitariste de producție în RM, și a pus piatra de temelie juridico-politică a trecerii la noile relații libere de piață.

A doua: Hotărârea în cauză *pentru prima dată* într-un document juridic de rang statal a prevăzut emiterea monedei proprii pentru a.1991 (art. 4).

Deci, în plan juridico-politic și economic, *Republica Moldova a fost printre primele state ex-sovietice în care organul suprem legislativ a prevăzut emiterea monedei naționale*. Cu foarte mare regret, însă, această prevedere nu a fost realizată în 1991, prevăzută în HP menționată.

Menționăm că Guvernul de atunci avea împuterniciri cu mult mai mari în domeniul circulației monetare decât după 11.06.1991, când a fost adoptată primă lege bancară. În perioada ex-sovietică, Banca de Stat era de fapt subordonată Guvernului, era efectiv o „Casă a Ministerului de Finanțe".

Începând cu 11.06.91, adică odată cu ziua adoptării și punerii în aplicare a Legii privind Banca Națională de Stat a Moldovei[5], Guvernul a fost semnificativ limitat în drepturi privind reglementarea și politica monetară, aceste atribuții trecând aproape totalmente în competența BNM, care-i „gestionată" doar de Parlament.

În proiectul de lege (privind BNM, elaborat în 1990) a fost prevăzut că moneda națională urma să fie leul. Însă în varianta finală a Legii adoptate (din 11.06.91) nu au fost acceptate prevederile privind moneda națională a Republicii Moldova. Cauza principală a fost denumirea propusă a viitoarei monede. Propunerile insistente de a numi moneda cu numele său firesc – leu – au fost întâmpinate de o parte din decidenți (deputații de atunci), adepți ai trecutului, cu o mare rezistență. „Explicația" era extrem de simplă, ea se motiva a fi legată de Suveranitatea monetară a Republicii Moldova[6] etc. Grupul oponenților, fiind majoritari, acceptau orice denumire a monedei, cu excepția „Leului".

Unii „decidenți" care, în scopul ca viitoarea monedă să fie „forte", propuneau denumirea de „dolar moldovenesc". Explicațiile că „tăria" monedei nu depinde de denumire nu erau acceptate. Alții, au propus „ducatul", denumire imediat acceptată de mai mulți, inclusiv de cei de la conducerea BNM, care rapid au și pornit activitățile de pregătire (de tipărire) a bancnotelor respective la o monetărie din Franța. Despre această ultimă comandă s-a aflat însă ceva mai târziu.

Cei mai „revoluționari" deputați de atunci au inițiat colectarea de semnături în favoarea utilizării în Republica Moldova a leului românesc. E necesar de subliniat, în mod special, că nu era posibilă în așa fel soluționarea problemei utilizării leului românesc (adică, în mod unilateral și în condiții de anonimat) din mai multe considerente. În primul rând, dacă 50%+1 din numărul deputaților aleși (187 din 372) nu acceptau leul (moldovenesc) ca denumire, atunci nu-i clar cum putea fi vorba de acceptarea leului românesc?

În al doilea rând, acceptarea leului românesc nu putea fi efectuată fără o colaborare și un Acord monetar preliminar cu autoritățile bancare române. Lucru pe care nimeni nu l-a făcut și nici n-a intenționat să-l facă.

În al treilea, utilizarea leului românesc ar fi însemnat, alături de altele, acceptarea automată pentru Republica Moldova a sistemului de prețuri, salarii, impozite și a altor „norme" economico-financiare existente la acel moment în România etc. Toate acestea, precum și alte activități și proceduri, evident erau imposibil de făcut atunci, fără să mai vorbim despre o tensionare a situației cu care se amenința mereu (aproape zilnic). Situația politică de atunci era extrem de instabilă și imprevizibilă.

Cu toate acestea, au fost colectate cca 130 de semnături ale deputaților în favoarea utilizării leului românesc. Putem presupune că această colectare de semnături a avut totuși un rol psihologic pozitiv: a contribuit, probabil, la atragerea a tot mai mulți deputați spre denumirea firească de Leu.

Așadar, prevederile HP din 25.07.90 (de a emite moneda proprie, lucru pe care putea să-l facă Guvernul încă în 1991, fără a antrena Parlamentul în discuții privitoare la denumirea monedei) nu au fost realizate.

În locul activităților de pregătire a emiterii monedei naționale, în 1992 în scopul „protejării" pieței interne au fost întreprinse activități de tipărire și de emitere a diferitelor tipuri de cupoane. Mai întâi cupoane alb-negru, apoi

[5] Menționăm că unii până în prezent consideră greșit ca fiind echivalenți termenii „național" și „de stat". În realitate lucrurile stau altfel. Întru confirmarea acestei teze aducem câteva exemple. În SUA Banca Națională, Sistemul Federal de Rezerve („Fed") nu este de stat, deși exercită funcții statale. Banca Națională a României, fondată în 1880 ca bancă privată, până la naționalizarea sa din 1947 nu a fost Bancă de Stat. În perioada socialistă, precum și după decembrie 1989, ea a rămas bancă de stat, păstrându-și denumirea precedentă. Cam aceeași situație avem și în Anglia (BoE), Japonia (BoJ) etc.

[6] La 23 iunie 1990 Parlamentul a adoptat Declarația Suveranității Republicii Moldova.

– cupoane color, ulterior, la 5 octombrie 1993 – lei-cupoane. A fost o lipsă totală de competență elementară să crezi că cu ajutorul cupoanelor „alb-negru” extrem de simple (pe hârtie albă erau imprimate cifre negre, care indicau valoarea lor nominală), care în condițiile contemporane pot fi contrafăcute în mod masiv, să poți proteja piața internă[7].

La 27 august 1991 RM își declară independența[8]. S-a stabilit o situație juridico-politică mai favorabilă pentru luarea şi implementarea mai multor decizii importante. Dacă lucrările de pregătire se efectuau (conform deciziei din 25 iulie 1990), atunci acest moment evident putea fi folosit pentru emiterea monedei. Însă, ca întotdeauna s-a întârziat. De fapt, la noi nu a fost adoptată nici o decizie înainte de termen. În general, trebuie să menționăm că perioada de atunci ne-a acordat foarte multe şanse, multe dintre care însă nu au fost valorificate.

La 8 decembrie 1991, în baza Acordului dintre preşedinții Rusiei, Ucrainei şi Republicii Belarus, a fost legal desființată URSS prin semnarea documentului respectiv. Faptul a fost grăbit de puciul procomunist din 19-21 august 1991.

La 2 ianuarie 1992, conform înțelegerilor dintre preşedinții NSI cu denumirea de CSI (Comunitatea Statelor Independente) din decembrie 1991 şi conform Decretului prezidențial [10] a demarat procesul de liberalizare a prețurilor. Aceasta efectiv însemna creşterea bruscă a lor din cauza decalajelor existente până la 1990 între prețurile din spațiul economic căruia aparțineam şi piața mondială. Existența decalajului poate fi explicată, în primul rând, prin politica de „prețuri joase” (evident, şi venituri nesemnificative, comparativ cu țările dezvoltate) practicată de autoritățile ex-sovietice (pe motive ideologice şi politice). Autoritățile Republicii Moldova nu dispuneau de numerarul necesar pentru circulația normală a banilor în condițiile noilor prețuri.

Despre creşterea aproape necontrolată a masei monetare putem judeca, în mare măsură, în baza evoluției depunerilor băneşti din acea perioadă (tab.1).

Tabelul 1

Depunerile băneşti ale populației în instituțiile Băncii de economii a Moldovei (sfârşit de an)

	u.m.	1987	1988	1989	1990	1991	1992
1. Numărul depunerilor, total	mii	2 242	2 444	2 701	2 946	3 229	3 483
creştere (față de anul precedent)	%	106,8	109,0	110,5	109,1	109,6	107,9
2. Suma depunerilor	mil.rub.	2 870,0	3 289,6	3 972,5	4 648,8	6 638,0	11 537,6
creştere (față de anul precedent)	%	111,4	114,6	120,8	117,0	142,8	173,8
3. Mărimea medie a depunerilor	rub.	1 280	1 346	1 471	1 578	2 054	3 313
creştere (față de anul precedent)	%	104,1	105,1	109,3	107,3	130,2	161,6
4. Mărimea medie a depunerilor calculată per capita	rub.	669	762	916	1 072	1 526	2 649
Creştere (față de anul precedent)	%	110,4	113,9	120,2	117,0	142,3	173,6

Sursa: Anuarele statistice ale RM: pentru 1990 – p.65; 1992 – p.112

Vedem că dacă la sfârşitul anilor ’80 depunerile băneşti ale populației creşteau cu 10-20% pe an, atunci în anii ’91-’92 ritmurile au sporit de câteva ori, până la cca 43 şi, respectiv, 74%. Aceeaşi concluzie principială se referă şi la creşterea mărimii medii a depunerilor, precum şi a depunerilor per capita. **Aceste tendințe** nu mărturiseau despre nişte modificări favorabile în veniturile (băneşti) reale ale populației (depunătorilor), ci **despre imposibilitatea materializării semnelor băneşti, despre o inflație galopantă**.

Unicul emitent, în ultimă instanță, al rublelor era din 1992 deja Banca Centrală a Rusiei/ BCR unica succesoare a fostei bănci a URSS. Ca urmare a apărut un deficit tot mai mare de numerar, din cauza refuzului

[7] Sunt bine cunoscute faptele, când banii care au mai multe, până la 9-12 grade de protecție, inclusiv dolarul SUA, sunt contrafăcuți. Mai mult ca atât, moneda euro cu cel mai înalt grad (60 nivele) de protecție, de asemenea, este contrafăcută.
[8] Alte NSI şi-au declarat independența după cum urmează: Georgia – 9 aprilie 1991; Estonia – 20 august 1991 (anterior la 30 martie 1990 – declarația suveranității), Lituania – 21 august 1991 (la 1 martie 1990, restabilirea suveranității naționale), Ucraina – 24 august 1991, Belarus – 25 august 1991, Letonia – 21 august 1991 (la 4 mai 1990, declarația de suveranitate). Ulterior, şi-au declarat independența: Azerbaidjanul (30 august 1991), Uzbekistanul (31 august 1991), Kârgâzstanul (31 august 1991), Tadjikistanul (9 septembrie 1991), Armenia (23 septembrie 1991), Turkmenistanul (27 octombrie 1991), Kazahstanul (16 decembrie 1991), Rusia la 22 aprilie 1990 a adoptat Declarația de suveranitate aprobată de Parlament la 12 mai 1990, la 25 decembrie 1991 URSS de facto îşi încetează existența.

BCR de a transmite către partea moldavă a disponibilităţilor respective.

Despre gradul de majorare a preţurilor în acea perioadă şi după a se vedea tab.2.

Tabelul 2

Evoluţia inflaţiei anuale în RM în perioada 1991-2007, %

Indicatorii inflaţiei / Anii	IPC	IPPI	Deflator PIB	Deflator cheltuieli private
1991	251,4	534,2	122,1	117,4
1992	2 806,0	4 693,8	943,6	869,1
1993	1 770,0	4 483,1	860,5	929,9
1994	204,6	279,6	276,4	357,3
1995	123,6	146,6	38,7	36,9
1996	115,1	120,4	27,9	21,2
1997	111,1	113,6	12,6	4,6
1998	118,2	113,5	9,4	8,3
1999	143,8	158,6	39,8	44,7
2000	118,5	124,2	27,3	27,2
2001	106,4	105,9	12,0	10,0
2002	104,4	107,4	9,8	6,6
2003	115,8	108,9	14,8	12,8
2004	112,5	105,0	8,0	7,1
2005	110,0	107,2	7,2	8,7
2006	114,1	112,9	13,4	15,9
2007	113,1	128,4	15,8	17,8

Notă: IPC – indicele preţurilor de consum; IPPI – indicele preţurilor producţiei industriale

Surse: Anuarele statistice ale Republicii Moldova pentru anii 1991-2007; Buletin statistic de preţuri. BNS. Ianuarie 1994-decembrie 2007

În aceste condiţii, Ucraina vecină îşi satisface necesarul de numerar la începutul lunii ianuarie 1992 prin emiterea predecesorului monedei proprii „karbovaneţul" (cuponul ucrainean)[9], stabilindu-se un curs forţat de câţiva dolari contra unui „karbovaneţ", cu o reducere catastrofală a acestuia până la cursul de 1 dol. = 200 000 cupoane-karbovaneţuri în momentul preschimbării lor la 2 septembrie 1996 pe grivne ucrainene, noua monedă naţională (oficială) a acestui stat.

Liberalizarea preţurilor în condiţiile emiterii de către Ucraina a karbovaneţului a cauzat imigrarea extrem de rapidă şi masivă (la nivel de câteva sute mil. rub.) din NSI, în primul rând din Ucraina, în Republica Moldova, contra exporturilor nete de bunuri materiale şi servicii din RM. Îndeosebi imigrarea banilor a fost simţitoare în raioanele (judeţele) limitrofe cu Ucraina, de unde ucrainenii achiziţionau în cantităţi sporite masiv animale domestice, produse alimentare, materiale de construcţie şi alte bunuri de la populaţia Moldovei sau din centrele comerciale.

Din cauza reacţiei încetinite a BNM, nepregătirii populaţiei, necunoaşterii esenţei celor petrecute etc., statul şi populaţia au suportat enorme şi irecuperabile pierderi într-o perioadă foarte scurtă.

Insistenţa continuă şi repetată (pe parcursul a peste câţiva ani), de a grăbi Reforma monetară, nu avea susţinere eficientă nici la Guvern, nici la BNM, nici la majoritatea parlamentară. Putem doar presupune că parţial această atitudine era cauzată de neînţelegerea unora, dar probabil în măsură şi mai mare din motive politice promovate de alţi demnitari „cu experienţă" şi cu mari „datorii" faţă de trecut (faţă de orânduirea precedentă).

[9] Emiterea monedei naţionale reale (a grivnei/hrivnei ucrainene = 100 copeici) a fost efectuată de Ucraina abia la 2 septembrie 1996. Trebuie specificat în mod aparte faptul că funcţiile cuponului ucrainean („karbovaneţului") şi a celui moldovenesc erau principial diferite. Cel ucrainean efectiv îndeplinea funcţii de cvasimonedă naţională, adică de monedă aproape reală.

În aceste condiţii, a fost elaborat un proiect de lege privind moneda naţională – leul. Documentul în cauză nu era acceptat din aceleaşi consideraţii – din cauza politizării deciziei (legată de denumirea propusă a monedei), promovate de deputaţii agrarieni. Cu mare greu au fost acceptate argumentele documentate care atunci (ianuarie 1992) au constat în următoarele:

1. URSS nu mai există, iar Republica Moldova deja adoptase Declaraţia privind independenţa.
2. Moneda naţională este necesară şi din punct de vedere juridico-politic, ca element al statalităţii.
3. Moneda naţională *este cel mai eficient instrument de protejare* a pieţei interne, reprezintă o pârghie economică, financiară, bancară, comercială, monetară.
4. Referitor la denumire. Francul la acel moment era cea mai răspândită monedă (ca denumire a monedei), inclusiv francii CFA şi francii CFP – în peste 30 ţări; dolarul – în peste 20 ţări; lira – în peste 10 state etc. Deci, rezultă că denumirea monedei nu conduce în mod automat şi la o integrare politică a ţărilor/teritoriilor care utilizează aceeaşi monedă sau monede diferite (financiar-valutar), dar cu aceeaşi denumire[10].
5. Concomitent menţionăm că leul este monedă naţională şi în Bulgaria, nu numai în România.

Pe de altă parte, leul este o denumire istorică, oficial acceptată în spaţiul românesc încă începând cu sec. XIX (1867) de care sunt legate o cultură şi tradiţiile respective ale spaţiului estic românesc.

Cu deosebite dificultăţi, la 23 ianuarie 1993 a fost acceptată Legea conform căreia *Leul (egal cu 100 bani) a devenit monedă naţională a Republicii Moldova*. Cu mare părere de rău, la acea dată existau indicaţii confidenţiale şi ilegale (ale BNM) conform cărora în Franţa deja începuse activităţile respective de pregătire şi elaborare a monedei noastre cu denumirea de „ducat”.[11]

Şi de data aceasta BNM nu a întreprins măsuri energice în vederea efectuării cât mai rapide a reformei date. Paradoxal, dar rămâneam în urmă şi faţă de Rusia la acest capitol, fiindcă Rusia a fost printre primele foste republici care efectiv a emis moneda proprie (chiar la începutul a.1992). Aceasta însă nu a fost „observat” de unii din motiv că atât moneda ex-sovietică, cât şi cea (nouă) a Rusiei aveau aceeaşi denumire. Deosebirea era că în primul caz unitatea monetară se numea rublă sovietică, în cel de al doilea – rublă rusească. Mai mult ca atât, de la 1 iulie 1992 Banca Rusiei a introdus achitările cu Băncile Centrale ale CSI prin conturi corespondente.

În aceste condiţii, în scopul grăbirii emiterii monedei proprii, a fost propus un proiect de Decret prezidenţial prin care s-a constituit Comitetul reformei monetare. Comitetul a fost alcătuit din 5 persoane: Prim-ministru, Ministrul Economiei, Ministrul Finanţelor, Guvernatorul BNM şi preşedintele Comisiei permanente a Parlamentului pentru problemele economice şi bugetare. Cu regret, iniţiativele de a grăbi emiterea monedei erau stopate. Existau mai multe pretexte. Unele fiind legate de „obiecţiile posibile ale Moscovei”, deşi Moscova emisese deja moneda sa. Altul, ca să nu influenţăm negativ autodeclaraţii lideri de la Tiraspol, din zona provizoriu ocupată de Armata a 14-a a Rusiei (din estul Republicii Moldova).

Se credea că dacă efectiv va fi emisă în circulaţie moneda naţională, se va „supăra” Moscova. Întrebarea noastră şi atunci şi acum era: cum să se supere Moscova pe Republica Moldova, dacă aceasta va emite moneda (leul), când însuşi acest stat al CSI a emis deja moneda proprie? Mai mult decât atât, în Rusia (la fabrica specializată din Perm) au fost tipărite cupoane pentru punerea în circulaţie în unele raioane de est (actualmente judeţul Dubăsari) ale Republicii Moldova încă în 1992 (o altă parte a cupoanelor aflate în circulaţie în acest judeţ moldovenesc a fost tipărită în Germania).

Leul moldovenesc a fost emis cu foarte mare întârziere abia la 29 noiembrie 1993. Rata de schimb pentru toate valorile fiind acceptată unică, şi anume în proporţie de 1 la 1000 (1 leu = 1000 cupoane preschimbate), cursul leului faţă de dolar a fost stabilit de 1 dol. = 3,85 lei. Toate preţurile şi alţi parametri economici, finan-

[10] Afara de ţările europene, în care tradiţional se utiliza această moneda – Franţa, Elveţia, Belgia, Luxemburg, Liechtenstein, Monaco, francul se mai utiliza în ţările CFA (Comunitatea Franceză din Africa) – Benin, Burkina Faso, Camerun, Republica Centrafricană, Ciad, Comore, R.P.Congo, R. Côte d'Ivoire, Gabon, Guineea Ecuatorială, Niger, Senegal, Togo, precum şi Burundi, Djibouti, Madagascar, Mali, Maroc, Martinica, Ruanda. Francul CFP (Comunitatea Franceză a zonei Pacificului) – Polinezia Franceză, Noua Caledonie, precum şi teritoriile dependente de Franţa – Guadelupa, Reunion, Mayottei, Saint Pierre şi Miquelon, Guyana Franceză. Respectiv, dolarul, ca monedă, se aplica în: Australia, Bahamas, Barbados, Belize, Bermuda, Brunei, zona Est-Caraibeană, Guana, Hong Kong, Zimbabve, Zambia, Canada, Liberia, Malaysia, Noua Zeelanda, Trinidad şi Tobago, Fiji, Etiopia, Jamaica. Lira în: Marea Britanie, Irlanda de Nord, Gibraltar, Egipt, Turcia, Liban, Sudan, Malta, In-le Malvine/ Folklend, Italia etc.

[11] Despre acest fapt am aflat din discuţiile noastre avute în timpul întrevederii de la sfârşitul lunii ianuarie 1992 cu o delegaţie a RM din care făceau parte Guvernatorul BNM, autorul acestui material şi Preşedintele Comisiei pentru Cultură şi Culte de atunci şi, pe de altă parte, reprezentantul firmei financiare respective.

ciari, monetari au fost modificați/recalculați în aceeași proporție (1:1000).

Întârzierea efectuării reformei monetare cu 2-3 ani a cauzat mari prejudicii[12]. În primul rând, în condițiile utilizării monedei unice în spațiul ex-sovietic din Republica Moldova, așa cum am menționat, erau zilnic retrase valori materiale în mari proporții (le putem estima la cca 1 mlrd. dol. anual în 1992-1993). În al doilea rând, după liberalizarea prețurilor din 2 ianuarie 1992 lipsa de numerar a cauzat mari dificultăți în economie. Neplățile dintre agenții economici, precum și neplățile salariilor (în primul rând, la bugetari), pensiilor, indemnizațiilor etc. au început rapid să crească, devenind ulterior cronice cu consecințe generatoare negative.

Utilizarea coeficientului unic de convertire (1:1000) pentru absolut toate valorile, tarifele la servicii și prețurile la mărfuri etc., fără efectuarea concomitentă a reformei prețurilor, a influențat extrem de negativ asupra economiei, în special asupra privatizării, asupra depunerilor bănești ale populației în Banca/ Casa de Economii etc. De exemplu, managerii de diferite niveluri (directori de întreprinderi, de sovhozuri, președinți de kolhoz ș.a.), au fost privilegiați în acest proces de descentralizare prin faptul că au putut „privatiza" bunuri mobile și imobilul gestionat de ei contra unor sume simbolice de bani (zeci sau sute de LMD). Drept (autoînsușit) pe care nu l-a avut marea majoritate a populației. De exemplu, un autovehicul, care anterior (până în 1991) costa 10-15 mii de ruble, putea fi „privatizat" (doar) de către șefi cu 10-15 lei, o casă (construită la sate pentru specialiștii gospodăriilor agricole, invitați din altă parte) de 20-25 mii rub. – cu 20-25 lei etc. Aceasta a discreditat procesul de privatizare și a avut consecințe doar negative sub mai multe aspecte, a creat mari decalaje de avuție între foștii „manageri" de diferite niveluri și restul populației, a sporit neîncrederea populației față de organele publice (în primul rând, față de Bancă de Economii), față de manageri și față de reformele economice declanșate etc. Ulterior, acest decalaj a crescut și s-a intensificat în așa fel, că cea mai mare parte a patrimoniului este deținută actualmente de doar 3-5% de titulari. Din punct de vedere formal, procesul de „privatizare" a decurs aproape corect. În realitate însă, din cauza necorespunderii prețurilor documentare celor reale, procesul de înstrăinare a proprietății de stat a fost, în fond, fraudulos. Nici până în prezent prețul imobilului nu este ajustat la valoarea lui reală. Decalajul dintre valoarea nominală și cea reală continuă să fie și acum, după un deceniu și jumătate de la emiterea monedei naționale, până la 1:10 (sau chiar 1:100), cu toate consecințele respective economice, financiare, fiscale dăunătoare etc.

Afară de aceasta, utilizarea **unui coeficient unic** pentru toate valorile (bunurile, mărfurile etc.) a cauzat o inflație chiar imediat după emiterea monedei. În anul 1994 inflația a constituit 104%, în timp ce în anii următori ea s-a situat, conform datelor Biroului Național de Statistică/ BNS, la nivelul 15-25% (tab.2).

Utilizarea coeficientului unic a redus aproape la zero depunerile bănești ale populației în casele de economii, acestea fiind micșorate de câteva mii de ori. Aducem un exemplu, după noi, semnificativ, care reflectă gradul de devalorizare a depunerilor bănești ale populației în urma inflației și a reformei bănești menționate (nereușite). În anul 1990, conform datelor statisticii oficiale, numărul depunerilor bănești ale populației la Băncile (pe atunci casele) de Economii a constituit 2.946 mii (din 4.348 mii de cetățeni ai RM). Dacă pornim de la faptul că o depunere aparținea unui cetățean, atunci putem trage concluzia că aproape întreaga populație adultă era deținătoare a unui livret de depunere. Mărimea medie a unei depuneri constituia 1 578 rub. Cu toate că după aplicarea (din 1.01.1961) noii scări de prețuri și până la sfârșitul anului 1991 valoarea reală a rublei ex-sovietice s-a devalorizat semnificativ, mărimea acesteia nu poate fi apreciată în proporția de 1:1000, adică în mărimea utilizată la convertirea numerarului din 1993[13].

Tot conform datelor statistice oficiale [18, 19], publicate după efectuarea reformei monetare, aflăm că în 1994 depunerea medie a constituit 32,2 lei (cca 8 dol. la cursul de atunci), iar pentru 1990 am fi avut doar 1,5 lei sau 0,3-0,4 dol. Evident că o atare „reformă" monetară negativ influențează asupra încrederii populației față de sistemul bancar și față de structurile publice, în primul rând, față de BNM. Așadar, după atare procese, s-au

---

[12] Majoritatea NSI au emis monedele lor naționale înaintea R.Moldova, după cum urmează: Ucraina a pus în circulație cvasimoneda/ karbovanețul la 2 ianuarie 1992, iar la 2 septembrie 1996 – moneda națională, grivna; Estonia (crona, 20 iunie 1992), Letonia (4 mai 1992, provizoriu a început aplicarea rublei letone, iar la 12 februarie 1993 – a fost emis latul), Rusia (rubla, 1992), Lituania (la 16 septembrie 1992 a început aplicarea cvasimonedei „talonas", iar la 1 iulie 1993 a fost emis litasul), Kârgâzstanul (somul, 5 mai 1993), Georgia (3 aprilie 1993 a început aplicarea cuponului, ulterior, în același an – lari), Kazahstanul (tenge, 15 noiembrie 1993), Armenia (dramul, 20 noiembrie 1993), Azerbaidjanul (manatul, 1993), Uzbekistanul (sumul, 1993), Turkmenistanul (manatul, 1993). Statutul cvasimonedelor în NSI era diferit de la o țară la alta. De exemplu, cuponul ucrainesc efectiv exercita funcțiile monedei naționale, exista noțiunea de curs valutar (al cuponului față de dol. SUA) etc. În Estonia convertibilitatea deplină a monedei a fost asigurată încă din 1992.

[13] Către sfârșitul anilor '80, rubla treptat se devaloriza. Însă banii în cauză au fost acumulați pe parcursul a cca trei decenii, începând cu 1961, când a avut loc schimbarea scării prețurilor în proporție de 1:10.

devalorizat nu numai banii, dar şi încrederea, termen care exprimă o atitudine a populației față de oficialități, extrem de importantă.

Pentru a face unele aprecieri comparative, considerăm utile informațiile ce țin de alte reforme analogice. Spre exemplu, în 1947 (în fosta RSSM) la efectuarea reformei monetare s-a ținut cont, în mod relativ echitabil, de mai mulți factori. Pentru „diferite valori", inclusiv **„diferiți bani", au fost utilizați coeficienți diferențiați de preschimbare** (de convertire) a „banilor vechi" în „bani noi" după cum urmează[14]. Schimbarea banilor în numerar a fost efectuată în proporție de 1:10 (o unitate bănească nouă contra 10 unități respective vechi), independent de suma preschimbată. Depunerile băneşti ale populației în Casele de Economii au fost preschimbate în funcție de sumele absolute ale acestora, şi anume: până la 3 000 ruble – în proporție de 1:1; de la 3001 până la 10 000 ruble – în proporție de 3 (ruble „vechi"):2 („noi"); peste 10 001 ruble – în proporție de 2 („vechi"):1 („nouă"). Pentru obligațiunile împrumutului de stat cu câştiguri a fost utilizat coeficientul de 3:1. Procedând astfel, statul a încurajat depunerile băneşti bancare (față de situația păstrării banilor „la ciorap"), a promovat o politică echitabilă pentru cei cu depuneri băneşti mai mici etc. Banii depuşi de populație erau folosiți de către stat în diferite scopuri investiționale etc. Cu regret, în anul 1993, deci peste 46 „!" de ani, s-a făcut un pas, dacă nu chiar mai mulți, înapoi în sensul dat. Sau cei de la BNM nu au ştiut faptele reale din istoria modernă din domeniu.

O atare diferențiere (ca principiu, şi nu ca mărimi concrete cantitative, care pot fi altele, după caz) de preschimbare a banilor „vechi" în „noi", acordând prioritate evidentă banilor depuşi în sistemul bancar (de stat) o consideram şi o considerăm judicioasă. Metoda „egalitaristă" însă efectiv utilizată (în noiembrie 1993) a lovit serios asupra nivelului de viață a majorității populației, precum şi asupra încrederii depunătorilor față de structurile publice.

Un singur exemplu, care ne demonstrează ce înseamnă neîncrederea față de stat şi față de sistemul bancar. Conform datelor Băncii Rusiei (vezi săptămânalul rus „Argumentî i faktî", nr.10, martie 1999). În anii premergători crizei regionale din 1998, băncile ruseşti au adus din exterior şi au vândut populației şi clienților 138 mlrd. dol. cash (inclusiv în 1998 – 16,15 mlrd., 1997 – 37,49 mlrd., 1996 – 33,82 mlrd. dol. etc.). „Exporturile" de valută din Rusia au fost estimate în mărime de 50-55 mlrd. dol. Aşadar, „importurile" nete au constituit 80-85 mlrd. dol. Oficialitățile însă au fost nevoite să negocieze cu mari dificultăți cu FMI, BIRD etc., în vederea obținerii unor împrumuturi publice externe de 4-5 mlrd. dol. Dacă ar putea fi restabilită încrederea populației şi a clienților față de sistemul bancar şi față de autoritățile publice, Rusia nu ar fi avut nevoie de împrumuturi valutare de la structurile bancare externe. În linii mari, esența acestui exemplu este valabilă şi pentru alte țări. Putem estima cam „cât costă încrederea" (sau lipsa ei).

Încrederea în acest domeniu legat de bani se (re)câştigă foarte greu (uneori nu-i posibil în genere). Pierderea ei însă s-a petrecut foarte rapid. Băncile şi statul fără să-şi dea seama au respins depunătorii.

Considerăm că la efectuarea reformei monetare au fost comise şi câteva mari neajunsuri de ordin tehnic. În primul rând, bancnotele noi de unu, cinci şi zece lei (la culoare) reprezintă o copie nereuşită a precedentelor bancnote de unu, cinci şi zece ruble ex-sovietice. Bancnotele de 1 LMD şi 100 LMD sunt aproape identice la culoare, ceea ce adeseori creează dificultăți (ori greşeli) posesorilor respectivi. Unele „contraargumente" cu exemple din alte state (SUA etc.), aici nu sunt bine venite, dacă ținem cont de gradul de utilizare de către populație a numerarului pentru efectuarea plăților în RM şi alte părți, unde peste 95% din plăți se fac prin utilizarea cardurilor etc. Se impunea (şi se impune) o bancnotă cu valoarea nominală de 2 sau 3 lei, calitatea hârtiei este sub orice critică, iar măsurile ce țin de protejarea banilor sunt insuficiente, ceea ce ne demonstrează nenumăratele fapte de contrafacere etc.

Din cauza modului nereuşit de apreciere a depunerilor băneşti ale populației în timpul reformei monetare (noiembrie 1993), ulterior a fost declanşat un proces lung de corectare (relativă) a erorilor comise prin utilizarea unui sistem de indexări, proces care mai continuă şi acum. Trebuie însă să menționăm că indexarea propusă se efectuează conform unei proceduri foarte subiective şi din fonduri bugetare. În timp ce ea urma, sau putea să fie realizată în proporții reale, corespunzătoare soldurilor de bani rămase în Casele de Economii

[14] Vezi hotărârea organelor abilitate de atunci „Despre efectuarea reformei băneşti şi despre anularea cartelelor pentru distribuirea produselor alimentare şi nealimentare" (*trad. autor*; «Pravda» din 15 decembrie 1947).

De exemplu, dacă două persoane dețineau până la reformă câte 12 000 rub. „vechi" fiecare, atunci persoana care păstra banii cash acasă („la ciorap") după reformă rămânea cu 1 200 rub. „noi" În schimb, cea de a doua persoană, care păstra banii economisiți în Casa de Economii, obținea suma de 7 867 (3000·1+7000·2/3+2000:10) rub. „noi".

şi din valorile aferente fostei proprietăţi a băncilor de stat (de până la 1991).

În lista consecinţelor pozitive ale efectuării reformei monetare trebuie menţionate următoarele: apariţia monedei naţionale nu numai ca atribut al statalităţii, ci şi ca element important al politicii monetare şi financiar-economice; obţinerea anuală a veniturilor din emisiunea banilor. Apariţia leului moldovenesc a atras după sine un termen aferent – cursul valutar, utilizat în relaţiile economice şi valutar-financiare internaţionale ale Republicii Moldova, domeniu extrem de important şi inexistent anterior în forma sa actuală.

Bibliografie:

1. Asociaţia Economiştilor din RM. Acte normative cu privire la problemele economice şi bugetare (1990-1992). Legile şi hotărârile aprobate de Parlament, Decretele Preşedintelui Republicii Moldova. Vol. 1 / Cuvânt introductiv de Mihai Patraş. - Chişinău: Universitas, 1992. - 356 p.
2. Asociaţia Economiştilor din RM. Acte normative cu privire la problemele economice, bancare şi bugetare. Vol. 2 / Cuvânt introductiv de Mihai Patraş. - Chişinău: Logos, 1995. - 364 p.
3. Asociaţia Economiştilor din RM. Acte normative cu privire la activitatea economică, bancară şi financiară. Legile şi hotărârile Parlamentului, Decretele Preşedintelui RM. Noiembrie 1992-martie 1993. Vol.3 / Cuvânt introductiv de Mihai Patraş. - Chişinău, 1996. - 310 p.
4. Asociaţia Economiştilor din RM. Culegere de acte normative privitoare la activitatea economică, financiară şi bancară. Legile şi Hotărârile Parlamentului (1993-1994), Decretele Preşedintelui Republicii Moldova (1995-1996). Vol.4 / Cuvânt introductiv de Mihai Patraş. - Chişinău, 25 iunie 1996. - 398 p.
5. Autogestiunea regională: căutări şi soluţii: Culegere de materiale din presa periodică. - Chişinău: Cartea moldovenească, 1989. - 164 p.
6. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr.186-XII din 25 iulie 1990) cu privire la Concepţia trecerii la economia de piaţă în Republica Moldova // [1, p.20-22].
7. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr. 122 din 4 iunie 1991) cu privire la Banca Naţională a Moldovei // [1, p.321].
8. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr. 781-XII din 18.11.1991) cu privire la formarea capitalului statutar al Băncii Naţionale a Moldovei şi stabilirea datoriei de stat a republicii // [2].
9. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.2 din 17.01.1992) cu privire la unele măsuri suplimentare de protecţie socială a populaţiei Republicii Moldova în condiţiile liberalizării preţurilor // [2].
10. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.256 din 27 decembrie 1991) cu privire la liberalizarea preţurilor şi tarifelor şi la protecţia pieţei interne // [1, p.344-345].
11. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.12 din 30.01.1992) cu privire la modul de creare a fondurilor valutare pentru anul 1992 // [2].
12. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.24 din 8.02.1992) cu privire la reglementarea operaţiilor valutare pe teritoriul Republicii Moldova // [2].
13. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr. 105 din 30.04.1992) privind măsurile urgente de normalizare a circulaţiei banilor în numerar în Republica Moldova // [2].
14. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr.667-XII din 24 iulie 1991) cu privire la aprobarea statutului Băncii Naţionale a Moldovei // [2, p.240-249].
15. Legea (Nr.599-XII din 11 iunie 1991) cu privire la Banca Naţională de Stat a Moldovei (Banca Naţională a Moldovei) // [1, p.130-141].
16. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr.600-XII din 11 iunie 1991) despre punerea în aplicare a Legii cu privire la Banca Naţională de Stat a Moldovei // [1, p.142-143].
17. Legea (Nr.601-XII din 12 iunie 1991) cu privire la bănci şi activitatea bancară // [1, p.144-152].
18. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr.602-XII din 12 iunie 1991) despre punerea în aplicare a Legii Republicii Moldova cu privire la bănci şi activitatea bancară // [1, p.153-154].
19. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr.883-XII din 23 ianuarie 1992) cu privire la circulaţia monetară // [1, p.300].
20. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.109 din 7 mai 1992) cu privire la unele măsuri de stimulare a formării Fondului Valutar al Republicii Moldova // [2, p.329-330].
21. Legea (Nr.1232-XII din 15 decembrie 1992) cu privire la bani // [2, p.57-58].
22. HG Nr. 371 din 02.06.1992 privind introducerea cupoanelor cu valorificare multiplă ale Băncii Naţionale a Moldovei/ promulgat 02.06.1992. – Monitorul Oficial al RM, nr.006 din 30.06.1992.
23. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.200 din 24 noiembrie 1993) cu privire la introducerea monedei naţionale în Republica Moldova // [4, p.371-372].

24. Departamentul Statisticii Republicii Moldova. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 1996. - Chişinău: Ed. „Statistică”, 1997. - 528 p.
25. Departamentul Statisticii Republicii Moldova. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 1995. - Chişinău: Combinatul poligrafic, 1996. - 464 p.
26. Guvernul Republicii Moldova. European Expertise Service. Tendințe în economia Moldovei. Ediție lunară. - Chişinău, februarie 1999. - 128 p.
27. Guvernul Republicii Moldova. European Expertise Service. Tendințe în economia Moldovei. Ediție trimestrială. - Chişinău, noiembrie 1998. - 104 p.
28. Guvernul Republicii Moldova. European Expertise Service. Tendințe în economia Moldovei. Ediție trimestrială. - Chişinău, august 1998. - 118 p.
29. Guvernul Republicii Moldova. European Expertise Service. Tendințe în economia Moldovei. Ediție trimestrială. - Chişinău, ianuarie-martie 2001. - 165 p.
30. Banca Națională a Moldovei. Buletin trimestrial, 1994-2008. - Nr.1-4.
31. Legea Republicii Moldova (din 21 iulie 1995) privind Banca Națională a Moldovei. Legea Republicii Moldova (din 21 iulie 1995) privind instituțiile financiare. - Chişinău, 1995.
32. Patraş Mihai. Concepția autofinanțării şi autogestiunii teritoriale în RM // Viața satului, 20 decembrie 1998.
33. Patraş Mihai. Autogospodărirea teritorială – expresie a noii gândiri economice // Tinerimea Moldovei, 15 februarie 1989.
34. Raportul Național asupra dezvoltării umane. Republica Moldova. 1996-2000.
35. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Anuarul statistic al Republicii Moldova, 2008. - Chişinău: Ed. Statistica, 2008. - 578 p.
36. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Dezvoltarea social-economică a Republicii Moldova în anul 2008. - Chişinău, 2009. - 131 p.
37. Patraş Mihai. Consecințele pozitive şi negative ale reformei monetare din Republica Moldova (29 noiembrie 1993) // Săptămânalul ECO(nomist) din 17 decembrie 2007.
38. Patraş Mihai. Reforma monetară şi politica bancară // Republica Moldova: dimensiunile reformelor. - Chişinău: Pontos, 2002, p. 234-252.

Notă: *Rezultatele sunt obținute în cadrul proiectului național 09.833.07.05A finanțat de către CSŞDT al AŞM.*

Prezentat la 01.04.2009

ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ A EPARHIEI CHIŞINĂULUI ŞI HOTINULUI (sfârşitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea)

Silvia SCUTARU

Liceul teoretic „Nicolae Iorga", Chişinău

The eparchy administration in Bessarabia had a centralized church hierarchy, according to the structure of imperial church hierarchy. Thus, the church administration activity in Bessarabia was being directed by the Holy Synod by means of laws, directives and dispositions At eparchy's top was a bishop responsible for its administration. He was assisted by a vicar, a consistory, deans, trustees and clergy. The eparchy bishop together with the Clerical Consistory were also in charge of church court in the eparchy. Vicar's attributions could be extended or limited by the bishop. Deans performed their activities within circumscriptions, being in charge of solving local problems. An important role in the administration of eparchy churches has been played by eparchy congresses which solved by means of decisions administrative problems linked to church's activity in Bessarabia.

Generally speaking, church administration in Bessarabia has promoted Russian Orthodoxy among its followers by supporting the actions of czarist and church authorities. As a result of this actions and other factors, a part of followers departed from the church, this creating a need for essential change in the activity of the church within the eparchy during the period of 1917 - 1918.

Eparhia Chişinăului şi Hotinului, constituită după 1812, a evoluat în strânsă legătură cu Biserica rusă, deoarece, în urma anexării Basarabiei de către Imperiul Rus, i-a fost impusă organizarea corespunzătoare a eparhiilor ruseşti. Noua eparhie s-a numit „a Kişinĕului şi a Chotinului, şi cuprindea, afară de mica Eparchiă a Chotinului, şi ţinuturile de la stânga Prutului, ce formase maĭ nainte Eparchia Huşilor, anume: Lăpuşna, Codrulŭ, Soroca; parte dun ţinutulŭ Iaşilor; tote olaturile séŭ ţinuturile cetăţilor dupe teritoriului Moldoveĭ, ocupate de Turcĭ: Benderulŭ, Achermanulŭ, Kilia, Ismailulŭ, Reniĭ. La acéstă Eparchiă s'au adaosŭ şi satele şi oraşele române aflătóre între Nistru şi Bugu" [1]. În 1837 bisericile de dincolo de Nistru (77 de locaşe) au fost scoase de sub jurisdicţia eparhiei Chişinăului şi Hotinului şi anexate la eparhia Chersonului şi Tauridei cu reşedinţa în Odesa.

În Imperiul Rus administraţia eparhială era organizată după modelul administraţiei sinodale. Episcopul împreună cu Consistoriul Duhovnicesc formau cârmuirea eparhială (*Епархиальное начальство*) [2]. Episcopul era desemnat de Sfântul Sinod şi aprobat de ţar. El depindea doar de Sfântul Sinod; în eparhia sa, episcopul era conducătorul vicarilor, consistoriului, blagocinilor şi al consiliilor de blagocini, epitropiilor şi al clerului [3]. Sfera de activitate a episcopului mai cuprindea: răspândirea şi consolidarea creştinismului, lupta cu mişcările sectare, construcţia bisericilor şi deschiderea mănăstirilor, numirea şi transferurile preoţilor în parohii, supravegherea vieţii acestora. Poziţia arhiereului în eparhie putea fi comparată cu cea a guvernatorului în gubernie. Deosebirea dintre aceştia consta în aceea că arhiereul, din punct de vedere juridic, nu era membru al consistoriului, în timp ce guvernatorul, deşi nu era obligat să fie prezent în organele administraţiei guberniale, prezida personal în cazurile când considera oportun.

Arhiepiscopii, împreună cu mitropoliţii din Peterburg, Moscova, Kiev, purtau titlul „Înaltpreasfinţitul", iar episcopii – „Preasfinţitul". În general, toţi episcopii aveau semne distinctive de titlu arhieresc – mitră, panaghie, sacos, omofor, orleţ; catedră în catedrala eparhială [4].

La 27 martie 1841, a fost adoptat Regulamentul consistoriilor duhovniceşti, care reglementa administrarea vieţii eparhiale. După editarea regulamentului, unele articole au suferit schimbări şi completări, în scopul de a fi pus în acord cu ultimele legiferări. În 1883, a intrat în vigoare Regulamentul modificat şi completat, care a reglementat viaţa eparhială în Basarabia până la Unire. Conform art.1, Consistoriul Duhovnicesc era instituţia oficială, prin care, sub autoritatea nemijlocită a Episcopului eparhial, se făcea „administrarea şi judecata duhovnicească în o anumită parte a Bisericiii Ortodoxe Ruse, care se numeşte eparhie" [5]. Episcopul eparhial, împreună cu Consistoriul Duhovnicesc, depindeau de Sfântul Sinod, ale căror ordine erau obligatorii. Nici una dintre alte instituţii oficiale sau autorităţi nu putea să intervină direct în activitatea sinodală sau să împiedice hotărârile şi dispoziţiile Sfântului Sinod. Directivele Sf. Sinod se adresau episcopului şi de la acesta – Consistoriului. Dacă în eparhie lipsea episcopul, aceste directive erau adresate episcopului-vicar;

în absența acestuia – Consistoriului [6]. Acest organ era alcătuit din 5 persoane, numite de Sinod la propunerea episcopului. Hotărârile Consistoriului, aprobate de episcop, erau executate de cancelarie. Secretarul era resposabil de cancelaria Consistoriului, împărțită în patru servicii: administrativ, economic, metrical şi tribunalul [7]. Autoritățile eparhiale prezentau anual dări de seamă Sf. Sinod despre situația din eparhie. Dările de seamă erau alcătuite după un anumit model, cuprinzând informații despre organizarea şi starea administrației, vizitele canonice episcopale, mănăstirile, bisericile, clerul, păstoriții, catehizații, diferite observații, şcoli, date generale despre starea eparhiei. Pe lângă dările de seamă, ce urmau a fi prezentate până la 1 aprilie, Sinodul solicita episcopului date despre cei convertiți la Biserica Ortodoxă, despre clerul monahal, despre stareții şi stărețele mănăstirilor, despre cei născuți, cununați, decedați etc.

Regulamentul stabilea structura executivă, subordonată autorității eparhiale; aceasta era reprezentată de blagocini, stareți, deputați, judecători de instrucție, curatela eparhială. Blagocinii superiori aveau în competența lor supravegherea problemelor administrative şi economice [8]. Ei erau intermediari între cler şi autoritățile eparhiale; prin blagocinii locali ei transmiteau clericilor dispozițiile stăpânirii eparhiale. Blagocinii superiori verificau documentația bisericească, paşapoartele preoților şi călugărilor, efectuau anchete etc. În 1859, serviciul blagocinilor superiori a fost desființat.

Instrucția despre datoriile şi obligațiile blagocinilor a fost modificată de mai multe ori. Ultima modificare a fost efectuată în 1894. Regulamentul Consistoriilor, prin art.63, prevedea numirea blagocinilor de către episcop, iar din 1906 aceştia erau aleşi de congresele circumscripțiilor. Blagocinii erau responsabili de urbanistica bisericilor, organizarea lăcaşelor sfinte, înzestrarea suficientă cu obiecte şi cărți de cult, menținerea curățeniei în clopotnițe şi cimitire, de comportamentul preoților şi al familiilor acestora.

Fondurile folosite de Consistoriu pentru remunerarea episcopului vicar, construcția bisericilor, susținerea societăților de caritate, a şcolilor eparhiale-bisericeşti nu erau supuse reviziei şi controlului de stat, gestionarea lor fiind prezentată anual prin darea de seamă [9].

După înființare, pe lângă cârmuirea eparhială, s-au constituit şi alte organe auxiliare autorității eparhiale. Astfel, în 1823 a fost creată instituția de binefacere Epitropia preoțimii ortodoxe din Basarabia care avea scopul de a acorda ajutor preoților săraci şi bătrâni, copiilor bolnavi din tagma clericilor. Consecințele dezastruoase ale Războiului Crimeii (1853-1856) au determinat evoluția ulterioară a Rusiei, impunând autocrația țaristă să inițieze reforme şi în domeniul ecleziastic. Una dintre cele mai importante a fost înființarea congreselor eparhiale, care aveau menirea de a ridica autoritatea preoțimii, prin participarea ei mai activă la viața bisericească şi introducerea principiului eligibilității preoților în diferite funcții administrative. Hotărârile congreselor urmau să fie aprobate de chiriarh, după care acestea deveneau obligatorii pentru clericii şi bisericile eparhiei. Materialele congreselor erau tipărite în revista eparhială bisericească; ele au apărut şi în volume aparte, care erau trimise la toate instituțiile şi parohiile.

Menționăm că structura administrației bisericeşti din eparhia Chişinăului (chiriarh, vicar, consistoriu, blagocin, consiliul blagocinilor, congres eparhial, Comitetul eparhial şcolar, epitropie eparhială) era similară eparhiilor din Imperiul Rus: eparhia Donului, Kaluga, Blagoveşcensk, Volânia etc.

În 1865 în eparhiile, care puteau indica surse locale pentru întreținere, a fost instituit vicariatul. Episcopul era învestit ca vicar în oraşul unde se înființa vicariatul. Aceasta însă nu însemna că el avea în administrarea sa oraşul şi județul respectiv. La 16 octombrie 1882 a fost reînființat vicariatul de Akkerman, în această funcție fiind numit episcopul Augustin Guleanski. Acesta a condus activitatea eparhiei până la 30 septembrie 1887, fiind succedat de Arkadie (Aleksie Filonov), care şi-a exercitat funcțiile până la 12 octombrie 1907 [10]. Vicariatul acestuia a durat cinci episcopate: Serghie (1882-1891), Isaakie (1981-1892), Neofit (1892-1898), Iakov (1898-1904), Vladimir (1904-1908) [11]. Reînființarea vicariatului a fost determinată de lipsa temporară din funcție a arhiepiscopului Serghie în noua eparhie, de aceea era nevoie de un arhiereu care trebuia să-l înlocuiască pe arhiepiscop. Arhiepiscopul Serghie a alcătuit o instrucție, conform căreia administrarea eparhiei şi a instituțiilor de învățământ bisericesc era înfăptuită de arhiepiscop şi de vicarul de Akkerman [12]. Conform dispoziției arhiepiscopului Serghie, în eparhia Chişinăului, a fost înființat Consiliul Şcolar Eparhial, condus de episcopul vicar şi de revizorul eparhial. Membrii consiliului erau aleşi de episcop din rândurile clerului şi ale laicilor. Acesta executa dispozițiile chiriarhului; era responsabil de distribuirea cărților şi manualelor, de alocarea mijloacelor pentru susținerea şcolilor bisericeşti-eparhiale; cerceta circumstanțele închiderii unor şcoli; supraveghea procesul de studii [13]. Hotărârile Consiliului Şcolar Eparhial intrau în vigoare după aprobarea episcopului, fiind obligatorii pentru toate filialele județene. În fiecare județ exista

câte un Consiliu local, având structura Consiliului Şcolar Eparhial, care dirija procesul de studii la nivel județean [14].

În perioada arhiepiscopului Isaakie, vicarul a avut prerogative mai largi. În absența arhiepiscopului, vicarul „aproba toate jurnalele instituțiilor duhovniceşti, primea cereri şi toată corespondența adresată preasfințitului Isaakie, cu excepția scrisorilor particulare şi a plicurilor cu bani" [15]. Sfântul Sinod susținea material vizitele episcopului la bisericile eparhiale, după care chiriarhul alcătuia o dare de seamă, pe care o expedia Sinodului. Astfel, arhiepiscopul Isaakie a primit de la Sinod 200 de ruble, pentru vizita sa în eparhie, din 1891 [16]. Deoarece stabilirea funcțiilor nu era strict reglementată prin lege, atribuțiile vicarului depindeau de doleanțele episcopilor eparhioți. Arhiepiscopul Neofit, exponent al centralizării conducerii eparhiale, a redus sfera de activitate a vicarului, preluând spre soluționare unele dosare de care anterior se ocupa vicarul [17]. Episcopul Iakov (1898-1904) a acordat vicarului dreptul de a numi, a transfera, a demite cântăreți şi epitropi bisericeşti, admiterea fraților şi surorilor în mănăstiri şi retragerea acestora, după propria voință etc.

La 9 aprilie 1883 a intrat în vigoare noul Regulament cu privire la activitatea Consistoriului Duhovnicesc, care prevedea introducerea a încă două funcții de membri ai Consistoriului, ce urmau a fi plătite din fondurile locale. Creşterea numărului funcționarilor a determinat deputații congreselor eparhiale din anii 1895 şi 1898 să caute resurse financiare suplimentare pentru întreținerea acestora. Înființarea noilor posturi a contribuit la îmbunătățirea activității Consistoriului. După reparația clădirii Consistoriului, s-au îmbunătățit condițiile de muncă ale funcționarilor. În acest scop, Sfântul Sinod a eliberat suma de 8 960 de ruble, lucrările de reparație fiind efectuate de Andrei Stopanov, un comerciant din Chişinău [18].

Activitatea preoților din Basarabia era inspectată de protopopii de circumscripții, aleşi de clericii circumscripției respective pentru un termen de trei ani. În 1891, pe lângă cei 34 de protopopi bisericeşti, s-au numit doi protopopi pentru mănăstiri şi schituri.

Administrația locală în circumscripții era exercitată de 34 blagocini de circumscripții, care erau remunerați cu un salariu între 200 şi 300 de ruble din fondurile eparhiale. Ei erau obligați să prezinte dări de seamă despre bisericile din circumscripțiile lor la fiecare jumătate de an [19].

Arhiepiscopul Neofit a încercat să suprime dreptul de eligibilitate, subordonând activitatea preoțimii şi numind personal blagocinii, care trebuiau să se prezinte la Congresul din 1894.

În 1893 au fost stabilite noi reguli privind activitatea consiliilor protopopeşti. Eparhia Chişinăului era împărțită în 34 de protopopii [20]. Protopopii urmau să prezinte episcopului eparhiot raporturi asupra activității preoților şi mănăstirilor. Subliniem faptul că protopopii erau intermediari între autoritățile eparhiale şi cler. Ei primeau ordine de la autoritățile eparhiale şi verificau executarea lor. Protopopii se ocupau şi de perceperea sumelor de bani de la cler şi biserici pentru necesitățile eparhiei, expediindu-le ulterior, la fiecare jumătate de an, Consistoriului [21]. În scopul eficientizării activității lor, Congresul eparhial din 1903 a majorat salariul protopopilor de circumscripții până la 300 de ruble anual [22]. Consiliile protopopeşti au facilitat conducerea eparhială. Cu toate acestea, persista conducerea strict centralizată a eparhiei, protopopiile rămânând doar simple organe executive ale administrației eparhiale.

Un loc aparte în viața eparhială l-au avut congresele eparhiale. Ele au contribuit la familiarizarea preoților cu „obşteasca muncă solidară, la constituirea lor într-o anumită tagmă pe trainica temelie a unor anumite interese economice" [23]. Activitatea lor a schimbat relațiile dintre arhipăstori, care, până atunci, îşi exercitau puterea fără a fi dispuşi spre concesii. Preoțimea devenea din ce în ce mai activă la congrese, impunea propria voință în fața conducerii eparhiale. Un exemplu elocvent poate servi Congresul din 1882, care a hotărât trecerea Fabricii de lumânări sub administrarea preoțimii. Aceasta a influențat pozitiv viața bisericească din eparhie, a contribuit la sporirea rolului clerului în structura administrativă eparhială.

În această perioadă, Consistoriul Duhovnicesc a continuat să-şi exercite funcțiile ca organ administrativ. Biroul Economic al Consistoriului nu reuşea să ordoneze toată corespondența, de aceea, numărul membrilor titulari şi suprabugetari s-a majorat. Conform hotărârilor Congresului eparhial din 1903, membrii suprabugetari urmau să fie salarizați din resursele locale [24]. În baza acestei hotărâri, la 7 aprilie 1904, Alexandru Brăguță a fost numit al doilea membru suprabugetar al Consistoriului Duhovnicesc din Chişinău [25].

ÎPS Vladimir a administrat eparhia ca şi predecesorii săi, fiind ajutat de vicar. Drepturile acestuia au rămas neschimbate. În caz de absență a episcopului, Sf. Sinod încredința conducerea eparhiei vicarului. În 1907, vicarul Arkadie s-a pensionat, în locul lui fiind numit rectorul Seminarului Teologic din Pskov, arhimandritul Nicodim.

Consistoriul Duhovnicesc sprijinea activitatea arhiepiscopilor. Cancelaria Consistoriului era alcătuită din patru şefi de birou, un casier, un registrator, un arhivar, şase funcţionari de cancelarie şi 26 de copişti, numărul acestora variind din an în an [26]. Iată care era componența funcționarilor din Consistoriu în 1910: protoiereul Spiridon Muranevici – 54 de ani, absolvent al Seminarului Teologic din Chişinău în 1878, membru al Consistoriului de la 1 septembrie 1890, cenzor al revistei „Luminătorul"; protoiereul Mihail Ceachir – 50 de ani, absolvent al Seminarului Teologic din Chişinău în 1881, membru al Consistoriului din 8 mai 1901, responsabil de cenzura cărților editate în limbile rusă şi găgăuză; preotul Alexandru Brăguță – 42 de ani, absolvent al Seminarului Teologic în anul 1890, membru al Consistoriului din 17 noiembrie 1906; preotul E.Rjzanevici – 46 de ani, absolvent al Seminarului Teologic din Chişinău în 1885, în Consistoriu – din 8 februarie 1906 [27].

În fiecare protopopie exista câte un revizor eparhial, iar protopopii aveau unul sau doi asistenți. Arhiereul numea protopopii, membrii sfatului protopopesc, ajutorii şi revizorii. Congresul eparhial din 1905 a intervenit pe lângă ÎPS Vladimir ca acesta să restabilească alegerea membrilor administrației bisericeşti locale: a protopopilor, a asistenților, a revizorilor eparhiali şi a membrilor sfatului protopopesc. ÎPS Vladimir a aprobat această inițiativă prin rezoluția sa cuprinsă în procesul-verbal nr.14 [28]. În februarie 1906 au avut loc alegerile în circumscripțiile protopopeşti, iar ulterior în toată eparhia. Conform hotărârii Sfântului Sinod din 11 ianuarie 1906, nr.320, arhiepiscopul avea dreptul să respingă persoana aleasă, dacă aceasta nu merita funcția, în locul ei fiind ales alt candidat [29].

O schimbare importantă în administrarea eparhiei s-a înregistrat în 1909, când a fost instituit al doilea vicariat cu sediul în Ismail. Acest lucru a fost determinat de mai multe motive: 1) zona dată era locuită de adepții sectei religioase de rit vechi – *staroobreadțî* [30] – care prezentau o amenințare pentru ortodoxism; 2) se dorea o influență mai puternică pentru Biserica rusă în teritoriul anexat de la România în 1878 ş.a. Hirotonia arhimandrutului Gavriil ca episcop de Ismail a avut loc la Moscova, la 17 ianuarie 1910, în prezența lui Serafim, episcopul Chişinăului şi Hotinului [31]. Gavriil urma să controleze activitatea clerului din județul Ismail, să viziteze o parte din oraşele şi satele din județ, să verifice şcolile spirituale din Edineț şi Ismail, să prezinte periodic dări de seamă arhiepiscopului [32].

O altă măsură care a schimbat administrarea eparhială a fost abrogarea principiului eligibilității blagocinilor, asistenților de blagocini şi judecătorilor de instrucție duhovniceşti. În anii 70 ai secolului al XIX-lea, aceştia erau aleşi de clerul din fiecare circumscripție. În anii 80, acest principiu a fost anulat, persoanele respective fiind numite de conducerea eparhială. În 1906, ÎPS Vladimir, cu acordul Sfântului Sinod, a reintrodus eligibilitatea blagocinilor, asistenților de blagocini şi judecătorilor de instrucție duhovniceşti. În unele circumscripții, alegerile se desfăşurau fără incidente, în altele erau însoțite de controverse, ceea ce afecta relațiile cu enoriaşii. După înfrângerea revoluției ruse din 1905, în condițiile reacțiunii politice, episcopul Serafim a intervenit prompt şi a suprimat dreptul preoților de a alege protopopii, însuşindu-şi dreptul de a-i numi personal. Astfel, protopopii, adică blagocinii, fiind numiți de conducerea eparhială, deveneau promotorii intereselor chiriarhilor în eparhie. Pentru a controla şi mai mult activitatea protopopilor, Serafim a convocat blagocinii din eparhie şi le-a stabilit sfera lor de competență. Astfel, în administrația eparhială s-a reinstaurat centralismul. Episcopul Serafim a preluat controlul asupra veniturilor eparhiale, „a repictat catedrala cu sfinți ruşi, a impus mănăstirilor şi bisericilor diverse icoane şi moaşte de sfinți ruşi" [33]. Sub presiunea evenimentelor din Rusia din 1905, ÎPS Serafim „a început a considera congresele eparhiale ca organ social-bisericesc, în atribuția căruia se pun nu numai chestiuni de ordin cultural-economic, dar şi de ordin social-bisericesc şi chemat la conlucrare cu elementul laic" [34].

În 1910, adunarea blagocinilor din eparhie, cu asentimentul lui Serafim, a stabilit că rolul hotărâtor în consiliile şi congresele protopopeşti îi va aparține protopopilor, care aveau menirea, pe lăngă activitatea administrativă, să conducă misiunea antischismatică, să ia măsuri față de preoții neglijenți, să se ocupe de parohienii cu vicii etc. În 1911 conducerea eparhială a încercat să mărească numărul de blagocini din eparhie, dar decizia adoptată în acest sens a fost amânată din motive financiare.

În perioada cârmuirii arhiepiscopilor Platon (20 martie 1914 - 5 decembrie 1915) şi Anastasie (10 decembrie 1915-1918) s-au împărțit funcțiile de administrare a eparhiei Chişinăului şi Hotinului cu episcopii-vicari: Gavriil Cepur, episcop de Akkerman şi Dionisie Sosnovski, episcop de Ismail. S-a menținut fără schimbări şi sfera de activitate a Consistoriului. ÎPS Anastasie a venit cu inițiativa să fie organizată o sală separată pentru petiționari şi vizitatori [35].

Una dintre preocupările esenţiale ale instituţiilor administrative eparhiale a fost combaterea inochentismului. Despre aceasta s-a discutat la congresele eparhiale din 10 martie şi 7 iunie 1916 [36]. Preoţimea a fost îndemnată să muncească mai mult cu enoriaşii, să le ofere acea „hrană sufletească" care le-ar permite să deosebească adevărul de neadevăr.

Pentru a înviora activitatea bisericească din eparhie, la 14 iunie 1916, a fost convocată adunarea protopopilor din eparhie, la care ÎPS Anastasie a resolicitat delegaţii protopopiilor să fie mai activi în judeţe [37].

Revoluţia rusă din februarie 1917 a determinat anumite acţiuni de reformare a vieţii bisericeşti atât în guberniile centrale ale imperiului, cât şi la periferiile acestuia. În baza dispoziţiei Consistoriului Duhovnicesc din 29 martie 1917 nr.3983, în cadrul congreselor de circumscripţie, s-au ales reprezentanţii clerului şi mirenilor care urmau să participe la congresul eparhial [38]. Astfel, la Congresul eparhial din aprilie 1917 au participat, cu drept de vot, delegaţii clerului, reprezentanţii mirenilor din întreaga eparhie, delegaţii organizaţiilor obşteşti şi militare, delegaţii instituţiilor eparhiale şi chiar reprezentanţii sectanţilor. Administraţia protopopească a rămas aceeaşi, dar ÎPS Anastasie, în urma doleanţelor expuse în cadrul congresului extraordinar al clericilor şi mirenilor, a propus stabilirea alegerilor „protopopilor pe cercuri, a ajutorilor lor, a inspectorilor, duhovnicilor şi a misionarilor de cerc" la 4 mai 1917 [39]. Preoţii, diaconii şi cântăreţii, epitropii bisericeşti, locţiitorii din mireni aveau dreptul să participe la aceste alegeri, în care voturile erau secrete. Procesele-verbale cu rezultatele alegerilor urmau a fi înaintate chiriarhului, Comitetului Eparhial Executiv şi Consistoriului [40].

La Congresul din august 1917, pe lângă problemele legate de autonomia Bisericii basarabene, s-a discutat despre alegerea membrilor Consistoriului Duhovnicesc, membrilor Consiliului de Administrare, conducătorilor tuturor instituţiilor eparhiale. Preoţimea a ridicat problema acordării congresului dreptului de a controla Consistoriul Duhovnicesc. S-a discutat despre posibilitatea numirii de către Sfântul Sinod a celui de-al treilea vicar eparhial; în această funcţie a fost propus arhimandritul Gurie Grosu.

S-au produs unele modificări şi în organizarea teritorial-bisericească. La 19 mai 1917, în judeţul Bender, a fost alcătuită o nouă circumscripţie – a 4-a cu 8 sate din zona Comrat şi 2 sate din zona Cimişlia. Circumscripţia avea 13 biserici din piatră şi una din lemn, 3 dintre care erau în Comrat. Fiecare biserică avea câte o bibliotecă de literatură religioasă [41].

După 27 martie 1918, Anastasie s-a retras din scaunul arhiepiscopal, iar vicarul Gavriil a plecat în Serbia. Biserica Ortodoxă Română a trimis preoţimii din Basarabia o carte pastorală în care a fixat principiile de bază ale activităţii în cadrul Bisericii române. Prin legea din 5 mai 1925 a fost înfiinţată Mitropolia Basarabiei cu arhiepiscopia Chişinăului şi episcopia Cetăţii Albe – Ismail. Judeţele Hotin, Bălţi şi Soroca făceau parte din episcopia Hotinului, din cadrul Mitropoliei Bucovinei.

În concluzie, menţionăm că schimbările, ce se produceau în regimul politic al imperiului, frământările sociale, revoluţiile din 1905 şi din februarie 1917 au determinat evoluţia administrativă bisericească din Basarabia: administraţia eparhială avea o ierarhie bisericească centralizată, în conformitate cu structura ierarhiei bisericeşti imperiale. Activitatea administrativă a Bisericii basarabene era dirijată de Sfântul Sinod prin legi, directive, dispoziţii. Arhiepiscopul era desemnat de Sfântul Sinod şi aprobat de ţar. În eparhia sa el era conducătorul vicarilor, Consistoriului, blagocinilor şi al consiliilor de blagocini, epitropiilor şi al clerului. El avea prerogativa de a anula hotărârile preoţimii, dacă acestea veneau în contradicţie cu poziţia Sfântului Sinod sau a autorităţii bisericeşti eparhiale. Episcopul eparhial împreună cu Consistoriul Duhovnicesc, pe lângă administrare, se ocupau şi de judecata bisericească din eparhie. Atribuţiile vicarului depindeau de doleanţele arhiepiscopului. În anumite perioade, vicarii preluau corespondenţa adresată arhiereului, supravegheau admiterea fraţilor şi surorilor în mănăstiri şi retragerea acestora, numeau ori transferau cântăreţi şi epitropi bisericeşti etc. Activitatea blagocinilor se desfăşura în circumscripţii; ei rezolvau probleme de ordin local. Un rol important în administrarea vieţii bisericeşti eparhiale l-au avut congresele eparhiale, care soluţionau, prin hotărârile lor, problemele administrative din viaţa bisericească din Basarabia.

În general, administraţia bisericească din Basarabia a promovat ortodoxismul rus printre credincioşii săi, prin susţinerea acţiunilor autorităţilor ţariste şi bisericeşti. Ca urmare a acestor acţiuni, la rând cu alţi factori, o parte din credincioşi s-au îndepărtat de biserică, ceea ce a generat necesitatea unor schimbări esenţiale în activitatea bisericească din eparhie în perioada anilor 1917-1918.

Referințe:

1. Melchisedec. Chronica Huşilor şi a episcopiei cu aseminea numire.- Bucureşti: Tipografia C.A. Rosetti, 1869, p.150.
2. La 30 septembrie 1813 a fost înființată Dicasteria Chişinăului. În 1852 dicasteria a fost transformată în Consistoriu eparhial, atribuțiile căruia erau fixate în Regulamentul consistoriilor duhovniceşti, publicat în 1841.
3. Православная богословская энциклопедия / Издание под редакцией профессора А.П. Лопухина. Том V. Бесплатное приложение к духовному журналу «Странник» за 1904 год, 1904, p.450.
4. **Mitră** – acoperământ pentru cap, de formă sferică sau conică, bogat ornamentat, purtat de arhierei şi unii arhimandriți în timpul slujbei; **panaghie** – iconiță cu chipul Fecioarei Maria; **sacos** – veşmânt arhieresc de mătase, până la genunchi, ornamentat cu broderii şi pietre scumpe, cu mâneci largi, purtat peste stihar; **omofor** – veşmânt bisericesc ortodox, în forma unei eşarfe (brodate şi ornamentate), pe care arhiereul îl poartă pe umeri, peste sacos, în timpul slujbei religioase; **orleț** – covoraş rotund, cu înfățişarea unui vultur, care planează deasupra oraşului, pus sub picioarele arhiereului în timpul slujbei. Vulturul simboliza slujirea episcopului, care supraveghează eparhia.
5. Устав Консисторий // Полное Собрание Российской империи. Собрание третье. Том III. 1883. - Санкт-Петербург, 1886, с.111.
6. Ibidem, §357-358; p.154.
7. Ibidem, §283; p.146.
8. Pentru prima dată, numele „blagocin" este amintit în instrucția alcătuită de Patriarhul Adrian, în 1698, informație preluată din: Situația juridică a Bisericii basarabene. - Chişinău, 1924, p.30.
9. Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare –ANRM), F. 208, inv. 8, d.255, f. 1.
10. Berechet Ştefan, Arhiepiscopul Serghie şi activitatea lui în eparhia Chişinăului, 21 august 1882 - 12 ianuarie 1891, de I Parhomovici // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău. Vol.XV. - Chişinău: Editura eparhială, 1924, p.84.
11. Пархомович Иосиф. Преосвящённый епископ Аркадий // Труды Бессарабского Церковного историко-археологического общества. Том II. - Кишинёв, 1909, с.156.
12. Idem. Архиепископ Сергий и деятельность его в Кишинёвской епархии // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău. Vol.XV. - Chişinău: Tipografia Eparhială, 1924, p.20.
13. ANRM, F. 209, inv. 1, d.26, f.5.
14. Извлечение из отчёта о церковно-приходских школах и школах грамотности за 1888/1889 учебный год // КЕВ, №24, отдел официальный, 15 декабря, 1889, с.1053.
15. Parhomovici Iosif. Episcopul Isaachie şi activitatea sa în eparhia Chişinăului // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău. Vol.XVII. - Chişinău. Tipografia Eparhială „Cartea Românească", 1927, p.12.
16. ANRM, F. 208, inv. 2, dosar 303, f. 1 v.
17. Пархомович Иосиф. Архипасторское служение архиепископа Неофита Сергий бывшаго Кишинёвскаго и Хотинскаго // Труды Бессарабскаго Церковнаго Историко-Археологическаго общества. - Кишинёв: Епархиальная типография, 1920, с.42.
18. Parhomovici Iosif. Episcopul Iacov al Chişinăului (1898-1904) // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău Vol.XVIII. - Chişinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească", 1928, p.18.
19. Berechet Ştefan. Arhiepiscopul Serghie şi activitatea lui în eparhia Chişinăului, 21 august 1882-12 ianuarie 1891, de I.Parhomovici // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău. - Vol.XV, - P.84.
20. Ibidem, p.19.
21. Ibidem, p.20.
22. Ibidem.
23. Popovschi Nicolae. Studii nouă asupra trecutului Basarabiei // Viața Romînească: Revistă literară şi ştiințifică. Vol. LVIII. Anul XVI. Institutul de arte grafice şi Editura „Viața românească". - Iaşi, 1924, p.90.
24. Журналы съезда депутатов духовенства Кишинёвской епархии, состоявшегося в месяце августе 1903 // КЕВ. - №18. - Отдел официальный, 15 сентября, журнал №11, с.477.
25. Правительственные распоряжения // КЕВ. - №9. - Отдел официальный, 1 мая 1904, с.154.
26. Parhomovici Iosif. Episcopul Vladimir al Chişinăului (1904-1908) // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău. Vol.XVIII. - Chişinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească", 1928, p.153.
27. ANRM, F.208, inv. 3, d.4393, f.1.
28. Журналы съезда депутатов духовенства Кишинёвской епархии за 1905 год // КЕВ. - №24. - Отдел неофициальный. 15 декабря 1905. Приложение, журнал №14, с.25.
29. Определения Святейшего Синода // КЕВ. - №3. - Отдел официальный, 1 февраля 1906, с.24.
30. Începând cu anul 1905, când la 17 aprilie țarul emite manifestul despre principiile toleranței religioase, lipovenii, care erau numiți oficial de autoritățile țariste „rascolnici" – schismatici – primesc o nouă denumire – „staroobreadții", adică credincioşii de rit vechi. Rascolul a apărut în Rusia la mijlocul secolului al XVII-lea după reforma bisericească, inițiată de patriarhul Nicon. El a început corectarea cărților bisericeşti în corespundere cu tradiția ortodoxă greacă.

31. Указ из Святейшего Правительствующего Синода Преосвященному Серафиму, Епископу Кишинёвскому и Хотинскому // КЕВ. - №3. - Отдел официальный, 17 января 1910, с.6.
32. Пархомович Андрей. Supliment la articolele. Преосвященные викарии Кишинёвской епархии şi Список ректоров и инспекторов Кишинёвской духовной семинарии // КЕВ. - №6. - Отдел неофициальный, 10 февраля 1913, с.252.
33. Purici Ştefan. Introducere în istoria Basarabiei. - Suceava: Editura Universităţii „Ştefan cel Mare", 2006, p.57.
34. Gheorghian P. Clerul din Basarabia în raportul lui juridic cu averile eparhiale // Luminătorul. - Nr.3. - Partea neoficială. - Tipografia Eparhială, 1 februarie 1925, p.11.
35. П.В.Г. Епархиальная хроника // КЕВ. - №8. - Отдел неофициальный, 26 февраля 1917, с.144.
36. Pahomovici Iosif. Scurtă schiță istorică depre arhipăstorii Chişinăului şi Hotinului (1914-1917)..., p.66.
37. Епархиальная хроника // КЕВ. - №30. - Отдел неофициальный, 24 июля 1916, с.554.
38. ANRM, F.208, inv. 3, d. 5323, f.32 v.
39. Pahomovici Iosif. Scurtă schiță istorică despre arhipăstorii Chişinăului şi Hotinului (1914-1917):Arhiepiscopul Platon şi Arhiepiscopul Anastasie // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău. - Vol.XIX. - Chişinău: Tipografia Eparhia „Cartea Românească", 1929, p.65.
40. От Высокопреосвященного Анастасия, Архиепископа Кишинёвского и Хотинского // КЕВ. - №18-19. - Отдел официальный, 7-14 мая, 1917, с.88.
41. ANRM, F. 208, inv.3, d.5381, f.16.

Prezentat la 29.04.2009

STUDIA UNIVERSITATIS
Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE RSS MOLDOVENEŞTI (1945-1955)

Ruslan ŞEVCENCO
LCŞ „Sociologia politicii"

The MSSR, till 1944, even it was called „state", and in the press from 1940-1941 even „confederal", it did not have its own Department of Foreign Affairs. After its creation in 1944, Moldova was ignored for a long time even by the delegations from the socialist countries. The first visit in the republic from abroad was just in 1950 – from Romania. There were some contacts with the representatives of this country till 1945. In that period (1945-1953), the representatives of Moldova visited only Romania, Spain and Great Britain.

Relațiile internaționale ale RSS Moldoveneşti în perioada sovietică reprezintă astăzi una dintre cele mai puțin cunoscute pagini ale istoriei contemporane. Deşi Ministerul Afacerilor Externe (MAE) al republicii în acea perioadă exista mai mult simbolic, decât realmente, aceste relații pot fi considerate concomitent şi destul de multilaterale. Se manifestau prin participarea tuturor păturilor populației – de la colhoznici până la Biroul CC al PCM, care exercita puterea supremă în republică. Aceste legături au fost destul de semnificative, relevate în sursele analizate în prezenta cercetare.

E de menționat că autorii sovietici aproape nu oferă atenție relațiilor internaționale ale republicii. Excepție, în acest sens, sunt lucrările lui V.Andruşceak [1], fragmentar găsim atestări la cunoscutul jurist A.Surilov [2] şi în monografia aceluiaşi A.Surilov, scrisă în coautorat cu N.Stratulat [3].

Toate aceste studii acordă o atenție fragmentară. Astfel scrierea lui V.Andruşceak reflectă numai anii 1970-1985, iar A.Surilov şi N.Stratulat investighează doar momentul creării Ministerului (pe atunci – Comisariatul Poporului) al Afacerilor Externe (1944), incluzând şi unele episoade ale activității acestuia în 1960-1965. În perioada postsovietică această temă a fost abordată în ciclul de articole, publicat de către autorul acestor rânduri în presa din Moldova sub pseudonimul „Victor Vasilache" [4] şi în articolul lui A.Cozma [5]. Investigând scrierile ştiințifice, în calitate de cercetător am observat că nimeni din autorii sus-numiți nu atenționează asupra relațiilor internaționale ale republicii în primul deceniu postbelic, căruia este consacrat acest articol.

Constituția RSS Moldoveneşti era adoptată la 10 februarie 1941 şi era în vigoare în toată perioada de cercetare până în 1978. RSSM se numea „stat socialist al muncitorilor şi țăranilor" (art.1), care în mod benevol s-a unit cu alte 15 republici unionale în URSS (art.13). În consecință, RSSM a delegat Uniunii Sovietice o parte din drepturile sale statale (art.13) [6]. În Constituție se menționa şi despre drepturile suverane ale republicii (ibidem). Bazându-se pe aticolele menționate ale Constituției, Biroul CC al PC (b) din Moldova a creat la 18 iunie 1941 funcția reprezentantului permanent al Sovietului Comisarilor Poporului (SCP) RSSM pe lângă SCP al URSS, numind în acest post pe C.Țurcan [7].

Lărgirea în continuare a împuternicirilor republicii a urmat în 1944. În urma ofensivei armatelor sovietice spre Occident, conducerea URSS intenționa să convingă aliații săi că republicile unionale sunt state independente, care dispun şi de propriile ministere de externe. De aceea, la 1 februarie 1944, la Sesiunea a X-a Sovietul Suprem al URSS a adoptat *Legea cu privire la acordarea republicilor unionale împuternicirilor în sfera relațiilor externe şi transformării în legătură cu aceasta a Comisariatului norodnic pentru afacerile externe din unional în cel unional-republican*, acordând republicilor împuterniciri în sfera relațiilor externe. La 23 februarie 1944, Biroul CC al PC (b) din Moldova, în baza acestei legi, a luat hotărârea „Cu privire la crearea Comisariatului norodnic pentru afacerile externe ale RSSM" şi a trimis-o în aceeaşi zi Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, care tot la 23 februarie 1944 a adoptat decretul respectiv [8]. În baza acestei hotărâri, Sesiunea a III-a a Sovietului Suprem al RSSM (2 decembrie 1944) a adoptat legea cu privire la crearea Comisariatului Poporului pentru afacerile externe ale republicii, în fruntea căruia a fost numit vicepreşedintele SCP al republicii G.Rudi [9].

Sesiunea a efectuat unele modificări în Constituția republicii: au fost introduse art.15b – republica are dreptul „să între în raporturi nemijlocite şi înțelegeri şi să facă schimb de înfățăşători diplomatici şi consulari", p."sci" – „stabileşte reprezentanțe ale RSS Moldoveneşti în raporturi internaționale"; în art.30 – p."i" – (Sovietul Suprem – *R.Ş.*) „numeşte şi recheamă înfățăşători diplomatici ai RSS Moldoveneşti în țările străine"; p. „k" – „primeşte gramotele de acreditare şi de rechemare ale înfățăşătorilor diplomatici ai țărilor străine,

acreditate pe lângă dânsul"; în art.43, p."z" (drepturile SCP – *R.Ş.*) – „înfăptuieşte conducerea în ramura raporturilor RSS Moldoveneşti cu ţările străine în corăspundere cu rânduiala stabilită tuturora de Uniunea RSS cu privire la raporturile reciproce ale republicilor Unionale cu statele străine" [10].

Se presupunea chiar că RSSM împreună cu alte republici are posibilitatea de a deveni membru-asociat al ONU, care atunci se afla în procesul creării. Dar Marea Britanie şi SUA au fost de acord cu includerea în lista membrilor viitoarei ONU numai a Ucrainei şi a Belarusiei, deoarece sunt republici care au suferit cel mai mult în timpul războiului [11]. Situaţia politică a Moldovei se agrava şi prin faptul că până în 1947 hotarul de vest al republicii cu România nu era legiferat la nivel internaţional. Definitiv frontiera a fost stabilită numai la 10 februarie 1947 prin Tratatul de Pace, semnat la Paris de către România cu foştii aliaţi din coaliţia anti-hitleristă. În art.1 al acestui tratat se menţiona: „Frontierele României, indicate în harta anexată Tratatului de faţă (Anexa I), vor fi cele care erau în fiinţă la 1 ianuarie 1941, cu excepţia frontierei româno-ungare, care este definită în art.2 al Tratatului de faţă. Frontiera sovieto-română este astfel fixată în conformitate cu Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 şi cu Acordul sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945" [12].

Prin aceasta, posibil, se explică lipsa aproape totală a relaţiilor internaţionale ale Moldovei în primii ani după război. În această situaţie, totuşi noi am stabilit un fapt interesant. Primul contact, care poate fi numit internaţional, are loc încă în timpul războiului. Înainte de începerea Operaţiunii de la Berlin (16 aprilie - 2 mai 1945) o aşa-zisă delegaţie a poporului moldovenesc (M.Poloz, R.Onica, M.Dieur) a plecat pe front şi a ajuns împreună cu armatele sovietice până în centrul oraşului Berlin, a vizitat spitale şi unităţi militare şi în a doua jumătate a lunii mai 1945 a revenit acasă [13].

Următoarea cunoştinţă cu reprezentanţii altei ţări, de data aceasta a ţării vecine – România, are loc numai peste 5 ani. La 28-30 august 1950 la Chişinău vine Ansamblul de cântec şi dans al Confederaţiei Generale al Muncii a României în frunte cu S.Eliad. Oaspeţii au fost întâlniţi de şeful Direcţiei Artelor al republicii A.Chirtoca, preşedintele Comitetului Republican al lucrătorilor de artă – S.Stratulat şi alţi reprezentanţi ai artelor. Membrii Ansamblului românesc au avut întâlniri cu Capela corală „Doina", cu Orchestra de instrumente populare, cu soliştii Filarmonicii republicane, cu colectivul artistic de amatori. La 28-29 august 1950 oaspeţii au dat concerte în sala Teatrului muzical-dramatic din Chişinău. În calitate de cadouri invitaţilor li s-a oferit de la lucrătorii de arte ai republicii costume naţionale şi opere ale compozitorilor moldoveni. La 30 august 1950, vizitând Moscova şi Leningrad, artiştii români au revenit în patrie [14].

În 1951 cântăreţul spaniol antifascist F.Cardona a vizitat oraşul Chişinău, susţinând mai multe concerte [15].

În ianuarie 1952 a avut loc o nouă vizită a maeştrilor români în artă. Orchestra de instrumente populare, care a avut deja concerte în alte oraşe ale URSS, a dăruit lucrătorilor de artă a Moldovei un complet mare de reviste literar-muzicale, o serie de reproducţii de tablouri ale celor mai buni pictori români; texte ale cântecelor populare, opere ale compozitorilor contemporani, materiale despre arta pictorilor revoluţionari Rozenthal şi Negulcea, care erau creatori ai şcolii progresive în pictura românească. Se preconiza ca şi colectivele de muzică ale Filarmonicii Moldoveneşti să organizeze în RSSM concerte de muzică populară românească [16].

Pe neaşteptate, ultimul contact internaţional al republicii atestat în perioada stalinistă a fost cu ţara capitalistă – Marea Britanie. La 28 august - 2 septembrie 1952 în Chişinău se afla delegaţia femeilor din Marea Britanie, condusă de G.Karling, invitată în URSS de către Comitetul antifascist al cetăţenilor sovietici. Membrii delegaţiei au luat cunoştinţă de locurile istorice ale Chişinăului, de întreprinderile, muzeele, instituţiile de învăţământ, cu arta muzicală şi coregrafică moldovenească, au vizitat sovhozul pomicol „M.Frunze" şi cooperativa agricolă „V.Lenin" din raionul Tiraspol [17]. Acesta constituie primul contact cu un stat capitalist.

În concluzie relevăm următoarele: până în 1944 RSSM (cu toate că se numea „stat", iar în presa din anii 1940-1941 apare chiar noţiunea „confederal" [18]) nu dispunea de departamentul propriu de afaceri externe. După crearea acestuia în februarie 1944, totuşi Moldova mult timp rămâne ignorată chiar şi de delegaţiile ţărilor socialiste. Prima vizită de peste hotare are loc tocmai în 1950 – din România. Până la 1953 au loc câteva contacte cu împuterniciţii Spaniei, Marii Britanii şi României. Cu toate că numarul vizitelor în republică în perioada stalinistă (1945-1953) era foarte mic, totuşi ele au pus bazele pentru deschiderea Moldovei spre lumea contemporană.

Referinţe:

1. Андрущак В. Молдавия в сотрудничестве Советского Союза с социалистическими странами. - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1981.- 320 с.; Он же. Молдавия в международных экономических и культурных связях Советского Союза (1971-1985 гг.). - Кишинев: Общество «Знание», 1986. - 23 с.

2. Сурилов А. История государства и права Молдавской ССР. - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1963. - 335 с.
3. Сурилов А., Стратулат Н. О национально-государственном самоопределении молдавского народа. - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1967. - 148 с.
4. Şevcenco R. Statutul internaţional al Moldovei: aspecte istorico-juridice (1359-1991). - Chişinău: Pontos, 2007. - 112 p.; Nistor I., Nistor P. Relaţii internaţionale. Lumea diplomaţiei. Lumea conflictului // Materialele simpozionului internaţional. - Iaşi, 3-4 decembrie 2008. - Iaşi: Editura PIM, 2009, p.274-296; Молдавские ведомости. Виктор Василаке. Цикл статей «О чем писали газеты» 2004-2005.
5. Cozma A. La originile diplomaţiei Republicii Moldova: enunţarea problemei // Analele ştiinţifice ale USM. Seria „Ştiinţe socioumanistice". Vol.III. - Chişinău: CE USM, 2003, p.192-196.
6. Вехи молдавской государственности / Координатор и научный редактор: В.Царанов. - Кишинев: SRL „Metrompaş", 2000, c.106-107.
7. Şevcenco R. Statutul internaţional..., p.70; Idem. Политическая система в Молдавской ССР (1940-1957). PONTES. Review of South East European Studies. III-IV. Chişinău: CE USM, 2009, p.176.
8. AOSP RM, F.51, inv.2, d.5, f.1-2, 5-6; Вехи...c.148-149; Сурилов А., Стратулат Н. Op. cit., p.136.
9. Şevcenco R. Statutul internaţional..., p.71; Moldova Socialistă, 16 decembrie 1944.
10. Moldova Socialistă, 16 decembrie1944.
11. Cozma A. Op.cit, p.192.
12. Nistor I., Nistor P. Op. cit., p.289.
13. Советская Молдавия, 29 мая 1945.
14. Советская Молдавия, 29 августа, 1-2 сентября 1950.
15. Советская Молдавия, 24 мая 1953.
16. Ibidem, 22 января 1952.
17. Ibidem, 30 августа, 4 сентября 1952.
18. A se vedea, spre exemplu: Capitalele republicilor confederale // Moldova Soţialistă, 21 mai 1941.

Prezentat la 12.05.2009

 ISSN 1857-209X

STRUCTURA ŞI COMPONENŢA GUVERNULUI RSS MOLDOVENEŞTI (1953-1957)

Ruslan ŞEVCENCO

LCŞ „Sociologia politicii"

In this article is presented the evolution of party bodies of Government (the Council of Ministers) of the SSR of Moldova, during 1953-1957. It is analysed the structural change of these government bodies. It is presented the expansion of the authorization of the mentioned structure.

După moartea lui I.Stalin, în URSS se începe reformarea rapidă a ministerelor şi departamentelor existente. În cadrul procesului de descentralizare a puterii se începe acordarea treptată a noilor împuterniciri politice republicilor unionale. Acest proces se efectua sub un control strict al organelor de partid.

Perioada anilor 1953-1957, şi guvernul existent atunci, au fost destul de profund cercetate de savanţi atât în perioada sovietică, cât şi postsovietică. În perioada sovietică, acestei teme i-au fost consacrate lucrările juristului A.Surilov, scrise de autor atât personal [1], cât şi în colaborare cu N.Stratulat [2], care reflectă perioada mai largă de cercetare, incluzând anii 1917-1965. Au apărut şi lucrări generale, care reflectă aceste probleme – diferite ediţii ale istoriei RSSM [3] şi istoriei PCM [4].

După prăbuşirea URSS, în Moldova şi România au apărut multe studii ştiinţifice, care reflectă chestiunile, ridicate în lucrarea prezentă. Acestea sunt lucrările lui A.Smochină [5], R.Şevcenco [6], E.Şişcanu [7] şi monografiile lui L.Repida [8] şi grupului de autori din Moldova şi România în frunte cu I.Scurtu [9]. În aceasta perioadă, apar de sub tipar şi multe lucrări cu conţinut istoric general, consacrate dezvoltării sistemului politic al RSSM. Acestea sunt: culegerea textelor de Constituţii ale Moldovei [10], lucrările lui A.Moraru [11] şi ale grupului de autori în frunte cu D.Dragnev [12]; monografiile consacrate istoriei Moldovei, scrise de V.Stati [13] şi de grupul de autori condus de V.Ţaranov [14]; istoriei regiunii transnistriene a Moldovei, pregătite de colectivul de autori condus de D.Dragnev [15] şi lucrarea, editată de grupul de specialişti în domeniul administraţiei publice în frunte cu M.Platon, în care este analizată această perioadă [16]. Partea semnificativă a materialelor, consacrate perioadei cercetate, a fost stabilită în Arhiva Organizaţiilor social-politice (în continuare – AOSP RM).

În conformitate cu Constituţia RSSM, adoptată la 10 februarie 1941, Guvernul republicii dispunea de următoarele drepturi (stilul şi ortografia documentului se păstrează): „Articolu 41. de a... scoate hotărârile şi directivele pe temelia şi pentru împlinirea legilor Uniunii RSS şi a RSS Moldoveneşti, hotărârilor şi directivelor Sovietului Comisarilor Norodnişi a Uniunii RSS şi controlează împlinirea lor. Articolu 42. Hotărârile şi directivele Sovietului Comisarilor Norodnişi sânt îndătoritoare pentru împlinirea pe toată teritoria RSS Moldoveneşti. Articolu 43. Sovetu Comisarilor Norodnişi (din 26 martie 1946 – Sovietul Miniştrilor) a RSS Moldoveneşti: a) uneşte şi îndrumează lucru Comisarilor Norodnişi a RSS Moldoveneşti şi a altor aşezăminturi gospodăreşti şi culturale supuse lui; uneşte şi controlează lucru împuternişiţilor Comisariatelor Norodnişe unionale; b) măsuri pentru înfăptuirea planului gospodăriei norodnişe; c) e măsuri pentru înfăptuirea biudjetului de stat şi local în RSS Moldovenească; d) măsuri pentru garantarea rânduielii obşteşti, apărarea intereselor statului şi păzirea drepturilor şetăţenilor; e) conduşe şi controlează lucru comitetelor împlinitoare a Sovietelor orăşeneşti şi raionale a deputaţilor truditorilor; i) formează, dacă este trebuinţa, comitete speţiale şi Cârmuiri Glavnişe pe lângă Sovietu Comisarilor Norodnişi a RSS Moldoveneşti pentru treghile zâdirii gospodăreşti şi culturale. Articolu 44. Sovetu Comisarilor Norodnişi are drept să oprească hotărârile şi directivele Sovietelor orăşeneşti şi raionale a deputaţilor truditorilor, să anuleze hotărârile şi directivele comitetelor împlinitoare a Sovietelor orăşeneşti şi raionale a deputaţilor truditorilor" [17]. Este necesar de subliniat că toată activitatea Guvernului era condusă de Comitetul Central al PCM, care înainta principalele direcţii de lucru ale executivului [18].

Componenţa Guvernului republicii la 5 martie 1953 era următoarea: preşedintele (G.Rudi); vicepreşedinţii – N.Şciolokov, A.Melnic, M.Scurtul, G.Kvasov, restabilit în funcţia de viceprim-ministru; şi chiar F.Ilinski, care ocupa această funcţie încă în 1940-1941. Alte modificări în componenţa Guvernului nu au avut loc. Funcţii de miniştri au ocupat: G.Ceremisin (preşedintele Comitetului de Stat pentru planificare); miniştrii – transportului auto (I.Minin); securităţii statului (I.Mordoveţ); afacerilor interne (P.Kulik); controlului de stat

(S.Efimov); construcțiilor civile şi de locuințe (G.Skulski); sănătății (M.Homutov); gospodăriei comunale (T.Troian); industriei uşoare (M.Diomin); industriei locale (E.Atamanenko); industriei forestiere (G.Filippov); gospodăriei forestiere (S.Mokrițki); industriei de producere a cărnii şi laptelui (A.Sidorov); industriei alimentare (Ch.Țurcan); învățământului (A.Crăciun); agriculturii (F.Coval); comerțului (P.Beleaev); asigurării sociale (G.Chiriac); finanțelor (A.Diordița); justiției (V.Bondarenko); preşedintele Comitetului pentru problemele instituțiilor de iluminare culturală (A.Oleinic); şeful Direcției Artelor (A.Chirtoca) [19]. O bună parte dintre ei – I.Minin, P.Kulik, S.Efimov, E.Atamanenko, S.Mokrițki, A.Crăciun, P.Beleaev, Gh.Chiriac au fost numiți chiar în ultimii ani (1951-1952) şi nu aveau experiență la noile locuri de muncă [20].

Funcționarii unionali de rang înalt, înaintați de Stalin, nu erau satisfăcuți de situația politică în URSS, creată în perioadă postbelică. Ca urmare, unii dintre ei, care intrau în cercurile cele mai apropiate de Stalin (N.Hruşciov, Gh.Malenkov, N.Bulganin, ministrul securității URSS S.Ignatiev) au organizat un complot împotriva lui, care a dus la moartea lui Stalin la 5 martie 1953 din cauza otravei de proveniență necunoscută. Şedința CC, Prezidiului Sovietului Suprem, Consiliului de Miniştri al URSS, care s-a început cu o oră înainte de moartea conducătorului sovietic, a eliberat pe I.Stalin (care încă era viu) din funcția de preşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS şi radical au schimbat structura politică a Uniunii Sovietice [21].

Transformările aveau un caracter „unificator" – dintr-o mulțime de ministere şi departamente se forma una singură. Scopul declarat a fost lichidarea structurilor birocratice excesive. În baza Legii Sovietului Suprem al URSS din 15 martie 1953, hotărârii Biroului CC al PCM (cuvântul „bolşevicilor" a fost exclus din denumirea partidului la Congresul al XIX-lea din octombrie 1952) din 17 martie 1953 şi hotărârii Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 18 aprilie 1953 Ministerul securității statului a intrat în componența Ministerului afacerilor interne. Ministerul militar al RSSM s-a transformat în Ministerul apărării. Ministerul agriculturii, Minisrul gospodăriei forestiere; Direcția principală de creştere a bumbacului; Aparatul împuternicitului Ministerului Furnizărilor URSS în RSSM; Direcția de construcții săteşti şi colhoznice pe lângă Consiliul de Miniştri; Direcția de gospodării vânătoreşti; Direcția Generală a gospodăriei apelor pe lângă Consiliul de Miniştri au fost unite în cadrul Ministerului agriculturii. Direcția de cinematografie, Direcția de cultură; Comitetul instituțiilor de iluminare culturală; Comitetul de radioinformații; Direcția rezervelor de muncă; Direcția industriei poligrafice, editurilor şi comerțului de cărți au intrat în componența Ministerului culturii. Ministerul industriei uşoare, Ministerul industriei de producere a cărnii şi laptelui au fost unite în Ministerul industriei uşoare şi alimentare. Ministerul industriei forestiere a fost transformat în Ministerul industriei forestiere şi de producere a hârtiei. Comitetul pentru educația fizică a fost lichidat, iar funcțiile lui au fost oferite Ministerului sănătății. Arbitrajul de stat a fost inclus în cadrul Ministerului justiției. În funcția de miniştri au fost numiți: F.Coval (agriculturii); A.Lazarev (culturii); G.Filippov (industriei forestiere şi de producere a hârtiei); C.Țurcan (industriei uşoare şi alimentare) [22]. Noul viceprim-ministru încă la 1 aprilie 1953 a devenit P.Usik [23]. În iulie 1953 au loc vreo câteva remanieri – ministrul justiției în locul lui V.Bondarenko devine moldoveanul F.Albu, se numeşte şi noul preşedinte al Judecătoriei Supreme – L.Cazanac [24].

În iunie 1953, în cadrul aceleiaşi campanii pentru „simplificarea" structurii politice, au fost lichidate districtele, iar averea lor a fost predată Cârmuirilor de Afaceri ale CC al PCM şi Prezidiului Sovietului Suprem [25].

Paralel, după inerție, a continuat procesul de centralizare birocratică. La 10 august 1953 Ministerul gospodăriei comunale şi Ministerul construcțiilor civile şi de locuințe au fuzionat. La 16 septembrie 1953, Ministerul transportului auto a trecut din subordinea republicană în subordinea dublă, unional-republicană, iar la 28 decembrie 1953, acelaşi lucru s-a întâmplat cu Direcția Furnizărilor a Ministerului Agriculturii, care a fost separată de acest minister (cum era şi mai înainte), devenind minister independent [26].

A doua jumătate a anului 1953 este interesantă pentru cercetători prin faptul că în perioada menționată paralel cu centralizarea aveau loc procesele de descentralizare. La 26 octombrie 1953, în corespundere cu hotărârea Biroului CC al PCM din 1 septembrie 1953, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a creat Ministerul industriei produselor alimentare (C.Țurcan), în care s-a transformat fostul Minister al produselor alimentare. În aceeaşi zi, în baza deciziei Biroului CC al PCM din 16 septembrie 1953 Ministerul produselor alimentare a fost transformat din nou. De data aceasta din componența lui a ieşit Ministerul produselor industriale de larg consum (M.Diomin) [27]. În aceeaşi zi, Ministerul transportului auto devine Ministerul transportului auto şi drumurilor de şosea în frunte cu noul ministru, nu demult eliberat din funcția ministrului asigurării sociale, V.Damaskin [28].

În aceste zile mai au loc câteva remanieri de cadre. La 4 septembrie 1953 F.Ilinski a fost eliberat din funcția de vicepreşedinte al Guvernului, fiind pe neaşteptate înlocuit cu A.Forş. Ministru al învățământului în aceeaşi zi

în locul A.Crăciun, care în august 1953 devine vicepreşedintele Guvernului (a schimbat pe M.Scurtul), se numeşte A.Baranovski [29].

În istoria Puterii executive din Moldova anul 1954 poate intra în istorie ca „anul separărilor". Deja în martie 1954 Ministerul afacerilor interne a fost separat. Au fost formate Comitetul Securității Statului (preşedintele I.Mordoveț – din 5 mai 1954) şi Ministerul Afacerilor Interne (ministru – P.Kulik) [30]. La 3 mai 1954, Ministerul industriei de prelucrare a lemnului şi producerii hârtiei (fostul minister al industriei forestiere) a devenit Ministerul industriei prelucrării lemnului [31].

Având în vedere, că Ministerul industriei alimentare rămânea un monstru cu puțină eficacitate, care nu poate stimula activitatea propriilor direcții, în 1954 a continuat procesul împărțirii lui. Pentru „creşterea volumului de producție şi îmbunătățirea calității" produselor din lapte şi carne, Prezidiul Sovietului Suprem la 11 iunie 1954 a creat Ministerul industriei produselor laptelui şi a cărnii, cu subordonare republicană. Ministru a devenit A.Sidorov [32]. Prin alt decret al acestui organ al Puterii legislative, din 30 iulie 1954, Ministerul gospodăriei comunale a fost divizat în Ministerul construcțiilor civile şi de locuințe şi Ministerul gospodăriei comunale, ambele aflându-se în subordonare republicană, însă Ministerul construcțiilor civile şi de locuințe imediat, la 14 septembrie 1954, în conformitate cu decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 4 august 1954, a fost din nou scos din subordinea republicană, transferat în subordinea unional-republicană şi numit Ministerul construcțiilor orăşeneşti şi săteşti în frunte cu G.Skulski. În funcțiile sale intrau proiectarea şi construcția apartamentelor, şcolilor, spitalelor şi altor obiecte cu menire socială, stațiilor de maşini şi tractoare şi clădirilor pentru colhozuri [33]. La 21 septembrie 1954 are loc încă o numire importantă. Ministrul controlului de stat S.Efimov devine viceprim-ministru în locul lui A.Melnic, iar funcția lui de ministru controlului de stat este preluată la 22 octombrie 1954 de L.Repida [34]. La 14 septembrie 1954 T.Troian revine în funcția de ministru al gospodăriei comunale [35].

În legătură cu începerea de către Hruşciov a „luptei pentru țelină", a apărut necesitatea acută în îndreptarea miilor de cetățeni ai Moldovei peste hotarele republicii, în Kazahstan. Însă, asupra campaniei propagandistice pentru includerea populației republicii în realizarea acestei idei hruşcioviste utopiste a influențat faptul că în republică existau două organizații, care se ocupau cu acest lucru – secția pentru strămutare a Ministerului agriculturii şi Direcția pentru selecția organizată a muncitorilor pe lângă Consiliul de Miniştri al RSSM. Prin hotărârea guvernului RSSM din 1 decembrie 1954, aceste structuri au fost unite în Direcția principală pentru strămutare şi selecția organizată a muncitorilor [36]. Totodată, însă, a fost creată organizația, care parțial dubla funcțiile celor lichidate – Direcția principală a resurselor de muncă. Au fost restabilite Direcția principală de gospodărie a apelor şi Comitetul pentru educația fizică şi sport (lichidate în 1953), subordonate RSSM [37].

În ajunul sesiunii Sovietului Suprem din martie 1955, care trebuia să aprobe noua componentă a Guvernului, au fost demişi vicepreşedintele Guvernului A.Forş (26 februarie 1955), fiind înlocuit cu A.Diordița, eliberat pentru aceasta din funcția ministrului finanțelor. Noul ministru al finanțelor a devenit V.Arpentiev, iar în postul de preşedinte al Comitetului de stat pentru planificare a revenit din nou, cu întrerupere mai mult de un deceniu, G.Antoseac [38]. La 25 martie 1955 G.Rudi din nou a demisionat în fața Sovietului Suprem, dar la 26 martie a fost reaprobat în funcție. Prima remaniere de cadre, care el a realizat-o după numirea în funcție, a fost înlocuirea preşedintelui Comitetului Securității Statului I.Mordoveț – noul preşedinte a devenit la 7 aprilie 1955 A.Prokopenko [39].

În 1955 politica contradictorie de transferare în subordinea republicilor a unor departamente şi luarea sub control unional a altora a continuat. Ministerul telecomunicațiilor la 16 februarie 1955 a devenit unional-republican, prim-ministru a devenit N.Kardaşiov [40]. Iar la 4 mai 1955, prin hotărârea Consiliului de Miniştri al URSS, republicile au obținut unele împuterniciri în sfera planificării (planificarea şi distribuirea tuturor tipurilor de mărfuri industriale şi elaborarea planurilor economice la o perspectivă îndelungată [41]. În acelaşi timp, Ministerul republican al mărfurilor industriale de larg consum la 27 octombrie 1955 s-a transformat în Ministerul industriei uşoare, având deja subordinea unional-republicană, condus de acelaşi M.Diomin [42].

În 1954-1955 au încetat existența câteva procuraturi raionale (Susleni, Chiperceni, Corneşti, Criuleni ş.a.) şi o parte din secțiile raionale ale Ministerului de Interne, ce, în viziunea autorilor sovietici, „a întărit supravegherea procurorilor şi a îmbunătățit respectarea legislației" [43].

În 1955 au apărut şi departamente noi sau restabilite din cele vechi – Ministerul industriei forestiere (10 decembrie 1955) – pentru dezvoltarea gospodăriei respective şi salvarea pădurilor (dar deja în 1956 existența acestui minister a fost considerată „exces birocratic" şi el a fost lichidat) şi Comitetul de Stat pentru problemele

construcțiilor şi arhitecturii (din 10 decembrie 1955, preşedintele din 5 ianuarie 1956 – vicepreşedintele Guvernului P.Usik) [44]. Acest departament avea sarcină deosebită. În conformitate cu cerințele lui Hruşciov de a înceta „excesele" perioadei staliniste în arhitectură, această structură trebuia să elaboreze proiectele clădirilor „mai convenabile, ieftine şi comode", camerele în care, ca rezultat al efectuării acestei politici, s-au micşorat considerabil. Acelaşi lucru s-a întâmplat cu şcolile, spitalele ş.a. [45]. Acelaşi scop de „simplificare" este observat şi în procesul de lucru al Consiliului de Miniştri. La 25 mai 1955, Guvernul republicii a luat hotărârea „Cu privire la organizarea activității Consiliului de Miniştri", în care miniştrilor li s-a cerut să fie luate hotărâri clare, concrete şi scurte şi să nu expedieze în Consiliul de Miniştri memorii cu probleme neesențiale [46].

În 1956, în conformitate cu hotărârile Congresului al XX-lea al PCUS, a continuat cotitura treptată în direcția acordării mai multor drepturi republicilor, acest proces se face mai consecvent. Pentru realizarea acestui scop, conducerea hruşciovistă a efectuat o măsură neordinară, lichidând Ministerele unionale ale transportului auto şi drumurilor de şosea (acest minister intră din 15 iunie 1956 în subordinea republicană exclusivă) şi al justiției (în locul ultimului a apărut Comisia juridică). Funcțiile ambelor ministere au fost preluate de ministerele republicane respective (15 iunie 1956). Special pentru realizarea acestei idei a fost creat Ministerul republican de transportul auto şi drumurilor de şosea [47]. La 29 iunie 1956 a fost lichidat încă un minister – al gospodăriei forestiere [48]. Suplimentar la cele menționate, în mai 1956 a fost divizată Calea ferată de sud-vest, iar din partea ei moldovenească a fost formată Direcția moldovenească a căilor ferate, care includea 8 servicii, 8 secții, 9 sectoare şi 400 colaboratori [49]. La 10 martie 1956, a fost lichidată funcția împuternicitului Ministerului Furnizărilor de Stat al URSS în RSSM cu aparatul lui [50].

Principala decizie a anului 1956, care a continuat să lărgească drepturile republicilor, a fost adoptată la 30 mai 1956 de către CC al PCUS şi Consiliul de Miniştri al URSS. În conformitate cu aceasta, în subordinea republicilor au fost transferate industria produselor alimentare, produselor laptelui şi a cărnii, piscicolă, a furnizărilor, industria uşoară, de textile, de construcții, pentru producerea hârtiei, pentru prelucrarea lemnului, protecției sănătății, transportului auto şi drumurilor de şosea, rețelele comerciale, alimentația publică şi flota fluvială. În subordinea unională au rămas întreprinderile pentru producerea cimentului, asbestului, materialelor sintetice, pieii, detaliilor maşinilor pentru industria alimentară, de producere a cărnii, laptelui şi industriei medicinale [51].

Totodată, regimul hruşciovist a întreprins un atac asupra întreprinzătorilor privați mici, ce nu se efectua chiar şi pe timpurile lui Stalin. Aceste întreprinderi au fost după război unite în cadrul cooperației meşteşugăreşti, în componența căreia ei au obținut o libertate relativă, inclusiv şi în sfera obținerii veniturilor. Însă omului apropiat al lui Hruşciov (care se afla cu el şi în relații de rudenie), prim-secretar al CC al PCM Z.Serdiuc, acest lucru i s-a părut periculos, pentru că, chipurile, ducea spre întărirea dispozițiilor „chiabureşti", apariția stratului de „capitalişti începători" ş.a. De aceea sub pretextul că multe dintre aceste întreprinderi – în domeniul prelucrării metalului, producerii materialelor cusute, de mobilă, alimentar ş.a. „au ajuns la un nivel înalt" de dezvoltare, „în scopul creşterii în continuare a producerii mărfurilor de larg consum, ridicării calității lor, reducerii prețului de cost, folosirii mai bune a capacităților şi întăririi specializării întreprinderilor", a fost efectuată, practic, a doua naționalizare. În aprilie 1956, CC al PCM şi Consiliul de Miniştri au decis să reorganizeze cooperația meşteşugărească. Ca rezultat, cele mai mari întreprinderi au fost transferate în subordinea ministerelor industriale, iar întreprinderile de comerț şi alimentației publice – în subordinea Ministerului comerțului şi Uniunii de consumatori din Moldova. În total, în industrie au fost transferate 46 cooperative de producție meşteşugăreşti [52].

În 1956, lista ministerelor s-a completat cu o structură. Având în vedere că în republică atunci lua amploare construcția locuințelor, împuternicirile Direcției principale a industriei materialelor de construcții, în această etapă, nu ajungeau pentru soluționarea problemelor, legate de asigurarea cu aceste materiale a construcțiilor. A apărut necesitatea dezvoltării acestui domeniu în baza resurselor proprii. De aceea Direcția susnumită a devenit Ministerul industriei materialelor de construcții cu subordonarea lui a tuturor întreprinderilor de producere a materialelor de construcții a Ministerului industriei locale şi Cooperației industriale. Hotărârea definitivă cu privire la crearea acestui minister şi numirea în funcție de conducător al acestuia a lui T.Troian a fost adoptată de Prezidiul Sovietului Suprem la 29 ianuarie 1957. Urmaşul lui în funcția de ministru al gospodăriei comunale, A.Deineko, a fost numit numai la 2 decembrie 1957 [53]. În afară de T.Troian, G.Rudi a numit în funcție de miniştri încă trei reprezentanți ai „gărzii interbelice" – G.Kvasov înlocuieşte pe A.Sidorov la 15 februarie 1956 în calitate de ministru al produselor lactate şi cărnoase, iar N.Cerneavski devine la

20 iunie 1957 preşedintele Comitetului tehnico-ştiinţific de Stat, iar preşedintele Comitetului de Stat pentru planificare G.Antoseac cumulează această funcţie din 12 septembrie 1957 cu funcţia de vicepreşedintele Guvernului [54]. Alt vicepreşedinte al Guvernului, S.Efimov, cumula funcţia sa din 26 octombrie 1957 cu postul de ministru al agriculturii (în locul lui F.Coval) [55]. Au fost înlocuiţi miniştri de interne (P.Kulik a cedat funcţia la 3 septembrie 1956 lui M.Romanov, care nu avea experienţă de lucru în organele de interne); la 6 septembrie 1956 a fost demis ministrul telecomunicaţiilor N.Kardaşiov, înlocuit cu A.Homenko; ministrul justiţiei în locul lui F.Albu, care a decedat la 15 iunie 1957, a fost numit la 10 septembrie 1957 L.Lungu [56]. (Seria de demisii a dus la 23 ianuarie 1958 şi la concedierea lui G.Rudi) [57].

Anul de cotitură în dezvoltarea sistemului politic al Moldovei a devenit 1957. Deja la 25 februarie 1957 Consiliul de Miniştri al URSS a acordat guvernelor republicane dreptul de a dispune de mijloacele alocate la construcţii capitale, achitarea salariilor, inclusiv a colaboratorilor Ministerelor afacerilor interne, sănătăţii, culturii etc.) şi dreptul de a stabili preţul la orice producţie, produsă de întreprinderile, aflate pe teritoriul republicii unionale şi în subordinea republicană. Prin această hotărâre, o parte din departamente a trecut în subordinea directă a Moldovei, ce parţial a lichidat sistemul ramural de conducere, creat de Stalin. În locul acesteia treptat apărea cea teritorială [58].

Sovietul Suprem al RSSM a obţinut în 1957 dreptul de a elabora planuri anuale de dezvoltare a republicii. În afara de aceasta, în conformitate cu Legea, adoptată la 11 februarie 1957 de către Sovietul Suprem al URSS, republicile unionale au obţinut dreptul de a elabora propria legislaţie şi a adopta coduri civile, penale şi procesual-penale proprii [59]. Aceste hotărâri în sfera juridică au fost completate cu „revoluţia" în sfera economică. Prin Legea din 7 iunie 1957 în Moldova s-a creat Raionul Economic Moldovenesc [60].

Aceste acte legislative au schimbat serios statutul RSSM în cadrul URSS şi au devenit începutul noii etape în dezvoltarea statutului politic al Moldovei. Ele au acordat republicii mai multă libertate în acţiuni din diferite domenii. De aceea anul 1957 a devenit cu adevărat anul de cotitură, de trecere de la sistemul stalinist de conducere la cel poststalinist.

Referinţe:

1. Сурилов А. Молдавская государственность в период строительства коммунизма. - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1962.- 124 с.; Idem. История государства и права Молдавской ССР (1917-1959). - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1963. - 335 с.
2. Сурилов А., Стратулат Н. О национально-государственном самоопределении молдавского народа. - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1967. - 148 с.
3. История РСС Молдовенешть. Вол. 2. - Кишинэу: Картя молдовеняскэ, 1970. - 875 p.; История РСС Молдовенешть: Дин челе май векь тимпурь пынэ ын зилеле ноастре / Редактор респонсабил В.Царанов. - Кишинэу: Штиинца, 1984. - 592 p.
4. История Партидулуй Комунист ал Молдовей / Кол. де ред. Д.Корнован ш.а. - Кишинэу: Картя молдовеняскэ, 1968. - 575 p.
5. Smochină A. Organele constituţionale ale Republicii Moldova în condiţiile regimului totalitar. - Chişinău: PRAG-3, 2001. - 192 p.
6. Şevcenco R. Statutul internaţional al Moldovei...; Idem. Viaţa politică în RSS Moldovenească (1944-1961). - Chişinău: Pontos, 2007. - 228 p.
7. Şişcanu E. Regimul totalitar bolşevic în RSS Moldovenească (1940-1952). - Chişinău: Civitas, 1997. - 100 p.
8. Репида Л. Суверенная Молдова. История и современность. - Кишинэу: ИПФ Центральная Типография, 2008. - 384 p.
9. Скурту И., Алмаш Д., Гошу А., Павелеску А., Ионицэ Г., Шишкану И., Енчу Н., Кожокару Г. История Бессарабии: От истоков до 1998 г. - Кишинэу: Культурное общество „Onisifor şi Octavian Ghibu", 2001. - 358 p.
10. Вехи молдавской государственности / Координатор В.Царанов. - Кишинэу: SRL „Metrompaş", 2000. - 327 c.
11. Moraru A. Istoria românilor. Basarabia şi Transnistria. 1812-1993. - Chişinău: AIWA, 1995. - 557 p.
12. История румын с древнейших времен до наших дней. - Кишинэу: Civitas, 2003. - 303 c.
13. Стати В. История Молдовы. - Кишинев: FEP „Tipografia Centrală", 2003. - 477 c.
14. История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней / Координатор В.Царанов. - Кишинэу: Elan Poligraf, 2002. - 360 c.
15. O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent. - Chişinău: Civitas, 2007. - 519 p.
16. Platon M., Roşca S., Roman A., Popescu T. Istoria administraţiei publice din Moldova. - Chişinău: Academia de Adminstrare Publică pe lângă Guvernul Republicii Moldova, 1999. - 472 p.

17. Вехи…, c.111.
18. De exemplu: Şevcenco R. Viaţa politică în RSS Moldovenească (1944-1961), p.108-123.
19. Советская Молдавия, 27, 29 марта 1951; 3 июня 1951; 16 марта, 15 апреля; 3 июня, 13 ноября, 12 декабря 1952.
20. Ibidem.
21. Зенькович Н. Тайны уходящего века-3. Лжесвидетельства. Фальсификации. Компромат. - Москва: ОЛМА-Пресс, 1999, с.88-143.
22. Сурилов А. История государства и права..., с.255; Şevcenco R. Viaţa..., p.115.
23. Советская Молдавия, 2 апреля 1953.
24. Советская Молдавия, 25 июля 1953.
25. AOSP RM. F.51, inv.12. d.41, f.52.
26. Сурилов А. История государства и права..., с.301; Şevcenco R. Statutul..., p.73; Советская Молдавия, 17 июня 1953, 6 сентября 1953; 1 января 1954, 15 мая 1954.
27. Сурилов А. История государства и права..., с.301-302; Şevcenco R. Viaţa..., p.115-116; Советская Молдавия, 27 октября, 1953.
28. Советская Молдавия, 18 сентября 1953.
29. Советская Молдавия, 6 августа, 6 сентября 1953.
30. Советская Молдавия, 15 мая 1954.
31. Ibidem.
32. Сурилов А. История государства и права..., с.302-303; Şevcenco R. Viaţa..., p.118; Советская Молдавия, 15 июля 1954.
33. Сурилов А. История государства и права..., с.302-303; Şevcenco R. Viaţa..., p.118; Советская Молдавия, 15 сентября 1954.
34. Советская Молдавия, 22 сентября, 23 октября 1954.
35. Советская Молдавия, 15 сентября 1954.
36. Сурилов А. История государства и права..., с.303; Şevcenco R. Viaţa..., p.118.
37. Şevcenco R. Viaţa..., p.109, 118.
38. Советская Молдавия, 27 марта 1955.
39. Советская Молдавия, 8 апреля 1955.
40. Советская Молдавия, 17 февраля 1955.
41. Şevcenco R. Viaţa..., p.109-110.
42. Сурилов А. История государства и права..., с.302-303; Şevcenco R. Viaţa..., p.110; Советская Молдавия, 28 октября 1955.
43. AOSP RM. F.51, inv.13, d.90, f.189-190; inv.14, d.43, f.91; История Молдавской ССР. Т.2. - Кишинев, 1968, с.622; Şevcenco R. Viaţa..., p.119.
44. Сурилов А. История государства и права..., с.304, 306; Şevcenco R. Viaţa..., p.122; Советская Молдавия, 2 февраля 1956.
45. Сурилов А. История государства и права..., с.304, 306; Şevcenco R. Viaţa..., p.122.
46. Сурилов А. История государства и права..., с.303.
47. Ibidem, p.305-306; Şevcenco R. Viaţa..., p.110-111; Советская Молдавия, 28 июля 1956.
48. Советская Молдавия, 28 июля 1956.
49. Şevcenco R. Viaţa..., p.110.
50. Ibidem, p.111.
51. AOSP RM. F.51, inv.15, d.70, f.106; d.74, f.90-91.
52. Сурилов А. История государства и права..., с.305.
53. Сурилов А. История государства и права..., с.306; Şevcenco R. Viaţa..., p.119; Советская Молдавия, 31 января, 3 декабря 1957.
54. Советская Молдавия, 28 июля 1956; 21 июня 1957, 14 сентября 1957.
55. Советская Молдавия, 26 октября, 1957.
56. Советская Молдавия, 21 марта, 16 июня, 11 сентября 1957.
57. Moldova Socialistă, 27 februarie 1958.
58. AOSP RM. F.51, inv.17, d.69, f.94; Шабалов А. Одиннадцатый удар товарища Сталина. - Бендеры: Полиграфист, 1997, с.109.
59. Şevcenco R. Viaţa..., p.114.
60. Сурилов А. История государства и права..., с.308-309.

Prezentat la 07.05.2009

DIVERSE ASPECTE ALE COLABORĂRILOR ACADEMICE ŞI ŞTIINŢIFICE DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ŞI ROMÂNIA (1991-2005)

Mariana ŢÎBULAC

Catedra Istoria Românilor

L'article se propose de montrer que la collaboration académique avec les institutions d'enseignement supérieur de Roumanie contribue à l'élaboration de nouveaux standards de formation professionnels et de standards curriculaires d'une importance internationale pour la République de Moldova.

După anul 1991, când Republica Moldova şi-a proclamat independenţa, România a fost prima ţară care a recunoscut acest fapt şi nu mult timp după aceea a primit la studii în fiecare an un număr substanţial de tineri de peste Prut în baza unor Protocoale de colaborare în domeniul învăţământului. Astfel, partea română şi-a manifestat disponibilitatea acordării de burse pentru tinerii din Republica Moldova, elaborând, în concordanţă cu practicile internaţionale, o procedură descentralizată, conform căreia candidaţii s-au putut înscrie direct la universităţile sau şcolile pe care doresc să le urmeze; au fost prevăzute trei centre (Iaşi, Suceava, Galaţi) pentru depunerea actelor de înscriere în învăţământul universitar.

Guvernul de la Bucureşti a oferit basarabenilor pentru anul de studii 2002-2003 – 500 de locuri subvenţionate de la buget, cu bursă în învăţământul universitar de lungă şi de scurtă durată pentru absolvenţii de liceu din Republica Moldova, cu diploma de bacalaureat. Universităţile din dreapta Prutului au mai oferit cetăţenilor Republicii Moldova – 390 de locuri universitare cu plată. Pentru învăţământul postuniversitar – 125 locuri cu bursă, dintre care 78 la masterat, 47 la doctorat. 125 locuri cu plată, iar alte 20 de burse vor fi oferite absolvenţilor de licee în limba română situate în raioanele de est ale Republicii Moldova care vor urma un an pregătitor la Universitatea din Bacău. De asemenea, Guvernul României a repartizat 180 de locuri cu bursă în extensiunile universitare româneşti de pe teritoriul Republicii Moldova [1].

Pentru anul de studii 2003-2004, partea română a continuat demersurile privind încheierea unui protocol de colaborare în domeniul învăţământului, care să cuprindă şi activitatea extensiilor universitare româneşti. În liceele din dreapta Prutului au fost admişi 706 tineri din Republica Moldova, cu 6 mai mult decât prevedea oferta educaţională a Ministerului Educaţiei şi Tineretului din România. În acest an (2003), au fost depuse 1031 dosare [2].

Pentru anul de învăţământ 2004/2005, partea română a oferit 1 950 burse de stat:

- 800 de locuri pentru învăţământul preuniversitar;
- 1000 de locuri pentru învăţământul universitar;
- 150 de locuri pentru învăţământul postuniversitar.

Cele 800 de burse pentru învăţământul preuniversitar au fost repartizate astfel: până la 635 burse pentru absolvenţii clasei a IX-a cu examen de capacitate din Republica Moldova, promoţia 2004 până la 65 burse pentru absolvenţii clasei a VIII-a din România, promoţia 2004, şi până la 100 burse pentru elevii cetăţeni ai Republicii Moldova care au absolvit în 2004 clasele a IX-a, a X-a în liceele din România şi care au studiat fără bursă. Bursele au fost acordate în acest an de către Ministerul Educaţiei şi Cercetării în baza mediilor anuale la absolvirea clasei a IX-a şi a X-a, comunicate de inspectoratele şcolare [3].

Ministerul Educaţiei şi Cercetării de la Bucureşti, în persoana dr. Mircea Miclea, a semnat ordinul privind repartizarea pe universităţi a cifrei de şcolarizare şi metodologia de admitere la studii în România pentru anul de studii 2005-2006 a tinerilor moldoveni: au fost aprobate 1050 de locuri, dintre care 1000 de burse şi 50 fără taxe de şcolarizare. Cele 1000 de burse au fost repartizate în felul următor:

- 523 locuri pentru cei ce au absolvit un liceu din România;
- 477 locuri pentru deţinătorii diplomelor de bacalaureat, promoţia 2005 din Republica Moldova.

Primii au trecut admiterea ca şi cetăţenii români, pe când absolvenţii liceelor din Republica Moldova au fost înscrişi la studii în baza dosarului de concurs [4].

Procesul de tranziţie al Republicii Moldova la economia de piaţă, declanşat după proclamarea independenţei, se desfăşoară în condiţiile unei acute crize social-economice şi cultural-educaţionale.

Reforma învățământului superior începută în anii '90 s-a redus la introducerea unor schimbări şi modificări parțiale care au avut deseori un caracter incoerent, neadecvat. Astfel, declarația de la Sorbona din 1998 şi declarația de la Bologna – 1999 au introdus noi dezbateri privitor la abordarea culturală ca misiune a universităților europene [5]. Modernizarea curriculei învățământului superior din Republica Moldova în contextul Procesului Bologna este determinată de factori sociali, politici, economici şi educaționali care reflectă relațiile dintre instituțiile de învățământ superior la nivel instituțional, interuniversitar şi internațional.

Colaborarea cu instituțiile de învățământ superior din România va duce la elaborarea noilor standarde de formare profesională şi standarde curriculare cu relevanță internațională. Se vor putea elabora standarde de calitate comparabile cu cele din țările europene, iar calitatea curriculei universitare va putea fi evaluată de piața profesională a diplomelor universitare internaționale [6]. Fără îndoială, cel mai important domeniu al colaborării, cu cele mai însemnate urmări în viitorul apropiat şi în perspectivă, îl reprezintă domeniul învățământului. Din documentele studiate reiese clar recunoaşterea calității învățământului superior românesc, care se constituie într-un exemplu pentru instituțiile de învățământ din Republica Moldova. Această afirmație se bazează pe cererile de material didactic românesc, prin schimburile de experiență, mai ales în domeniul economic şi politic, de către instituțiile de învățământ din Republica Moldova, prin numărul mare de cereri de burse oferite, în limitele posibilului, de către instituțiile din România.

Deci, în contextul Procesului Bologna şi al aderării României la Uniunea Europeană, introducerea dimensiunii europene, compatibilizarea curriculelor, apropierea de standardele universitare europene, promovarea criteriilor de calitate academică recunoscute pe plan internațional, mobilitatea academică constituie obiective prioritare ale educației atât în România, cât şi în Republica Moldova.

Colaborarea Republicii Moldova cu România pe plan ştiințific vizează atât domeniul ştiințelor reale, cât şi al celor umanistice. Sunt organizate un şir de simpozioane, conferințe, seminare, dezbateri, traninguri în care sunt implicați diverse cadre didactice, experți, academicieni, doctoranzi, studenți etc. De asemenea, au fost încheiate diverse Convenții între Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova şi Uniunea Scriitorilor din România.

Spre exemplu, Laboratorul de Filosofie al Fundației Soros-Moldova a organizat în scopul familiarizării studențimii şi intelectualității basarabene cu problemele filosofiei contemporane româneşti, unde au fost invitați cei mai prestigioşi filosofi români contemporani de notorietate europeană, şi anume: Neagu Djuvara, Alexandru Surdu, Andrei Marga, Victor Stoichiță, Sorin Vieru ş.a. La începutul anilor '90, Asociația Tinerilor Români din afara granițelor organizează un şir de conferințe cu genericul „Latinitatea nu se opreşte la Prut". Conferințele date demarează pe parcursul mai multor ani în cadrul proiectului „Basarabia azi şi mâine" în scopul de a da o abordare mai originală evenimentelor istorice arătând astfel că şi Republica Moldova face parte din spațiul latin european. Colaborările ştiințifice s-au desfăşurat la Iaşi în incinta Universității „Al.Ioan Cuza". Tot aici s-au prezentat şi rezultatele sondajului realizat pe cei 1000 de tineri din Republica Moldova şi Bucovina aflați la studii în România [7].

Din 1995-2004 se desfăşoară Concursul Internațional de Fizică al tinerilor români de pretutindeni „Ştefan Procopiu", organizator fiind Cercul profesorilor de fizică „Ştefan Procopiu", antrenându-se astfel o participare importantă a elevilor, studenților şi profesorilor de fizică din România şi din Republica Moldova (cu centrele deschise la: Chişinău, Bălți, Cahul, Criuleni).

Din 1998 până în 2004 au activat în relații culturale cu România şi alte instituții educative ca: Concursul de Informatică „Otilia Cazimir" şi Cercul profesorilor de chimie „Radu Cernătescu" desfăşurat la Iaşi având ca participanți studenți şi tinere cadre didactice din Republica Moldova, tot la Iaşi s-au mai desfăşurat: Cercul de istorie „Nicolae Iorga" de la Şcoala „Alexandru Vlahuță" din Iaşi, Cercul studențesc de psihologie „Mirabilis", Cercul de creație „Micul Prinț", Concursul Internațional de creație literară „Veronica Micle", ediția a IX-a 2005 etc. [8].

Asociația ASTRA (Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român) Iaşi şi Consiliul local Iaşi consideră că acest gen de proiecte educaționale a dat acces direct tinerilor basarabeni la ideile culturii europene, formându-le astfel o conştiință civică europeană.

Un rol deosebit l-a avut simpozionul internațional „Republica Moldova – în căutarea identității", organizat în colaborare cu Institutul de Istorie „A.D. Xenopol", care s-a desfăşurat în perioada 8-11 octombrie 2001; la acest simpozion au participat istorici, sociologi, politologi şi lingvişti din România, Republica Moldova, Germania, Statele Unite ale Americii şi Israel.

În perioada 22-24 noiembrie 2001, se desfăşoară lucrările Simpozionului „Eminescu-Şevcenko", care la invitația Societății culturale „Dunărea şi Marea" din Cahul (Republica Moldova), a luat parte o delegație formată din profesorul Areta Moşu, cercetătoarea Silvia Cifor, poetul Ion Cozmei şi un reporter de la Radio Iaşi. O altă manifestare, la care au participat în fiecare an delegații ale ASTREI Iaşi, este „Identitatea culturală a tuturor românilor", ce se desfăşoară, anual, la Timişoara.

În perioada 17-18 mai 2002, la Iaşi, Despărțământul „Mihail Kogălniceanu", în colaborare cu Institutul de Filologie Română „Al. Philippide", a organizat Simpozionul Internațional intitulat „Identitatea limbii române în perspectiva globalizării".

În anul 2003, Despărțământul „Mihail Kogălniceanu" Iaşi şi Institutul de Filologie Română „Al. Philippide" au organizat un alt simpozion internațional intitulat „Limba şi literatura română în spațiul etnocultural daco-românesc şi în diasporă (15-18 mai 2003)" la care la fel au luat parte şi filologi din Republica Moldova. Tot aici enumerăm şi Simpozionul internațional „Spațiul lingvistic şi literar românesc din perspectiva integrării europene" organizat în zilele de 1 şi 2 octombrie 2004 de Despărțământul „Mihail Kogălniceanu" Iaşi şi Institutul de Filologie Română „Al. Philippide" al Academiei Române şi Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova [9].

La începutul anului 2005, doctoranda Ludmila Rotăraş a participat la Conferința ştiințifică internațională „Dimitrie Cantemir – umanist, gânditor şi om de ştiință – 330 de ani de la naştere", organizată de Universitatea Real-Umanistică din Cahul – Republica Moldova şi Despărțământul „Mihail Kogălniceanu" Iaşi, prezentând un vast material la această temă fiind intens apreciată de publicul român prezent.

Academia de Ştiințe a Moldovei şi Academia Română au remarcat în 2005 diverse acorduri de colaborare ştiințifică. Genul acestor conferințe şi simpozioane din această perioadă are scopul de a contribui la afirmarea aderențelor culturale româneşti şi la idealul „societății deschise" [10].

1	Acord de colaborare ştiințifică între Academia de Ştiințe a Moldovei şi Academia Română, Protocol la Acord	17.01.2005
2	Convenție de colaborare tehnico-ştiințifică între Academia de Ştiințe Agricole şi Silvice „Gheorghe Ionescu-Şişeşti" din România şi AŞM	31.05.2005
3	Convenție de colaborare tehnico-ştiințifică pentru perioada 2006-2010 între Academia de Ştiințe a Moldovei, Academia de Ştiințe Agricole şi Silvice „Gheorghe Ionescu-Şişeşti" din România şi Academia de Ştiințe Agricole a Ucrainei	17.11.2006

Revenind la începutul anilor 2000, amintim că la fiecare doi ani se desfăşoară Conferința internațională de inginerie electrică şi energetică organizată de Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi" din Iaşi. Atrăgând o audiență largă, formată din specialişti români, din Republica Moldova şi din străinătate, conferința are menirea unui schimb de experiență atât în domeniul energetic, cât şi industrial. Tot aici putem aminti şi colaborarea moldo-română cu Universitatea „Constantin Brâncuşi" din Târgu-Jiu, România, care în anii 1992-2007, Facultatea de Inginerie a acestei Universități, a organizat un număr de 12 Conferințe ştiințifice cu participare internațională prilejuind schimburi ştiințifice atât cu cadre didactice din România, cât şi din Republica Moldova şi Bulgaria. De asemenea, pe parcursul anilor s-au organizat diferite Simpozioane pe tematici dintre cele mai diverse, abordându-se problematici concrete ale mediului industrial din aceste state.

Seria simpozioanelor internaționale privind teoria şi practica reabilitării patrimoniului cultural organizat în România la Iaşi, Bucureşti, Cluj şi Suceava, a fost demarată în anul 1992 sub forma unui curs internațional de specializare în domeniul protecției monumentelor istorice, devenind apoi din 1993 simpozion internațional. Primele 10 ediții au fost organizate anual, în 2001 luându-se decizia de a transforma manifestarea în bienală, toate simpozioanele desfăşurându-se pe o durată de 6-8 zile, de regulă în luna martie. Din 1994, prelegerile apar tipărite în volume, acestea fiind deosebit de apreciate de specialişti, conținând majoritar informații de un înalt nivel ştiințific, cu valoare teoretică şi practică.

Anul 1999 marchează apariția volumului de prelegeri la data începerii conferinței, iar din 2000, lucrările desfăşurate în plenul şi la mesele rotunde ale simpozionului pot fi urmărite în volumele complementare aduse în forma finală până la data ediției. Simpozioanele au purtat tematici diferite, dintre care putem enumera: „Curs de protecție a monumentelor istorice" (1992), „Patrimoniul arhitectural de cult" (1998), „Protecția ora-

şelor istorice” (2001), „Reabilitarea construcţiilor istorice, aspecte de compatibilitate” (2003), „Protecţia globală a oraşelor istorice“(2005) etc. Laboratoarele de cercetări existente în instituţiile academice ale Republicii Moldova, care îşi desfăşoară activitatea în parteneriat cu cele din România, sunt întreprinderi tehnologice cu capacităţi remarcabile capabile să elaboreze cunoştinţe directe din mediul academic şi din cercetarea ştiinţifică teoretică şi de bază, transformându-le treptat în aplicaţii utile progresului social. Pentru Republica Moldova, activităţile de acest gen sunt mereu cele mai esenţiale. Aceasta îi oferă sistemului productiv posibilitatea de a ţine piept concurenţei globale, precum şi de a cuceri pieţe noi de desfacere, tehnologia realizând producţii inovatoare şi ameliorându-le pe cele deja existente [11].

Activităţile culturale promovate în perioada anilor 1999-2005 au pus la dispoziţia cercetătorilor Republicii Moldova experienţa şi competenţele tehnologice româneşti prin acorduri şi colaborări strategice în aşa sectoare ca: activitatea editorială, productivitatea informaţională şi tehnologia aplicată în sectoarele securităţii, învăţământului, mediului şi sănătăţii, industriei, electronicii etc. Colaborarea pe linia cercetării a predispus acumularea cunoştinţelor utile în sfera producerii, a lărgit orizontul posibilelor cooperări cu România, întru apariţia şi dezvoltarea noilor inovaţii necesare pentru creşterea sistemului productiv, modern şi competitiv necesar la moment Republicii Moldova. Cultivarea şi implementarea cunoştinţelor şi tehnologiilor comune ale acestor două ţări sunt concentrate în mediul academic şi sunt structuri necesare în exprimarea atât a gradului de inteligenţă, cât şi în stimularea interacţiunii şi valorificării culturii unui stat.

Referinţe:

1. Elevi şi studenţi basarabeni puteţi trece Prutul // Jurnal de Chişinău, nr.140 din 9 august 2002, p.3.
2. Jurnal de Chişinău, 29 august 2003, p.16.
3. Admiterea 2004 în România // Jurnal de Chişinău, nr.294 din 2 iulie 2004, p.11.
4. Roibu N. România ne-a acordat 1050 de burse în universităţi // Timpul de dimineaţă, nr.29 din 22 iulie 2005, p.3.
5. Marga A. Legitimarea culturală a universităţii europene // Vatra, nr.424, iulie 2006, Târgu-Mureş, p.66-73.
6. Rusnac Gh., Muraru E., Guţu Vl. Învăţământul superior din Republica Moldova în contextul Procesului de la Bologna // Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale „Integrarea Europeană şi învăţământul universitar: aspecte filosofico-metodologice”. - Chişinău: CEP USM, 2007, p.14-17.
7. Jomir E. Latinitatea nu se opreşte la Prut. Proiectul „Basarabia azi şi mâine” // www.cuzanet.ro
8. Concursul Internaţional de creaţie literară „Veronica Micle”…// Revista Română ASTRA – Despărţământul Mihail Kogalniceanu. - Iaşi. - An.XII. - Nr. 1(43), martie 2006, p.3.
9. Ibidem, p.3.
10. Bobână Gh. Conferinţele „Constantin Noica” la Chişinău // Literatura şi arta, nr.11 din 13 martie 1997, p.3.
11. Pîslaru V., Cara A. Învăţământul din Republica Moldova în perioada de tranziţie la societatea democratică // Destin românesc. - 2001. - Nr.4. - P.78-97.

Prezentat la 23.06.2009

CONSECINŢELE CONTRADICTORII ALE CONGRESULUI XX AL PCUS ÎN DOMENIUL ÎNVĂŢĂMÂNTULUI ISTORIC SUPERIOR DIN URSS

Adrian DOLGHI

Catedra Istorie Universală

This article is dedicated to the study of the XXth Congress of the CPSU consequence about higher historical education. Author comes to conclusion that the XXth Congress of the CPSU resolutions had contradictory consequence in science and education domain. Higher education activity depended on political stream of party leaders, science obtaining just a "restricted freedom". After 1956 the Soviet state continued the repressive policy toward inconvenient intelligentsia also history was passed over because it was not as necessary for soviet regime as physics and biology which brought the reduction of didactic staff in pedagogical Faculties (including historical). In didactic and student staff medium has prevail party leadership directives expectation regarding raised or investigated problems resolution.

Ştiinţa şi învăţământul istoric superior din statul sovietic, în perioada anilor 1956-1965, a suferit un ansamblu de transformări în ce priveşte conţinutul şi calitatea procesului ştiinţifico-didactic. Evenimentul ce urma să clarifice perspectivele dezvoltării nu doar a învăţământului şi ştiinţei istorice, dar şi a întregii societăţi sovietice, a fost Congresul XX al PCUS (Moscova, 14-25 februarie 1956). La Congres s-a dat citire bilanţului celui de-al cincilea cincinal, au fost aprobate directivele pentru cel de-al şaselea cincinal (1956-1960) şi a fost înaintată sarcina de *a ajunge şi întrece ţările capitaliste „în termene istorice scurte"* [1]. Cu referire la învăţământul superior, Congresul înainta drept sarcini: *îmbunătăţirea pe toate planurile a calităţii pregătirii specialiştilor pe baza legăturii strânse a învăţământului cu producţia, repartizarea corectă a instituţiilor de învăţământ superior pe ţară, apropierea lor de producţie* [2, p.3]. Congresul a mai considerat necesar *de a întări legătura instituţiilor de cercetare cu producţia, de a le concentra eforturile creative spre soluţionarea celor mai arzătoare probleme, de a ridica rolul ştiinţei în realizarea sarcinilor construcţiei comuniste* [3, p.3]. Directivele au provocat unele schimbări esenţiale în domeniul învăţământului superior în ansamblu în Uniunea Sovietică. Transformările ţin mai mult de modul de pregătire a specialiştilor, numărul de abiturienţi şi absolvenţi, structura şi conţinutul procesului de studii. Evenimentul ce urma să transforme societatea sovietică şi nemijlocit ştiinţa şi învăţământul istoric trebuia să aibă loc abia în ultima zi a Congresului. Pentru a pregăti delegaţii la Congres să asculte raportul lui Hruşciov şi pentru a se evita evoluţii nedorite ale evenimentelor, la 9 februarie 1956 Prezidiul CC al PCUS a decis să informeze delegaţii la congres despre *„documentele nepublicate ale lui V.I. Lenin",* expediindu-le: *Testamentul* şi *Scrisoarea cu privire la problema naţională* [4, p.352]. În aceeaşi zi, a fost numit drept raportor N.S. Hruşciov, [5p.352] iar la 13 februarie 1956 s-a decis de a desfăşura şedinţa din ultima zi, cu uşile închise [6].

În dimineaţa zilei de 25 februarie s-a desfăşurat şedinţa închisă a Congresului, la care N.S. Hruşciov a dat citire raportului *Cu privire la cultul personalităţii şi consecinţele sale*. Şedinţa nu a fost stenografiată, au fost fixate doar etapele desfăşurării şi hotărârea de la sfârşit. Hruşciov acuza pe Stalin de numeroase crime şi încălcări ale legilor, în abatere de la principiile leniniste a conducerii colective [7, p.353-379]. De asemenea, N. Hruşciov a prezentat *Testamentul politic* al lui V.I. Lenin, care se ţinea secret până la acel moment, şi analizându-l a pus începutul campaniei de reevaluare critică a activităţii lui Stalin. Au fost scoase la iveală dovezi ale fărădelegilor şi represiunilor în masă din perioada stalinistă, care au început să fie privite ca abatere de la „normele leniniste ale vieţii de partid şi stat". A fost declarat deschis despre greşelile lui Stalin în perioada de început al Războiului Germaniei împotriva URSS şi despre încălcarea principiilor leniniste cu privire la problema naţională [8, p.141-164]. În acelaşi timp, nu a fost atinsă esenţa sistemului comunist, iar multe acţiuni dure ale lui Stalin au fost aprobate şi justificate. Tendinţa de a reduce problema la particularităţile de caracter ale lui Stalin, a prezenta represiunile de masă drept întâmplare istorică se observă în raport (de asemenea, şi în Hotărârea CC ce a urmat după Congres, la 30 iunie 1956) [9, p.353-379]. După ce Hruşciov şi-a finisat Raportul, s-a hotărât ca dezbateri pe marginea lui să nu aibă loc. N.Bulganin a dat citire Proiectului de Hotărâre care a fost aprobat cu unanimitate de voturi. Prin Hotărârea Congresului XX se aproba conţinutul şi prevederile raportului CC al PCUS prezentat de N.S. Hruşciov şi ordona: *„CC al PCUS să întreprindă acţiuni*

ce ar asigura depăşirea totală a cultului personalităţii, străin marxism-leninismului, lichidarea urmărilor acestuia în toate domeniile lucrului de partid, stat şi ideologic, urmarea strictă a normelor vieţii de partid şi principiilor conducerii colective, elaborate de marele Lenin" [10, p.380].

De asemenea, la Congres s-a adoptat şi *Hotărârea cu privire la expedierea textului raportului organizaţiilor de partid fără publicarea acestuia în presă* [11]. La 1 martie 1956, textul raportului tipărit într-un tiraj de 1 mil. exemplare a fost expediat membrilor şi candidaţilor în membri ai Prezidiului, secretarilor CC al PCUS. În textul raportului expediat, au fost efectuate unele redactări: au fost făcute referinţe la operele lui K.Marx, F.Engels, V.I. Lenin şi la alte surse citate, precizate datele adoptării diferitelor documente, incluse abaterile raportorului de la textul iniţial al raportului, remarcată reacţia delegaţilor la conţinutul raportului. Peste patru zile, la 5 martie 1956, Prezidiul CC al PCUS a adoptat *Hotărârea cu privire cunoaşterea raportului tovarăşului N.S. Hruşciov „Cu privire la cultul personalităţii şi consecinţele sale", rostit la Congresul XX al PCUS.* În această hotărâre, se menţiona: *„A propune comitetelor regionale şi Comitetelor Centrale ale Partidului Comunist din republicile unionale de a aduce la cunoştinţa tuturor comuniştilor şi comsomoliştilor de asemenea şi a celora fără apartenenţă de partid, funcţionarilor şi colhoznicilor raportul tov. N.S Hruşciov «Cu privire la cultul personalităţii şi consecinţele sale» rostit la Congresul XX al PCUS; A expedia raportul tov. Hruşciov organizaţiilor de partid cu sigla «ne destinat publicării», eliminând de pe broşură sigla «strict secret»"* [12]. Acest document de demascare, deosebit de cutezător pentru timpul său, în pofida caracterului său secret, a fost adus la cunoştinţă întregului partid, lucrătorilor aparatului de stat, activului organizaţiilor comsomoliste. Au luat cunoştinţă de el şi conducătorii delegaţiilor din străinătate. Apoi, a fost expediat preşedinţilor şi primilor secretari ai tuturor partidelor comuniste din lume [13, p.12]. Din acest moment, critica stalinismului şi a crimelor legate de acesta au devenit publice. Studierea şi propagarea raportului deja pe cale orală căpătase caracter de masă. A început o nouă etapă în istoria societăţii sovietice, în interacţiunea statului cu institutul social al învăţământului şi ştiinţei.

Raportul rostit de N.S. Hruşciov la 25 februarie 1956 a provocat impresii zguduitore asupra delegaţilor [14], dezbinând societatea sovietică în adepţi şi adversari ai acestuia. Demascarea cultului personalităţii a contribuit la evidenţierea lui Hruşciov din cercul „gardei vechi", iar la Congresul XXII – a confirmat rolul său de frunte în conducerea partidului şi statului. Aceasta a fost o armă împotriva vechilor prieteni şi, totodată, adversari politici, ce nu recunoşteau rolul său de lider. Iniţiind campania „reabilitării" şi aruncând vina pe Stalin, Hruşciov tindea să preîntâmpine demascarea propriului rol în represiunile din anii '30 [15, p.177]. Demascând cultul personalităţii, N.S. Hruşciov a rezolvat problema vinovăţiei sale pentru crimele săvârşite şi cea a luptei pentru putere, neavând intenţia de a se îndrepta serios şi consecvent pe calea destalinizării. Însă acţiunile primului secretar al CC au afectat întreaga structură a societăţii sovietice şi, în cele din urmă, a avut consecinţe negative pentru sine însuşi [16, p.457-461].

În URSS staliniştii şi-au revenit repede după Congresul XX şi au început să promoveze o politică de revizuire a rezoluţiilor lui. Pentru cohorta stalinistă era necesar, pe de o parte, să slăbească impresiile în urma demascărilor, să micşoreze numărul acuzaţiilor, iar pe de altă parte, să evite acuzaţiile de complicitate şi coparticipare în crimele lui Stalin, la adresa lor. Astfel, Plenara CC al PCUS la 30 iunie 1956 a adoptat rezoluţia *Cu privire la depăşirea cultului personalităţii şi consecinţele sale* [17, p.199-218]. În această hotărâre, Stalin a fost numit *„teoretician şi organizator eminent"*, i se atribuiau meritele luptei cu opoziţia, a asigurării „victoriei socialismului" în URSS şi a dezvoltării mişcării comuniste internaţionale. El era învinuit doar de abuz de putere, care era, cum se menţionează în rezoluţie, *rezultatul trăsăturilor negative de caracter*. În rezoluţie se menţionează că deşi cultul personalităţii a frânat dezvoltarea societăţii sovietice, acesta nu a putut să schimbe caracterul orânduirii socialiste. Iar politica PCUS a fost corectă, întrucât exprima interesele poporului [18, p.199-218]. Rezoluţia a înlocuit deciziile Congresului XX şi a devenit baza ideologică principală a conformismului poststalinist [19, p.593-594].

Congresul XX al PCUS a anulat cultul personalităţii lui Stalin, a făcut o breşă în ideologia totalitară. Istoricii puteau deja să se îndoiască de corectitudinea principiilor expuse în *Cursul scurt*; dar sperau să găsească limitele libertăţii în deciziile Congresului, lipsa cărora stopa cercetările. Ca rezultat a apărut o altă situaţie în ştiinţa istorică – de confuzie şi de incertitudine. Istoricii se întrebau dacă libertatea este reală sau formală, care dintre tezele expuse în perioada precedentă trebuie să fie revizuite şi care să rămână intacte, vor urma iarăşi represiuni sau nu? etc.

Situaţia a fost „clarificată" prin articolul de fond al revistei „Voprosî istorii" publicat în luna martie imediat după Congres, cu titlul *Congresul XX şi sarcinile cercetărilor Istoriei Partidului.* Conţinutul acestui articol

depăşea limitele titlului. În realitate, se formulau noi direcţii de abordare în cercetarea istoriei. A fost declarată prioritatea caracterului ştiinţific [20, p.3-12]. În acelaşi timp, articolul era scris în spiritul respectării deciziilor de partid. Istoricii erau chemaţi să cerceteze istoria de pe principiile leninismului şi să revadă din punct de vedere critic principiile expuse în lucrarea *Istoria PC(b) din toată Uniunea. Curs scurt* a lui Stalin. Conform articolului sus-numit *„trăsătura principală a Congresului XX, care a fost unul din cele mai importante evenimente după moartea lui V.I. Lenin, este fidelitatea marxism-leninismului"* [21, p.3]. În continuare, se recunoştea drept corectă demistificarea cultului personalităţii, care conform articolului era cauza principală a greşelilor efectuate, şi care minimaliza rolul partidului şi al conducerii colective. *Corectitudinea politicii promovate de PCUS* şi *fidelitatea marxism-leninismului* erau noile postulate de la care istoricii trebuiau să-şi pornească investigaţiile.

Problemele dezvoltării societăţii, ale relaţiilor internaţionale, greşelile şi neajunsurile în activitatea ideologică şi propagandistică preluate şi expuse în articol deveneau sarcini pe care ştiinţa şi educaţia istorică trebuiau să le realizeze. Dacă planul general de dezvoltare a societăţii sovietice era de a creşte bunăstarea, şi dezvoltarea social-economică, atunci ştiinţa istorică, în acest context, trebuia să contribuie, la rând cu celelalte ramuri ale economiei naţionale, la realizarea acestui deziderat; Hruşciov a înaintat teza *coexistenţei paşnice* a sistemului socialist şi capitalist – de fundamentarea, argumentarea şi propagarea acestei teze trebuia să se ocupe ştiinţa şi învăţământul istoric. Articolul explică istoricilor care sunt obiectivele şi noul mod de abordare a istoriei. Limitele libertăţii, prin urmare, rămânea metodologia marxist-leninistă şi rezoluţiile Congresului. Sarcina majoră la zi a istoricilor era ca *„în activitatea ştiinţifică şi pedagogică să depăşească reminiscenţele cultului personalităţii, să reflecte veridic evenimentele, să restabilească tezele şi aprecierile leniniste şi să le dezvolte creativ"* [22, p.5].

Tezele raportului lui Hruşciov „descifrate" în articolul din „Voprosî istorii" au avut o influenţă considerabilă asupra istoriografiei sovietice. Noua politică de destalinizare şi de coexistenţă paşnică cu Occidentul cerea un nou fel de istoriografie, iar istoricilor li s-au fixat trei obiective contradictorii: a) A se confrunta cu scriitorii şi istoricii din Vest la nivel academic, ceea ce înainte de 1953 nu se făcea, argumentele din publicaţiile occidentale nefiind discutate în mod deschis de către savanţii sovietici; b) Istoricii trebuiau să restabilească credibilitatea istoriografiei – şi, prin urmare, credibilitatea Partidului Comunist – pentru publicul larg din Uniunea Sovietică. Această misiune a devenit şi mai impresionantă în 1961, atunci când Hruşciov a decis că Partidul Comunist ar trebui să fie, în continuare, un partid al întregii populaţii a Uniunii Sovietice şi că istoricii ar trebui să contribuie la crearea unui nou *„om sovietic";* c) De a cunoaşte şi scrie istoria adevărată, ceea ce, conform argumentelor oferite de Hruşciov, ar fi putut oferi conducerii partidului o informaţie preţioasă despre drumul cel mai bun către comunism [23, p.3-12]. Hruşciov dorea ca istoricii să creadă în propriile lor scrieri şi aprecia că interpretarea rutinară a declaraţiilor partidului nu mai era suficientă. Întrucât în articol s-au preluat un şir de expresii şi teze din raport, acestea după congres deveneau noi şabloane istoriografice.

În concluzie, autorul trasează clar limitele libertăţii de creaţie a istoricilor, menţionând: *„În URSS sunt suficiente cadre care, cu sentimentul înalt al responsabilităţii de partid, lucrează spre realizarea noilor sarcini. Este necesar de a ajuta cadrele să depăşească cultul personalităţii, buchereala şi dogmatismul şi să-şi construiască lucrul său pe baza marxismului-creativ; Istoricii sovietici îşi reorganizează activitatea lor în lumina rezoluţiilor Congresului XX"*. În situaţia de după Congres, când istoricii practic nu ştiau cum să-şi desfăşoare activitatea în continuare, această expresie suna drept o indicaţie „salvatoare" din situaţia dificilă, întrucât necunoaşterea limitelor şi aerul libertăţii ce se resimţea puteau avea urmări fatale pentru viaţa istoricilor prea îndrăzneţi. *Sarcinile noastre,* se menţionează în articol, *sunt clar delimitate de Congresul XX. Este necesar de a sfârşi cu buchereala şi dogmatismul, a urma ferm învăţătura şi metoda leninistă şi a crea lucrări ştiinţifice noi, îmbibate cu idei noi, spirit creativ şi de cercetare silitoare, contribuind astfel la victoria comunismului* [24, p.12]. Prin urmare, şi după Congresul XX, care prevestea o rază de libertate, ştiinţa istorică rămânea în serviciul regimului comunist şi ideologiei de partid în vederea argumentării şi justificării politicilor totalitare.

Cursul *„destalinizării dirijate"* a societăţii şi ştiinţei, desfăşurat la sfârşitul anilor '50 - începutul anilor '60, a contribuit la unele schimbări pozitive în ştiinţa istorică. La elaborarea problemelor legate de istoria Rusiei şi cea universală au început să fie utilizate noi abordări teoretice (în special, despre *transformarea statului dictaturii proletariatului în stat al întregului popor, concepţia despre capitalismul monopolist de stat în statele occidentale*). Au fost readuse în actualitate şi iniţiate noi direcţii ştiinţifice: cercetările istoriografice, istoria fascismului, istoria gândirii sociale, istoria culturii, istoria luptei de eliberare naţională a popoarelor Asiei şi Africii şi Americii Latine [25, p.152-153, 183, 203-212].

O trăsătură distinctivă a anilor 50-60, ca urmare a rezoluțiilor congresului, este satisfacerea setei izvoristice prin slăbirea întrucâtva a limitelor accesului în arhive: dacă în anul 1947 în sălile de lectură ale Direcției Arhivelor de Stat au avut acces la unele documente cca 4 000 de oameni, atunci în 1957 peste 23 000 [26, p.223]. Au fost publicate numeroase culegeri de documente referitoare la Istoria URSS şi la Istoria universală [27]. A fost reluată editarea regulată a culegerilor statistice [28]. În anul 1964 a avut loc Sesiunea Ştiințifică Unională cu privire la utilizarea în cercetările istorice a metodelor sociologice. Sociologia a fost cerută pentru cercetările istorice [29]. Au apărut reviste istorice noi: „Voprosî istorii KPSS", „Vestnik istorii mirovoi kulturî"; „Istoria SSSR", „Novaia i noveişaia istoria", au început să fie editate şi edițiile periodice ca „Slavianovedenie", „Narodî Azii i Afriki", de asemenea „Voieno-istoriceskii jurnal", în care erau publicate documente şi materiale cu privire la istoria celui de al Doilea Război Mondial. Concepția marxistă a procesului istoric şi-a găsit de asemenea, reflectare într-un şir de lucrări de sinteză. Spre exemplu, *Enciclopedia istorică* [30], conține 25 mii de articole, care cuprind evenimente ale istoriei URSS şi universale. Mai complicat a fost cu obiectivitatea aprecierilor personalităților istorice. Mulți dintre istoricii sovietici, figuri politice s-au pomenit omise din enciclopedie, sau (Buharin, Troțki) au fost etichetați drept duşmani ai poporului [31].

În anii *„dezghețului"*, ştiința istorică a căpătat un impuls pentru dezvoltarea sa, deoarece istoricii au obținut posibilitatea de a elabora metodologia ştiinței, deşi în limitele teoriei marxist-leniniste. Aceasta a fost perioada eliberării parțiale de dogmatism, – parțială, deoarece mulți căutau soluția în *„înțelegerea pe nou a lui Marx"*, cauza tuturor relelor epocii staliniste fiind considerată „vulgarizarea" ştiinței [32]. În acelaşi timp, apelurile de renaştere a spiritului creativ erau însoțite de condamnări şi acuzații *„de prea multă independență"* în abordarea istoriei [33]. Această atitudine față de activitatea istoricilor se explică prin frica conducerii de partid de a pierde controlul ideologic în sfera ştiinței.

După recunoaşterea de către Congresul XX al PCUS a deformărilor ideilor marxist-leniniste în activitatea practică pentru cercetătorii istoriei perioadei sovietice şi istoriei PCUS, sarcinile metodologice s-au complicat. A apărut necesitatea de a explica într-un fel s-au altul legătura dintre teorie şi practica concretă. Primele încercări se dovedeau a fi disperate. De exemplu, a fost înaintată problema *cu privire la conținutul şi forma manifestării legităților dezvoltării sociale*. Abordând una dintre cele mai importante probleme ale istoriei URSS – *lichidarea chiaburimii ca clasă*, istoricii au avut curajul să mediteze despre „necesitatea principială" a unei astfel de lichidări şi despre formele prin care s-a realizat în practică. Mai mult decât atât, că represiunile pe parcursul lichidării chiaburimii au fost provocate nu de „condițiile obiective" de creştere a luptei de clasă în procesul construcției socialismului, dar prin particularitățile transformărilor politice ce aveau loc în Uniunea Sovietică. Chiar şi timida înviorare a gândirii ştiințifice în domeniul teoriei istoriei părea de scurtă durată. Ea a fost ferm întreruptă după *Hotărârea CC PC(b) cu privire la activitatea redacției revistei „Voprosî istorii"* [34, p.382]. În primul rând, a fost eliminată, de facto discreditată însăşi posibilitatea necoincidenței tezelor teoretice şi practicii construcției socialiste, mai exact, posibilitatea deformării prevederilor teoretice pe parcursul construcției socialismului. O astfel de posibilitate a fost prescrisă unei singure perioade, iar responsabilitatea pentru aceasta se punea în seama unei singure persoane, concrete. Se mai prevedeau şirul de probleme în care o astfel de deformare se recunoştea a fi admisibilă. Mai dramatic era faptul că istoricilor din nou li s-a *„confiscat"* dreptul de a medita asupra problemelor teoretice, astfel încât doar PCUS avea dreptul de a dezvolta bazele teoretice ale marxism-leninismului şi de a aprecia în ce măsură practica corespunde ideilor şi concluziilor teoretice.

Începând cu anul 1956, s-a anunțat oficial restaurarea „concepției leniniste" a procesului istoric, ca debarasare a istoriei de *„greşelile şi perversiunile"* staliniste. De asemenea, a fost întredeschisă *„cortina de fier",* ce separa ştiința istorică sovietică de istoriografia universală. Istoricii au căpătat posibilitatea de a lua cunoştință de realizările şi rezultatele cercetărilor colegilor de peste hotare, deşi utilizarea experienței lor a fost limitată prin canalele ideologice existente *„critica istoriografiei burgheze, antimarxiste şi revizioniste".* A fost demonstrat o dată în plus că posibilitatea unor cercetări, ştiințifice cu adevărat, depindea de conjunctura politică, ştiința nu s-a eliberat de influențele externe, ea a dobândit doar o *„libertate limitată".* Esența acestui fenomen constă în faptul că monopolul asupra adevărului rămânea în mâinile aparatului de partid şi de stat [35]. Fenomenul *„libertății limitate"* se răspândea atât asupra metodologiei istoriei, cât şi asupra izvoarelor, fiind un factor ce stagna dezvoltarea ştiinței. În a doua jumătate a anilor 50 şi în anii 60 ai secolului XX avea loc modernizarea ideilor staliniste, purificarea lor de cele mai odioase formulări [36, p.146-168]. Reîntoarcerea la moştenirea leninistă, la înțelegerea profundă a tezelor leniniste, declarată de Congres, se realiza în mod

formal şi primitiv: în locul citatelor din operele lui Stalin au început să fie aduse afirmaţii ale lui Lenin cu privire la diverse teme ale istoriei, marxismului, despre concepţia materialistă a istoriei, partinitate şi obiectivism etc. [37, p.296].

Procesul destalinizării a afectat istoriografia sovietică în şase modalităţi diferite: 1) prin reabilitarea victimelor epurărilor staliniste; 2) îmbunătăţirea nivelului ştiinţific al istoriografiei sovietice; 3) importanţa ştiinţei istorice în socializarea şi mobilizarea cetăţenilor sovietici a fost accentuată de către noua conducere colectivă; 4) naţionalismul rusesc excesiv al lui Stalin a fost înlocuit printr-o abordare mai ideologică şi revoluţionară; 5) atitudinea faţă de patriotism în republicile naţionale a devenit mai tolerantă; 6) Hruşciov a anunţat încheierea construirii socialismului.

În perioada de conducere a lui Hruşciov, s-au investit în cercetare şi în învăţământ mai mulţi bani ca oricând în trecut. Numărul monografiilor istorice a crescut de la 556 în 1956 la 1602 în 1957. În această perioadă, au fost rectificate cele mai flagrante falsificări staliniste ale istoriei. Rolul politicii şi individului în istorie au fost reduse la proporţii mai moderate, iar naţionalismul rus a fost forţat să lase loc reabilitării istoriei unui număr de aproape 100 de naţionalităţi diferite. Cu alte cuvinte, o serie de nuanţe politice şi naţionaliste au fost înlăturate din scrierea comunistă a istoriei: *„Eterna prietenie a popoarelor"* şi *„anexările progresiste"* urmează şi în continuare să rămână în picioare. Astfel, cât timp istoricii subscriau la cele două mituri, ei puteau scrie cum doreau. Specific perioadei era, de asemenea, şi reînvierea abordării revoluţionare ideologico-tematice în istoriografie, alături de o toleranţă crescândă fată de patriotismul ne-rus în istorie şi o mândrie naţională pozitivă. În scrierea istoriei în acel moment, naţionalismul rusesc era extrem de discreditat, ca un exces stalinist, aşa încât ideologia şi ataşamentul s-au modificat, urmate şi de preferinţele tematice ale istoricilor. Istoricii au diluat de asemenea mult, în chip semnificativ, *formula răului mai mic*. Descrierile regimului ţarist au devenit mai critice; aspectele presupus pozitive ale ţarismului au dispărut şi ele. Astfel, în asemenea circumstanţe, vidul obţinut în urma atenuării naţionalismului rus a fost umplut de lucrări noi cu o tematică prosovietică şi pronaţională în toate republicile unionale. Deşi istoricilor le era permis să exploreze multe subiecte noi, unul le era cu insistenţă impus – *istoria partidului*, în perioada stalinistă, acest subiect fusese aproape tabu, un teritoriu exclusiv al propagandiştilor partidului. Popularizării istoriei în anii de după congres i s-a dat o mai mare prioritate decât scrierii profesioniste a istoriei.

Istoricii profesionişti şi liderii Partidului Comunist în URSS erau producătorii principali în domeniul culturii sovietice. Consumul efectiv al producţiei culturale este o problemă extrem de dificilă în societăţile comuniste. În cazul Republicii Sovietice Moldoveneşti, câteva sute de copii sugerează doar numărul liderilor de partid şi al istoricilor profesionişti. Câteva mii indică profesorii şi propagandiştii, iar zecile de mii sugerează publicul larg. Cele mai multe periodice şi tipografii erau, de asemenea, legate de o anume organizaţie sau institut. În multe republici unionale, de altfel, limba publicaţiilor este foarte revelatoare, în Republica Sovietică Moldovenească, de exemplu, o publicaţie bilingvă sau moldovenească avea mai multe şanse să ajungă la masele largi decât o publicaţie rusească.

Sporirea numărului publicaţiilor istorice reflectă şi creşterea profesionalismului în ştiinţa istorică. Totuşi, regimul politic pare însă să controleze clar fondurile şi distribuirea hârtiei tipografice, după cum o indică tendinţele din scrierea istoriei moldoveneşti. Istoricii, care-şi bazau opiniile pe evenimente reale, documente din arhive şi pe cercetare ştiinţifică, tindeau să deducă concluzii care nu conveneau sub raport politic şi, prin urmare, erau înclinaţi să pună în primejdie axiomele politice stabilite de partid. Hruşciov şi apoi Brejnev au fost de aceeaşi părere asupra faptului că „libertăţii istoricului" îi trebuiau impuse limite politice. Prelucrarea ideologică, sancţiunile administrative, limitarea dreptului de a publica şi a accesului la izvoare şi chiar posibilitatea arestului – erau şirul metodelor de presiune asupra istoricilor care cu voie sau fără voie au depăşit limitele admisibile. Prin urmare, istoricii sovietici, atât până la moartea lui Stalin, cât şi după Congresul XX al PCUS, declarând război dogmatismului, continuau să aştepte deciziile următorului Congres [38, p.262]. Încercările limitate de a critica ideologia marxist-leninistă aruncau automat persoanele din ştiinţă şi viaţa social-politică, negarea chiar şi a unei părţi a dogmei în public ameninţa pe curajoşi de a se trezi în închisori. Drept dovadă poate servi activitatea unui grup de absolvenţi ai Facultăţii de Istorie de la MGU, constituit în jurul tânărului istoric L.N. Krasnopevţev. Investigând particularităţile economiei Rusiei prerevoluţionare, mişcarea revoluţionară, alternativele de evoluţie a ţării după revoluţia din 1917, Krasnopevţev şi adepţii săi au ajuns la concluzia că lozincile de partid ale anilor '50 nu corespund realităţii. Pentru răspândirea foilor volante antiguvernamentale, membrii grupului „Krasnopevţev" au fost pedepsiţi cu 6-10 ani de detenţie [39, p.107-108].

L.N. Krasnopevțev ulterior menționa că *„imediat după Congresul XX al PCUS, în anii 1956-1957, au fost aruncați în închisori și lagăre pe termene îndelungate numeroase grupuri de tineri și sute de cetățeni aparte, care au criticat metodele și esența «statului PCUS» și acțiunile lui cele mai provocătoare, – de exemplu, înăbușirea sângeroasă a răscoalei ungare*" [40]. În perioada 1956-1965, au fost condamnați la termene de detenție în închisoare sau lagăre de muncă în conformitate cu art.70 al Codului penal al URSS – *pentru agitație și propagandă antisovietică* – 5 748 persoane [41, p.184]. Pe de o parte, congresul a declarat drept sarcină principală a societății – depășirea și critica cultului personalității lui Stalin, a crimelor și represiunilor. Pe de altă parte, regimul hrușciovist a continuat politica represivă la adresa intelectualității incomode.

Congresul XX al PCUS a avut consecințe contradictorii nu doar în domeniul științei istorice, a vieții și activității savanților istorici, dar și în domeniul predării/învățării istoriei în învățământul superior. Rezoluțiile congresului referitor la învățământul superior prevedeau: *de a ridica calitatea pregătirii specialiștilor în instituțiile de învățământ superior, de a îmbunătăți lucrul educației ideologice de asemenea și de a depăși cultul personalității și consecințele sale* [42, p.180]. Acest lucru realizat în practică a însemnat, de fapt, reformarea învățământului istoric superior. Acțiunile nu s-au lăsat așteptate, astfel că deja la 3 iulie 1956, prin ordinul ministrului învățământului superior din URSS, s-au constatat un șir de neajunsuri în domeniul predării științelor sociale și a educației ideologice din cadrul instituțiilor de învățământ superior din URSS. Neajunsurile se refereau în special la insuficienta propagandă a ideilor marxist-leniniste și a realizărilor PCUS, persistența reminiscențelor cultului personalității, superficialitate în domeniul predării Istoriei PCUS. De asemenea, în ordin se menționează că un rol important în educația ideologică a tineretului studios trebuie să-l aibă catedrele de științe sociale, care *„înarmează tineretul cu teoria marxist-leninistă"* [43].

Reformarea predării disciplinelor sociale, respectiv, și a învățământului istoric superior era motivată nu prin necesitatea optimizării procesului didactico-științific, ci prin necesitatea de *„a consolida legătura dintre propaganda marxism-leninismului cu practica construcției comuniste".* Din aceste considerente, începând cu anul de studii 1956-1957, în instituțiile de învățământ superior s-a introdus predarea a trei cursuri de sine stătătoare: *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Economia politică, Materialismul dialectic și istoric.* În același an, s-a introdus în toate instituțiile de învățământ superior, inclusiv la facultățile de istorie, examenul de stat la cursurile *Istoria PCUS* și *Economia politică* [44]. Aceste modificări erau orientate spre depășirea cultului personalității, ce presupunea de a exclude din programele universitare studierea obligatorie a lucrării *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Curs scurt,* și înlocuirea cursului *Bazele marxism-leninismului* cu *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.* Aceste măsuri au dus la centralizarea și unificarea predării disciplinelor ideologice în școala superioară. Ca rezultat, s-a constituit un sistem unic de studiere a științelor sociale în instituțiile de învățământ superior. Lista disciplinelor sociale a mai fost modificată o dată la 1 septembrie 1963, când s-a introdus predarea a patru cursuri de sine stătătoare: *Istoria PCUS; Filosofia marxist-leninistă; Economia politică; Bazele comunismului științific* [45, p.324].

Referitor la transformările survenite în domeniul învățământului istoric superior din URSS, L.A.Sidorova a sesizat corect afirmând că: *„elaborarea și căutarea unui nou model al interacțiunii conducerii de partid și de stat și științei istorice avea loc neliniar: perioada «liberalismului» și «a organizării forțate» se succedau reciproc"* [46, p.250-251]. „Dezghețul Hrușciovist", deși contribuia la o abordare creativă a trecutului, puțin contribuia la schimbarea conținutului, formelor și metodelor procesului didactic. În mediul cadrelor didactice și al studenților prevala în continuare așteptarea inițiativelor „de sus", a indicațiilor conducerii de partid cu privire la soluționarea problemelor apărute, sau indicate spre a fi cercetate. Învățământul sovietic în acești ani se afla în întregime sub controlul statului. Existența și activitatea acestuia depindea în întregime de cursul politic al liderilor de partid. În contextul transformărilor survenite după congres în articolele revistei „Voprosî istorii" se menționează că *„facultățile de istorie în anul 1956 și-au reorganizat capital activitatea sa. Întreaga activitate didactico-științifică, politico-educațională a colectivelor facultăților a fost orientată spre realizarea sarcinilor înaintate de Congresul XX în fața instituțiilor de învățământ superior* [47, p.186-187].

Paralel cu măsurile de stimulare a unor ramuri ale învățământului și științei, o atenție mică se acorda altor ramuri, științelor socioumane. Unul din obiectivele înaintate de Congresul XX a fost îmbunătățirea calității pregătirii specialiștilor și ridicarea nivelului lucrului științific, de asemenea și lărgirea pregătirii specialiștilor în instituțiile de învățământ superior în măsura în care aceasta asigura necesitatea economiei naționale și *„construcția culturală".* În același timp, directivele congresului prevedeau pregătirea specialiștilor pe baza

apropierii instituțiilor de învățământ superior cu procesul de producție. În legătură cu aceasta, au fost majorate subsidiile pentru activitatea științifică: începând cu anul 1956 până în anul 1965, cheltuielile statului în aceste scopuri urmau să crească de la 3,6 mlrd. ruble la 8 mlrd., numărul colaboratorilor științifici urma să crească de trei ori [48]. Însă realizând directivele partidului, subsidiile erau destinate în cea mai mare parte dezvoltării specialităților tehnice, în special care aveau importanță militară. Măsurile de dezvoltare a științei în ansamblu nu îmbunătățeau calitatea instituțiilor de cercetare și a cadrelor științifice deja existente, prin urmare, dezvoltarea avea loc pe cale extensivă. Directiva congresului *„despre legătura științei cu viața și producția"* a dus ca profesorii institutelor pedagogice în loc să se ocupe cu activitatea științifică propriu-zisă, se limitau la elaborarea manualelor, materialelor didactice. Prin urmare, rezoluțiile Congresului XX al PCUS au avut consecințe contradictorii asupra învățământului și științei istorice.

Pentru politica statului în domeniul învățământului, la sfârșitul anilor 50, a fost caracteristic și diminuarea procesului de pregătire a istoricilor și profesorilor de istorie. Se micșora numărul facultăților umanistice, specialităților, instituțiilor de învățământ [49, p.102-103]. „Istoria", din punctul de vedere al luptei pentru *„dezvoltarea rapidă a agriculturii"*, direcția principală a politicii hrușcioviste, nu era atât de necesară, ca fizica și biologia. Creșterea numărului de studenți la forma serală și fără frecvență de studii și micșorarea numărului la forma de zi, orientarea abiturienților spre institutele politehnice și agricole la sfârșitul anilor '50 – a dus la micșorarea numărului de cadre didactice la facultățile de istorie, și în general la facultățile cu profil pedagogic.

Drept rezultat, la sfârșitul anilor '50 - începutul anilor '60, în sfera învățământului istoric superior s-a constituit o situație dificilă, legată de calitatea joasă a pregătirii cadrelor de istorici. În legătură cu aceasta, la 18-21 decembrie 1962 la Moscova a avut loc Conferința Unională *Cu privire la măsurile de îmbunătățire a pregătirii cadrelor didactico-științifice în domeniul științelor istorice*, la care au participat cca 2 mii de istorici: colaboratori științifici, profesori, arhiviști. Sesiunea a fost deschisă de președintele Academiei de Științe din URSS M.V. Keldâș, care a subliniat că *„pentru dezvoltarea științei istorice o importanță mare o au cadrele de istorici..."* [50, p.9]. La conferință a fost analizată situația pregătirii cadrelor didactico-științifice în domeniul istoriei. Conform datelor prezentate, la 1 octombrie 1961, în instituțiile de învățământ superior și instituțiile de cercetări științifice din URSS activau 17 mii de istorici, dintre aceștia la instituții de învățământ superior activau 7 980. Din numărul acestora 5 964 specialiști pe istoria partidului, 1 211 – istoria URSS și 805 specialiști în domeniul istoriei universale [51, p.42]. Atrage atenția faptul că cea mai mare parte dintre istoricii instituțiilor de învățământ superior (74,7%) o constituiau specialiștii în *Istoria PCUS,* chemați să deservească interesele ideologice ale partidului-stat. Unii dintre acești „istorici" deseori completau rândurile reprezentanților nomenclaturii de partid. Dintre istoricii partidului doar 32 persoane (0,5%) erau doctori în științe și profesori. Printre istoricii specializați în *Istoria URSS*, numărul profesorilor și doctorilor era de 64 (5,3%). Printre specialiștii în *Istoria universală*, profesori și doctori în științe erau 49 persoane (6%) [52].

Datele oficiale cu privire la situația cadrelor didactico-științifice în domeniul istoriei, în premieră dezvăluite în URSS, ne vorbesc că 3 mii de istorici specialiști la toate cele trei specialități ce activau în instituțiile de învățământ superior nu aveau titluri didactice și grade științifice. Doar 1,8% erau doctori în istorie și profesori universitari. Această situație se instaurase, în mare parte, datorită represiunilor postbelice și campaniei contra cosmopolitismului, din cauza măririi numărului de institute de cercetări, a lacunelor în sistemul studiilor postuniversitare [53]. La Conferința Unională a istoricilor din 1962 s-au dezvăluit pentru prima dată problemele cu care se confrunta știința și învățământul istoric în URSS, menționându-se că în 1962, 3 mii de istorici ce activau în instituțiile de învățământ superior nu aveau titluri didactice și grade științifice.

În concluzie, ținem să menționăm că rezoluțiile Congresului XX al PCUS au avut consecințe contradictorii în domeniul științei și învățământului istoric. Existența și activitatea învățământului superior depindea în întregime de cursul politic al liderilor de partid, știința obținând doar o „libertate limitată". După 1956, statul sovietic a continuat politica represivă la adresa intelectualității incomode, iar istoria a fost neglijată, deoarece ea nu era atât de necesară, pentru regimul hrușciovist, ca fizica și biologia, ceea ce a dus la micșorarea numărului de cadre didactice la facultățile cu profil pedagogic (inclusiv de istorie). În mediul cadrelor didactice și al studenților prevala așteptarea indicațiilor conducerii de partid cu privire la soluționarea problemelor apărute sau cercetate.

Referințe:

1. Вдовин А.И. «Оттепель». 1953–1964 гг. // http://www.portal-slovo.ru/history/35365.php
2. Из резолюции XX съезда Коммунистической партии Советского Союза по Отчетному докладу Центрального Комитета КПСС // Высшая школа. Основные постановления, приказы и инструкции / Под редакцией Л.И.Карпова и В.А.Северцева. - Москва: Государственное издательство «Советская наука», 1957.
3. Ibidem.
4. Документ №17. Постановление Президиума ЦК КПСС «Об ознакомлении делегатов XX съезда партии с неопубликованными документами В.И.Ленина» // Реабилитация: как это было: Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. В 3-х томах. Том 1. Март 1953-февраль 1956 / Сост. А.Н. Артизов, Ю.В. Сигачев, В.Г. Хлопов, И.Н. Шевчук. - Москва: МФД, 2000.
5. Документ №18. Постановление Президиума ЦК КПСС о проведении закрытого заседания XX съезда партии и утверждении докладчиком Н.С.Хрущева // Ibidem.
6. Хрущев Никита Сергеевич. О культе личности и его последствиях. Доклад XX съезду КПСС // Известия ЦК КПСС.1989 г. №3 // http://www.zvenigorod.ru/library/history/cccpsun/1989/3/128.htm
7. Документ №20. Проект доклада «О культе личности и его последствиях», представленный Н.Хрущеву П.Н.Поспеловым и А.Б.Аристовым. 18 февраля 1956 г.; Документ №21. Продиктованные Н.С.Хрущевым дополнения к докладу «О культе личности и его последствиях» . 19 февраля 1956 г. // Реабилитация: как это было. Том 1.
8. Ханья Сиро. Секретный доклад Н.С. Хрущева и восстановление автономных территорий в 1957 г. // Acta Slavica Iaponica. - Tomus 22.
9. Документ №20. Проект доклада «О культе личности и его последствиях», представленный Н.Хрущеву П.Н.Поспеловым и А.Б.Аристовым.
10. Документ №23. Протокол закрытого (утреннего) заседания XX съезда КПСС. 25 февраля 1956 г. // Реабилитация: как это было.
11. Ibidem.
12. Никита Сергеевич Хрущев. Op. cit.
13. Введение. Реабилитация: как это было. Том 1.
14. Добрынина Екатерина. Двадцатый съезд – двадцатый суд... Президент СССР Михаил Горбачев: Только история покажет, кто был прав и кто виноват // Российская газета. Федеральный выпуск №3996 от 14 февраля 2006 г.
15. Фер Гровер. Антисталинская подлость / Пер. с англ. В.Л. Боброва. - Москва: Алгоритм 2007.
16. Пыжиков А.В. Новое прочтение драматического эпизода отечественной политической истории // Вестник Российской Академии наук. - 2006. - Том 76. - № 5.
17. Резолюция Пленума ЦК КПСС «О преодолении культа личности и его последствий». 30 июня 1956 года // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. 9-е изд. - Москва, 1986. т. 7.
18. Ibidem.
19. Михаил Геллер, Александр Некрич. Утопия у власти. - Издательство МИК, 2000.
20. XX съезд КПСС и задачи исследования истории партии // Вопросы истории. - 1956. - № 3.
21. Ibidem.
22. Ibidem.
23. Ibidem.
24. Ibidem.
25. Историческая наука в XX веке. - Москва, 2002.
26. Пыжиков А.В. Историческая наука в годы «оттепели» // Социально-гуманитарные знания. - 2000. - №6.
27. См., например: Декреты Советской власти: Т.I-IV. - Москва,1957-1968; Крестьянское движение в России: Сб. док. в 2-х т. - Москва, 1961-1965; Нюрнбернгский процесс над главными военными немецкими преступниками. Т. I-VII. - Москва, 1957-1961; Документы внешней политики СССР. Т.I-XIX. - Москва, 1957-1974 и др.
28. Народное хозяйство РСФСР в 1959 г.: Статистический ежегодник. - Москва, 1960; Высшее образование в СССР: Статистический сборник. - Москва,1961.
29. История и социология. - Москва, 1964.
30. Советская историческая энциклопедия (editată în anii 1961-1976. în 16 vol.).
31. Ibidem. Том 13. - Москва: Советская энциклопедия, 1971. - 1025 с.
32. Vezi: Пыжиков А.В. Op.cit.
33. Сидорова Л.А. Оттепель в исторической науке. Советская историография первого послесталинского десятилетия. - Москва, 1997.
34. Справочник партийного работника. - Москва, 1957. Вып. 1.
35. Сидорова Л.А. Историческая наука СССР в первые послевоенные годы // Pagina Web a Universității de Stat din Tomsk / http://modernhistory.omskreg.ru/page.php?id=793

36. Афанасьев Ю.Н. Феномен советской историографии // Отечественная история. - Москва. - 1996. - №5.
37. Историческая наука в XX в. - Москва, 1997.
38. Ibidem.
39. «Дело» молодых историков 1957-1958 гг. // Вопросы истории. - 1994. - №4.
40. Ibidem.
41. Козлов В.А. Крамола: инакомыслие в СССР во времена Н. Хрущева и Л. Брежнева (По материалам Верховного суда и Прокуратуры СССР) // Общественные науки и современность. - 2002. - № 3.
42. О преподавании в вузах СССР Истории Коммунистической партии Советского Союза, политической экономии, диалектического и исторического материализма. Из приказа Министерства высшего образования СССР от 3 июля 1956 г. №555. // Высшая школа. - Москва, 1957.
43. Ibidem.
44. О государственных зкзаменах по общественным наукам. Приказ министра высшего образования от 19 октября 1956 г. №813 // Высшая школа. - Москва, 1957, с.82-83.; ANRM F.3186, inv.1, d.307, f.123.
45. О введении преподавания в вузах СССР Курса Основ научного коммунизма. Из приказа министра высшего и среднего специального образования СССР от 27 июня 1963 г. / Под ред. Е.И.Войленко: Сб. основных постановлений, приказов и инструкций. В 2-х ч. Ч. 1. - Москва: Высшая школа, 1978.
46. Сидорова Л.А. Op. cit.
47. О работе исторических факультетов государственных университетов // Вопросы истории. - 1959. - №12.
48. Чуткерашвили Е.В. Развитие высшего образования в СССР. - Москва, 1961.
49. Булыгина Т.А. Общественные науки в СССР 1945-1985 гг. - Москва, 2000.
50. Всесоюзное совещание о мерах улучшения подготовки научно-педагогических кадров по историческим наукам. - Москва, 1964.
51. Ibidem.
52. Ibidem.
53. Ibidem.

Prezentat la 24.03.2009

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

INSTITUȚIONALIZAREA AFACERILOR COMERCIALE ÎN ORAŞUL-PORT ODESA (1794-1854)

Andrei EMILCIUC

Catedra Istorie Universală

In this article we examine the process of institutionalization of commercial affairs in Odessa, a Russian port on the shores of the Black Sea. The main attention is given to the juridical and legislative aspects of the problem. We endeavor to show a comparative perspective on the evolution of commercial institutions in Odessa, with respect to other cities of Russian Empire. Our conclusion is that Odessa beneficiated not only from legal possibilities, but also by special dispositions, which granted it the right of establishing commercial institutions within the city. This was undoubtedly the result of the expectations the imperial government invested in this seaport. On the other hand, this fact contributed to the commercial prosperity of Odessa, and its affirmation as a seaport of European importance.

Un element-cheie în dezvoltarea comerțului pe principii capitaliste în perioada dintre medieval şi modern l-a reprezentat instituția comercială*. Reprezentând rezultatul concentrării capitalului comercial, aceasta a stat la baza saltului calitativ în evoluția practicilor comerciale.

În articolul de față ne propunem să analizăm în ce măsură instituționalizarea afacerilor comerciale din oraşul-port Odesa a contribuit la dezvoltarea acestui debuşeu al guberniilor din sud-vestul Imperiului Rus. Cadrul cronologic îşi are ca limită inferioară anul întemeierii acestui oraş-port, iar cea superioară anul izbucnirii Războiului Crimeii (1853-1856), care a dus cu sine o reconsiderare totală a sistemului social-politic şi economic în Rusia.

În plan istoriografic, este necesar a preciza că tematica abordată în acest articol nu este nouă. Ținem a aminti de monografia istoricului rus A.E. Şepelev [1], care reprezintă o lucrare fundamentală pentru înțelegerea procesului de constituire a companiilor pe acțiuni în Imperiul Rus. Cu toate acestea, abordarea mult generalizată a autorului îl lipseşte pe cititor de o perspectivă mai aprofundată şi particulară asupra subiectului. Cât priveşte oraşul-port Odesa, au fost efectuate anumite cercetări care au acoperit însă doar unele aspecte ale problemei în cauză [2]. De aceea considerăm că există necesitatea unei abordări mai profunde a problemei în cauză.

Legislația Imperiului Rus de până de la sfârşitul secolului al XVIII-lea era carentă la capitolul instituții comerciale. Singura excepție a reprezentat-o legea adoptată încă în anul 1721 conform căreia în toate oraşele-porturi mari urmau să fie instituite burse comerciale de mărfuri [3]. Cu toate acestea, în imperiu funcționa doar o singură bursă, cea de la Petersburg. De aceea deschiderea la 30 octombrie 1796 a unei noi burse în Odesa a reprezentat un moment de o importanță majoră, chiar dacă instituirea acesteia nu a avut un caracter obiectiv, ci doar de intenție. Dovadă este şi faptul că bursa a fost inaugurată, la dispoziția lui F.P. de Wollant, în casa funcționarului civil de clasa a VIII-a Dofine [4], un loc de altfel total nepotrivit pentru aşa o instituție.

Lipsa unor prevederi în ceea ce priveşte asocierea capitalurilor de afaceri determina necesitatea unor dispoziții cu caracter special în acest sens. Astfel, în octombrie 1801, Colegiul de Comerț a studiat posibilitatea instituirii în Odesa a unei companii comerciale din resursele vistieriei [5], lucru ce putea însă aduce mari prejudicii capitalului privat din cauza concurenței neegale pe care ar fi creat-o aceasta. La sfârşitul anului 1801, negustorul Furnie împreună cu bancherul Jom din Livorno au reuşit să obțină o dispoziție imperială specială pentru a putea institui prima casă de comerț din Odesa cu un capital statutar de 300 mii ruble bancnote. În anul următor, baronul Bezner a deschis în Odesa un oficiu pentru comercializarea produselor manufacturiere din străinătate cu un capital statutar de 600 mii de cervoneți [6]. Aceste două instituții au pus bazele practicilor moderne de organizare a capitalurilor comerciale în portul Odesa.

Reformele inițiate de Alexandru I au vizat, în mare parte, şi sfera comercială, mai ales cea instituțională. Un aport important în acest sens l-a avut ducele A.E. de Richelieu, şeful administrației speciale a oraşului Odesa, care cel mai probabil exprima doar la nivel înalt năzuințele şi necesitățile cercurilor burgheziei comerciale. Anume la solicitarea acestuia, prin ucazul din 1 mai 1803 ministrul de finanțe a fost împuternicit să instituie

* Sub noțiunea de *instituție comercială* avem în vedere unitățile cu caracter comercial, fie private, fie de stat, cu destinație propriu-zis comercială, sau strâns legate de comerț.

în acest oraş-port un lombard şi să analizeze modalitatea instituirii în porturile Mării Negre a unor bănci comerciale. O altă problemă acută pe care a sesizat-o A.E. Richelieu a reprezentat-o insuficienţa monedelor de aramă şi comisionul foarte mare cerut de zarafi pentru schimb, lucru ce crea impedimente tranzacţiilor comerciale. De aceea ducele a încercat să obţină acceptul cneazului N.P. Rumeanţev de a institui în Odesa un oficiu de schimb monetar. În raportul prezentat împăratului de către Ministrul de finanţe se insista ca organizarea acestuia să se bazeze pe prevederile Manifestului de instituire a oficiilor de schimb în Imperiul Rus din 22 iunie 1772. La momentul elaborării raportului, dintre cele 23 oficii instituite iniţial conform acestui manifest, activau doar trei, celelalte, dovedindu-se păguboase, au fost lichidate. Cu toate acestea, raportul Ministrului de Finanţe a fost ratificat de Alexandru I la 23 februarie 1804. Capitalul statutar al oficiului a fost fixat la 100 de mii ruble în monedă de aramă. Capitalul era asigurat de Banca de Creditare de Stat, care urma să restituie vistieriei lichidităţile transferate oficiului din administraţiile fiscale sau vistieriile judeţene. Pentru a preveni pe viitor insuficienţa de monede de aramă, s-a prevăzut ca oficiul să le procure contra ruble bancnote din vistieria din Odesa. Şeful administraţiei speciale a oraşului Odesa era garantul capitalului şi al funcţionării stabile a oficiului. El avea dreptul şi obligaţia să înfăptuiască de cel puţin două ori pe an controlul acestei instituţii şi să prezinte conducerii Băncii rapoarte în această privinţă. Oficiul se supunea exclusiv autorităţii şefului administraţiei speciale a oraşului Odesa şi nu avea dreptul să elibereze mijloace băneşti pentru oricare alte operaţii decât schimbul monetar [7]. La 8 iulie 1804 oficiul şi-a început activitatea, pentru ca la 2 februarie 1806 capitalul său statutar să fie dublat [8], demonstrându-şi utilitatea sa practică. Deşi marii exportatori nu utilizau moneda de aramă, totuşi negustorii de ghilda a treia şi târgoveţii din tagma micilor burghezi au putut beneficia din plin de serviciile acestui oficiu.

Însă lipsurile la nivel instituţional se făceau resimţite şi pe alt plan. În acest context, la 16 aprilie 1804 Alexandru I a aprobat raportul ministrului instrucţiunii publice despre necesitatea instituirii unui gimnaziu comercial în Odesa. Până la sfârşitul anului au fost deschise secţiile inferioară şi medie a gimnaziului. Programul de studiu în cursul doi includea săptămânal trei ore de *geografie comercială*, patru ore de *contabilitate*, iar în cursul trei, şase ore de *comerţ*, patru ore de *studiul fabricilor şi a mărfurilor*, patru ore de *istoria comerţului* precum şi trei ore de *drept maritim şi comercial* [9]. În afară de aceasta, în conformitate cu ucazul din 2 martie 1806 în Odesa, dar şi în Arhanghelsk, Feodosia şi Taganrog au fost deschise oficii de scont pentru hârtii de valoare şi mărfuri. Acestea ofereau negustorilor de ghildă lichidităţi în ruble la prezentarea bonurilor de bursă, cu reţinerea unui comision de 1,5% pe lună [10]. Cu alte cuvinte, oficiile creditau negustorii care practicau comerţul extern, dar spre deosebire de Băncile negustoreşti, prin scontarea bonurilor de bursă, la un procent şi în sume mai mici [11]. În plus, tot în anul 1806 a fost deschisă în Odesa Camera Imperială de asigurări, cu un capital acţionar de minim 250 de acţiuni şi maximum din 500 de acţiuni cu valoare fixă de 1000 ruble bancnote. Asigurările depindeau de timpul anului în care se făceau transporturile, şi variau de la 3 la 12 şi 13% pentru călătoria dintre Odesa şi Constantinopol [12]. Similar cu aceste principii s-a format şi activa şi Oficiul greco-rus de asigurări. În plus, unii negustori, în mod particular, îşi asigurau orice vas cu peste 120 000 ruble bancnote fiecare, la aceleaşi condiţii şi prime ca şi Camera Imperială [13].

O nouă etapă în instituţionalizarea afacerilor comerciale în oraşul-port Odesa începe odată cu aprobarea la 1 ianuarie 1807 a normelor juridice de constituire a firmelor de comerţ în Imperiul Rus. Negustorilor ruşi li s-a permis să constituie case de comerţ, fie prin asociere totală, fie parţială, diferenţa fiind dată de gradul de răspundere juridică. Negustorii fondau case de comerţ prin asociere totală, răspundeau cu întreg capitalul pe care-l aveau şi în plus nu mai puteau intra în altă asociere. Asocierea parţială presupunea răspunderea negustorilor doar în limitele sumei de contribuţie, constituind, de fapt, o formă acţionară de organizare. Altă diferenţă o constituia dreptul de decizie, care era limitat în asocierile parţiale de procentul acţiunilor deţinute. Asocierea acţionară oferea o modalitate de a trece peste limitările sistemului de ghildă, deoarece acţionarii nu mai erau obligaţi să se înscrie în ghilde şi să achite accizele de ghildă şi dările personale sau de avere [14]. În plus, acţionarii puteau proveni din orice categorie socială cu condiţia dispunerii de capital [15].

De noile prevederi legislative s-au grăbit să beneficieze în special negustorii de ghilda întâi din Odesa. Casele de comerţ ce erau înregistrate purtau, de regulă, numele negustorilor care o formau. Din denumirile caselor de comerţ din această perioadă constatăm că asocierile se făceau mai ales în familie şi pe lângă numele negustorului conţineau formulările *„şi fraţii", „şi fiul*". Asocierea familială oricât nu ar fi de stranie îşi avea justificarea sa, deoarece sistemul de ghildă chiar dacă prevedea drepturi largi în ceea ce priveşte participarea membrilor familiei negustorului de ghildă în afaceri, presupunea şi anumite restricţii. Astfel membrii familiei

erau obligaţi să locuiască împreună cu persoana deţinătoare de capital. De aceea constituirea casei de comerţ oferea o soluţie pentru astfel de restricţii şi permitea participarea liberă a membrilor asociaţi la afaceri fără plăţi de ghildă suplimentare. Legea prevedea că tatăl se putea asocia cu fiul său, fraţii se puteau asocia între ei, iar plăţile de ghildă le plătea doar cel mai în vârstă dintre ei [16]. Pe lângă casele de comerţ familiale, s-au constituit şi unele, precum *Kureaghin şi Taburkin în 1810*, care s-au format prin asocierea a doi sau mai mulţi negustori. Acestea veneau să întărească puterea de afaceri a negustorilor asociaţi, pentru depăşirea situaţiilor de criză, sau pentru a rezista concurenţei altor negustori. În caz că exista doar un singur fondator, iar alte persoane şi-au încredinţat o parte din capital acestuia, casa de comerţ purta în titulatură formularea *„şi compania*". Astfel, spre exemplu, în 1810 s-au constituit în Odesa casa de comerţ „Pecenev şi Co.", iar în 1811 – „S.Fenderich şi Co". În 1812 în Odesa se numărau 10 case de comerţ cu un capital de 448 812 ruble [17], printre care „Papudoff şi Co". nou-organizată [18]. Ulterio, case de comerţ şi-au constituit şi negustorii Sikar, Inglesis, Kramerov, Lisar, Filibert, Stefeus, Novikov, Sinadino, Conis, Aprilov [19], V.Xenis [20], Mocenigo, Ogher [21]. În 1816 a fost instituită casa de comerţ Kislov, iar în 1818 Rodocanachi [22]. În anul 1816 negustorul din Odesa Charles Sicard, un emigrant francez bogat, a instituit o companie de comerţ în Marea Neagră, cu oficiul central în Paris şi cu filiale în Marsilia, Constantinopol şi Odesa [23]. Asocierile acţionare s-au practicat mai ales în domeniul asigurărilor. În 1817 în Odesa existau patru societăţi de asigurări înfiinţate de negustori greci [24], iar numărul caselor de comerţ din Odesa a ajuns la 59, cu capitalul total de 11 634 328 ruble argint [25].

Răspândirea practicilor moderne comerciale necesita şi o instruire pe măsură, care nu mai puteau să se bazeze doar pe experienţa familială. Necesităţile de acest ordin au determinat deschiderea în august 1817, cu concursul guvernatorului general al Novorosiei şi Basarabiei, A.F. Langeron, a unor clase superioare în cadrul Gimnaziului Comercial. Decizia deschiderii acestora, din contul mijloacelor negustorilor greci, a fost luată cu un an înainte de comunitatea greacă din Odesa [26]. Instituirea gimnaziului comercial în Odesa, precum şi în alte oraşe ale imperiului indică, de fapt, importanţa pe care încep să o joace capitalul negustoresc în economia Imperiului Rus. Acest lucru devine clar şi prin faptul că în acelaşi an absolvenţilor gimnaziilor comerciale li s-a interzis să intre în funcţii de stat sau să se transfere în altă stare socială, şi deşi în 1822 limitarea a fost anulată, a fost impusă condiţia activării timp de 10 ani în comerţ după absolvire [27].

Instituţionalizarea capitalului reprezenta o verigă importantă în dezvoltarea economiei de piaţă, tocmai de aceea aceasta devine o prioritate a politicii guvernamentale. Astfel, pentru încurajarea iniţiativei private şi implicit a asocierilor, prin ucazul din 24 octombrie 1819, s-a dispus instituirea în Odesa a unui oficiu al Băncii Comerciale de Stat în conformitate cu prevederile manifestului din 7 mai 1817. Oficiul era menit să devină unica instituţie publică de creditare din Odesa şi urma să acopere obligaţiunile de emisie internă şi externă. Capitalul statutar al acestuia urma să fie de 30 mil. ruble bancnote. Pentru contractarea unui credit, se acceptau în calitate de gaj mărfuri de producţie rusă, depozitate doar în magaziile speciale din Odesa. Problema consta în faptul că termenul de restituire a creditului împreună cu amânarea nu trebuiau să depăşească şase luni [28], ceea ce înseamnă că de o creditare pe termen lung nici nu putea fi vorba. Din documentele de arhivă reiese că uneori oficiul nu ţinea cont de aceste prevederi, iar creditele erau acordate nu numai negustorilor sau pentru afaceri comerciale. Astfel, în anul 1828, oficiul a acordat un credit contesei Roxandra Edling (Sturdza) în valoare de 50 mii ruble bancnote sub gajul a 10 mii desetine de pământ pe 24 de ani, până în 1852. Este adevărat totuşi că aceasta a fost posibil la cererea expresă a împăratului adresată Ministrului de Finanţe la 9 martie 1828 [29]. Totuşi, astfel de cazuri cu siguranţă erau singulare, mai ales după ce la 1 mai 1844 termenul *scontări hârtiilor de cambie* în Oficiul din Odesa al Băncii Comerciale de Stat a fost mărit [30].

Negustorii de ghilda întâi considerau oportun a-şi înregistra casele de comerţ proprii, nu numai datorită faptului că acestea le permiteau să depăşească limitările sistemului de ghildă, dar şi pentru a acorda un temei solid afacerilor pe care le realizau. Tot mai mulţi negustori din Odesa îşi constituiau din aceste considerente case de comerţ. În 1822 a apărut casa de comerţ a lui Sevastupolo [31], iar în 1825 cea a lui S.Gurovici [32], iar în total în oraş erau înregistrate 49 case de comerţ cu un capital în valoare totală de 5 567 945 ruble bancnote [33]. Conform unor aprecieri, în anul 1830 casele de comerţ ale negustorilor greci din Odesa Serafino, Iannopulo, Marazli şi Paleolog erau cele mai mari din imperiu [34]. Cronologia instituirii în Odesa a celor mai importante case de comerţ a fost reconstituită de către istoricul S.Bernştein. Conform acestuia, casele de comerţ Vucina, Ştigliţ, şi Puli şi-au început activitatea în 1829, casele de comerţ ale negustorilor Efrusi şi Rafalovich în 1830, casa de comerţ E.Trabotti în 1832, cele ale negustorilor Arist, Maas şi William Wagner în 1838, iar Ialovikov în 1840 [35].

Consulul francez în Odesa, François Sauron, scria în 1832, referindu-se la Odesa, că în oraş „activează 40 de case de comerț străine instituite de negustori greci, italieni, slavi, genovezi, francezi, germani, englezi, elvețieni şi spanioli. Aceste întreprinderi sunt toate riguroase şi permanente. (...) Cele greceşti sunt cele mai numeroase şi bogate. Cele mai mari averi sunt de la 800 de mii până la un milion de ruble. Dintre acestea sunt doar trei. Din restul, câteva dispun de averi între 300 de mii şi 400 de mii de ruble, cele mai multe (dintre cele mari) – dispun de averi de la 50 de mii la 100 de mii de ruble, dar majoritatea dispun de un capital mai mic" [36]. François Sauron mai nota că încă circa 100 de firme, cu sediul în Constantinopol, Malta, Livorno, Genova, Marsilia, Barcelona şi în alte oraşe, îşi aveau în Odesa reprezentanții săi. Dintre companiile ce făceau comerț cu cereale, doar două erau în sensul strict al cuvântului ruse: casa comercială a lui Steiglitz şi cea a lui Demidov, cu toate că, după afirmația consulului francez, acestea erau destul de solide [37].

Unele case comerciale din Odesa constituiau, de fapt, reprezentanțe ale unor mari companii comerciale străine. Astfel, profitul realizat în urma tranzacțiilor ajungea aproape în totalitate în conturile burgheziei comerciale din Anglia, Franța şi alte țări europene. Grigori Nebolsin, înalt demnitar din cadrul Ministerului de Finanțe rus din prima jumătate a secolului al XIX-lea, afirma că negustorii din Odesa „realizează comerțul în mare parte în credit sau comisionul caselor comerciale din Constantinopol, Triest, oraşele italiene şi franceze, cu care aceştia sunt aproape toți în relații de rudenie" [38]. Acest lucru considerăm că era chiar benefic. Astfel, istoricul şi statisticianul A.Skalkovski sublinia că casele comerciale din Odesa ale lui Ralli, Kortuan, Valter şi altele beneficiau de credite importante din partea bancherilor englezi şi nu numai. În plus, unele case de comerț din Odesa, precum cele ale Morazli, Ianupolo şi Mavro, aveau în proprietate vase comerciale maritime [39]. De altfel, către mijlocul anilor 30 ai sec. al XIX-lea, Odesa a ajuns să dețină legături în domeniul obligațiunilor comerciale cu aşa mari centre comerciale ca Constantinopol, Viena, Broda, Triest, Londra, Paris, Genova, Petersburg, Moscova şi Berdicev [40].

De altfel, în cazul mai multor case de comerț din Odesa, asocierea capitalului a avut loc în cadrul unei familii sau clan legat prin relații de rudenie, dar împrăştiat în diferite oraşe-porturi ale Europei. Un exemplu, în acest caz, îl serveşte Ralli & Co. care realiza în 1826 tranzacții externe în valoare de 290 524 de ruble [41]. După moartea întemeietorului său, această casă de comerț din Odesa a fost preluată în 1829-1830 de către Zannis Ralli. Acesta încă în 1818 fonda la Londra, alături cu încă patru frați, casa de comerț „Ralli & Petrochinno", redenumită ulterior mai simplu „Ralli & Bros" [42]. Istoricul Gelina Harlaftis afirmă că instituționalizarea afacerilor pe principii de rudenie a determinat viabilitatea rețelei de comerț dintre Europa de Est şi cea de Vest. Potrivit acesteia, Zannis Ralli deseori încărca un cargo de cereale pe unul din vasele sale şi trimitea bonul de plată fratelui său Pandia din Londra. Ultimul, la rândul său, fără ca marfa să fi sosit măcar, comercializa cerealele unei terțe părți. Astfel cargoul trecea din mâini în mâini de trei-patru ori, fiind încă pe mare, iar la destinație expeditorul nu mai era Zannis Ralli, ci de pildă o firmă franceză din Dunkirk [43]. Ca urmare a acestor scheme, în anul 1847 casa de comerț a lui Zannis Ralli se plasa după capitalul deținut pe locul cinci între casele de comerț din Odesa [44], şi putea beneficia de credit nu numai în Odesa, ci şi în principalele oraşe-portuare din Europa de Sud şi de Vest, prin filiera caselor de comerț ale fraților săi. Spre exemplu, în perioada 1848-1850 casa de comerț Ralli Bros. din Londra putea beneficia de un credit de la Bank of England în valoare de până la 30 000 lire sterline [45].

Totuşi, nu toate casele de comerț erau atât de solide. Spre exemplu, în anul 1851, în Odesa existau 71 case de comerț, însă doar 37 îşi aveau reşedința în imobile în proprietatea lor, iar celelalte îşi aveau sediile în spații arendate [46]. În anul 1853, numărul acestora a constituit respectiv 26 din 52 [47]. Se poate observa, de asemenea, că numărul acestora putea varia destul de mult de la an la an.

Asocierile acționare erau, de regulă, formate cu concursul sau de guvern, şi aveau un statut bine stabilit, aprobat de împărat. Numărul acestora însă nu era prea mare. Destul de productiv, în acest sens, s-a dovedit anul 1826. Prin ucazul din 13 februarie negustorilor străini Lensen şi Deleg li-a fost acordat dreptul să înființeze în Odesa pe un termen de 15 ani o companie de comerț cu capitalul de 2 mil. ruble bancnote, ce avea menirea să contribuie la răspândirea negoțului rus în țările din afara Europei şi în special în coloniile olandeze [48]. În plus, în acel an în Odesa a fost înființată compania „Marea Neagră" cu capitalul de 1 mil. ruble, care avea ca scop administrarea morilor de abur şi exportul făinii de grâu, în special în Gibraltar [49]. În afară de acestea, doar în 1830 a mai fost deschisă în Odesa „*Compania vinicolă din Crimeea",* cu un capital de 200 mii ruble bancnote. Statutul acesteia a fost aprobat în anul 1827, iar menirea ei era de a favoriza răspândirea vinurilor din Crimeea în Rusia şi peste hotarele ei [50].

Asocierea acționară a capitalului comercial s-a realizat foarte intens în schimb în domeniul asigurărilor comerciale. Astfel, prin ucazul din 13 aprilie 1826, a fost înființat în Odesa *Oficiul din Odesa de asigurare a vaselor şi mărfurilor* pe un termen de cinci ani cu capitalul statutar de 250 000 ruble, în acțiuni a câte 250 ruble [51]. Acesta a fost format de negustorii din ghilda întâi din Odesa – Jean Riznick, Barthelemy Pontzio şi Constantin Papoudoff [52]. În anul 1829 a fost înființată, tot în bază acționară, compania de asigurări comerciale „*Odessiana*" (cu capitalul de 170 mii ruble), în 1830 – *A II-a companie grecească de asigurare a vaselor şi mărfurilor* (cu un capital de 300 de mii de ruble) şi *Compania de asigurare împotriva pericolelor maritime*, în 1832 – compania de asigurări a vaselor şi mărfurilor a „*Amicilor comercianți*" cu termenul de 5 ani de acțiune (capital statutar de 600 mii ruble bancnote), în 1835 – *Compania de asigurări din Novorosia* (pe un termen de 10 ani cu capitalul statutar de 1 mil. ruble bancnote) [53]. În 1836 în Odesa se numărau cinci companii de asigurări comerciale şi maritime [54], iar numărul acestora s-a menținut aproape constant pe parcursul întregii perioade abordate.

Controlul strict al acestei sfere a asocierii de capital din partea guvernului s-a manifestat prin fixarea unui termen scurt de activitate a societăților pe acțiuni. E adevărat că era prevăzută posibilitatea extinderii perioadei de activitate a acestora. Astfel, spre exemplu, în baza acestor clauze, la 28 aprilie 1836 a fost prelungit termenul de activitate a *Societății greceşti de asigurare* [55]. În anul 1846, tot în baza acestei prevederi statutare, a fost prelungit pe 7 ani termenul de activitate a *Companiei de asigurări maritime din Novorosia.* Totuşi, aceasta a presupus elaborarea şi aprobarea unui nou statut. Conform prevederilor acestuia, capitalul companiei era fixat la 300 mii de ruble argint, reprezentând 300 de acțiuni a câte 1000 de ruble. Valoarea unui contract de asigurare nu trebuia să depăşească 8% din capitalul companiei, adică 24 000 ruble argint. Pe lângă sediul din Odesa, companiei i se permitea să-şi instituie oficii în Constantinopol şi în alte oraşe. Este interesant că în statut se prevedea ca 6 la sută din veniturile companiei să fie virate în folosul Şcolii Comerciale greceşti din Odesa [56]. Ne întrebăm dacă nu cumva acesta era costul prelungirii perioadei de activitate.

Considerăm că limitările impuse urmau, pe de o parte, să prevină abuzurile din partea asociaților, iar pe de alta, să mențină un număr fix de societăți de asigurări pentru evitarea concurenței exagerate, care putea provoca eventual falimente nedorite. Doar atunci când din anumite cauze una dintre cele cinci companii nu mai putea să-şi continue activitatea, guvernul accepta apariția unui nou actor. Astfel, la 6 mai 1844, a fost aprobat statutul companiei de asigurări maritime „*Nadejda*" [57], la 21 ianuarie 1849 a celei denumite „*Novofiloboriceskaya*" [58], iar la 18 februarie 1849 a celei denumite „*Minerva*". Conform prevederilor statutului acesteia din urmă, spre exemplu, menirea companiei era asigurarea, împotriva tuturor pericolelor maritime, atât a mărfurilor, cât şi a vaselor maritime. Capitalul ei statutar inițial trebuia să fie de 200 mii de ruble argint (400 acțiuni a câte 500 ruble argint), cu posibilitatea măririi lui cu încă 50 mii de ruble, prin emiterea încă a 100 acțiuni. Conform art.33 al statutului, compania era instituită pentru o perioadă de 10 ani [59]. Cu toate acestea, cel mai probabil ea a falimentat, căci în anii 1850-1853 în Odesa activau în domeniul asigurărilor navale şi comerciale doar patru companii: „*Nadejda*", *Compania de asigurări maritime şi fluviale*, Compania *Amicilor târgoveți* şi *Compania de asigurări din Novorosia* [60], iar numărul lor era considerat îndestulător de către contemporani [61].

Instituțiile de asigurări au reprezentat un element-cheie în creşterea importanței comerciale a oraşului-port Odesa. Putem constata că în privința companiilor de asigurări, inițiativa privată a predominat datorită faptului că asigurările reprezentau o afacere profitabilă. Preocuparea guvernului a fost de a menține constant numărul instituțiilor de acest gen pentru a nu submina activitatea lucrativă din acest domeniu. Un instrument eficient în acest sens l-a reprezentat acordarea pe o perioadă bine determinată de timp a dreptului de activitate. Atunci când împrejurările o cereau, era mărit doar capitalul statutar al companiilor, nu şi numărul lor.

Încă un domeniu în care se resimțea necesitatea instituțiilor era cel al navigației comerciale. Primele încercări au aparținut guvernului şi aveau menirea de a elimina insuficiențele şi lacunele flotei comerciale ruse şi promovarea navigației cu abur în Marea Neagră şi Marea Azov. În iulie 1828, cu largul suport al autorităților, vaporul „Odessa" a întreprins o cursă între Odesa, porturile Crimeii (Eupatoria) şi Redut Kale, iar la 7 mai 1831 vaporul „Neva" a realizat prima cursă între Odesa şi Constantinopol [62]. Pentru a da un caracter constant acestor legături navale, în anul 1833 a fost fondată pe un termen de 10 ani *Societatea navală din Marea Neagră*. Capitalul statutar al Societății a fost fixat la 500 mii de ruble bancnote, care însă s-au dovedit a fi insuficient. De aceea, în 1835, guvernul a transferat în proprietatea Societății trei vapoare pe care până atunci aceasta le utiliza în schimbul ½ din veniturile obținute. Ca rezultat, cota guvernului din exploatarea cursei a revenit ce-

lorlalți acționari; veniturile au început să crească: dacă în anul 1835 acestea au constituit 76 622 ruble, atunci în anul 1836 – 103 480, iar în anul 1837 – 149 141 de ruble, dar nu suficient pentru a acoperi cheltuielile. La 7 iunie 1835 au fost adoptate unele completări la statutul Societății [63], care nu au putut redresa situația ei financiară. În anul 1835 aceasta a înregistrat pierderi în valoare de 92 770 ruble, în anul 1836 – 72 000 ruble, iar în anul 1837 – 137 449 ruble. Chiar dacă guvernul numai participa la împărțirea veniturilor, acesta a decis să-i acorde în anul 1837 subsidii în sumă de 100 de mii ruble bancnote şi dreptul de a primi în Kerci cărbune de stat la un preț scăzut – 15 copeici de pud. Cu toate că în anul 1840 veniturile Societății au constituit 149 991 de ruble, situația ei financiară dificilă nu s-a ameliorat şi în 1841 guvernul a decis acordarea încă a unei alocații bienale în sumă totală de 70 mii ruble argint [64].

Inițiativa privată în domeniul instituțiilor de transport nu a fost însă încurajată din anumite motive, atunci când în 1840 casa comercială „Gave & Co". şi-a arătat intenția de a stabili navigația vapoarelor între Odesa şi Marsilia [65]. Cu toate că, în 1842 dreptul realizării legăturii navale între Odesa şi Marsilia a fost acordat în cele din urmă casei de comerț „De Bulle din Ruan", implementarea deciziei a fost amânată până în anul 1845, iar apoi dată uitării [66]. În schimb, la 4 mai 1843 guvernul a instituit *Oficiul Comunicațiilor Regulate ale vapoarelor între Odesa şi Constantinopol* [67]. Se observă astfel clar prioritățile geostrategice ale imperialismului rus. În anul 1845 s-a purces la unificarea comunicațiilor navale între Odesa, Constantinopol şi alte porturi ruse în Biroul de expediții navale din Odesa [68]. Un an mai târziu, la 25 iunie 1846, a fost deschisă navigația permanentă a vapoarelor între Odesa şi porturile dunărene – Ismail, Reni şi Galați [69]. Legătura navală cu porturile dunărene era asigurată de două vapoare – „Berdiansk" şi „Taganrog" [70]. La 1 aprilie 1847 a fost instituită şi legătura navală cu portul Redut-Kale (prin Ialta), iar la 28 iulie – cu portul Herson [71].

Instituționalizarea capitalurilor în domeniul comerțului a dictat reorganizarea în anul 1837 a bursei din Odesa [72], care a devenit astfel principalul mediator din oraş în realizarea tranzacțiilor angro de cumpărare-vânzare. La 14 decembrie 1848, pe lângă Bursa din Odesa a fost deschis un Comitet Bursier [73]. Legea din 20 iulie 1848, prin care s-a dispus acest lucru, prevedea ca Comitetul Bursier să fie alcătuit din trei membri aleşi din rândul oficiului din Odesa al Consiliului Comercial de către negustorii bursieri de ghilda întâi. Se admitea totuşi ca doi membri să nu facă parte din Consiliul Comercial, dar preşedintele Comitetului Bursier trebuia obligatoriu să fie membru al acestuia. Cei doi puteau fi aleşi „în caz de necesitate" din rândul negustorilor de ghilda întâi din Odesa sau din rândul consulilor străini ce realizau afaceri comerciale în Odesa. Comitetul avea menirea să intermedieze afacerile comerciale discutabile, să supravegheze legalitatea şi corectitudinea încheierii tranzacțiilor în cadrul Bursei din Odesa, precum şi buna desfăşurare a şedințelor bursiere etc. Legea mai prevedea numirea în portul Odesa a 60 de curtieri şi a 6 agenți bursieri de vase. Negustorul ce apela la un alt curtier decât aceştia era pedepsit prin confiscarea a $^{1}/_{5}$ din capitalul declarat [74].

Ca urmare a analizei literaturii de specialitate, a documentelor publicate şi inedite, putem constata că la etapa inițială instituționalizarea afacerilor comerciale în oraşul-port Odesa s-a desfăşurat într-un cadru legal special, ca apoi, după adoptarea legii din 1 ianuarie 1807, să se includă treptat pe făgaşul general al legislației ruse. Cu toate acestea, chiar şi în această a doua etapă au continuat să fie emise decizii cu caracter de excepție privind instituirea în Odesa a unor instituții comerciale, lucru ce demonstrează locul pe care îl avea acest oraş-port în politica guvernului rus.

Necesită a fi subliniat şi faptul că guvernul rus a contribuit din plin la crearea climatului favorabil instituționalizării afacerilor comerciale în oraşul-port Odesa, spre deosebire de multe alte oraşe-porturi, cum ar fi cele din Basarabia. Aceasta s-a materializat în special prin instituirea bursei de mărfuri, a oficiilor bancare de creditare, şi a celor de scont. Anume aceste instituții au stat la baza afirmării pe principii moderne a practicilor comerciale în Odesa, lucru ce a determinat, în mare măsură, ascensiunea sa ca mare oraş-port la nivel european.

Referințe:

1. Шепелёв Л.Е. Акционерные компании в России. - Ленинград, 1973. Idem. Акционерные компании в России: XIX-начало XX века. - СПб., 2006.
2. Мейер Д. Юридическое исследование относительно торгового быта Одессы // Юридический сборник. - Казань, 1855, с.449-49; Дружкова Ирина. Еврейские банкиры в Одессе XIX века // Мигдаль Times. - №48-49.

3. Миронов Б.Н. Внутренний рынок России во второй половине XVIII-первой половине XIX в. - Ленинград, 1981, с.89.
4. Скальковский А.А. Первое тридцатилетие истории города Одессы, 1793-1823. - Одесса, 2007, с.45.
5. Шепелёв Л.Е. 1973. Op.cit., p.23.
6. Прошлое и настоящее Одессы. . - Одесса, 1894, с.17.
7. ПСЗРИ, собр. 1, т.XXVIII, 1804-1805. - СПб., 1830, №21175, с.151.
8. Смольянинов К. История Одессы // Записки Одесского общества истории и древностей (ЗООИД). Т.III. - Одесса, 1853.с.383.
9. ПСЗРИ, собр.1, т.XXVIII, 1804-1805. - СПб., 1830, №21266, с.281-282.
10. ПСЗРИ, собр.1, т.XXIX, 1806-1807. - СПб., 1830, №22334, с.801.
11. Рожкова М.К. Экономическая политика правительства // Очерки экономической истории России первой половины XIX века: Сборник статей под ред. М.К. Рожковой. - Москва, 1959, с.365.
12. Sicard. Lettres sur Odessa. - St.-Petersbourg, 1812, p.115.
13. Ibidem, p.116.
14. Шепелёв Л.Е. 1973. Op.cit., p.18.
15. Ibidem, p.19.
16. ПСЗРИ, собр. 1, т.XXIX, 1806-1807. - СПб., 1830, №22418, с.972.
17. Дружинина Е.И. Южная Россия в 1800-1825 гг. - Москва, 1970, с.356.
18. Бернштейн С. Одесса – исторический и торгово-экономический очерк в связи с Новороссийским краем. - Одесса, 1881, с.79-80.
19. Прошлое и настоящее Одессы. Op.cit., p.20.
20. Авгитидис К.Г. Прогрессивная греческая эмиграция в Одессе. - Киев, 1987, с.10.
21. Исторический очерк основания и развития г. Одессы // Труды Одесского статистического комитета. Вып.III. - Одесса, 1870, с.57.
22. Бернштейн С. Op.cit., p.79-80.
23. Steven J. Zipperstein. The Jews of Odessa. A cultural History, 1794-1881. - Stanford, 1986, p.26.
24. Авгитидис К.Г. Op.cit., p.30.
25. Дружинина Е.И. Op.cit., p.356.
26. Авгитидис К.Г. Op.cit., p.30.
27. Семенов А. Изучение исторических сведении о Российской внешней торговле и промышленности с половины XVII-го столетия по 1858 год. Часть вторая. - СПб., 1859, с.183.
28. ПСЗРИ, собр. 1, т. XXXVI, 1819. - СПб., 1830, №27950, с.359.
29. ANRM, F.6, inv.2, D.193, f.28-28verso, 32.
30. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т. XIX, 1844. - СПб., 1845, №17869, с.289.
31. Бернштейн С. Op.cit., p.79-80.
32. Ibidem.
33. Дружинина Е.И. Op.cit., p.356.
34. Herlihy Patricia. Greek Merchants in Odessa in the Nineteenth Century // Harvard Ukrainian Studies. Vol.III-IV, 1979-1980, part I. - Cambridge, 1980, p.401.
35. Бернштейн С. Op. cit., p.79-80.
36. Patricia Herlihy. Op.cit., p.401.
37. Ibidem.
38. Небольсин Гр. Статистические записки о внешней торговле России. Часть I. - СПб., 1835, с.84.
39. Скальковский А. Историческо-статистический опыт о торговых и промышленных силах Одессы. - Одесса, 1839, с.53-54, 73.
40. Неболсин Гр. Op.cit., p.84.
41. Patricia Herlihy. Op.cit., p.409.
42. Ibidem.
43. Gelina Harlaftis. A History of Greek-Owned Shipping. - London: Routledge (UK), 1995, p.59.
44. Patricia Herlihy. Op.cit., p.407.
45. Stanley Chapman. Merchant Enterprise in Britain. - Cambridge, 2004, p.158.
46. Новороссийский Календарь на 1852 год. - Одесса, 1851, с.331.

47. Новороссийский Календарь на 1854 год. - Одесса, 1853, с. 360.
48. Андросов В. Хозяйственная статистика России. - Москва, 1827, с.274.
49. Ibidem, p.150.
50. Шепелёв Л.Е. 1973. Op. cit., p.23.
51. Bulletin des Sciences Géographiques, économie publique; Voyages. Tome Quatorzième. - Paris, 1828, p.138
52. Андросов В. Op.cit., p.273.
53. Истомина Э.Г. Водный транспорт России в дореформенный период. - Москва, 1991, с.247-248; Шепелёв Л.Е. 1973. Op.cit., p.23, 29; Павловский Иван. География Российской Империи. Часть I. - Дерпт, 1843, с.150.
54. Скальковский А. Первое тридцатилетие истории города Одессы (1793-1823). - Одесса, 2007, с.184, 187.
55. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.XI, 1836. - СПб., 1837, №9114, с.454.
56. Журнал мануфактур и торговли. Июль и август, №7, 8. - СПб., 1846, с.32-43.
57. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.XIX, 1844. - СПб., 1845, №17895, с.320-323.
58. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.XXIV, 1849. - СПб., 1850, №22950, с.48-51.
59. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.XXIV, 1849. - СПб., 1850, №23023, с.103.
60. Новороссийский Календарь на 1854 год, с.175.
61. Мейер Дмитрий. Op.cit., p.465.
62. Дружинина Е.И. Op.cit., p.355; Смольянинов К. Op.cit., p.404, 409.
63. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.X, 1835. - СПб., 1836, №8228, с.714.
64. Скальковский К. Русский торговый флот и срочное пароходство на Черном и Азовском морях. - СПб., 1887, с.27.
65. Ibidem, p.28.
66. Ibidem.
67. Смольянинов К. Op.cit., p.419.
68. Истомина Э.Г. Op.cit., p.121.
69. Buşe Constantin. Oraşul-port Galaţi între 1837 şi 1847 // Analele Universităţii Bucureşti. Istorie. Anul XX. Nr.1, 1971, p.89; Смольянинов К. Op.cit., p.420; Бабст И. Исторический очерк торгового движения по Дунаю и его притокам // Сборник ученых статей Императорского Казанского Университета. Том II. - Казань, 1857, с.69.
70. Истомина Э.Г. Op.cit., p.121.
71. Смольянинов К. Op.cit., p.421.
72. Степаненко Геннадий. Одесса, XIX век. - Киев, 2004, с.96.
73. Смольянинов К. Op.cit., p.424.
74. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.XXIII, 1848. - СПб., 1849, №22459, с.430.

Prezentat la 11.06.2009

RAPORTUL DINTRE STAT ŞI RELIGIE ÎN CONDIȚIILE TRANZIȚIEI

Valeriu CAPCELEA

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

In this article the research is based on the report between state and religion put in transition conditions. It is emphasized that the state must built this report proceeding from the fact that the religious cults are autonomous, separated from the state, equal in rights in front of the law and public authorities. It has also to respect the non-interference principle of the state, concerning religion problems, because the tendency of transforming the orthodoxy in a dominant one becomes obvious. At the same time, it is pointed out that the occultist religions and totalitarian sects are an impending danger which represses the personality of human being, using the proselytism in order to change the consciousness and its liberty.

Religia, în opinia noastră, reprezintă o condiție necesară de existență a societății în virtutea funcției pe care ea o exercită – de elaborare, tezaurizare şi transformare a unei limbi specifice, simbolice, de care are nevoie societatea. Iată de ce este necesar de a cunoaşte religia care asigură continuitatea în dezvoltarea culturală şi care este acel depozit unde se păstrează toate comorile – bogăția spirituală reprezentată sub formă simbolică. Astfel, s-a dovedit că religia, după cum sublinia, pe bună dreptate, C.G. Jung, rămâne una dintre manifestările cele mai profunde ale sufletului uman [4, p.21]. Prin urmare, credința religioasă reprezintă o dimensiune fundamentală a exprimării şi afirmării identității individuale şi de grup, deşi ea este în societatea contemporană puternic secularizată şi o opțiune personală.

În prezent, a devenit cert faptul că între stat şi religie trebuie să existe o interacțiune dialectică pe motiv că este necesar a studia influența dogmelor religioase şi a normelor religioase asupra politicii statului, a utilizării religiei în realizarea obiectivelor statale, locul şi rolul sentimentului religios în materializarea comportamentului uman civilizat.

Analiza legislației şi a jurisprudenței din diverse țări ne denotă despre faptul că statul poate acorda religiei protecție juridică sub două aspecte. *În primul rând*, el poate susține prin metode de reprimare sau poate proteja răspândirea unei anumite religii, eliminând, în mod violent, influența altor religii sau confesiuni religioase. Formele prin care aceste acțiuni se pot manifesta sunt multiple: prigonirea directă a unor învățături religioase sau partide politice, interdicția separării unor grupuri religioase de la religia dominantă, interzicerea adepților unei confesiuni religioase de a-şi exercita cultul religios sau de a propaga credința lor.

În al doilea rând, el poate să sancționeze numai acțiunile ofensatoare şi violente ce pot să afecteze libertatea religioasă, însă în nici un caz nu trebuie să sancționeze, să susțină sau să suprime răspândirea unei anumite religii. Suntem convinşi, în această ordine de idei, că libertatea religioasă autentică presupune utilizarea din partea statului a acestui tip al protecției juridice. Este important, în opinia noastră, ca statul să înțeleagă că atitudinea lui față de religie trebuie să țină cont de necesitățile credincioşilor exprimate în normele religioase, care s-au format şi decantat în decurs de milenii.

Totodată, este necesar a lua în considerație şi experiența altor țări în acest domeniu. Spre exemplu, paradigma europeană presupune împărțirea în doua trepte a asociațiilor şi cultelor religioase. Potrivit acestui sistem, schimbarea statutului din asociație religioasă în cult religios se produce cu condiția îndeplinirii unor criterii de genul duratei în timp, a numărului de membri, a impactului lor social etc. Or, acest statut de partener social nu poate fi acordat decât unui număr limitat de culte. Nu este vorba despre restricții sau discriminări atâta vreme, cât statul nu acordă titlul de partener social, ci îl recunoaşte ca fiind deja onorat de către acele Biserici şi confesiuni religioase care sunt implicate de secole în viața publică. În acelaşi timp, modelul american propune desființarea sistemului în două trepte şi înregistrarea tuturor cultelor ca asociații religioase sau recunoaşterea tuturor asociațiilor religioase drept culte. Consecvența unei interpretări aparte a doctrinei drepturilor omului, definiția asociației sau cultului religios nu se mai face în funcție de colectivitate, ci doar în funcție de persoană. Practicarea acestei formule ar duce în contextul nostru la dispariția statutului de cult religios recunoscut ca persoană de drept public şi, în consecință, a statutului de partener social.

Se cere de remarcat şi faptul că în prezent a devenit destul de actuală, mai ales în condițiile Republicii Moldova, care se află în perioada de tranziție de la sistemul totalitar la cel democratic, problema raportului dintre religie, Biserică şi Stat ca urmare a situației ce s-a creat în timpul dominației sistemului totalitar. În opinia

lui B.Berceanu, statul ca deţinător al puterii materiale, dar neinteresat în mod necesar de a reţine puterea spirituală, poate: fie să se subordoneze spiritual Bisericii, fie să o privilegieze, fie să o lase liberă, despărţită ori să conlucreze cu ea, fie să o tolereze, fie să se considere cu ea în raporturi de adversitate [3, p.147]. Indiferent de faptul că în *Legea privind cultele religioase şi părţile lor componente* este stipulat că cultele religioase sunt autonome, separate de stat, egale în drepturi în faţa legii şi a autorităţii publice şi discriminarea unui sau altui cult religios se pedepseşte conform legislaţiei în vigoare [2, art.15 (1)], există necesitatea ca statul nostru să-şi definitiveze poziţia în această privinţă pe motiv că se resimte tendinţa de a transforma ortodoxia într-o religie dominantă. Într-adevăr, Biserica Ortodoxă este tradiţională pentru poporul nostru, ca şi pentru toate popoarele ortodoxe, şi este acea instituţie obştească care a determinat formarea poporului român. Însă aceasta nu trebuie să determine instituirea unei religii dominante susţinute de stat. În această optică trebuie să conştientizăm faptul că în regimul religiei de stat închinarea la Dumnezeu e îndemn, dacă nu chiar obligaţie, iar în regimul opus, e un drept [5]. Astfel, devine evident că acordarea protecţiei juridice din partea statului, care reiese din înseşi necesităţile credincioşilor, este mai propice pentru desfăşurarea vieţii religioase şi posedă o conotaţie de ordin juridic.

Influenţa statului asupra religiei, mai ales în prezent, este specifică. Constituţia Republicii Moldova prin art.31 [1] garantează libertatea conştiinţei, cultele religioase sunt autonome, separate de stat şi se bucură de sprijinul acestuia. În acelaşi timp, actualmente a devenit evident că statul nu trebuie să fie indiferent de un şir de forme bizare în utilizarea libertăţii conştiinţei de către cultele antisociale care practică prozelitismul. Practica din toate ţările lumii nu cunoaşte nici o sectă care să nu aplice prozelitismul, deoarece orice varietăţi ale lui reprezintă o violare a libertăţii schimbării conştiinţei şi a libertăţii conştiinţei în ansamblu.

Prozelitismul cuprinde anumite activităţi, are scopul de a-i influenţa pe oameni să-şi schimbe apartenenţa confesională. Spre exemplu, de aproape un deceniu şi jumătate biserica autoproclamatului „mesia" coreean Sung Myung Moon face prozeliţi în Republica Moldova. Cei care cad în plasa acestei organizaţii sunt tineri cu viziuni idealiste sau romantice, dar fără discernământ, care se încred orbeşte în „Părinţii Adevăraţi" şi ajung să-i respingă pe cei din a căror dragoste s-au născut, alegând să trăiască în „matrix"-ul moonist – o lume bizară a înşelăciunilor şi iluziilor diavoleşti, în care guvernează dinastia pretinsului mesia şi în care aceşti tineri amăgiţi sunt foarte mulţumiţi să cerşească, să postească, să iubească şi, în definitiv, să trăiască – „în numele Părinţilor Adevăraţi".

Este necesar, în această ordine de idei, ca statul să contracareze utilizarea oricărei forme de violenţă fizică de constrângere morală şi presiune psihică asupra cetăţenilor. Totodată, trebuie excluse oferta explicită sau implicită de mijloace de educaţie, de asistenţă medicală sau de atracţii materiale, prin utilizarea mijloacelor financiare în scopul de a converti oamenii şi a-i orienta spre credinţa lor. Deseori este utilizată manipularea sau exploatarea necesităţilor, a slăbiciunilor sau a insuficienţei educative a oamenilor care se află într-o situaţie materială precară, fapt care echivalează cu lezarea libertăţii şi demnităţii umane. În *Legea privind cultele religioase şi părţile lor* nu găsim nici un fel de prevederi care ar contracara fenomenul prozelitismului. Prin urmare, legea permite utilizarea acestor metode de violare a libertăţii conştiinţei cetăţenilor săi şi prin aceasta stimulează activitatea subversivă a sectelor care conduce la deteriorarea conştiinţei umane şi la încălcarea flagrantă a libertăţii conştiinţei proclamată de Constituţia Republicii Moldova.

În acelaşi timp, o lacună a *Legii privind cultele religioase şi părţile lor componente* constă în faptul că ea nu stabileşte o deosebire între cultele totalitare, distructive, comerciale, satanice, pseudoreligioase şi cultele recunoscute, fapt care permite controlul libertăţii conştiinţei. Mai mult ca atât, legea în cauză oferă copiilor dreptul de a alege cultul pe care aceştia doresc să-l studieze sau le permite să refuze studierea oricărui cult în instituţiile de învăţământ.

Un pericol iminent pentru societatea noastră îl constituie religiile ocultiste (de genul „spiritismului" sau al „spiritualismului creştin" etc.) şi sectele totalitare (Martorii lui Iehova, Societatea Conştiinţei Krishna (krishnaiţii), Biserica Scientologică (Dianetică), „Cuvântul credinţei" şi alte biserici necarismatice ale „Evangheliei depline", Biserica sfinţilor ultimelor zile (mormonii), Biserica Unificării (moonismul) bazate pe autoritatea infailibilă a liderului, care s-au rupt de confesiunile religioase tradiţionale şi care consideră doctrina lor drept singura adevărată, ce reprimă personalitatea şi, prin intermediul zombianismului, o transformă într-un executant orb al voinţei „învăţătorului". Toate aceste organizaţii religioase sunt scoase în afara legii sau private de statutul religios într-un şir de state europene, membre ale acordurilor internaţionale, co-semnatară a cărora este şi Republica Moldova. Sectele acestea, urmărind obţinerea puterii absolute asupra adepţilor şi exploatarea lor,

își ascund intențiile sub forme religioase, politico-religioase, psihoterapeutice, curative, educaționale, culturologice ș.a. Fenomenele oculte, terapiile alternative, misticismul religios și tehnicile orientale de evoluție spirituală pot fi grupate într-o categorie mai generală a culturii exoterice-mistice care pare neinițiatului că se desfășoară într-o „irealitate imediată”, făcând parte dintr-o teorie a conspirației sau fiind o șarlatanie. Una dintre trăsăturile lor caracteristice este cameleonismul, adică ele pot apărea cu nume diferite, declarându-și scopurile în funcție de cultura și cerințele țării în care activează. Ocultismul reprezintă o mișcare socială destul de largă, răspândită în diferite țări, inclusiv în Republica Moldova. Multe dintre organizațiile suspecte, care activează pe teritoriul R. Moldova acuză statul și opinia publică de lipsa de toleranță și deschidere.

În cadrul acestei mișcări, s-au format un șir de opinii referitoare la organizarea statală. Teoria ocultistă a statului presupune atribuirea acestei ideologii unui statut oficial, fiindcă cetățenii statului ocultist trebuie să respecte în permanență ritualurile prescrise lor, care reglementează în mod absolut toate sferele vieții sociale. În cazul când cineva refuză să se supună unei astfel de reglementări, el este amenințat cu moartea, din motiv că, potrivit concepției răsplății tainice, toți oamenii sunt legați între ei și pentru acțiunile unora pot să răspundă alții, spre exemplu, rudele, apropiații etc. Astfel, dreptul ocultist, care reglementează nu numai comportamentul, ci și orice activitate a omului, inclusiv ceea ce nu poate fi sesizat, trebuie considerat un drept totalitar, care nu poate să nu îngrijoreze poporul nostru, deoarece el cunoaște din propria experiență manifestările regimului totalitar.

Una dintre modalitățile eficiente ale efectuării controlului social asupra manifestărilor antisociale ale religiozității ar putea fi expertiza cultelor religioase care trebuie să fie îndreptată spre analiza efectelor ce derivă dintr-o credință sau alta, în scopul de a depista motivele posibile ale unor infracțiuni. Momentul principal al expertizei cultelor constă în a determina caracterul credinței religioase, care trebuie efectuată nu numai la momentul înregistrării cultelor religioase, dar și în procesul activității lor. Problema constă în faptul că credincioșii deseori tăinuiesc sensul credinței în scopul de a nu atrage atenția autorităților statale. Din această cauză, este necesar a efectua o analiza minuțioasă a acestor credințe, a efectua audierea credincioșilor în conformitate cu o metodică specială. În cazul când această expertiză este imposibil a fi efectuată, este necesar a utiliza analiza indirectă a structurii comunității, caracterul istoriei ei, practicarea cultelor, componența lor socială, a activității obștești etc. Însă *Legea privind cultele religioase și părțile lor componente* nu prevede o astfel de expertiză ce reprezintă, în opinia noastră, o lacună care trebuie înlăturată [2]. Este cert faptul că în condițiile societății democratice nu poate fi impus un control asupra conștiinței și nu poate fi instituită o cenzură asupra informației, dar e necesar a interzice acele organizații religioase în care se înrădăcinează credințe ce conțin, într-o formă camuflată, cauze criminale. Analiza cultelor religioase poate să ne ofere posibilitatea de a promova prevenirea criminalității din motive religioase, care în toate țările lumii, inclusiv în Republica Moldova este destul de actuală.

Pericolul social al unei sau altei confesiuni religioase depinde, mai întâi de toate, de credința în cauză, iar mai apoi și de caracterul organizării ei. Un pericol deosebit îl prezintă învățăturile apocaliptice conform cărora noi trăim în ultimele zile ale existenței lumii și totul se va prăbuși în curând și, din această cauză, a venit timpul să acționăm. Aceste învățături acordă o atenție deosebită unor astfel de detalii ale învățăturilor mistice, conform cărora frontiera dintre real și lumea de dincolo este convențională și instabilă. Sunt destul de periculoase și mărturisirile nihiliste care neagă necesitatea de a se conduce în activitatea cotidiană de anumite reguli, de a nu lua în considerație nimic în afară de interesele personale sau ale grupului religios din care face parte.

În același timp, potențial periculoase pot fi recunoscute și acele credințe care cheamă spre o hiperactivitate. Totodată, este necesar a evidenția și învățăturile ce neagă viața, în care se exprimă o apreciere negativă a vieții corporale și naturale.

Este necesar a investiga și structura cultelor religioase, în cadrul cărora domină utilizarea momentelor de conspirație în scopul de a tăinui credința autentică, disciplina militară, reglementarea minuțioasă a vieții credincioșilor, care ne denotă despre tendința liderilor lor de a controla orice pas al membrilor organizației. Disciplina destul de dură, care este însoțită de supunerea oarbă în fața liderilor comunității și de atașamentul desăvârșit și abnegația credincioșilor care duce la aceea că ei acordă proprietate liderilor comunității și chiar sunt indiferenți față de viața personală. În această ordine de idei, expertiza cultelor religioase are misiunea de a evalua situația criminogenă, cauzată de profesarea organizată a unei credințe. Prin urmare, se cere reglementată prin lege promovarea unei expertize a cultelor religioase pentru a contracara acțiunile criminale ale unor secte oculte care apar frecvent în ultimul timp. Cu toate că *Legea privind cultele religioase și părțile lor*

componente prevede: „Exercitarea dreptului la libertatea de manifestare a convingerilor sau a credinței religioase poate fi restrânsă, în condițiile legii, numai în cazul în care această restrângere urmărește un scop legitim şi reprezintă, într-o societate democratică, măsuri necesare pentru siguranța publică, menținerea ordinii publice, ocrotirea sănătății şi a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor şi libertăților persoanei" [2, art. 4(2)], totuşi aceste prevederi nu sunt suficiente pentru a contracara acțiunile criminale ale sectelor oculte care acționează destul de frecvent în țara noastră.

Este evident că noi nu avem dreptul să interzicem omului de a crede în ceva, dar nu trebuie să permitem ca credința care poate provoca crime să unească în jurul său o putere organizată, îndreptată împotriva societății.

Totodată, putem conchide că prin actuala lege este anulat orice control al statului asupra cultelor, fapt care se reflectă clar în prevederea *Legii despre desființarea departamentului pentru culte şi înregistrarea cultelor*, transmițând aceste funcții în competența unei structuri nespecializate a Ministerului Justiției al Republicii Moldova.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova: Cu modificările şi completările din 5 iulie 2000. - Chişinău: Moldpres, 2000. - 124 p.
2. Lege privind cultele religioase şi părțile lor componente nr.125-XVI din 11.05.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.127-130/546 din 17.08.2007.
3. Barbu B. Berceanu. Religia şi dreptul // Revista de filozofie. - Editura Academiei Române. - 1999. - Nr.3-4, mai-august. - P.139-150.
4. Jung C.G. Imaginea omului şi imaginea lui Dumnezeu / Traducere de Maria-Magdalena Anghelescu. - Bucureşti: Teora, 1997. - 352 p.
5. Leroy G. Dumnezeu este un drept al omului / Traducere şi cuvânt introductiv de Simion Bărbulescu. - Bucureşti: Geneze, 1993. - 80 p.

Prezentat la 25.05.2009

STUDIA UNIVERSITATIS
Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

IDEALISMUL MAGIC. CONJUNCȚIA METAFIZICULUI ŞI ARTISTICULUI ÎN GÂNDIREA POETICĂ A LUI NOVALIS

Alexandru LUPUŞOR

Catedra Filosofie şi Antropologie

This essay propose an interpretation on Novalis conception of magic idealism.
With this end in wiew, the study will aim to discover the conjunction between metaphysics and art defining for magic idealism conception. Consequently, the study tries to present this conection between metaphysics and art resorting to different conceptual relations found in Novalis romantic thought.

Sub imperativul „*Lumea trebuie romantizată”* [1], Novalis, tânărul romantic jenez, incită spiritul uman către unitatea pierdută a lumii şi către plenitudinea râvnită a vieții. În colecția de fragmente cuprinsă sub titlul ***Poeticisme***, Novalis îşi exprimă încrederea în posibilitatea aflării sensului primordial şi, totodată, credința într-o transfigurare finală a lumii în conformitate cu acest sens. Sensul primordial şi transfigurarea finală se întâlnesc aici sub forma extremităților coincidente ale imperativului *romantizării*. Astfel concepută, ideea romantizării pare a prilejui una dintre cele mai strânse apropieri între *metafizic* şi *artistic*, apropiere asiduu căutată de către cugetarea şi sensibilitatea romantică. Prin urmare, interpretarea ideii de romantizare, adevărat manifest metafizic şi artistic al lui Novalis, ar trebui să vizeze, în prealabil, elucidarea înțelesului metafizicii şi artei asumate de această gândire romantică. Deşi Novalis nu tratează în mod explicit raportul dintre metafizică şi artă, acestea par a se susține reciproc mergând până la a se confunda şi aceasta deoarece, în ultimă instanță, atât metafizica, cât şi arta, aşa cum o susține Novalis, nu sunt nimic altceva decât romantizare.

În aceste condiții, interpretării de față îi revine sarcina să se mențină în orizontul întrebării ce vizează sensul în temeiul căruia Novalis concepe deopotrivă metafizica şi arta, astfel încât să devină justificată dacă nu coincidența, cel puțin, conlucrarea demersurilor ce le sunt proprii întru conturarea ideii şi realizării actului romantizării.

Romantizarea se vrea, în deplinătatea sensului său, un angajament la limită a gândirii şi, totodată, o deschidere maximală a trăirii, o interiorizare radicală a conştiinței şi o exteriorizare deplină a voinței, astfel încât ar trebui să vorbim despre o intensiune conceptuală şi o extensiune experiențială ca două dimensiuni definitorii ale actului romantizării. Această dualitate conceptual-metafizică şi experiențial-artistică nicidecum nu trebuie văzută ca exprimând un caracter duplicitar al romantizării, ci, dimpotrivă, ar trebui acceptată ca argument al caracterului unificator şi integrator al acestui act. Sensul primordial al existenței este o categorie metafizică, după cum transfigurarea finală a acesteia transpare în esențialitatea sa ca fiind o producție artistică.

Romantizarea este făgăduința cunoaşterii absolute şi a creației desăvârşite. Astfel interpretată, romantizarea va integra două strategii ale raportării eului la lume, complementare în vederea refacerii unității originare: pe de o parte, *a ex-trage* speculativ sensul primordial al lumii din intimitatea eului, pe de altă parte, *a a-trage* contemplativ lumea către o transfigurare finală în adâncimea eului. Într-o primă aproximare, am putea spune că teoria romantizării încununează avânturile speculative şi înclinațiile contemplative ale romanticilor. În sensul său primar, grecesc, *theoria* însemna „*a-l vedea pe zeu”*, fiind astfel o formă particulară de vedere [2]. *Theoria* se vrea vederea celor existente, fie acestea vizibile, fie ascunse în invizibil. Aici nu este vorba, pur şi simplu, de „a vedea”, a constata ceea ce există şi a înregistra informația, ci este o atitudine, o stare în care te cufunzi. Ulterior, latinii au tradus „*theoria”* prin „*speculatio”* şi prin „*contemplatio”*. Două mituri platonice par a legitima aceste două forme de privire – speculativă şi contemplativă – aşa cum acestea s-au impus gândirii europene ca rezultat al preluării exercițiului teoretic grecesc de către spiritul roman. Este vorba de mitul reminescenței şi de cel al peşterii. În dialogul ***Phaidon***, Platon prezintă mitul căderii sufletelor în corpuri după ce au sălăşluit în spațiul formelor inteligibile, astfel încât cunoaşterea lumii cu adevărat reale nu este decât un act de reamintire a celor văzute în acel peregrinaj prin lumea ideilor. Platon înțelege *anamnezis*-ul (reamintirea) ca fiind un act intuitiv: întrevedem ideile ce reprezintă esențele înseşi ale lucrurilor printr-o intuiție interioară. Omul află adevărul lumii printr-o coborâre în adâncul sufletului. Anamnezis-ul platonic nu este deci memoria obişnuită, ea este intuiția lumii inteligibile pe care sufletul o are înscrisă în sine. Este vorba,

în cele din urmă, de o intuiție inteligibilă a sensurilor esențiale ale lucrurilor de care devine capabil sufletul într-un efort de maximă interiorizare. În cartea a VII-a din ***Republica***, Platon, în aşa-numita *„alegoria peşterii"*, vorbeşte despre sufletul înrobit care se desprinde încetul cu încetul de lanțurile ignoranței şi urcă spre ieşirea cavernei unde va afla o lume scăldată în lumina soarelui, o altfel de lume, lumea cea adevărată. Nu este greu de constatat că într-un caz şi în altul avem prezentată mişcarea sufletului către adevărul lumii, doar că într-un caz avem o mişcare *catabasică*, de coborâre în adâncurile ce-i sunt proprii, iar în celălalt este o mişcare *anabasică*, de urcare către veritabilele înălțimi ale lumii. Într-un caz vom întâlni o luciditate speculativă, iar în celălalt – o extaziere contemplativă. În aceşti termeni, desprinşi din aceste proiecții mitice, încercăm să legitimăm o posibilă demarcație între speculativ şi contemplativ.

În consecință, romantizarea, în calitatea ei de *theorie a lumii*, va integra un aliniament specific *metafizicii speculative* şi un altul ce ar putea fi identificat drept *contemplație artistică*. Ba mai mult decât atât, esența romantizării, idee şi act, va rezulta tocmai din suprapunerea până la identificare a speculației metafizice cu contemplația artistică.

Putem constata că această filosofie, ce gravitează în jurul ideii de romantizare, atestă confluența speculației conceptuale proprie sistemului lui Fichte cu experiența contemplativă de inspirație neoplatonică a lui Hemsterhuis. Deşi *„se poate spune că, în esență, întreaga filosofie romantică este şirul interpretărilor Teoriei Ştiinței lui Fichte"* [3], Novalis este cel care *„a infuzat sânge şi suflet în osatura rigidă a sistemului lui Fichte"* [4] şi aceasta, desigur, în manieră contemplativă de sorginte neoplatonică.

Miza veritabilă a actului romantizării este atingerea maximei plenitudini dintre eu şi lume: *„Sufletul individual trebuie să coincidă cu sufletul universal"* (Novalis), ideea romantizării fiind astfel o nouă interpretare a organicității dintre Eu şi lume. Lumea este în mod necesar lumea omului. Omul şi cosmosul nu mai stau față-în-față ca două entități diferite, ci alcătuiesc un întreg organic. Principiul romantizării presupune, în mod fundamental, identitatea dintre eu şi lume. În acest sens, *„lumea noastră lăuntrică trebuie să corespundă întocmai, pînă în cele mai mici amănunte, lumii exterioare"* [5]. Descifrarea enigmei lumii nu poate fi săvârşită decât prin descifrarea misterului existenței umane. Novalis rămâne categoric: *„vom înțelege lumea atunci când ne vom înțelege pe noi înşine, căci noi sîntem jumătăți integrante"* [6]. În cele din urmă, a determina natura omului înseamnă a determina însăşi natura universului. Pentru romantici, această plenitudine constituie veritabilul principiu al vieții şi devine posibilă doar dacă ambii termeni – Eul şi lumea – aparțin vieții. Viața este punctul de plecare, dar totodată şi destinația, pentru ceea ce poartă marca romantizării. Din această perspectivă, viața îşi află autenticitatea în devenirea ei de la o armonie a începuturilor către o armonie a sfârşiturilor. În sensul pe care i-l conferă Novalis, *„a romantiza"* înseamnă a te cufunda în fundamentul dumnezeiesc al lumii începuturilor şi, totodată, a te ridica la chemarea dumnezeiască a lumii sfârşiturilor. În viziunea romanticului Novalis, unitatea Eului şi a lumii este primară, iar romantizarea va fi concepută ca fiind calea care duce atât către aflarea unității originare, cât şi spre refacerea acestei unități. Cum însă doar unitatea comportă sens şi valoare, mersul vieții spre reintegrare este inevitabil. Astfel, devenirea universală înfățişează o stare intermediară între unitatea originară şi unitatea regăsită [7]. Însăşi ființa umană reprezintă un univers în devenire, care a plecat de la unitate pentru a reintra în unitate [8]. Omul este dotat cu facultatea de a înțelege unitatea originară, demers propriu metafizicii şi cu posibilitatea de a crea o unitate finală, demers propriu artei. Prin urmare, Eul este deopotrivă cunoaştere şi creație, după cum viața este înălțată pe dorința de unitate şi pe năzuința către desăvârşire. Mărturisind spiritul romantic, metafizica trădează chemarea către o cunoaştre absolută, iar arta ascunde pornirea către o creație desăvârşită. Cunoaşterea este posibilitatea de a intra în modalitatea absolutului, după cum creația este şansa desăvârşirii lumii. Pentru romantici, în general, şi pentru Novalis, în special, un adevăr incontestabil este dat de faptul precum că creația artistică şi cunoaşterea metafizică conduc la acelaşi lucru. Asumând aceste date de inspirație romantică, Novalis va afla originea metafizicii în nesecata nostalgie după cunoaşterea absolută, iar pe cea a artei în debordanta speranță pentru o creație desăvârşită. Dacă nostalgia romantică este acceptată ca fiind *„o subiectivatate închisă în sine, incapabilă de a vedea absolutul altundeva decît în sine însuşi"* [9], atunci vom înțelege speranța proprie trăirii romantice drept o deschidere a aceleiaşi subiectivități, pentru care vederea lumii desăvârşite este o extaziere a eului. Speculația metafizică este aspirație către Absolut, în măsura în care contemplația artistică este avânt către desăvârşire. Se va înțelege că Absolutul nu va putea fi apropriat decât cu concursul unei priviri speculative, iar desăvârşirea nu se va arăta decât unei priviri contemplative. Astfel concepute, privirea speculativă a metafizicii pare a fi una nostalgică, după cum privirea contemplativă a artei se descoperă a fi de ordin elpidian.

Ricarda Huch constată că impulsul către unitate trebuie să fie solidar cu cel către desăvârşire [10], astfel încât intuiţia metafizică a sensului primordial devine concentrică cu energia artistică a transfigurării finale. Aceste două năzuinţe coincid în adâncul lor, ele sunt expresii ale unei singure dorinţe, în mod primar romantice – dorinţa de viaţă. Se înţelege, prin urmare, că principiul plenitudinii presupune identitatea dintre unitatea originară şi desăvârşirea finală. În concluzie, speculaţia metafizică şi contemplaţia artistică par a susţine aceeaşi tendinţă romantică a cufundării simbiotice a Eului şi a lumii. Plenitudinea romantică a vieţii nu poate fi decât rezultatul unei atare identităţi, iar ideea romantizării, aşa cum este conturată în gândirea fragmentară a lui Novalis, vine să încununeze înclinaţia contemplativă şi elanul speculativ, ambele constitutive, în cel mai înalt grad, spiritului romantic.

Unitatea şi desăvârşirea lumii ce-şi au temeiul înlăuntrul omului, nu devin posibile decât cu concursul unui eu integru, unitar şi desăvârşit. Dat fiind faptul că *„ne aflăm în raporturi cu toate părţile universului"* [11], în fiecare *egou* trăieşte tainic un germene al unităţii pierdute şi viitoare şi, în acelaşi timp, un principiu al cunoaşterii absolute şi al creaţiei desăvârşite. În orizontul speculaţiei metafizice, dar şi în cel al contemplaţiei artistice, eul este cel care capătă o semnificaţie centrală. Din acest punct de vedere, filosofia lui Fichte rămâne una fundamentală pentru gândirea romantică.

În această ordine de idei, pare a fi îndreptăţită pretenţia de a afla temeiul caracterului speculativ al metafizicii romantizării anume în idealismul transcendental propus de sistemul filosofic al lui Fichte. Pentru acesta, absolutul atinge pământul într-un singur punct: *Eu sunt Eu*, astfel încât aici principiul existenţial al plenitudinii apare ca un derivat al principiului logic al identităţii, ceea ce nu poate satisface o conştiinţă animată de spiritul romantic [12]. Romanticii vor încerca depăşirea unilateralităţii fichteiene a eului (conform idealismului transcendental, eul este conceput doar ca instanţă gnoseologică, reducându-l la un excepţional mecanism de producere a reprezentărilor conştiente), susţinând tranşant ideea precum că graniţa dintre interioritatea subiectivă şi exterioritatea obiectivă se află în conştiinţă, astfel încât non-eul nu este dincolo de eu, ci este însăşi intimitatea constitutivă a eului. În măsura în care destinul individual integrează în sine întregul destin universal, devenirea lumii nu va fi decât o consecinţă a devenirii eului. Omul poartă ca pe un destin propriu întregul destin al universului. După cum se ştie, orice idealism metafizic va încerca să deriveze realitatea lumii din idealitatea eului. Or, ceea ce vrea să anunţe Novalis, cu insistenţa caracteristică crezului romantic, este tocmai faptul că *„nu sîntem deloc eu, putem şi trebuie, însă să devenim eu, sîntem germenii eului în devenire"* [13]. Pentru tânărul romantic jenez, lumea romantizată este lumea în care eul a devenit eu. Cu alte cuvinte, imperativul romantizării este exigenţa eului de a deveni eu. Comentând această gândire romantică a lui Novalis, Ricarda Huch constată cu exactitate că *„în locul rigidei formule fichtiene* ***eu sînt*** *a apărut un principiu nesfîrşit de viu, nesfîrşit de bogat în perspective şi speranţe –* ***eu devin****"* [14]. Nu poate fi trecută cu vederea insistenţa lui Novalis de a susţine ideea precum că activitatea romantizării de care este responsabil eul nu este numai determinarea lumii, dar şi autodeterminarea eului însuşi, luând înfăţişarea procesului infinit de atingere a idealului. Or, un atare itinerar este propriu anume exerciţiului speculativ de care este capabilă subiectivitatea umană. Dat fiind faptul că individualitatea şi universalitatea coincid în devenirea lor – sensul lumii converge destinalităţii eului – aceasta nu ar putea fi percepută decât speculativ, ca manieră de derivare a realităţii din idealitate. Idealismul transcendental de inspiraţie fichteiană afirmă principiul speculaţiei în forma identităţii dintre idealitate şi realitate în procesul devenirii: lucrurile se dovedesc a nu fi decât reificări ale gândirii. În această grilă interpretativă, gânditorii speculativi caută să răstoarne ordinea obişnuită a lucrurilor. Speculaţia se face prezentă mai mult atunci când reuşeşte să evidenţieze în gândirea individuală un mod al gândirii absolute, cu care poate ajunge să se compare şi să se identifice, universalizându-se. Pentru o gândire riguros idealistă (dacă poate fi acceptată una ca asta), nu există nici o exterioritate veritabilă, ci orice exterioritate rămâne relativă, astfel încât unica modalitate de a afla adevărul este văzută ca fiind speculaţia, înţeleasă în sensul său primar de privire în interiorul eului, care, ca o oglindă *(specula)* reflectă orice realitate posibilă. Această reflecţie a realităţii în eu nu este nimic altceva decât Ideea. Metafizica speculativă constă astfel în a deriva orice realitate din Idee. Devreme ce sălaşul ideilor este gândirea înţeleasă ca o facultate a spiritului, limitele acesteia vor fi concomitent şi limetele metafizicii. Spiritul speculativ este convins că gândirea produce totul prin ea însăşi: *„Totul se petrece în noi cu mult de a se desfăşura în real"* [15]. Interesul major al metafizicii idealiste este universala interiorizare a absolutului, înţeleasă de altfel în mod speculativ. Pentru o atare metafizică de inspiraţie idealistă, întregul univers în calitate de idee poate sălăşlui în eu. Cu alte cuvinte, o metafizică idealistă caută a accede la tainele marelui univers anume prin explorarea abisurilor

lăuntrice ale eului, manieră ce conturează conținutul exercițiului speculativ. Prin urmare, o metafizică idealistă, romantică sau oricare alta, nu ar putea să se desfăşoare decât în manieră speculativă.

Totodată, caracterul speculativ al filozofiei romantizării se datorează şi misticii speculative germane, însuşită temeinic de către Novalis. Mistica speculativă constă în efortul de a dezvălui în interiorul omului întreaga imensitate a universului. Meister Eckhart, Jakob Böhme, Angelius Silesius, Baader ş.a., prin mistica de factură speculativă pe care o dezvoltă, sădesc în tânărul suflet romantic convingerea că profunzimile omului sunt mai mult decât umane, că în ele se ascunde legătura tainică cu Dumnezeu şi cu întregul cosmos. Sentimentul originar pe care creşte mistica speculativă este anume cel al identității organice dintre eu şi cosmos. Mistica este vederea tainelor ascunse ale lumii prin punerea lor în lumina ce răsare din infinita adâncime a eului. Dacă pentru mistica tradițională, eul individual era mistuit în cuprinderea extatică a divinității, mistica speculativă germană încearcă calea inversă – a regăsi universul în profunzimile lăuntrice ale eului. Pentru Novalis *„orice fel de misticism este personal – este, prin urmare, o variație elementară a universului"* [16]. Cu alte cuvinte, sufletul universului nu poate răzbate la conştiința de sine decât în reflecția propriei sale imagini care este omul. Sufletul uman este oglindirea *(speculare)* sufletului universal. Se înțelege că metafizica şi mistica reuşesc să se cristalizeze în jurul unuia şi aceluiaşi exercițiu speculativ. Pentru romantici, mai mult decât pentru oricare alții, *„inspirația metafizică este similară intuiției mistice"* [17]. La Novalis, în măsura în care există o metafizică, şi ea există cu siguranță – *metafizica romantizării* – aceasta nu ar putea avea altă densitate decât cea mistică. Prin urmare, metafizica romantizării îmbracă forma unei speculații idealiste ce o apropie, în mod evident, de formele discursive proprii misticii speculative. Din perspectiva filosofiei romantizării, mistica speculativă este un adaos la corpusul speculativ al metafizicii idealiste. Ba mai mult, Novalis pare a încerca altoirea idealismului transcendental pe trunchiul misticii speculative. Atât Novalis, cât şi ceilalți reprezentați ai romantismului filosofic, încearcă depăşirea (ca formă a asumării) idealismului transcendental de factură fichteiană anume printr-o atare apropiere de viziunile speculative ale misticii germane. Luând în calcul comprehensiunea mistică şi metafizică, Lev Şestov constată că *„sensul însuşi al conceptului de «speculație» constă tocmai în faptul că omul se deprinde să vadă în sine o parte dintr-un întreg şi caută să se convingă că sensul existenței lui, că menirea lui, este să pună de acord, resemnat şi chiar bucuros, viața sa cu existența întregului"* [18]. Se va înțelege că miza oricărei gândiri speculative, fie ea de factură mistică sau metafizică, va fi regăsirea unității atotcuprinzătoare, adică, ideea întregului.

Toate acestea ne permit constatarea faptului că gândirea lui Novalis îşi asumă o desfăşurare speculativă: *„către înlăuntru duce drumul tainic"* [19]. Pentru tânărul romantic jenez, speculativul desemnează o viziune aparte, interioară, a Ideii ce constituie unitatea universului, unitatea dintre eu şi cosmos. Întreaga metafizică a lui Novalis pare a încăpea într-o singură frază: *„Căutăm schița universului – această schiță sîntem noi înşine"* [20]. În consecință, romanticul jenez va înțelege metafizica fiind *„dinamica pură a gîndirii"* [21]. În mod primar, metafizica este cea care tratează despre forțele originare ale gândirii. În deplinătatea sensului său, metafizica poate fi aflată ca cea care înregistrează efortul subiectului uman de a cunoaşte absolutul în străfundurile propriei subiectivități. Metafizica romantizării, în măsura în care este o generațiune deopotrivă a idealismului transcendental şi a misticii speculative, îşi va recunoaşte obstinența pentru o singură dorință: dorința de Absolut. Speculativul, veritabilă combustie a metafizicii produsă în sfera de acțiune a imperativului romantizării, şi care de fapt justifică acest imperativ, se vrea mai mult decât o doctrină filosofică, mai mult sau mai puțin eficientă în regăsirea esențialității lucrurilor, ci o cale destul de solidă pentru a-l duce pe om către o existență supraomenească, către spiritul absolut. Prin urmare, metafizica romantizării va caută să se prezinte ca o ipostaziere a metafizicii speculative, având ca orizont experiențial absolutul şi ca instanță intențională viața ego-ului. O atare metafizică, idealistă în esența ei, va presupune absolutul ca lume ascunsă în profunzimile ancestrale ale eului, iar pe acesta ca fiind act pur, adică o activitate ce se produce pe sine în mod liber, caracterizat prin autoreflecție totalizatoare. Într-un atare context metafizic, speculativul nu va mai prezenta accepțiunea originară a cunoaşterii pure ca nonacțiune, ci, dimpotrivă, va exprima convingerea că cunoaşterea pură – exigența de absoluitate a eului – nu este posibilă decât printr-o acțiune imanentă a subiectului în propria-i subiectivitate. Astfel, metafizica devine speculativă în temeiul convingerii că *„acest absolut care ne este dat poate fi recunoscut doar pe cale negativă, anume prin aceea că acționând aflăm că ceea ce căutăm nu poate fi găsit prin nici un fel de acțiune"* [22].

Romantizarea este, cu siguranță, un ideal al gândirii speculative, dar în acelaşi timp se prezintă şi ca orizont al experienței contemplative. Calea către refacerea armoniei inițiale, acum pierdute, ține de virtualitățile

contemplației artistice. În sensul său romantic, contemplația artistică pare a consta în efortul eului de a suprapune peste universul înglobant un univers pe care îl regăsește în interioritatea ce-i este proprie. Astfel, contemplația artistică este înțeleasă de către Novalis ca fiind „*activitatea imaginației productive”*, iar aceasta ar ține de natura acțiunii specifice eului. Invers față de speculație, contemplația romantică va desemna experiența regăsirii eului în vastitatea cosmică. Numele acestei experiențe excepționale este *creația*, înțeleasă aici ca o putere de transfigurare a lumii printr-o extremă solicitare a eului. Dacă Novalis, în urma însușirii datelor idealismului metafizic, susține esența cunoașterii ca decurgând din speculație, atunci, în manieră neoplatonică, va contura originele contemplative ale creației. În sensul său valorificat de romantici, contemplația nu mai vrea să însemne nicidecum o admirație pasivă. Contemplând, „*toate determinările ies din noi afară – plăsmium o lume din noi în afară”* [23]. Creația se descoperă a fi o trăire contemplativă plenară. În general, romanticii schimbă perspectiva de înțelegere a creației. Astfel, dacă pentru concepția renascentistă, primordialitatea creației divine era indubitabilă, atunci romanticii vin să afirme o creație autonomă, desăvârșirea căreia ar sta în putința și voința omului. De acum, creația nu mai este înțeleasă în mod riguros în termeni de imitație, ea nu mai este acceptată ca un exercițiu pur mimetic, ci se vrea, în desăvârșirea ei, o transfigurare lăuntrică a lumii: „*Trebuie să căutăm a crea o lume lăuntrică, care să fie propriu-zis inversul lumii exterioare*” [24]. Creație, în sensul său autentic, este ceea ce vine din interior. Romantismul german a proclamat că manifestarea liberă a persoanei umane se realizează în mod adecvat doar prin creație artistică. După cum metafizica, în opinia lui Novalis, înregistrează efortul cunoașterii absolute, arta, în contextul aceleiași gândiri, va reprezenta efortul întru atingerea culmilor creației desăvârșite. În mod determinat, „*arta este desăvîrșirea activității noastre”* [25]. Se pare că arta începe acolo unde posibilitățile speculative ale metafizicii iau sfârșit, fiind sfera creației transfiguratorii.

Dacă metafizica speculativă merge pe calea intuiției mistice, atunci arta, în tratarea pe care i-o oferă Novalis în contextul filosofiei romantizării, își va însuși particularități ale acțiunii magice. În chip magic, arta se vrea un act de însuflețire a lumii. Eul subiectiv al artistului capătă în actul creației o putere infinită, magică, devenind, astfel, capabil de a acționa asupra lumii și de a o transfigura în virtutea acestor forțe creaturale deținute. Creația transfiguratorie a lumii și existenței acesteia nu va survine, în conformitate cu concepția romantică a lui Novalis, decât ca rezultat a ceea ce poartă însemnele contemplației magice. Arta devine magia de a vedea lumea într-o lumină în care răul și urâțenia dispar, se dizolvă într-un acord armonic. În sens romantic, arta este magie, deoarece magia este o artă. Pentru percepția romantică, „*magia este arta de a trezi forțele ascunse ale sufletului ațipit”* [26], iar, pe de altă parte, activitatea desăvârșirii artistice va fi ea însăși un act magic. Creația veritabilă este cea care vrăjește lumea. Apropierea până la cufundare a activității artistice cu magia reiese, așa cum o constată Novalis, din faptul că „*a voi și a făptui este aici același lucru”* [27]. O atare coincidență dintre voință și faptă în planul activității magico-artistice este analogică celei dintre conștiință și idee, în planul gândirii mistico-metafizice. Într-o atare ordine de idei, poate fi evidențiat faptul precum că, dacă conștiința este facultatea ce asigură desfășurarea metafizicii în forma unei speculații mistice, atunci responsabilitatea pentru contemplația magică ce vine să încununeze demersul artistic pare a reveni voinței. Pentru romanticul jenez, „*voința nu este altceva decît facultatea de a gîndi magic”* [28]. Voința este mediatorul vrăjirii artistice a lumii – orice încercare de creație și transfigurare stă sub incidența unei voințe. Or, în mod primar, magia este arta de a ne înfăptui total voința.

Atât contemplația, cât și speculația exprimă aceeași contradicție ce pare a rezulta din conjuncția sentimentului de autosuficiență cu necontenita năzuință de autodepășire, ambele fiind constitutive gândirii și simțirii romantice. Vorbind despre ființa romantică a eului, Novalis afirmă că „*năzuința sa ar sta în aceea de a fi mereu mai mult”* [29]. În acest sens, cunoașterea și creația ar reprezenta acte specifice ale efortului de autotranscendere de care se face capabilă conștiința și voința eului. Romantizarea pretinde din partea omului un etern *transende te ipsum*. Prin excelență, romantizarea exprimă nevoia unei permanente transcenderi a deja-ajunsului, nevoia de expansiune neîncetată. Novalis nutrește convingerea că „*a fi om desăvîrșit – persoană – este menirea și instinctul primar al oricărui ins”* [30]. În cele din urmă, romanticul jenez va susține în mod categoric că „*personalitatea este elementul romantic al eului”* [31]. De aici provine și acel titanism romantic al individualității – „*elementul care romantizează universul este tocmai coloritul său individual”* [32] care se referă atât la surprinderea speculativă a universului, cât și la potențialitățile creaturale de a-l transfigura prin mari dislocări egologice. În mod primar, subiectivitatea umană este concepută de către cugetarea romantică ca fiind deopotrivă conștiință cunoscătoare și voință creatoare. Astfel, speculația metafizică, asumând reale

valențe mistice, devine pentru romantici, şi în special pentru Novalis, calea de a regăsi în limitele eului universul nonlimitat, iar contemplația artistică se descoperă a fi, în desfăşurarea sa magică, calea de a proiecta peste infinitul universului finitudinea eului. În consecință, se va înțelege că romantizarea se vrea, în deplinătatea înțelesului pe care îl livrează Novalis, o mistică a unității originare şi o magie a desăvârşirii finale.

Romanticii depăşesc sentimentalismul superficial prin descoperirea complexității eului. În concepția acestora, eul uman cunoaşte bifurcația între un *eu real* şi un *eu ideal*. Totodată, viziunea romanticilor nu trebuie asimilată unei apologii fără rezerve a vieții eului ideal, înzestrat, s-ar părea cu o superioritate absolută, asupra existenței eului real. Imperativul romantizării vizează redobândirea plenitudinii vieții printr-un progres al conştiinței şi voinței. Subiectivitatea umană transpare ca o unitate a manifestărilor contrare, dar complementare, a inconştientului ca dimensionalitate impresivă a eului ideal, şi a voinței ca dimensionalitate expresivă a eului real. Într-adevăr, am putea constata că eul ideal reprezintă partea cea mai rafinată a conştiinței, după cum eul real s-ar constitui în urma fortificării voinței ce-i este proprie. Adică, în virtutea asumpțiilor metafizicii idealiste, nu va exista conştiință fără un eu ideal şi, în mod similar, în temeiul presupozițiilor magiei artistice, nu va exista un eu real fără voință. Eul ideal este cel care conturează planul transcendental al conştinței, fiind astfel o conştiință specifică care dă omului posibilitatea accederii noosferice. Un eu ideal este unul care se refuză concreteții sensibile, dar şi controlului rațional. Această nouă conştiință este de fapt o in-conştiință, înțeleasă ca fiind *„punctul de contact cu organismul universal"* [33]. Pe de altă parte, eul ideal este înțeles şi acceptat, în limitele gândirii romantice, ca fiind *„un centru spre care trebuie să ne întoarcem pentru a scăpa de izolarea noastră"* [34].

Între eul real şi cel ideal se produce o permanentă comunicare. Eul real primeşte de la eul ideal o autentică revelație spirituală. Cea care înregistrează o atare revelație este anume metafizica. Din acest punct de vedere, momentul speculativ al metafizicii se va produce atunci când eul real sesizează în propriile profunzimi ceea ce transpare ca fiind eul ideal. Sub acest aspect, metafizica speculativă, implicată de filosofia romantizării, se descoperă drept una de inspirație *apocaliptică*. În aceste condiții, dacă metafizica romantizării îşi asumă o desfăşurare apocaliptică, adică să devină spațiul de manifestare a ceea ce survine dincolo de orice realitate posibilă, atunci arta va pretinde o funcție *apocatastatică*, de refacere finală a existențialității originare, eterne şi incoruptibile. În cadrul a ceea ce se pretinde a fi romantizarea, judecând după raporturile posibile dintre eul real şi cel ideal, metafizica devine *„provocarea adresată eului real de a se trezi şi de a deveni spirit"* [35], iar arta cea care va înregistra efortul de cristalizare a idealității eului uman. În temeiul acestor date, am putea pretinde înțelegerea metafizicii ca demers de idealizare a eului real, iar arta să fie înțeleasă, în mod analogic, ca demers de realizare a eului ideal. Cu alte cuvinte, metafizica ar putea fi percepută ca o numenalizare a fenomenalității lumii, iar arta drept o fenomenalizare a numenalității inerente eului.

În acest fel, romantizarea va implica o comuniune mistică şi o comunicare magică realizate între eul real şi cel ideal. De vreme ce metafizica idealizează, iar arta vrăjeşte, filosofia romantizării poate fi etichetată, conform mărturisirii lui Novalis, drept *idealism magic*. Idealismul magic este o formulă inedită ce caută să împace veghea speculativă a unității originare a spiritului cu visul contemplativ al unității spirituale finale. Presupoziția idealismului magic ce poate fi reliefată aici este cea a unității simbolice dintre eul real şi cel ideal, precum şi unitatea spirituală dintre om şi lume. În temeiul acestei presupoziții, vom afla cunoaşterea ideii absolute ca fiind un act de creație desăvârşită, iar creația desăvârşită, la rândul ei, va transpare ca fiind posibilă doar în orizontul ideii absolute. Arta, datorită virtualităților sale magice, este capabilă să ofere o cristalizare efectivă a ideii. În mod reciproc, doar prezența ideii în spiritul artistului face posibilă creația. Idealismul magic integrează cele două teze fundamentale ale romantizării: *Sunt ceea ce cunosc* şi *Lumea este ceea ce creez*. Din perspectiva idealismului magic, profesat de către Novalis, atât lumea, cât şi omul reprezintă, ambele în felul său, o metaforă a spiritului [36], iar comunicarea dintre ele nu va putea fi decât simbolică, simbolul fiind aici un atribut revelator al spiritului. În cele din urmă, idealismul magic află metafizica şi arta, dimensiuni complementare ale unicului proces de romantizare, drept configurații ale unei singure experiențe – experiența spirituală. Strict vorbind, între artist şi metafizician nu există nici o diferență în ceea ce priveşte natura spirituală a vederii lor. Prin intermediul acestora, *„spiritul face pururi dovada propriei identități"* [37]. Metafizica şi arta decurg ambele din acelaşi sentiment al rupturii dintre materie şi spirit şi, totodată, din atracția încordată față de lumea spiritului. Atingerea culmilor spirituale ale existenței este privilegiul conştiinței cunoscătoare şi a voinței creatoare, adică a metafizicului şi artisticului, a căror misiune constă în a *realiza în mod ideal* depăşirea separației dintre materie şi spirit, dintre inferior şi superior ca ordine ale existenței şi în

acest fel să afle înțelesul real al lumii şi să o transfigureze în mod ideal. Astfel, în deschiderea sa maximă către lumea spiritului, metafizica se instanțiază ca *gnoză*, iar spiritualizarea radicală a artei o transformă pe aceasta din urmă în *teurgie*. Viața spirituală, aşa cum este vizată de romantizare, îşi descoperă esențialitatea, adevărul şi frumusețea, în veritabila cunoaştere gnostică şi în autentica creație teurgică.

Utilizarea modalității gnostice de cunoaştere indică, o dată în plus, proximitatea maximală dintre demersul mistic şi cel metafizic, produsă pe terenul unei abordări speculative. Gnoza, fiind în esența ei o expresie a conştiinței mistice, dovedeşte, prin importanți reprezentanți ai idealismului, adevărate vurtualități metafizice. Ba mai mult, gnoza pare a exprima în cel mai înalt grad pretenția de absoluitate a oricărei gândiri speculative. În mod primar, gnoza reprezintă o cunoaştere spirituală. Romanticii, şi printre ei desigur şi Novalis, nutresc via convingere că nici cunoaşterea rațională, ce rupe legătura dintre particular şi general, nici cunoaşterea pur intuitivă, la fel suferind de unilateralitate, nu poate să ne ofere tabloul veritabil al structurii lumii în care trăim. Gnoza este acea gândire care se opune, în modalitatea sa de fi, gândirii contingentului, exprimată în termenii probabilității, temei al gnoseologiei critice, ce vine să interpreteze cunoaşterea ca necesitate de adaptare la datul lumii. În schimb, gnoza este gândirea iubitoare de înțelepciune, de bine şi de frumos. În mod determinat, ea oferă o cunoaştere spirituală. Din punct de vedere spiritual, drumul spre adevăr trece prin gnoză. Gnoza devine posibilă acolo unde eul este recunoscut ca sursă a revelației spirituale. Ea este căutarea adevărului în intimitatea cea mai radicală a subiectivității umane, este infinita mişcare de cunoaştere îndreptată spre cuprinderea ultimei taine a existenței.

După cum în interiorul creştinismului, tradiția gnostică este cea care pretinde a oferi o cunoaştere ce s-ar situa peste teorie, aşa cum o înțelegeau vechii greci, la fel, în cadrul tradiției neoplatonice, Iamblichos tinde a plasa mai presus de theorie ceea ce numea teurgie. O atare mişcare de depăşire a teoriei, inițial asumate, se arată a fi proprie şi procesului de romantizare aşa cum acesta este conturat de termenii idealismului magic.

În mod determinat, intenția supremă a actului creator-artistic este teurgică. Teurgia este punctul maxim pe care îl poate atinge contemplația artistică. Ea este acea artă care creează o altă lume, o altă existență. Creația teurgică este o creație liberă, o creație eliberată de normele impuse ale acestei lumi, astfel încât actul teurgic se descoperă ca reprezentând libertatea ultimă a artei. În teurgie, la fel ca şi în gnoză, transcendentul este transmutat în imanența spirituală a omului. Orice act artistic desăvârşit este teurgic. Anume prin creația teurgică, arta vrea să devină cu adevărat transfigurătoare. Teurgia se prezintă ca o temelie a oricărei mişcări spirituale de care este capabilă lumea pe calea propriei desăvârşiri. Prin teurgie, arta şi prin ea lumea întreagă au şansa de a se desăvârşi. Actul teurgic al artei se corelează, în radicalitatea ce-i este proprie, cu stihia cosmică şi cu voința omenească, adică teurgia se vrea o făptuire universală. După cum gnoza este superioară misticii, la fel teurgia depăşeşte magia. În cele din urmă, atât teurgia, cât şi gnoza transpar drept extazieri spirituale ce tind a ne situa mai presus de teorie. Or, mai presus de teorie, se află, în conştiința vechilor greci, ceea ce ei numeau *poein*, desemnând practica edificatorie a spiritului. Poeinul este proba finală a oricărei teorii. În această ordine de idei, romantizarea va trebui înțeleasă şi interpretată evidențiindu-i dimensiunea teoretică (ceea ce am încercat până în acest punct), dar şi pe cea poetică (ceea ce urmează a fi susținut).

În radicalitatea intențiilor sale, teoretice pentru început, romantizarea se vrea o practică soteriologică, o acțiune titanică de mântuire a omului şi a lumii. Romantizarea devine o *soteriologie poetică*, astfel încât Novalis ajunge să afirme că *„este absolut de înțeles pentru ce la sfîrşit toul devine poezie”* [38]. Or, în sensul pe care i-l oferă Novalis, aceasta nu poate fi decât o conlucrare dintre cunoaşterea spirituală (gnoza) şi creația spirituală (teurgia). În aceste condiții, idealismul magic, nodul teoretic dur al romantizării, ia forma unui *gnosticism poetic*, pe de o parte, şi a unei *poetici teurgice*, pe de altă parte. Sensul acestei soteriologii poetice, asumate de procesul romantizării, este prefacerea lumii în suflet. Evitarea erorilor cunoaşterii şi a livra o cunoaştere veritabilă despre univers poate doar o cunoaştere poetică, realizată în cadrul a ceea ce se descoperă ca fiind gnosticism poetic. În mod similar, depăşirea fatalității eşecului care pândeşte orice act creator, şi realizarea unei creații autentice, cu reale virtualități transfiguratorii, nu pare a fi posibilă decât în modalitatea unei poetici teurgice. Culminația oricărei gnoze şi a oricărei teurgii este poezia. Aceasta reuşeşte să devină expresia cea mai adecvată a speculației mistice – *„poezia este reprezentare a sufletului – a lumii lăuntrice în totalitatea ei”* [39] – şi a contemplației magice – *„poezia înalță pe fiecare ins în parte prin legarea anume a lui de restul întregului”* [40]. Omul care-şi desfăşoară toate virtualitățile speculative şi contemplative ajunge cu necesitate să dezvolte o soteriologie poetică. Conform gândirii lui Novalis, adevărata poezie este întemeiată pe sentimentul mistic al infinitului, prezent în lume atunci când dincolo de staticitatea şi efemeritatea vieții

este simțită pulsația unei vieți tainice. Dacă proveniența poeziei este una mistică, atunci lucrarea poeziei în sufletul omului şi înlăuntrul lumii este de natură magică. Poezia este deopotrivă idealism pur şi magie pură. Prin urmare, idealismul magic al lui Novalis este de neconceput fără o atare soteriologie poetică. Poezia concentrează în sine absoluitatea cunoaşterii şi desăvârşirea creației. Este o convergență perfectă a conştiinței cunoscătoare de adevăr şi a voinței creatoare de frumos. Lumea poetului, adevărata împărăție eshatologică, este cea a cunoaşterii absolute şi a creației desăvârşite. Cu alte cuvinte, romantizarea, căutând adevărata artă şi adevărul metafizic, le va afla în poezie şi invers, adevărata poezie va fi deopotrivă artă şi metafizică. Poezia transpare, în radicalitatea esenței sale, drept convergența idealismului metafizic şi a magiei artistice.

De vreme ce *„atunci când dau lucrului comun un înțeles înalt, celui obişnuit o înfățişare tainică, celui cunoscut demnitatea necunoscutului, finitului aparența infinitului, atunci romantizez"* [41], se va înțelege de ce poezia, fiind *„cea mai profundă comunitate dintre finit şi infinit"* [42], va prezenta excelența operației romantizării. Astfel încât, până nu se ridică existența noastră la demnitatea poeziei, această operație a romantizării, străduință metafizică şi artistiscă, va fi pe de-a-ntregul necunoscută. Putem susține, fără riscul de a greşi, că romantizarea este un act poetic. Or, cel care are cu adevărat simț poetic, exprimat prin atenția acordată pentru ceea ce este personal şi universal, tainic şi manifest, nu este nimeni altcineva decât *geniul*. Pentru Novalis, *„geniul în sine este poetic. Acolo unde a acționat, fapta sa a fost poetică"* [43].

Dat fiind faptul că *„Dumnezeu voieşte Dumnezei"* [44], poezia pare a fi, în opinia lui Novalis, adevăratul mijloc de a atinge înălțimile divinului. Omul care are privilegiul de a cuprinde viața dumnezeiască este geniul – veritabilul subiect al romantizării. Geniul este cel care este chemat să romantizeze lumea, să-i ofere o redempțiune poetică. Actualizându-şi genialitatea, ce este înscrisă în ființa sa, omul devine demn de regăsirea asemănării cu Dumnezeu. Incontestabil, genialitatea este vocația ființei umane: a deveni geniu, om desăvârşit, este menirea şi instinctul primar al oricărui ins. În mod esențializat, genialitatea transpare ca o sferă de transcendentalitate constitutivă existențialității umane, astfel încât, Novalis ajunge să afirme că *„fără genialitate nici nu existăm de fapt"* [45]. Lumea în care sălăşluieşte geniul este lumea spiritelor. În deplinătatea sensului pe care îl comportă, romantizarea se prezintă ca fiind calea de înălțare a tuturor oamenilor la condiția geniului, la rând cu *„înălțarea tuturor fenomenelor la condiția miracolului, a materiei la condiția spiritului, a omului la condiția lui Dumnezeu, a oricărui timp la condiția vîrstei de aur"* [46]. Totul, din perspectiva romantizării, se petrece în geniu, *„el înfățişează în chipul cel mai caracteristic subiectul şi obiectul, sufletul şi lumea"* [47]. Se înțelege, astfel, de ce Novalis consideră genialitatea ca fiind o facultate spirituală cuprinzătoare, *„sufletul sufletului"* şi doar prin actualizarea ei maximală se poate obține salvarea finală a universului ce ne este propriu. Întrebarea pe care şi-o pune Novalis – *„Oare nu se preface în cele din urmă lumea în suflet"* [48] – este mai mult decât o întrebare retorică. În economia ideatică a lui Novalis ea are rolul unei profunde rugăciuni, păstrând şi exprimând adevăratul spirit romantic.

Genialitatea, aşa cum este concepută de către Novalis în limitele idealismului magic, exprimă cea mai strânsă suprapunere a cunoaşterii şi creației, a conştiinței şi voinței. Dacă metafizicianul pretinde a fi un geniu al speculației şi al conceptului, iar artistul un geniu al contemplației şi imaginației, atunci poetul, în măsura în care le integrează într-o unică proiecție spirituală, se descoperă a fi un geniu total. O genialitate integră, adică poetică, nu poate surveni, din câte putem constata, urmărind cugetarea lui Novalis, decât în cazul conjuncției dintre idealism, înțeles ca revelație a ideii în conştiința eului, şi magie ca modalitate de realizare totală a voinței. Soteriologia poetică, ce intră în misiunea geniului, presupune ceea ce identificam mai sus ca fiind o metafizică apocaliptică şi o apocatastază artistică: o revelație a armoniei prime a existenței şi o făptuire întru refacerea finală a acesteia. Geniul, în mod desăvârşit, este beneficiarul acelei revelații ce-i prezintă sensul primordial al existenței şi, totodată, mijlocul reintegrării tuturor lucrurilor conform *imperativului romantizării*.

Soteriologia poetică presupune, astfel, genialitatea înțeleasă, în mod determinat, ca fiind o potențare calitativă a eului uman. Novalis o spune tranşant: *„Poezia le amestecă pe toate în vederea marelui său scop, scopul scopurilor: înălțarea omului peste sine însuşi"* [49]. Poezia este absolutul şi desăvârşirea pe care o poate atinge ființa umană. În această ordine de idei, două par a fi experiențele destinale ale eului capabile de a produce o supradimensionare a vieții în orizontul a ceea ce am identificat ca fiind soteriologie poetică. Este vorba de *moarte* şi *iubire*, fără de care, pe drept cuvânt, este imposibil de conceput poezia şi de trăit starea poetică. În adevărul pe care îl comportă, atât iubirea, cât şi moartea, tind să reprezinte ceea ce Novalis numeşte *„principiul romantizării vieții noastre"*. Pe de o parte, romantizarea, în măsura în care se vrea o operație de

contopire a sinelui inferior cu un sine mai bun [50], nu va putea să evite valorificarea poetică a iubirii şi a morții. Dar, pe de altă parte, anume iubirea şi moartea sunt cele dintâi care fac viața cotidiană atât de poetică. Dacă romantizarea, uzând de o logică superioară, îşi află ca sarcină nimicirea tezei contradicției, atunci, în opinia lui Novalis, nimeni n-ar putea s-o facă mai bine decât moartea şi iubirea. Acestea tind să reprezinte, în atare context ideatic, forme ale înstrăinării de sine, or, aceasta fiind *„izvorul tuturor înjosirilor ca şi, dimpotrivă, pricina tuturor înălțărilor adevărate"* [51]. În mod prioritar, consolidarea spirituală a persoanei umane se produce anume prin iubire, care deschide individualitățile către cea mai strânsă comunicare, şi prin moarte, care pare a asigura cea mai tainică comuniune. A iubi şi a fi muritor este privilegiul naturilor superioare. Dacă moartea este acea care fortifică viața [52], atunci, urmând acelaşi mers al gândirii, am putea afirma că iubirea este cea care rafinează viață. Atât iubirea, cât şi moartea corespund legii naturale, aceasta înțeleasă *ca „tendință universală de asimilare a eterogenului"* [54], devenind, prin urmare, experiențe destinale ale reconcilierii existențiale.

În aceste condiții, se conturează următoarele relații: pe de o parte, fără moarte nu va exista nici o conştiință, iar pe de altă parte, fără voință nu poate exista iubire. Or, conştiința şi voința sunt cele două facultăți ale eului responsabile de cunoaştere şi de creație. Prin urmare, cunoaşterea absolută a eului va implica experiența morții, după cum creația desăvârşită va fi ea însăşi o experiență a iubirii. Iubirea este cea care vine să contureze orizontul contemplației artistice. Nimic nu poate înălța într-atât voința precum o poate face iubirea. Nu va exista artă care să nu cadă în sfera de acțiune a iubirii. Desăvârşirea creației este tocmai iubirea pe care o iradiază. Totodată, iubirea se descoperă ca fiind adevărată magie. Cu desăvârşire, ea este cea care manifestă deplinele puteri de vrăjire a lumii. Nu poți vrăji decât ceea ce iubeşti. În cele din urmă, este legitim, în contextul idealismului magic, să vorbim despre iubire ca fiind o formă rafinată de magie.

Dacă deschiderea maximală a voinței, mergând până la realizarea idealității eului, coincide cu iubirea, atunci, adâncirea radicală a conştiinței, în direcția unei idealizări a realității eului, va contura, în grilă romantică, experiența morții. În aceste condiții, moartea devine spațiu metafizic prin excelență, iar ultimul act metafizic, în măsura în care doreşte a păstra coerența interioară, va fi sinuciderea: *„Actul filosofic autentic este sinuciderea; iată începutul real al oricărei filosofii (...) şi numai acest act corespunde condițiilor şi caracterelor faptei transcendentale"* [54]. Moartea este culminația oricărui idealism, astfel încât proba maximală a exercițiului speculativ de care este capabil eul se descoperă a fi sinuciderea. Prin urmare, iubirea pretinde a fi acea desăvârşire magică, eterna căutare a contemplației creator-artistice, iar absoluitatea mistică, obstinația gândirii speculative, nu va putea fi cunoscută decât în intimitatea morții. În cele din urmă, cu anumite riscuri, pare a fi legitimă pretenția de a prezenta romantizarea drept confluența unei apocalipse a morții şi a unei apocatastaze a iubirii: întregul adevăr, dacă şi poate să ni se manifeste, o face doar printr-o experiență a morții, iar restaurarea finală dacă şi poate fi săvârşită, atunci va fi privilegiul exclusiv al iubirii.

Astfel, romantizarea, în partea ei artistică, contemplativă şi magică, prezintă cazul de dăruire a realității idealității eului, experiență, care, în orizontul a ceea ce numim soteriologie poetică, este tocmai iubirea, iar în partea ei metafizică, speculativă şi mistică, romantizarea va presupune un act de sacrificiu al eului real în fața eului ideal, ceea ce echivalează, în opinia lui Novalis, cu sinuciderea, fiind, în consecință, o altă dimensiune a soteriologiei poetice. Atât dăruirea totală a eului real în fața eului ideal, dorința eului real de a-şi cuprinde eul ideal, cât şi anihilarea eului real în fața celui ideal, autoflagelarea eului real pentru a da suflare celui ideal, echivalează, în spiritul romantizării, cu o convertire a unor ipostaze abstracte proprii simțirii şi gândirii într-o unică trăire plenară, a cărei nume este poezia. În aceste condiții, sacrificiul de sine şi dăruirea de sine conturează atributele de esență ale genialității ca mod de existență poetică, extremă solicitare a ceea ce pretinde a fi romantizarea în expresia idealismului magic, deopotrivă idealism metafizic şi magie artistică.

Referințe:

1. Novalis. Între veghe şi vis. Fragmente romantice. - Bucureşti: Univers, 1995, frg.292, p.128.
2. Peters Francis E. Termenii filosofiei greceşti. - Bucureşti: Humanitas, 1997, p.272.
3. Râmbu Nicolae. Romantismul filosofic german. - Iaşi: Polirom, 2001, p.41.
4. Huch Ricarda. Romantismul german. - Bucureşti: Univers, 1974, p.141.
5. Novalis. Op. cit., frg.55.
6. Ibidem, frg.298.
7. Beguin Albert. Sufletul romantic şi visul. - Bucureşti: Univers, 1998, p.109.

8. Ibidem, p.137.
9. Râmbu Nicolae. Op. cit., p.16.
10. Huch Ricarda. Op. cit., p.223.
11. Novalis. Op. cit., frg.159.
12. Huch Ricarda. Op. cit., p.135.
13. Novalis. Apud Huch Ricarda. Op. cit., p.146.
14. Huch Ricarda. Op. cit., p.145.
15. Novalis. Op. cit., frg.492.
16. Ibidem, frg.301.
17. Râmbu Nicolae. Op.cit., p.301.
18. Şestov Lev. Speculaţie şi Apocalipsă. - Bucureşti: Univers, 2000, p.125.
19. Novalis. Op. cit., frg.83, p.57.
20. Ibidem, frg.288.
21. Ibidem, frg.264.
22. Ibidem, frg.40.
23. Ibidem, frg.54.
24. Ibidem, frg.54.
25. Ibidem, frg.53.
26. Râmbu Nicolae. Op. cit., p.43.
27. Novalis. Op. cit., frg.53.
28. Ibidem, frg.545.
29. Ibidem, frg.32, p.37.
30. Ibidem, frg.11.
31. Ibidem, frg.357.
32. Ibidem.
33. Beguin Albert. Op. cit., p.102.
34. Ibidem, p.202.
35. Râmbu Nicolae. Op. cit., p.42.
36. Novalis. Op. cit., frg.340 şi frg.315.
37. Ibidem, frg.71.
38. Ibidem, frg.665.
39. Ibidem, frg.650.
40. Ibidem, frg.265.
41. Ibidem, frg.292.
42. Ibidem, frg.265.
43. Ibidem, frg.280.
44. Ibidem, frg.321.
45. Ibidem, frg.88.
46. Ibidem, frg.512.
47. Ibidem, frg.704.
48. Ibidem, frg.665.
49. Ibidem, frg.273.
50. Ibidem, frg.292.
51. Ibidem, frg.92.
52. Ibidem, frg.568.
53. Ibidem, frg.618.
54. Ibidem, frg.58.

Prezentat la 05.12.2008

CONCEPȚIA STRUCTURII CONŞTIINȚEI SOCIALE: ISTORIA CRITICII UNEI ERORI ŞI OBIECTIVELE INVESTIGAȚIILOR CONTEMPORANE

Valeriu PARNAVEL

Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți

The article describes the main strong and weak points of the criticism of the social consciousness structure conception. It is necessary for the working out of the final and adequate evaluation of the above-mentioned conception, which would stimulate the research on the general questions of the society's spiritual development.

Atitudinea comunității academice față de conceptul structurii conştiinței sociale rămâne dualistă sau chiar triplă: ori categoric este respinsă, sau parțial sunt utilizate ideile sale, fie în majoritatea cazurilor, în mod circumspect, sunt trecute sub tăcere. Această stare nu este întâmplătoare, deoarece conceptul în cauză are semne vădite de a fi calificată ca o *eroare* ştiințifică. Aproape un sfert de secol ea era considerată ca adevăr, ca treptat să fie conştientizat faptul că el reprezintă o autoînşelăciune şi o piedică care trebuie depăşită. Dar această trecere calitativă dintr-o stare în alta nu s-a definitivat, fapt ce explică circularea ambelor evaluări şi existența atitudinii dualiste amintită anterior.

Faptele menționate conduc la consecințe indezirabile şi abateri neproductive. Lipsa unei atitudini adecvate şi argumentate față de conceptul structurii conştiinței sociale generează în mod periodic diverse tentative de a utiliza ideile ei. Dar astfel de acțiuni susțin şi tergiversează existența iluziei elaborării pozitive a problemelor generale ale dezvoltării spirituale a societății, dezorientează investigațiile asupra lor, distrag atenția, forțele şi timpul cercetătorilor prin idei care sunt din punct de vedere teoretic lipsite de perspectivă [1, 16].

Soluționarea problemei abordate constă în elaborarea unei evaluări definitive şi adecvate a conceptului în cauză. Materializarea scopului respectiv este posibil în baza reluării analizei conceptului structurii conştiinței sociale care a fost întrerupt în mod obiectiv, a restabilirii istoriei gândirii sale critice, a realizărilor şi neajunsurilor ei. Luând în considerație spațiul limitat de care dispunem, noi vom încerca să efectuăm o evaluare succintă a literaturii analitice existente despre conceptul structurii conştiinței sociale, însă această tentativă trebuie anticipată în mod necesar cu expunerea celor mai însemnate momente ale procesului de elaborare a ei.

În filosofia sovietică investigarea problemelor cardinale ale dezvoltării spirituale a societății se efectuau pe făgaşul conceptului structurii conştiinței sociale. El reprezenta o totalitate de studii a categoriei „conştiință socială" din punctul de vedere al structurii şi a reprezentat rezultatul muncii a multor cercetători. Elaborarea ideatică a conceptului dat a fost galopantă şi fără rezultate palpabile, care demarează la sfârşitul anilor '50, ca peste un deceniu să fie elaborată varianta desăvârşită a conceptului în cauză, după ce investigațiile de acest gen se restrâng în mod esențial [22]. Ulterior, se efectuează doar munca analitică cu privire la conceptul în cauză, are loc tirajarea compilațiilor, se utilizează un număr restrâns de aplicări metodologice şi se produce elaborarea conceptelor „viața spirituală a societății" şi „producție spirituală". Dar în a doua jumătate a lui '80 aceste investigații s-au încheiat din cauza reorientării problematice a filosofiei în legătură cu schimbările social-politice definitorii care s-au produs în fosta URSS.

Investigațiile structuraliste ale categoriei „conştiința socială" s-au dovedit a fi sterile pe tot parcursul efectuării lor. Cauza acestui eşec a fost pusă în discuție, însă, în opinia noastră, ea rămâne neformulată până astăzi. Totodată, unii analişti au ajuns până la negarea totală a conceptului de conştiință socială. Aceasta ne denotă despre lipsa unei atitudini adecvate şi argumentate a comunității academice față de conceptul în cauză.

În evoluția criticii conceptului structurii conştiinței sociale, se observă în mod evident mişcarea gândirii de la descriere spre analiză, de la trecerea în revistă a investigațiilor spre formularea chestiunilor principiale, de la aprobarea concepțiilor în integritatea lor spre îndoiala în durabilitatea unor teze fundamentale luate în parte, sau spre negarea totală a doctrinei respective. Or, evoluția dată indică existența a două faze în activitatea analitică: constatativ-aprobativă şi negativ-destructivă.

Literatura analitică a primei faze cuprinde anii '60-prima jumătate a anilor '70, perioada principală şi cea mai furtunoasă în elaborarea concepției structurii conştiinței sociale, care este reprezentată de lucrările lui G.Glezerman, V.Demicev, M.Diomin, V.Juravliov, J.Chelle, M.Covalizon, N.Kozlova, I.Matcovschi, V.Mejuev,

R.Pandre, V.Rebrin. Pentru aceste lucrări este caracteristică analiza unor variante aparte ale structurii conştiinţei sociale, trecerea în revistă a bibliografiei, recomandări sau tentative de a perfecţiona ideile concepţiei în cauză, care era echivalentă cu recunoaşterea justeţei lor, în principiu. Un grup aparte formează lucrările lui A.Burdina, B.Gruşin şi M.Danielean, pe motiv că ideile lor nu sunt caracteristice grupului ideatic la care autorii ei aparţin numai din punct de vedere cronologic. Astfel, lucrările lui B.Gruşin şi A.Burdina au văzut lumina tiparului în perioada a doua, însă ideile formulate de ei corespund primei perioade. Drept exemplu definitoriu al acestei orientări îl reprezintă ideile lui B.Gruşin, A.Burdina şi I.Matcovschi.

Spre exemplu, A.Burdina menţionează faptul că în tratarea categoriei „conştiinţă socială" ca realitate naturală, specificul căreia este *de a fi alcătuită din fenomene spirituale*, trebuie considerată o interpretare empirică, deci, teoretic incorectă, deoarece reprezintă o înlocuire a esenţei lor conceptuale cu înseşi fenomenele respective [2, p.200; 3, p.5-6; 4, p.54-56]. Indiferent de faptul că ea a conştientizat abordarea ştiinţifică greşită a categoriei „conştiinţă socială", critica dată rămâne insuficientă şi inconsecventă, deoarece ea s-a limitat doar la constatarea erorilor, fără a dezvălui rădăcinile teoretice şi cauza existenţei lor. A limita analiza doar la o evaluare negativă a tratării empirice a conştiinţei sociale nu poate afecta în nici un fel practica respectivă, care, de regulă, se îmbină, în mod surprinzător, cu interpretarea corectă (teoretică) a categoriei în cauză.

Studiul efectuat de B.Gruşin constituie o critică justificată a variantei desăvârşite a structurii conştiinţei sociale elaborate de A.Uledov şi, totodată, o ofertă de a înlocui metoda lui de segmentare a conţinutului categoriei în cauză cu una, chipurile, mai perfectă [9]. El menţionează, în mod întemeiat, faptul că metoda lui A.Uledov conduce la dublarea componentelor conştiinţei sociale. În conformitate cu opinia lui B.Gruşin, deficienţa dată poate fi depăşită cu ajutorul metodei, întitulată de el, matriţare, care constă în faptul că se înaintează câteva fundamente de diviziune a conştiinţei sociale ce pot fi îmbinate şi suprapuse şi care generează astfel componente de măsură dublă, triplă etc. În final, B.Gruşin constată transformarea conştiinţei sociale într-o schemă cu 80 de elemente care, potrivit opiniei sale, pot fi majorate în repetate rânduri prin introducerea noilor fundamente de diviziune.

Studiul respectiv indică, în mod evident, asupra substituirii analizei esenţial-conceptuale a conţinutului categoriei „conştiinţei sociale" cu o analiză logico-matematică. Prin urmare, faptul respectiv ne demonstrează, în mod elocvent, substituirea, reorientarea eronată a investigaţiilor filosofice spre o cercetare concret-ştiinţifică, care, chipurile, necesită o aprofundare şi perfecţionare continuă.

Lucrarea lui I.Matcovschi abordează un alt grup de probleme ce ţin de structura conştiinţei sociale. În linii mari, I.Matcovschi consideră că aspectul gnoseologic şi sociologic de cercetare au un efect benefic şi, totodată, constată caracterul convenţional al ideilor respective în cazul aplicării lor la analiza unui fenomen spiritual concret [13]. Concluzia la care ajunge autorul constă în aceea, că aspectele evidenţiate ale investigaţiei necesită să fie perfecţionate. Ea pare neaşteptată, dar, în general, corespunde atitudinii binevoitoare a comunităţii academice de atunci faţă de temeiul ideatic eronat al conceptului în cauză.

Un alt adept al cercetării structurii conştiinţei sociale în baza aspectului gnoseologic şi sociologic constată, destul de întemeiat, faptul că varianta conceptului elaborat de A.Uledov reprezintă nişte scheme abstracte şi scolastice [15]. Curios fapt, dar cauza unui astfel de rezultat este considerată nu temeiul ideatic incorect al conceptului în cauză, ci însuşirile profesionale ale concepţiilor lui A.Uledov.

Literatura analitică a fazei a doua cuprinde jumătatea a doua a anilor '70-prima jumătate a anilor '80. În acest interval, conceptul structurii conştiinţei sociale s-a epuizat ideatic, elaborarea ei scade treptat şi în mod considerabil. Cele mai reprezentative lucrări analitice aparţin lui N.Liubomirov, G.Nasonov, G. Pereteatkin, E.Stepanean şi V.Tolstâh. La ele, în mod firesc, se include şi lucrarea lui M.Danielean, în pofida faptului că acest studiu a fost efectuat la mijlocului anilor '60. Pentru aceste lucrări, este caracteristică o evaluare cumpătată a unor idei distincte ale structurii conştiinţei sociale, unele concluzii cu caracter radical, lipsa tendinţei de a perfecţiona sau a elabora noi variante, pierderea perspectivei de cercetare ulterioară. Aşadar, aceste investigaţii posedă o tonalitate comună – îndoiala în justeţea sau negarea nemijlocită a ideilor conceptului structurii conştiinţei sociale fără înaintarea altor obiective sau orientări de perspectivă. Din păcate, procesul respectiv de sensualizare a conceptului s-a întrerupt din cauzele expuse anterior, la nivelul negativ şi destructiv de evaluare. Cele mai însemnate idei ale perioadei respective au fost elaborate de M.Danielean, G.Pereteatkin şi V.Tolstâh.

Studiul lui M.Danielean reprezintă un fenomen unic în felul său în practica analitică a tratării conceptului structurii conştiinţei sociale [5]. El constă în faptul că în această lucrare sunt enumerate şi scoase în vileag

majoritatea neajunsurilor conceptului în ajunul elaborării variantei ei desăvârşite, anticipând astfel, în mod concis, istoria ulterioară a criticii conceptului în cauză. Autorul conchide că modul de abordare empirică a categoriei „conştiinţă socială" este incorect, conceperea structurală a conţinutului ei este nejustificată, dezmembrarea ei în părţi componente este inadmisibilă, iar înlocuirea termenului „formă" cu noţiunea „structură" este neadecvată. Orientarea spre o interpretare formală şi cantitativă a categoriei „conştiinţă socială" a condus, după cum a prevăzut el, nu numai la lipsa rezultatelor pozitive, ci şi la denaturarea conţinutului noţiunii respective. Totodată, studiul lui M.Danielean nu a influenţat procesul de investigaţii cu privire la structura conştiinţei sociale. Probabil că una din cauzele care au provocat situaţia dată constă în faptul că el s-a limitat doar la constatarea neajunsurilor esenţiale ale conceptului structurii conştiinţei sociale. Lipsa dezvăluirii rădăcinilor teoretice, a temeiului ideatic eronat admite cazul că ideile lui M.Danielean au fost concepute sau clasificate ca o viziune personală a filosofului asupra categoriei respective, fapt care are dreptul la existenţă ca şi opiniile criticate de el.

Investigaţia efectuată de G.Pereteatkin era orientată spre depăşirea caracterului schematic al conceptului structurii conştiinţei sociale şi a interpretării ei în mod totalitar-structural [18, p.18]. Organonul de soluţionare a obiectivului respectiv îl constituie aspectul morfogenetic („формообразовательный"), practic absent în filosofia sovietică şi conceptul „forma", descris destul de minuţios şi multilateral de G.Pereteatkin. Înaintarea acestui organon este condiţionat, în opinia lui G.Pereteatkin, de elaborarea insuficientă a categoriei „formă", instaurarea unei interpretări simpliste, renunţarea la noţiunea „forma conştiinţei sociale" şi înlocuirea ei cu termenul „tipul conştiinţei sociale". Filosoful rus menţionează că înlocuirea efectuată nu este una echivalentă şi justă, deoarece conţinutul noţiunii „tip" reflectă doar un anumit moment al formei, constituie „ipostaza" structurii. Ca dovadă, G.Pereteatkin remarcă, pe bună dreptate, că cercetarea organismului este posibilă doar în baza categoriei „formă", pe când pentru studiul cristalului este suficient şi termenul „structură" [18, p.20]. Aşadar, categoria „formă" prin intermediul căreia se poate dezvălui procesul continuu de formare şi transformare a esenţei, nu are echivalentul său noţional.

Efectul metodologic al tratării structurale a formei devine orientarea eronată a cercetătorilor conştiinţei sociale îndreptată spre dezvăluirea componenţilor ei, clasificarea şi ierarhizarea lor, spre distingerea formelor conştiinţei sociale după particularităţi extrinseci [18, p.65, 91-94]. Din aceste considerente, lucrarea lui G.Pereteatkin poate fi apreciată ca prima tentativă din filosofia sovietică de a explica un ciclu de neajunsuri ale conceptului structurii conştiinţei sociale, reieşind dintr-o cauză unică a lor.

Totodată, studiul efectuat de G.Pereteatkin n-a depăşit eroarea filosofiei sovietice cu privire la tratarea empirică a categoriei „conştiinţă socială". În tratarea lui, ea este reprezentată deja ca viaţa spirituală a societăţii, formaţiune spirituală, integritate vie pulsatoare, concret istorică [18, p.10, 18, 29, 41, 66]. Însă astfel de concepere a categoriei „conştiinţă socială" rămâne în continuare empirică, deoarece ea este considerată nu în calitate de caracteristică esenţial-conceptuală a fenomenelor spirituale, ci în calitate de realitate concret-istorică, căreia îi este propriu un proces morfogenetic. Aşadar, aspectul în cauză a avansat considerabil conceperea neajunsurilor esenţiale ale doctrinei analizate, dar, totodată, s-a dovedit a fi insuficientă pentru a dezvălui temeiul ei ideatic, pentru a percepe profunzimea în totalitate a erorii ei.

Studiul lui V.Tolstâh încheie, din punct de vedere cronologic, cercetările mai însemnate ale fazei analitice [12, 21]. Scopul analizei lui constă în evidenţierea cauzei stării paradoxale şi nesatisfăcătoare a investigaţiilor structurii conştiinţei sociale, care se funda pe metodologia dezmembrării ei în diverse aspecte. În opinia lui, ele creează doar aparenţa soluţionării problemei, dar, de facto, o denaturează [12, p.38-39, 47; 21, p.16]. Faptul respectiv constă în reprezentarea integrităţii conştiinţei sociale ca suma aşa-numitelor părţi ale ei. V.Tolstâh, în mod just, considera că conştiinţa socială este totuşi ceva diferit, decât suma părţilor ei „de obiect" şi „de subiect", reflectat („отображающее") şi influenţă („воздействующее") sau „reflectare" şi „activitate" [12, p.20, 38, 40; 21, p.20].

În ceea ce priveşte caracterul paradoxal al situaţiei cognitive, apoi ea consistă în stabilirea eficacităţii imaginare pe lângă un număr autentic şi considerabil de variante ale structurii conştiinţei sociale, investigaţii de lungă durată, care au format impresia despre o promovare detaliată şi multilaterală. V.Tolstâh conchide cu regret, că toată activitatea respectivă „...n-a făcut reprezentarea noastră despre structura şi formele conştiinţei mai certă" sau „...demult nimeni nimic altceva decât diverse formaţii «structurale» nu caută, nu aşteaptă să depisteze în conţinutul conştiinţei sociale" [12, p.42; 21, p.64].

Realizările criticii existente cu privire la structura conştiinţei sociale constau în evidenţierea majorităţii neajunsurilor de bază ale conceptului şi formularea unor idei, care, în opinia noastră, pot servi ca premise pentru perioada ulterioară şi finală a analizei în cauză. În mod succint, neajunsurile evidenţiate sunt:

– tratarea empirică a conţinutului teoretic al categoriei „conştiinţă socială"(A.Burdina, G.Glezerman, V.Chelle, M.Covalizon);

– dezmembrarea conţinutului teoretic al conştiinţei sociale în aşa-numitele elemente, tipuri, sfere, aspecte etc. (B.Gruşin, M.Diomin, G.Pereteatikin, V.Tolstâh);

– disecţia formală şi logică a noţiunii în cauză (M.Danielean, G.Nasonov, V.Tolstâh), schematismul concepţiei (G.Pereteatkin);

– lipsa eficacităţii aspectului gnoseologic şi sociologic de cercetare (B.Gruşin, I.Matcovschi, G.Nasonov, R.Pandre, V.Tolstâh);

– reformularea empirică a termenului „formă a conştiinţei sociale" (M.Danielean, G.Pereteatkin).

În ceea ce priveşte ideile care pot fi concepute drept premise ale criticii ulterioare, apoi prima dintre ele o constituie necesitatea de a explica neajunsurile conceptului în mod coerent şi pornind de la o cauză unică. Ideea respectivă a fost formulată de V.Tolstâh, dar realizarea ei practică şi, totodată, spontană se observă în studiul lui G.Pereteatkin. A doua idee din această grupă este enunţul despre conceperea empirică a conţinutului teoretic al categoriei „conştiinţă socială". Acest enunţ este şi trebuie luat ca punct de plecare şi determinant atât al neajunsurilor conceptului analizat, cât şi al criticii sale.

Alături de realizările evidenţiate ale criticii conceptului structurii conştiinţei sociale, ea posedă şi neajunsuri similare proprii. Cele mai însemnate dintre ele sunt: *identitatea temeiului ideatic* al investigaţiilor structurale ale conştiinţei sociale şi a criticii lor şi *evaluarea univocă*, *unidimensională* a conceptului cu privire la structura ei. Atât investigaţiile evidenţiate, cât şi critica lor sunt fundate pe premisa neevidentă că categoria „conştiinţei sociale" poate fi interpretată în două moduri – teoretic şi empiric, că ele, chipurile, se completează şi se înlocuiesc reciproc. Admiterea unei astfel de premise a determinat însăşi geneza conceptului structurii conştiinţei sociale, iar critica ei s-a transformat într-o critică a consecinţelor, şi nu a cauzei lor. Evaluarea univocă şi unidimensională a conceptului în cauză înseamnă că el este apreciat sau în calitate de adevăr, sau eroare. Însuşi conceptul structurii conştiinţei sociale reprezintă un caz neordinar şi complex, ea este o *eroare dualistă*. Conceptul consemnat, fiind demonstrat ca eroare, continuă să fie utilizat şi în prezent, ceea ce înseamnă că ideile lui satisfac anumite necesităţi. Pentru a dezvălui această particularitate, este necesar a efectua o analiză specială, o analiză a conceptului structurii conştiinţei sociale în mod *separat ca abordare şi ca soluţionare*. Doar efectuarea unei astfel de abordări îmbinată cu evidenţierea neajunsurilor criticii efectuate anterior ne va permite să atingem scopul avizat în acest studiu – de a evalua conceptul structurii conştiinţei sociale în mod adecvat şi definitiv.

Referinţe:

1. Parnavel Valeriu. Critica temeiului ideatic al concepţiei despre structura conştiinţei sociale // Materialele Conferinţei ştiinţifice republicane „Dezvoltarea învăţământului filozofic universitar în Republica Moldova, 12-13 iunie 2008. - Chişinău: CEP USM, 2009.
2. Бурдина А.И. Категория «общественного сознания»: Вопросы методологии исследования // Методологические проблемы исторического материализма. - Барнаул: Изд-во Алтай. ун-та, 1976, с.219-223.
3. Бурдина А.И. К вопросу об определении категории «общественное сознание» // Проблемы философии. Междуведом.науч. сб. Вып. 41. - Киев, 1977, с.3-10.
4. Бурдина А.И. Общественное сознание как проблема диалектического и исторического материализма. - Москва: Высшая школа, 1979. - 175 с.
5. Даниелян М.С. К вопросу о структуре общественного сознания // Историко-филологический журнал / АН Армян. ССР. - 1966. -№2(33). - С.115-130.
6. Демин М.В. К вопросу о структуре общественного сознания // Вестник Московского университета. Серия Философия. - 1973. - №4. - С.57-66.
7. Демин М.В. Анализ структуры сознания. - Москва: Изд-во Москов. ун-та, 1980. - 38 с.
8. Глезерман Г.Е. К вопросу о понятии общественного бытия // Вопросы философии. - 1958. - №5. - С.117-126.
9. Грушин Б.А. Структура и состав общественного сознания // Социологические исследования. - 1983. - №4. - С.17-28.
10. Грушин Б.А. Неожиданный поворот темы: Дискуссия об изучении общественного сознания // Социологические исследования. - 1985. - №1. - С.174-176.

11. Козлова Н.Н., Межуев В.М., Толстых В.И. Общественное сознание: результаты и перспективы исследования // Вопросы философии. - 1977. - №10. - С.142-157.
12. Любомирова Н.В., Толстых В.И. Социально-философский анализ сознания: Познавательная ситуация // Вопросы философии. - 1986. - №10. - С.35-48.
13. Матковская И.А. Относительно социологического и гносеологического аспектов изучения общественного сознания // Философские науки. - 1966. - №1. - С.149-152.
14. Насонов Г.Г. О роли системного подхода в изучении общественного сознания // Социологические исследования. - 1984. - №3. - С.126-129.
15. Пандре Р.В. К вопросу о структуре общественного сознания // Учёные записки/ Москов. обл.пед. ин-т. - 1969. - Вып.15. - Т.225. - С.168-180.
16. Парнавел В.М. Теоретические основы концепции структуры общественного сознания // Труды Современного Гуманитарного института. Вып.4. - Кишинэу, 2007, с.126-132.
17. Перетятькин Г.Ф. Методологическая роль категории «форма» в исследовании общественного сознания: Автореф. дис. … канд. филос. наук. - Ростов-на-Дону, 1983, с.18.
18. Перетятькин Г.Ф. Методология исследования формообразовательных процессов общественного сознания/ Харьков. ин-т жел.-дор. транспорта. - Москва, 1987. - 198 с. / Рукопись. Депонирована в ИНИОН АН СССР.
19. Ребрин В.А. Некоторые методологические проблемы общественного сознания: критико-библиографический обзор. - Новосибирск: Новосибир. высш. парт. школа, 1970. - 61 с.
20. Степанян Э.Г. Теория отражения, практика, общественное сознание // Общественное сознание и общественная практика. - Москва: Изд-во Москов. ун-та, 1979, с.54-102.
21. Толстых В.И. Общественное сознание: социальная природа, функции, формы // Общественное сознание и его формы / Предисл. и общ.ред. В.И.Толстых. - Москва: Политиздат, 1986, с.3-69.
22. Уледов А.К. Структура общественного сознания: теоретико-социологические исследования. - Москва: Мысль, 1968. - 324 с.

Prezentat la 22.05.2009

ABORDAREA ANTROPOLOGICĂ ÎN CERCETAREA CULTURII ORGANIZAȚIONALE

Angela ZELENSCHI

Academia de Studii Economice din Moldova

There are several methods of researching organizational culture: systemic method, rational-pragmatic method, anthropological method. Analyzing a complex phenomenon such as organizational culture, it is necessary to consider all the theories mentioned above, because they help us understand more of its aspects. The anthropologic onset is oriented to the identification of symbols, values and basic presumptions accepted by a human group. It is based on the analysis of individual and group behavior, on the analysis of the history and traditions of the organization, on the changes that take place on the mentality level and represents in our opinion the style of existence of the organization.

Societatea actuală, caracterizată de dezvoltarea cunoaşterii şi de transmiterea rapidă a informației, a scos în evidență importanța factorului uman pentru funcționarea eficientă a organizațiilor. Considerarea omului în complexitatea sa, a ansamblului de cunoştințe, calități, emoții, a relațiilor profesionale şi sociale în care se implică, reprezintă un factor determinant pentru succesul unei organizații. La analizele cantitative şi tehnologice asupra organizațiilor, se adaugă multiple cercetări calitative ale culturii organizaționale, centrate pe valori şi mituri, cunoaşterea produsă şi aplicată, credințe şi orizonturi de aşteptare, competiția şi integrarea internă, modul de adaptare al organizației la mediul extern. Orice teorie referitoare la organizații este inevitabil însoțită de o filosofie a ființei umane, întrucât organizațiile sunt formate din indivizi uniți în grup, pentru a realiza un anumit scop. În orice organizație valoarea principală o constituie oamenii. Pentru a supraviețui şi a fi performante, este nevoie de un personal, care are simțul răspunderii pentru soarta organizației în care activează, de lucrători profesionişti, activi, competenți, cu spirit inovator şi creativ. Organizațiile eficiente folosesc la maxim potențialul lucrătorilor lor, creându-le condiții pentru ca aceştia să contribuie la desfăşurarea activităților şi la realizarea obiectivelor stabilite. În acelaşi timp, individul include un anumit sens în relația sa cu organizația, oferindu-i capacitățile şi cunoştințele sale, el aşteaptă să fie apreciat şi remunerat.

În limbajul antropologiei, cuvântul „cultură" are două accepții principale, care nu sunt, de altfel, separabile una de alta: ne referim la cultură în general şi la formele de cultură gândite şi trăite în mod colectiv în istorie, adică la culturi. Cultura se înscrie în istorie ca o diversitate de culturi. Antropologia ridică o problemă care poate fi formulată astfel: dacă unitatea condiției umane se descompune într-o pluralitate de culturi, în ce constau diferențele dintre aceste culturi? [2, p.184-185]. Nu putem înțelege ce este cultura, fără a avea o concepție despre ce înseamnă omul, ceea ce introduce o dimensiune universală, iar pentru că structura morală a unei societăți nu este niciodată omogenă, orice interpretare a ei implică cu necesitate critică şi alegere, aceasta fiind dimensiunea interpretativă. Înțelegerea de sine a unei comunități nu se află undeva afară, aşteptând să fie descoperită şi elucidată, ea trebuie construită pornind de la un anumit punct de situare. Dacă ne referim la modul cum ar trebui să trăim ca o comunitate, aceasta este dimensiunea prescriptivă. Cum ar trebui să trăim depinde de cine suntem, căror alegeri suntem deschişi, care sunt dificultățile noastre curente, iar acestea nu pot fi decise fără a reflecta teoretic, fără a pătrunde în tradițiile, caracterul, istoria şi structura noastră socială.

Cultura reprezintă un mod de gândire şi acțiune a unui grup uman, constituie un rezultat al dezvoltării mentale, spirituale şi organizaționale a individului şi a societății. Cultura organizațională consemnează acele valori, credințe, norme, tradiții partajate de membrii unei organizații. Nu există organizații ca atare, ci indivizi particularizați național, profesional, economic şi social, aflați la un moment precis al existenței lor. Cultura organizațională reflectă direcția şi imaginea indivizilor implicați în activitățile desfăşurate. Cultura îi formează individului o anumită mentalitate, care îi permite să-şi ordoneze lumea care îl înconjoară, să găsească regularități şi să reducă incertitudinea cu care se confruntă. În acelaşi timp, cultura îi condiționează individului activitatea depusă, în vederea realizării sarcinilor care îi revin. Orice individ îşi dezvoltă mentalitatea prin educație şi învățare. Învățarea începe în familie şi se continuă la şcoală şi la locul de muncă. În acest sens, cultura organizațională poate fi considerată drept un cod, care permite membrilor organizației să înțeleagă lumea şi să acționeze corect. „Cultura reprezintă programarea colectivă a gândirii, care distinge membrii unui grup, sau categorii de oameni, de un altul" [4, p.21]. Anume această definiție a culturii este acceptată pe larg de către antropologi.

Există mai multe abordări în cercetarea culturii organizaționale, dintre care evidențiem următoarele mai principale:

Abordarea sistemică. Cultura organizațională reprezintă o totalitate de simboluri, sensuri, semnificații, ritualuri, mituri împărtăşite de membrii organizației, care se află în legătură directă cu ideile, prezumțiile, valorile, simbolurile, modelele de comportament ale întregii societăți. În baza lor, se integrează indivizii şi grupurile, prin intermediul acestora se realizează controlul asupra comportamentului lor. Este un sistem care se autoorganizează, un mecanism de funcționare şi dezvoltare, capabil să se acomodeze activ atât la schimbările ce au loc în cadrul organizației, cât şi la cele din mediul extern. Evoluția culturii organizaționale are loc ca o reacție la schimbări. În cultura organizațională îşi găsesc expresie specifică toate elementele culturii societății din care face parte organizația dată. Organizația, indiferent de mărime şi domeniul de activitate, are o cultură proprie, care depinde de modul de abordare a problemelor şi de practicile de conducere a activităților. De pe aceste poziții, organizația reprezintă un sistem, alcătuit din subsisteme: tehnologic, administrativ, social etc., iar *cultura organizațională reprezintă cel mai important subsistem al organizației, care îndeplineşte funcția de adaptare la mediul extern şi cea de integrare internă.*

Abordarea rațional-pragmatică. Cultura organizațională constituie un complex de cunoştințe, norme de comportament, valori. Un rol major în formarea culturii organizației îl are managerul sau liderul. Transformările în cultura organizațională sunt un rezultat al schimbării liderilor, al modului de conducere, al strategiei. Cultura organizațională poate fi utilizată ca un instrument de management, manipulat şi folosit de către conducere pentru a efectua modificări rapide în cadrul organizației. *Din perspectiva rațional-pragmatică, cultura este considerată un atribut al organizației, ceva ce organizația posedă.*

Abordarea antropologică. Cultura organizațională semnifică realitatea experimentată în comun de către membrii organizației: obiectivele, relațiile, tradițiile, normele de comportament, valorile împărtăşite; ceva ce ei generează prin efort colectiv, consens şi constituirea de raporturi şi interconexiuni reciproce. Ea dă sens relațiilor dintre om şi semenii săi, dintre om şi mediul său, umanizează raporturile omului cu lumea, desemnează modul de a gândi, simți şi a acționa al unui grup uman. Schimbarea culturii organizaționale este un proces dialectic complex, unde indivizii, modelând o nouă cultură organizațională, se remodelează şi pe sine. Organizația este ea însăşi o cultură, în sensul în care se prezintă ca o rețea de semnificații pentru membrii săi. *Din această perspectivă, cultura organizațională este tratată ca însăşi esența organizației, adică ceea ce organizația este.*

În cadrul abordării sistemice, conceptul de cultură organizațională serveşte pentru explicarea modului de funcționare a organizației şi de interacțiune cu mediul extern. Cultura rezidă în ansamblul de practici şi valori acceptate de membrii organizației, constituite de-a lungul istoriei ei, ca răspuns la problemele de integrare internă şi de adaptare la mediul de existență. Organizația este un sistem organic de înaltă complexitate, baza potențialului de viabilitate a căruia este cultura organizațională: scopul, datorită căruia oamenii s-au unit într-un grup, relațiile interumane, normele de comportament, principiile de viață şi de activitate pe care ei le împărtăşesc, orizonturile de aşteptare. O cultură organizațională eficace poate să unească un grup de oameni, capabili să lucreze în echipă. Un climat psihologic pozitiv în colectiv orientează membrii săi spre valorile şi idealurile comune, uneşte colaboratorii pentru care munca în colectiv are o valoare deosebită, îi mobilizează în vederea obținerii unor rezultate eficiente în muncă. Organizațiile sunt sisteme deschise, formate din elemente în interdependență, astfel încât alcătuiesc entități complexe. O mulțime de factori exogeni de caracter economic, tehnic şi tehnologic, politic, juridic, social, cultural etc. influențează, direct sau indirect, activitatea organizației. Factorii de natură economică, cum sunt pârghiile economico-financiare, piața internă şi cea externă etc., reflectă situația economică din țara unde funcționează organizația, precum şi practica de afaceri pe plan mondial. Ritmul rapid al schimbărilor în domeniile tehnicii şi tehnologiei, politicile interne şi externe ale statului, sistemul instituțional-legislativ influențează nemijlocit afacerile economice. Printre factorii sociali şi culturali se numără caracteristicile demografice, normele de comportament, tradițiile, obiceiurile, valorile populației țării în care îşi desfăşoară activitatea organizația.

O primă abordare a culturii organizaționale prin prisma managementului aparține lui T.Peters şi R.Waterman, care în lucrarea *În căutarea excelenței* ilustrează corelația dintre cultura organizațională şi caracteristicile modului de conducere şi organizare a întreprinderilor care au obținut performanțe apreciabile. Aceşti autori consideră cultura organizațională ca fiind „rezultatul efortului managerilor de orientare a personalului în spiritul excelenței". Modelul „7- S" evidențiază şapte variabile organizaționale: structură, strategie, sistem, competențe, salariați, stil de conducere, valori comune. În centrul modelului se află valorile comune, care constituie elementul cel mai important. Acțiunile oamenilor sunt determinate de doi factori: necesitatea de adaptare şi necesitatea de a păstra particularitățile lor individuale. Companiile care au obținut performanțe asigură satisfacerea acestor două necesități ale membrilor lor. Conservatorismul cultural este unul al consec-

venţei şi coerenţei valorice şi al învăţării permanente. Cele mai importante criterii ale performanţei sunt calitatea şi orientarea spre consumator, însă accentul principal se pune pe modernizarea şi simplificarea organizaţiilor. Peters consideră perfecte acele companii, care sunt „perfecte în esenţa lor": „Metodele nu înlocuiesc cugetul pentru acele companii care ştiu să păstreze simplitatea lucrurilor în lumea complicată" [7, p.143]. El critică cultul „gigantismului" şi în mod indirect teylorismul cu concepţia sa de specializare îngustă a muncii, militând pentru ca lucrătorilor să li se dea mai multă libertate în acţiuni şi să fie controlaţi mai puţin. T.Peters ca şi F.Taylor consideră că viitorul performant al întreprinderilor depinde de oameni. Însă, spre deosebire de Taylor, este de părere că conducerea eficientă a oamenilor trebuie să se bazeze pe un control indirect, pe stimularea creativităţii.

Un alt cercetător în domeniu, St.Robbins, consideră că cultura organizaţională poate fi schimbată în mod programat, atunci când valorile sunt puternice, dar care nu se potrivesc mediului de existenţă; organizaţia nu poate face faţă concurenţei şi activitatea ei nu este rentabilă; organizaţia urmează să fuzioneze. Schimbarea cu succes a culturii organizaţionale poate fi realizată printr-un management eficient şi necesită o perioadă de timp de la 5 la 15 ani. Pentru aceasta este necesar a realiza anumite obiective, cum ar fi: analiza istoriei, culturii şi caracteristicilor afacerilor; stabilirea noii strategii şi a noilor valori care vor fi implementate; confruntarea dintre valorile actuale şi cele cerute de strategia viitoare; promovarea noilor valori; alegerea oamenilor care să se ocupe de implementarea noilor valori; utilizarea pârghiilor financiare şi a relaţiilor interne care să determine angajaţii să adopte valorile noii culturi [6, p.159].

În abordarea raţional-pragmatică, cultura organizaţională este considerată o nouă formulă de succes. Cu cât o organizaţie are o cultură proprie mai puternică, cu atât ea este mai matură şi mai bine definită, având un impact mai mare asupra angajaţilor, inclusiv un impact direct şi nemijlocit asupra performanţelor economice efective. Se afirmă o viziune asupra culturii organizaţionale ca mijloc de influenţare şi de motivare în procesul managerial.

Specialiştii din domeniul managementului au căutat să înţeleagă cultura organizaţională din punctul de vedere al afacerilor, folosind anumite cunoştinţe pentru a proiecta cea mai eficientă strategie organizaţională şi structurală. Reacţia antropologilor la aceste cercetări a fost una critică. Obiectivul principal al antropologiei este înţelegerea omului în contextul culturii naţionale, organizaţionale. Antropologii consideră conceptul culturii organizaţionale elaborat în cadrul teoriei manageriale prea simplist. Definirea culturii organizaţionale ca fiind una „puternică", înseamnă de fapt armonie şi integritate, ce derivă dintr-o înţelegere comună la care ajung membrii organizaţiei şi liderii acesteia, în realitate existând mari diferenţe între membrii unei organizaţii. Sistemele socioculturale sunt „naturale", susţine M.Baba, acestea se dezvoltă în mod spontan şi nu determinist [1, p.7-10]. Oamenii sunt agenţi creativi, afirmă T.Hamada, nu este atât de uşor să-i supui controlului [3, p.5-7]. Fiecare individ trebuie să-şi utilizeze propriile cunoştinţe pentru propriile scopuri, şi nu să fie determinat să îndeplinească o datorie impusă sieşi de către altcineva şi să fie remunerat potrivit cu cât de bine, în opinia altora, şi-a îndeplinit respectiva datorie.

Cultura organizaţională prin însăşi definiţia ei nu poate fi construită şi implementată. Nu poate fi nici împrumutată, deoarece nu putem transfera în mod mecanic modelele eficiente de cultură organizaţională. În acest caz, trebuie să ne dezicem de anumite principii fundamentale ale culturii, şi atunci se dezechilibrează integritatea, se încalcă armonia şi unitatea mediului de existenţă. Nu putem implementa cultura organizaţională prin metode administrative. Integritatea nu numai că nu se realizează, ea se înlocuieşte cu anumite forme metamorfozate. Progresul social şi dezvoltarea economică sunt fenomene care pornesc din efortul individului şi al grupului în vederea realizării obiectivelor, şi nu fenomene care se impun de „sus" în mod autoritar. În urma forţărilor acestor procese, se formează două tipuri de cultură organizaţională: **reală**, legată de esenţa proceselor de transformare a societăţii şi a organizaţiilor, şi **declarativă** care încearcă să forţeze realitatea şi să o ajusteze unor modele străine. Formarea culturii organizaţionale este un proces complex şi de durată. Promovând anumite valori în cadrul organizaţiei, se creează o bază pentru formarea unui nou tip de cultură organizaţională.

Atunci când vorbeşte despre cultura unei organizaţii, E.Schein observă că „toată lumea este de acord că «ea» există şi că este foarte importantă, dar toţi au idei diferite despre ceea ce «ea» este", deoarece noţiunea de „cultură" are mai multe sensuri, iar grupurile, organizaţiile sunt dificil de definit, astfel încât ambiguitatea creşte. De aceea trebuie evitate modelele superficiale ale culturii organizaţionale în favoarea unor „modele antropologice mai detaliate şi mai complexe" [8, p.24-25].

E.Schein identifică trei niveluri de manifestare a culturii organizaţiei:

1. **Primul nivel include artefactele**. Acesta este stratul exterior, reprezentat de simbolurile şi produsele care se concretizează în lucruri observabile, cum ar fi arhitectura, designul, vestimentaţia, tehnologiile, obiceiurile, ritualurile, miturile, istorioarele etc. Baza tehnico-materială a organizaţiei influenţează şi reflectă cultura sa.

2. **Valorile şi normele** dominante adoptate şi partajate de salariaţii organizaţiei. Acorduri, scopuri, regulamente, norme etice, care se dezvoltă în cadrul echipelor de lucru şi călăuzesc politica unei organizaţii faţă de propriii angajaţi şi clienţi. Valorile influenţează înţelegerea referitoare la ceea ce este bun sau rău în cadrul organizaţiei, ele fiind strâns legate de idealurile caracteristice unui grup uman. Normele reprezintă opinia grupului despre ceea ce este corect şi incorect. Ele se pot concretiza din punct de vedere formal în legi, iar din punct de vedere informal – în control social.

3. **Supoziţiile de bază** despre viaţă, existenţa umană. Este nivelul cel mai profund, care reuneşte credinţele, convingerile salariaţilor, concepţiile privind sensul şi modalităţile de desfăşurare a activităţilor în cadrul organizaţiei. Deşi gradul de abstractizare este înalt, ele au cea mai mare influentă asupra membrilor organizaţiei [7, p.36].

Definind cultura organizaţională drept „modalitatea prin care grupul de oameni îşi soluţionează problemele de adaptare la mediul extern şi de integrare internă prin intermediul procedeelor, regulilor, legilor care s-au justificat în trecut şi care sunt actuale în prezent, E.Schein menţionează că acestea reprezintă punctul de plecare în alegerea deciziei angajaţilor, metoda acceptată de acţiune, analiză şi de luare a deciziei. Membrii organizaţiei nu se gândesc la esenţa acestor legi, ei de la bun început le consideră juste" [8, p.66]. Problemele de integrare internă sunt cele care ţin de instaurarea şi menţinerea relaţiilor de muncă pozitive între membrii organizaţiei. Metodele elaborate, care au funcţionat destul de bine o perioadă mare de timp, pot fi considerate eficiente şi transmise altor generaţii. Schein înţelege prin *cultura organizaţiei* un ansamblu de valori, practici, modele de comportare, ritualuri, tradiţii care sunt transindividuale. Deşi fiecare individ le ştie şi le practică în organizaţie, ele dispun de o constituţionalitate proprie, structurală, stabilă şi independentă de personalităţi. Structura culturii organizaţiei rezultă din coerenţa mesajelor componentelor, din semnificaţiile integrate care operează ca un tot unitar. O regulă sau o tradiţie, un ritual sau o valoare se completează reciproc cu altele care au un sens în organizaţia respectivă.

Oamenii sunt cei care creează cultura şi, în acelaşi timp, sunt modelaţi de ea. Fiecare individ este purtătorul unor modele de gândire, simţire şi acţiune dobândite de-a lungul vieţii sale. Profesorul olandez Geert Hofstede a adus o contribuţie majoră în perceperea culturii organizaţionale. În lucrarea *Managementul structurilor multiculturale*, defineşte cultura ca un fenomen colectiv, partajată de oamenii care trăiesc sau au trăit în acelaşi mediu social, unde a fost învăţată. Condiţionarea culturală este adânc înrădăcinată în subconştientul nostru şi adesea recunoaştem propriile noastre atribute culturale când ne comparăm cu oamenii din alte culturi. Hofstede a readus în discuţie importanţa şi trăsăturile culturii organizaţionale şi interdependenţele ei cu cultura naţională. În opinia sa, cultura organizaţională este: a) holistică, în sensul că reprezintă mai mult decât suma părţilor componente; b) determinată istoric, întrucât reflectă evoluţia în timp a organizaţiei; c) conectată la elementele de natură antropologică; d) fundamentată social, deoarece este creată şi păstrată de persoanele din organizaţie; e) greu de modificat datorită elementelor complexe umane implicate.

Analizând asemenea fenomen complex, cum este cultura organizaţională, este necesar să luăm în considerare fiecare dintre teoriile menţionate, deoarece ele ne ajută să înţelegem mai multe aspecte ale acesteia. Toate aceste puncte de vedere în analiza culturii organizaţionale sunt complementare şi nu se exclud reciproc. Abordarea antropologică însă, orientată spre identificarea simbolurilor, valorilor şi prezumţiilor de bază acceptate de către un grup uman, axată pe studiul comportamentelor individuale şi de grup, pe studiul istoriei şi tradiţiilor organizaţiei, pe schimbările ce au loc la nivelul mentalităţilor, are ca obiectiv principal creşterea aderenţei personalului la misiunea organizaţiei, îmbunătăţirea climatului sociopsihologic de muncă şi motivarea personalului, şi exprimă, în opinia noastră, modul de existenţă a organizaţiei.

Referinţe:

1. Baba M. Organizational Culture // Anthropology of Work Review. - 1989. - No.10.
2. Dicţionar de etnologie şi antropologie / Volum coord.: P.Bonte, M.Izard. - Iaşi: Polirom, 2007. - 799 p.
3. Hamada T. Perspective on Organizational Culture // Anthropology of Work Review. - 1989. - No.10.
4. Hofstede G. Managementul structurilor multiculturale. - Bucureşti: Economica, 1996. - 304 p.
5. Ionescu Gh.Gh. Dimensiunile culturale ale managementului. - Bucureşti: Economica, 1996.- 266 p.
6. Robbins St. Organizational Behavior. - New Jersey: Prentice Hall, 2001. - 190 p.
7. Питерс Т., Уотерман Р. В поисках эффективного управления: опыт лучших компаний. - Москва: Прогресс, 1986. - 427 с.
8. Шейн Э. Организационная культура и лидерство. - Санкт-Петербург: Питер, 2002. - 335 с.

Prezentat la 22.05.2009

POETUL GRIGORE VIERU: POZIȚIE CIVICĂ ŞI DEMNITATE NAȚIONALĂ

Lidia GROSU

Catedra Literatura Română şi Teorie Literară

Les vers de Grigore Vieru comportent des idées qui mobilisent aux méditations en respectant le droit du Dieux: chaque arbre – avec son ombre; chaque peuple – avec ses droits à la détermination, mais l'amour manifesté à travers le mot écrit et le mot parlé est l'un des sentiments primaires qui peut vaincre et détester le mensonge, qui peut ignorer l'hypocrisie dans une société dont les valeurs morales doivent être maintenues. Cela tient inévitablement de la dignité nationale de chaque personne.

Nu putem vorbi despre demnitatea națională, lăsând în umbră noțiunea de *demnitate umană* Noțiunea respectivă a fost definită de mai mulți filosofi ca o valoare interioară. Astfel, profesorii V.Țapoc şi T.Țărdea sunt de părerea că „demnitatea – această componentă înnăscută a sufletului nostru nu ține de rațiune, ci de elementul afectiv al acestuia (sufletul) – sentimentele", precizând în continuare că „datorită sentimentelor mediul social în care trăim capătă pentru noi semnificație, valoare" [1, p.98]. Din acest considerent, demnitatea umană este privită şi ca „măsură de apreciere între oameni" [2, p.12], care nu se supune anumitelor legi. Filosoful D.Căldare dezvăluie şi alte caracteristici ale noțiunii respective, fiind de părerea că „cinstea şi demnitatea reprezintă două categorii-noțiuni corelative care exprimă valoarea morală supremă a omului" [3, p.64], totodată specificând că *cinstea* este un stimulent al datoriei sociale a omului.

Analizând aceste şi alte deduceri exprimate de savanți, desprindem mai multe ipostaze ale demnității, una dintre ele fiind demnitatea națională, care nu este altceva decât o categorie filosofico-literară distinctă, percepută la oamenii ce pun preț pe tot ce ține de cultura, istoria, tradițiile, limba unui popor – valori ce determină identitatea acestuia. Cu alte cuvinte, „demnitatea națională corelează direct cu iubirea de neam, de plai, de pământul natal" [4, p.14]. Pornind de la această idee, dacă tot nu dispunem de o formulă exactă a demnității naționale, posibil, am putea să o deducem în baza sentimentelor trăite în parte de fiecare membru al unei societăți în care acesta se dezvoltă, ca expresie a calităților cultivate pe parcursul anilor şi, în cele din urmă, doar gradul înalt al profunzimii acestora, cu accentele pe *iubirea de neam, țară, limbă, istorie, tradiții* etc., care ne permit să vorbim şi de un nivel adecvat al educației, vor marca o reală contribuție, dar şi apreciere, în dezvăluirea noțiunii respective. Notată prin ***DN***, ea nu ar fi decât o reflectare, un echivalent al sumei tuturor iubirilor menționate anterior, ele fiind specificate de poetul N.Dabija ca *„doruri interzise"**(DI)*** în plan social politic în perioada totalitarismului ex-sovietic sau în alte situații de reprimare a voinței poporului. Cu alte cuvinte, demnitatea națională este egală cu suma „dorurilor interzise" $(DN=DI+DI_1+DI_2+DI_3+\ldots+DI_n)$, şi în cazul când omul o posedă, el este rezistent întru a-şi apăra convingerile sale, poziția sa fiind una fermă, atitudinea civică – una destoinică, iar curajul – unul desăvârşit întru a-i spune adevărului pe nume, indiferent de perioadele evoluționiste, inclusiv şi ale intemperiilor.

O personalitate marcantă, care corespunde întru totul indicilor menționați ai demnității naționale şi la a cărei operă ne referim în continuare, a fost şi rămâne marele poet Grigore Vieru, scriitorul redutabil, cu mare priză la cititorii de orice vârstă, peste care valul uitării nu se va arunca niciodată. Ecoul operei lui valoroase şi de mare popularitate, studiată profund de critica contemporană, are şi va avea un viu răsunet în vâltoarea timpurilor şi în rândurile viitoarelor generații care, mobilizate de propriile stări de spirit, vor recepta şi se vor pătrunde de adevăratele dimensiuni ale acestei moşteniri literare, pe cât de relevantă, pe atât de inedită, descoperind noi şi noi sensuri cu decodificarea gândului cifrat, ale motivelor fundamentale, prin care lirismul cetățenesc străbate necontenit sufletul omenesc întru a-l plasa într-o perpetuă şi tulburătoare mişcare a sentimentelor prin deducerea a noi şi noi formule poetice.

În articolul de față, ne propunem un dialog cu universul Grigore Vieru, prin care trăiri de intensitate sporită, concepute ca „doruri interzise" în plan social-politic – de libertate, țară, neam, credință – vor fi exprimate ulterior de poet doar printr-o singură frază: „Dacă visul unora a fost ori este să ajungă în Cosmos, eu viața întreagă am visat să trec Prutul". Aceste „doruri interzise" capătă o rezonanță în întreaga sa operă, inclusiv şi în literatura pentru copii: *Cerul e țesut din stele, /Luncile – din floricele, / Numai dorul strămoşesc – /Din*

*cuvântul românesc (**Dorul şi limba**),* ele având ca suport înalta sa poziție civică şi demnitatea națională, tangențial legate de devotamentul unui patetic, cu un înalt grad de responsabilitate, care ne-a ținut o prelegere continuă de patriotism: *Cânt a Patriei ființa /Şi-a ei rodnică țărână, / Ce-a născut în suferință / Limba noastră cea română (**Limba noastră cea română**)*. Doza considerabilă de pacifism înnăscut întru susținerea revenirii noastre la izvoarele neamului, la trecutul nostru istoric *(„...Vin din munții latiniei / Deci şi scrisul mi-i latin…”)*, subliniază şi buna intenție de a ne pătrunde de adevărul incontestabil referitor la sorgintea poporului nostru, a limbii vorbite de el, inclusiv revenirea la credința în Dumnezeu (demnitatea creştină) prin care *„în lumina viselor ude, / rană pe rană în taină se vindecă”,* tentații exprimate prin diverse figuri de stil. Aceste vise „ude” au o cu totul altă semnificație decât acea propriu-zisă – de vise ascunse, împărtăşite de durere, realizarea lor fiind percepută ca îndoielnică, dar cu tentă de a atinge incredibilul prin rugă: *Intră în templu, om al durerii. / Nu-i o ruşine să intri-n biserică. / E o ruşine liniştea serii / A o preface-n cazarmă isterică (**La Mănăstirea Căpriana**)*. „O comparație psihologică ce luminează întreaga poezie, o metaforă sau un simbol deschizător de noi şi sugestive viziuni fulgurante asupra realităților evocate, o întorsătură expresivă neprevăzută sau o zicere poetică spirituală întotdeauna vin să concentreze arderea lăuntrică a poetului, ajunsă la punctul de sus, într-un nucleu emotiv de puternică şi inepuizabilă emanație ideatică” [5, p.257]. Astfel, „cazarma isterică” poartă însemnul unui regim dictatorial, gând cifrat de poet şi în alte poeme, de altfel cu dorința nemascată de a face auzit un mare adevăr: orice popor, oricât de mic, are dreptul la autodeterminare – la limba, istoria, cultura şi tradițiile sale – drept ignorat şi neglijat în permanență de *ostaticii* învățăturii marxist-leniniste, dar şi de străinii care, imigrați, ar datora respectarea legilor, a ordinii stabilite de țara-gazdă, fără a-şi impune propriul lor mod de viață băştinaşilor, cu atât mai mult, graiurile străine, istoriile integrate: *Bre muscale, am ostenit / Să te-ascult necontenit, / Să te-ascult neîncetat / Că m-ai fost eliberat; / Că m-ai ajutat isteț / Să trăiesc un timp măreț, / Nu zic nu: te-ai şi bătut, / Dar noi ceilalți ce-am făcut: / Bielarusul şi armeanul, / Românul şi americanul?.../ Fără ceilalți, negreşit, / Azi nemțeşte-ai fi grăit / Şi cerşeai chirilița, / Limba, cântul, şcoala ta, / Hramul tău şi propriul pom... / Bre muscale, fii, bre, om! (**Ascultă**)*. Aceste gânduri constituie poanta sugestivă, imaginea clară a fenomenului de ideologizare în masă, care nu este altceva decât ecoul unei dramatice realități cu patologia incurabilă a unei societăți, extinsă în timp: *În mine a lovit străinul / De Paşti sau Denii. / Dar încolțitu-m-au bezmetici / Şi moldovenii. / Că nu suntem români străinul / Pe-a lui o ține. / Şi-ai mei mai tare-l cred pe dânsul / Decât pe mine… (**Basarabie cu jale**)*.

Eul liric evoluează în calitate de scut şi spadă al valorilor naționale, păstrându-le ca epicentru al idealului în cazul în care soarta unui popor este determinată de poziția sa geografică şi orice străin ar putea dicta şi impune legile sale (*...Tu, preschimbată într-o gară / În care cine vrea coboară, / Prin care cine vrea se plimbă / Scuipând în datini şi în limbă...*), iar îndemnul, în acest caz, este unul categoric, care reflectă pronunțat stările de spirit demascatoare, or, acest *caracter* devine elocvent în versurile: *Ridică-te din suferință / Şi din cazonă umilință!* (***Ridică-te***), calificative transformate în nişte aspecte aproape rigide, chiar poate definitorii ale basarabeanului, felului său de-a fi, deloc salutabile în cadrul unui regim comunist şi care nu-l mai pot caracteriza pe omul simplu decât lipsit de demnitate din cauza fricii.

„Sinceritatea şi simplitatea, profunzimea şi dramatismul tulburător, naturalețea şi melodicitatea folclorică – toate acestea, îmbinate fiind cu o sensibilitate profundă şi cu un excepțional dar de a pătrunde în tainițele adânci ale autohtonului, sunt calitățile definitorii care asigură poeziei lui Grigore Vieru o originalitate pronunțată şi un adânc caracter național” [6, p.236]. Toate aceste calități ale poetului Gr. Vieru l-au ajutat să se distingă prin libertatea sa spirituală, atingând cea mai înaltă treaptă a demnității umane.

O dovadă în favoarea acestei idei este elucidarea aşa-numitei „spălari de creier” a omului simplu în perioada totalitarismului în următoarele versuri, pe motive folclorice, din ***Cântec popular***: *Când pe lume-am apărut / La o margine de Prut, / Lânga râul pătimit, / O străină m-a răpit / Şi astfel mă legăna: / „Nani, nani, nani-na, / Peste Prut trăiesc jandarmi, / Să creşti mare, să îi sfarmi! /Peste Prut trăiesc potăi, / Iar nu frățiorii tăi! / Deor striga: «române drag», / Pune mâna pe ciomag, / De-ai să-i vezi cântând de dor, / Pune mâna pe topor! / De ți-or spune că ți-s frați / Să nu-i laşi nespintecați!... ”.* Şi nici o scuză nu se acceptă în cazul scopului bine determinat prin nişte mijloace meschine – ideologizarea în masă – întru menținerea puterii prin diverse metode himerice reprobabile aplicate, care erau cu atât mai eficace, cu cât rădăcinile lor îşi aveau pornirea din omulcopil: *.../ Copil prost, copil furat, / Frate, rău te-am suparat! / Dar eu nici o vină n-am, / Fost-am despărțit de neam / Şi chiar Domnul Cel de Sus / A tăcut şi nu mi-a spus / Care e măicuța mea, / Şi nici maica spusu-mi-a.*

Sentimente înalte de mândrie pentru demnitatea sa, dar şi de euforie, le trăieşte eul liric înzestrat cu o capacitate de rezistenţă uimitoare, chiar dacă aceste calităţi sunt periclitate intuitiv de îngâmfare, laşitate, minciună, dar şi de sentimentul de fidelitate pentru idealuri în versurile: *Sunt fericit / Că n-am cântat păunii. / Cântat-am mărul înflorit: / Cel ruşinându-se / De trupul gol al Lunii, / Izvorul care reînvață / De unde vine, / Când s-a fost născut / Şi malul sfredelit / De țipătul durut / Pe care-l dau lăstunii. / Că nu aurul eu număr, / Ci stelele din cer / Şi-n lacrima de lut – / Străbunii* (***Despre fericire***). Confortul devine artificial în cazul unor metale prețioase, iar frumusețea – de suprafață în cazul când gradul de comprehensibilitate a noțiunii de *păun* se impune a deveni mult mai largă decât cea a numelui unei simple *păsări exotice*, iar spațiul valorii simbolice pe care o poartă este cu atât mai redus, cu cât subînțelegem că el este impus să cedeze, în cele din urmă, în fața luxului intelectual şi sufletesc, foarte sugestiv când este vorba de feluritele graiuri ale naturii înconjurătoare pe care se axează un întreg univers şi în care a încăput *izvorul, mărul înflorit, luna, lăstunii, stelele,* dar şi *iarba, roua (Cămaşa ta e la fel / Cu cea a soldatului, / Ah, firule de iarbă!.../ Cum de-ți păstrezi mirosul, / Frumosul tău miros de iarbă? / Cum de nu miroşi / A bocanc, bunăoară, / A bocanc mărşăluind?)* (***Cămaşa ta e la fel***), *codrul cu doinele* – toate, în creația lui Grigore Vieru, păstrând ipostaza majoră a existenței românului, expresivitatea coloritului ei, constituite şi ca nişte distincte naționale care ne caracterizează ființa: *Originea? / – Ar şi semăn / Dealul acela din prelungirea codrilor. / Ştiu toate doinele.* (***Formular***).

„Acolo unde există maturitate politică, există şi demnitate națională, iar acolo unde se manifestă demnitatea națională, răsar şi zorii victoriei", va remarca poetul în unul din ultimele sale discursuri înflăcărate. Or, această maturitate politică l-a caracterizat pe poetul Grigore Vieru anume prin legătura sa organică triplă cu Țara, Eminescu, latinitatea, trăind cu pasiune marea iubire față de conținutul acestor noțiuni: *...Suntem în cuvânt şi-n toate, / Floare de latinitate / Sub un cer cu stele sudice! / De avem sau nu dreptate, / Eminescu să ne judece...*Verbului viu, consacrat lui Eminescu, îi este atribuit un imens imperiu în a cărui spațiu încape un întreg popor prin care micile energii se desprind ca nişte flăcări din materia ființei noastre pe care o formează una imensă – dragostea cu toate dorurile, ca expresie a manifestării demnității: *Locuiesc la marginea / unei iubiri: / La mijlocul ei / trăieşte credința mea* (***Locuiesc***), în pofida suferinței prin care se subliniază destinul dramatic al eului liric: *... Mi-l furară, Doamne, adineauri / Pe înaltul Domn cu tot cu lauri. / Mă uscam de dor, în piept cu plânsul, / Nu ştiam că dor mi-era de dânsul, / Nu ştiam că doina mi-o furară / Cu străvechea şi frumoasa Țară – Eminescu* (***Eminescu***).

La începutul secolului al XX-lea, scriitorul A.Vlăhuță sublinia: „ ... Ca să aveți talent, vă trebuie, întâi şi întâi, o inimă mare-mare şi bună, şi pururea deschisă, ca să intre în ea de pretutindeni, iubirea, grijile, temerile şi speranțele, suferințele şi bucuriile vieții altora..." [7, p.92]. Reieşind din cele menționate, toate calitățile pozitive, ca expresie a demnității, intensifică dezvoltarea şi manifestarea talentului, iar în cazul lui Grigore Vieru sufletul şi talentul s-au aflat într-o interdependență înnăscută.

Aşa cum „literatura este arta cuvântului, şi cuvântul în toate planurile lui de la înțelesul şi până la învelişul lui armonios, nu poate lăsa nepăsător pe artist" [8, p.121], Gr.Vieru va înregistra performanțe supreme în materie de valorificare a frumosului limbii şi va pune astfel preț pe tot ce ține de măreția graiului matern, ferindu-l de pauperizare şi altoind pe trunchiul lui cele mai nobile gânduri, iar limbajul prin care va exprima legătura cu realitatea dorită, percepută, ca expresie a trăirilor interioare, va rămâne permanenta metaforă care îl va ține într-o alianță de nezdruncinat cu propriul zbucium, fiind ferm convins de logica şi adevărul enunțat, devenit în continuare slogan nu doar din necesitate: „A vorbi sănătos limba mamei este o datorie. O datorie patriotică", iar: *În al limbilor tezaur / Pururea o să rămână / Limba doinelor de aur, / Limba noastră cea română* (***Limba noastră cea română***). Din această perspectivă „…versurile lui vin fierbinți , palpitând până la ultima virgulă, vin să strecoare în sufletul cititorului un fior de dragoste şi sfințenie pentru frământul natal" [9, p.7], proiectându-şi propriile repere ale creației prin toate dorurile ce au tangențe sau se contopesc cu dorul de mamă, Patrie, Dumnezeu, chiar dacă subtilitatea, sub aspectul metaforei, conturează viu imaginea dintr-o dublă ipostază, păstrând semnificația valoroasă din care se desprinde sacrul. În versurile: *Mamă, / tu eşti Patria mea! / Creştetul tău – vârful muntelui / Acoperit cu nea. / Ochii tăi – flori albastre…* apare ideea triplei coeziuni dintre *țara-mamă* geografică de origine, care constituie o unitate națională prin limbă, cultură etc. cu *țara de baştină,* aceasta, la rândul ei, fiind un tot întreg cu *mama biologică spirituală* sau chiar, în alt caz, evocând dubla ipostază a dorului care atinge divinul în alt poem: *Mă-ntorc în Dumnezeu. / Cu alte cuvinte, / în Patria mea mă-ntorc: /Dumnezeu şi Patria / Sunt una.*

Deschiderea spre reperele existențiale fundamentale proiectează reflecția unei noi lumini în cadrul dispariției, fie şi parțiale, a conştiinței ideologice în favoarea celei naționale. Sunt nişte probleme cardinale de care este preocupat eul liric, şi în acest dialog cu universul se resimte o energie inepuizabilă prin care vorbesc stările de spirit.

De fapt, **Patria** la Gr.Vieru începe chiar de la casa părintească în poemul ***Acasa***: *Ma trezesc dimineața / cu toate lăicerele casei pe mine, / ostenit de greul lor colorat. / „Ma temeam să nu-ți fie frig, / zice mama.* Greul colorat ar semnifica simultan povara trecutului cu multe lipsuri şi neajutorare, dar şi blândețea nopților care apropia două ființe singuratice – băiețelul şi greieraşul, prin „îndeletnicirile", dar şi dorințele în parte a fiecăruia dintre aceştia: *Cântă-un greier din aripă: / „Greieraş, nu țârâi, / Mama s-a culcat o clipă / Şi o poți trezi, cri-cri!" / Greieraşul făra casă: / „Uite, nu mai țârâi, jur, / Dar şi frunza să nu cază… / De ce cade ea, zur-zur?"(**Greieraşul**)*. Specificul național este prezent în culori, şi prin prisma lor intuim existența unor tradiții valoroase din străbuni, acest fapt depăşind nişte incertitudini psihologice întru a păstra armonia între cele două dimensiuni ale timpului – copilărie-maturitate – când este vorba de o revedere, de o reîntâlnire şi o reconsiderare: *Mă aplec să le sărut mâna, / ele* (rudele – n.a.) *şi-o smulg îndărăt: / „Nu trebuie…/ ruşinându-se de pământul / de sub unghii şi din / crăpăturile palmelor / „O, neamule, tu, / adunat grămăjoară, / ai putea să încapi / într-o singură icoană."* Condensările de imagini reuşite, de fixare neordinară a unor particularități definitorii, caracteristice unui neam, dar şi limbajul convențional denotă calitatea de suveran al trăirilor artistului, fixate în „galaxii verbale" (***Ştefan Augustin Doinaş***), în stare să cuprindă clipa în ploi de verbe ca pe un trofeu la hotarul dintre imaginar şi real. Prezența simbolului imaginii divine confirmă sentimentul de mândrie manifestat de eul liric pentru calitatea de smerenie înălțătoare a unui popor, tot din acest considerent păstrându-şi trăsătura distinctă de „neam ales şi binecuvântat de Dumnezeu", gând menționat sub diverse aspecte nu o singură dată în literatură [10, p.49], dar care, în plan social-politic îi ştirbeşte imaginea.

Proiecția reveriei diurne în poemul ***Acolo pe unde***, de facto, presupune un tărâm mai larg – cel al provenienței noastre prin regăsirea de sine, duminica deşteptării noastre rămânând Prutul: *Acolo pe unde / Trecuse ieri Podul de Flori, / Fericirea lui de o zi, / Azi parcă s-au înnodat, / Ca nişte câini, / Toate frontierele / Dintre lumi*. Mult râvnita, parcă la prima vedere, descătuşare este, de fapt, o perindare a evenimentelor în continuare, poanta constituindu-se în „frontiere înnodate", nodul având şi conotație de moment culminant, greu de depăşit, îndeosebi când eul liric este decepționat. Dar în cadrul calităților morale ale conaționalilor, pe fondalul unor evenimente, departe de a fi pozitive în atitudinea față de aceştia, se declanşează răzvrătiri pe atât doar, pe cât *noul* încearcă poate nu atât să provoace spiritele, cât să manifeste tendința de a găsi un răspuns adecvat la întrebările retorice care ne frământă. Prutul este râul în care se oglindeşte sârma ghimpată care sfârtecă pământul țării şi pe care poetul o vede într-o nouă haină – cea firească: *Frate, eu cred că Prutul / Cel limpede cândva /A venit la noi / Odată cu oamenii Bucovinei / Poate că chiar Prutul / Cu suferințele sale de azi / Este cântecul acela, / Poate că el este. / Podul întins peste / Întreaga Țară"*(***Puntea de peste Prut***), iar imaginea mamei se contopeşte cu cea a țării-mume, frecvent întâlnită în întreaga creație: *Această punte, Doamne, / De se va prăbusi, / Întinde-s-or în locu-i / Mâini două - a maica-mi*" (***Această lună lină***).

Imaginea sufletului basarabean este sensibilitatea, uneori poate latentă, alteori reflectată şi în exterior, după cum ne sugerează poemul ***Aceştia suntem noi***: *Aceştia suntem noi: / Buni cât se cuvine/ În mijlocul răului./ Răi – niciodată. / Se miră noaptea/ Că a clocit sub ea / Întuneric, / Dar au ieşit / Pui de lumină*. Cea din urmă metaforă poartă amprenta unei *dimineți a deşteptării*, iar noaptea, întunericul – cea a unui trecut infernal cu imperii nesățioase. Emoțiile se cuprind într-o efervescență continuă ce se revarsă într-un limbaj susținut de o tonalitate multidimensională, din care se desprinde solemnitatea, sobrietatea, revolta, sarcasmul, (acestea din urmă – fără a atinge gradul de animozitate), dar şi cumpătarea, toleranța eului liric, sentimentul de gratitudine întru a susține următoarea opinie: „conținutul de idei, de senzații şi de emoții determină caracterul uneltei lingvistice a scriitorului, dar nu numai acest conținut" [11, p.122]: *Credeam că un noroc e plaga, / Un bine graiul cel slutit. / Citesc azi pe Arghezi, Blaga – /Ce tare, Doamne, - am fost mințit!...*

Aproape în toată opera literară valoarea estetică poartă amprenta etnicității, dar şi cea a iubirii, care revigorează straturile de adâncime, contribuind la contopirea crezului spiritual cu cel național: *Iar când nu poți / Nici plânge şi nici râde / Când nu poți mângâia / Şi nici cânta, / Cu-al tău pământ / Cu cerul tău în față, / Tu taci atunce / Tot în limba ta* (***În limba ta***). Din considerentul că „nu avem să refacem limba, ci să ne-o iubim şi să cinstim pe cei ce ni-au plasmuit-o – atât de frumoasă şi de înțeleaptă cum avem" [12, p.43], Gr.Vieru va acorda un spațiu aparte în creația sa limbii materne: *Iar când nu poți / Nici plânge şi nici râde, / Când nu poți mângâia / Şi nici cânta, / Cu-al tău pământ, / Cu cerul tău în față, / Tu taci atuncea / Tot în limba ta.*

Acest spaţiu va fi unul compensativ pentru cele pierdute, la rând cu dorul de redobândire a valorilor naționale – scrisul nostru latin, Gr. Vieru promovând demnitatea națională ca parte integrantă a demnității umane: *Sunt un om al nemâniei, / Lumii astea nestrăin. / Vin din munții latiniei, / Deci, și scrisul mi-i latin! / Zis-a cerul: „Fiecare / Cu-al său port, cu legea sa!" / Scrisul ei şi râma-l are, / Eu de ce nu l-aş avea?! / Ah, din sângele ființei / Ni l-ați smuls şi pângărit / Şi pe lemnul suferinței / Ca pe Crist l-ați răstignit!* (***Cântare scrisului nostru***). Versurile comportă idei profunde ce mobilizează la meditații întru respectarea legii Celui de Sus – fiecare pom cu umbra sa; fiecare popor – cu dreptul la autodeterminare, dar dragostea față de adevărul transmis prin cuvântul scris şi rostit este unul dintre sentimentele cu rolul primordial de a învinge şi detesta minciuna, a ignora ipocrizia într-o societate în care valorile morale se pierd: *E falsă mila ori e mută, / Iar crucea de la piept e joc. / În moarte tot mai mulți se mută, / Văzând că-n viață nu au loc. / Atâtea vorbe şi minciuni, / Atâtea seci promisiuni! / De ce-ai dat, Doamne, grai la om, / Iar nu la floare şi la pom?!*"(***De ce-ai dat, Doamne?***). Limba a ajuns să fie nu doar un mijloc de comunicare agreabil, bazat pe o cultură generală adecvată, ci şi unul ce poate provoca incertitudini atunci când demnitatea este lipsă, fapt neatestat în lumea florei şi faunei care rămâne o lume diferită – deosebit de frumoasă, comparativ cu cea a omului.

Vom menționa că întreaga activitate scriitoricească a lui Gr.Vieru este un model de colaborare dintre omul de creație, care aproape ajunge până la cosmopolitism când este vorba de poetul aflat tête-à-tête cu natura înconjurătoare, şi cititor în lumina aşa-numitei *revoluții* artistice, prin elaborarea unui cod cifrat al versului – un adevărat alfabet Morse al poeziei în cadrul metaforei. Aşa cum poetica dorurilor sale îşi are izvorul în adâncimile acestei figuri de stil, ea devine o adevărată armă tăinuită a poetului, chiar la ora de vârf a cenzurii, în acest sens purtând un dialog cu sinele şi cu poezia: *Vântu-n care zbor, vânt cald, / Încă n-a venit / Apa-n care eu mă scald încă n-a venit.* În calitate de reglator al echilibrelor cosmice şi morale de care la moment eul liric duce lipsă, vântul rămâne un suport al lumii, iar apa este originea creației, purificarea, prospețimea inspirației şi centrul de regenescență, în care eul liric deşteptat se află în aşteptare. Este de menționat că aerul, pământul, focul, apa sunt elemente clasice pe care eul liric le are ca pe o axă în totalitatea nenumăratelor simboluri ce-şi găsesc afinități cu ştiințele despre cosmos.

Revenind la ideea despre personalitatea în formare, putem afirma că aceasta este condiționată de mediul supus unor procese social-politice continuu, caracteristice pentru anumite perioade. Ideologia ex-sovietică a contribuit la transformarea acestui mediu într-o fabrică de roboți, manipulați şi dirijați încă de pe băncile grădinițelor, apoi ale şcolilor, instituțiilor de învățământ, iar literatura interzisă devine fructul dorit de către omul de factură intelectuală, îndeosebi al omului de creație.

A fi talentat şi apreciat, a-ți urma calea, acceptând destinul aflat în contradictoriu cu realitatea crudă, dar într-un dialog permanent cu adevărul, gând exprimat în mai multe poeme, putea fi realizat doar de un mare maestru al condeiului cu intuiția sa regenerativă în perceperea naturii lucrurilor. Cu acest calificativ, poetul şi-a adunat în palmares file alese, scrise cu penița înmuiată în inima accidentată şi plină de durere nu doar fizică, dar şi morală *(rostesc cuvinte / ca sa iau aer...)*, ținând piept cu dârzenie molestărilor banale şi necontenitelor hărțuiri psihologice prin spiritul său civic angajat: *Frate, / eu pot muri oricând, / dar nu şi oriunde. / Eu nu pot muri / decât cu chipul răsfrânt / „în acest geniu al ierbii / care e roua".* (***Biblioteca de rouă***), prin prezența tonului solemn: *Ştiu: cândva, la miez de noapte, / Ori la răsărit de soare, / Stingemi-s-or ochii mie / Tot deasupra cărții sale.* (***Legământ***), dar şi a unuia plin de indignare: *Pământule, tu, cel de glorii! / Te caut prin străvechi istorii, / Că-n vremea noastră de acuma / Ce-a mai rămas din tine? huma!* (***Ridică-te***), prin lirismul înnăscut cu încărcătură emotivă sporită: *...Tu, floare, tot ai mamă? / De ai, de bună seamă: / Atunci când înfloreşti, / De ea îți aminteşti...* (***Tu, iarbă tot ai mamă?***), dar şi prin măreția vocabulei lipsite de agresivitate: *Aşa este, frate: / Râul cel mic / Când se varsă / În cel mare, / Îşi pierde numele.* (***Frate eu cred că Prutul...***), prin care curge lumina hărăzită de Dumnezeu spre a orienta spre duminica deşteptării, paşi spre care se vor îndrepta fiecare din acei care, cel puțin, vor intui existența cu simțul dreptății, şi cu atât mai mult pentru acei care vor trăi acest adevăr în toată plinătatea profunzimii lui: *Din Basarabia vă scriu, / Dulci frați de dincolo de Prut! / Vă scriu cum pot şi prea târziu, / Mi-e dor de voi şi vă sărut...* (***Scrisoare din Basarabia***).

Coloritul expresiilor, al imaginii, semnificația detaliului şi bogăția formează un topos prin care mai inocentă decât inocența doar inocența poate fi: *Merg pe pământ / Şi sun ca vioara. / Toate îmi par că sunt / Prima oară. / Ca un copil / Aştept dimineața, / Până la lacrimi / Mi-e dragă viața.* (***Ca prima oară***), vioara fiind un detaliu distinct național prin care (de ce nu?) ar vorbi istoria, de veacuri, eul liric aici având şi calitatea de tribun.

Aflat la straja intereselor naționale, Gr.Vieru a stat ca un adevărat ostaş apărând limba mamei, a cântecului de libertate şi conştientizând că „limba unui popor este istoria lui şi numai vorbindu-ne corect şi frumos

limba, tinzând a o vorbi frumos şi corect, omenim astfel pe străbuni, pe cei care au creat societatea cuvintelor civilizate” [13, p.143]. Fiind unul dintre acei care i-a „omenit întotdeauna pe străbuni”, Grigore Vieru prezintă „un nou mod de a gândi (de a oglindi universul) care atrage după sine nu un vocabular nou, ci un chip inedit de a descoperi valența cuvintelor” [14, p.574].

Toate poemele, dar în exclusivitate cele dedicate limbii, națiunii, iubirii de neam etc., sunt imnuri cu adevărat înălțătoare în care curg frumusețile unui popor alături de suferințele lui şi vin să ne familiarizeze cu subtilitățile şi convențiile artei poetice, fiind convins că ceea ce ne e scump şi ne aparține, chiar şi în durere, ne înalță, limba rămânând în permanență cea care ne transmite istoria şi în care odihneşte de veacuri adevărul deşi de multe ori hărțuit.

„Cu valențe de tribunal justițiar” (A.Codru), poetul Grigore Vieru condamnă, cu fireasca-i blajinătate de profet, calvarul unui pământ care şi-a dorit „reaprinderea candelei” şi a izbutit să o facă, transmițând această lumină următoarelor generații şi rămânând fidel idealurilor înalte: *Pentru ea noi văruim peretii, / Pentru ea mai sunt răniți poeții, / Pentru ea cresc florile visării / Pentru limba țării.* **(*Pentru Ea*)**.

Referințe:

1. Țapoc V., Țârdea T. Demnitatea şi grija de propria identitate – principii ale conservării energiei spirituale individuale şi naționale // Demnitatea – valoare supremă a omului şi națiunii. - Chişinău: Elan Poligraf, 2004.
2. Mereuță I. Demnitatea – valoare supremă a omului şi națiunii // Demnitatea – valoare supremă a omului şi națiunii. - Chişinău: Elan Poligraf, 2004.
3. Căldare D. Homosummae dignis (dignissimus) // Demnitatea – valoare supremă a omului şi națiunii. - Chişinău: Elan Poligraf, 2004.
4. Mereuță I. Op.cit.
5. Dolgan M. Eminesciene, Druțiene, Vierene. - Chişinău: CEP USM, 2008.
6. Ibidem.
7. Vlahuță A. File rupte. - Bucurețti, 1909. Citat după: Ciobanu A. Elogiu limbii materne. - Chişinău: Litera Internațional, 2007.
8. Vianu Tudor. Bogăție şi transparență // Probleme de stil şi artă literară. - Bucureşti, 1955. Citat după: Ciobanu A. Op.cit.
9. Druță I. Creația poetului // Vieru Gr. Numele tău. - Chişinău: Cartea moldovenească, 1968.
10. Cristescu F. Românii s-au încuscrit cu dacii // Purice M. Limba română - Chişinău: Tipografia Centrală, 1997.
11. Vianu Tudor. Op.cit.
12. Slavici Ioan. Eminescu şi limba românească // Amintiri. - Bucureşti, 1924.
13. Vieru Gr. O istorie vie // Elogiu limbii române. Citat după: Ciobanu A. Op.cit.
14. Călinescu G. Problema limbii literare // Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor. - Bucureşti, 1955.

Prezentat la 12.06.2009

 ISSN 1857-209X

СУДЬБЫ РУССКОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ В МОЛДОВЕ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Владимир НОСОВ, Ирина РЕМИЗОВА

Кафедра русской филологии

Articolul este dedicat istoriei ştiinţei despre literatura rusă în Moldova, precum şi stării sale actuale. Autorii se referă la problemele şi perspectivele ştiinţei literaturii, analizează cele mai remarcabile ediţii ştiinţifice din ultimele decenii. O atenţie deosebită se acordă rolului Universităţii de Stat din Moldova în formarea ştiinţei literaturii ruse în Moldova din ultimii 60 de ani.

The article about the history of the Russian study of literature in Moldova, as well as about its contemporary condition. The authors address themselves to the problems and prospects of the science of literature; analyze the most remarkable scientific editions of the last ten years. A special consideration is given to the role of the State University from Moldova in formation of the Russian study of literature in Moldova during the last 60 years.

История русского литературоведения в Молдове насчитывает не одно десятилетие. Первым его научным центром стала кафедра русской литературы государственного университета. Она ведёт своё летоисчисление со дня основания вуза в 1946 году. В разное время кафедрой руководили талантливые учёные и педагоги, среди которых в первую очередь хочется вспомнить Б.А. Трубецкого, Н.А. Паукова, М.А. Цебоеву. Они стояли у истоков организации преподавания русской литературы в молдавских школах и вузах, руководили научными направлениями, опубликовали многочисленные статьи, учебники, монографии. Профессор Б.А. Трубецкой одним из первых обратился к теме «Пушкин в Молдавии». Проведя огромную скрупулёзную работу по сбору и систематизации материала, он подготовил и издал под тем же названием монографию, получившую широкое признание специалистов и всей читающей публики. Профессор Б.А. Трубецкой внимательно изучал бессарабскую прессу XIX века, особенно те материалы, которые были посвящены вопросам литературы. В результате этой работы увидели свет его статьи «Л. Толстой в периодической печати Бессарабии», «А.П. Чехов в прессе Бессарабии», «Замысел романа Л.Н. Толстого "Декабристы" и Молдавия».

Велась работа и по другим направлениям. Только в 80-е годы на кафедре были подготовлены монографии Л.С. Радека «Герцен и Тургенев. Литературно-эстетическая полемика»; О.Н. Осмоловского «Достоевский и русский психологический роман»; Н.А. Кобзев написал монографию о творчестве А. Грина; В.В. Компанеец – автор монографии, посвящённой проблеме психологизма в русской прозе 20-х годов.

В середине 90-х годов в Молдавском государственном университете произошло слияние кафедр русского языка и русской литературы, в результате чего была образована кафедра русской филологии, существующая и поныне.

В последнее десятилетие научная работа на кафедру ведётся по следующим направлениям: русская литература и мировой литературный процесс; взаимовлияние русской и румынской литератур; русский фольклор Бессарабии; методика изучения и преподавания русской литературы в иноязычной среде; изучение творчества русских писателей Молдовы; проблемы теории литературы и литературной критики.

В центре внимания молдавских литературоведов остаётся творчество А.С. Пушкина. К 200-летию со дня рождения поэта кафедра русской филологии Молдавского государственного университета подготовила Пушкинский сборник, куда вошли статьи и материалы преподавателей разных учебных заведений республики.

Значительное место в нём занимают исследования, посвящённые бессарабскому периоду жизни поэта. Г.В. Бамбуляк в статье «Бытийное состояние Пушкина бессарабского периода» отмечает, что биографические сведения, которые давали бы представление о душевном состоянии Пушкина в бессарабский период, чрезвычайно скудны, дневниковые записи также малочисленны. Однако письма поэта могут помочь восстановить мир настроений и ощущений Пушкина тех лет. Автор статьи, комментируя умонастроения поэта бытийного порядка, тесно связывает свои рассуждения с анализом стихотворений

периода его южной ссылки. Л.Ф. Луцевич рассматривает в новом ракурсе поэму «Цыганы». Её статья называется «"Бессарабская" поэма А.С. Пушкина». «Доминантный историко-эпохальный и реально-географический хронотоп поэмы – Бессарабия… Время – ведущий компонент хронотопа – бессарабской поэмы включает различные формы: историческое, мифологическое, сюжетное, время героев и автора и др.» [1], – заявляет автор в начале статьи, подробно комментируя затем эти положения. Интересны наблюдения Н.И. Спорыш «А.И. Яцимирский о бессарабском периоде в жизни и творчестве А.С. Пушкина»; К.И. Кощуг «А.С. Пушкин и бессарабский поэт В.Л. Лашков».

Региональный компонент сборника стал важным, но не определяющим. В книге представлены и другие материалы, например, эссе-исследование В.Д. Чернелёва «Афористика Пушкина», статья Л.С. Радека «В магическом поле поэта (Онегин и Бельтов)», персоналии известных пушкинистов и т.д. Отрадным является тот факт, что в нём опубликованы статьи трёх молодых исследователей: И.В. Ремизовой, Н.И. Спорыш, К.И. Кощуг.

С удовлетворением хочется отметить, что Кишинёв по-прежнему остаётся одним из центров пушкиноведения: традиции учёных старшего поколения продолжает молодёжь. Молодые исследователи обращаются к проблеме влияния творчества Пушкина на писателей и поэтов Бессарабии.

Заметное место в русском литературоведении Молдавии занимает и русская литература XVIII века. На протяжении многих лет работает в этом направлении Л.Ф. Луцевич. Тема её исследования – «Русская псалтырная поэзия: Стихотворные переложения псалмов 18 века». Ещё в конце семидесятых годов Л.Ф. Луцевич обратилась к духовной лирике Сумарокова с эстетических позиций, выявила проблематику, соотносящуюся с просветительской эпохой, факты автобиографизма. Эти разработки легли в основу обширной работы «Псалтырь в литературе».

И.В. Ремизова подготовила хрестоматию по истории русской литературы XVIII века, в которой, наряду с программными произведениями классиков, даны биографические справки и варианты текстов, что позволяет использовать пособие не только в рамках основной дисциплины, но и при рассмотрении вопросов теории литературы и, в частности, проблем сопоставительного анализа художественных текстов.

Русская классическая литература также остаётся в центре внимания исследователей, живущих и работающих в Молдове. Г.В. Бамбуляк на протяжении многих лет изучает ключевые проблемы творчества Достоевского. Результатом этих исследований стал труд «Истина и её выражение в творчестве Достоевского», в котором автор рассматривает один из важнейших идейных аспектов прозы Ф. М. Достоевского.

Значительное внимание уделяли исследователи русскоязычным писателям Молдовы. И.М. Сухарева на материале произведений Л. Мищенко, К. Ковальджи, С. Пасько и других писателей, пишущих на русском языке, попыталась выявить особенности развития русскоязычной литературы в условиях иноязычной среды.

Не остался вне поля зрения и фольклор. Как известно, на территории нынешней Молдовы испокон веков вместе с коренным населением проживали представители разных национальностей: украинцы, болгары, русские, евреи, армяне, цыгане и др. Они сохранили свои обычаи, свою национальную культуру, обогащённую культурой соседних народов, они создали своё устное творчество. Вопросам русского фольклора в Молдавии значительное внимание уделяет В.Д. Чернелёв. Он выпустил два учебных пособия: «Структура русского фольклора» и «Сравнительная паремиология. История. Теория. Практика». Кроме того, он подготовил несколько сборников пословиц, поговорок, армейских шуток, велеризмов и т.д. В.Д. Чернёлев также разработал курс лекций по истории древнерусской литературы и издал учебное пособие «История древнерусской литературы. Курс лекций и хрестоматия».

Серьёзное внимание уделяется и вопросам развития русской литературы XX века. Хочется обратить внимание на теоретический аспект проблемы. В Молдове выходят статьи, посвящённые проблеме эволюции теории жанра в литературоведении и критике 20-х – 30-х годов. В.Н. Носов подготовил и издал учебное пособие «Проблема стиля и жанра в литературоведении и критике 20-х годов XX века», было издано учебное пособие И.В. Ремизовой «Типология и генезис верлибра», опубликованы статьи И.Э. Шиховой и В.М. Пуриче. В соавторстве В.Н. Носов и И.В. Ремизова выпустили в свет хрестоматию по теории литературы.

Не остались без внимания и вопросы методики преподавания литературы. Им была посвящена Республиканская научно-практическая конференция, организованная Молдавским государственным

университетом в 1998 году. В конференции приняли участие учёные, преподаватели высших и средних учебных заведений. На двух секциях – «Литературоведение и методика» и «Лингвистика и методика» было заслушано тридцать шесть докладов и сообщений. Состоялась оживлённая дискуссия о том, как преподавать в современных условиях русский язык и литературу.

Этой проблемой озабочены виднейшие литературоведы России. Пример тому – «круглый стол», организованный по инициативе журнала «Вопросы литературы» в 1997 году. Так, А. Бочаров выразил сомнения в возможности трактовать историю литературы как историю поэтических форм, предложенную Ю. Манном. Он считает, что литература выражает определённый взгляд на мир, а прямой связи между мировоззрением и поэтическими формами нет [2]. Интересна идея И. Шайтанова о компаративистском подходе к истории национальной литературы. Г. Белая предлагает ввести понятие «экзистенциальной парадигмы», являющейся «суммой существенных для культуры вопросов и ответов».

Для истории русской литературы послереволюционного периода существенно выявить движение литературной мысли в деформированном литературном процессе. При этом важно избежать соблазна построения некоей схемы. Ю. Тынянов предупреждал, что ни о какой преемственности, традиции в литературе не может быть и речи. Он считал, что эволюция литературы происходит посредством смены «инерции» и «промежутков»; так, бурное развитие поэзии в начале 20-х годов XX века следует объяснять силой «инерции», когда же «инерция» кончается, то в литературе образуется «промежуток» – вот в нём-то и формируется новое явление [3].

Произведения «возвращённой литературы» не всегда вписываются в традицию, в процесс, но они должны найти своё место в истории литературной мысли, а отдельно «история литературной мысли» не существует – это понятие неразрывно связано с понятием «литературного процесса».

Существует острая необходимость создания учебников по истории русской литературы для школ и вузов Молдовы, отражающих местную специфику восприятия русской художественной словесности. Такой учебник должен не только отобразить ход литературного процесса, не только выявить литературную мысль, но и основываться на чётких историко-литературных приоритетах, что особенно актуально для изучения творчества Пушкина. Интерес поэта к молдавскому народному творчеству, отражение фольклорных мотивов в его произведениях, влияние поэзии Пушкина на творчество бессарабских писателей А. Донича, К. Стамати, А. Хыждеу, сходство мотивов и тем в лирике Пушкина и Эминеску, переводы пушкинских произведений на румынский язык – всё это должно стать предметом специального изучения и осмысления. Хорошо известны и другие факты биографии известных русских писателей, побывавших в разное время в Бессарабии, не получившие широких комментариев в прежних изданиях. Необходимо связать изучение творчества Л.Н. Толстого, В.В. Маяковского, М. Горького с историко-культурными процессами, происходившими в Молдове. Должен быть расширен литературно-бытовой комментарий, пересмотрен принцип отбора материала.

Такая работа уже началась. Местными авторами (методистами, преподавателями университетов, школьными учителями) написаны учебники для пятого, шестого, седьмого, восьмого и девятого классов. Создаются новые программы, методические рекомендации. Выходят в свет учебные пособия, учитывающие специфику преподавания русской литературы в Молдове.

Каковы же перспективы русского литературоведения в Молдове? Судя по интересу, который традиционно проявляется к русской литературе, по защищённым в последние годы на базе Академии наук Молдовы диссертациям, по вышедшим в свет монографиям, сборникам статей, учебным пособиям можно констатировать, что русское литературоведение в республике будет развиваться.

Литература:

1. Людмила Луцевич. «Бессарабская» поэма А. Пушкина // Пушкинский сборник. - Кишинёв, 1999. - с. 76.
2. Каким должен быть курс истории русской литературы? Круглый стол // Вопросы литературы, март-апрель 1997, с.2.
3. Носов В.Н. Актуальные проблемы литературоведения в современном вузе // Изучение и преподавание русского языка и литературы: Материалы Республиканской научно-практической конференции. - Кишинёв, 1998, с.51.

Prezentat la 07.06.2009

COMUNICAREA ORALĂ – ABORDARE LINGVISTICĂ

Steluța POSTOVANU, Larisa STRATIEV

Catedra Limba Franceză

La notion de communication a conduit à d'importants développements méthodologiques et didactiques dans le domaine des langues étrangères. Elle est fondée sur des analyses linguistiques qui ont marqué, sans aucun doute, un tournant dans la perspective de beaucoup de didacticiens. L'orientation communicative constitue le principe fondamental de l'apprentissage d'une langue. Un des „acteurs" de ce processus complexe est l'apprenant. Il construit, à l'aide du professeur, sa compétence, à travers son propre parcours d'apprentissage. Cet impératif pédagogique est associé à l'exigence que l'apprentissage passe d'abord par une pratique intensive des échanges où chacun s'engage à communiquer quelque chose.

Orientarea comunicativă este principiul fundamental al studierii unei limbi. O limbă străină se învață prin comunicare. Învățarea unei limbi nu este doar o chestiune de activare a unor cunoştințe acumulate, ci şi de stimulare a desfăşurării sistemului limbii în toată funcționalitatea sa.

Principiul comunicativ în predarea/învățarea unei limbi stă la baza procesului modern de studiere a unei limbi străine sau a limbii a doua. Orientarea comunicativă presupune organizarea procesului de învățare ca model al procesului de comunicare. Comunicarea stă la baza acumulării cunoştințelor şi formării abilităților lexicale, gramaticale, de vorbire, de audiere, de citire, de scriere. Scopul comunicativ în orice tip de activitate la lecție şi în lucrul pentru acasă este primordial.

Comunicarea este un „schimb interacțional între cel puțin doi indivizi situați social, schimb care se realizează prin utilizarea de semne verbale şi nonverbale, fiecare individ putând fi, pe rând sau exclusiv, producător sau consumator al mesajului" [1, p.159].

Comunicarea într-o limbă străină depinde de cunoştințele individului în domeniul limbii respective (*a şti*) şi de abilități (*a şti să faci, să utilizezi cunoştințele*). Ea poate să se realizeze, dacă individul deține competență de comunicare sau competență de comprehensiune şi competență de producere a mesajului în altă limbă în formă scrisă şi orală.

Audierea, vorbirea, citirea, scrierea sunt activități integratoare în procesul de studiere a limbii a doua. Sunt „producții ale gândirii omeneşti", traversează momente de gândire, descoperire, redescoperire, conştientizare, automatizare, atitudine subiectivă, din care e format produsul cognitiv. Audiind, vorbind, scriind şi citind dăm viață acestui produs.

Rolul primordial în această ordine de idei îi revine vorbirii. Vorbirea este o formă de manifestare a limbii cu ajutorul căreia are loc procesul comunicării interpersonale. Această activitate este generată de conştientizarea necesității de comunicare în vederea satisfacerii cerințelor psihosociale. Pentru o comunicare interpersonală, e nevoie de formarea deprinderilor de vorbire orală şi de dezvoltarea fluidității verbale. Din acest considerent, actul vorbirii presupune stăpânirea limbajului la toate nivelurile limbii: fonologic, gramatical, lexical şi sintactic, înlăturarea inhibițiilor involuntare şi, desigur, posedarea deprinderilor de gândire.

Vorbirea este o activitate creatoare cu „deprinderi totale" de limbă, care decurge logic, coerent şi care, împreună cu audierea, asigură actul comunicării verbale. Cu ajutorul ei se vor dobândi, cu mai multă uşurință, celelalte „deprinderi esențiale": citirea şi scrierea (după Robert Lado) [2, p.17].

Printre formele de interacțiune umană, vorbirea ocupă un rol esențial datorită importantelor valențe cognitive, formative şi reglatoare pe care le comportă. Şi anume:

- activează procesul de asimilare a sistemului şi a subsistemelor limbii ca mijloc de comunicare;
- informează despre tradițiile, istoria, cultura vorbitorilor limbii-țintă;
- solicită procesele intelectuale, creând o stare afectivă, favorabilă unei activități lingvistice de predare/ învățare eficiente;
- solicită diverse trăsături ale personalității: intelectuale, morale, estetice, în baza varietății tematice a activității de vorbire şi a modului în care este dirijată;
- solicită exersarea organului fonator al vorbirii în scopul asigurării unei pronunții clare;
- activează îmbogățirea vocabularului, însuşirea corectă a sensului cuvintelor şi introducerea acestora în structuri corecte de limbă;

- sporeşte adaptarea rapidă la specificul limbii;
- înlătură dificultăţile de exprimare liberă a impresiilor, observaţiilor sau a opiniilor;
- stimulează încrederea în posibilităţile de a relata aspecte din experienţa personală.

Vorbirea este un proces interactiv care implică complexe, fenomene verbale şi nonverbale în conformitate cu elementele contextului situaţional (sociale, psihologice, culturale). Vorbirea este „actul pe care se sprijină o bună parte a predării: act a cărui stăpânire constituie unul dintre principalele obiective ale învăţării în domeniul limbajului" (Jean-Marie Doutreloux) [2, p.62].

Pentru o bună organizare a activităţii de vorbire la lecţii, trebuie luat în considerare faptul că vorbirea are diverse aspecte: *imitarea realităţii* (de exemplu, alcătuirea unui dialog în baza cuvintelor-cheie), *simularea activităţii de vorbire* în situaţii reale de comunicare (de exemplu, jocul de rol) şi *vorbirea autentică* (exprimarea de la persoana I, exprimarea opiniei). Formând abilităţile de vorbire, trebuie să tindem spre un nivel de comunicare autentică.

Activităţile de acest tip pot avea un caracter creativ neformal (posedă un potenţial creativ). De exemplu, studenţilor li se propune să alcătuiască un dialog caracteristic unei anumite situaţii de comunicare în cadrul căreia se urmăreşte realizarea unei sarcini comunicative. Pentru aceasta, profesorul distribuie fiecărui grup fişe ce conţin replici corespunzătoare situaţiilor de vorbire şi replici ce nu corespund situaţiilor şi sarcinilor comunicative. Studenţii trebuie să determine nu numai consecutivitatea şi logica de dezvoltare a dialogului, dar şi să găsească replicile ce corespund situaţiilor.

În ceea ce priveşte exerciţiile productive, acestea sunt într-o măsură mai mică dirijate de profesor sau de manual. Scopul lor este să-i înveţe pe studenţi să producă, fără a li se propune un model, replici sau cuvinte-cheie. Aceasta este, de fapt, reproducerea activă, care pune problema ca informaţia primită să treacă prin filiera opiniei studentului, opinie bazată pe experienţa lui de viaţă. Însă nu trebuie să ne creăm impresia că operaţionalizarea tehnicilor productive are o orientare bazată doar pe obiectivul de dezvoltare a capacităţilor de vorbire, iar cele reproductive – doar pe conţinut.

Vorbirea implică doi subiecţi într-o interacţiune, „proces în care fiecare are de asumat un rol", consideră G.Polya [3, p.8], în funcţie de anumite determinări exterioare. Fiecare subiect este o individualitate complexă dotată cu conştiinţă, dar care are o structură ce înglobează toate învăţăturile anterioare şi le modifică, eventual, în funcţie de circumstanţele interacţiunii. În procesul vorbirii fiecare subiect îşi găseşte rolul într-o interacţiune constantă şi structurată.

Activitatea de vorbire are un rol însemnat pentru cunoaşterea limbii străine, fiind recunoscută şi percepută ca un sistem. Determinările exterioare ale formării şi dezvoltării vorbirii la circumstanţele vorbirii: locul, momentul, modalităţile, eforturile care permit interacţiunea activităţilor lingvistice, realizarea scopului final sunt: a vorbi în limba franceză.

Formarea şi dezvoltarea deprinderilor de vorbire presupune respectarea unor cerinţe şi legi, care sunt în concordanţă cu structurarea procesului de predare/învăţare şi sunt orientate spre cunoaşterea activă a limbii. Actul vorbirii presupune nu doar cunoaşterea sistemului, ci şi selectarea şi organizarea modalităţilor de formare şi dezvoltare a limbii. Viteza cu care trebuie să se efectueze o anumită operaţie pentru dezvoltarea vorbirii necesită o exersare asiduă şi atentă. Deci, formarea şi dezvoltarea capacităţii de vorbire cunoaşte două trepte total dependente: *elaborarea instrumentului* (cunoştinţe despre faptele de limbă şi crearea automatismelor de însuşire a limbii străine) şi *practica folosirii lui* (exersarea fluidităţii vorbirii).

O altă sarcină a dezvoltării actului vorbirii în procesul de comunicare este folosirea ritmului normal de vorbire începând cu primele ore. Un limbaj ţine un ritm natural, înlătură greutăţile de încadrare în limitele posibilităţilor de comunicare. Activitatea de la simplu la compus şi gradarea dificultăţilor constituie altă cerinţă pentru realizarea actului vorbirii fluente.

În cadrul activităţii de vorbire, trebuie să existe o atmosferă psihosocială plăcută, tonifiantă, de încredere şi înţelegere reciprocă. Atunci când atitudinile de încredere ale studenţilor şi ale profesorului sunt convergente, când mesajele – corect şi clar exprimate – sunt relatate, expuse expresiv, climatul psihosocial se destinde, motivaţia vorbirii sporeşte, iar rezultatele sunt bune.

Interacţiunile interpersonale din grupă trebuie să contribuie la formarea şi dezvoltarea unor atitudini favorabile sub formă de abilităţi de vorbire.

Abilităţile de vorbire ca element esenţial în posedarea limbii străine includ fenomene absolut necesare conţinutului vorbirii fluente, afirmă D.Gaonac'h [4, p.135]. Ele conţin:

- accesibilitate;
- implicare în realitate;
- consecutivitate;
- noutate;
- orientare psihosocială;
- varietate tematică.

Cât priveşte factorii contextuali dezirabili ai activității de vorbire, trebuie să evidențiem:
a) gradul de pregătire a studenților pentru desfăşurarea activității de vorbire;
b) modul de organizare a activității;
c) relațiile de comprehensiune dintre activitățile lingvistice: vorbirea, audierea, scrierea şi citirea.
Exagerările sau insistențele într-o direcție sau alta frânează formarea deprinderilor de vorbire.

Uneori se crede că un student poate fi ajutat să vorbească în limba străină dacă cu el se lucrează individual. În realitate însă lucrul în grup poate fi o cale la fel de eficientă pentru a-l ajuta să vorbească în limba străină. Lucrul în grup este un mod de organizare, este o posibilitate de a-i invita pe studenți la o discuție interesantă, la un mod de realizare a situației de vorbire. Lucrul în grup le oferă studenților posibilitatea de a se susține reciproc, de a învăța din experiența altora şi de a face schimb de idei.

Problemele lucrului în grup	Cu cât mai mulți studenți sunt în grupă, cu atât mai necesar este lucrul în grup.
Lucrează cei mai buni studenți?	Se poate întâmpla ca unul sau doi studenți să exprime ideile întregului grup. Dar şi ceilalți se vor încadra, pe parcurs, dacă profesorul îi va interesa în dezvăluirea subiectului de discuție. Ei preiau o anumită experiență verbală.
Studenții fac greşeli şi profesorul nu reuşeşte să-i corecteze?	E adevărat că studenții fac greşeli, dar ei sunt orientați mai mult spre a-şi expune ideile, părerile. Trebuie să privim şi latura pozitivă. În primul rând, studenții nu fac greşeli permanent, ei vorbesc şi corect. În al doilea rând, ei se corectează reciproc. Profesorul va corecta doar greşelile care denaturează înțelegerea mesajului.

Lucrul în grup impune respectarea anumitelor reguli:
– împărțirea în grupuri;
– formarea grupurilor mixte;
– selectarea cu grijă a activităților pentru lucrul în grup;
– demonstrarea rezultatelor.

Grupurile pentru situațiile comunicative trebuie să fie alcătuite de către profesor în funcție de tipul psihologic al fiecărui student (lider sau conformist). În fiecare grup trebuie să fie cel puțin un lider; în cazul în care vor fi doar conformişti, situația comunicativă poate să nu aibă succes.

Liderul unui grup deține inițiativa în comunicare (el este emițătorul). El este persoana, după cum arată cercetătorul C.Homans, care întruchipează şi acceptă cel mai mult normele grupului (normele situației comunicative) [5, p.8]. În mod similar, W.Whyte demonstrează că şeful este cel care respectă cel mai mult standardele comportamentale apreciate de grup. Aşadar, cel care se bucură de mai multă autoritate şi respect într-un grup are o tendință mai mare de a iniția o comunicare cu cineva de rang inferior (e vorba de un conformist – el este receptorul); tendința de a fi solicitat mai mult decât cel de rang inferior; o gamă mai largă de contacte verticale şi orizontale în cadrul grupului [5, p.9].

Comunicarea se orientează către lider atât în conversațiile generale, cât şi în cele private. Dar comunicarea nu numai că este direcționată înspre lider, ci şi porneşte de la el. El este omul care ia deciziile, demarează acțiunile şi, de obicei, se aşteaptă ca el să facă toate acestea. Ținând cont de cele relatate, profesorul, atunci când va forma grupurile pentru situații comunicative, va include în mod obligatoriu câte un lider, în caz contrar, situația comunicativă poate eşua, dacă sunt antrenați doar „conformişti”.

Grupul de studenți, participanți la o situație comunicativă, nu trebuie să fie prea mare. Cu cât grupul este mai numeros, cu atât sunt mai restrânse diversitatea şi frecvența comunicării, dar creşte gradul de „libertate psihologică” (Mills) [6, p.131]. Uneori însă profesorul poate uni două grupuri în procesul operaționalizării situației comunicative, pentru a anima conversația (de exemplu, la restaurant se sărbătoreşte o zi de naştere. Grupurile urmează un scenariu în comunicare. La un moment dat, profesorul, asumându-şi un rol în situația

dată, poate atenţiona un grup că în sala vecină se află nişte colegi ai persoanelor din primul grup. Ambele grupuri se întâlnesc, are loc un schimb de emoţii, bucurie, comunicarea se înviorează).

În literatura de specialitate, s-a remarcat că cu cât un număr de oameni au un statut social mai asemănător, cu atât mai frecvent vor interacţiona unii cu alţii. Cu alte cuvinte, interacţiunea este mai frecventă atunci când distanţa socială este mai mică (C.Homans) [6, p.133]. Acest lucru trebuie luat în considerare la formarea grupei de studenţi care urmează să fie instruiţi.

În cazul în care situaţia comunicativă nu reuşeşte să se realizeze, atunci profesorul are mai multe posibilităţi de intervenţie:

1) îşi asumă un rol din situaţia comunicativă şi intervine pe picior de egalitate;
2) uneşte grupul inactiv cu cel activ, intervenind printr-un motiv care s-ar integra în subiectul situaţiei comunicative;
3) face remanieri în componenţa grupului (schimb de persoane), intervenind în calitate de participant la situaţia comunicativă.

Menţionăm şi alte aspecte, la fel de importante în derularea comunicării:

1) atmosfera în timpul lecţiei este agreabilă, confortabilă, cu multă lumină, muzică;
2) profesorul este amabil, se comportă cu fiecare student respectuos: fiecare student trebuie să simtă că este o personalitate în ochii profesorului;
3) profesorul trebuie să respecte o „apropiere distanţată", astfel încât să rămână pentru studenţi o autoritate.

În concluzie, vom menţiona că cunoaşterea specificului activităţii de vorbire are un rol important în procesul de însuşire a limbii străine. Tehnicile variate şi modalităţile de realizare, cu un conţinut structurat interactiv în baza obiectivelor de referinţă caracteristice activităţii de vorbire, facilitează succesul în formarea şi dezvoltarea competenţelor de comunicare în limba străină.

Referinţe:

1. Moirand S. Enseigner à communiquer en langue étrangère. - Paris: Hachette 1982. - 320 p.
2. Predarea şi învăţarea limbii prin comunicare. - Chişinău: Cartier, 2003. - 203 p.
3. Polya G. How to Solve It. - London, 1990. - 255 p.
4. Gaonac'h D. Théories d'apprentissage et acquisition d'une langue étrangère. - Paris: Hatier/Didier, 1991. - 239 p.
5. Alfred Heinrich. Scop şi eficienţă în predarea cunoştinţelor de literatură la ora de limbă modernă. - Timişoara: Seminar Pedagogic, 1981. - 12 p.
6. Limbă şi comunicare: Curriculum Naţional. - Chişinău: Cartier, 1999. - 200 p.

Prezentat la 20.05.2008

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

PROMOVAREA VALORILOR NAȚIONALE PRIN INTERMEDIUL LIMBII ENGLEZE

Lidia COJOCARU

Catedra Limbi Germanice

This article tends to encourage and even to elaborate the promotional methods of our national values on the international level. It is very important to present the laudable portfolio of our nation because it represents our pride. It is known that the language is the most efficient instrument for cultural values promotion, because they become well-known when they are communicated to other nations. We have to take into consideration that the Romanian language is spoken only by a few foreigners and that is why the promotion of our values is a very slow process. Anyway, this is not the reason to treat this problem pessimistically, because we can use the English language, which is considered an "international" one, to promote our national patrimony.

Valorile naționale reprezintă veritabila oglindire spirituală a fiecărei țări în parte. Morfologia valorilor naționale înțelege intuiția spațiului ca un factor dominant, exclusiv determinat de puterea simbolică a culturii naționale şi a unui stil național bine conturat, care e de fapt situat în subconştientul fiecărei națiuni. Conştiința națională însă este cea care promovează valorile naționale ca pe cel mai de preț fundal al națiunii. Orizontul spațial determină sensibilități naționale care înglobează sensibilitățile emoționante ale fiecărei țări în parte. Ansamblul valorilor contribuie la apariția unui spațiu psihospiritual, în care, de fapt, ele şi predomină şi sunt scoase în evidență prin cântec, poezie, pictură, arhitectură, dans şi multe alte manifestări ale spiritului românesc. În afară de un spațiu real cu hotare bine determinate, mai există şi un spațiu cultural, care deseori îl depăşeşte pe cel real în timp şi spațiu. Aceeaşi idee este implantată şi în mesajul lui L.Blaga: „...există o diferență a diferitor orizonturi: al inconştientului şi cel real; orizontului spațial şi al inconştientului îi atribuim o funcție plastică şi determinantă, putem să-l numim şi «spațiu-matrice» care este plasat în structura configurativă a peisajului în care trăim şi în care se desfăşoară sensibilitatea conştientă" [1, p.124]. Deci, această congruență de orizonturi relevă existența unui peisaj cultural specific doar în limitele spațiale fundamentale, adică în spațiul românesc în care iau naştere valorile noastre naționale, ele parcă ar fi contaminate de aroma spațiului nostru autohton, astfel interacționând se influențează reciproc.

Aşadar, valorile naționale reprezintă modul de raționare a activității spirituale, a ideilor şi reprezentărilor conştiinței sociale, care fiind prelucrată, se transformă în cultură materială şi spirituală inspirată din realitatea înconjurătoare naturală şi socială. Oricâtă congruență nu ar fi între valorile culturale din diferite spații, există totuşi o independență de creație a spiritului uman național față de realitatea obiectivă, a naturii şi a societății, care oferă originalitatea fiecărei culturi naționale.

Alexandru Duțu vizualizează valorile naționale în felul următor: „... expresia culturală a poporului românesc reprezintă aspectul lumii înconjurătoare, văzută într-o imagine totalmente inovatoare, prelucrată în laboratoarele complexe şi inefabile ale conştiinței sociale ale poporului românesc" [7, p.28]. Astfel „noua imagine" este aspectul expresiv al neamului nostru sau chiar mai mult – umanizarea oricărui colț al spațiului autohton. Contextul natural este umanizat, adică scos relativ din vechea lui ordine, naturală şi integrată într-o nouă ordine de sensuri şi semnificații, cultură determinată de nevoile şi dimensiunile existențiale ale spațiului românesc. Fiind corelate şi cu unele fapte naturale care au suferit acelaşi proces, se integrează într-o nouă configurație a lumii, organizată potrivit intereselor vitale spațiului autohton. În acest context, e necesar a menționa importanța colosală a limbii, care, la rândul ei, reprezintă o valoare şi care se află la baza originii patrimoniului național, conform Evangheliei după Ioan „La început a fost cuvântul" [4, p.128] şi într-adevăr este nevoie de cuvânt pentru a exprima şi a comunica gama largă a patrimoniului național. Doar limba exprimă însuşirea acestor fenomene sociale, doar ea le dăruieşte viață şi contribuie la păstrarea şi la promovarea acestora.

Legătura cea mai strânsă dintre societate, valori culturale şi limbă este formată de comunitatea lingvistică care reprezintă „...existența a numeroase colectivități umane care se caracterizează prin faptul că vorbesc aceeaşi limbă" [5, p.8]. Astfel, după cum menționează şi A.Cohen, există acea legătură indispensabilă a comunității lingvistice şi limbă, căci de obicei frontierele comunității lingvistice delimitează şi barierele de hotare ale valorilor culturale. Odată vorbind aceeaşi limbă, se împărtăşesc aceleaşi valori culturale; există o

corelaţie evidentă între limba naţională şi celelalte aspecte ale întregii naţiuni. Apare atunci întrebarea: care ar fi rolul limbilor străine în promovarea valorilor naţionale? Dacă e să analizăm cu minuţiozitate acest fenomen, putem ferm afirma că limbile străine au un raport colosal în promovarea valorilor naţionale anume la nivel internaţional. Ele fac cunoscută cultura pe teritorii vaste, astfel promovând-o. Limba străină este comparată cu o fereastră care se deschide spre univers pentru a pătrunde şi a scoate mase de informaţii preţioase care ar stimula un progres evident. Limbile străine sunt cele care înlătură frontierele şi promovează valorile culturale pe un spaţiu infinit. Limba engleză constituie una dintre cele mai eficiente mijloace de promovare a valorilor naţionale. Este cunoscut faptul că limba engleză este aşa-numita „limbă de relaţii", adică ea este limba universală cunoscută cel mai bine în întregul univers. Anume acest fapt şi favorizează ca ea să fie considerată pe deplin drept metodă de promovare a valorilor culturale la nivel internaţional, ea este cea care ar face cunoscut întregului univers tot ceea ce e mai cast şi ar face ca valorile culturale naţionale să rămână eterne nu doar într-un spaţiu atât de restrâns al ţării noastre, ci le-ar eterniza pe plan mondial. Problema este că la momentul actual limba engleză este acceptată drept un mijloc de împrumut al culturii engleze. Adevărul e că prin învăţarea limbii engleze nu se întrevede doar liberul acces la cultura deţinătoare de această limbă, dar şi accesul imens în promovarea propriei culturi, precum şi cercetarea, cunoaşterea a unui număr foarte mare de culturi. Astfel se realizează un acces la un spectru variat de culturi doar prin intermediul unei singure limbi. Importanţa limbii engleze este una enormă; important e să ştim cum să o utilizăm corect. Aşadar, există o puternică justificare culturală pentru a însuşi această limbă; şi dacă este înnăscut germenele cultural naţional în sufletul oricărui cetăţean, intenţia discutată în acest articol ar deveni realitate. În principiu, indiferent de scopul pe care-l avem, nu avem decât avantaje în urma asimilării limbii engleze: fie că îmbogăţim arealul intelectual cu o limbă străină, fie că asimilăm şi promovăm etosul cultural care devine mai cuprinzător şi mai accesibil, astfel promovându-l ca valoare internaţională: talente ale neamului nostru, precum şi alte diverse lucrări demne de a fi recunoscute în întreaga lume, se pot afirma pe deplin în largul univers. E necesar doar de a conştientiza caracteristicile universale şi cele naţionale. Dacă gândirea tradiţională percepe trăsăturile universale, precum şi cultura de acest tip, iar cele naţionale ca artificiale, moderniştii tind să demonstreze naturaleţea culturii naţionale. Nenumăraţi sunt cei care nu se mulţumesc să privească cultura naţională ca pe o unealtă folositoare doar în spaţiul limitat al ţării noastre: ei vor să extindă arealul de utilizare al ei cu orice preţ pentru că sunt convinşi că de ea au nevoie mult mai mulţi decât o cunosc şi se inspiră până în prezent. Scopul acesta poate fi realizat prin intermediul limbii engleze. Ea ar putea transforma idealurile şi aspiraţiile naţionale în unele cu caracter internaţional. Să nu uităm citatul lui Zamenhof: „... adevăratul patriotism este o parte din dragostea universală, care clădeşte, apără şi pătrunde totul" [17, p.23]. În modul acesta, limba engleză încurajează înţelegerea mondială şi prietenia internaţională şi numai aşa frumosul şi utilul se vor contempla şi vor guverna universul. O limbă internaţională creează şi o cultură universală, doar că elementele predominante în această universalitate sunt cele americane, după cum menţiona şi P.Ştefănucă: „Americanismul dă târcoale în Europa pe deplin" [14, p.84]. Problema este că sunt preluate cu uşurinţă unele elemente care nu doar se asimilează în cultura naţională, dar se suprapun, astfel valorile naţionale rămânând în umbră. Şi pentru a nu pierde patrimoniul naţional, Iurie Bolteanu propune o soluţie a problemei în cauză: „Cultura uitată în umbră devine o cultură minoră, iar pentru a fi readusă la valoarea ei adevărată, trebuie să facă parte în cadrul unui concept universal" [2, p.89]. Pornind de la acest impas insuflat de Iurie Bolteanu, nu ar trebui oare redefinită relaţia dintre universal şi naţional? Termenul „naţional" poate implica mai multe faţete. În primul rând, el denotă o descriere etnografică şi reprezintă o reacţie de apărare. Dar să nu uităm faptul că noi trebuie să contribuim la apariţia celei de-a doua faţete care ar putea fi definită ca una de perspectivă, care ar promova naţionalul la nivelul universalului. Referitor la acest termen, Alexandru Mărgineanu stabileşte următoarea definiţie: „Termenul de naţional a fost formulat în epoca de glorie a unei construcţii identitare, pe când prin cultura naţională se percepe mai cu seamă descoperirea unui strat fundamental al unei comunităţi" [11, p.32].

Insurgenţa localismului, care se poate observa azi, este un răspuns la „modernitatea" naţionalismului, în sensul că realitatea naţională nu poate fi exclusă, nici redusă la o entitate reactivă, retrogradă şi opusă procesului de modernizare şi democratizare. Ana Tudorescu explică situaţia în cauză în felul următor: „Asistăm astăzi la o redefinire, dacă nu chiar la o reconstruire a naţionalismului..." [15, p.228]. Aşadar, cultura naţională se află într-o relaţie de contextualizare culturală cu ceea ce am numi cultură universală ori mai degrabă globală. Procesul de universalizare a culturii este unul destul de amplu care implică mult timp, străduinţe şi năzuinţe naţionale. Astfel militām pentru urgenta înglobare a valorilor culturale naţionale; doar

după ce ne vom convinge că ele sunt protejate, susținute şi promovate, vom fi siguri că le vom eterniza, iar odată cu eternizarea lor ne vom asigura şi de veşnicia poporului, căci după cum menționează Veaceslav Stoicu „... un popor fără cultură încetează a mai fi națiune" [13, p.29]. Aşadar, să asigurăm viitor culturii, şi prin intermediul acesta vom asigura şi viitorul națiunii noastre.

Astfel, se poate concluziona că importanța limbii engleze este una nemărginită; în primul rând, ea reprezintă un mijloc de comunicare universal prin care se realizează înțelegerea mondială, precum şi omogenizează prietenia şi bunăvoința prin promovarea culturii demne de a fi recunoscută pe plan internațional. Aceasta ar putea fi un apel şi o recomandare tuturor pentru promovarea şi susținerea unui program de protecție a patrimoniului cultural, pentru eternizarea acestor valori specifice în beneficiul prezentului şi viitorului.

Bibliografie:

1. Blaga L. Trilogia valorilor. - Bucureşti, Humanitas, 1996.
2. Bolteanu I. Paradigma culturii. - Bucureşti, 1999.
3. Babeş A. Drama culturala a omului. - Bucureşti, 1975.
4. Biblia pentru copii. - Chişinău, 1997.
5. Cohen V. Critici lingvistice. - Londra, 1967.
6. Ciorescu V. Aspecte culturale naționale. - Chişinău, 2003.
7. Duțu A. Cultura românească în civilizația europeană. - Bucureşti: Minerva, 1978.
8. Drîmba O. Existența în evoluție. - Bucureşti, 2000
9. Eminescu M. Cultură şi civilizație. - Bucureşti, 1980.
10. Fochi A. Valori ale culturii româneşti. - Bucureşti: Humanitas, 1988.
11. Mărgineanu A. Comparatism cultural. - Chişinău, 1992.
12. Moraru A. Umbrele culturale. - Chişinău, 1992.
13. Stoicu V. Cultură şi civilizație. - Chişinău, 2003.
14. Ştefănucă P. Folclor şi tradiții populare. - Chişinău: Ştiința, 1991.
15. Tudorescu A. Hegemonism cultural. - Bucureşti: Universul, 1989.
16. Vieru G. Bogății naționale. - Chişinău, 1975.
17. Zamenhof. Aspirații naționale şi universale. - Bucureşti, 2000.

Prezentat la 17.02.2009

REFLECȚII PRIVIND CULTURA LIMBAJULUI ECONOMIC

Svetlana CORCODEL, Dan CORCODEL**

Catedra Traducere, Interpretare şi Lingvistică Aplicată
[*]*Catedra Contabilitate şi Informatică Economică*

In order to spread some light on the content of economic terminology and the culture of its terms usage it is defined to be a vast topic of study because it comprises nearly all spheres of communication and at the same time it draws borders between all the existing branches of science. As a complex science, with a wide field of activity, needing a continuous adaptation and actualization, economic terminology is an important topic which has connections with different spheres of activities, contributing to new completions and specifications of terms, being involved in the determination of terms, origin and needing a correct interpretation of the notions from the respective field of study, that is why economic terminology knowledge is of considerable importance.

Oamenii care nu sunt economişti de profesie au necazuri cu limbajul din domeniile speciale. Dacă în limbajul obişnuit cuvintele au un înțeles perceput de toată lumea, pentru specialiştii din astfel de domenii ca: sportul, medicina, criminalistica, piața bursieră etc., cuvintele au înțelesuri speciale.

Limbajul economic se constituie din cuvinte, expresii potrivite şi consacrate pentru desemnarea noțiunilor şi a teoriilor, de aceea economiştilor le convine să-l folosească, uneori în mod necesar, obligatoriu, când comunică între ei.

Dar pentru publicul larg, limbajul economic este aproape tot atât de dificil de înțeles ca şi limbajul matematic, uneori chiar mai dificil.

Acelaşi lucru se întâmplă şi în teoria economică. De exemplu, pentru economişti îmbinarea *funcția consumului* are accepția de o „cheltuială mai mare ca urmare a unor venituri mai mari". Acest concept de consum mai poate fi definit şi prin „înclinația marginală spre consum" sau „înclinația spre consumul programat".

Ascultătorul obişnuit, neeconomist, neînțelegând termenii economici, nu cunoaşte însemnătatea conceptului economic respectiv. Este esențial ca oamenii să înțeleagă cum funcționează economia, să poată analiza efectele unor măsuri precum reducerea impozitelor sau creşterea cheltuielilor guvernamentale.

Or, când se adresează publicului larg, economiştii nu au nevoie să folosească limbajul special al teoriei economice. Posedându-1 perfect, ei ar putea să exprime cu exactitate noțiunile specifice economice în limbajul comun. Acest limbaj comun are avantaje chiar şi pentru înşişi economişti, deoarece jargonul economic poate limita sau distorsiona gândirea celor ce folosesc, de obicei, cuvintele şi expresiile economice speciale.

În teoria economică se poate comunica folosindu-se trei limbaje diferite: matematic, economic şi comun (simplu). De exemplu, conceptul de *funcție a consumului* poate fi exprimat în limbajul matematic prin formula $C = f(y)$ în care C este consumul, y – venitul şi f – simbolul pentru funcție. În limbajul economic, acest concept se poate exprima în trei feluri cu acelaşi înțeles: „funcția consumului", „înclinația marginală spre consum" sau „înclinația spre consumul programat". În limbajul comun (simplu) se poate exprima în felul următor: „cu cât câştigăm mai mult, cheltuim mai mult, dar întrucât veniturile noastre cresc, noi ne mărim cheltuielile din ce în ce mai puțin şi mărim economiile noastre din ce în ce mai mult".

Trebuie să remarcăm că fiecare dintre aceste trei limbaje are puncte tari şi puncte slabe. De pildă, limbajul matematic, folosit în mod corect, este cel mai concis, având calitatea de a fi utilizat şi ca instrument pentru analiza unor probleme economice. Pe de altă parte, formulele matematice, seci şi lipsite de culoarea limbajului simplu, având un înalt grad de abstractizare, au dezavantajul de a nu fi înțelese de cei mulți şi, uneori, chiar nici de economişti, dacă acestea sunt foarte complicate.

Limbajul simplu îl „forțează" pe economist, de pildă, să-şi reexamineze ideea şi să o reformuleze, pentru ca orice persoană să poată înțelege ceea ce i se spune. Pe lângă aceasta, folosirea unui limbaj simplu economic poate aduce în discuții observații nemijlocite ale oamenilor despre situații şi evenimente care fac subiectul analizelor economice şi al teoriei economice, în locul unor dezbateri scolastice, dogmatice, interminabile despre literatura economică. Or, într-o democrație cum este cea creată pe fundamentul economiei de piață, indiferent de varianta ei, economiştii nu pot fi mulțumiți să vorbească doar între ei sau unei elite economice restrânse. Ideile şi teoriile lor ar rămâne cantonate în cercul restrâns al teoreticienilor, fără să poată ajunge în mase.

Astfel de cuvinte sau îmbinări de cuvinte ca: *eficiență, maximizarea profitului pe termen scurt, impact rezidual, ipotezele separabilității, variabilele carte albă de referință* ş.a. nu sunt clare chiar şi pentru unii care au o oarecare cultură economică.

Având economişti şi politicieni care vorbesc şi scriu de parcă ar traduce din economiştii clasici ai secolului al XIX-lea, având tendința de a formula fraze lungi care îngreuiază mult înțelesul noțiunilor şi al categoriilor. Vom vedea un pasaj tradus în 1imba română, din lucrarea lui Fred M. Westfield „Inovația şi reglementarea monopolistă": *„Întrucât constrângerile regulatorii sunt adesea inegalități", există serii de valori pentru parametri regulatori care fac ca acea reglementare să nu aibă nici un efect în comportamentul firmei, în timpul previzibil. Acea funcție de profit permisibil va coincide atunci cu funcția de profit posibil fără o reglementare apropiată de maximizarea ultimei funcții, deşi undeva cele două funcții pot fi divergente.*

Adesea economiştii cred că au clasă dacă îşi împânzesc discursul cu numele economiştilor consacrați, creatori de teorii economice, concepte, cum ar fi Adam Smith, David Ricardo, Keynes şi alții. Vom nota, de pildă, termenul *optimul lui Pareto*, care poartă numele lui Vilfredo Pareto şi desemnează o stare a economiei din care nu se poate face nici o mişcare pentru ca toți să o ducă mai bine. Adică situația se află în *optimul lui Pareto*, atunci când starea unuia se îmbunătăţeşte şi cea a altuia se înrăutățeşte. Sau *legea lui Gresham* numită după Sir Thomas Gresham, potrivit căreia „banii răi îi elimină pe cei buni".

Mai dăm *paradoxul lui Giffen*, după Sir Robert Giffen, care arată că atunci când prețurile mărfurilor de calitate inferioară cresc, oamenii vor cumpăra mai multe asemenea mărfuri.

Neexplicați în contexte, atât termenii, cât şi teoriile economice definite de ei, nu vor fi pe înțelesul cititorului/ascultătorului neavizat.

Economiştii din societățile cu economie de piață şi-au însuşit iscusit şi arta folosirii eufemismelor. Unele dintre ele sunt lansate intenționat, în scopul de a masca întrucâtva starea jalnică a economiei şi mizeria umană provocată de aceasta. De pildă, nu o dată cuvântul *panică* din vocabularul lor a fost înlocuit cu lexemul *depresiune*, iar atunci când *depresiunea* a devenit prea dureroasă pentru poporul nostru, i-au spus *recesiune*, ca să evite cuvântul *criză*. În mod similar, țările sărace şi înapoiate au fost numite țări *subdezvoltate*, ca apoi să devină țări *mai puțin dezvoltate* şi ca, în cele din urmă, să fie numite cu mândrie *țări dezvoltate*.

Greu de înțeles sunt şi clasificările economice abstracte. De pildă, cuvântul *oligopol* desemnează o industrie de automobile, aluminiu, oțel, generatori electrici, detergenți, lame de bărbierit, computere etc., în care un număr mic de companii oferă cea mai mare parte a industriei respective.

Oligopson – desemnează o structură de piață pentru tablă de oțel, şine de cale ferată, frunze de tutun, lapte proaspăt, petrol etc., în care un număr relativ mic de firme cumpără cea mai mare parte a produselor respective.

Transferul de plăți – înseamnă plățile făcute de guverne pentru securitatea socială, compensații pentru şomaj, plăți pentru calamități – plăți pentru care nu se aşteaptă să se primească în schimb nici un fel de mărfuri sau servicii. Corporațiile particulare la fel pot face transferuri de plăți când fac cadouri colegilor sau sponsorizează spitale, case de bătrâni, de copii ori instituții şi fundații nonprofit.

Fără explicitările de rigoare, unele clasificări şi abordări abstracte „încarcă" limbajul cu o oarecare obscuritate. Altele s-ar părea că sunt simple şi pe înțelesul majorității. Când însă un economist foloseşte asemenea cuvinte, el înțelege sensul lor economic, pe când nespecialistul înțelege doar sensul din vorbirea curentă, de unde şi imposibilitatea de a înțelege ceea ce comunică economistul.

Să luăm cuvântul *cerere* din sintagma *cerere pentru petrol*. Pentru persoana neinițiată în economie, acest cuvânt înseamnă „cât de mult petrol doreşte solicitantul să cumpere". Pentru economist, acest cuvânt, în economia de piață, înseamnă un model matematic, o cerere programată care arată cantitățile diferite de petrol care ar trebui cumpărate la diferite prețuri. Un „neeconomist", referindu-se la cuvântul *cerere*, se gândeşte la un moment/o accepție anume, economistul însă se gândeşte la o curbă a cererii de petrol ce urcă sau coboară în funcție de anumiți factori.

Cine are dreptate: persoana cu o pregătire generală obişnuită sau intelectualul specializat? Economistul conceptualizează şi defineşte cererea prezentând-o în evoluție ca pe o curbă care exprimă un concept mai aproape de realitate şi mai folositor analizei economice, adresându-se publicului şi ştiind că acesta înțelege cuvântul *cerere* prin raportare la un punct anume. Economistul trebuie să explice folosirea categoriei „cerere" pentru a se face înțeles de către cei neavizați. Cu atât mai mult, cuvântul *cerere* este inserat şi în alte expresii, cum ar fi *elasticitatea prețului în raport de cerere*, ceea ce exprimă gradul de răspuns la cererea de produse (cum ar fi petrolul) pentru a-i schimba prețul, sau *elasticitatea venitului în dependență de cerere*, adică gradul

de răspuns la cererea pentru un produs care să ducă la schimbări în veniturile consumatorilor. Practic, nu există nici un alt motiv pentru care un economist să nu-şi întrerupă expunerea fluentă a gândului său şi să dea o definiţie completă a *transferului de plăţi*, spunând în locul expresiei menţionate *plăţi pentru securitatea socială şi transferuri pentru alte scopuri* sau să nu dea accepţia cuvântului *cerere* în funcţie de context şi mediul receptorilor, accepţii, care eventual, vor fi înţelese mai repede de ascultătorul obişnuit.

Aşadar, problema economistului constă în a face teoria economică inteligibilă. În cele din urmă, neeconomiştii şi chiar economiştii nu vor putea înţelege limbajul economic, fără să înveţe ce se află în spatele conceptelor şi al cuvintelor inserate în contextele fabuloase construite de ei.

Bibliografie:

1. Albulescu I., Albulescu M. Predarea şi învăţarea disciplinelor socio-umane. - Bucureşti, 2000.
2. Druţă M.E. Didactica disciplinelor economice: Consideraţii teoretice şi aplicaţii. - Bucureşti, 2002.
3. Ionescu M., Radu I. Didactica modernă. - Cluj-Napoca, 1995.
4. Roatis FI. Economie: Sinteze şi comentarii de texte. - Iaşi, 1999.

Prezentat la 29.04.2009

SOCIAL-LINGUISTIC MOTIVATION OF FORMING ABBEREVIATED AND CLIPPED LEXICAL UNITS

Dumitru MELENCIUC, Oxana CONSTANTINESCU

Catedra Filologie Engleză

Abrevierea şi prescurtarea unităților lexicale şi sintactice au fost folosite din timpurile străvechi. Dar în ultimii 100 de ani, ca rezultat al accelerării în dezvoltarea societății umane a tuturor domeniilor de activitate, a crescut brusc volumul de informație. Sunt folosite metode noi de cercetare şi studiere a vocabularului, de procesare a informației abundente care se transmite prin diferite mijloace vorbitorilor de limbă. Vertiginos s-a mărit numărul lexemelor prescurtate, abreviate şi telescopate. Numărul cuvintelor prescurtate şi abreviate, inclusiv şi al celor potențiale, create în limba engleză, atinge cifra impunătoare de circa 0,5 milioane.

În unele stiluri funcționale, acronimele pot fi folosite metasemiotic. Acronimele folosite în denumirile unor instituții, organizații, societăți etc. pot fi create în scopul de a atrage atenția şi a produce un impact emoțional asupra vorbitorilor de limbă. Denumirea abreviată a unei organizații, instituții, mişcări social-politice poate contribui la succesul şi prosperitatea lor. Este evident caracterul subiectiv în crearea abreviaturilor şi prescurtărilor noi în politică, economie şi în diverse activități sociale. Apar tot mai multe unități lexicale abreviate sau prescurtate la modă. Pentru consumatori este important ca aşa unități metalingvistice să fie joviale, eufonice, asociate cu forme şi nume bine cunoscute.

In the present article we summarize the material given in our previous articles on the subject and make an attempt to find some new facts that would help us better understand the given linguistic phenomenon. The internationalization of abbreviated and curtailed terms started in the XVIII with the beginning of the scientific and technical revolution and increased in the XXth-XXIst centuries due to the accelerating tempo of development of the humankind and the intensive influx of abridged units. They have made their way from the periphery of the language and have become one of the most productive means in the language, penetrating into various field of human activity. Many of them belong to specific specialized metalinguistic systems used by limited groups of people in their domains. The main question asked by linguists is whether the acronym presents an independent linguistic sign or a compressed form of the component parts, which losing part of their expressive plane, still preserve their semantic plane [1, p.187]. The classical linguists affirm that any change in the expression plane would influence the change of the semantic plane and vice versa. The French linguistic school of A. Martine affirm that any reduction of the form of a lexeme "*est le signe de son emploi très fréquent dans le discours*" [1, p.187].

Now we can clearly state the fact that abbreviations, blendings, clippings and their combinations have become an efficient means of stocking and communicating information in a concise way, practically without any losses on the content plane. There are relatively less productive means participating in the creation of new lexemes. Thus, back-formation of words is based on shortening the initial form: *editor – to edit, burglar – to burgle, beggar – to beg, destruction – to destruct, housekeeping – housekeep/housekept, baby-sitter – to baby-sit, sightseeing – sightsee/sightsaw*. Even an acronym may be reduced in the same way: *laser – to lase*. In specific functional styles ellipsis can be combined with abbreviation or shortening. Thus, on highway signs in the USA one can see: *Trucks reduced 45 mph* (The speed limit of **trucks is reduced** to **45 m**iles **p**er **h**our). Or ***p**e**d**estrian **cr**o**ss*** is marked at cross-roads as *pdx,*

There are different points of view as to abbreviations, blendings and shortenings used in politics, economics, local administration, organizations, military field, research activities, informational technologies, etc. Initially they were created and used in note-taking, file-making, cataloguing, in inventories, having a symbollic or lexical function. Initial abbreviations are read like separate words are usually named acronyms (*radar, laser, NATO*), some of them may be read both way (*VAT* (Value added tax) – [v t] or [vi ei ti]). On the other hand we find lots of shortenings, blendings, mixed abbreviations and shortenings, which are pronounced like words. Thus, 127 examples represent the combination of letters PET and Pet in various homonymous meanings, having the forms of abbreviations, shortenings, or mixed units: *Phototropic Energy Transfer; Physical Equipment Table, Point of Equal Time, Portable Electronic Telephone, Production Evaluation Test; Polyester, Pet Econ – Petroleum Economist, Pet Int – Petroleum International, Pet CC*

Peters' United States Circuit Court Reports. There is a number of mixed combinations, where *Pet* is used to substitute *Petroleum Petrol*: Pet Rev – *Petroleum Review.* Sometimes they use a longer shortening of Petroleum*: Petrol Abstr – Petroleum Abstracts* [2].

Blendings (*fusion, portmanteau word, telescoping*) combine two or more shortened or mixed forms of abbreviated, clipped or unclipped words. In modern English the number of fusions has radically increased. For example: *smog (smoke + fog), brunch (breakfast + lunch), positron (positive + electron), motel (motor-car + hotel).* In this case we have the combination of the beginning of a unit with the end of another one. There exist a great number of words where two or more initial parts of lexical units a blended and pronounced like one entity: *Interpol, Petrom, Moldgaz*. The following examples represent a different criterion in case of partial clipping and even ellipsis: PANAM (Pan American), *PETROMIN* (*General Petroleum & Mineral Organization*) etc. [2]. Many widely used clippings are used more often than the extended variant: lab – laboratory, phone – telephone. All the types of clippings (initial, mid and final) are regularly used to create shortened lexical units: *sub(marine), phys(ical) ed(ucation); (tele)phone, (cara)van, (ham)burger; (re)fridge(rator), (in)flu(enza).* The most important fact to be mentioned in case of acronyms is the process of their lexicalization on the basis of words existing in the vocabulary. The phenomenon of homonymy may be used to provoke positive, negative or some other connotations. Acronyms like *radar, laser* are used now as integrated lexemes in many languages of the world. Acronyms may be intentionally created to form certain associations and resemble proper or common names. They may function as personified metaphors, sometimes producing a humorous effect or make people get interested in what they really mean. For example: ADAM (4 homonyms) – *Advanced Data Management System, Aid in Design and Evaluation of Data Management, Automatic Data Management System. Automatic Document Abstracting Method.* Here we have the name of the first man created by God. Names of ancient heroes are often found: *ICARUS – Industrial Computer Applications, Retrieval and Utility Systems, HERMES – Higher Education Resource Materials: Evaluation and Services,* The decoding of many proper or common noun abbreviations demonstrates the fact that they, in their turn, possess two or more homonymous meanings: *DAISY – Dairy Information System, Decision-Aiding Information System; EMIE – Education Management Information Exchange, Educational Media Institute Evaluation Project; EDGAR – Electronic Gathering, Analysis and Retrieval System.* Common lexemes can have equivalent acronyms possessing internal homonymy, connected with the use of the similar initialism in various fields of activity: ACE*: Articles in Civil Engineering, Advisory Centre for Education, Agricultural Communicators in Education, American Council of Education, Animated Computer Education;* ACTS: *Acquisitions, Cataloging and Technical Services, Activity Code and Text Systems, Automatic Computer Telex Services;* ADMIRES: *Automatic Diagnostic Maintenance Information Retrieval System, Advanced Management Information and Retrieval System, Automated Diagnostic Maintenance Information Retrieval System.* Many acronyms have come to the point of not just representing a combination of words they gradually developed features of independent lexical units with new global meanings. Thus, *LASER* – well known as *Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation* (there also such homonymous combinations as: *Learning Achievement through Saturated Educational Resources; London and South Eastern Library Region; Learning Achievement through Saturated Educational Resources; London and South)* may be used as a noun, adjective, verb: *to lase* – print some materials by using *a laser printer; a laser aircraft - an aircraft with a laser engine, laser* – in the meaning of *quantum/laser amplifier*, etc. [3]. The intentional use of this or that name is found in many cases, i.e. while abbreviating a certain combination of words, some of the elements are left aside in order to have an acronym identical to a given name.

Double compression of abbreviations is a very good example of discourse economy/saving of time, space and money. Thus, in "Acronyms and Initialisms Dictionary", Michigan, 1998 we find*: LIF – Laser Interference Filter; LFL – Laser Flash Lamp; LID – Laser Intrusion Detection; LIED – Laser Initiating Explosion Devise* [3]. In other dictionaries we can find some more: *LMI – Laser Microfilming, Inc., LVIS – Laser View data Information Service.* Thus, the acronym *laser* here is further compressed as a component part of new abbreviated lexical units [2]. More than 500 word combinations in the English technical terminology can appear in their abbreviated variants with the initial letter of *LASER* in them: Among them we find combinations of acronyms like LR: **laser radar** in the meanings of 1) *лазерная локация* and 2) *лазерный локатор*. Homonymous combinations are available. Thus, LB may correspond to: *laser beacon, laser beam, laser blanking, laser bomb, laser bonding, laser burst* [4].

Confronting different terminological systems put forward by scholars we should explain the difference in meanings of the terms to make it easier to understand the material on the subject. We should find out whether there is any real difference in the various approaches and theories, or whether it is purely a terminological difference. If we compare the terms used to name all possible abbreviated lexical units we discover coincidences and discrepancies in various systems put forward by linguists. Thus, in English we find: *shortenings, curtailings, abridgment, abridgement, contractions, telescoping, shortenings, to telescope, abbreviate, curtail, shorten, contract, blend, blendings, fusion, adhesion abbreviations, acronyms, initialisms, abridged words. Brachionymy* and *brachiology* are occasionally used (*brachi* – means *short*), *cutting-down, shorten*. In other languages we find very much the same metalinguistic systems with some occasional differences: French – *abrègement, abrégé abreuvement, signe abréviatif, abréviation, retranchement, contractions, syncope, syncoper, sigle; siglaison, brachyonyme (brachy = short, etc.);* German – *Aphäresis*; *Apokope, Apokopieren,* Abkürzung*; Zusammenwachsen (telescoping), Verwachsen*; lingv. *Zusammenbildung; Kürzung, Verminderung, Herabsetzung, Verringerung; Reduzierung;) Reduktion, Kürzung; Zusammenziehung, Kontraktion; Abkürzung, Abbreviatur; Kurzbezeichnung*; *Kürzel*; Spanish – *abreviatura, sigla; acortamiento, abreviación, reducción*; *contracción, simplificación, reducción; aféresis; apocopa* [4]. Some of the terms can be used to denote exactly the same thing and some others express different meanings. Most of the discussed terms are part of the international vocabulary in the result of the process of borrowing. A great number of terms are being constantly created and entering the usage: Cf. the **French** *apocope, aphérèse, truncation, siglaison, acronymie, mot-valise, port-manteau, initialisme*, - all of them in scientific sources are united in the generic term *abbreviation* (to mean the process of reduction of lexemes). Lately linguists have often used the term *brachionyme*. In French the terms *brachiology*, *brachiographie, brachionymie, brachionyme* have been actively used, while in English the term *abbreviation* is regularly used as a generic term to express the meaning of any variety of shortening or reduction of a lexeme, and it is also used in the meaning of *initialism* (words usually reduced to their initial letters). The common element the mentioned terms *brachy- in* English (*brachi* – in French) is practically an international affix of Greek origin. It is used to form quite a number of lexical units, especially in the field of medicine. Thus, in the Multilingual Dictionary 10 we can come across the following examples. **English:** *brachyfacial, brachyoures brachysyndactylie*; *brachydactylie*. **French:** *brachygraphie* (shortening of words); *brachysyndactylie*; *brachydactylie*. **German:** *Brachydaktylie*; *Brachyphalangie*; *Brachylogie.* **Italian:** *brachilogia* (Syn: brevità); *brachilogico*; *brachimorfia*; *brachimetacarpia* [4]. In the absolute majority of cases *brachy* – means *short*. There are some rare exceptions like *brachyfacial* which means *broad-faced*. From the above given examples we can clearly see that the Dictionary contains lexemes with the clear-cut meaning of *short, compressed, shortening of words, shortness of speech* in French, German and Italian correspondingly. That is why there is no wonder that the term *brachyonymy* is sometimes occasionally used in some other languages. Thus, in the Romanian Explanatory Dictionary (1996) we find the term *brahiologie "*Tip de elipsă care constă în evitarea repetării unui element al frazei exprimat anterior. (fr. brachyologie)" [5, p.109]. The meaning of *brahiologie* in Romanian has a narrower meaning than in French, the language it was borrowed from. In Romanian *brahi-* is also mainly used in the field of medicine, for example: *brahial, brahicefal, brahicefalie, brahipod*. Most of these terms have been borrowed from French [5, p.109]. The fact that the new terms *brachiology*, *brachiographie, brachionymie, brachionyme* become more popular in French can be proved by the fact that they are found in more and more linguistic publications (but not yet used in prestigious encyclopedia). Let us give some examples. A. Ceas in his work "Brachiographie et oralité" (1990) quoting from Marie T. Cabre "Terminologie et traduction" [6, p.145-156] gave an exhaustive explanation of the given term. On the other hand the Canadian linguist Marie T. Cabre remarks the notional area of reduction of lexemes, giving a formula: *sigles – initialism – acronyms – abbreviations*. The scholar considers the abbreviation as a particular case of reducing the volume of a lexeme. The author states the need to renovate the exiting terminology [7]. Lexicographic sources express an ambiguous attitude towards the introduction of terms in the linguistic usage. "Le Dictionnaire de la langue français" de Pierre Robert (1994) mentions the term *brachiologie* [8, p.1842). Then in Grand Robert – "Dictionnaire de la langue français": we find *brachiologie* – manner of expressing with extreme conciseness [9, p.1643]. In the field of neology linguists should always keep in mind the fact that there is a connection between the social-political conditions of the given speaking community and that of the entire population of the globe in a permanent process of optimization of the linguistic means of communication. A generalizing term like brachiologie

in French should help avoid the phenomenon of homonymy, polysemy we come across so often. In the field of lexicography we should pay special attention to the constantly changing terminology to avoid the confusion of scientific terminology in the publication of lexicographic dictionaries, regularly making a revision in order to actualize the neologisms, modifying the definitions, to respect exigency towards the proposed neologisms. The creation of abbreviated units and their metalanguage, the compiling of numerous dictionaries in the domain are part of continuous social and linguistic phenomenon and the important function they have in communication. The increased productivity of abbreviations and shortenings is caused by the accelerating tempo of development of the human society and the need to express concisely the constantly growing volume of information. The higher the level of development, more sophisticated compressed units are created and used. The evolution of acronyms in various functional styles is very often accompanied by a metasemiotic usage of the codified combination of initialisms and clippings. In various contexts the abridged units gradually start to acquire a certain stylistic connotation. Names of institutions, organizations, etc. may be chosen in order to sound more attractive and produce a strong emotional effect on people. The name of an organization, institution, or social-political movement can bring success and prosperity or, if the acronym is not attractive enough, it may be the cause of failure. That is why the subjective character in creating new abbreviations is increasing in the fields of politics, economy and in various social life activities. That is why more and more "elegant", "fashionable" and "super" compressed units come into being. It is for the information of consumers that it is important to have something jovial, euphonic, recognizable in form, related to some well-known names, that would make the new appellation more superior, attractive, interesting and people would get eager to know more of the object or phenomenon in question.

Bibliography:

1. Marline A. Elements. - Paris, 1970.
2. Julie E. Towell, Helen E. Sheppard (editors). Acronyms/ Initialisms & Abbreviations Dictionary. Vol. I, part 3. - Michigan, Computer Composition Corporation, Madison Heights, USA, 1987.
3. Sawoniak Henryk, Maria Witt. New international dictionary of acronyms in library and information science and Related Fields. - München - London - New York - Paris: Saur, 1988.
4. ABBYY Lingvo 10, 2004 ABBYY Software Ltd.
5. Dicționarul explicativ al limbii române. - București: Univers enciclopedic, 1996.
6. Ceas Patrick A. Brachiographie et oralité. - Paris, 1990.
7. Cabre Maria Teresa. Terminologie. Théorie, méthode et applications. - Armand Colin et Les Presses de l'Université d'Ottawa, 1998.
8. Robert Pierre. Le Dictionnaire de la langue français. - Paris, 1994.
9. Grand Robert. Dictionnaire de la langue française. 8 volumes. - Paris: Editions Robert, 2004.

Prezentat la 17.12.2008

SYNTACTICAL EXPRESSIVE MEANS AND STYLISTIC DEVICES IN THE ADVERTISEMENT

Valentina SINGHIREI, Oleg DONET*

Catedra Limba Engleză
[*]Centrul de Dezvoltare Economică, Afaceri Publice şi Parteneriat în Învăţământul Superior, Chişinău

Articolul este dedicat cercetării ştiinţifice în stilistică. Stilistica este domeniul unde limbajul de reclamă îşi găseşte caracteristici stilistice noi care vor adăuga datele necesare pentru înţelegerea mai aprofundată a reclamei. De asemenea, este cunoscut faptul că limbajul de reclamă aparţine stilului funcţional deosebit, şi încă nu este destul de clar ce fel de caracteristici are şi ar trebui să fie descris mai aprofundat. Discursul de reclamă are propria menire în formarea de bază a perceperii limbii. Autorii au studiat limbajul reclamei în limba engleză din punct de vedere stilistic şi ei prezintă caracteristici stilistice bazate pe mijloacele sintactice ale stilisticii limbajului de reclamă în limba engleză.

Speech communication employs a host of expressive means ranging from linguistic to paralinguistic and extralinguistic features. It is the natural language, however, whose systematic variation on all levels of its structure (phonology, morphology, lexicology and syntax) offers the widest possibilities of suiting its use to fit communicative functions of discourses in various contexts. Text comprehension of any ad is claimed to be an acquired skill, in their turn, skilled readers have the ability to access the message of the ad from retrieval cues held in the image and text of the given advertisement. Text comprehension has, of course, only been possible as a skill base since the invention of writing, and prior to that all comprehension would have been of verbal material, the complexity of which would be restricted by performance limitations on the speaker. There must be a certain element of acquired skill in language production ability, such that people whose livelihood relies on their ability to communicate effectively (such as lecturers or barristers) will necessarily have had many hours of rehearsal and will no doubt have built up routinised elements. However, it seems likely that much of their expertise in communication would be restricted to imparting their specific field of knowledge, leaving them at no particular advantage in normal social situations.

Theoretically speaking a sentence can be of any length, as there are no linguistic limitations for its growth. Unable to specify the upper limit of sentence length we definitely know its lower mark to be one word. *One-word sentences* possess a very strong emphatic impact, for their only word obtains both the word-and the sentence-stress. The word constituting a sentence also obtains its own sentence-intonation which, too, helps to foreground the content. There is no direct or immediate correlation between the length and the structure of a sentence: short sentences may be structurally complicated, while the long ones, on the contrary, may have only one subject-predicate pair. A word leaving the dictionary to become a member of the sentence normally loses its polysemy and actualizes only one of its meanings in the context. The same is true about the syntactical valency: a member of the sentence fulfils one syntactical function.

Syntactical stylistic devices add logical, emotive, expressive information to the utterance regardless of lexical meanings of sentence components. There are certain structures though, whose emphasis depends not only on the arrangement of sentence members but also on the lexico-semantic aspect of the utterance. They are known as ***lexico-syntactical stylistical devices.***

Advertising stands out stylistically on several counts. Like literature, it can employ other varieties of language in its service: any fragments of the human condition (and a fair amount of non-human condition) can be found in an ad. **Lexically**, it tends to use words which are vivid (*new, bright*), concrete (*soft, washable*), positive (*safe, extra*), and universal (*best, perfect*). **Grammatically**, it is typically conversational and elliptical – and often, as a result, vague (*A better deal* [than what?]). It uses highly figurative expressions (*taste the sunshine in K – Y peaches*), deviant graphology (*Bean***z** *Mean***z** *Hein***z**), and strong sound effects, such as rhythm, alliteration, and rhyme, especially in slogans. It can make effective use of word-play or pun. On television it is also likely to be dramatized and vocalized. Radio uses sound effects, songs and accents to provide a varied brand-name profile.

A most prominent position among the language means in advertising is occupied by slogans. The intention behind slogans is to form a forceful, catchy, mind-grabbing utterance which will rally people to buy something, or to behave in a certain way. In their linguistic structure, slogans are very like proverbs.

Sentences tend to be short, with a strong rhythm: "*Drinka pinta milka day";" Guinness is good for you; Safety First".* They often have a balanced structure, especially if they get at all lengthy: "*Have fun, not war"; "When you need aspirin, drink Disprin".* There can be a striking use of figurative language: "*Terylene keeps its promises"; "Switch on the sunshine* (Kellogg's cereal)". Frequent use is made of alliteration (the use of words that begin with the same sound in order to make a special effect) and rhyme: "*You'll wonder where the yellow went / When you brush your teeth with Pepsodent"; "Electrolux brings luxury to life".* And several mimic a conversational style: "*It's finger-licking good* (Kentucky Fried Chicken*)"; "I bet (s)he drinks Carling Black Label".*

Despite the many variations in content and location, advertising is a remarkably homogeneous variety. The most obvious variations, such as use of pictures, colour, and prominence (peak time, front page) are of little stylistic consequence. However, size (and cost) does have effect in the amount of ellipsis and abbreviations used. For example, crammed into a single line of a three-line narrow-column ad for a mechanic is: '*Ford / Merc exp a must. Excel sal / bnfts*'. ('*Ford / Mercury experience is a must. Excellent salary and benefits'*).

- **supra-phrasal units**

The term supra-phrasal units (SPU) is used to denote a larger unit than a sentence. A sentence from the stylistic point of view does not necessarily express one idea, as it is defined in most manuals of grammar. It may express only part of idea, as it is defined in most manuals of grammar. It may express only part of the idea. Thus the sentence: "Guy glanced at his wife's untouched plate", if taken out of the context, will be perceived as a part of a larger span of utterance where the situation will be made clear and the purport of verbal expression more complete.

- **utterance from a stylistic point of view**

So supra-phrasal unit may be defined as a combination of sentences presenting a structural and semantic unity backed up by rhythmic and melodic unity if it suffers breaking. We consider clarifying our understanding of the term utterance. As a stylistic term the word 'utterance' must be expanded. Any utterance from a stylistic point of view serve to denote a certain span of speech (language-in-action) in which we may observe *coherence*, *interdependence* of the elements, *one definite idea*, and last but not least, the *purport of the writer.*

When viewing the stylistic functions of different syntactical designs we must, first of all, take into consideration two aspects:

1. The juxtaposition of different parts of the utterance.
2. The way the parts are connected with each other.
3. The peculiar use of colloquial constructions.
4. The stylistic use of structural meaning.

- **the use of parallelism in the advertising slogan**

Parallelism means the parallel presentation of two or more than two similar or relevant ideas in similar structural forms. The structure of the figure gives you a beautiful sense of balance, and its sound gives you a beautiful sense of rhythm. Parallelism can help you express your strong feelings easily, emphasize the words and strengthen the beauty of the metre. These rhetorical characteristics are in agreement with the advertising prominence, persuasiveness and appreciativeness. So parallelism is often used in an English slogan.

e.g. **"Live in your world. Play in ours"** – Playstation 2.

e.g. **Long and slender, light and mellow!** – Kim

In this example there is also alliteration with the sound [l] that brings some pleasure and easiness in the setting of the advertisement. Also, in this slogan there is another syntactic stylistic device, that is deliberate omission of conjunctions. We may consider it as a deliberate introduction of the norms of colloquial speech into the literary language. Such structures make the utterance sound like one syntactical unit to be pronounced in one breath group.

- **the use of repetition in the advertising slogan**

Repetition is a stylistic device of using same words or sentences naturally and repeatedly to stress an important message or indicate a strong feeling. The device has the characteristics of good layout of words and sweet winding sound. And the harmonious sound of the device makes the advertising words easy to read and remember.

The example of repetition is the following:

e.g. Timeless **beauty** to **beauti**fy (In this line there is a repetition of the morphemes.)
your home, **your** office. – Authentic Antiques (Here there is the repetition of the word.)

The kind of repetition at the beginning of two or more consecutive sentences is called *anaphora*, as follows:
e.g. WEST JEWELLIRIES: **Exceptional** woman. **Exceptional** diamond.

The anaphora aims at logical emphasis, an emphasis necessary to fix the attention of the reader on the key-word of the slogan, namely "***exceptional***". The uniqueness of both the diamonds and the people for whom they are designated are emphasized. It is underlined not only syntactically but also graphically with the bold font. Another example of anaphora is the following:

e.g. **Very** Zodiac, **very** you. – ZODIAC

e.g. **The future's** bright **the future's** orange – ORANGE There are three more syntactical stylistic devices in this slogan as asyndeton, parallelism and climax (on the word "orange" that is the name of the company).

e.g. **Beyond** reality exists *magic*.
Beyond thought awaits *passion*.
Beyond the tangible lies *symbolism*.
Beyond the commonplace is ***Quorum***. – QUORUM

Here, alongside the anaphora, there are some other stylistic devices, that is emphatic inversion, gradation based on the words at the end of lines "magic, passion, symbolism" with the climax on the word "Quorum" which is the name of the company.

An analogous example is the following one:

e.g. **Gauloise** is *fire***…**
Gauloise is *mystery***…**
Gauloise is a *lust*
for **living to the full**.

Similarly, here there is the *anaphora* "***Gauloise***"with the climax "living to the full" at the end. Also, there is the *aposiopesis* marked with the period. Finally, in the text there are three cases of metaphor "fire", "lust", and "mystery".

There is the case of the *chain repetition* in our factual data, as follows:

e.g. We have **surprise** after **surprise** in store for you – BENZER

The following example is the combination of some stylistic devices.

e.g. **The very soul** *of France*. In **the very heart** *of New Delhi*. – Le MERIDIEN NEW DELHI

At first, we can single out the anaphora, that is "the very soul" and "the very heart". The words "soul" and "heart" are full synonyms in Modern English, but they have the different origin. That is why the word "soul" of the French origin is used in the combination with "France", while the word "heart" of the Anglo-Saxon origin with "Delhi", the capital of the former colony of the British Empire. Then we can see the antithesis based on the geographical names of different countries. At last, the second component of the antithesis is a stylistic ellipsis. Its explicit part "In the very heart of New Delhi" is semantically combined with the previous part "The very soul of France". As a whole, the combination of several stylistic means has a strong emotive impact on the reader.

e.g. Great Fabrics Great Prices – NATIONAL TEXTILES

e.g. **Earth is** a person to be cared for.
Earth is a home to be managed.
Earth is a ball to be played with.
Earth is a pad for spaceships.
Earth is an eye watching us. – ECOLOGOS

This slogan includes 4 parallel sentences of similar structure. The subject, link verb and indefinite article used in each sentence are the same, and the whole slogan is well organized, with the rhythm sharp and the idea conveyed smoothly. Some other examples are given below:

e.g. On holidays to Cuba, we give you
more legroom than BA
more legroom than Kuoni
more legroom than Thomson
That's why we're First Choice.co.uk – First Choice

Epistrophe, a phonetic stylistic device, the repetition of sounds or words in successive clauses or sentences at the end of relatively completed fragments of speech is a type of repetition, as follows:

e.g. You're in **business**
to grow your own **business**. – BT

- **framing**

The repetition may also be arranged in the form of a frame; the initial parts of a syntactical unit, in most cases of a paragraph, are repeated at the end of it. This kind of repetition is most characteristic for the text of advertising. The repetition of the same word or sentence not only attracts the attention of the reader to the repeated element, but also adds new shades of meaning to its contents. The stylistical meaning of the repetition is in the increase of the sense loading of the repeated parts of the text. In the given below advertisement the insurance company constantly repeats the word "promise" and the construction "to keep (our, their) promise" to emphasize the safety of the company that keeps its word. The last repetition is in the body of a brand slogan. It acquires a special emphatic sense.

e.g. Monita, **finest** to put you **finest**. – MONITA

In the advertisement of Monita (the name of a camera), the first "finest" is used to praise the product, and the second "finest" to praise the consumer. The repeated use of the word makes the advertisement possess as good effects as the sound of the words.

Another example is the repetition of the opening words "you get " at the beginning of the first sentence and at the end of the second one with the climax "more". Also, we can see another stylistic device a gap-sentence link "but with" at the beginning of the second sentence.

e.g. **YOU GET** WHAT PAY FOR.
BUT WITH UPLANDER **YOU GET** MORE. – UPLANDER

e.g. **Do** what most Turkish people **do**. – Tourist InfoLine

- **the use of climax (gradation) in the advertising slogan**

Climax is an arrangement of sentences (or of the homogeneous parts of one sentence) which secures a gradual increase in significance, importance, or emotional tension in the utterance, for example in the following slogan:

e.g. MORE STEAM. LESS EFFORT. **MORE LEISURE TIME**. – TEFAL

Each successive unit is perceived as stronger than the preceding one. Here, at the end of gradation, we have the example of *logical climax* "MORE LEISURE TIME" that is based on the relative importance of the component parts looked at from the point of view of the concepts embodied in them. Thus the relative importance in the author's mind of the things and phenomena described concerning the iron from the company TEFAL is MORE LEISURE TIME. The message of this slogan is "buying a TEFAL iron you have more leisure time". Another example of the use of climax is the following:

e.g. BEGINNING.
MIDDLE.
RYAN. – Tays

Here the climax is the proper name Ryan. Ryan is in the advertisement. He is a top baseball player and a successful client of the advertising bank. The message of the slogan is "Your successful career may depend on your being a client of this bank.

e.g. *Bigger*. *Bolder*. *Faster*. *Stronger*. The RAV4 was redesigned to do great things.
Whether it's the upgraded 4-cylinder or the available 269 horsepower V6 engine the RAV4 has the power to go where fear to tread. The all-new RAV4. ***Ready for adventure***. – ONTARIO TOYOTA DEALERS

e.g. Deep absorption. **Maximum protection**. – PRODERM SUNSCREEN

In the following example the parallelism is broken by the ellipsis in the first element of the parallel element (the sentence with the nominative predicate where the link verb "is" omitted). This is an emphatic ellipsis because it is done in purpose to single out two emphasized elements in the gradation, namely "so big" and "monumental". The climax is "monumental".

e.g. AN EVENT **SO BIG**, IT'S **MONUMENTAL**. – CANADA WIDE CLEARANCE

- **the use of epistrophe in the advertising slogan**

In order to emphasize the key word in the slogan the ad writer use such a phonetic stylistic device as epistrophe, that is the repetition of sounds or words in successive clauses or sentences at the end of relatively

completed fragments of speech. The example is the slogan of AVON with the words "of" and "beauty" and the end of lines.

e.g. We'll bring you the finest choice **of**
beauty products from the world's leading **beauty**
company, to you, at home. That's the **beauty of** Avon.

Also, in this slogan there is symploce, that is the word "beauty" and the beginning of the second line and at the end of the third one.

- **the use of symploce in the advertising slogan**

In the developed slogan there can be a syntactic stylistic device, symploce, that is the repetition of a word or phrase at the beginning and of another at the end of successive clauses. It is the word "promise" that is used in the initial and the final sentences. This is a device combining anaphora and epistrophe.

e.g. **Mass Mutual (Assurance company):**
A ***promise*** *that puppy kisses are the very best kind. For now, anyway.*
A ***promise*** *to teach you that the more love you give, the more love you get.*
A ***promise*** *that in some way I'll always be behind you.*

Nothing binds us one to the other like a ***promise*** *kept. For more than 140 years, we've been helping people to keep their* ***promise*** *by ensuring we have the financial strength to keep ours. That's why families and business rely on us to ensure their lives, their health and their financial future.*

The slogan of Mass Mutual is the following: *We help you keep your* ***promises****.*

e.g. PLASTIC MAKES THEM **LIGHT**
LIGHT MAKES THEM **DARK** – ***Varilux*** Transitions®

In this slogan there is the mixture of symploce with the antithesis "***light*** " and "***dark***".

- **the use of antithesis in the advertising slogan**

Contrast or *chiaroscuro* as a juxtaposition of unlike characters, ideas or images to heighten the effect is sometimes used in the slogan. Its nature is opposed to *gradation* with *climax* at the end. On the base of contrast is built a stylistic device *antithesis*. This figure of speech uses the same or similar structure to express two opposite ideas so as to achieve the effects of emphasizing the *meaning* and the *contrast*. The figure has the characteristics of harmonious combination of sound and rhyme, balanced syllables, sharp rhythm and compendiousness. The combination of pleasant senses of vision and hearing often stimulates the good feelings of readers and arouses consumers' buying desire.

e.g. Their **Loss**, Your **Gain**. – Warehouse Clearance.
e.g. **CITY** GIRL. **COUNTRY** HAIR. – COUNTRY BORN
e.g. One man's **disaster** is another man's **delight**. The sale is now on. – BROWNS
e.g. **Some things don't go** together and **some things do**. – CARTE d'OR
e.g. You **name** the risk. We **insure** it. – NEW INDIA INSSURANCE
e.g. **HIGHER** THE *WEIGHT*, **LOWER** THE *RATE* – INDIAN AIRLINES

Here, besides the antithesis, there is a case of internal rhyme of the words "*WEIGHT"* and *"RATE* ".

e.g. FOR SUCCESS **TOMORROW**-LEARN ENGLISH **TODAY –** International Study
e.g. The "**Black** Lakes" of **green** Artvin. – ERSIN DEMIREL
e.g. **The kitchen you've always wanted** from **the kitchen you've already got**. – Kitchen Wizard
e.g. **You've got questions**. **We've got answers**. - RadioShark

The writers of these advertisements use cleverly the stylistic device *antithesis* to catch readers' attention and arouse their curiosity. The following example is the mixture of antithesis with symploce.

e.g. With Dolphin,
your bathroom doesn't
have **to be**
big **to be** *beautiful*. – Dolphin FITTED BATHROOMS

Symploce is the repetition of "to be", and the antithesis "big" and "beautiful". There is an example of the antithesis with the climax at the end of the text, as follows,

e.g. …**Yesterday's** pampered rich,
today's penniless orphans,
tomorrow's empire builders. – SPHERE

- **the use of asyndeton in the advertising slogan**

Asyndeton, that is, connection between parts of a sentence or between sentences without any formal sign, becomes a stylistic device if there is a deliberate omission of the connective where it is generally expected to be according to the norms of the literary language. it is a marker of stylistically colored sentence. Here is an example:

e.g. "Do the right **thing** buy a Chicken **Wing**" – Petey Pablo

e.g. PROFESSION: PILOT CAREER: ACTOR – BREITLING

This is a *slogan*/ a *tag-line* printed on the picture of John Trivolta, a movie star, dressed in the uniform of a pilot with an aviation watch on the wrist, an airliner being in the background. The life story of John Trivolta is printed here in small font. The reader finds out that in his youth Trivolta was a pilot, nowadays he nurtures a passion for everything that embodies the authentic spirit of aviation. The main message that is sent to the reader by the photo and a slogan is "You are not a pilot, never mind. Buy this cool watch, whether or no".

e.g. image perfection – **SAMSUNG** (a brand slogan)

- **the use of gap-sentence link in the advertising slogan**

There is a peculiar type of connection of sentences which is called the gap-sentence link. The connection requires a certain mental effort to grasp the interrelation between the parts of the utterance, in other words, to bridge the semantic gap. The characteristic feature of this syntactic stylistic device is the use of the conjunctions "and" and "but" It is found in advertisement slogans, as follows:

e.g. Learn English
… **and go** to university! – STUDYGROUPINTL

e.g. There are places
where tradition seems to last forever
And it goes for clothes too – River Woods, North Eastern Suppliers

In the last slogan the company advertises the casual wear style embracing noble raw materials, the excellent quality, but with a classic and elegant cut. This style is characteristic only for the River Woods company that serves to a certain type of personality, that is *traditionally* well-dressed and *family-oriented*.

e.g. To the world it's discreet, elegant.
But up close it's something else. – PRINCE MATCHABELLI

It is an advertising slogan on the advertisement of the perfume Chimère. The sudden breaking off in speech at the end of the first utterance with the combination of the gap-sentence link creates the atmosphere of mystery and ambiguity.

- **the use of aposiopesis in the advertising slogan**

Aposiopesis or break-in-the-narrative is a device used for some stylistic effect. It is usually caused by the implication embodied in what was said or by uncertainty as to what should be said. Aposiopesis is a stylistic device to convey to the reader a very strong upsurge of emotions, as follows:

e.g. Bring back the romance… - TRIBHOVANDAS BHIMJI ZAVERI

Some other examples are the following:

e.g. DRIVE THE WORLD'S GREATEST COUNTRY… ALL OF IT. – ONTARIO TOYOTA DEALERS

e.g. India's best… the world's finest from ITC – a brand slogan of the ITC (The International Trade Company).

e.g. "Six years ago, my nutritionist recommended I make it a regular part of my diet, so I did. I've been drinking Bigelow green tea ever since…especially during the game." – Joe Torre (from the BIGELOW slogan represented in the citation of a famous sportsman in this advertisement).

The example given below is the illustration of the combination of the aposiopesis with other stylistic devices in order to make the message highly emotive.

e.g. Clinics tested it…(the aposiopesis)Women proved it. *Now, you discover it*. - REVLON

Besides the aposiopesis we can find here the parallel construction which is defined as *gradation* with the *climax* at the end.

- **the use of ellipsis in the advertising slogan**

Ellipsis is a stylistic device in the written literary language, that is why the omission of some parts of the sentence in the printed advertisements is done in purpose to make the language emotive with the special emphasis on some words, as follows

e.g. The first step. In quality. And style. – INDIAN FOOTWEAR

In this slogan we can see not only the stylistic ellipsis, but also some other stylistic devices as *aposiopesis* , that is the sudden breaking off in speech is resulting in three syntactical elliptical units. Another stylistic device in this slogan is the *gap-sentence link* "And" connecting the first syntactical unit "The first step" with the last one "And style". The second syntactical independent unit is the stylistic ellipsis the purpose of which is to emphasize the semantical meaning of the first unit "The first step" and the second one "In quality" and to arouse the association of "the first step in quality". Finally, this association brings in the text the connotation of guarantee, and substantiality.

- **the use of litotes in the advertising slogan**

Litotes is a stylistic device consisting of a peculiar use of negative constructions. The negation plus noun or adjective serves to establish a positive feature in a person or thing. This positive feature, however, is somewhat diminished in quality as compared with a synonymous expression making a straightforward assertion of the positive feature, as in the following slogan:

e.g. **No nonsense** - John Smiths (the negation in the litotes only suggests an assertion.
The semantical meaning is "to be worth")

e.g. Cellasene Forte **is not a weight loss product**. – Sant'ANGELICA®

- **the use of colloquial style in the advertising slogan**

In our factual data there rare examples of the use of abbreviations characteristic for a colloquial style of English speech and misspellings in a brand slogan. The purpose of the colloquial features in a slogan is to make the text closer to common readers. It also reflects the main strategy of the company, that is their target users are representatives of the middle class and lower social groups of population.

e.g. The floors are full of joy

For mums, teens, kids **'n babes** – JAINSONS OUTFITS (the shortening and the misspelling in a brand slogan). In the tagline which serves as another slogan in the same advertisement we find the same features of the colloquial style, compare:

e.g. RACY JEANS
WOOLLY JOYS – (*Am. coll.* woolen; *Am. coll.* of people uncultured, rough, originated from the wild West)
PARTY DRESSES
SOFT-SOFT TOYS !
ALL THE THINGS
TO MAKE **LI'L BABES COO** (the shortening and misspelling in these three words are the features of the colloquial style)
AND TAKE YOUR KIDS
FROM CRIB TO SCHOOL ! – JAINSONS OUTFITS

Another example of the use of the colloquial style in a brand slogan is the following:

e.g. HMV **top dog** for music dvd-games (" top dog" according to Oxford Advanced Learner Digital Dictionary is "slang" denoting a person, group or country that is better than all the others, especially in a situation that involves competition).

e.g. TAYS
you **gotta** believe

This is a brand slogan containing the dialectal and colloquial word "gotta" in order to emphasize the democratic character of the Tays bank and its suitable policy and services for common people.

e.g. "Marilyn Monroe in THE SEVEN YEAR **ITCH** " – CHINA COLLECTION SELLERS

The word "ITCH" meaning "a restless desire" brings the colloquial coloring to the slogan and forming the semantical center of the metonymy "Marilyn Monroe in
THE SEVEN YEAR ITCH ".

Another example is as follows:

e.g. JAMIROQUAL – A FUNK ODYSSEY – JAMIROQUAL (an advertising slogan)
The word "funk" is a slang word that is widely used especially in American English. It means according to Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (the digital sixth edition, 2000) "fashionable and unusual".

- **the use of uttered represented speech in the advertising slogan**

Represented speech is the form of utterance which conveys the actual words of the speaker through the mouth of the writer but retains the peculiarities of the speaker's mode of expression. Hence, represented speech entirely reproduces the actual coloring of the utterance as in the following example:

e.g. Benzer? of course! – BENZER

Here it expresses a strong logical and emotional emphasis on the choice of the store.

The following example of a brand slogan is the combination of the question in uttered represented speech and the logical answer containing in the body of the company name. Compare:

e.g. Which bank fits into your life? HVB Bank – a brand slogan of the HVB Bank

Some other examples are the following:

e.g. Because every bride deserves perfection. – PRONUPTIA®

e.g. Because armpits have feelings too. – SURE

e.g. BECAUSE TIME IS PRECIOUS. – Center Parks

This is a advertisement slogan of the company Polaroid that is in the form of the developed uttered represented speech. This developed in stages slogan is concluded by the company slogan, namely "**Polaroid** See what develops." The developed advertising slogan is given below:

e.g. *Tom, I spoke to Laurie today. Yeah? How is she?*
She sounds good. She says it's no harder than high school. That's our girl.
Sounds like she's in lore again, too. Not another football player?
I don't think so. She's sending a Polaroid shot of him.
Maybe we should invite him for Thanksgiving. - **Polaroid** *See what develops.*

As the text of the colloquial style, it is full of full of dialectal, colloquial words and phrases, and jargonisms, such as "*Yeah*", "*it's no harder*", "*That's our girl.*", and "*she's in lore*". The emotional syntactical structures are sometimes elliptical, for example "*Sounds like she's…*" and "*Not another football player?*". In this excerpt there is *humour*, a stylistic device based on a sudden clash of the positive and the negative that produces a humorous effect, for instance, "*Sounds like she's in lore again, too. Not another football player?*" The message of the developed slogan is the persuasion in the purchase of the Polaroid camera because it is quick in developing pictures.

Another example of the uttered represented speech is the following:

e.g. Me, Tarzan?
Or you, Jane? – Canon

(Here there is an additional mixture of *antithesis* with *allusion* that brings to the typical ambiguity in the advertising message. The reader should decode the message with bringing in his intuition, experience, and the knowledge of the language in advertising. A series of four pictures in the advertisement helps to receive the target message "Buy a canon camera".).

The following example is the uttered represented speech based on the metonymy, alliteration, and stylistical ellipsis.

e.g. Take fresh shine to your lips. Treat them to a transparent lip colour that glidesand glistens. Tempted? GET IT ON. – RIMMEL (an advertising slogan on the advertisement of lipsticks).

- **the use of direct speech in the advertising slogan**

In the emotive prose of the belles-lettres style where the predominant form of utterance is narrative, direct speech is inserted to more fully depict the characters of the novel. In the advertisement the characters and the setting can be displayed in the picture. The ad writer can use direct speech as a stylistic device for accurately conveying the message of the given advertisement. It can be a slogan, as follows:

(in the picture a woman and a man with wine glasses in hands in the intimate setting)

e.g. "What are we celebrating tonight?" he asked. "Your first grey hair. And my new crystal," she smiled.
Their laughter, the tinkle of Waterford crystal. They live.
They love. – The Silk People

- **the use of rhetorical questions in the advertising slogan**

The rhetorical question is a special syntactical stylistic device the essence of which consists in reshaping the grammatical meaning of the interrogative sentence. In other words, the question is no longer a question but

a statement expressed in the form of an interrogative sentence. Thus there is an interplay of the two structural meanings: 1)that of the question and 2)that of the statement. Both are materialized simultaneously, for example:

e.g. Why buy a quality conservatory from pictures,
when you can see the real thing at B & Q? – B & Q

From the example given above, we can see that rhetorical questions are generally structurally embodied in complex sentences with the subordinate clause containing the pronouncement. If we compare a pronouncement expressed as a statement with the same pronouncement expressed as a rhetorical question by means of transformational analysis, we will find ourselves compelled to assert that the interrogative form makes the pronouncement still more categorical. Hence, the rhetorical question is the emotive assertion of the one that is asked in the form of the rhetorical question. Sometimes thanks to its affirmative nature the rhetorical question has no the interrogative mark at the end, as follows,

e.g. WHAT THE WELL DRESSED MAN IN INDIA HAS IN COMMON WITH
THE WELL DRESSED MAN IN ITALLY. – INTERMEZZO LINEA

The *framing* that is used here strengthens the emotive effect of the slogan because of its semantical emphasis. Also, in this text there exists the rhythm bringing order into the utterance phonetically and semantically. Hence, the message has a strong stylistic coloring and an emotional impact on the reader "You can be dressed by us in our store in Delhi as well as you could be dressed in Italy. Don't hesitate and buy!"

- **the use of decomposition in the advertising slogan**

The decomposition of the word into meaningful morphemes is a stylistic device aiming at the emotional emphasis on the decomposed word, as follows:

e.g. Metlife®
have you **met life** today? – (It is the Metlife's slogan.)

Here, we can even say that this example of decomposition creates pun/play on words.

To sum up, we can state that commercial advertising is the largest and most visible form of advertising; but, by no means, the only one. Political speeches, sermons, and several other uses of language can be said to be 'selling something'. There is also an overlap with announcements, such as births and deaths (a type of prestige advertising), legal notices, health warnings, and other items whose functions are chiefly to inform.

Despite the many variations in content and location, advertising is a remarkably homogeneous variety. The most obvious variations, such as use of pictures, colour, and prominence (peak time, front page) are of little stylistic consequence. However, size (and cost) does have effect in the amount of ellipsis and abbreviations used. For example, crammed into a single line of a three-line narrow-column ad for a mechanic is:

ex. "*Ford / Merc exp a must. Excel sal / bnfts*".
= "*Ford / Mercury experience is a must. Excellent salary
and benefits*"'.

What distinguishes modern advertising is the wide scope of language methods used for realizing the advertisement's idea on different levels. Among these levels, the phonological, graphical, lexical and ***syntactical stylistical means and devices*** are addressed.

Bibliography:

1. Galperin I.R. Stylistics. - Moscow, 1971. - 343 p.
2. Богданов В.В. Речевое общение: прагматические и семантические аспекты. - Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1990. - 88 с.
3. Ксензенко О.А. Как создается рекламный текст: функционально-экспрессивные аспекты рекламного текста: Учеб.- метод. пособие. - Москва: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, 1998. - 167 с.
4. Кузнецова Г.Н. Структурные и семантические особенности языка американской рекламы (прагматика реклам. текста): Автореф. дис. … канд. филол. наук; Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. Мориса Тореза. - Москва, 1984. - 25 с.
5. Медведева Е.В. Рекламная коммуникация. - Москва: Едиториал УРСС, 2003. – 279 с.
6. Мутовина М.А. Англоязычная научно-техническая реклама: стилистико-прагматический анализ. - Братск: БрГТУ, 2001. - 169 с.
7. Гелвановский Г.В. Номинативный аспект рекламных текстов и способы его представления в английском и русском языках: Автореф. дис. … канд. филол. наук; Башк. гос. ун-т. - Уфа, 2000.

Prezentat la 25.06.2008

THE EXPRESSIVE POWER OF THE ADJECTIVE IN MODERN ENGLISH FICTION

Lidia COJOCARU

Catedra Limbi Germanice

În acest articol, autorul tratează rolul adjectivului în exprimarea diferitelor imagini fictive. Această parte de vorbire este deseori concepută în scopuri stilistice, fiind un component activ al numeroaselor figuri de stil: epitet, comparaţie, metaforă, ironie, oximoron. Fiind la gradul de comparaţie, comparativ sau superlativ, adjectivele creează imagini şi stări emoţionante de maximă intensitate. Aceste modificări expresive, create de adjectiv, îl prezintă într-o nouă formă: ca un instrument care cel mai des este pus la îndemâna scriitorului, dătătorul de viaţă al lumii fictive, plină de originalitate şi armonie. Aşadar, scopul acestui articol este de a releva rolul adjectivului, nu doar din punct de vedere gramatical, ci şi lexical, întrucât el exprimă o gamă diversă de sentimente, emoţii, stări sufleteşti, care oferă un colorit special ficţiunii.

Expressiveness is represented by the language ability to express the emotional, sensual states and feelings. It has a strong connection with emotional means which assure the strengthening of expressivity and figurativity by adding some additional lexical meanings. It is very interesting to observe how people express their feelings, emotions and opinions, as the man speaks not only to convey the idea, but also to express his own feelings. The expressiveness of the language gives an emotional intensification to the content. It makes the utterances emphatic and creates colourful images. The expressiveness of different literary works is assured by stylistic devices which render an amplification of the aesthetic value.

The adjective is a grammatical part of speech which expresses properties, colours, dimensions, states and different other permanent or temporary characteristics. Apart from this fact, it may be often regarded as a main componential part in different stylistics devices. In such a position the adjective possesses a definitely vivid expressive power; it serves to communicate a content in a more stylistically colourful manner. The adjective contained in different stylistic devices like epithet, metaphor, simile, hyperbole, irony gives birth to the new representations, linked with a concrete zone of sensibility and perception. Also, it attaches a gnoseological function to the expressive factor, though traditionally it has only the quality of an accessory element, the aim of which is of psychological nature.

Almost any adjective may acquire a great degree of emotiveness. So, the adjective has the function to arouse the emotion in the reader or listener. The emotiveness prevails in such adjectives over intellectuality. These adjectives express feelings which have passed through the person's mind and therefore they have acquired an intellectual embodiment. The expressive power of the adjective makes the speech emotional and spontaneous, opposed to that speech which is not subordinated to spontaneous or unspontaneous emotions. The adjectives may create a new image, they can evoke first of all a pleasant or an unpleasant feeling, sensitive estimation of the definite appearance, event, fact, subject or circumstance. It can express joy, disbelief, astonishment, dissatisfaction, horror or despair.

A deep study of the expressive power of the adjective shows the genuine role of the adjective is not only as a grammatical part of speech. From the stylistic point of view the adjective can express the universality of emotions and feelings, it could add to understanding how emotions are generally used in cultural routines and discursive practices, thus, combining the discursive constructions of emotional talk with the semantic construction of emotion within specific cultural communities. So, the actuality of this theme consists in the fact that the adjectives posses the power to express emotional concepts.

The category of expressiveness and emotiveness has long been the subject of heated discussions among linguists. In the etymological sense, the expressiveness and emotiveness are caused by the intensification of an utterance or of a part of it, depending on the position in the utterance of the means that manifest this category and what these means are. It is necessary to define and to pay more attention to the expressive means. As J.V. Arnold states: "The expressive means of a language are those phonetic, morphological, word-building, lexical phraseo-logical and syntactical forms which exist in language as a system for the purpose of logical and for emotional intensification of the utterance" [1, p.61]. These intensifying forms, wrought by social usage and recognized by their semantic function, have special functions in making the utterances emphatic. The adjective is a grammatical part of speech which expresses the categorical semantics of a property and of

a substance. It means that each adjective in a text supposes relations to some nouns, such as material, colour, dimensions, state and other characteristics, both permanent and temporary. This way the adjective can be considered as an expressive means, it may assure the expressivity of a sentence. For example: *"I will be like a silent grave*", "*Great !*" "*Splendid !*" "*It is fine!*" [11, p.84].

So, the expressiveness of those sentences was assured by the use of the adjectives. The expressivity and the emotive elements of a language are those thrilling sructures which are used by authors to reveal emotions. These elements are not direct manifestations of the emotions, they are just the echoes of real emotions, echoes which have undergone some intellectual recasting. They are designed to awaken co-experience in the mind of the reader. The adjectives express a kind of emotiveness when they are used at different degrees of comparison. B.Preisler's example "*You chose the most beautiful flower for me*" [8, p.119] shows that the function of the superlative degree of the adjective "*beautiful*" is relevant. It expresses the following emotions: admiration, pleasure and excitement to receive "*the most beautiful*" flower.

The birth of stylistic devices is not accidental. Language means which are used with more or less definite aims of communication begin gradually to develop the new features, a wide range of functions and become a relative means of expressiveness alongside the already recognized expressive means of the language like proverbs or sayings, the special use of the degrees of comparison may be understood as a kind of intensification. They can reveal emotions; for example in the sentence "She was the most beautiful", the superlative degree "the most beautiful" shows a kind of admiration. So, the degrees of comparison can be considered as expressive means, as they have the role to emphasize a certain part of the utterance. Speaking about stylistic devices, L.Veinen states "...a stylistic device is a conscious and intentional intensification of some typical structural or semantic property of a language unit (neutral or expressive) promoted to a generative model" [10, p.92]. This is specific for the degrees of comparison as they reveal the essence of a phenomenon with the greatest evidence; they carry some kind of additional information. So, they may be considered a stylistic device. The expressive means of a language are those phonetic, morphological and syntactical forms which exist in a language as a system for the purpose of logical and emotional intensification of the utterance. These intensifying forms, recognized by their semantic function, have a special function in making the utterances emphatic. It is important to note that some adjectives that form different stylistic devices, such as epithets, oxymorons, metaphors, hyperboles, similes, litotes. Such adjectives as "terrible" "awful", used by the speaker with an adequate pause and proper intonation, are interjections. These words may acquire a strong emotional colouring. There are some meanings that can be expressed by adjectives that can take the function of interjections: joy, disbelief, astonishment, dissatisfaction, horror, despair and others. The epithet is subjective and evaluative and it makes a strong impact on the reader, so much, that he unwittingly begins to see and evaluate things as the writer wants to show him.

A great expressive power is possessed by the colour adjectives, which are the means of deployment of the inner-world of the characters, of their feelings, they are the means used to strengthen the lyrical or dramatic elements, the expressiveness of high-principled contents of a literary work. The colour creates a new image, that can evoke, first of all, a pleasant or an unpleasant feeling, a sensitive estimation of the definite appearance, event, fact, subject or circumstance. The adjective has both: referential and emotive meaning. For example, in combinations "*green meadows* ", "*white snow*", "*round table*", "*blue sky*" [2, p.18] the adjectives "white", "round ", "blue", are logical attributes and they have a referential meaning. They indicate those qualities of the objects which may be regarded as generally recognized and they are logical attributes. But in "*wild wind*", "*formidable waves*", "*heart-burning smile*" [2, p.18] the adjectives "wild", "formidable", "heart-burning" do not point the inherent qualities of the objects described. They are subjectively evaluative and they are epithets. So, the expressive power of these words cannot be doubted, especially when they are compared with the neutral vocabulary. At the syntactical level there are many constructions, that reveal a certain degree of logical or emotional emphasis. The adjectives have a great power in expressing the emotiveness and expressivity when they are accompanied by intensifiers or when they play the role of intensifiers. Augmentative expressivity is represented by such words which received a special denotation of "intensifiers". The simplest intensifiers "all", "ever", "even", "quite", "really", "absolutely" accompany the qualitative adjectives. P. Erdman analysed the following example "*She looks frightfully well, frightfully decent nice terrible smart, amusing and friendly"* [4, p.57]. There is a certain richness of lexical means of intensification. The adjectives usually determine nouns, forming the expressions. For example the nouns *"rain"* and *"love"*;

rain can be: "abundant, constant, continental, continued, crushing, dense, dreary, drenching, driving, excessive, fast, fiery, generous, gusty, hearty, heavy, immortal, incessant, inconceivable, lashing, long, passionate, pelting, persistent, plenteous, pouring, prodigious, roaring, set, sheeted, smart, torrential, tropical, unabated, uninterrupted, violent" [6, p.75]. There are a lot of qualifiers given to one word, which determine colourful meanings and which give the expressivity, being used in the sentence. On the one hand, such examples may be considered epithets, but on the other hand, they create a more vivid message than a simple epithet. So, these adjectives play a double role: the role of intensifiers and of the epithets too. The intensifiers are very often used in English fiction, but especially in socio-political texts, where such words, expressions are met in the average at an interval of 80-100 words. There are no special studies upon the usage of the intensifiers in oral speech, but it would not be an exaggeration to say that intensifiers are often used in this domain too. The noun "*love*" can be precedent by the intensifiers: "absorbing, ardent, boundless, burning, deathless, dup-rooted, everlasting, fathomless, fervent, great, immortal, indefinite, intensive, invincible, lifelong, limitless, matchless, overmastering, passionate, profound, strong, stupendous, unalterable, unchanging, unconquerable, uncontrollable, undying, unfathomable, vehement, violent, zealous" [6, p.85]. The great diversity of the adjectives may be regarded as intensifiers of the noun "love". The difficulty in choosing the precise expression for the speaker consists in the interchangeability of the intensifiers, as the intensified word is limited by the differentiation in the meaning and the degree of intensification. Some intensifiers have unlimited combinability: "*a terrific speed, shock, dinner, make-up, divine*" [5, p.102]. Others, on the opposite, have a limited valance as "*a severe frost, a flat denial, stripping not strictly prohibited*" [6, p.102]. It is not possible to say "a strict frost" or "a severe denial". The greatest number of such intensifiers is referred to the spoken style. Thus the word "*quite*" is a speech intensifier which may often accompany an adjective "*… and it was quite a good surprise*" [5, p.103]. The emotional, expressive, evaluative and stylistic components of lexical meanings are often found together in speech, that is why they are often replaced, and the terms themselves are used as synonyms. But the coincidence of the components is not compulsory; the presence of the component does not cause the appearance of others, they may be found in different combinations. Speaking about the use of the adjective in the functional styles contained in English literary standard, we can note that it is mostly used in the language of belles-letters style, having a great influence in expressing the emotiveness and expressivity. It is widely spread in all the substyles of fiction: in the language of poetry as well in the language style of prose and drama.

The adjective may be attached to different functions of language: referential, cognitive or communicative function. In any case the adjective may be considered as a domain of expressiveness. One of the results of the present article is the systematization of the expressive power of the adjective and the additional emotive information expressed by the adjectives. As there is not a generalized work of this problem in linguistic literature, the analysis of the expressive power of the adjective made in this article might be of certain interest to the specialists. This part of speech is considered of a great importance in expressing the emotiveness and expressivity. It expresses feelings which have passed through logical and spiritual mind of the characters. The adjective is like an inventive element that links the language creator's spirit with the form of his creation. The qualitative adjectives are supposed to have both referential and emotive meaning. They express some concrete features, making a real picture or a real image but at the same time they make the speech more emphatic and colourful from the emotional point of view.

Bibliography:

1. Arnold J.V. The English Word. - Moscow, 1982.
2. Batstone V. English Grammar. - Oxford, 1995.
3. Deakins A. English Stylistics. - Boston, 1994.
4. Erdman P. Discourse and Grammar. - Tubingen, 1990.
5. Enkwist R. Linguistics and Style. - Oxford, 1964.
6. Morsberg R. Commonsense. Grammar and Style. - New York, 1965.
7. Melenciuc D. Seminars in Modern English Stylistics. - Chisinau, 2001.
8. Preisler B. A Handbook of English Grammar. - Arhus, 1992.
9. Timothy C. Today's English Grammar. - Bucureşti, 1994.
10. Veinen L. English Stylistics. - Boston, 2003.
11. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. - Wordsworth Edition, 1992.

Prezentat la 17.02.2009

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

POSIBILITĂȚI DE FORMARE A TERMENILOR ECONOMICI

Silvia MAZNIC

Catedra Filologie Clasică

Dans cet article on propose de faire l'analyse des termes économiques. On fait référence à l'étude diacronique sur ce phénomène et à l'évolution sémantique du latin. On constate que plusieurs termes ont l'origine latine et sont déjà présents dans les vieux textes du roumain.

Terminologia economică este un domeniu căruia nu i s-au consacrat până în prezent numeroase studii. Cercetătorii relevă două surse principale de apariție a elementelor acestui limbaj: împrumutul din alte limbi şi modificarea şi reinterpretarea semantică a cuvintelor din româna comună. Ținem să precizăm în articolul de față că împrumuturile din latină dețin o pondere importantă în cadrul terminologiei economice, precum şi potențele limbii române de creare a limbajului de specialitate pe teren propriu. Astfel, termenii economici se pot forma pe patru căi:

1) evoluția semantică a unor cuvinte latine spre restricție funcțională;
2) împrumuturi din alte limbi;
3) modificare şi reinterpretare semantică a cuvintelor din limba comună;
4) crearea pe teren propriu.

I. De regulă, termenii economici de origine latină sunt cuvinte împrumutate în română prin filiera francezei sau a altei limbi. În cazul acestor vocabule, dicționarele indică două etimoane: unul francez şi altul latin. Unele cuvinte latine îşi îngustează sfera de utilizare în română, devenind doar lexeme ale unui domeniu, procesul respectiv purtând denumirea de *restricție funcțională.* Printre acestea atestăm şi termeni economici: **lat. *industria,-ae*** hărnicie; străduință > ***industrie*** – ramură a producției materiale şi a economiei naționale, în care au loc activitățile de exploatare a bunurilor naturale şi transformarea acestora în mijloace de producție şi bunuri de consum [3-5]. Evoluția semantică a cuvântului *industrie* reflectă dezvoltarea omenirii, care prin mare străduință şi hărnicie a creat o ramură economică de exploatare a bunurilor. Amintim aici de existența adjectivului românesc *industrios* care înseamnă *harnic.*

Lat. *aleatorius,-a,-um* referitor la jocul de zaruri > ***aleatoriu*** 1. (econ.) probabilist, întâmplător; 2. (jur.) care depinde de o împrejurare viitoare şi nesigură: *venituri aleatorii*, adică cele ce nu pot fi determinate. Sensul cuvântului românesc, evoluând de la *joc de noroc,* care presupune o întâmplare, ajunge să denumească orice situație imprevizibilă [3-5].

Lat. *dividendus,-i* care se împarte > ***dividend*** – parte din profitul unei societăți pe acțiuni care îi revine unui acționar în raport cu acțiunile pe care le posedă [3-5].

Lat. *brutus,-a,-um* – greu, greoi la minte, care n-are înțeles, prost > ***brut, -ă*** (econ.) 1. (despre greutatea mărfurilor) care este socotit împreună cu ambalajul, vasul etc. în care se află; 2. (despre un venit) care a fost socotit împreună cu cheltuielile, impozitele etc.; 3. care se găseşte în stare naturală, încă neprelucrat, care nu a fost transformat în produs finit [3-5].

II. În lucrările de specialitate se afirmă că împrumuturile în limbajul economic sunt din mai multe limbi, dar cele mai numeroase fac parte din engleză: *dumping, business, leader, management, marketing;* italiană: *piață, incaso;* ungară: *vamă, vameş;* turcă: *peşin „în numerar": bani peşin „bani lichizi";* greacă: *arvună* ş.a.

Atestăm, cu toate acestea, o serie de lexeme în limbajul economic profesional de origine latină: *abuz, aleatoriu, beneficiu, bonitate, bonus, cauțiune, a cesiona, circuit, a cita, contestație, contribuabil (contribuție), convertibil, creditor (credit), dator, debit (debitor), a delega, depozít, document, a emite (emisiune monetară), excedent, a exporta, factură, fiscal, a importa, a negocia, negoț, nomenclator de export, numerar, ofertă, a prospecta, remunerare, salariu, solicitare, solvabil, a subsidia, subvenție, a suspenda, taxă* [4].

Aceşti termeni au fost împrumutați din latină, deşi majoritatea dintre ei au apărut în română prin filiera limbii franceze.

III. În cadrul acestui fenomen, atestăm trei procese: **terminologizarea; reterminologizarea; determinologizarea.**

Terminologizarea este „un proces semantic de formare a termenilor care constă în modificarea şi reinterpretarea semantică a cuvintelor din limba naţională comună şi trecerea lor în categoria subsistemelor lexicale (limbajelor) speciale, profesionale"; determinatul se terminologizează sub influenţa determinantului, sau invers, îmbinarea terminologică exprimând o singură accepţie: *capital fix, economie naturală*; *flux economic, perioadă bugetară* etc. Un alt proces este **reterminologizarea,** care constă în faptul că termenii nou-apăruţi sunt adoptaţi de diferite sisteme terminologice, ei devenind interdisciplinari: **lat.** ***abrasio,-onis*** acţiunea de a rade, radere > ***abraziune*** 1) proces de eroziune a ţărmurilor din cauza valurilor mării; 2) pierdere în greutate a monedei cauzată de uzură şi de zgârieturi [3-5]. În baza unui raport de contiguitate, putem califica modificarea dată drept extensiune, deoarece *moneda rasă, uzată* este rezultatul acţiunii de *a rade.*

Lat. ***activus,-a,-um*** activ > ***activ*** 1. care participă la o acţiune; harnic, vrednic; 2. (chim.) (despre corpuri sau substanţe) care realizează intens un anumit fenomen; corp care intră uşor în reacţie; 3. (gram.) (despre diateza verbală) care exprimă faptul că subiectul săvârşeşte acţiunea; 4. (econ.) reprezintă orice obiect (activ intangibil) care se poate evalua pecuniar aflându-se în proprietatea unei persoane fizice sau juridice; este partea bilanţului în care se reflectă unitatea resurselor unei întreprinderi; unităţile din structura unei societăţi comerciale cu capital de stat (magazine, restaurante etc.) [3-5]. În română, structura semantică a cuvântului *activ* s-a completat cu semnificaţii noi întrebuinţate în chimie, economie, el devenind interdisciplinar.

Determinologizarea are loc, când, prin imprimarea unor sensuri noi cu un caracter neterminologic, este posibilă migrarea termenilor din limbajele speciale spre limba literară comună. Mult folosiţi cu sensuri „deviate" [2, p.41] sunt termenii medicali *a se acutiza* şi *a se croniciza:* „Procesele inflaţioniste în Europa s-ar putea *acutiza"* (Dezvoltarea, Chişinău, nr.2, 17.01.02).

IV. Formarea pe teren propriu este atestată mai rar în cadrul terminologiei economice, cu toate acestea întâlnim şi asemenea exemple: **a cesiona** înseamnă *a transmite un drept de creanţă unei alte persoane în temeiul unui contract de* ***cesiune****; a renunţa de bunăvoie la un drept în avantajul cuiva*. Procedeul denominativ are loc cu sufixele *-iza, -ona, -fica*, ataşate la o temă nominală. Specific pentru *-iza* este faptul că în mod permanent apar noi formaţii, adesea ocazionale, efemere [1, p.105-109]: „…supuşi unui proces de *cocacolizare* şi *proteveizare*" (Flux, 29.11.2000, p.3); „*trali-valizarea* economiei" (Timpul, 4.01.02, p.1); „Doi transnistrieni «*bişniţesc*» în Oltenia" (Flux, 29.12.2000); „…l-a absorbit mlaştina *mafiotizată*" (Flux, 7.01.2000, p.3). Ocazionalismele, deşi efemere, conturează o tendinţă şi probează faptul că sistemul derivării în *-iza* este deschis, că limba permite crearea acestor termeni pe teren propriu.

Corectitudinea utilizării lexemelor terminologice trebuie să fie o temă mereu prezentă în cercetările noastre. Se comit greşeli şi se fac diferite confuzii la pronunţarea şi accentuarea mai multor termeni economici, deşi despre aceasta s-a atenţionat de mai multe ori: *mánagement, ménejiment* – corect: *ménegiment* (scris – *management*); *manáger, méneger* – corect: *méniger* (scris – *manager*); *búsines, bíznes, bísnes* – corect: *bíznis* (scris – *business*); *markéting, marchéting* – corect: *márketing*; *organizátor* – corect: *organizatór*; *expedítor* – corect: *expeditór*; *ímport* – corect: *impórt* etc. În limbajul economic se atestă o confuzie foarte frecventă a două verbe cu sensuri diferite: *a investi*/*a învesti.*

În concluzie, evidenţiem împrumuturile din limba latină drept o sursă importantă a termenilor economici, precum şi posibilităţile de creare a acestora pe teren propriu în limba română.

Referinţe:

1. Vasiliu L. Noi derivate sufixale // Limba română. - Bucureşti. - 1994. - Nr.3-4.
2. Bidu-Vrănceanu A. Dinamica vocabularului românesc după 1989. Sensuri deviate ale termenilor tehnico-ştiinţifici // Limba şi literatura. - Bucureşti. - 1995. - XL. - Vol.I. - P.38-44.
3. Dicţionarul explicativ al limbii române - Bucureşti, 1998.
4. Constantinovici E., Vulpe A. Dicţionar de buzunar român-rus, rus-român. Minimum de termeni economici şi juridici. - Chişinău: Tipografia Academiei de Ştiinţe, 1998. - 110 p.
5. Guţu Gheorghe. Dicţionar latin-român. Ediţia a 2-a. - Bucureşti: Humanitas, 2003. - 1446 p.

Prezentat la 12.06.2009

TERMENI PENTRU PLANTA *VIȚA DE VIE*
(după atlasele lingvistice româneşti)

Stela SPÎNU

Institutul de Filologie al AŞM

La viticulture est une des plus anciennes et des plus importantes occupations du peuple roumain. Nous examinons les sources étymologiques qui se rapportent à la cep de vigne.

Cultura viței de vie la români este o moştenire dacică şi apoi romană. „Patria cea veche a geto-dacilor, cum scria Xenopol, a fost o regiune viticolă, motiv pentru care a şi fost considerată locul de naştere a zeului vinului" [7, p.419]. După cum afirma B.P. Hasdeu, „românii au fost pururea, fără nici o întrerupere, o națiune vini-viticolă" [9, p.169].

Studiul de față este destinat cercetării, din punct de vedere lingvogeografic, a termenilor referitori la butucul de viță de vie. Descrierea se întemeiază, în principal, pe materialul faptic extras atât din *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR. Bas.)*, cât şi din alte surse (atlase, glosare, dicționare, texte dialectale). La cercetarea microsistemului terminologic se va ține cont de criteriul răspândirii geografice a lexemelor, de criteriul vechimii lor şi de aspectele semantico-onomasiologic şi etimologic.

În graiurile româneşti, pentru denumirea butucului de viță de vie, am semnalat variantele lexicale: *butuc, tufă, corci, cust, pom* etc. Etimologia acestora este diferită, deosebite fiind şi ariile de răspândire, vechimea şi semnificația lor concretă.

Termenii cei mai frecvent întâlniți, cel mai mult apropiați din punct de vedere semantic, care împart areaiul dacoromân în două mari arii, sunt *butuc* şi *tufă* [ALR s. n., h. 225; ALRR. Bas., h. 103; NALR. Olt., IV, h.660]. Referindu-ne la sfera semantică şi de utilizare a vocabulei *butuc,* consemnăm că aceasta are o întrebuințare generală în limbă, desemnând „trunchiul de arbore tăiat, curățat de crengi" (DLR, t. I, partea I, p.712). În terminologia viticolă ea a pătruns în urma evoluției semantice, denumind „tulpina viței de vie, luată împreună cu ramurile care fac rod". Aria de răspândire a termenului viticol *butuc* este vastă, incluzând Crişana, Transilvania, Oltenia, Moldova, Bucovina şi sud-estul Basarabiei [ALR. s. n., h.225; ALRR. Bas., h.103].

Etimologia cuvântului *butuc* este neclară. H.Schuchardt propune pentru originea acestuia rădăcina *but-,* pe care O. Densusianu o consideră de origine cumanică (cuman. *butak* „ramură"), Tiktin – de origine slavă, iar L. Şeineanu propune o etimologie turcă (< tc. *buduk*) [DER, p.127]. După A.Ionescu [10, p.477], *butuc* are origine autohtonă, etimologia turcă fiind improbabilă, deoarece influența turcă s-a exercitat în limba română mai ales în domeniul termenilor referitori la viața citadină, de vreme ce vocabula dată aparține domeniului silvo-agricol, în care influența turcă este minimă. Se presupune, de asemenea, că *butuc* este moştenit din latina dunăreană, în care e format din *botum* „lemn rupt sau ros din cauza întrebuințării" [14, p.65].

În unele localități de pe teritoriul Republicii Moldova (pct. 24, 26, 29, 33), din Transnistria (pct. 101) şi din enclavele de est (pct. 75, 92, 146, 236), *butuc* apare cu determinative: *butúc di p©ámî*, iar în pct. 91, 168 – *butúc di ží!i*, informatorii încercând astfel să evite confuzia care poate să apară din cauza polisemiei cuvântului determinat. Pe alocuri, aria termenului *butuc* este străbătută de izoglosele altor termeni, ca *tufă* (Moldova); *butaş, buturugă* (Muntenia); *bucium* (Banat); *fire, vițe* (Transilvania) etc.

În graiurile moldoveneşti *butuc*, prin diferite asociații, dezvoltă semnificațiile secundare: 1. „talpa stativelor"; 2. „valul la fântână" [TD, II (I), p.3].

Deşi termenul *butuc* circulă în majoritatea graiurilor româneşti, el nu mai formează o arie compactă în graiurile moldoveneşti din nordul şi din centrul Basarabiei, unde este constrâns de *tufă* (< lat. *tufa*), cuvânt de întrebuințare generală în limbă (atestat prima dată în 1512-1513), care în limba veche reprezintă o denumire generică dată arbuştilor cu ramuri dese, crescute direct de la rădăcină [DLR, t. XI, p. III, p. 688]. În urma extinderii de sens, *tufă* a fost înregistrat şi în vocabularul viticol al graiurilor de nord-est, izolat, şi în cele de sud-vest, vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (var. fon.: *túfî)*, respectiv în graiurile moldoveneşti din dreapta Prutului.

În mai multe localități, am înregistrat coexistența termenilor *butuc* şi *tufă* (*butúc* (mai des), *túfî* (mai rar) – pct. 50, 126, 147, 169; *túfî* (mai des), *butúc* (mai rar) – pct. 76, 77, 82, 84, 107, 121, 128, 129, 180; *butuc, tufă* – pct. 87, 104, 111, 117, 153), care serveşte drept dovadă a vechimii acestor vocabule şi a tendinței lor de a-şi lărgi aria de circulație. Atenționăm asupra faptului că în localitatea Colincăuți, raionul Hotin (pct. 19), unde la fel sunt semnalați ambii termeni, avem o specializare a acestora, cuvântul *butuc* fiind utilizat de băştinaşi pentru planta tânără, iar *tufă* – pentru planta care poate da rod.

Prezintă interes aspectul fonetic al cuvântului *tufă*. Este cunoscut faptul că în graiurile moldoveneşti predomină tendința de închidere a vocalei finale neaccentuate, fenomen răspândit parțial şi în Muntenia. În cazul cuvântului vizat, finala *ă* va trece în *î*: *túfă* > *túfî.*

Izolat, în unele localități de nord-vest şi nord-est (pct. 31, 32, 34, 70), pentru aceeaşi realie am înregistrat la singular forma *tufari*, nume generic pentru arbori cu ramuri dese, crescute direct de la rădăcini, în formă de tufă [DLR, t. XI, p. III, p. 687], care se prezintă ca un derivat de la termenul-bază *tufă*, la care s-a ataşat sufixul *–ar*, deosebit de productiv în dacoromână. În graiurile moldoveneşti, sufixul dat este urmat de elementul vocalic asilabic @ (cf. lat. -*orius*), apărut în urma pronunției slabe a sonantei *r* [*tufár@*], ceea ce a dus la omonimia formelor de singular şi plural ale substantivului *tufar*. În graiurile cercetate, *tufari* şi-a lărgit aria semantică, denumind şi pomul de gutui [4, IV, p.262].

În pct. 34, *tufă* este urmat de determinativul *de poamă,* mijloc lexical care a permis diferențierea termenului viticol de cel general, cunoscut în limbă.

În unele graiuri româneşti, pentru numirea butucului viței de vie atestăm vocabulele *butaş* şi *butură. Butaş* are o frecvență sporită în unele localități din sudul Olteniei [11, h.66].

Originea cuvântului este incertă. B.P. Hasdeu, în studiul său *Originile viniculturei la români*, presupune că este greşită originea germanică a acestui cuvânt, care ar fi pătruns în română mai degrabă „prin intermediul unei limbi neolatine, probabil a celei italiene, anume de la genovezi sau venețiani" [9, p.180], având în vedere comerțul acestora în Marea Neagră. Autorul conchide că în viticultura română nu există elemente germanice. Actualmente *SDELM, DLRM* şi *DER* fac trimitere la mag. *bujtas*.

În Oltenia (pct. 334, 349, 872 – NALRR. Olt., h.660; MALR. s. n., h.153) pentru realia „butuc de viță de vie" au fost înregistrate regionalismele *butură* şi *buturugă*, mai puțin cunoscute în celelalte graiuri româneşti ca termeni viticoli, fiind înregistrate în dicționare cu sensul de bază „trunchi de copac scurtat".

În arealul moldovenesc, cuvintele *butură* şi *buturugă* desemnează, de obicei, „scorbura în copac" sau „bucata noduroasă de lemn" [4, III, p.186].

În Banat, pentru noțiunea *butuc de viță de vie* circulă un cuvânt vechi *bucium* [1, h.153], moştenit din lat. *bucĭna*, păstrat la aromâni şi meglenoromâni şi înregistrat în dicționarele limbii române cu sensul de bază „trunchiul de arbore, tăiat în bucăți, butuc". Ca termen viticol, *bucium* este utilizat în urma extensiunii semantice.

Pentru realia *butuc de viță de vie*, în unele localități din medii aloglote (pct. 48, 226 – ALRR.Bas, h.103), este notat lexemul *pom* (< lat. *pomus*), nume generic dat oricărui arbore sălbatic sau cultivat, care produce fructe comestibile [DLR, t. VIII, p. IV, p. 999]. Ca termen viticol, *pom* este utilizat în urma extinderii de sens. În graiurile moldoveneşti de la est de Prut, vocabula *pom* formează câteva arii semantice înrudite: 1. „copac fructifer"; 2. „măr" [ALM, î. 548, p. 1, 4]; 3. „tufă de poamă" [ALM, î. 1883, p. 48]; 4. „tulpină" [ALM, I, h. 409]; 5. „pom la mort" [4, IV, p. 233].

Corci (var. fon.: *corĉ* – pct. 3; *corŝ* – pct. 6,10) > rut. *korč*, este un cuvânt polisemantic, care denumeşte în unele graiuri din Bucovina şi Maramureş „desişul, tufişul" şi, prin extindere, „butucul viței de vie" [2, II, h.483]. Sporadic, în unele localități din regiunea Cernăuți şi în zona graiurilor de nord-est, *corci* este notat cu semnificațiile: 1.„coardă de vie" [2, h.104, pct. 52] şi 2. „tufă de poamă" (ALM, î. 1883, pct. 6, 10). În regiunea Transcarpatică (pct. 1, 3, 4 – ALRR. Bas., h.103), pentru a desemna butucul viței de vie, cuvântul *corci* este urmat de determinativul *di strugur@*, în scopul de a evita polisemia cuvântului şi de a defini o realitate concretă.

Prezintă interes aspectul fonetic al cuvântului *corci,* care în graiurile moldoveneşti este înregistrat în două variante fonetice: *cor+* şi *corŝ*. Izolat (pct. 3, 39), africata *ĉ* rămâne intactă, pe când în pct. 6, 10 [2, h.103] + trece în stadiul *ŝ*. După I.Gheție, evoluția lui + la *ŝ* s-a produs la început în Moldova, după toate probabilitățile în sec. al XVI-lea [8, p.109]. De aici fenomenul s-a extins după 1600 în nord-estul Transilvaniei.

Izolat, în unele localități româneşti, situate în medii alogene, e înregistrată vocabula preluată din graiurile ucraineşti *cust* (var. fon. *cuŝĉ* – ALRR. Bas., h.103, pct. 165, 210, 233, 234; *cust* – pct. 190) şi compuşii

acesteia *(cuŝĉ di vinogád* – pct. 235 şi *cuŝĉic di p©ámî* – pct. 120). În cazul acestor construcţii, determinativele denumesc realii concrete, evitând polisemia cuvântului împrumutat.

Analizând h.153 din ALR, privind numele date butucului viţei de vie, pe lângă termenii nominalizaţi, înregistrăm şi câteva variante dialectale specifice graiurilor din dreapta Prutului, apărute prin analogie cu forma şi funcţia viţei de vie: *căpăţânî di viţî* (pct. 899), *ĉ!òtaĉ@* (pct. 27), *rădăĉín@ de strùgur@* (pct. 157).

Aşadar, în graiurile teritoriale, pentru denumirea butucului viţei de vie se constată o varietate de termeni dialectali, deosebiţi după provenienţă, ariile de răspândire şi semnificaţia lor concretă. Aria cea mai largă de circulaţie aparţine termenilor *butuc* şi *tufã*, cuvinte de întrebuinţare generală în limbă, care au valori semantice asemănătoare, fiind utilizate ca termeni viticoli în urma extinderii semantice, deosebindu-se numai prin aria de circulaţie. *Butuc* are o arie stabilă în graiurile româneşti, pe când a doua unitate lexicală din perechea sinonimică (*tufã)* îşi pierde treptat influenţa în aria moldovenească, fiind constrânsă de termenul devenit literar *butuc.*

Referinţe:

1. Atlasul lingvistic român. Serie nouă. Vol. I-VII. - Bucureşti, 1956-1972.
2. Pavel V. Atlasul lingvistic român pe regiuni Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR. Bas.). Vol. II. - Chişinău, 1998.
3. Neiescu P., Rusu Gr., Stan I. Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş. Vol. II. - Cluj, 1971.
4. Dicţionar dialectal (cuvinte, sensuri, forme). Vol. I-V / Redactor responsabil R.Udler. - Chişinău, 1985-1986.
5. Ciorănescu A. Dicţionarul etimologic al limbii române. - Bucureşti, 2005.
6. Bucur C. Civilizaţia viticolă a poporului român // Datini. - 1998. - Nr.2. - P.3-6.
7. Bratu Delia. Cîteva date de interes etnografic oglindite în izvoarele narative şi documentare referitoare la cultura viţei de vie în Transilvania // Studii şi comunicări de istorie şi etnografie. - Goleşti-Argeş, 1980, p.417-420.
8. Gheţie I. Introducere în dialectologia istorică românească. - Bucureşti, 1994.
9. Hasdeu B.P. Studii de lingvistică şi filologie. - Bucureşti, 1988.
10. Ionescu A. Butură, butuc. Precizări etimologice // Limba română. - Bucureşti. - 1984. - Nr.6. - P.476-479.
11. Teaha T., Ionică I., Rusu V. Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia. Vol. IV. - Cluj, 1980.
12. Papahagi T. Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic. - Bucureşti, 1963.
13. Pavel V. Terminologia agricolă moldovenească. - Chişinău, 1973.
14. Scurt dicţionar etimologic al limbii moldoveneşti / Redactori N.Raevschi, M.Gabinschi. - Chişinău, 1978.

Prezentat la 09.10.2008

APPROACHES TO THE STUDY OF PROPER NAMES FROM LEXICOGRAPHICAL PERSPECTIVE

Svetlana CORCODEL

Catedra Traducere, Interpretare şi Lingvistică Aplicată

Elaborate în scopul de a explica numai cuvintele necunoscute, dar cuprinzând şi interpretând în realitate toate cuvintele unei limbi, dicționarele au căpătat cu timpul valoare științifică, strict lingvistică, deoarece, înregistrând (aproape în întregime) vocabularul unei limbi, ele oferă un material extrem de prețios pentru a defini bogăția, varietatea şi, în ultimă analiză, specificul acestuia.

În funcție de compartimentele lexicului ce urmează a fi cuprinse de dicționare, acestea se divid în lingvistice şi enciclopedice care nu fixează cuvintele, ci noțiunile cu care operează diverse domenii de cunoaştere.

Trebuie să relevăm că numele proprii, care în majoritate s-au format prin metonimizare şi metaforizare, deşi fac parte din lexic, nu sunt incluse, în cele mai dese cazuri, în dicționarele explicative. Nu există o legitate referitor la locul plasării articolelor.

Lexicograful va hotărî să respecte în mod consecvent ordinea alfabetică sau să includă articolul respectiv în anexă, partea finală a dicționarului.

Din cele prezentate, se desprinde ideea importanței pe care o are studierea numelor proprii din punct de vedere nu numai lingvistic, discuțiile rămânând însă deschise.

The problem of proper names is particularly complicated and difficult.

The choice of the subject is much influenced by the importance of the role proper names play in the language as they represent a large part of the vocabulary.

They constitute a numerous non-homogeneous class of names that permeate all spheres of human life. They embrace not only geographical names – toponyms, personal names of people – anthroponyms, but also names of objects of material culture – chrematonyms, names of enterprises, various societies, unions – ergonims, names of objects of spiritual culture – ideonyms and a great number of other names, as organizations, firms, clubs, newspapers, books, hotels, the names of months and the days of the week.

Occupying a very important place in the language, proper names are characterized by the fact that they react to various changes in the society. So, they become a sort of registers of historic events having certain sociological and ideological contents.

Every year new names of organizations, establishments, new capitals, cities appear. All these new names must be fixed and explained in dictionaries and encyclopaedias.

There are a lot of scientific works dedicated to this numerous and non-homogeneous class of words. Still, nowadays, when characterizing it, linguists face many problems. No agreement has been reached yet among linguists as regards their status in the language, whether proper names express notions full-fledged semantic structure.

It is necessary to study them not only because of interest, but also because a thorough knowledge of these possibilities helps one to understand the semantic structure of proper nouns at the present stage of their development.

In passing from general usage into some special sphere of communication, a word as a rule undergoes some sort of specialization of its meaning. This fact holds true for proper names also. Let's take for instance, the formation of proper nouns from common nouns chiefly in toponymics that is place names.

Ex.: the City – the business part of London
the Highlands – the mountainous part of Scotland
Oxford – University town in England (from ox + ford, that is a place where oxen could ford the river).

In the above examples, the change of meaning occurred without change of sound form and without any intervention of morphological processes. Specialization is thus identified on the evidence of comparing logical notions expressed by the meaning of words. If the linguist is guided by psychological considerations and has to go by the type of association at work in the transfer of the name of one object to another and different

one, he will observe that the most frequent transfers are based on associations of similarity, or of contiguity. As these types are well known as figures of speech call metaphor and metonymy.

A metaphor is a transfer of name based on the association of similarity and thus is actually a hidden comparison. A subgroup of metaphors comprises the transitions of proper names into common ones**: an Adonis, a Cicero, a Don Juan.** When a proper name like **Falstaff** is used referring specifically to the hero of Shakespeare's plays it has a unique reference. But when people speak of a person they know calling him Falstaff they make a common name generic for a corpulent, jovial, irrepressibly impudent person and it no longer denotes a unique being. This fact can be easily observed in the following example:

Ex. "Even less I am a **Scheherezade**. I never can tell a story properly" (Agatha Christie).

Here **Scheherezade** denotes a person who has the talent of relating stories properly.

As it has been already mentioned, if the transfer is based upon the association of contiguity it is called metonymy. It is a shift of names between things that are known to be in some way or other connected in reality or the substitution of the name of an attribute of a thing for the name of the thing itself.

Common nouns can be metonymically derived from proper names as in **mackintosh –** a cloak or a coat made of waterproof material patented by C. Mackintosh. **Ulster** – a coat named after the province where such coats were originally made. Many international physical and technical units are named after great scientists, as for instance **ampere** – the unit of electrical current after Andre Marie Ampere, a French mathematician and physicist.

Transfers by contiguity often involve place names. There are many instances in political vocabulary when the place of some establishment is used not only for the establishment itself or its staff but also for its policy. **The White House** is the executive mansion of the president of the USA in Washington; the name is also used for his administration and politics. **The Pentagon**, so named because it is a five-sided building, denotes the US military command and its political activities**. Wall Street** is the main street in the financial district of New York and hence it also denotes the controlling financial interests of American capitalism. The same type is observed when we turn to Great Britain. An interesting case is **Fleet Street** – a thoroughfare in central London along which many British newspaper offices are located, hence Fleet Street means British journalism. The name of the street is also metonymical but the process reversed – a proper toponymical noun is formed from a common noun: **fleet** is an obsolete term for "a creek or an inlet in the shore". Originally the street extended along a creek.

Sometimes the semantic connection with place names is concealed by phonetic changes and is revealed by etymological study. The word j**eans** can be traced to the name of the Italian town Genoa, where the fabric of which they are made was the first manufactured. **Jeans** is a case of metonymy, in which the name of the material jean is used to denote an object made of it.

We should say that the problem of proper nouns is rather complicated. It has been often taken for granted that they do not convey any generalized notion at all, that they only name human beings, countries, cities, animals, rivers, etc. (Reformatsky; Vinogradov 1947; Galkina-Fedoruc 1956; Arutiunova 1976). And yet they evoke notions that are particularly rich (Jespersen 1957; Stupin 1985).

Thus, we can regard, that there is no universally accepted theory, concerning proper names. It is not even solved whether to include proper names into linguistic dictionaries.

The lexicographers who share the first point of view consider that proper names should not be included into the word-list of linguistic dictionaries. And, on the contrary, the lexicographers, who share the second viewpoint of linguists, find it necessary to include this large group of words in the body of the book, listed alphabetically among the word entries of linguistic dictionaries.

It is undoubtful that the most important sources for getting information about proper names are encyclopaedias and dictionaries. But, the information presented in encyclopaedic dictionaries does not characterize proper names as words, language units (e.g. encyclopaedias do not always give us any idea about the way the word should be pronounced, variants of its spelling, derivatives).

As we know linguistic dictionaries are aimed at describing words, while an encyclopaedia at describing objects, notions, and phenomena.

Still, lexicographical theory and practice have not yet determined the line of distinction between extra linguistic and linguistic information and consequently between a linguistic (explanatory) dictionary and encyclopaedia. Very often they duplicate each other, but in most cases they certainly differ. Thus the comparison

of definitions of encyclopaedias and dictionaries is very important, because it may help to state the difference between encyclopaedic and philological ways of defining words and objects named by them.

On the other hand it is also interesting to see how the same words and objects are defined in dictionaries and encyclopaedias edited in different countries.

As we all know the lexicographical practice of each country has its own tradition.

It is well known that American dictionaries, for example, are characterized by encyclopaedic inclusion of scientific, technical, geographical and bibliographical items, whereas it is common practice with British lexicographers, as well as ours to exclude from their dictionaries information of this kind to devote maximum space to the linguistic properties of words.

Considered from this point of view, it is quite logical that the unique objects of reference of these words are so preponderant that if the lexicographer indicates proper names in his dictionary at all, they usually bring a strong encyclopaedic element with them. If the lexicographer decides to avoid any encyclopaedic elements; it is possible to treat proper names in a more general way; in that case, it suffices to indicate only their function (e.g. men's given name; family name; place name etc.) But short explanatory (encyclopaedic) glosses are usually expected by the user of the dictionary (such as the situation of the place etc.).

British and American lexicography is rich in dictionaries and encyclopaedias the compilers of which take into consideration, on one hand, the addressee, his age, his occupation, etc. and on the other, the volume, syntactic structure, style, which also influences the information of definitions.

In **Webster's Ninths New Collegiate Dictionary** the section of geographical names gives basic information about the countries of the world and their most important regions, cities, and physical features. The information includes spelling, syllabication and pronunciation of the name, nature of the feature, its location, and for the more important entries statistical data.

Ex.: **Austria** /os-tre-e/ country central Europe; capital Vienna – Austrian /-en/ adj. or n.

In **Webster's Encyclopaedic Unabridged Dictionary** of the English Language the geographical and biographical entries are listed alphabetically among the word entries.

Ex.: **London**

1. Jack, 1876-1916, U.S. short story writer and novelist.
2. A metropolis in SE England on the Thames: capital of the United Kingdom and the British Commonwealth.
3. City of London – an old city in the central part of the county of London.
4. Country of London – an administrative county comprising the city of London and the 28 boroughs.
5. A city in Ontario, in SE Canada.
6. A town in central Ohio.
7. A town in SE Kentucky.

It is easy to observe that this dictionary provides a lot of information, as well as encyclopaedias do.

The bilingual lexicographer should not overlook the fact that some proper names have different versions in different languages. Few personal names show such a variation: but cf., e.g. English Charlie-magne: German Karl der Grose. But not a small number of the traditional Christian (given) names belongs here: e.g. English Charles, French Charles, German Karl, Italian Carlo. Most important are the place names, which belong here (e.g. French Paris, Italian Parigi). The bilingual lexicographer should indicate these versions, at least in the more important cases.

We can mention that the inclusion of proper names in dictionaries depends wholly on the lexicographer. He may list them alphabetically, in the appendix, or even not list them at all.

Enough has been said to indicate the important role played by proper names in the building up our language. In part, this movement runs parallel to that of other languages, in part, it is specifically our own. Place-names, personal names, family names offer a fascinating insight into the past and present history of the language, and this work is certainly not the whole story, because this class of word-stock presents complex contradictions and conventions.

Bibliography:

1. Allen W.S. Proper Names in Onomastics and Linguistics. - Salamanca, 1958.
2. Bean S.S. Ethnology and the Study of the Proper Names // Anthropological Linguistics. - 1980.
3. Benjamin G. Temiar Personal Names. - London, 1968.

4. Bohannan P., Middleton J. Marriage, Family and Residence. - New York, 1968.
5. Conklin H. Folk Classification. - New Haven, 1972.
6. Encyclopaedia Britannica. - Ltd. Chicago, London, Toronto, 1962.
7. Encyclopaedia Americana. - New York: International Edition Americana Corporation, 1968.
8. Geertz C., Geertz H. The Interpretation of Cultures. - New York, 1973.
9. Haiman J. Dictionaries and Encyclopaedias. - Lingua, 1976.
10. Hymes D. Language in Culture and Society. - New York, 1964.
11. Pulgram E. Theory of Names. - Berkley, 1954.
12. Reed A.W. Dictionary of the Next Century. - New York, 1973.
13. Russel B. An Inquiry into Meaning and Truth. - New York, 1940.
14. Schwartz D.S. Naming and Referring. - Berlin, 1979.
15. Searle J.R. Proper Names. - London, 1958.
16. Spiro M. Context and Meaning in Cultural Anthropology. - New York, 1965.
17. The Random House Dictionary of the English Language. - Bombay: College Edition, 1974.
18. Trnka B. A Theory of Proper Names. - Cluj, 1958.
19. Ullman S. Semantics. - Oxford, 1962.
20. Waugh L.R. Roman Jacobson's Science of Language. - Lisse, 1976.
21. Webster's New Collegiate Dictionary. - Massachusetts, USA, 1974.

Prezentat la 29.04.2009

CHARACTERISTIC FEATURES OF GRAMMATICAL ERRORS AT INTERMEDIATE LEVEL

Marina CHIRNIŢCAIA, Irina MÎTNIC

Catedra Filologie Engleză

Articolul prezent tratează problema greşelilor gramaticale comise de către studenţi la nivel intermediar de engleză. În articol sunt analizate tipurile şi cazurile care influenţează asimilarea limbii engleze. Lucrarea prezintă analiza unui experiment care demonstrează greşelile caracteristice însuşirii adjectivului şi gradelor de comparaţie în limba engleză.

As long as your mistakes are new ones
you can agrue that you are making progress.
Anonymous

At various stages of language learning students make mistakes which are an integral part of language acquiring and usage thus being inevitable. Teachers have the following picture of the mistakes: *"It depends on circumstances"," It could be something a native speaker would not say grammatically, something a native speaker would not say in a certain situation", "It depends on the audience"," The definition of a mistake shifts"*. Students often believe that a mistake is: *"To say or write something wrong", "Everything which is wrong. I cannot give details. There are too many", "A wrong opinion, idea or act because of wrong information"* [1].

According to the methodologist J.Edge [2] "*many of the things we call mistakes and see as problems are in fact signals that our students are successfully learning the language: they are taking the necessary learning steps; they are trying things out, testing out their knowledge and skills in learning the language, and making mistakes is a part of their language learning development. We should not see mistakes as negative. Helping learners by correcting them can be away of giving information, or feedback, to your students, just when it will support their learning*". The linguistic mistakes that students make are an important and necessary part of their language learning, and in this case, mistakes should not be perceived as a big problem, but as a part of learning.

For example, if we compare the sentence '*Although he is my friend, but I do not trust him'* to an earlier sentence written by the same student 'Y*es, is very beautiful, but I no like it here'* it is possible to see that this student has made some learning steps, and the second sentence was a step on the way to the first one [3].

Thus, the mistake is the evidence of learning. It is clear, for example, that the word *'buyed'*, used by a pupil, indicates that this pupil has learnt the basic rules of past tense formation. What the pupil has not learnt yet is the exceptions. Therefore, the mistake here is evidence that the learner is moving forward [4].

By making errors learners are testing out their ideas about the language – they are experimenting. Therefore, making errors is a part of the learning process: by receiving feedback students get to know the difference between correct and incorrect language, they see what to focus on.

Errors are believed to be an indicator of the learners' stages in their target language development. From the errors that learners commit, one can determine their level of mastery of the language system. Thus, the investigation of errors has a double purpose: it is *diagnostic* and *prognostic*. It is diagnostic because it can identify and give information about learners' problems and difficulties at a given point during the learning process; and prognostic because it can tell course organizers to reorient language-learning materials based on the learners' current problems, it shows how learning process is likely to develop in the future [5].

At various stages of this, process students' making mistakes is caused by various reasons, such as the influence of students' mother tongue, insufficient knowledge, physical and moral conditions. Alternatively, people may say things that they know are not correct, because this is still their best chance of getting their message across and they are trying to communicate something quite complicated by using the language they already know.

According to causes of making errors, M. Lightbown [6] distinguishes four types of errors such as:

1) <u>Developmental errors:</u> are clearly not due to first language interference but rather are 'developmental' in nature. That is, they reflect learners' understanding of the second language system itself rather than an attempt to transfer characteristics of their first language.

2) Over-generalizing errors: are caused by insufficient knowledge, by trying to use a rule in a context where it does not belong, for example, a regular ***-ed*** ending with an irregular verb.

3) Simplificating errors: happen when elements of a sentence are left out, or where all verbs have the same form regardless of person, number, or tense. This type of errors can be caused by physical and moral conditions. Mistakes can happen because someone is in a hurry, or tired, or is thinking about something else and just forgets the correct language.

4) Transfer errors are made because of native language influence.

When people use the word 'mistake' in general sense, it is clear what they mean by it. When a teacher says, "*These exercises are full of mistakes*", or, "*Their writing is good but they make a lot of mistakes when they speak*", there is no difficulty in understanding that the teacher means typical, usual mistakes such as phonetic, style, vocabulary and grammar errors.

Speaking about common grammar errors, the following types can be outlined [7]:

a) Irregular use of articles, especially definite ones. For example, the use of definite article before abstract nouns such as '*life, life, nature',* etc. (e.g., '*Many people love the nature'*);

b) the tendency to use Past Indefinite instead of Past Perfect and Present Perfect; Present Indefinite instead of Present Continuous;

c) Incorrect using of Conditional and Subjunctive Mood forms, especially in the past tense;

d) Unwillingness to use Gerund and the tendency to replace it by infinitive forms, or to use it as a noun (e.g., '*There are different ways of the establishing of discipline'* instead of ...' *ways of establishing discipline'*);

e) Use of Future Indefinite and, especially, Future in the Past after conjunction *if;*

f) Use of interrogative constructions in indirect speech (e.g., '*He asked what did they mean'* instead of '*He asked what they meant'*);

g) Use of Adjective instead of Adverb and visa versa (e.g., '*The scene is described good'*; but '*It is naturally that every young country…'*).

h) A problem some writers find is changing the time of the action from present to past (e.g., '*It is very dark. We walk slowly through the unlit church. Suddenly we saw a strange shape'*), or from past to present (e.g., '*I shrank back in horror. Was this the ghost we all had heard so much about? I decide to be brave'*).

The first version of this confusion (starting in the present and then moving to the past) happens much more often than the second one. One way of avoiding the problem is to tell stories using past tenses, rather than present tenses, unless there are very good reasons for using the present.

i) A common error is to put a singular verb with a plural subject: (e.g., '*During the concert Dave, my best friend, and my sister, Sandra, was sitting very close to the stage'*). The subject consists of two people: Dave and Sandra, so the verb should be *were sitting*. So, a student should ask himself, "If I replace the subject words with a pronoun, which pronoun would I use?" The answer: Here would be *they*, so the verb must be in the plural.

j) Use a plural verb with such words as *each, every, everyone,* and *no one.*

These words are all singular: they refer to *one* of something. That is why they all need the singular form of the verb, '*Each of the children has been given a present';*

k) Problems connected with use of *less\fewer, amount\number* with countable and uncountable nouns. It is necessary to remember here that '*less'* and '*amount'* are used with uncountable nouns, but '*fewer'* and '*number'* are used with countable nouns.

l) Word order: changing of the position of the subject and predicate usually leads to changing of the meaning of a sentence like in the next example: '*My friend met the brother';* and '*The brother met my friend'.*

m) Problems connected with prepositions in sentences with relative clauses in them. Such sentences can become a little complicated. '*This is the book about which I told you about* '. In order to avoid such mistakes people have to try not to lose control of what is going on in their sentences, especially when they are using a preposition with a relative pronoun. This can be corrected to either: '*This is the book about which I told you*'; or '*This is the book I told you about*';

n) Double negation.

The question that constantly appears is whether to correct or not to correct. Correction helps students to clarify their understanding of the meaning and language structure. It is a vital part of the teacher's role and the teacher should be very gentle, tactful and sensitive in correction. What is appropriate for one student maybe quite wrong for another one.

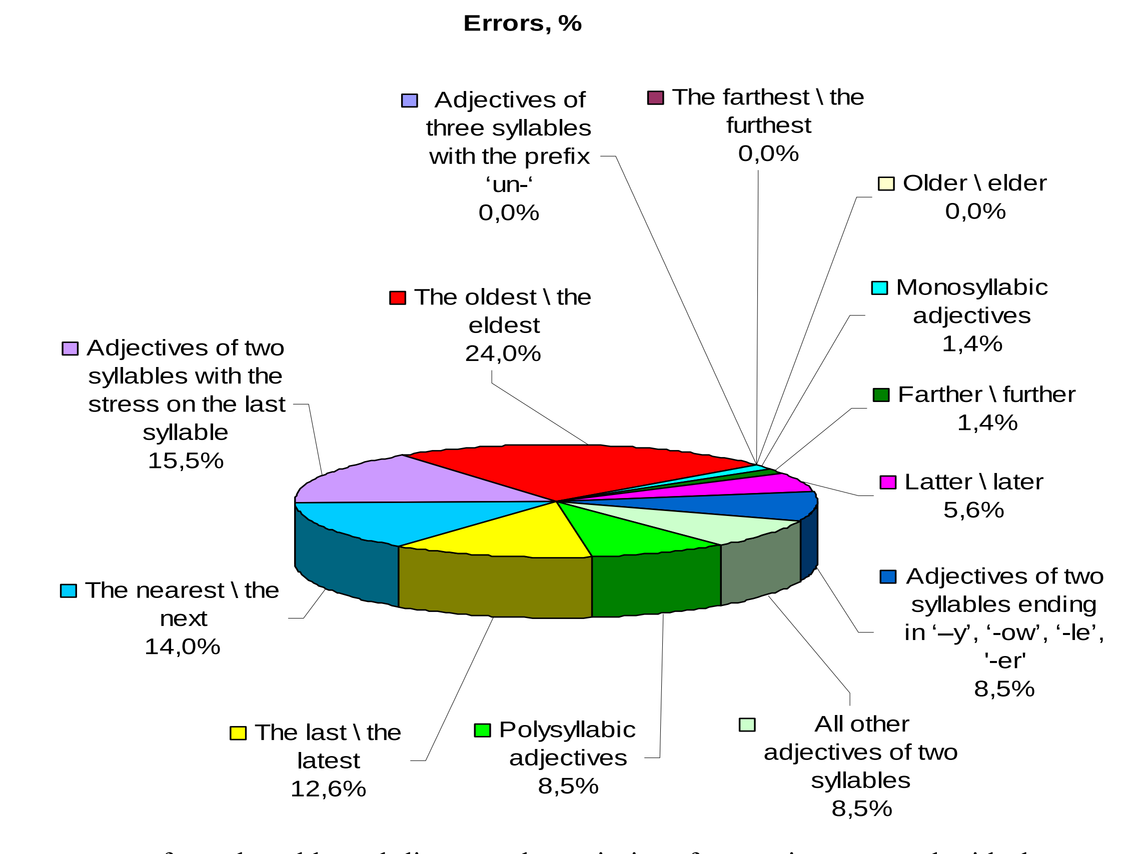
The first thing to remember is that the best form of correction is self-correction. It is very important to give a chance for self-correction, to show the student that a mistake has been made and give him\her a little time to recognize it and correct it. The more the students are involved in correction, the more they have to think about the language used in the classroom. However, if they cannot find mistakes and/or correct them, teachers have to help them. The teachers can do this by asking if someone can help or by explaining the problem by themselves.

Teachers often worry about **when to correct** – immediately, after a few minutes, at the end of the activity, at the next lesson, or never. The distinction between accuracy and fluency aims is important here. If the objective is accuracy, then immediate correction is more likely to happen. If the activity is aimed at fluency, then immediate correction is less appropriate and any correction should take place at the end of the activity.

Various types of correction can be used such as, Peer correction, Oral correction, Chain correction, Use of the blackboard, Humour, The red pen syndrome, Restrictive correcting, Self-correction without indication of mistakes, Underlining mistakes, Mistakes underlined and coded [8].

To have a clear picture what kind of mistakes learners make, an experiment was carried out at a school in the seventh form. The learners were at the intermediate level. These are the results of the pupils' tests on the theme "Comparative and Superlative Degrees of Comparison". It turned out that pupils made mistakes even if the topic had been taught during ten lessons.

The following table and diagram illustrates the results:

As we can see from the table and diagram, the majority of errors is connected with the category *'the oldest; the eldest'* that presents the superlative degrees of the adjective '*old*'. Nevertheless, there are no mistakes at all in the category '*older; elder*', that is the comparative degrees of the same adjective '*old*'.

The pupils usually differentiate between these two irregular forms of comparison of the adjective '*old*' in the following way: '*elder' 'the eldest*' are used in the context of family; '*oldest*' '*the oldest*' are used in different situations.

Considering '*older; elder*', the pupils do not have problems, they just follow the main rule. However, in case with '*the oldest; the eldest*' there is one moment that pupils usually do not understand – '*the oldest*' is also used in the context of family, but there is a difference in use of '*the oldest*' and '*the eldest*' in this context.

The same difficulties the pupils have with the use of two types of the superlative degrees of the adjective '*late*'. That is the category '*the last; the latest*'. '*The last*' has such a sense, as there will be no other variants anymore; while '*the latest*' means '*the last*' but for this moment, because then there will be other variants of this subject, event, etc.

As for the category '*later; latter*', which represents the comparative degrees of the adjective '*late*', four pupils made mistakes. Actually, they do not have problems in understanding the differences between these two variants. They know that one form means 'the last from two'. The antonym is 'the former'. The second form is used to compare different things. The problem is that the pupils confuse the meaning of these two forms.

The pupils usually do not have any problems with the categories '*farther; further*' '*the farthest; the furthest*'. In case with the distance, it is possible to use all variants, but in indirect meanings only '*further*' is used. (Just one pupil made a mistake)

Many mistakes were made in case with the category '*the next; the nearest*'.

These two words have the same equivalents in Russian. Thus, the cause why pupils make these mistakes is not sufficient knowledge of the pupils' native language. As for the causes of making mistakes in the cases with such categories as '*the oldest; the eldest*', '*the latest; the last*' in general, all these mistakes belong to the transfer errors, which are made because of the influence of the native language. The problem is that in Russian there is no difference between the meanings of '*the oldest'* and *'the eldest*', '*the latest*' and '*the last*'.

In usage of adjectives '*severe*' and '*complete*' 11 pupils made mistakes. These adjectives belong to the category '*adjectives of two syllables which have the stress on the last syllable*' that form their degrees of comparison in the synthetic way, but not in the analytical way.

Another situation is with the word '*modern*' that belongs to the category '*all other adjectives of two syllables*' that forms its comparative and superlative degrees of comparison in the analytical way. However, six pupils formed the degrees of comparison of this word in the synthetic way, because they attributed it to the category '*adjectives of two syllables which have the stress on the last syllable*'. These pupils thought that the stress falls onto the last syllable but onto the first one in the word '*modern*'.

Another example of over-generalizing errors is the word '*comfortable*' that belongs to the category '*polysyllabic adjectives*' and it forms its comparative and superlative degrees in the analytical way that is with the help of such words as '*more*' and '*the most*'. Though six pupils formed degrees of comparison of this word in the synthetic way, because they attributed it to the adjectives that end on the '-y', '-ow', '- er', and '-le' and form their degrees of comparison with the help of such suffixes as '-er' and '-est'. The problem is that these pupils forgot that these adjectives have to be the adjectives of two syllables, and the word '*comfortable*' belongs to the polysyllabic adjectives.

It can be inferred from the experiment that one of the main causes of making mistakes in formation the comparative and superlative degrees of the categories of adjectives is not sufficient knowledge, over-generalizing, using a rule in a context where it does not belong, influence of the mother-tongue etc.

To sum up, it can be said that mistakes should be considered as a constructive criticism while foreign language acquiring. The main thing with mistakes is to make them work for the benefit of the successful language learning. They should be interpreted and treated correspondingly in order to improve linguistic skills.

References:

1. Bartram M. Walton. Correction: Mistakes Management. - London, 1994, p.22.
2. Edge Julian. Mistakes and Correction. - Longman, 1994, p.14-15.
3. English at School // Podshivalova L. We All Make Mistakes. - Titul, 2005, p.67.
4. Bartram M. Walton. Op. cit., p.13.
5. English Teaching Forum // Nsakala Lengo. What Is an Error. - №3. - July – September 1995. - P.20.
6. Edge Julian. Op.cit., p.8.
7. Аракин В.Д. Преподавание английского языка в вузе. - Москва, c.234.
8. English at School, p.68.

Prezentat la 04.05.2009

LES BIJOUX ANTIQUES ET LES ATELIERS COMME SOURCE D'INSPIRATION POUR LA JOAILLERIE CONTEMPORAINE DE LA MOLDAVIE

Liliana CONDRATICOVA

Institutul Patrimoniului Cultural al AŞM

Din motivul că interesul cercetătorilor din domeniul istoriei şi studiul artelor faţă de arta autohtonă a bijuteriilor este în continuă creştere, am considerat utilă analiza orfevrăriei antice ca sursă semnificativă pentru designerii contemporani la capitolul modele noi de bijuterii, ateliere, tehnici şi tehnologii de lucru. Bijutierii uzitează de formele antice ale podoabelor, de semnificaţia lor simbolică, evocând funcţia lor de înfrumuseţare, magico-religioasă şi social-economică. Modelul atelierului şi buticului este preluat cu succes de industria contemporană, în condiţiile tranziţiei la economia de piaţă sau a crizelor economice, atelierele mici şi medii, unificate cu un salon de comercializare a bijuteriilor, sunt mult mai viabile decât un atelier sau o întreprindere de proporţii.

Depuis la nuit des temps et dans le monde entier les hommes portent sur eux des bijoux, des amulettes et des talismans. Le début de la véritable orfèvrerie antique implique la recherche des minérais tout d'abord en au surface, puis au sein même de la terre. L'extraction du minérai possède un caractère sacré. Le forgeron se substitue à la Terre-Mère dans la fabrication du métal et son four n'est qu'une matrice artificielle remplaçant la Terre, productrice naturelle du minérai. Ce pouvoir le fait considérer comme un sorcier lié aux puissances démoniaques des profondeurs. Il est craint et vénéré, mais parfois aussi rejeté de la société. On retrouve ce rôle ambigu, fait de crainte et de mépris, dans les légendes des civilisations classiques. L'exemple le plus connu est celui d'Héphaïstos (Vulcan), le dieu forgeron de la mythologie gréco-romaine. Le forgeron est aussi le maître du feu, élément capital dans les mythologies de la métallurgie. Le feu est l'élément terrestre correspondant à l'élément céleste – le soleil. Un autre aspect aux mythes métallurgiques est celui de la valeur symbolique de chaque métal. On sait combien fut complexe la classification des métaux dans les grimoires d'alchimie du Moyen Age, particulièrement dans ceux qui recherchaient la transmutation tant convoitée du plomb en or. Chaque métal était lié à un astre ou encore à un symbole masculin ou féminin. On peut rappeler que le cuivre et le bronze fut souvent considéré le métal de Venus. Il est certain, que l'or joua déjà le rôle de métal primordial grâce à son inaltérabilité. Les plus beaux bijoux de l'Age du Bronze, gorgerins, lunules ou gobelets, que s'offraient les petits princes du Bronze ancien, furent réalisés en or. L'or protégeait les vivants et aussi les morts et les dépôts d'or témoignaient l'importance des princes antiques [1].

Toute idéologie ou toute religion se doit d'avoir des signes symboliques qui permettent à ses membres de se reconnaître entre eux. L'interprétation de ces symboles par les non-initiés, peut être parfois un piège. Le mythe de l'oiseau est essentiellement lié à sa capacité de s'élever dans les cieux et même d'y disparaître pour aller porter aux dieux les messages du pauvre monde terrestre. C'est pourquoi il est choisie comme messager privilégié entre l'homme et les divinités. Un autre élément primordial est sans doute le cheval et la roue (le cercle), que apparaissent à la fin Ier millénaire. La confusion entre la roue et le soleil est également permanente dans les figurations religieuses: les rouelles et les rayons ne sont que le même symbole d'un rituel associant le feu, le soliel et le mouvement éternel. Au Bronze final apparaissent des personnages stylisés, porteurs de messages ou de pictogrammes à sens religieux. Toujours dans le nord de l'Europe, des bijoux exceptionnels en or évoquent l'animal: le bracelet que se termine ainsi à ses deux extrémités par de magnifiques têtes des chevaux [2]. Nos ancetres portent aussi l'amulette − objet doté d'un pouvoir magique, susceptible de détourner le mauvais oeil, de conjurer le mauvais sort, de prévenir les accident etc. La matière (pierres et métaux précieux), la forme (des colliers, des anneaux etc.), le dessin (animaux, végetaux etc.), sont très variés. Les amulettes peuvent porter ou contenir des formules magiques.

L'atelier de la **Grèce Antique - *ergasterion***, c'est abord, matériellement, le lieu où l'on travaille, où l'on produit des **erga.** L'atelier, au sens d'unité physique de production, est connu tant par les sources textuelles, par les données archéologiques. Les fouilles de l'agora d'Athènes que ont révélé qu'il s'y trouvait, en marge de l'activité civique, des maisons-ateliers dans lesquelles l'activité de production était hébergée au rez-de-chaussée; de maison jouxtant l'agora. La différenciation des activités de production, abritées dans des unités spécifiques,

dans des zones urbaines réservées, et distinctes de la fonction de commercialisation, n'est pas la règle dans le monde classique [3]. À Délos, à l'époque hellénistique, ateliers et boutiques se confondent souvent dans une seule et même structure de plain-pied ouvrant sur la rue. La boutique **taverna** est le lieu par excellence du petit commerce, même s'il ne faut pas négliger celui qui se pratiquait, comme dans beaucoup de sociétés méditerranéennes, à même la rue. La présence de boutiques ouvrant sur des portiques est un trait caractéristique des places publiques, mais elles pouvaient être aussi regroupées dans des marchés [4].

De nombreux matériaux précieux sont utilisés par les Crétais, les Mycéniens et les Grècs pour embellir leurs demeures et composer leurs bijoux personnels. Le goût ostensible du luxe passant pour la manifestation d'une condition, sociale et économique élevée – l'ivoire, des pierres dures, dont la calcédoine, la cornaline, l'améthyste, les quartz rose, vert et fumé, le cristal de roches, le lapis-lazuli, les turquoises, les plus humbles calcites cristallins, les tourmalines, l'obsidienne, les grenats, mais aussi le verre fondu en des pâtes colorées, par l'habileté des Phéniciens et des Égyptiens et surtout, les métaux précieux. Mais la Grèce n'ayant jamais produit beaucoup d'or, si l'on excepte les régions périphériques montagneuses, telles que la Trhace, la Macédoine et quelques îles égéennes. L'orfèvrerie minoenne est d'une extraordinaire beauté, et harmonie avec le naturalisme de l'art crétois, mais techniquement plus proche de l'Égypte et de l'Orient, faisant grand usage du repoussé, de l'incision, la moulure, la granulation, les godrons, de la marqueterie, du placage ainsi que de l'association avec les pierres dures et la faïence [5]. Les plus grandes sécheresses du langage artistique mycénien est tempérée dans les principaux centres du Péloponnèse [6], par la capacité inventive des orfèvres locaux, qui expérimentent des compositions, du thèmes et des formels variés.

Les boucles d'oreilles en forme de protomé de griffon datent du IVe s. av. J.-C. Elle sont dérivées de la tradition des animaux monstrueux propre à l'art orientalisant et témoigne de la continuité de certains thèmes décoratifs dans l'art grec, surtout dans les arts mineurs. Les nombreux bijoux en or produits par les orfèvres de Tarente entre les IVe et IIIe siècles av. J.-C., témoignent d'une grande fantaisie décorative. On retrouve ce style et une partie du répertoire non figuratif de cette période dans les créations des orfèvres du Moyen Âge au XVIIe siècle [7]. Au IVe siècle av. J.-C. sont utilisés le rameau de myrte en fleur, qui fait partie d'une luxueuse couronne en or mise au jour en Macédoine centrale. Plus souvent, le diadème est composé de feuilles de bronze dans lesquelles sont insérés des insectes et des baies en argile revêtus de feuilles d'or, trouvé dans la Campagne, au IVe siècle av. J.-C. Les bijoux mettent en évidence les relations existant entre les orfèvres grecs et italiotes [8]. Bracelet en torsade à tampons de tradition celtique ou, plus généralement, **barbare**, sont décorés aux extrémités de protomés d'animaux. Techniquement, il s'agit là d'un travail de miniaturiste. La virtuosité des orfèvres leur permet de réaliser des éléments d'une finesse étonnante. La glyptique connaît un grand essor dans l'art grec hellénistique. Dans l'antiquité on prisait les pierres précieuses pour leurs propriétés magiques et médicinales, comme ornements et comme sceaux lorsqu'elles étaient gravées. La variété des dessins des gemmes mycéniennes est particulièrement riche. Le travail des pierres fines apparaît dès le IIe s. av. J.-C., mais atteint sa perfection à la fin du Ve siècle et pendant le IVe siècle av. J.-C. Les conquêtes d'Alexandre le Grand introduisirent de nouvelles pierres en Grèce telles que les grenats. Pour gravér son portrait, Alexandre utilisa les services du tailleur de gemmes **Pyrgotelès** [9].

La multitude des boutiques de la **Rome Antique *tabernae***, faisait ressembler la ville à un immense bazar, dont l'animation était encore renforcée par la présence de nombreux vendeurs ambulants, qui circulaient dans la foule à la recherche d'éventuels acheteurs. On vendait toutes sortes de marchandises dans les **tabernae**, depuis des denrées alimentaires, des tissus et de la vaisselle jusqu'à des bijoux et des livres. Il existait aussi des endroits qui servaient de laveries, de teintureries pour le pourpre, de fours, ainsi que des ateliers où travailaient les forgerons, les vitriers ou les tailleurs de pierre. Les **tabernae argentariae** étaient des sortes de **banques** où s'effectuaient surtout des opérations de change des monnaies. Tous marchands étaient obligés d'avoir un permis en règle. Chaque opération était enregistrée dans des livres comptables. Souvent, une des pièces de maison de l'époque imperiale, qui s'ouvraient sur la rue, était transformée en boutique [10].

La véritable orfèvrerie romaine date du Ier siècle av. J.-C., quand les butins de guerre firent affluer à Rome non seulement des oeuvres d'art, mais aussi de grandes quantités de perles et de pierres précieuses. Les Romains ont aimé les bijoux nombreux et riches − **broches** (fibulae), **colliers** (monilia), **pendentifs** (pectoralia), **bracelets** (armillae), **bagues** (anuli), **boucles d'oreilles** (inaures), **anneaux aux chevilles** (periscelides), en bronze et le plus souvent en or, parfois sertis de pierres précieusses. D'une manière générale, ces bijoux aux motifs compliqués, valent plus par leur poids d'or que par leur finesse. Le loi Oppia (215 av. J.-C.), destinée à refré-

ner le luxe, fut impopulaire et vite oubliée. Les orfèvres étaient fréquemment d'origine étrusque. Les hommes étaient beaucoup plus discrets. Ils ne portaient qu'une bague, qui leur servait de **sceau** [11].

Les pièces retrouvées à Pompei, à Stabies, à Herculanum et à Oplontis, peuvent nous donner une idée des bijoux les plus diffusés au début de l'époque impériale. La préférence allait aux compositions très colorées, parfois fort peu élaborées où les perles. Les pierres et les pâtes de verre formaient un net contraste avec le jaune vif de l'or. Les boucles d'oreilles **inaures** étaient très appréciées et adoptaient les formes les plus variées. Pline écrivit à leur sujet: „*Aujourd'hui on va chercher des vêtements en Chine, des perles au fond de la Mer rouge et des émeraudes dans les entrailles de la Terre. Et en plus on a inventé de se trouer les oreilles. Évidemment, il n'était pas suffisant de porter des bijoux autour du cou, dans les cheveux ou sur les mains, il fallait aussi se les enfiler dans le corps*" [12].

Contrastant avec la délicatesse et le raffinement des bijoux hellénistiques, les ors romains dénotent une plus grande simplicité et abandonnent certains façonnages compliqués comme la **granulation** et le **filigrane**, au profit d'un aspect plus massif. À Rome, vers la fin de la République, les gemmes qu'on utilisait comme anneaux sigillaires nous révèlent une grande variété de sujets. Réalisées dans différentes matières comme le **cristal de roche**, la **sardonix**, **l'agate** ou, plus modestement, la pâte de verre, les camées étaient très appréciés [13]. L'utilisation des camées dans les pendentifs, ou comme chatons de bagues, devint de plus en plus fréquenté les premières années de l'Empire et se généralisa au Ier siècle apr. J.-C. Leurs sujets allaient du simple portrait à la représentation de divinités ou épisodes de la mythologie. La gravure se faisait soit sous la forme d'intaglio, où le dessin est en creux et convient donc aux sceaux, soit sous celle de camée, où il est reproduit en relief et ne sert que d'ornement. Un beau portrait d'Auguste se trouve au British Museum parmi d'autres objets du même type. La gemme Augustea à Vienne représente Auguste, Tybère Germanicus et un groupe de divinités, avec en dessous une scène de vie militaire. Le grand camée de Paris représente Tibère, Livie et Germanicus, ainsi que diverses figures symboliques. Les tailleurs de gemmes étaient probablement grecs ou venaient de l'Orient hellénistique. Le plus célébre de la période d'Auguste était un certain Discorides. L'art de la toreutique, comme l'art de luxe, atteint son apogée aussi sous Auguste. Les objets d'or ou d'argent sculpté ont eu la faveur des Romains riches. Les motifs allégoriques, historiques, ornementaux, sont d'une grande finesse. L'art de la verrerie venu d'Orient et d'Egypte, apparaît à Rome au Ier s. av. J.-C. et devient rapidement un art local. Soufflé ou taillé, gravé ou peint, le verre est utilisé pour les coupes et les vases de types variés. À l'époque impériale, le verre entre dans l'usage courant. Sont très populaires les boucles d'oreilles en pendentifs formées de deux perles, appelées **crotalia**, par analogie avec les crotales simples, instruments de musique. Les perles, qui venaient généralement de la Mer Rouge, atteignaient des prix exorbitants. Les Romains moins riches se contentaient d'imitations en verre ou en nacre. Les colliers se classaient en deux catégorie. Les **monilia** tours de cou et **les catellae**, des chaînes qui pouvaient mesurer 2 m de long. Ils se portait par-dessus la tunique, croisés dans le dos et sur la poitrine, et serrés autour de la taille [14]. Un type de bague utilisé est constitué d'un fil en or massif godronné, sur lequel est enfilée une perle ou une pierre dure. Ils sont très fréquents dans l'orfèvrerie romaine à partir du Ier siècle apr. J.-C. Le collier de forme ruban, où alternent chatons de nacre ovales et prismes d'émeraude, a été retrouvé à Pompéi. L'émeraude était très appréciée des Romains. Les bijoux sont travaillés selon la technique du **repoussage**. Le sujet des serpents avait aussi une valeur de bon augure et fut très utilisé pendant tout l'Empire. Le modèle de bague à deux têtes de serpent opposées, ne passa jamais de mode, même au moment du plus fort engouement pour les pierres. Avec le temps, le nom et la fonction de porte-bonheur passèrent à un bijou renfermant des amulettes.

Certainement, aujourd'hui on trouve beaucoup de motifs antiques dans la création du joailliers contemporains de la Moldavie, et voilà pourquoi les bijoux antiques présentent une source inépuisable pour l'orfèvrerie, un trésor authentique et précieux.

Références:

1. Briard Jacques. Mythes et symboles de l'Europe préceltique. Les religions de l'âge du bronze. 2500-800 av. J.-C. - Paris: Editions Errance, 1987, p.15.
2. Ibidem, p.51.
3. Dictionnaire de l'Antiquité grecque et romaine. - Paris: Hachette, 2002, p.33.
4. Ibidem, p.43.
5. Furio Durando. La Grèce Antique. L'abube de l'occident. - Paris: Gründ, 1997, p.70.
6. Ibidem, p.72.

7. Ibidem, p.73.
8. Ibidem, p.75.
9. Dictionnaire de l'antiquité. - Paris, 1993, p.431.
10. La Rome Antique. - Paris: Gründ, 1996, p.62.
11. Fredouille Jean-Claude. Dictionnaire de la Civilisation romaine. - Paris: Larousse, 1999, p.17.
12. Ibidem, p.86.
13. Ibidem, p.89.
14. Ibidem, p.90.

Prezentat la 16.02.2009

ТВОРЧЕСТВО НАРОДНОГО МАСТЕРА-ЮВЕЛИРА ВЛАДИМИРА КАЛАШНИКОВА

Лилиана КОНДРАТИКОВА

Институт культурного наследия Академии наук Молдовы

În acest articol autorul relatează despre arta bijuteriilor din Moldova în secolul XX. Articolul evocă viaţa şi activitatea bijutierului Vladimir Kalaşnikov, meşter popular. El a confecţionat variate podoabe – pandantive şi coliere, inele şi brăţări, cercei şi broşe, inele-sigilii, potire, vase etc., a participat la numeroase expoziţii naţionale. Luând în consideraţie importanţa bijuteriilor ca obiect de artă, acest articol prezintă numeroase informaţii privind metalele utilizate în industria de bijuterii, tehnici şi tehnologii de lucru.

Dans cet article l'auteur parle des objets d'orfèvrerie de Moldova du XX siècle. Il analyse la vie et l'activité du bijoutier Vladimir Kalaşnikov, un artiste populaire, un artisan, qui utilisait l'argent et les pierres précieux. Vu l'importance des bijoux comme objet d'art et comme témoignage de l'histoire, cet article présente beaucoup d'information sur les métaux utilisés dans l'industrie des bijoux.

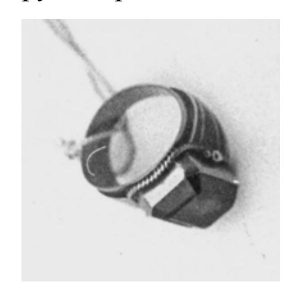
Народное творчество мастеров Молдовы весьма многогранно и своеобразно. Мастера, овладевшие самостоятельно художественным мастерством и изучившие декоративно-прикладное искусство, заслуживают большого уважения. В молдавской историографии накопилось множество работ, посвященных произведениям народных мастеров. В то же время творчество ювелиров было обделено вниманием искусствоведов, а в каталогах выставок ювелирные изделия представлены крайне редко, хотя в мировой художественной и научной литературе ювелирному делу и творчеству знаменитых мастеров отведено значительное место. Хотелось бы восполнить этот пробел и проследить творческий путь народных мастеров, которые внесли неоспоримый вклад в развитие молдавского декоративно-прикладного искусства. Они создавали свой особый, неповторимый стиль ювелирных украшений, тем более что в последнее время возрождается интерес к модным украшениям и аксессуарам 70-90 гг. прошлого столетия – массивным кольцам, перстням, бусам.

Многие художники и народные умельцы не смогли устоять перед сверканием камней или сплавов. Мы носим серьги и кольца, порой даже и не задумываясь, кто был их автором. А ведь каждое изделие проходит долгий и нелегкий путь от мечты до её воплощения (в течение долгих вечеров у горелки) в изумительную вещицу, сверкающую на наших руках или шее. В 70-90 гг. прошлого столетия, несмотря на тяжелые времена, женщины носили обручальные кольца, крупные бусы или тонкие цепочки, серьги, более известные как «молдавская серия», а молодые предпочитали блестящие клипсы и различные браслетики, цепочки с подвесками-амулетами. Это «царство» ювелирных изделий создавали не только ювелиры, приехавшие на открытый в 1972 году Кишиневский ювелирный завод (КЮЗ). Местные мастера также осваивали новое ремесло, постигали его тайны и создавали прекрасные украшения. Особенно хочется отметить ювелиров, которые дарили женщинам красоту и тепло изделий, сделанных своими руками. В 1973-1991 гг. расцвет молдавского ювелирного искусства поражал своей оригинальностью и неповторимостью. В это время совместно творили народные мастера Овидий Алексеенко, Георгий Кожушнян, профессиональные ювелиры Алексей Марко, Владимир Васильков, Юрий Павлов и многие другие, судьбы которых не известны. Хотелось бы, однако, более подробно остановиться на творчестве Владимира Калашникова – одного из ведущих специалистов в молдавском ювелирном искусстве, который сумел самостоятельно постигнуть тайны ювелирного дела и получить известность и признание и коллег по творчеству, и постоянных клиентов – любителей украшений.

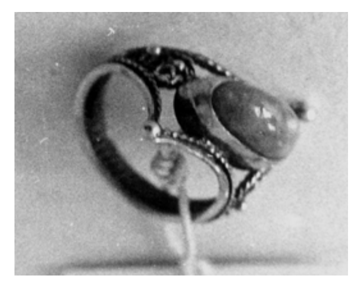
Владимир Павлович Калашников[*] родился 2 июня 1946 г. в Берлине, Германия. В Молдове проживает с 1952 года. В декабре 1972 года поступил на работу в Художественный Фонд (ХФ) МССР в качестве художника-ювелира. В это время Союз художников основал при Художественном Фонде участок по изготовлению ювелирных изделий. Производство открыли Овидий Алексеенко, Валерий

[*] Пользуясь случаем, выражаем особую благодарность госпоже Ларисе Калашниковой за любезно предоставленную информацию и фотографии.

Винницкий, Владимир Калашников и др. Со временем участок вырос до 10 художников. ХФ при Союзе художников был расположен в г. Кишиневе, по ул. Докучаева, 1 [1]. Вначале ювелирные мастерские находились в подвальном помещении, затем были перемещены на 2-й этаж. У некоторых ювелиров были свои отдельные мастерские на 4-ом этаже, как, например, у Алексея Марко. На протяжении нескольких лет В.Калашников был также членом Художественного совета при Художественном Фонде. Необходимо отметить, что для мастера-самоучки, без специального образования, Калашников достиг невероятных творческих вершин благодаря усидчивости, желанию творить прекрасное и мечтать. В эти годы В. Калашников работал совместно с ювелирами, которые трудились в мастерских Художественного Фонда и на Кишиневском ювелирном заводе; он поддерживал с ними хорошие отношения, а советы и помощь коллег-ювелиров всегда были весьма ценными и полезными. Это были А.Марко, специалист в области художественного эмалирования и слоновой кости (1935-1993); В.Ротарь (в настоящее время работающий в Германии, в основном занимался пластикой); Ю.Павлов, ювелир-филигранщик, работавший долгое время на КЮЗе и в системе Художественного Фонда МССР (1952-2003); О.Алексеенко (1935 г., мастер декоративно-прикладного искусства, народный умелец); В.Васильков, художник-ювелир КЮЗа (1941-1995); Г.Кожушнян (1946), мастер-прикладник, также самостоятельно постигавший тайны ювелирного дела; Артемьев, брат жены Калашникова, Ларисы, также приобщился к ювелирному делу и занимался изготовлением и ремонтом ювелирных изделий; Баранников, который и сейчас считается одним из лучших мастеров-оружейников; В.Штин, начинавший на КЮЗе и сейчас работающий вместе с супругой в ювелирной мастерской; В.Шокин, мастер-ювелир КЮЗа в 1973-2001 гг.; В.Алексейко (1948-2002) и многие другие. Некоторые ювелиры работали в отдельных мастерских, а другие предпочитали творить в домашних условиях.

1

2

3

4

1. Перстень мужской, гематит, эмаль. **2.** Кольцо, аметист. **3.** Кольцо, нефрит**. 4.** Колье с медальоном, янтарь.

Владимир Калашников создал более 100 эталонов ювелирных изделий, имея на них авторские права. По этим эталонам в мастерских Художественного Фонда тиражировали изделия, которые получили одобрение Специализированного художественного совета. Оценка эскизов была весьма критичной и требовательной. В основном, выпускались 25-50 экземпляров, что нельзя назвать тиражированием, тогда как крупные заводы выпускали тысячи одинаковых изделий, совершенно лишая человека индивидуальности и чувства прекрасного. Мастер же неизменно работает над созданием декоративных изделий и ювелирных украшений, которые могут очень многое рассказать о человеке.

Изделия выполнялись вручную, что придавало им своеобразную индивидуальность. Работы мастера, несмотря на применение недорогих сплавов (в основном, это был мельхиор), были весьма художественны и всегда востребованы. Их отличала свежесть, оригинальность и насыщенность символическими аллегориями. Изделия демонстрируют экспериментальный поиск формы (геометрические фигуры, абстрактные композиции), орнаментальных композиций (сочетание растительных элементов с разнообразными символами). Для них характерно применение новых материалов и различных технологических операций. Нужно отметить, что художник-ювелир В. Калашников владел всеми технологическими приемами. Особенно следует подчеркнуть мастерское использование техники ажурной филиграни, в которой выполнены украшения. Отдельные изделия ярко характеризуют тенденции в художественном мире 70-80-хх гг., среди которых наиболее отчетливо представлено сочетание в украшениях новых форм и национальных традиций.

Мастера, владея всеми техниками изготовления ювелирных изделий, от литья до шлифовки, сами, в основном, тиражировали свои украшения. И в то же время каждое изделие сохраняло почерк мастера, т.к. эскиз, вставка камней и шлифовка производились вручную самим ювелиром.

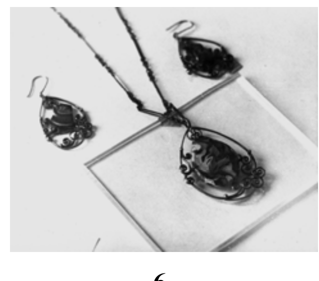
Украшения В.Калашникова можно было встретить в ювелирных магазинах Одессы, Свердловска, Москвы, Ленинграда, Киева в рамках культурного обмена между республиками. В то же время в молдавских магазинах «Ауреола» можно было приобрести украшения, сделанные на ювелирных заводах соседних республик [2].

В магазине-салоне Художественного Фонда МССР, расположенном по ул. Ленина, 64 (ныне бульвар Штефана чел Маре), продавались и оригинальные ювелирные изделия из мельхиора, принимавшиеся от членов Союза художников, работавших в системе Художественного Фонда, и от народных мастеров [3].

Украшения В.Калашникова всегда пользовались спросом, были востребованы ценителями искусства и любителями авторских изделий, и покупатель был уверен в том, что его изделие своеобразное, авторское, не тиражированное. Этот факт весьма важен для украшения, подчеркивающего индивидуальность носителя и символизирующего красоту и благородство. Использование драгоценных металлов и камней отводило украшениям своеобразную роль, подчеркивая социальный и экономический статус покупателя.

В 1980 г. В.Калашникову было присвоено звание «народный мастер Молдовы», что говорит о высокой оценке его творчества. Уже более 40 лет В.Калашников работает над оригинальными моделями украшений, церковными и декоративными изделиями для интерьера.

5

6

7

5. Колье и подвеска, малахит; **6.** Набор украшений**,** колье, серьги, агат; **7.** Гривна, сердолик. Филигрань, ковка.

К сожаленью, до наших дней не сохранились многие каталоги художественных и декоративных выставок, но и то немногое, что нам удалось найти, говорит о необъятном стремлении ювелира творить и дарить красоту людям. На художественной выставке «По ленинскому пути», которая проходила в сентябре-октябре 1977 года в выставочных залах Государственного музея изобразительного искусства, В.Калашников представил украшения, изготовленные в том же году [4]. Посетители выставки смогли увидеть очаровательную серебряную гривну с аметистами, серебряный браслет с бирюзой и два кольца – одно с аметистами, а другое – с великолепным узором, выполненным в технике ажурной филиграни. Уже в 1983 г. на выставке «Мы строим коммунизм» В. Калашников представил следующие работы: серебряная гривна с аметистовыми вставками, выполненная в технике чеканки металла, торжественный гарнитур, состоящий из серебряного кольца и браслета с бирюзовыми вставками, изделия, выполненные в технике филиграни [5].

Скань – вид ювелирного искусства, первоначально была для художника воплощением его идей и замыслов, все больше привлекая мастера своим изяществом и загадочным рисунком. Филигранный рисунок особенно смотрится с цветными вставками. В. Калашников умеет создавать красивое обрамление для аметиста, бирюзы, агата, малахита, а фантазийные рисунки ажурного металла подчеркивают теплоту и цвет камня.

8

9

10

8. Кулон, агат. Брошь, аметист; **9.** Набор украшений, серьги и брошь, переливчатый агат;
10. Набор украшений, серьги, кольцо и колье, малахит. Филигрань и ковка.

В этот период народные мастера работали с мельхиором или латунью, реже с серебром, так как изготовление украшений из благородных металлов возможно на особом оборудовании, при соблюдении технологических процессов и требует учета драгоценных металлов. В. Калашников, очарованный красотой цветных камней, часто использовал их для создания оригинальных украшений. Агат и малахит сами подсказывали своей уникальной росписью ажурные металлические элементы, которые подчеркивали красоту самоцвета, созданную природой. Кораллы и гранаты привлекли внимание В.Калашникова своей сочностью красок, и он создавал ювелирные украшения, которые с большим успехом выставлялись на выставках и реализовывались в художественных салонах бывшего СССР.

На определенном этапе своего творчества В.Калашников один из первых перешел от скани к ковке металла и начал создавать ювелирные изделия в виде мужских перстней, тем самым подчеркивая, что и мужчинам присуще стремление к красоте и самоутверждению. Неотъемлемой частью новых произведений стали гематит, жадеит и эмаль, посредством которых создавались всё новые и новые палитры и комбинации. Ведь каждое украшение оценивалось не только строгими членами Художественного совета, но и многочисленными покупателями и ценителями искусства.

Новое направление в работе с металлом породило желание работать с большими формами. В определенные периоды творчества к такой методике прибегали также Г.Кожушнян, В. Васильков и др. В 1984 г. В. Калашников перешел на скульптурный участок, стал медником-чеканщиком. Он переводил в медь скульптурные произведения членов Союза художников И.Понятовского, В.Кузнецова, Е.Зиброва, Л.Фитова, А.Пикуновой, Б.Дубровина, И.Спинея. Все его работы, просмотренные в Художественном совете, получали одобрение с первого раза, без всяких доработок.

Несмотря на монументальность скульптурных изделий и большие размеры работ, любовь к цветным камням все-таки оказалась сильнее, и с 1989 г. В.Калашников от бюстов и барельефов перешел к ювелирным изделиям. Вместо горелки на кислороде – тонкое белое жало огня и камни. Обилие цветовой гаммы, структура камня, его причудливые формы, глубина цвета – всё это побуждало создавать новые композиции из металла, которые органично подчеркивали всю красоту, созданную природой.

Сейчас художник В.Калашников работает по индивидуальным заказам. Он создает оригинальные браслеты с бирюзой, серьги с сердоликом, пользуются большим спросом перстни с малахитом, но уже зарождаются идеи создания кубков из металла с ювелирными камнями, подобно тем, которые выполнялись для музея вина в Гратиештах совместно с мастерами В.Васильковым и Г.Кожушнян.

Сам художник Владимир Калашников – романтик по натуре, наверное поэтому для него камни – это музыка, а металл, в который он их обрамляет – это танец: вальс, танго, болеро, и соединяясь вместе, они создают шедевр изящества и высокого искусства. Эту красоту и постарался донести до нас с вами ювелир Владимир Калашников, творчество которого, несомненно, заслуживает бóльшего внимания, представляя определенный период исторического развития декоративно-прикладного искусства Молдовы. Анализ ювелирных украшений доказывает существование мастерских и местных мастеров в Молдове в XX веке.

Литература:

1. Кишинев. Энциклопедия. - Кишинев: Главная редакция Молдавской Советской Энциклопедии, 1984, с.517.
2. Там же, с.125.
3. Там же, с.323.
4. Експозиция жубилиарэ републиканэ де артэ, консакратэ жубилеулуй де 60 де ань ай Марелуй Октомбрие „Пе каля ленинистэ”. Пиктурэ. Графикэ. Скулптурэ. Артэ декоративэ апликатэ. Каталог. Ауторь: М. Нямцу, Л. Михайло, В. Можаева. - Кишинэу: Тимпул, 1979, с.47.
5. Ной фэурим комунизмул. Каталог. Пиктурэ. Графикэ. Скулптурэ. Артэ декоративэ апликатэ. Ауторь: А.И. Чайковская, Р.П. Русу. - Кишинэу: Тимпул, 1983, с.38.

Prezentat la 16.02.2009

ФОРТЕПИАННОЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВО И ПЕДАГОГИКА В БЕССАРАБИИ (до 40-х гг. XX в.)

Елена ГУПАЛОВА

Бельцкий государственный университет им. Алеку Руссо

În articol este reflectat procesul formării şi dezvoltării artei pianistice în Basarabia la începutul sec. XX. Este analizată activitatea cultural-educativă în regiune, deschiderea primelor şcoli muzicale şi a Conservatorului. Este evidenţiat aportul unor persoane cunoscute: V.Gutor, I.Bazilevschi, K.Romanov, V.Onofrei, V.Seroţinschi la desfăşurarea vieţii muzicale în Basarabia.

Autorul pune accent şi pe istoria creării primelor lucrări naţionale pentru pian (anii 20-30 sec.XX) şi interpretării lor de pianiştii locali.

In the sight of the author of given article there was a process of formation and development of piano art in Bessarabia in the beginning of XX-th century.

The cultural-educational activity and history of creation of the first musical schools, music: 1 college and Conservatory of this region is analysed.

The essential contribution to a concert life and musical-pedagogical activity of region of V.Gutor, I.Bazilevskii, K.Romanov, V. Onofrei, V. Serotsinkii is noted.

The author examines the history of creation of early local musical works (20-30 years of XX c.) and their concert approbation by local pianists.

Процесс становления и развития фортепианного искусства в Бессарабии в начале XX века проходил как под прямым воздействием русской исполнительской и педагогической школы, так и под большим влиянием профессиональной музыкальной культуры передовых западноевропейских стран.

К концу XIX века, благодаря творческой деятельности музыкантов-профессионалов, получивших образование в консерваториях России и Западной Европы, в Бессарабии значительно активизируется музыкальная жизнь – домашнее музицирование постепенно вытесняется публичным концертированием. Несколько позднее (в начале XX века) наметился переход от частного любительского обучения к профессиональному музыкальному образованию. Данная тенденция наблюдалась в тот период в таком крупном культурном центре страны, каким являлся Кишинёв и, в частности, выражалась в открытии здесь образовательных учреждений начального музыкального уровня, которые вначале функционировали на частной основе, а затем получили статус государственных учебных заведений.

В конце XIX – начале XX века в Европе происходят большие изменения в общей «географии» передового фортепианного искусства. Появляются новые национальные школы, завоевывающие признание не только композиторским творчеством, но и большими достижениями в исполнительском и педагогическом искусстве. Наряду с известными венской (К.Черни) и лондонской (М.Клементи) школами пианизма на рубеже двух столетий важнейшими очагами обновления фортепианной музыки и полем притяжения многочисленных «учеников-паломников», прибывавших на стажировку, стали также Франция (Париж), Германия (Берлин и Лейпциг) и другие страны.

Достижения русского фортепианного искусства в начале XX века были связаны с плодотворной деятельностью Петербургской и Московской консерваторий, где работали выдающиеся музыканты. Методические принципы братьев Антона и Николая Рубинштейнов, основателей и первых директоров, соответственно, Петербургской (1862) и Московской (1866) консерваторий, Теодора Лешетицкого и Василия Сафонова стали теоретическим фундаментом русской школы пианизма конца XIX – начала XX века, а их педагогическая деятельность во многом определила традиции фортепианной педагогики [1].

Вслед за Петербургской и Московской консерваториями, музыкальные вузы открываются вскоре в Киеве, Одессе и Саратове, а в некоторых других крупных городах создаются многочисленные музыкальные любительские общества, основной целью которых была культурно-просветительская и благотворительная деятельность. На их базе позднее появились музыкальные школы и училища,

организаторами которых, в большинстве случаев, являлись воспитанники данных учебных музыкальных заведений.

В начале XX века в Молдове, по примеру российских обществ любителей музыки, к организованным в 60-х годах в Кишинёве *Обществу отдохновения* и *Обществу изящных искусств* добавляется общество *Гармония* (созданное 26 августа 1880 г.), на основе которого несколько позднее (24 февраля 1899 г.) открылось Кишинёвское отделение РМО. Все вышеназванные организации способствовали существенной активизации концертной музыкальной жизни края.

Но при всех прогрессивных факторах, сыгравших немаловажную роль в повышении художественного уровня культурной жизни края, в этот период музыкальное образование в Молдове всё же значительно отставало от музыкального исполнительства. Б.Котляров в этой связи отмечал: *«До 90-х годов XIX века в Кишинёве не было специальных учебных заведений, в обучении музыке…существовало две формы: частные уроки и преподавание музыки в учебных заведениях общего типа»* [2].

Лишь в конце XIX века в Молдове создаётся новый тип музыкального учебного заведения – специальная музыкальная школа, которая пока еще оставалась частной, но преподавание в ней носило более профессиональный характер, чем прежде. Однако существование частных школ (М.Волошиновской, Н.Прокина и некоторых других) во многом зависело от нестабильных общественных материальных взносов, доходов от любительских концертов и частной благотворительности.

Одним из инициаторов коренной перестройки преподавания музыки в Молдове был Василий Петрович Гутор (род. в Кишинёве в 1864 г.). Выпускник Петербургской консерватории, воспитанный на лучших традициях русской композиторской школы, он воспринял и её демократическую направленность. Одной из его главных заслуг в организации профессионального музыкального образования в Кишинёве стало создание общедоступной музыкальной школы (1893–1896), где могли обучаться представители широких слоёв населения. Вторая музыкальная школа В.Гутора, открытая 15 августа 1900 года, сумела просуществовать немногим дольше первой (1900-1907).

Основной педагогический состав фортепианных классов данных учебных заведений состоял из выпускников русских консерваторий: виолончелиста В.Гутора (который преподавал здесь также теоретические предметы, сольное и хоровое пение и дирижировал оркестром), пианистов Н.Бонгардта, Н.Прокина – представителей Петербургской школы. Несколько позднее сюда был приглашён пианист А.Горовиц, окончивший Московскую консерваторию.

Обучение в школе Гутора велось в тех же рамках и на том же материале, которые были приняты в начале XIX века в Петербурге и в Москве, т.е. становление профессионального образования осуществлялось в лучших традициях русской пианистической школы. В свою очередь, его методические изыскания и взгляды на проблемы музыкального образования, сформированные в ходе исполнительской и педагогической деятельности, стали достоянием широких кругов русской музыкальной общественности конца XIX – начала XX века.

Так, в программу полугодичных открытых концертов 1905/06 учебного года среди прочих произведений входили фортепианный Концерт Р.Шумана, Соната (Es-dur) для фортепиано Ф.Шуберта, фортепианные пьесы Ф.Мендельсона, Ф.Шопена, Ф.Листа, С.Рахманинова и др. Достаточно часто оркестровая литература на публичных выступлениях школы была представлена переложениями для одного или двух фортепиано в четыре и в восемь рук. Так, *Камаринская* М.Глинки и *Восточные танцы* из его оперы *Руслан и Людмила* прозвучали здесь в переложении для двух фортепиано.

Пропагандируя русское и западноевропейское искусство, В.Гутор не забывал и о молдавской национальной культуре. Нередко в его концертах, наряду с преподавателями и учащимися школы, принимали участие и такие именитые лэутары, как Георгий Херар и Костаки Марин. Благодаря его же инициативе 3 декабря 1906 года в Кишинёве был проведен первый в истории страны клавирабенд, целиком посвящённый молдавской музыке. В программе вечера прозвучали молдавские романсы, фортепианная пьеса В.Гофмана *Воспоминания о Бессарабии* и другие номера.

Более интенсивное развитие музыкальной жизни Бессарабии в конце 90-х годов XIX века было также связано с приездом в Кишинёв известного русского композитора и прогрессивного общественного деятеля В.Ребикова, который 1 сентября 1899 года стал директором музыкальных классов, открытых при обществе *Гармония*. Ровно через год – 1 сентября 1900 г. данные классы были преобразованы в музыкальное училище.

В довоенный период (1918–1940) в Бессарабии выделилась группа местных пианистов-композиторов: И.Базилевский, К.Романов, В.Онофрей и В.Сероцинский. Но произведения молдавских авторов XIX века (Ф.Ружицкого, К.Микули, Ч.Порумбеску, Г.Музическу) не стали фундаментом для их творчества. Отчасти это объясняется тем, что нотные сборники этих композиторов не были доступны для изучения: многие из них были напечатаны в середине прошлого века. С другой стороны, названные кишинёвские музыканты были хорошими исполнителями, и для их пианистической практики, возможно, не представляли большого интереса незатейливые фольклорные обработки и аранжировки для фортепиано молдавских народных песен и танцев.

Интересным является факт соревнования между этими композиторами (И.Базилевский, К.Романов, В.Онофрей и В.Сероцинский) – представителями одного поколения, каждый из которых должен был лично исполнить перед публикой свои фортепианные произведения. Это неординарное мероприятие было устроено в Кишинёве по желанию публики 5 июня 1919 года. Оценивать конкурс было приглашено авторитетное жюри, в состав которого входил пианист Л.Годовский.

Все вышеназванные композиторы, окончив музыкальные вузы за пределами Молдовы, работали в Кишинёве в качестве педагогов. Иван Базилевский, чей талант был высоко оценен Ф.Шаляпиным, получив пианистическое образование в Московской консерватории у К.Киппа, одновременно совершенствовал своё мастерство и как композитор под непосредственным наблюдением С.Рахманинова. Наряду с произведениями мировой классики, И.Базилевский включал в свои клавирабенды и собственные сочинения. Известно, что кроме фортепианных, он также написал камерные и симфонические произведения. Довольно часто его программы носили монографический характер: концерты, посвящённые творчеству Л.Бетховена, Ф.Шопена, Ф.Листа, С.Рахманинова, А.Скрябина и др. Нередко он участвовал и в авторских концертах других композиторов, таких, например, как Константин Романов. Так, в 1923 г. И.Базилевский исполнил *Второй концерт* для фортепиано с оркестром К.Романова под управлением самого автора.

Большое впечатление произвёл на местных слушателей и 1-й фортепианный концерт Константина Романова, прозвучавший в его исполнении несколькими годами ранее (1920). Два фортепианных концерта автора наряду с концертом В.Онофрея заложили основы этого жанра в Бессарабии. Как и И.Базилевский, К.Романов был активным пропагандистом русской фортепианной литературы. Известно, что в 1919 году этими пианистами была сыграна никогда до этого не исполнявшаяся в Кишинёве *Фантазия для двух роялей* С.Рахманинова [3].

Ещё один композитор и исполнитель – Василий Онофрей, предстал перед уже искушённой кишинёвской публикой в 1919 году. Особое место в репертуаре пианиста занимало творчество венских классиков (преимущественно Л.Бетховена) и романтиков (Ф.Листа, Р.Шумана, Ф.Шопена и др.). Его композиторское творчество было высоко оценено местной прессой, где сообщалось о том, что *Фортепианный концерт* В.Онофрея пользовался большим успехом в репертуаре молдавских пианистов, авторское же исполнение данного произведения *«не оставляло желать лучшего…»* [4]. О больших творческих достижениях В.Онофрея как композитора говорит и тот факт, что в 1919 г. на конкурсе в Бухаресте его фортепианная *Прелюдия* получила Первую премию [5].

В том же году молдавская пресса с большим удовлетворением отметила появление на концертной эстраде Кишинёва ещё одного талантливого музыканта – В.Сероцинского, автора фортепианных произведений, таких как *Прелюдия небесная* и *Сказка*, *«написанных под несомненным влиянием А.Скрябина»,*[6], под руководством которого он занимался в Москве ещё в годы первой мировой войны. Местная печать отмечала, что *«В.М.Сероцинский заслуживает большого внимания и интереса как композитор…новой школы»* [7].

Вернувшись в Кишинёв, В.Сероцинский занялся частной фортепианной практикой, и в 1926 году открыл *Общедоступные фортепианные курсы*, одной из главных задач которых было проведение просветительских вечеров фортепианной музыки для широких масс. На этих вечерах пианист выступал, в основном, в качестве солиста камерного ансамбля, участвуя, например, в исполнении фортепианного трио Ф.Шуберта B-dur и др.

В первой половине XX века местные музыканты, оканчивая профессиональные музыкальные заведения Молдовы, нередко уезжали продолжать своё обучение в Россию и в страны Западной Европы, т.к. отечественные школы и училища не имели статуса высшего учебного заведения. Между тем высокий

уровень исполнительского мастерства в крае поддерживался не только постоянными гастролями именитых зарубежных мастеров, но и притоком иногородней интеллигенции, представленной передовыми музыкантами-исполнителями и педагогами-просветителями. Многие из них позже составили основной костяк педагогического коллектива Кишинёвского музыкального училища и первой Молдавской консерватории *Unirea.*

Директор Московской консерватории М.Ипполитов-Иванов, ревизовавший Кишинёвское училище в 1911 г., *«нашёл училище в педагогическом отношении в отличном состоянии»* [8]. Несколько позднее, в мае 1923 г. Кишинёвское музыкальное училище и консерваторию посетил Дж.Энеску, состоялись праздничные ученические концерты в честь высокого гостя. Композитор отмечал, что во время посещения Молдовы *«он убедился в том, что Кишинёв богат культурными силами»* [9].

В 1900–1917 гг. особую роль в пропаганде западноевропейской и русской классики в Молдове сыграла исполнительская деятельность Н.Буслова – выпускника Петербургской консерватории по классу А.Рубинштейна, А.Горовица – выпускника Московской консерватории по классу А.Скрябина, и Г.Бибер-Гальпериной – пианистки из Одессы. В это же время наибольшей популярностью в Кишинёве пользовались и выступления музыкантов, продолжавших традиции западноевропейского пианизма, таких как Я.Горра, Ф.Кридло, К.Вейрих, Р.Дейль – представителей чешской школы (Пражская консерватория), А.Котловкер-Эрдгейм и К.Шлезингер – воспитанниц Венской консерватории, К.Спитта – представителя Берлинской школы, А.Лямперт – выпускника Лейпцигской консерватории и др.

Утверждение в целом профессионализма в фортепианном педагогическом и исполнительском искусстве в Молдове приходится на межвоенный период, охватывающий приблизительно 22 года (1918–1940). Причём, в 20-е годы прошлого века центром фортепианного образования в Бессарабии стала Консерватория музыки и драматического искусства *Unirea*. Основанная в Кишинёве в 1919 г. как Народная Молдавская Консерватория, *Unirea* (с 1928 г.) несколько раз была реорганизована и переименована. Здесь были также открыты *Национальная* (1928 г.) и *Муниципальная консерватории* (1936 г.).

В силу сложившихся исторических обстоятельств в период с 1918 по 1940 гг. в правобережных районах Молдавии непосредственная связь с русской культурой была прервана, однако в это же время здесь активизировались и существенным образом укрепились связи с передовыми музыкальными центрами Западной Европы: Бухарестом, Парижем, Веной, Лейпцигом и Берлином.

В данный период можно выделить деятельность пианистов двух поколений: старшего – педагоги, и младшего – их ученики. Носителями лучших традиций русской пианистической школы в тот момент стали работавшие в Кишинёве выпускники Петербургской и Московской консерваторий, начавшие свою творческую деятельность в 20-е годы XX века (и ранее), нередко сочетавшие в себе разные дарования, выступая как на исполнительском, педагогическом, так и на композиторском поприще. Это представители Петербургской консерватории: Ю.Гуз и А.Стадницкая – воспитанники школы М.Бариновой; М.Дайлис, З.Болдырь и К.Файнштейн – класс Ф.Блуменфельда, Л.Вольская – класс В.Дроздова; а также представители Московской консерватории: И.Базилевский и А.Смеречинская – воспитанники школы К.Киппа. В концертных программах вышеназванных педагогов существенное место занимали сочинения русских композиторов, хотя они столь же успешно пропагандировали и западноевропейскую камерную музыку.

Среди пианистов младшего поколения, окончивших зарубежные музыкальные консерватории и по возвращении на родину развернувших здесь широкую концертную деятельность, ярче всего проявили себя воспитанники класса Ю.Гуза: М.Литвин – совершенствовалась у М.Пауэра в Лейпцигской консерватории, Н.Ильницкая – окончила Венскую Музыкальную Академию с дипломом 1-й степени (класс профессора Пауля Де-Кона), Т.Канторович-Думитреску – занималась в Берлинской Высшей школе музыки у профессора А.Либермана, Н.Ярошевич – окончила Бухарестскую консерваторию.

Репертуар данных пианистов включал разнообразные сочинения: фортепианные сонаты Л.Бетховена, И.Брамса, пьесы Ф.Шопена, Ф.Листа, П.Чайковского и др. (М.Литвин), фортепианный Концерт П.Чайковского и фортепианный Дуэт А.Рубинштейна, фортепианные транскрипции Ф.Листа и др. (Н.Ильницкая), произведения Ф.Шопена (Г.Германский) [10].

После занятий у Леопольда Годовского в *Школе мастеров фортепианной игры* при Венской Музыкальной Академии, в 1915 году Ю.Гуз окончил Петербургскую консерваторию по классу профессора Марии Бариновой. В том же году он обосновался в Кишинёве, где за 40 лет своей творческой деятель-

ности воспитал много талантливой молодёжи, которая позже проявила себя не только в области фортепиано, но и в сфере теории музыки и композиции (композиторы Шт.Няга, Д.Федов).

Один из основателей современной молдавской композиторской школы – Штефан Няга, выпускник Королевской академии музыки и драматического искусства в Бухаресте и *École normale de musique* в Париже, может по праву считаться также одним из основоположников отечественного дидактического репертуара для фортепиано. Его ранние фортепианные сочинения *Бессарабка*, *Жок*, и *Две Прелюдии* числятся среди первых молдавских произведений, созданных на фольклорном материале и принесших композитору популярность. Эти пьесы вошли в состав первых послевоенных молдавских фортепианных нотных сборников.

В заключение можно отметить, что не все фортепианные произведения, созданные молдавскими авторами – В.Онофреем, И.Базилевским, В.Censorinским, А.Ильященко, К.Романовым, К.Златовым, С.Шапиро, О.Тарасенко, Шт.Нягой, Е.Кокой и др. в 20–30-е годы XX века, равноценны по своему художественному уровню. Многие из них остались неизданными или не сохранились вовсе, часто об их существовании свидетельствуют лишь архивные документы. В результате к 40-м годам XX века в довоенной Молдове всё ещё не было качественного учебного национального репертуара, приоритетом здесь пользовались произведения зарубежной и русской классической литературы, апробированные местными пианистами-исполнителями в прошлом веке.

Так, из концертных программ музыкального училища и кишинёвских Консерваторий (1918 – 1940 гг.), опубликованных в местной печати, *«видно, что репертуар учащихся состоял из произведений мировой литературы…таких как сонаты Л.Бетховена, рапсодии, этюды Ф.Листа, баллады, скерцо, этюды Ф.Шопена, пьесы С.Рахманинова, А.Скрябина, П.Чайковского и т.д. Лучшие учащиеся-пианисты…исполняли концерты И.Гайдна, В.Моцарта, Э.Грига, Ф.Мендельсона»* [11].

Создание отечественного дидактического фортепианного репертуара стало насущной потребностью в учебной пианистической практике республики во второй половине XX века, когда в кратчайший исторический срок современное молдавское музыкальное творчество сумело достичь таких высоких результатов, для которых в других условиях потребовалось бы, как минимум, столетие.

Примечания:

1. По своему исполнительскому уровню первые русские консерватории обогнали многие западноевропейские музыкальные заведения, что было отмечено известным пианистом и дирижёром Г.Бюловым в одном из писем к Ф.Листу: «После едва ли двухгодичного существования Петербургская консерватория показывает результаты, пристыжающие все наши немецкие подпольные академии». (Николаев А. Музыкальное образование и пути развития фортепианного искусства в СССР // Очерки по методике обучения игре на фортепиано. Вып.1 / Ред. А.Николаев - М.-Л.: Гос.муз.изд., 1950, с.6.)
2. Котляров Б. Музыкальная жизнь дореволюционного Кишинёва. - Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1967, с.43.
3. Кишка Е. Фортепианное исполнительство Бессарабии 1918–1940 гг. // Вопросы теории, истории и методики фортепианного искусства: Сб. научн. тр. - Кишинёв: Штиинца, 1991, с.29.
4. Бессарабия, 1920, № 125, 28 мая.
5. Там же, 1919, № 47, 2 июня.
6. Там же, 1919, № 15, 18 апреля.
7. Там же, № 47, 2 июня.
8. Котляров Б. Указ. соч., с.99.
9. Бессарабская почта, 1923, № 288, 29 мая.
10. Кишка Е. Указ. соч., с.35-36.
11. Там же, с.37.

Prezentat la 22.04.2009

ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ПИАНИСТИЧЕСКОГО РЕПЕРТУАРА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА (40 – 60-е гг.)

Елена ГУПАЛОВА

Бельцкий государственный университет им. Алеку Руссо

Articolul E.Gupalova descrie procesul evoluției muzicii moldovenești contemporane pentru pian, asimilarea treptată de către compozitori a diferitelor genuri muzicale, dezvoltarea activității pedagogice, interpretative și editoriale din Republica Moldova în cea de-a doua jumătate a sec. XX. De asemenea, mai este analizată includerea lucrărilor autohtone pentru pian în repertoriul instructiv și pentru concurs. Autorul a depistat o anumită corelație între aprobarea pedagogică și concertistică a pieselor pentru pian și publicarea lor ulterioară.

The article of the E. Gupalova describes the process of the evolution of the Moldavian contemporary music for piano, of the partial assimilation by the composers of the different styles of music, of the evolution of pedagogical activities, interpretative and editorial from Republic of Moldova in the second part of the XXth century. It is also analyzed the introduction of the native plays for piano in the educational repertory and for competition. The author traced out a correlation between pedagogical approval and concert performers of the plays for the piano and publishing them further.

В процессе эволюции современной молдавской фортепианной музыки (2-я половина XX века) условно можно наметить путь, укладывающийся в шесть этапов, соответствующих такому же числу послевоенных десятилетий: 1) середина XX века (40– 50 гг.), 2) 60-е, 3) 70-е, 4) 80-е, 5) 90-е годы и 6) начало XXI века. Освоение различных музыкальных жанров и развитие современного молдавского фортепианного творчества с середины XX века в крае шло по нескольким взаимодополняющимся направлениям. С одной стороны, происходило становление национальной композиторской школы, с другой – наблюдалось улучшение качества подготовки будущих педагогических кадров в профессиональных республиканских музыкальных учебных заведениях.

Тот факт, что в 40-е годы XX века в Молдове не было издано ни одного дидактического пособия для фортепиано – отечественной фортепианной школы игры или нотного сборника, не является случайностью. В 20-30-е годы прошлого столетия основное внимание деятелей музыкальной педагогики в большей степени было направлено на общее музыкальное воспитание, нежели на профессиональное обучение. Поэтому основной задачей музыкальных учебных заведений края (кишинёвские консерватории и музыкальное училище) было дать общее музыкальное образование всем желающим. Контингент учащихся в данных учебных заведениях был разным: и по возрастным категориям и по способностям абитуриентов, и поэтому не было и чётких программных требований. Обучение было платным, а поступление – свободным для всех желающих получить музыкальное образование. Следует также отметить различный уровень пианистической базы учащихся на одном курсе. Так, в 1930 году на открытом концерте консерватории *Unirea* в исполнении ст. I курса Н.Ревич (кл. преп. Ю.Гуз) прозвучал *Апрель* П.Чайковского, в исполнении уч-ся этого же курса Д.Барбалот (кл. преп. А.Денисовой) – *Этюд* Раввина. В исполнении ст. II курса Дубицкого (кл. преп. К.Шлезингер) прозвучал *Экспромт* Ф.Шуберта, в исполнении уч-ся III курса М.Голодриго (кл. преп. А.Стадницкой) – *Песни без слов* Ф.Мендельсона [1].

В послевоенной Молдове стала ощущаться острая потребность в создании отечественного учебного репертуара. Именно в данный период сложились все условия, необходимые для развития профессиональной музыкальной культуры, вобравшей в себя композиторское, исполнительское творчество и музыкальную педагогику. Процесс формирования молдавского пианистического репертуара в республике состоял из нескольких взаимодополняющих этапов: создание определённого количества фортепианных сочинений (авторские рукописи), их концертная или педагогическая апробация и издание. Не все произведения, написанные в данный период, были опубликованы. Многие из них проходили отбор специализированных комиссий Министерства культуры. Некоторые сочинения быстро входили в

республиканскую учебную практику и в скором времени издавались, другие же произведения ждали своей публикации долгие годы, а нередко так и оставались в авторской рукописи.

В 40-х годах XX века в республике свою работу продолжило среднее профессиональное музыкальное заведение – Кишинёвское музыкальное училище. В 1940 году Молдавская консерватория получила статус первого отечественного государственного музыкального вуза. Развернула свою творческую деятельность в послевоенном Кишинёве и Молдавская государственная филармония. Внедрение в республиканский учебный процесс прогрессивных, новаторских курсов методики обучения на фортепиано и педагогической практики, позаимствованных у «музыкального комбината» сестёр Гнесиных (знаменитый московский вуз – ГМПИ и музыкальное училище *им. Гнесиных*), вскоре принесли ощутимые плоды в подготовке квалифицированных педагогов.

По примеру московской специализированной музыкальной школы *им. А.Гольденвейзера*, а также одесской школы *им. П.Столярского*, созданных для более планомерного и глубокого художественного развития творчески одарённых детей и талантливой молодёжи, в 1940 году в Кишинёве была основана музыкальная школа-десятилетка *им. Е.Коки*. В указанный период в республике также действовали дневные и вечерние детские музыкальные школы, которые открывались не только в Кишинёве, но и в других населённых пунктах Молдовы: в Тирасполе – в 1938 г., в Сороках – в 1944 г., в Бельцах – в 1945 г., в Бендерах – 1945 г., Кагуле – в 1954 г., в Ниспоренах – в 1957 г., в Дрокии – в 1958 г., в Хынчештах – в 1958 и др.

Параллельно с повышением уровня профессионального пианистического мастерства в республике шло становление национальной композиторской школы. В 1940 г. был создан Союз композиторов Молдавии (СКМ), в рамках которого развернули свою творческую деятельность Шт.Няга, Е.Кока, С.Шапиро, С.Златов и др. [2].

В 1945 году из Одессы в Кишинёв на постоянное место жительства переехал Леонид Гуров, стоявший у истоков молдавской композиторской школы советского периода. Первое послевоенное десятилетие (1946–1956) было связано со стабилизацией и с пополнением творческого состава СКМ, его членами стали выпускники Кишинёвской консерватории, среди которых можно отметить С.Лобеля, А.Стырчу, В.Загорского, Д.Федова – все воспитанники Л.Гурова.

В развитии молдавской профессиональной фортепианной музыки это время было периодом освоения различных жанров композиторского творчества, большинство из которых появились в молдавской музыке впервые. И хотя многие из этих сочинений не выдержали испытания временем, они всё же сумели в достаточно короткий срок подготовить почву для появления новых, вполне профессиональных образцов автохтонного фортепианного творчества.

И.Милютина отмечала: *«Становление молдавского профессионального музыкального творчества, в том числе камерного инструментального, приходится на 40-е и первую половину 50-х годов. В этот период, естественно, наблюдается известная скудость форм и однообразие жанров – преобладают мелкие пьесы»* [3]. И действительно, доминирующей сферой музыкальной профессиональной деятельности в области фортепиано в это время стали обработки народных мелодий, а также создание небольших произведений типа фантазии или сюиты, вобравших в себя отличительные особенности молдавского музыкального фольклора.

Молдавская музыка всегда тяготела к яркой фольклорной изобразительности и специфической национальной образности на основе характерных песен и танцев края. Не случайно первыми послевоенными фортепианными произведениями молдавских композиторов стали обработки и аранжировки популярных мелодий, а также оригинальные сочинения, написанные в соответствии с традициями народных жанров. Выполнив свою историческую миссию в 40–60 гг. XX века, такой жанр, как фортепианная обработка фольклорных мелодий, не утратил своей актуальности и в наши дни, спустя более чем шесть десятилетий.

Наиболее интересными образцами камерного инструментального творчества молдавских композиторов в области фортепиано в 40–50-е годы XX века являются разнообразные аранжировки известной народной песни *Марица*, а также одного из самых популярных танцев в республике – *Молдовеняска.* Данные произведения были изданы не только в Молдове, но и в Москве, Ленинграде и Риге, что свидетельствовало о неподдельном интересе к молдавскому фольклору и деятелей культуры различных регионов СССР.

Популярные народные обработки молдавских мелодий для фортепиано в этот период были опубликованы в местном издательстве (Кишинёв), а также в России (Москва), на Украине (Киев) и в Прибалтике (Вильнюс) композиторами С.Златовым – *Dansuri la brad pentru pian* (1950), *Poama* (1957), Д.Федовым – *Bătuta, Melodie* (1956), хореографом Л.Ошурко – *Trei înainte* (1958) и др.

Первые послевоенные фортепианные произведения молдавских авторов повторяли как характерные фольклорные интонации, так и традиционную песенно-танцевальную ритмику. Народными интонациями проникнуты широко известные фортепианные миниатюры Шт.Няги – *Бессарабка* и *Жок* [4], написанные композитором в 40-е годы прошлого века, в тесном соседстве с такими значительными произведениями, как *Молдавская фантазия* для скрипки, фортепиано и струнного оркестра, симфоническая сюита *Молдавия* и симфония *Поэма о Днестре*.

С 1948 года на очередных и юбилейных съездах и пленумах Союза композиторов МССР начали регулярно звучать наиболее представительные новые сочинения отечественных композиторов, что не только стимулировало создание республиканскими авторами ярких концертных произведений, но и подняло на новый уровень их сценическое воплощение молодыми исполнителями-инструменталистами. Так, ***в начале 50-х годов XX века*** выдержали концертную апробацию одни из самых значительных фортепианных сочинений Л.Гурова и Д.Федова, представленные на очередных пленумах Союза композиторов МССР: в 1951 г. на 3-м пленуме – *Детская сюит*а Л.Гурова; в 1954 г. на 5-м пленуме – *Первый концерт* для фортепиано с оркестром Д.Федова. Эти сочинения были изданы значительно позже – в 1960-м году.

В 50-х годах в кишинёвском издательстве было опубликовано также большое количество фортепианных миниатюр Соломона Лобеля: *Рондо* (1950), *Колыбельная, Гагаузский танец, Оляндра* (1956). Вскоре здесь же увидели свет два авторских фортепианных сборника композитора: *Şase piese pentru pian* (1957) и *Douăsprezece piese pentru pian* (1959).

В данный период были изданы и произведения для детских музыкальных школ: *Скерцино* (1957) Э.Лазарева, *La vînătoare* (1956) М.Фишмана. В это же время было опубликовано и большое количество произведений, предназначенных для концертной сцены: *Концерт № 2* для фортепиано с оркестром В.Полякова (1958), фортепианная сюита *Игрушки* (1957) и *Скерцо* (1959) С.Шапиро, *Этюд-экспромт* (1957) и *Колыбельная* (1958) В.Загорского, *Две прелюдии* (1957) А.Стырчи, *Юмореска* (1957) А.Муляра. Некоторые из этих произведений были апробированы на конкурсе юных музыкантов учащимися школы-десятилетки им. *Е.Коки* в 1950 году [5].

В 1957 году, по следам открытия международного конкурса *им. П.И.Чайковского* в Москве, в Кишинёве состоялся *Первый республиканский фестиваль молодёжи Молдавии*, победителем которого среди пианистов стала Людмила Ваверко. Это выступление явилось её успешным дебютом на молдавской сцене. В 50-е годы сформировался и основной костяк педагогического коллектива кафедры специального фортепиано Молдгосконсерватории (Ю.Гуз [6], А.Соковнин, Т.Войцеховская, Е.Ревзо, В.Левинзон, Л.Ваверко, О.Жукова, Е.Богородский и др.), который претерпел некоторые изменения в последующие десятилетия. С момента своего создания этот молдавский музыкальный вуз стал эталоном фортепианного профессионализма в республике.

Последующий период протяжённостью почти в три десятилетия (1960 – 1980-е гг.) может быть назван этапом творческого подъёма, или «золотым веком» в истории музыкальной культуры Молдовы. В это время в фортепианных произведениях молдавских авторов в основном наблюдается отход от принципов аранжировки и прямого цитирования народных тем, а в *«тематических образованиях ведущим становится соответствие образному строю, эмоционально-экспрессивному началу народного песнетворчества, особенностям народной исполнительской культуры»* [7].

60-е годы XX века были чрезвычайно плодотворным периодом в развитии музыкальной жизни республики. Это нашло своё выражение как в выходе на новый профессиональный уровень самого процесса сочинения, так и в последующем введении отечественных фортепианных произведений в педагогическую и исполнительскую практику. Большую роль в активизации этого обоюдного творческого процесса сыграли *Первый Республиканский* (1963) и *Межзональный* (1966) *конкурсы* молодых исполнителей, которые проходили в столице МССР. Все произведения, написанные в качестве обязательных для вышеназванных музыкальных состязаний, были рассчитаны на достаточно высокий уровень профессионального пианизма.

Отметим, что в этот период существенно повысился исполнительский уровень пианистов в средних учебных заведениях края. В Молдгосконсерватории произошло отделение кафедры специального фортепиано от общего [8]. Своих первых более продвинутых выпускников стали поставлять в качестве абитуриентов в молдавский музыкальный вуз Кишинёвская специализированная школа-интернат *им. Е.Коки* и музыкальное училище *им. Шт.Няги*. Из архивных материалов Кишинёвского музыкального училища очевидным становится факт возрастающей популярности данной профессии у молодого поколения республики. В соответствии с исторической сводкой, количество выпускников здесь на кафедре специального фортепиано в конце 50-х годов XX века видоизменялось следующим образом: в 1955 – 17 выпускников, в 1956 – 20, в 1958 – 22, и в 1960 – 28 выпускников [9].

Одним из решающих факторов развития композиторского творчества в области фортепиано в республике в указынный период стал постоянный приток свежих исполнительских сил как из числа выпускников Кишинёвской консерватории (А.Дайлис, Л.Оксинойт, В.Говоров, Г.Страхилевич), так и за счёт музыкантов, получивших образование в России и в других республиках (Е.Зак, А.Мирошников, С.Бесядынский).

В 1960 году в Москве с 27 мая по 5 июня с большим успехом прошла Декада молдавской литературы и искусства, в концертных программах которой наряду с симфонической музыкой были представлены и наиболее значительные фортепианные произведения отечественных авторов и исполнителей.

Благодаря содействию В.Загорского, который в 1964 г. был избран председателем правления СК Молдовы, а в 1968 г. – членом правления и секретарём Союза композиторов СССР, стали более регулярными публикации сочинений отечественных авторов не только в республике, но и за её пределами (Москва, Ленинград и др.).

К началу 60-х годов XX века в республике возникла острая необходимость в создании национальных нотных сборников, т.к. на академических концертах, экзаменах и конкурсах в качестве обязательного требования было введено исполнение произведений молдавских авторов в дополнение к представлению основной программы. Включение отечественных произведений стало педагогической нормой и на выпускных экзаменах Молдгосконсерватории. Так, в 1957 г. студентами на государственном экзамене были исполнены: *Прелюдия и Бессарабка* Шт.Няги, *Три Прелюдии* А.Стырчи, *Хора* С.Лунгула [10]. Большим неудобством являлось то, что все данные сочинения разучивались по рукописным нотам, которые переписывались педагогами и нередко содержали какие-либо ошибки и неточности.

В 60-х годах вышли в свет первые республиканские нотные сборники автохтонных фортепианных произведений под педагогической редакцией авторитетных вузовских преподавателей Т.Войцеховской и А.Дайлиса (два тома – в 1960 г. и один сборник – в 1963 г., оба опубликованы в Молдове; в 1964 г. сборник *Пьесы композиторов Молдавии* под редакцией этих же педагогов-пианистов был издан в Москве. В 1961 году в республике был также выпущен сборник *Избранные фортепианные произведения молдавских композиторов* под редакцией преподавателя К.Ененко, адресованный не только учащимся музыкальных школ, но и студентам училищ и консерваторий.

Фольклорные обработки для фортепиано были опубликованы в указанный период молдавскими авторами З.Ткач (*Кодры, Дойна, Танец, Эх ты, парень, Девушка с зелеными глазами*, 1968), С.Златовым (*Виноград*, 1960), С.Лобелем (*Молдавская песня*, 1967), К.Руснаком (*Hora moldovenească*, 1969). Детский репертуар музыкальных школ был дополнен циклами произведений композиторов Л.Гурова (*Пять детских пьес* для фортепиано, 1960), О.Тарасенко (*Zece piese pentru pian,* 1960) и А.Муляра (*Музыкальные картинки*, 1964).

Репертуар профессиональных пианистов-исполнителей в крае обогатился такими виртуозными концертными произведениями, как *Токката* (1960) Л.Берова, *Новелла* (1965) и *Бурлеска* (1966) В.Загорского, *Каприччио* (1969) С.Лунгула, *Скерцо* (1962) Э.Лазарева. В этот же период было создано и опубликовано большое количество произведений крупной формы композиторов Молдавии: *Концерт № I* для фортепиано с оркестром Д.Федова (1960), *Соната* для фортепиано В.Загорского (1962) и А.Стырчи (1966), *Сонатина* (1962) и *Соната* (1963) В.Сырохватова, *Сонатина* (1968) М.Фишмана, *Тема с вариациями* для фортепиано (1967) С.Лунгула. К числу крупных циклических изданных произведений относятся фортепианная *Романтическая сюита* в форме вариаций (1963) А.Стырчи, *Сюита* (1964) Г.Няги, *Прелюдия и фуга* для фортепиано (1967) М.Копытмана.

И.Милютина в своей статье, посвящённой развитию камерно-инструментального творчества в МССР, отмечала: *«В 1967 году III съезд композиторов Молдавии отнёс возросшую роль камерных жанров к существенным достижениям молдавской музыкальной культуры. К этому времени молдавская музыка уже располагала большим количеством камерных произведений, вошедших в исполнительский и учебно-педагогический репертуар»* [11].

Примечания:

1. Ciaicovschi-Mereşanu G. Învățămîntului muzical din Moldova (de la origini pînă la sfîrşitul secolului XX) / Red. S.Badrajan. - Chişinău: Grafema Libris, 2005, c.196-198.
2. Созданию СКМ (Союза композиторов Молдовы) предшествовала 3-летняя деятельность Молдавского отделения Союза советских композиторов Украины, которое было образовано в 1937 году в столице МАССР г.Тирасполе. В него вошли композиторы П. Бачинин, В. Поляков, Д. Гершфельд. А. Каменецкий и др. Отделение возглавил Д.Г. Гершфельд.
3. Милютина И. Камерно-инструментальное творчество: к вопросу о национальном стиле. // Музыкальная культура Молдавской ССР. - Москва: Музыка, 1978, с.190.
4. Эти произведения были впервые изданы в Кишинёве в нотном сборнике: Избранные фортепианные произведения молдавских композиторов (1961).
5. См.: Reaboşapca L. Notițe despre trecutul şi prezentul învățământului muzical din Moldova // Învățământul artistic dimensiuni culturale: Conferința de totalizare a activității ştiințifico-didactice a pedagogilor şi doctoranzilor AMTAP (30 aprilie 2004) / Col. red. T.Comendant, Ed. a 4-a – Chişinău: Grafema Libris, 2005, c.5.
6. Продолжительное время (1944-1965) Юлий Гуз успешно заведовал кафедрой специального фортепиано Кишинёвской государственной консерватории.
7. Милютина И. Камерно-инструментальное творчество: к вопросу о национальном стиле. // Музыкальная культура Молдавской ССР. - Москва: Музыка, 1978, с.192-193.
8. В течение ряда послевоенных лет эти кафедры составляли единую структуру.
9. Ciaicovschi-Mereşanu, G. Învățămîntului muzical din Moldova (de la origini pînă la sfîrşitul secolului XX) / Red. S.Badrajan. - Chişinău: Grafema Libris, 2005. c.128.
10. Там же, с.224-229.
11. Милютина И. Камерно-инструментальное творчество: к вопросу о национальном стиле. // Музыкальная культура Молдавской ССР. - Москва: Музыка, 1978, с.192-193.

Prezentat la 22.04.2009

ИСКУССТВО ТРЁХ ТЫСЯЧЕЛЕТИЙ

Юлия РИВИЛИС

Академия музыки, театра, и изобразительных искусств

Acest articol prezintă istoria şi dezvoltarea artei acompaniamentului de la apariţie şi până azi. Cuprinde o mare perioadă, datorită faptului că istoria acompaniamentului este înrădăcinată în era preistorică. Autorul oferă o descriere a instrumentelor vechi, care au însoţit cântăreţii. El vorbeşte despre impactul dezvoltării homofono-armonice de schimbare şi complexitate a sarcinilor acompaniatorului. El a remarcat rolul valoros al maestrului de concert pentru activităţile de pianist, pianist-acompaniator, precum şi pentru pianist-solist.

This article traces the history of the emergence and development of art accompaniment. It covers a huge period of time, due to the fact that the history of the accompaniment is rooted in the prehistoric era. The author gives a description of ancient instruments, which accompanied singers. They speak about the impact of development of homophone-harmonic letter to change and complexity of accompanist's tasks. It is noted the enriched role of accompanist's activity for the pianist, as for a pianist-accompanist, so for the pianist-soloist.

Искусство аккомпанемента с древних времён и по сей день является самой распространённой и востребованной формой музицирования. От небольших кружков любителей музыки до артистов – профессионалов самого высокого класса, все солисты – и вокалисты, и инструменталисты нуждаются в музыканте, владеющем искусством аккомпанемента – концертмейстере. «Аккомпаниаторство – самая распространённая профессия среди пианистов. Ведь концертмейстер нужен буквально везде – и в классе, и на концертной эстраде, и на преподавательском поприще (класс концертмейстерского мастерства)» [1]. Действительно, и подготовка камерного вокального концерта, и хорового, и даже подготовка оперного или балетного спектакля не может обойтись без участия концертмейстера, обладающего специальными знаниями.

Бурное развитие исполнительского искусства потребовало огромного количества концертмейстеров, что привело в 30-х годах XX века к созданию в консерваториях концертмейстерских классов с целью подготовки профессиональных концертмейстеров и аккомпаниаторов. Позднее концертмейстерские классы появились и в специальных музыкальных школах (в настоящее время – лицеях), и в музыкальных училищах (ныне – колледжах). Лицеи и колледжи выпускают специалистов со средним музыкальным образованием. Программа обучения в концертмейстерском классе как в среднем, так и в высшем звене ставит задачей обучение студентов и учащихся многим навыкам концертмейстерско-аккомпаниаторской работы. Это предполагает умение аккомпанировать солисту и хору, умение транспонировать и читать с листа, изучение и овладение обширным вокальным и ансамблевым репертуаром.

История аккомпанемента уходит в глубокую древность. Ритмические удары, сопровождавшие песни и пляски первобытных народов, по существу, являются примитивным аккомпанементом. По дошедшим до нас источникам из III и II тысячелетия до новой эры при дворах фараонов Древнего Египта среди других форм музицирования фигурировало сольное пение с инструментальным сопровождением. В Древней Греции было распространено пение под собственный аккомпанемент: это мифические герои Аполлон и Орфей, а также профессиональные певцы аэды и рапсоды. В античную эпоху профессиональный певец приравнивался по положению в обществе к прорицателю, врачу и архитектору, а это означало, что он занимал более высокую социальную ступень, чем, например, художник или скульптор. Аэды обычно аккомпанировали себе на четырёхструнной лире. «Древние греки полагали, что героические песни вкладывались в уста аэдов самими богами. Слепота часто служила отличительным признаком певца, которому, как считали, певческая муза досталась вместо зрения» [2]. Наследниками творчества аэдов были рапсоды. В эпоху ренессанса образ рапсодов стал возрождаться, а в музыке романтизма память о традиции рапсодов вызвала сочинение лирических баллад с использованием народно-песенного тематизма, например, сочинение Листом Венгерских рапсодий, Испанской рапсодии и т.д.

«Исполнителями сольных вокальных произведений в Древней Греции были часто сами поэты-композиторы, певшие под аккомпанемент кифар, авлоса, лир и арфообразных инструментов – тригона

и магадиса» [3]. Кифара – один из самых распространённых струнных щипковых музыкальных инструментов античной Греции, состоящий из деревянного плоского корпуса с двумя слегка изогнутыми стойками по бокам, соединяющимися наверху перекладиной. Число струн, которые крепились к корпусу, постепенно увеличивалось, начиная с четырёх в VIII веке до новой эры и достигая 10 – 12 к V веку до новой эры. Кифара применялась как сольный или аккомпанирующий пению инструмент. Играли на ней стоя, держа её перед грудью, и считалась она инструментом Аполлона. Авлос считался инструментом Диониса. Инструмент этот сравним со свирелью или гобоем и обладал острым и резким звуком. Исполнитель обычно играл одновременно на двух авлосах или на двойном авлосе. «Происхождение авлоса, берущего своё начало с Ближнего Востока, связывали с именем мифического фригийского музыканта и певца Олимпа. В Греции авлос нашёл распространение в оргиастической музыке культа Диониса» [4]. В VII веке до новой эры в Древней Греции создавались школы, готовящие исполнителей-универсалов: поэт – композитор – певец – аккомпаниатор в одном лице. «Крупнейшая поэтическая школа на острове Лесбос, с которой связан легендарный образ греческой поэтессы Сафо, была первой известной нам музыкально-исполнительской школой. Древняя роспись запечатлела Сафо, играющей на кифаре. Лесбийский поэт, певец и музыкант Терпандр – первая историческая достоверная фигура выдающегося исполнителя» [5].

На XXVI Олимпиаде в 676 году до новой эры выдающийся сочинитель и исполнитель греческой музыки Терпандр оказался победителем среди кифаредов (исполнителей на кифаре). С именем Терпандра связывается возникновение кифародии – пения под аккомпанемент кифары.

В средние века продолжателями аэдов и рапсодов – создателей и исполнителей эпических песен – были народные певцы-сказители во многих странах: барды – в Англии, скальды – в Скандинавии, былинники – на Руси, ярким примером которых является дошедший до нас из XI века образ Бояна – «певца преданий старины глубокой».

В то же время получило распространение искусство странствующих артистов – универсалов. Были среди них выходцы из простонародья – бродячие «комедианты». Это жонглёры и менестрели во Франции и Англии, шпильманы в Германских государствах, скоморохи в России. Были среди странствующих артистов и музыканты рыцарского происхождения. Это трубадуры и труверы во Франции, миннезингеры в Германии. Труверы и миннезингеры не пользовались услугами народных музыкантов, а трубадуры держали у себя в услужении менестрелей, которые аккомпанировали им на музыкальных инструментах. В основном, это относится к XIII и XIV векам. С конца XIV по XVIII век менестрелями во Франции и Англии стали называть музыкантов-профессионалов. Таким образом, появление первых профессиональных аккомпаниаторов-менестрелей может датироваться концом XIII века.

Основные вехи развития аккомпанемента:

Древнее время и средние века	Аккомпанемент выполнял, в основном, метроритмическую функцию или представлял собой унисонное или октавное удвоение вокальной мелодии.
XV–XVI века	В полифонической музыке практиковалось пение одного голоса, а остальные голоса исполнялись на инструментах.
Конец XVI – начало XVII века	С расцветом гомофонии начинается развитие аккомпанемента в его современном понимании.

С развитием гомофонии коренным образом меняется и сущность, и значение аккомпанемента.

До XVII века господствующими в области вокального аккомпанемента были струнные инструменты: арфа, лира, кифара, лютня и другие. С конца XVI века к ним прибавились клавишные инструменты: орган и клавесин. Органисты и клавесинисты должны были обладать и даром импровизации, потому что аккомпанемент не выписывался полностью. Для записи аккомпанемента применялся генерал-бас или цифрованный бас. Изобретение генерал-баса приписывается итальянскому композитору и капельмейстеру Лодовико Гросси да Виадана (1564-1645). В XVIII веке немецкий музыкальный учёный и теоретик музыки Фридрих Вильгельм Марпург (1718-1795) выпустил «Учебник генерал-баса и композиции» в 3-х томах, обозначив, таким образом, основные положения и законы о генерал-басе, который просуществовал до середины XVIII века.

Когда композиторы во времена венских классиков начали полностью выписывать аккомпанемент, произошло не только обогащение его формы, но и появилось иное осмысление художественного содержания аккомпанемента.

С развитием гомофонно-гармонического письма возрастает значение аккомпанемента как части музыкального изложения. Это уже не простое ритмическое или унисонное сопровождение. Аккомпанемент образует органическое единство с мелодией и даже оказывает на неё влияние, раскрывая заложенные в мелодии функционально-гармонические элементы. Возрастает и роль аккомпаниатора. Теперь это уже органист или клавесинист, так как аккомпанемент становится аккордовым. «Органист или клавесинист, аккомпанируя солисту или целому ансамблю певцов или инструменталистов, должен был дополнять недостающие ноты аккордов и импровизировать связи между ними. От исполнителя на клавишном инструменте зависел во многом темп и общий характер игры всего ансамбля. Недаром на заре первых оркестров органист или клавесинист выполнял функции дирижёра» [6].

Итак, совершенно очевидно, что в XVII веке исполнители на органе и клавесине – уже не только аккомпаниаторы. Они выполняют также и концертмейстерские функции, ибо, влияя на исполнение партнёров по ансамблю, руководя ими во время исполнения, они тем самым выполняли одну из основных концертмейстерских задач.

С середины XVIII века широкое развитие получает жанр камерной музыки. Термин «камерная музыка» существовал ещё с XVI века, но служил для обозначения светской музыки в отличие от церковной. Камерная музыка предназначалась для домашнего, «комнатного» музицирования (camera – комната). С XIX века она выносится на сцену концертных залов. В современном значении камерная музыка – это вокальная или инструментальная музыка, написанная для солиста или небольшого ансамбля.

Вокальная камерная музыка нашла своё выражение в жанрах песни и романса. У композиторов Венской классической школы – это песни для голоса с фортепиано. У Гайдна и Бетховена – песни на слова различных поэтов, обработки шотландских, ирландских, валлийских и других народных песен. Следует новый виток в развитии аккомпанемента: значительно обогащается гармония, усложняется фактура изложения.

В конце XVIII века и особенно в XIX веке интенсивно развивается романс, который становится основным жанром вокальной камерной музыки. Романс, что означает «по-романски», то есть по-испански, представляет собой сольную песню с обязательным инструментальным сопровождением. Это понятие менее широкое, чем песня, которая включает в себя произведения как народного, так и профессионального композиторского творчества, как для солиста, так и для хора, как с сопровождением, так и без него. Зато романс отличается большей тонкостью выражения чувств, использованием более сложных средств музыкальной выразительности. И хотя главная роль принадлежит вокальной мелодии, значение аккомпанемента всё более возрастает. Партия аккомпанемента становится неотъемлемой составной частью художественно-образного содержания, дополняет и развивает его, приравниваясь по значению к вокальной партии.

Чёткой грани между песней и романсом провести нельзя. Многие композиторы называли свои романсы песнями. Разновидностями этого жанра являются элегия, баллада, лирический или драматический монолог, сатирическая песня и т.п. Первые образцы песни-романса находим у Бетховена. Он же явился и создателем первого вокального цикла «К далёкой возлюбленной». Особенное развитие жанр песни-романса получил в творчестве композиторов-романтиков XIX века – Шуберта, Шумана, Мендельсона, Шопена, Листа, Алябьева, Варламова, Гурилёва, Глинки, Даргомыжского. Глинка и Даргомыжский считаются первыми классиками русского романса. Ими проложены новые пути, приведшие к Мусоргскому и Чайковскому. Во второй половине XIX и в начале XX века к именам первых классиков романса прибавились имена Мусоргского, Бородина, Римского-Корсакова, Чайковского, Рахманинова, Метнера, Грига, Брамса, Вольфа, Дебюсси, Равеля, Шёнберга.

С начала XIX века композиторы обогащают жанр романса путём объединения его в циклы, что позволяет сопоставить несколько контрастных образов, дать им широкое развитие, чего нельзя сделать в узких рамках одного романса или песни. Примерами вокальных циклов, кроме упомянутого цикла Бетховена, могут служить «Прекрасная мельничиха» и «Зимний путь» Шуберта, «Любовь поэта», «Круг песен», «Любовь и жизнь женщины» Шумана, «Песни об умерших детях» Малера, «Детская», «Песни и пляски смерти» Мусоргского и другие.

Дальнейшее развитие аккомпанемента, неразрывно связанное с общим прогрессом в музыке, приводит к углублению его содержания, усложнению пианистических трудностей. Это предъявляет к аккомпаниаторам требования не меньшие, чем к современным пианистам-солистам в отношении их

художественного и технического мастерства. «Аккомпаниатор должен быть источником вдохновения для певца, и его игра должна сверкать в прекрасных вступлениях и заключениях» [7]. Поэтому, по словам профессора М.Бариновой, «аккомпаниатор должен быть не ниже солиста по талантливости» [8]. Такие выдающиеся исполнители-аккомпаниаторы, как Д.Мур, Е.Шендерович, Ф.Бауэр, А.Макаров стоят в одном ряду с исполнителями-солистами.

«Солисты постоянно участвуют в ансамблях, а иные концертирующие пианисты выступают порой и в роли аккомпаниаторов певцам; с другой стороны, среди исполнителей «подчинённого» плана (аккомпаниаторов, оркестрантов) встречаются большие артисты, накладывающие заметную печать на всё исполнение в целом. Бывает и так, что талантливый художник-аккомпаниатор становится равноправным партнёром солиста, а иной раз даже направляет интерпретацию последнего» [9]. Крупнейшие пианисты и композиторы выступали в качестве аккомпаниаторов, создавая шедевры аккомпаниаторского искусства. Из дуэтов композитор – вокалист это Шуберт – Фогель, Мусоргский – Леонова, Рахманинов – Шаляпин, Метнер – Шварцкопф, пианист – вокалист: Игумнов – Козловский, Рихтер – Дорлиак, Рихтер – Фишер-Дискау.

Аккомпаниаторская деятельность в огромной мере обогащает художественное мастерство пианиста-солиста, придаёт ему те тончайшие черты, которые приобретаются лишь в процессе творческого слияния различных индивидуальностей.

Литература:

1. Мур Д. Певец и аккомпаниатор (см. вступительную статью В.Чачава «Аккомпаниатор-художник»). - Москва: Радуга, 1987, с.4.
2. Словарь античности. - Москва: Прогресс, 1989, с.67
3. Назаренко И. Искусство пения. - Москва: Музыка, 1968, с.510
4. Словарь античности. - Москва: Прогресс, 1989, с.11.
5. Грум-Гржимайло Т. О музыкальном исполнительстве. - Москва: Музыка, 1965, с.17.
6. Грум-Гржимайло Т. О музыкальном исполнительстве. - Москва: Музыка, 1965. с.10.
7. Мур Д. Певец и аккомпаниатор. - Москва: Радуга, 1987, с.25.
8. Шендерович Е. Об искусстве аккомпанемента // Советская музыка. - 1969. - №4.
9. Коган Г. Избранные статьи. Вып. II. - Москва: Советский композитор, 1972, с.16-17.

Prezentat la 29.04.2009

 ISSN 1857-209X

ФОРТЕПИАНО В КАМЕРНО-ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЙ МУЗЫКЕ КОМПОЗИТОРА ВЛАДИМИРА РОТАРУ

Юлия ТРОЯН

Академия музыки, театра и изобразительных искусств

Autorul analizează activitatea cameral-instrumentală a compozitorului Vladimir Rotaru, caracterizează imaginile, temele şi ideile caracteristice creaţiilor sale, specifică mijloacele tipice ale limbajului muzical. În articol se ajunge la concluzia că creaţiile compozitorului V.Rotaru sunt inspirate din folclorul naţional, utilizând intonaţii şi ritmuri specifice folclorului, cum ar fi improvizaţiile şi variaţiunile, se vorbeşte despre rolul pianului în diferite ansambluri instrumentale.

The author analyses the chamber instrumental creative activity of composer V.Rotaru, describes the images, themes and ideas characteristic of his works, reveals the typical means of the musical language. In the article she comes to the conclusion that V.Rotaru's works are inspired by the national folklore, the composer uses intonations and rhythms specific to folklore such as improvisations and variations, the author pointed out the role of the piano in different instrumental ensembles.

Творчество Владимира Ротару разнообразно по жанрам. Среди его произведений – симфонические сочинения, музыка для народного оркестра, концерты для разных солирующих инструментов с оркестром, романсы, песни и вокальные циклы, поэмы для хора. Но, пожалуй **камерно-инструментальной музыке** принадлежит особое, важнейшее место в системе композиторского творчества Ротару. Она представлена пьесами для сольного исполнения (более 80 концертных и инструктивных произведений для фортепиано, духовых и струнных инструментов), сочинениями для ансамблевого музицирования (в творческом наследии В.Ротару их более 90: среди них показательны пьесы для флейты и фортепиано, саксофона и фортепиано, произведения для двух фортепиано, для ансамбля виолончелей в сопровождении рояля; особо выделяются такие сочинения, как *Muzică concertantă* для 11 инструментов; *Suită simplă* для фортепиано, *Metamorfoze monotematice* для ансамбля духовых инструментов, *Retrospective*; другие произведения крупных форм).

По своей направленности камерно-инструментальные произведения композитора можно разделить на две группы: одну из них образуют сочинения преимущественно педагогического плана, другую – концертно-виртуозные. К первой группе относятся произведения, отличающиеся бóльшей традиционностью, простотой выразительных средств, как правило – небольшими размерами. Они направлены на решение каких-либо инструктивных задач, с которыми сталкивается начинающий или продолжающий обучение исполнитель. Одновременно они знакомят с образцами песенных и танцевальных жанров молдавского фольклора. Примером подобных произведений могут служить пьесы, вошедшие в сборники *Piese, studii şi ansambluri pentru pian*, *Десять музыкальных фантазий для фортепиано*, *Ежедневные упражнения флейтиста на основе хроматической гаммы*, несложные дуэты для двух флейт, двух гобоев, двух фаготов и т.д. При этом отметим **многосторонность** композиторских устремлений в специфическом процессе создания педагогического материала: многое, из созданного В.Ротару, – «единственное в исполнительской практике республики». Важнейшей целью этих сочинений сам композитор обозначил необходимость «воспитания детей на национальном материале». Показателен в этом плане сюитный цикл *Пейзажи* для флейты и фортепиано. В нем на основе народных мелодий решаются такие инструктивно-педагогические задачи, как овладение кантиленой, полифоническими приемами, работа над ансамблем, где тонкая взаимосвязь партий флейты и фортепиано заметна даже при зрительном ознакомлении, и т.д.

Другую область камерно инструментальной музыки В. Ротару составляют концертные пьесы. Мастер миниатюры, В. Ротару отдавал ей предпочтение всю жизнь. Исполнительская специальность автора (флейтист и дирижер) во многом объясняет его предпочтение этому жанру, а обращение к различным инструментам свидетельствует о желании отразить тембровую специфику и технические возможности каждого из них.

Первые инструментальные миниатюры были написаны Владимиром Александровичем еще в начале 1970-х годов. Это были пьесы для *фортепиано,* представляющие собой обработки народных танце-

вальных мелодий. Сам автор постоянно признавался в своей привязанности к этому инструменту и на протяжении всего периода творчества сочинял для фортепиано соло и неизменно включал его в разнообразные ансамбли.

Так, в 1974 году рождается ряд пьес для духовых и фортепиано, вошедших в сборник *Пьесы для духовых инструментов,* который был издан в том же году. Позднее одна за другой появляются новые пьесы для духовых инструментов как сольного, так и ансамблевого плана. Среди них наиболее значительным является *Концерт – рапсодия* для фортепиано и струнного оркестра, над которым композитор работал в 1980-1981 годах. Это сочинение концертного плана с использованием колоритных национальных мелодий; оно наполнено романтическим пафосом, рисует образы родного края композитора, реку Прут, и является очень значимым по своему художественному и техническому мастерству. В *Концерте – рапсодии* подытожены основные черты камерного творчества композитора данного периода: открытая эмоциональность и контрастное сопоставление ярких музыкальных образов, широта и динамическая насыщенность тем, опора на материал народно-песенного характера, стремление показать все виртуозные возможности фортепиано. Посвященное памяти родителей композитора – Елизаветы и Александра Ротару, произведение чрезвычайно важно для понимания творческих приоритетов автора.

1990-е годы ознаменованы появлением *Сонаты* для скрипки и фортепиано, посвященной дочери Елизавете Ротару, а также ряда ансамблей с участием скрипки. Интересно, что композитор, словно «играя» ансамблевыми составами, заменяет один инструмент другим, преподносит тематический материал в различных тембровых вариантах. К примеру, такой прием он использует в *Прелюдии* для фортепиано и *Романсе* для кларнета и фортепиано, мелодическим первоисточником которых является *Вокализ,* написанный специально для Светланы Стрезевой [1].

Среди крупных одночастных и циклических произведений В.Ротару назовём сонаты и сонатины для различных инструментов: *Сонатина* для фортепиано в 3-х частях, *Соната – импровизация* для фортепиано, уже названная *Соната* для скрипки и фортепиано и *Соната-диалог* для валторны и фортепиано. Сохраняя традиции классической и романтической лирики, Ротару привносит в трактовку жанра особый национальный колорит. Так в изложении материала господствуют рапсодийность, импровизационность, что проявляется в использовании приема свободного вкрапления нового тематического материала, в наличии нескольких каденционных участков. Из крупных сочинений в области камерно – инструментальной музыки следует отметить также 2 квартета.

Характеризуя в целом камерно-инструментальную музыку В.Ротару, можно сказать, что доминирующую роль в ней играют **пьесы концертной направленности**. Среди названий таких произведений довольно часто встречается указание «концертная» – хора, пьеса и т.д., тем самым автор изначально подчеркивает определенный характер и манеру исполнения таких пьес. Динамика концертирования в них значительно усилена различными сложными техническими задачами: прихотливой штриховкой, скачками, свободой ритмической структуры, выражаемой в полиритмии, несовпадении сильных и слабых долей, частой смене метра, синкопами и форшлагами, разножанровым тематизмом, наличием вступления и каденции, виртуозностью солирующей партии, особенно в каденционных разделах, элементами соревнования инструментов. В данных пьесах в полной мере проявляется художественная натура В.Ротару – человека импульсивного, взрывного, зачастую непредсказуемого.

Важнейшей особенностью творческой манеры В.Ротару является использование **народного песенного и танцевального материала**, придающего музыке национальный фольклорный колорит и проявляющегося в ладовой специфике мелодий: в использовании мажора с опорой на IV повышенную и VII пониженную ступени, минора с применением II пониженной и VI повышенной ступеней. Практически все пьесы В.Ротару представлены в своем интонационно-тематическом профиле многочисленными обработками и разновидностями молдавской народной хореографии и песни. Традиционная ритмика популярных танцев словно воспроизводит большую внутреннюю энергию, типичные мелодические обороты с синкопами и характерными мелизматическими украшениями.

К числу главных особенностей камерно-инструментальной музыки В.Ротару необходимо причислить также импровизационную свободу, отчетливо прослеживающиеся фольклорные прототипы, стремление к рапсодийности, тяготение к свободным построениям и динамичную форму с четкими танцевальными прототипами, характерными ритмами, метрической структурой, быстрыми темпами. Национальная характерность создает типичное соединение двух контрастных по духу пьес.

Такое противопоставление контрастных сфер, коим пронизана вся музыка В.Ротару, свойственно молдавской музыке, где излюбленное сочетание медленной и быстрой формы или ее частей идёт от традиций молдавских лэутаров. Именно в стиле и традициях лэутаров «заложены предпосылки не только для контрастного воплощения лирики и драматизма, тоски и восторга, но и само сопоставление в едином художественно законченном целом двух разных эмоциональных сфер: певуче песенной и стремительно танцевальной» [2]. Отсюда и двухчастное строение инструментальных произведений Владимира Ротару.

Основным принципом развития во всех сочинениях является **вариационность** – начиная от метро - ритмических, тембровых и фактурных изменений и заканчивая формой двойных вариаций (как, например, во второй части *Концерта - Рапсодии* B-dur).

Анализ инструментального состава камерной музыки В.Ротару показывает, что две трети произведений данной группы написаны композитором для фортепиано. Значительная, нередко главенствующая роль принадлежит этому излюбленному инструменту и в остальных сочинениях. Использованы ансамблевые сочетания всех инструментов деревянно-духовой группы, скрипки и виолончели с фортепиано. В каждом из ротаровских трио фортепиано является полноправным участником ансамбля [3]. И даже в таких современных по языку и средствам выразительности ансамблях с большим числом инструментов, как *Muzică concertantă* для одиннадцати исполнителей (1994) и *Muzică retrospectivă* для духовых (1998), Ротару находит место и для фортепиано. Как в самых небольших инструментальных пьесах, так и в сольных выступлениях фортепиано в *Концерте-Рапсодии*, автор демонстрирует все выразительные и технические возможности этого инструмента.

Чаще всего партия фортепиано исполняет роль гораздо более глубокую, нежели простое сопровождение. В большинстве случаев ансамблевых соединений при распределении «обязанностей», где фактурно и графически четко очерчен мелодический и аккомпанирующий голос, нельзя разъединить два инструмента, воссоздающих вместе единый полный сюжет: остановки на длинных нотах в партиях деревянно-духовых, заполняются волной пассажей фортепиано, демонстрируя явную взаимосвязь инструментов в ансамбле; комбинации из коротких мелодических фраз небольшого дыхания на legato у скрипки и ферматные остановки в басу у фортепиано; скачки, смены регистров, диатонические и хроматические гаммы, различные арпеджио у духовых сочетаются с поразительной легкостью у фортепиано как демонстрация выразительных возможностей двух инструментов; или использование эхообразных перекличек, где на фоне остинатного баса у фортепиано флейта демонстрирует выразительнейшие попевки; упругая, энергичная ритмика, чередование одноголосных реплик духового инструмента и аккордовых притоптываний фортепиано, подхватывание интонаций, пунктирные сопоставления и т.д. – все это указывает на ансамблевое равенство.

В отдельных произведениях или их разделах содержится такой принцип построения, при котором чередуются soli обоих инструментов, при этом сам материал фактурно разнообразится как ритмически, так и мелодически.

В целом в фортепианной фактуре используется большое количество сложных технических приемов: разного рода украшения, охват практически всего звуковысотного диапазона инструмента. При всем богатстве фортепианной фактуры инструмент не подавляет других участников ансамбля, не нарушает единства и выразительности ансамблевого соединения, что является важной чертой присутствия фортепиано в ротаровской камерно-инструментальной музыке.

Камерно-инструментальные произведения Ротару различны по своим исполнительским задачам. Но в любом из своих произведений композитор стремится сохранить, прежде всего, нетронутым народный напев, демонстрирует при обработке возможности его вариационного развития (в основном орнаментального) – начиная от цитирования в пьесах учебно-педагогического репертуара и заканчивая построением на основе народной мелодии законченного самостоятельного произведения. Любая из использованных музыкальных тем привносит характерные черты танца и песни, вызывая непосредственные образно-эмоциональные ассоциации.

Будь то миниатюра или развернутая концертная пьеса на основе фольклорного материала, ей свойственны цельность и завершенность. А стремление придать масштабность народному образу путем фактурного усложнения, использования выразительных возможностей различных инструментальных составов, отражает характерные особенности творческой манеры Владимира Ротару.

Многие из его произведений уже завоевали популярность и вошли в исполнительский репертуар молдавских музыкантов. Знакомство с еще не изданными произведениями автора происходит чаще всего на интернациональном фестивале *Zilele muzicii noi* благодаря выступлению музыкантов А.Молодожан, С.Ионика, И.Хатипова, Н.Козлова и других, ансамбля *Ars poetica* в концертных залах Республики Молдова.

Примечания:

1. Вообще, в творчестве Ротару есть ряд произведений, рассчитанных на конкретных исполнителей. Так, например, *Концертная хора* для ансамбля виолончелистов и фортепиано предназначена для исполнения соответствующим коллективом под руководством И.Жосана, *Improvizații retrospective* для секстета кларнетистов – для ансамбля кларнетистов Д.Вербецкого и т.д. Кроме того, многие из камерно-инструментальных произведений В.Ротару были сочинены по заказу оргкомитетов региональных и межреспубликанских исполнительских конкурсов, фестивалей. Например, концертный *Экспромт* написан для Республиканского конкурса пианистов, *Импровизация* и *Токкатина, Остинато, Юмореска* – по заказу оргкомитета Межреспубликанского конкурса пианистов им.Чюрлениса и т.д.
2. См. об этом: Котляров Б. Молдавские лэутары и их искусство. - Москва: Советский композитор. Сведения о национальной почвенности камерно-инструментальной музыки молдавских композиторов можно почерпнуть и в других изданиях:
   - Клетинич Е.С. Композиторы Советской Молдавии. - Кишинев: Литература артистикэ, 1987.
   - Клетинич Е.С. Очерки о советских молдавских композиторах. - Кишинев: Литература артистикэ,1984.
   - Мироненко Е. Композитор Владимир Ротару. - Кишинев: Центральная типография, 2000.
   - Музыкальная культура Советской Молдавии. Сборник статей. - Москва: Музыка, 1965.
   - Молдавский музыкальный фольклор и его претворение в композиторском творчестве. Сборник статей. - Кишинев: Штиинца, 1990.
   - Музыкальное творчество в Советской Молдавии. Сборник научных трудов. - Кишинев: Штиинца, 1988.
3. Примечательно, что *Трио* для скрипки, альта и виолончели, сочиненное в 1994 году, через год (в 1995) получило вторую редакцию (Vers) для иного состава участников – скрипки, кларнета и фортепиано.

Prezentat la 12.05.2009

THE RENEWAL OF THE FORM CANONS AND THE SYMBOLISM OF THE MUSICAL THEMATISM IN THE CONCERTO FOR PIANO AND SYMPHONY ORCHESTRA BY ZLATA TKACI

Aliona VARDANEAN

Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice

Autorul articolului dat propune informaţie interesantă despre istoria creării concertului scris de Z.Tcaci şi prezintă o analiză detaliată a dramaturgiei acestui concert, a particularităţilor formei şi ale tematismului, generalizează trăsăturile caracteristice ale stilului muzical, folosit de compozitor în perioada târzie. În centrul atenţiei este Concertul pentru pian şi orchestră, dedicat unui eveniment trist în istoria poporului evreiesc – pogromul din 1903 în Chişinău. Conţinutul lucrării este redat printr-un tematism dramatic, încordat, care include citate din cântece evreieşti din repertoriul interpretului Isidor Belarschi, precum şi teme-monograme ale lui J.S.Bach şi D.Şostakovici. Autoarea analizează cu minuţiozitate semnificaţia temelor, valoarea simbolistă şi legătura dintre ele. Acest articol prezintă caracteristica stilului novator al Concertului, al limbajului muzical folosit în opusul analizat, menţionându-se că această creaţie aparţine marilor realizări artistice ale genului. În istoria muzicologiei naţionale, astfel de descriere profesională a creaţiei compozitorului moldovenesc contemporan, anume a Concertului pentru pian şi orchestră simfonică scris de Zlata Tkaci, este prezentată pentru prima dată.

One of the brightest events in the history of development of a genre of Concerto for piano in Moldova during the last decade became the appearing of Concerto for piano and symphonic orchestra written by Zlata Tkach. It has been dictated by a lot of reasons and, first of all, not only by the author's creative need, but also by appearing a successful performing situation. The Concerto has found its listener and it has been warmly accepted by the public at once.

Concerto for piano and symphonic orchestra written by Zlata Tkach is one of the most significant works of art of the last years of her life. First it was presented in 2002 within the annual festival of modern music named "Zilele muzicii noi" ("the Festival of New Music") in performance of a young pianist Alexander Timofeev accompanied by symphonic orchestra of Philharmonic Society named after Serghei Lunkevich and conducted by V.Doni. It has also been included in the program of philharmonic concert commemorated to the 100th anniversary of Jewish pogrom in Chisinau which took place in April, 2003. Its performance by pianist Rimonda Sheinfeld proved and confirmed all the depth and potential richness of figurative palette of the Concerto.

The composer started her work on it in 2001 and finished it in 2002. It was not her first appeal to the genre of Concerto in the field of which she has already created her works of art which make up the top of her instrumental creativity. The first among them became Concerto for violin, string and kettle-drums which had been written in 1971. The traditions of national violin performing school – both academic and those which came from Moldavian folklore professionalism and the art of traveling musicians - served as a basis for its creation. The Work was written after tragic event in Zlata Tkach`s life – the loss of her mother, and depth of sorrow and dramatic excitement was embodied in the character of music with particular power.

In 1989 Zlata Moiseevna appeals to a certain genre once again having written "Concerto for two performers on flutes". Such an unusual title is connected with the fact that the author uses three different kinds of musical instruments in all the three parts of the Concerto – greater, small and viola flutes accordingly. This work of art occupies a particular place in legacy of composers of Moldova representing the first experience of such a sort. Being unique in its conception the Concerto commemorated to her father who died tragically not long before, undoubtedly, in its memorial character has a lot in common with Violin Concerto. The theme of death, of solemn thoughts and of complicated emotional and mental conditions has been developing within the Concerto, further being realized in musical atmosphere of Moldavian solemn songs, Jewish songs and dances.

Concerto for violin and piano which was intended by the author for pupils of the children's musical schools is a work of the composer, too. The author aims at performing opportunities of young violinists, having an aspiration to satisfy practical need of increasing pedagogical repertoire due to the modern from the point of view musical language and also compositions of large form performed on local musical material. Being supposed for educational purposes this work of art is also widely used in educational practice nowadays. The

work has many art advantages and it also draws listeners` attention due to its bright figurativeness, well-remembered thematism, integrity of idea what made this work of art to be accepted by teachers-violinists of Moldova. This Concerto together with other numerous works for different musical instruments is a definite row of works of methodical character in the composer's creative work.

The development of the theme "în memoriam" ("in commemoration") outlined in her works long time before and which is extremely important for Zlata Tkach is continued in Piano Concerto. This work of art is commemorated to victims of Jewish pogrom which took place in Chisinau in April, 1903. Realizing the main idea of the work and keeping her husband's advice – a famous musical critic E.M.Tkach – Zlata Moiseevna has included the theme of a song about pogrom from the repertoire of the well-known Jewish singer Isidor Belarskii into the Coda of her Concerto. The reference to a certain genre has been initiated by one of her pupils, namely Alexander Timofeev, who nowadays is a well-known young performer. But then he was a graduate of the Republican musical lyceum named after Ch.Porumbesku where he had been studying in Zlata Tkach`s class of composition. The author of these lines also taught him a special piano. Not only the process of learning and preparing the work of art for presenting at "The Festival of New Music", but also maturing of his final idea passed before our eyes. First it was realized as a variant for two grand piano performers. It was a very rare opportunity for observation and active participation in editing musical text. It was as if we were present at creative laboratory of the author. Indeed, a serious pianist and mental potential of a young soloist should be taken into the composer's consideration, who aspired to provide stability of performing and certitude in realizing what had been planned.

From the point of view of compositional peculiarities Piano Concerto is interesting because the most typical features of the composer's style of later period where common features with earlier created musical works is reflected in the character of themes, in methods of elaboration of material, in principles of organization of a form and construction of the texture. It was also promoted by a definite degree of complexity of expressive means selected by her. On a background of previous concerts where folklore tendencies were brightly displayed, and dancing element adjoined to the song-recitative monolog forms of intonation, the role of generalized forms of melodic movement which are widely spread in modern music has come to light in a certain work. In this sense Piano Concerto marks certain shift to more "abstract" thematism, despite the tendency to poetry exhibited in common decision of its form. The use of a principle of monothematism, realized by the author in new original interpretation proves the influence of poetry on it.

First of all, the one-part structure of the work comes from romantic poems, what was especially emphasized by the author in subtitle "Concert monopartit". Its choice was realized in so-called "monocyclic" (R.Berberov's definition) structure where, however, all the necessary elements of a cycle are present. From the point of view of dramatic art in the Concert the composer shows the process of formation of the work as a complete and alive organism from its very beginning. The initial idea is already incorporated within the first bars and primary dialogue between orchestra and a soloist. The author conducts the constructive search in the field of micro-thematism, texture thematism and also in dramatic art of dynamic, timbre and rhythmic comparisons.

The composition of the Concerto is treated by the author very creatively. As a whole, the following structure which covers a great number of sections is drawn up:
A – the main part (Moderato non troppo)
A1 – a linking part on the pattern of the main one – ц.2
B – the secondary part (Andantino Dolce) – ц.5
C – a final part (Meno Mosso, to a secondary part) – ц.11
R – the development (Allegro) – ц.13
N – an episode in the development on the pattern of a secondary part (Poco meno mosso) – ц.15
A2 – the first reprise, the main part (Tempo I) – ц.16
B1 – a secondary part (Meno Mosso) – ц.17
A3 – a linking part on the pattern of the main one – ц.18, 19
R1 – the second development (Allegro) – ц.21
N1 – an episode in development №2 (Meno Mosso) – ц.23
C1 – a final part – ц.24
A4 – the second, compressed reprise (the main part of orchestra) – ц.25
B2 – a symbol of a secondary part of a grand piano – ц.25

C2 – the final part as a link with cadence – ц.27
Cadence (Cadenza) – 2 bars to ц.29
A5 – preparation of Cadence on the pattern of the main part – ц.29
Code (Coda) – a theme of the Holocaust – ц.30

It is possible to see a precise composite-thematic scheme in their sequence: A A1 B C R N A2 B1 A3 R1 N1 C1 A4 B2 C2 Cadence A5 of the Coda.

The originality and singularity of the author's conception consists in an unexpected, innovative projection of the plan of sonata Allegro, what demonstrates free treatment of a romantic poem. Thus, unordinary – namely – double sonata form appears. The traditional consistent development of all the themes points out to the presence of obligatory attributes of sonata Allegro: A – the main part (ц.1), B – a secondary part (ц.5), C – a final part (ц.11). The presence of two developments which begin similarly but continue differently (ц.13 and ц.21) and two variously solved reprises (ц.16 and ц.23) point to a double sonata form. The Coda synthesizes all the thematic material and at the same time it plays the role of the third development. Despite a big number of themes and sections included by the author in the Concerto, there are also strong uniting factors in it. So, the features of rondo forms of the second plan are present in the work where numerous realizations of a theme of the main part (ц.1, 2, 16, 18, 25, 29) serve as a refrain. The themes of the other sections of the second plan indicate the beginning of each episodes of this "rondo". Not only one refrain can be seen in this macro form, but also the developed multilevel system of refrains in general is found there, what is also proved by the triple development of the secondary (ц.5, 17, 25) and final (ц.11, 24, 27) parts.

As it was already mentioned, the principle of monothematism treated originally enough promotes the through development within the whole composition. Here we shall remind, that the term "monothematism" originates from the Greek word ***μονοs*** which means "one" or "single", and ***ζέμα*** – meaning something that is taken as a basis, and a method of taking out various musical themes from the main intonation kernel allows to achieve special unity of thematism and the integrity of a form, putting forward a primate of one theme or a set of themes. As it is known, the principle of monothematism serves as a powerful factor of uniting both sonata-symphonic cycle and large one-part forms.

Unlike the composers-romantics who relied on the idea of transformation and development of individualized initial thesis, Zlata Tkach in her Piano Concerto puts on the first place an intonation of neutral character, to be more exactly – a constructive interval or a complex of leitintervals, what corresponds more to musical-technological principles of the XX century. The means of micro-thematism, texture thematism and dramatic art of dynamic, timbre and rhythmic comparisons serves as a base for the composer. In this sense the initial intonation material rendered just within the first steps of orchestral prelude serves as a source for the whole main thematism. On its base Zlata Tkach creates other themes of the composition by means of making essential some elements with their further transformation and expanding.

Following her usual manner, she scrupulously brings them out from the initial thesis-impulse, being based on exhaustive interpretation of motivating-interval constructive cells what allows to achieve special capacity and laconism. Such an assertion of the initial complex as some kind of "emblems", "prompts" to the whole composition and at the same time an original "genetic fund" is characteristic enough for Zlata Tkach and it is also presented in her great works of art (it is enough to remember the ballet "Andriesh"). However, unlike the ballet where the concrete-genre folklore basis dominates, in Piano Concerto more "abstract", "sharp" and intense intonations of a minor second and a minor nona play the leading role. They are complemented by the courses on a minor third and a diminished quart which are often present in Jewish music of the composer. In their coupling an attentive view helps to find out ideas-symbols ciphered by Zlata Tkach.

So, just in the initial two-bar structure of a primary theme the similarity with palindromos variant of monogram of D.D.Shostakovich DEsCH is found out. The composer also reproduces other intonation formulas which have become symbols of the whole epochs. Presented in a ciphered way they get new sounding in a context of the whole Concerto. Among them an intonation of the following fragment of a primary theme becomes important, reminding, on the one hand, about a leitmotif of destiny from R.Vagner`s "Rings of Nibelungen", and ,on the other hand, which keeps the contours of monogram BACH, which, however, arises here at a new high level. Then it appears in the Coda at its primary, absolute height, in general, being built into the process of the general thematic development.

The use of great variety of themes points to the domination of a variational-alternative principle of formation and development of thematism what gives intonation colourfulness and concentration to the author's statement despite its laconism.

Relying on a leitinterval in intonation pattern of the work has caused prevalence of microthematism. In the principal section of the form – in the Prelude and then after exhibiting the initial thesis, two main motive components are distinguished – courses to a minor second and a minor third. The GFS ("general forms of sounding", according to E.Ruchevskaya) prevail in their development, on whose background an intonation-relief theme of the Coda (ц.30, Allegro) which is the major dramaturgic accent of the whole Concerto sounds especially convincingly in further.

The Coda`s function which traditionally serves as a logic result of the development of the main figurative spheres, is seen more multiplane. Further drama forcing and reconsideration of the main part takes place here, as also the treatment of other themes is enriched: the secondary part gets a lyric-dramatic nuance but the choral of a final part maintains a clarified, quiet and concentrated image. However, I.Belarskii's theme treated as a theme of the Holocaust (ц.30) becomes a central part and culmination of the Coda. It introduces additional thematic contrast to a figurative-intonation sphere and simultaneously marks the beginning of a new stage in the development of a general musical-dramaturgic plan of the composition.

Its appearing in an epicenter of a drama semantic tensity of the whole work of art is connected, first of all, with hidden programming of the Concerto. Sounding as a restrained choral, it simultaneously introduces elements of contrast into thematic system of the composition and assembles again its basic intonation complex. This theme seems to concentrate all the spirit of tragedy, sorrow and a shock from terrible events which took place a century ago.

The symbolism of the moment is strengthened by mournfully sounding bells on a background of percussion instruments. Creating the effect of an echo on pianissimo, morendo, they seem to remind about the tragedy which happened long ago. In this aspect the major value gets also the fact that national colour of the theme of the Coda, namely that citation from I.Belarskii's song, is concealed in the Concerto and seems as it is dissolved and it comes on a foreground only during the most important, central dramaturgic moments. Thus, it is quite evident that the use of the citation even if it is obvious was not for the author only an external manner but also it promoted the enrichment of the whole composition. It testifies original understanding, sense of musical style and, first of all, its own individual style. As a result, given citation is not only conformable to thematism of the Concerto but also assembled all those intonations that served as a starting point for its formation. For this reason it is not perceived as "strange music". As a result, the composer treats the method of introducing the "strange word" by absence of a clear boundary between "strange" and "our", what especially sharply emphasizes Zlata Tkach`s intentions concerning her choice of expressive means and a character of intonation stylistics of the composition.

An antagonism and opposition of roles of the participants of the performance have great importance in Zlata Tkach`s Piano Concerto. Their dialogical activity in its own way refracts by the composer. And, first of all, the dialogue between the soloist and orchestra is realized in substantial plan and also in interlacing of two contrast figurative spheres.

One of them is represented by tragic thoughts, painful hesitations about constant conflict of a creative person with the surrounding world, what leads to a deep understanding of reality. The other embodies dynamism of life, dominating in culmination of "action" and accumulation of energy. They both interact actively beginning with the Prelude and up to a final part of the work of art. Their individual character is defined by the character of thematism which contains bright figurative contrasts. Whether the first sphere represents relief thematism with its aggravated and in many respects typical for the composer intonations, the second is based more likely on the general background forms of movement such as various sorts of passages, figurative constructions shaded by introduction of colourfully sound-recording moments. Both a piano and orchestra participate equally in the development of both figurative beginnings. The progress which arises at the end and purposefulness of movement to the end causes the integrity of the whole composition, alongside a principle of monothematism. The author`s orientation to a dialogue with the listener and openness and art communicativity is quite conscious and all this makes up essence of her creativity.

In general, the originality of a plan and art advantages of Zlata Tkach`s Piano Concerto allow to hope for its long life in pianist repertoire and also appearing of high-quality studio audio records in future.

Literature:

1. Kocharova G. Злата Ткач: Судьба и творчество // Chişinău: Pontos, 2009.

Prezentat la 06.05.2009

ISSN 1857-209X

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă ştiinţifică

SERIA Ştiinţe umanistice

- Istorie
- Filosofie
- Lingvistică şi Literatură
- Studiul artelor

Fondată în anul 2007

Chişinău
CEP USM

Nr.4(24)
2009

Articolele incluse în prezentul volum au fost recomandate de subdiviziunile didactico-ştiinţifice primare ale USM și consiliile ştiinţifice ale instituţiilor în cadrul cărora activează autorii, recenzate de specialişti în domeniu şi aprobate spre publicare de către Senatul USM (proces-verbal nr.8 din 26 mai 2009).

Adresa redacţiei:
str. A.Mateevici, 60
MD 2009, Chişinău, Republica Moldova
Tel. (37322) 577414; 577442; FAX (37322) 577440
e-mail: lgorceac@usm.md
www.usm.md/start.aspx?text=339

ÎNDRUMAR PENTRU AUTORI

Revista „Studia Universitatis" a USM este o ediţie ştiinţifică periodică în care sunt publicate realizările ştiinţifice obţinute în ultimii ani în cadrul catedrelor, centrelor şi laboratoarelor de cercetări ştiinţifice ale USM, precum şi în alte instituţii şi centre ştiinţifice. Revista apare în 5 serii, a câte 2 numere anual fiecare, după cum urmează:

- **Ştiinţe ale naturii** (Biologie, Chimie, Fizică) – ianuarie, august;
- **Ştiinţe exacte şi economice** (Matematică, Informatică, Economie) – februarie, septembrie;
- **Ştiinţe sociale** (Drept, Ştiinţe Politice şi Administrative, Sociologie, Asistenţă Socială, Jurnalism, Ştiinţe ale Comunicării) – martie, octombrie;
- **Ştiinţe umanistice** (Istorie, Arheologie, Filosofie, Antropologie, Lingvistică şi Literatură, Studiul artelor) – aprilie, noiembrie;
- **Ştiinţe ale educaţiei** (Pedagogie, Psihologie, Didactici particulare) – mai, decembrie.

Articolele trebuie să fie însoţite de rezumate: în limba franceză sau engleză – pentru articolele scrise în limba română; în limbile română şi engleză sau franceză – pentru articolele scrise în limba rusă.

Deciziile finale privind editarea articolelor şi volumul revistei aparţin membrilor Colegiului de redacţie şi se aprobă la şedinţa Senatului USM.

O persoană poate fi autor şi/sau coautor a cel mult 2 articole.

Articolul (5-10 pagini) trebuie scris clar, succint, fără corectări şi să conţină data prezentării. Materialul cules la calculator în editorul *Word* se prezintă în formă electronică împreună cu un exemplar imprimat (cu contrast bun), semnat de toţi autorii. Pentru relaţii suplimentare se indică telefoanele de la serviciu şi domiciliu ale unuia dintre autori.

Articolele se vor prezenta cu cel puţin 30 de zile înainte de luna în care va fi scos de sub tipar volumul, în blocul 2 al USM (Anexă), biroul 21: Raisa Creţu, şef secţie, DCI (tel. 57-74-42), sau Lilia Ceban, specialist coord., DCI (tel. 57-74-40).

Structura articolului:

TITLUL (se culege cu majuscule).

Prenumele şi NUMELE autorilor (complet).

Afilierea (catedra sau LCŞ – pentru colaboratorii Universităţii, instituţia – pentru autorii sau coautorii din afara USM).

Rezumatele (până la 200 de cuvinte).

Textul articolului (la 1,5 interval, corp – 12, încadrat în limitele 160×260 mm^2).

Referinţe

Figurile, fotografiile şi tabelele se plasează nemijlocit după referinţa respectivă în text sau, dacă autorii nu dispun de mijloace tehnice necesare, pe foi aparte, indicându-se locul plasării lor în text. În acest caz, desenele se execută în tuş, cu acurateţe, pe hârtie albă sau hârtie de calc; parametrii acestora nu vor depăşi mai mult de două ori dimensiunile lor reale în text şi nici nu vor fi mai mici decât acestea; fotografiile trebuie să fie de bună calitate.

Sub figură sau fotografie se indică numărul de ordine şi legenda respectivă.

Tabelele se numerotează şi trebuie să fie însoţite de titlu.

În text referinţele se numerotează prin cifre încadrate în paranteze pătrate (de exemplu: [2], [5-8]) şi se prezintă la sfârşitul articolului într-o listă aparte în ordinea apariţiei lor în text. Referinţele se prezintă în modul următor:

a) articole în reviste şi în culegeri de articole: numele autorilor, titlul articolului, denumirea revistei (culegerii) cu abrevierile acceptate, anul ediţiei, volumul, numărul, paginile de început şi sfârşit (ex.: Zakharov A., Müntz K. Seed legumanis are expressed in Stamens and vegetative legumains in seeds of *Nicotiana tabacum L.* // J. Exp. Bot. - 2004. - Vol.55. - P.1593-1595);

b) cărţile: numele autorilor, denumirea completă a cărţii, locul editării, anul editării, numărul total de pagini (ex.: Смирнова О.В. Структура травяного покрова широколистных лесов. - Москва: Наука, 1987. - 206 с.);

c) referinţele la brevete (adeverinţe de autor): în afară de autori, denumire şi număr se indică şi denumirea, anul şi numărul Buletinului de invenţii în care a fost publicat brevetul (ex.: Popescu I. Procedeu de obţinere a sorbentului mineral pe bază de carbon / Brevet de invenţie nr.588 (MD). Publ. BOPI, 1996, nr.7);

d) în cazul tezelor de doctorat, referinţele se dau la autoreferat, nu la teză (ex.: Karsten Kling. Influenţa instituţiilor statale asupra sistemelor de ocrotire a sănătăţii: Autoreferat al tezei de doctor în ştiinţe politice. - Chişinău, 1998. - 16 p.).

Lista referinţelor trebuie să se încadreze în limite rezonabile.

Nu se acceptă referinţe la lucrările care nu au ieşit încă de sub tipar.

Articolele prezentate fără respectarea stilului şi a normelor gramaticale, a cerinţelor expuse anterior, precum şi cu întârziere vor fi respinse.

 ISSN 1857-209X

CONFLICTUL TRANSNISTRIAN ŞI ROLUL UNIUNII EUROPENE ŞI SUA ÎN SOLUȚIONAREA ACESTUIA

Constantin SOLOMON

Catedra Istoria Românilor

The present article analyzes the process of negotiations for solving the Transnistrian conflict starting with 1992, stressing namely the negotiations in the format „5+2".

After signing the plan of Actions – the European Union – Republic of Moldova, the EU and USA agreed to participate at the negotiations as observers, by undertaking the new format „5+2".

The negotiations format „5+2" includes 2 parts – Republic of Moldova and Transnistria, two mediators – OSCE, the Russian Federation, Ukraine, and observers – US and the European Union.

Due to the lack of a politic will of these two sides implied in the conflict, and first of all from Russian Federation, the conflict is still not being solved until present times.

Once EU and USA started to take part at the process of negotiations, the positions of Republic of Moldova has Strengthened. There have been created some real premises for the definite settlement of the Transnistrian conflict.

Procesele politice care au dus la proclamarea independenței Republicii Moldova au provocat, în acelaşi timp, şi separatismul din partea de est a țării. Deşi în 2009 se împlinesc deja optsprezece ani de independență a Republicii Moldova, aceasta este ştirbită de conflictul din regiunile de est (Transnistria) care, decurgând cu intensitate diferită în diferite perioade, rămâne încă nesoluționat, „înghețat".

Conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova, intrat în circuitul uzual cu denumirea de conflict transnistrian, face parte sub aspect tipologic din categoria celor care au trecut, în decursul dezvoltării lor, prin faza confruntărilor armate.

Conflictul transnistrian afectează statalitatea moldovenească asemeni unei maladii grave. În mod cert, atâta timp cât această „maladie" nu va fi tratată, independența Republicii Moldova nu va avea o credibilitate deplină. Este cunoscut că un tratament este eficient doar în cazul în care a fost pus diagnosticul corect. Cu toată vechimea şi importanța sa, conflictul transnistrian, o perioadă îndelungată, nu s-a aflat în centrul atenției societății din Republica Moldova, iar unele teme legate de acesta sunt tabuizate şi azi.

Pentru a putea aborda chestiunea soluționării conflictului transnistrian, este necesară formularea cu precizie a parametrilor acelei stări a statalității, când conflictul va putea fi considerat soluționat, iar statul moldovenesc îşi va dobândi integritatea.

Pe lângă gradul înalt de periculozitate pentru situația internă, conflictul transnistrian are un potențial de instabilitate regională: orice moment de tensiune în Transnistria riscă să se transforme într-un conflict regional cu implicarea altor state, în special al Ucrainei, României, Rusiei.

Din 1992, procesul de negocieri între părțile aflate în conflict este orientat pe două direcții: 1) determinarea statutului Transnistriei şi 2) luarea unei decizii în privința contingentului militar rus aflat în Transnistria.

În legătură cu aceasta, trebuie de menționat că interesele Federației Ruse în această regiune au un rol considerabil în evoluția conflictului. Ele se manifestă în câteva aspecte: în primul rând, interesele ruse sunt de ordin geostrategic. Partea rusă consideră prezența sa pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv militară, drept o posibilitate de a exercita influență în Balcani. O astfel de poziție a fost exprimată în repetate rânduri atât de către Guvernul rus, cât şi de diferite mişcări politice din Rusia.

În al doilea rând, interesele Rusiei poartă un caracter politic. Unitățile de trupe ruseşti din Transnistria sunt ultimul contingent militar al Federației Ruse dislocat în Europa dincolo de granițele Statului rus. Retragerea acestor trupe ar putea fi considerată ca o cedare în fața Occidentului şi ar lipsi Rusia de anumite pârghii de influență în zona dată.

În consecință, interesele geostrategice şi politice pe care le are Rusia în regiunea transnistriană explică suportul politic, economic şi militar acordat de această țară regimului de la Tiraspol.

La 21 iulie 1992 a fost semnată Convenția cu privire la principiile reglementării paşnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova, cunoscută sub numele „Convenția Elțin–Snegur". După semnarea Convenției, conducerea țării noastre a solicitat Preşedintelui în exercițiu al OSCE ca în Moldova să fie trimisă o misiune care ar urmări aplicarea în practică a acestei convenții.

La 15 august 1992, la întâlnirea a 15-a a Comitetului Înalților Funcționari de la Praga, dl Adam Daniel Rotfeld a fost desemnat reprezentant personal al Preşedintelui OSCE, având mandat de a studia situația din raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova, a consulta toate părțile interesate în reglementarea conflictului şi de a elabora propuneri privind ajutorul care ar putea fi acordat Moldovei de către OSCE [1]. În urma întâlnirilor cu toate Părțile interesate (conducerile Moldovei, Ucrainei, Rusiei şi României), Adam Rotfeld a întocmit un raport, care a fost prezentat CÎF al OSCE la 4 februarie 1993. În baza acestui raport, CÎF a hotărât instituirea unei misiuni OSCE de lungă durată în Republica Moldova „cu scopul de a contribui la realizarea unei reglementări politice durabile şi atotcuprinzătoare a conflictului în toate aspectele lui" [2]. În martie 1993, misiunea OSCE îşi avea deja oficiu permanent la Chişinău.

La cererea Moldovei, la sfârşitul lunii aprilie 1993, în procesul de negocieri se include OSCE. Recomandările OSCE au însemnat o cotitură în procesul negocierilor privind soluționarea conflictului transnistrian. Misiunea OSCE numai în 1993 a întocmit peste 20 de rapoarte şi a elaborat un proiect de statut special al raioanelor de est ale Moldovei, care a stat la baza proiectului de statut juridic special al republicii nistrene elaborat de Parlamentul Republicii Moldova [3].

De menționat că Federația Rusă nu şi-a abandonat intențiile de a-şi legaliza prezența trupelor sale în Transnistria prin „Sistemul garanțiilor militare". Moscova a dat şi dă vina pentru nerespectarea angajamentelor sale pe liderii separatişti de la Tiraspol, care, chipurile nu permit evacuarea şi distrugerea echipamentului militar şi a armamentului rusesc. Realmente, Rusia trage de timp sperând ca prin presiuni economice şi politice să determine regimul de la Chişinău să accepte legalizarea prezenței militare ruse pe teritoriul Republicii Moldova.

Acest lucru s-a manifestat deosebit de clar în aşa-numitul „Memorandum Kozak", document elaborat de către Dmitri Kozak, reprezentantul Preşedintelui Federației Ruse, în înțelegerea pe care a avut-o Preşedintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin, şi cu liderul de la Tiraspol, Igor Smirnov, plan susținut de Ucraina.

Încă în vara anului 2003, bazându-se pe cercetările realizate de Institutul de Politici Publice, O.Nantoi a propus formula cunoscută în prezent cu denumirea „Strategia 3D", ce prevedea demilitarizarea, decriminalizarea şi democratizarea raioanelor de răsărit ale Republicii Moldova. De menționat doar că peste un an, în vara anului 2004, un grup de experți din partea diferitelor organizații nonguvernamentale, inclusiv de peste hotare, au elaborat în baza „Strategiei 3D" un „Plan de acțiuni" [4]. Această strategie a prezentat un interes deosebit atât la Chişinău, cât şi la Washington şi Bruxelles, însă nu a fost realizată în practică.

Alegerile în Ucraina din ianuarie 2005, intenția conducerii acestei țări de a se integra în structurile euro-atlantice şi a Uniunii Europene au schimbat parțial viziunea ucraineană referitor la problema transnistriană. Noi condiții de reglementare a conflictului transnistrian au fost create odată cu implicarea mai activă a noului Preşedinte al Ucrainei V.Iuşcenko în problema transnistriană. La 22 aprilie 2005, partea ucraineană a dat citire unui propriu plan de reglementare a conflictului. Acest plan preşedintele ucrainean V.Iuşcenko l-a numit „şapte paşi spre reglementarea conflictului transnistrian".

La 28 iulie 2005, Preşedintele Republicii Moldova, V.Voronin a semnat decretul pentru promulgarea Legii cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria) [5].

Partea moldovenească şi-a îndeplinit angajamentele asumate în cadrul noului parteneriat cu Ucraina, referitoare la prezentarea propriei concepții cu privire la reglementarea diferendului transnistrian. Legea a oferit un punct clar de plecare şi în raporturile cu partenerii internaționali în eforturile de a lichida de pe harta Europei moderne această zonă a separatismului, generatoare de riscuri şi instabilități.

La 18 iulie 2006, la Chişinău, a avut loc o conferință internațională la care savanții – jurişti americani – Mark Meyer şi Christopher Borgen au prezentat raportul „Dezghețarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova". Nerecunoscuta „rmn" a fost clasificată de către savanți ca un „regim de facto". Astfel de regimuri sunt tratate ca subiecte parțiale ale dreptului internațional. „Statutul lor unic generează anumite drepturi şi responsabilități, în primul rând ce țin de acțiuni necesare pentru suportul şi bunăstarea populației. Ele pot încheia acorduri, cărora li se conferă un statut mai jos decât cel al tratatelor. Pe lângă dreptul de a acționa pentru a-şi susține populația, un „regim de facto" poate fi tras la răspundere pentru încălcarea dreptului internațional", – se subliniază în raport [6].

Potrivit experților de la International Crisis Grup (ICG), organizație multinațională independentă, nonprofit, menită să prevină şi să soluționeze conflicte de pe mapamond, o implicare mai mare din partea UE şi SUA în procesul de reglementare a conflictului transnistrian este esențială „pentru această parte săracă şi instabilă a Europei" [7].

Încă la 28 iunie 2001 Republica Moldova a semnat cu UE Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. În acest document, la cererea Rusiei au fost introduse două clauze, prevederi:

1. Uniunea Europeană să nu semneze un Acord de Asociere şi Stabilizare cu Republica Moldova. (Acest acord ar deschide perspective, posibilități pentru integrarea Moldovei în UE).
2. Uniunea Europeană să nu se implice în soluționarea conflictului transnistrian.

Însă, după semnarea Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est de către Republica Moldova în politica externă a UE au avut loc schimbări esențiale.

În anul 2004, la UE s-au alăturat 10 state, iar în 2007 încă 2 țări: România şi Bulgaria. Actualmente, UE încadrează 27 de state europene, cu aproximativ 492 de milioane de locuitori şi produce peste 25% din Produsul Intern Brut mondial. UE este cel mai important centru economic, comercial, financiar, valutar, cultural din lume.

După 1 ianuarie 2007, Republica Moldova s-a pomenit la hotarele UE. Grație politicii europene de vecinătate, elaborată încă în 2003-2004, UE şi-a revizuit parțial politica față de conflictul transnistrian.

În planul de acțiuni propus Republicii Moldova în cadrul politicii europene de vecinătate (PEV), UE vedea în soluționarea conflictului transnistrian stabilizare la hotarele UE.

După semnarea Planului de Acțiuni UE–Republica Moldova (februarie 2005-ianuarie 2008), Uniunea Europeană şi SUA au dat acordul să participe la formatul de negocieri în calitate de observatori, căpătând formula „5+2". Formatul de negocieri „5+2" include: două părți implicate – Republica Moldova şi Transnistria; mediatori – OSCE, Federația Rusă, Ucraina; observatori – SUA şi Uniunea Europeană.

De menționat că cu venirea UE şi SUA la procesul de negocieri pozițiile Republicii Moldova s-au fortificat.

Nimeni nu contestă faptul că diplomația rusă a contribuit la relansarea negocierilor Voronin-Smirnov din 11 aprilie 2008 prin eforturi diplomatice. În realitate însă, adevăratul impuls pentru aceste negocieri a fost dat de Uniunea Europeană. Anume UE a schimbat realitățile de pe teren, forțând Tiraspolul să negocieze. Pentru prima dată după 1992 Moldova apare ca un partener care discută de pe late poziții „de forță" cu Tiraspolul. Acest lucru se datorează UE care are o strategie de susținere a reintegrării Moldovei promovată pe trei nivele.

Primul este exercitarea presiunilor asupra Transnistriei. Restricțiile de călătorie, dar mai ales lansarea misiunii de asistență la frontieră (EUBAM) şi noul regim vamal introdus în martie 2006 sunt rezultatele implicării UE în procesul de reglementare transnistriană. Anume UE a exercitat presiuni asupra Ucrainei pentru a o face să implementeze noul regim vamal şi a forțat indirect companiile transnistriene să se înregistreze la Chişinău. Combinația dintre noul regim vamal şi EUBAM creează tensiuni sociale, politice substanțiale în Transnistria. Elitele au acces mai puțin la beneficiile corupte provenite din trafic şi contrabandă. Populația este afectată de inflație şi criza economică. Relansarea dialogului moldo-rus a contribuit la sistarea sprijinului rus pentru Transnistria. Anume UE a creat această situație din jurul Transnistriei şi a pus bazele reintegrării spațiului economic unic al Republicii Moldova.

Al doilea element strategic al UE vizează europenizarea Moldovei, spre a o face mai atractivă pentru locuitorii Transnistriei. Planul de acțiuni, acordul de facilitare a vizelor, asistența economică, asistența pentru serviciile vamale şi de grăniceri şi mai ales facilitarea comerțului fac parte din această strategie. Acest regim de facilitare a comerțului este aplicat doar statelor balcanice şi Moldovei. Astăzi UE oferă Moldovei un nivel de asistență financiară aproape comparabil cu statele balcanice, care au o perspectivă de aderare la UE. În 2006-2008 exportul regiunii transnistriene în UE a crescut cu 59%, mai mult decât creşterea exporturilor în Rusia. Este mare dorința universităților transnistriene de a primi acreditare la Chişinău, astfel obținând acces la proiecte de cooperare internațională şi burse europene pentru studenți. Adică, sunt doar câteva exemple prin care UE face Moldova atractivă şi indispensabilă unor segmente importante ale societății transnistriene.

Al treilea element de strategie ține de promisiunea unor beneficii economice şi mai mari în cazul reintegrării țării. Într-o Moldovă reunificată şi locuitorii Transnistriei vor beneficia de asistența UE. Importante sunt discuțiile de finanțare internațională a unor proiecte de infrastructură a coridoarelor transeuropene de transport, care ar traversa Moldova, inclusiv Transnistria. Nu Rusia şi nu Moldova vor finanța astfel de proiecte, ci anume UE şi SUA [8].

La şedințele Comisiei Naționale de Integrare Europeană (CNIE), s-a subliniat permanent că Moldova doreşte ca viitorul document juridic, care urmează a fi negociat cu Bruxelles, să ia forma unui Acord de Asociere şi să prevadă perspectivă clară de aderare la Uniunea Europeană [9].

Conducerea statului a menționat nu o singură dată că pentru Moldova este foarte importantă atitudinea activă adoptată de preşedintele Federației Ruse, Dmitri Medvedev, față de procesul de soluționare a problemei transnistriene.

Uniunea Europeană manifestă un interes activ față de Republica Moldova în contextul politicii europene de vecinătate şi în baza Acordului de Parteneriat şi Cooperare Uniunea Europeană-Republica Moldova, inclusiv prin eforturile de soluționare a diferendului transnistrian.

Totodată, menționăm că a te baza numai pe UE în relația cu Moscova este insuficient. În acest sens, pot fi invocate inițiativele grăbite ale Reprezentantului UE pentru Republica Moldova, Kalman Miszei, susținătorul total al „spălării" imaginii lui Evgheni Sevciuk în vederea unei întâlniri la Parlamentul European cu „omologul" său Marian Lupu. Cum rămâne însa cu declarațiile pro-independență ale speaker-ului de la Tiraspol şi chiar a indignării acestuia că Rusia nu mai tratează „la pachet" conflictele înghețate conferindu-i Republicii Moldova un statut privilegiat, inadmisibil pentru favoritul domnului Kalman Miszei care ține morțiş la independență?

De menționat că conflictul transnistrian este mai puțin complex şi mai uşor rezolvabil, pornind de la câțiva factori.

În cazul conflictului transnistrian nu există doi factori importanți: factorul etnic şi religios, factori care există în alte conflicte. Adică nu există ură, contradicții, tensiuni la nivelul ambelor maluri ale Nistrului.

Al doilea factor este existența unui plan al autorităților moldoveneşti de la sfârşitul anului 2006 pentru rezolvarea conflictului transnistrian. Planul ține cont de problemele tuturor părților implicate în conflict. Adică toate problemele să fie abordate în complex: problemele politice, economice, sociale, culturale etc. Problema constă în determinarea statutului Transnistriei în cadrul Republicii Moldova. Acest plan deocamdată n-a avut un efect benefic în rândul liderilor de la Tiraspol.

Al treilea factor este formatul de negocieri „5+2".

Republica Moldova a înaintat o serie de inițiative de întărire a încrederii cetățenilor de pe ambele maluri ale Nistrului. Din lipsa unei voințe politice din partea actorilor implicați în conflict şi, în primul rând al Federației Ruse, conflictul nu este rezolvat până în prezent.

Aplicarea unor garanții internaționale de acordare şi menținere a statutului Transnistriei în cadrul statului unitar suveran Republica Moldova presupune excluderea factorilor care au contribuit, într-o măsură sau alta, la crearea stării de incertitudine. În acest sens, au prioritate următoarele măsuri de introducere a pachetului de garanții internaționale privind securitatea pentru Transnistria şi Republica Moldova:

– retragerea grupului operativ de forțe ruseşti de pe teritoriul Transnistriei şi utilizarea sau evacuarea munițiilor şi armamentului rămas;

– crearea unui contingent de forțe pacificatoare internaționale sub egida OSCE, din componența căruia să facă parte, pe lângă militari din diferite țări, militari din statele-garante Ucraina şi Rusia.

La 13 mai 2009, Preşedintele Republicii Moldova, V.Voronin, a avut o convorbire telefonică cu J.Solana, Secretar General al Consiliului Uniunii Europene. Interlocutorii şi-au exprimat convingerea că inițierea formatului „5+2" va constitui un factor decisiv în identificarea unei soluții definitive a problemei transnistriene [10].

După cum arată experiența internațională de reglementare a altor probleme stringente şi complicate, aplanarea acestui conflict este posibilă doar dacă se va proceda respectând principiile dreptului internațional şi luând în considerație interesele legitime ale părților implicate.

Referințe:

1. Meeting of the CSO // Prague, Journal. - 1992. - No2. - P.2.
2. Final Report on the Conflict in the Left Bank Diniester Areas of the Republic of Moldova by the Personal Representative of the Chairman // Office of the CSCE Council Adam Daniel Rotfeld (Poland) Director of SIPRI. - Prague, 31 Ianuary 1993, p.3.
3. Solomon C. Rolul OSCE în menținerea stabilității în Republica Moldova. Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene // Perspectiva. - Chişinău, 2000, p.153.
4. Нантой О. Приднестровский конфликт – от консенсуса декларации к консенсусу действий // Экономическое обозрение. Логос пресс. - 2005. - № 14. - С.17.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2005. - Nr.101-103. - P.16.
6. Meyer M., Borgen Chr. Dezghețarea uni conflict „înghețat": Aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova. – Chişinău, 2006, p.8.
7. Rusia nu este capabilă să reglementeze conflictul transnistrian // Moldova Suverană, 26 august 2004, p.5.
8. Popescu N. Întâlnirea Voronin–Smirnov în umbra Uniunii Europene // Moldova > Politic > Comentarii. 25 aprilie 2008. http://www.azi.md/print/49099Ro
9. Chişinăul doreşte un Acord de Asociere cu perspectivă de aderare la UE // Moldova Suverană, 26 iunie 2008, p.1.
10. Vladimir Voronin a avut o convorbire telefonică cu Javier Solana // Moldova Suverană, 14 mai 2009.

Prezentat la 15.05.2009

RELAȚIILE POLITICE ŞI ECONOMICE ALE REPUBLICII MOLDOVA CU REPUBLICA BELARUS (1991-2005)

Ion GHELEȚCHI

Catedra Istoria Românilor

In the article are analyzed the political and economical relations of Republic of Moldova with the Republic of Belarus during 1991-2005. The author reveals the formation of the legal basis of multilateral cooperation between two countries. The political and economical relations between Republic of Moldova and Republic of Belarus did not evaluate constantly, it was signed many agreements, treaties, conventions which opened the way to a fruitful bilateral cooperation.

Odată cu destrămarea URSS, la sfârşitul anului 1991, pe harta politică a lumii apar 15 țări independente. Aceste state îşi stabilesc strategiile de dezvoltare şi evoluție conform situației lor geopolitice. În acest context, țările postsocialiste au luat un curs de dezvoltare, în mare parte, mult prea asemănător.

Tânărul stat Republica Moldova, făcând parte din fostul spațiu sovietic, încă de la începutul constituirii a urmărit angajarea în structurile internaționale, inițierea unor relații bilaterale cu diferite state ale lumii, în special cu cele din fosta Uniune. În „Concepția politicii externe a Republicii Moldova", adoptată de Parlamentul de la Chişinău la 2 februarie 1995 se subliniază că relațiile bilaterale cu Republica Belarus, Ucraina şi Federația Rusă sunt prioritare, fiind determinate de particularitățile dezvoltării istorice şi de situația geopolitică a acestor țări. „De caracterul acestor relații – se precizează în documentul respectiv – vor depinde, în mare măsură, stabilitatea politică şi succesul reformelor politice, economice şi culturale în țara noastră" [1].

Începând cu anul 1991, s-a constituit baza juridică a cooperării multilaterale între fostele republici sovietice în cadrul Comunității Statelor Independente (CSI). Astfel, timp de numai nouă ani (1991-2000), au fost adoptate în total 1 022 de documente, inclusiv 376 de către Consiliul Şefilor de State şi 646 de către Consiliul Şefilor de Guverne. Din totalul documentelor adoptate, 864 (84,5%) au intrat în vigoare din ziua semnării, iar 158 (15,5%) solicită ratificarea sau îndeplinirea procedurilor interne necesare [2].

Republica Moldova, ca țară-membră a CSI şi participant la activitățile desfăşurate în cadrul acestei structuri, a semnat mai multe acorduri bilaterale, inclusiv cu Republica Belarus.

Pe parcursul anilor 1991-2005, între Republica Moldova şi Republica Belarus s-au stabilit relații de parteneriat în diverse domenii, precum cel politic, economic şi cultural, care au influențat dezvoltarea ulterioară a acestor state.

Relațiile dintre Republica Moldova şi Republica Belarus au evoluat constant începând cu 19 noiembrie 1992 [3], dată la care s-a semnat Protocolul privind stabilirea relațiilor diplomatice între cele două țări şi care a deschis calea unei fructuoase colaborări bilaterale. Până în anul 2005 între Republica Moldova şi Republica Belarus au fost semnate peste 60 de acorduri bilaterale în diverse domenii.

În prezent, atât pentru Republica Moldova, cât şi pentru Republica Belarus, se impune ca deosebit de actuală problema integrării în Uniunea Europeană, în contextul extinderii UE în Europa de Est. Pentru ambele state, necesitatea integrării este de netăgăduit, mai ales dacă ținem cont de trecutul lor comun, apropierea geografică, de similitudinile politicii interne promovate în perioada de tranziție.

Pe de altă parte, după declararea independenței, relațiile stabilite în trecutul nu prea îndepărtat între republicile unionale nu s-au diminuat, ci, din contra, s-au extins. În domeniul politic, de-a lungul celor 14 ani de colaborare au fost semnate mai multe acorduri bilaterale, dintre care menționăm:

– Acordul cu privire la stabilirea relațiilor de prietenie şi cooperare între Republica Moldova şi Republica Belarus, semnat la 19 noiembrie 1992, care serveşte drept bază a relațiilor dintre cele două state. Documentul a servit drept imbold pentru dezvoltarea relațiilor bilaterale, înviorându-le. Astfel, în cadrul Acordului, părțile au convenit asupra principiilor de parteneriat, egalitate, respect față de suveranitate şi integritate teritorială, de neamestec în problemele interne, respectării dreptului popoarelor la autodeterminare, înțelegere reciprocă şi promovare a politicii externe independente, asumându-şi îndeplinirea obligațiilor stipulate în dreptul internațional [4].

– În cadrul vizitei oficiale a Preşedintelui Republicii Belarus A.G. Lukaşenko în Republica Moldova (11-12 septembrie 1995) [5], a fost semnat Memorandumul privind garanția drepturilor cetățenilor, inclusiv ale tineretului, pensionarilor, legăturile aeriene, condițiile şi ordinea schimbării locului de trai.

– Tratatul dintre Republica Belarus şi Republica Moldova pe termen lung privind colaborarea economică şi comercială pe anii 2000-2009, semnat în cadrul vizitei oficiale a Preşedintelui Republicii Moldova P.Lucinschi în Republica Belarus, în iunie 2000 [6].

– În august 2001 a avut loc vizita oficială a Prim-ministrului Republicii Moldova V.Tarlev în Republica Belarus. Vizita urmărea dezvoltarea ulterioară a relațiilor politice, economice şi comerciale între cele două state [7].

– La 16-19 decembrie 2001 a avut loc vizita oficială a Preşedintelui Parlamentului Republicii Moldova E.Ostapciuc în Republica Belarus. Vizită care urmărea dezvoltarea parteneriatului în interesul celor două popoare [8].

– Memorandumul privind parteneriatul dintre Adunarea Națională din Republica Belarus şi Parlamentul Republicii Moldova a fost semnat în ianuarie 2003, în cadrul vizitei oficiale în Republica Moldova a delegației parlamentare bieloruse în frunte cu A.Voitovici, Preşedintele Sovietului Republican al Adunării Naționale [9].

– În februarie 2005, V.V.Şeiman, conducătorul Administrației de pe lângă Preşedintele Republicii Belarus, s-a întâlnit în timpul vizitei de lucru cu Preşedintele Republicii Moldova V.Voronin. În cadrul acesteia oficialul bielorus a remarcat necesitatea implementării unui număr mai mare de proiecte care prezintă interes comun [10].

– În octombrie 2005, a avut loc vizita de lucru a Prim-ministrului Republicii Moldova V.Tarlev în Belarus, unde a avut o întrevedere cu vicepremierul I.Bambiza. În cadrul vizitei au fost abordate mai multe subiecte ce țin de stadiul actual al relațiilor bilaterale [11].

Republica Moldova este un partener important în ce priveşte comerțul cu Republica Belarus.

Volumul operațiilor comerciale dintre cele două state în perioada 1991-2005 a ocupat locul patru în topul statelor din cadrul CSI. Dacă în 1991 volumul operațiilor comerciale era de numai 45 milioane de dolari, în anul 2005 volumul acestora s-a ridicat la 174,5 milioane de dolari, dintre care: exportul – 102,2 mil. dolari, iar importul – 72,3 mil. dolari [12].

Neposedând unele resurse de importanță vitală proprii, Republica Moldova este cointeresată în consolidarea legăturilor economice cu Republica Belarus pentru a importa produse, precum: materiale de construcție, autotrenuri, tractoare, mărfuri de uz casnic, polimere de etilenă, produse farmaceutice etc. şi să exporte în Republica Belarus produse ale industriei alimentare, precum cele vinicole, fructe şi legume etc. Această colaborare fructuoasă se datorează acordurilor semnate între cele două părți la un nivel înalt în cei 14 ani de parteneriat, dintre care cele mai importante sunt:

– Acordul dintre Guvernul Republicii Moldova şi Guvernul Republicii Belarus cu privire la comerțul liber, semnat la 16 iunie 1993 la Minsk [13].

– Acordul dintre Banca Națională a Moldovei şi Banca Națională a Belarusiei cu privire la reglarea sistemului financiar-bancar între cele două state [14].

– Acordul cu privire la dezvoltarea relațiilor comercial-economice, semnat la 10 septembrie 1998 la Minsk.

– Acordul dintre Ministerul Economiei din Republica Belarus şi Ministerul Economiei şi Reformei din Republica Moldova, semnat în august 2001 tot la Minsk [15].

– Acordul cu privire la principiile încasării taxei de stat în cadrul importului şi al exportului, semnat în aprilie 2003 la Chişinău [16].

– Un şir de documente privind dezvoltarea sectorului de asamblare a tractoarelor şi a unei infrastructuri pentru producerea teracotei în Republica Moldova, semnate în februarie 2005 de conducătorul Administrației de pe lângă Preşedintele Republicii Belarus V.Şeiman şi Preşedintele Republicii Moldova V.Voronin [17].

Aceste acorduri au stat la baza semnării ulterioare a convențiilor de parteneriat între diverşi agenți economici, ceea ce a determinat dezvoltarea semnificativă a economiei naționale. Astfel menționăm: în august 2001, a fost semnată convenția dintre Concernul bielorus de stat şi Ministerul Sănătății din Republica Moldova în producerea şi realizarea produselor farmaceutice şi microbiologice [18]. La 28 ianuarie 2002, a fost încheiat un contract comercial între *„Belresursî” şi „Porumbeni S.A.”* privind livrarea pe teritoriul Republicii Moldova a 100 de tractoare în schimbul semințelor de porumb [19]. Între Uzina de tractoare din Minsk şi administrația Proiectului moldo-japonez de asamblare a tractoarelor a fost semnat un contract prevăzut pe o perioadă de doi ani (2003-2005) în cursul căreia Republica Moldova s-a angajat să procure anual 300 de tractoare „MTZ-80” de la uzina bielorusă [20].

În martie 2003, la Chişinău s-au întâlnit reprezentanți ai grupurilor de producere a mobilei care au semnat Protocolul de liberă comercializare în Republica Moldova a materialului de producere a mobilei, polimerilor, chibriturilor etc. Acest Protocol a fost semnat de Concernul bielorus *„Bellesbumprom"* şi grupul comercial-financiar *„Mobilă-Grup",* reprezentat de 12 firme de producere a mobilei pe piața din Moldova [21].

În aprilie 2003, la Chişinău a fost semnat contractul comercial între firmele *„Keramin"* din Belarus şi *„Keramin-Chişinău"* din Moldova privind livrarea pe teritoriul Republicii Moldova a produselor din ceramică, sanitaro-tehnice, teracotei, a materialelor de căptuşire, placajului etc. Pe data de 11 martie 2004, între Casa de Comerț şi Industrie din Republica Moldova şi Concernul *„Belgospişceprom"* s-a încheiat contractul privind realizarea produselor agroalimentare moldoveneşti în stare brută pe teritoriul Republicii Belarus [22].

Astfel, la finele anului 2005, volumul record al exportului de producție înregistrat se datorează, în mare măsură, aplicării în practică a tratatelor, acordurilor, înțelegerilor semnate între cele două părți.

Adică, relațiile politico-economice moldo-bieloruse au evoluat în anii 1991-2005 progresiv, iar dialogul politic dintre cele două state a dobândit un caracter constant constructiv. Drept urmare, raporturile moldo-bieloruse au devenit mai bogate în conținut şi mai intense, extinzându-se pe mai multe planuri: politic, economic, cultural. Acordurile semnate în această perioadă au avut menirea să asigure în continuare dezvoltarea relațiilor de prietenie şi colaborare reciproc avantajoasă între Republica Moldova şi Republica Belarus.

Referințe:

1. Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000): Documente şi materiale. Vol. I. - Chişinău: CE USM, 2000, p.98.
2. Gumeniuc A. Colaborarea bilaterală // Moldova şi lumea. - 2002. - Nr.4. - P.4.
3. www.belembassy.org/moldova/article
4. Ibidem.
5. Гришам И. Беларусь, Молдавия и международное сообшество. Новые реалии – новые проблемы // Советская Белaруссия, 19 сентября 1995, с.2.
6. Визит в Республику Беларусь Президента Республики Молдова П.Лучински // Вестник МИД Республики Беларусь. - 2000. - № 3. - С.26.
7. Визит Премьер-министра Республики Молдова В.Тарлева в Республику Беларусь // www.belembassy.org/moldova
8. Визит Председателя Парламента Республики Молдова Е.Остапчук в Республику Беларусь // www.belembassy.org/moldova
9. Беларусская делегация в Молдове // Народная газета, 28 января2003, с.2.
10. www.belembassy.org/moldova
11. Ibidem.
12. О сотрудничестве Республики Беларусь с Республикой Молдова // www.belembassy.org/moldova
13. Tratate internaționale la care Republica Moldova este Parte. Vol.18. - Chişinău,1999, p.56.
14. Молдова стремится торговать с Беларусью, но в режиме свободной торговли // Белорусская деловая газета, 19 августа 1996, с.12.
15. www.belembassy.org/moldova
16. Беларусь в Молдове. Совещались экономисты и финансисты // Независимая Молдова, 13 мая 2003 (Nr.15), с.1.
17. www.belembassy.org/moldova
18. Визит Премьер-министра Республики Молдова В.Тарлева в Республику Беларусь // www.belembassy.org/moldova
19. О встрече посла Беларусь с президентом Молдовы www.belembassy.org/moldova
20. Белорусско-Молдавское сотрудничество // Независимая Молдова, 14 апреля 2003, с.2.
21. Совещались мебельщики двух стран // Независимая Молдова, 23 марта 2003, с.2.
22. Визит в Республику Беларусь делегаций Торгово-промышленной палаты Республики Молдова www.belembassy.org/moldova.

Prezentat la 15.05.2009

MINISTERUL JUSTIȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA: CONSTITUIRE ŞI EVOLUȚIE (1990-2000)

Nicolae GÎRBU

Institutul de Istorie, Stat şi Drept al AŞM

This article analyzes the process of constitution and evolution of the Ministry of Justice of Republic of Moldova as a component part of the juridical authority in the period of 1990-2000. The democratic evolution of political system, complexity of controversial issues that have tensed the society, new relations generated by political reforms, implicitly supposed a new vision upon the administration of justice.

As a result, after 10 years, Ministry of Justice of Republic of Moldova is activating in conformity with Constitution of Republic of Moldova, Law of Republic of Moldova about Government, Regulations of the Ministry of Justice, other normative and legislative acts.

„Temelia justiției este statornicia şi sinceritatea spuselor şi a acordurilor”
***Cicero**, Off., 1, 7*

În acest articol, este supus analizei procesul de constituire şi evoluție a Ministerului Justiției al Republicii Moldova ca parte componentă a autorității juridice în perioada 1990-2000. Evoluția democratică a sistemului juridic, complexitatea de probleme controversate care au tensionat societatea, noile raporturi generate de reformele politice, presupuneau implicit o nouă viziune asupra administrației justiției [1].

Ministerul Justiției a fost instituit la 21 octombrie 1970 prin decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti nr.1163-VII. Prin decretul nr.1164-VII din 21.10.1970 în funcția de Ministru al Justiției a fost numit Vasile Volosiuc. Structura şi statele Ministerului Justiției au fost aprobate prin hotărârea Sovietului Miniştrilor al RSS Moldoveneşti nr.452 din 30.12.1970. Componența nominală a Colegiului Ministerului a fost aprobată prin hotărârea Sovietului Miniştrilor al RSS Moldoveneşti nr.73 din 15.03.1971 [2].

La 6 iunie 1990 a fost numit primul ministru al justiției al Republicii Moldova domnul Alexei Barbăneagră, care a deținut această funcție până în 1994. Datorită frământărilor politice de la începutul anilor '90, în conformitate cu Legea RSSM cu privire la Guvernul Republicii, a fost promulgată o hotărâre [3] cu privire la funcțiile de bază şi structura Ministerului Justiției al RSSM.

Prin urmare, funcțiile de bază ale Ministerului Justiției al RSSM erau: coordonarea activității privind elaborarea actelor normative în scopul instaurării suveranității RSSM; asigurarea organizării activității judecătoriilor populare din republică, a muncii de sistematizare şi codificare a legislației de înregistrare a statutelor partidelor şi altor organizații social-politice şi controlul respectării de către ele a prevederilor legislației în vigoare; înfăptuirea conducerii metodice a activității juridice în economia națională şi asigurarea din punct de vedere juridic a relațiilor economice externe, educației şi învățământului general al populației; conducerea notariatului, instituțiilor expertizei judiciare, precum şi dirijarea organelor de înregistrare a actelor de stare civilă şi ale avocaturii RSSM; stabilirea în modul prevăzut a relațiilor juridice internaționale.

În structură s-a menținut sistemul de dublă subordonare a organelor de înregistrare a actelor de stare civilă a comitetului executiv al Sovietului raional orăşenesc de deputați ai poporului şi Ministerului Justiției al RSSM.

Ministerului Justiției al Republicii Moldova i se accepta de a avea trei viceminiştri, inclusiv un prim-viceministru şi un colegiu din 7 persoane.

S-a constituit, în cadrul Ministerului Justiției al RSSM, Consiliul ştiințific şi consultativ interdepartamental pentru problemele elaborării proiectelor de legi, care avea drept scop: prosperarea calității proiectelor de legi elaborate în republică, a căror volum s-a extins; pregătirea noilor acte legislative; analiza şi sistematizarea legislației economice.

Pe lângă Ministerul Justiției al RSSM funcționa Laboratorul central de cercetări ştiințifice în domeniul expertizei judiciare şi cursurile republicane de reciclare a lucrătorilor justiției din RSSM.

La hotărârea Guvernului RSSM din 21 septembrie 1990 nr.347 a fost anexată o listă a hotărârilor Consiliului de Miniştri al RSSM, care au fost abrogate: a) Punctul l al hotărârii Sovietului Miniştrilor al RSSM din 28

septembrie 1972 nr.363 cu privire la aprobarea Regulamentului Ministerului Justiției al RSSM [4]; b) Hotărârea Sovietului Miniştrilor al RSSM din 28 mai 1976 nr.160 – Problemele Ministerului Justiției al RSS Moldoveneşti [5]; c) Hotărârea Consiliului de Miniştri al RSSM din 13 octombrie 1988 nr.318 – Problemele Ministerului Justiției al RSS Moldoveneşti.

În 1991, la 2 iulie, Guvernul Republicii Moldova a aprobat [6] Regulamentul instituției de reabilitare socială al sistemului penitenciar al Ministerului Justiției al Republicii Moldova.

În temeiul Decretului Preşedintelui Republicii Moldova din 9 decembrie 1991 „Privind înregistrarea întreprinderilor ce funcționează pe teritoriul Republicii Moldova" a fost aprobat [7] Regulamentul Camerei Înregistrării de Stat pe lângă Ministerul Justiției al Republicii Moldova. S-a stabilit efectivul funcționarilor Camerei Înregistrării de Stat pe lângă Ministerul Justiției în număr de 59 unități titulare, inclusiv 30 unități pentru aparatul central. S-au instituit oficii teritoriale ale Camerei Înregistrării de Stat pe lângă Ministerul Justiției în municipiul Chişinău, județele Bălți, Cahul, Chişinău, Edineț, Lăpuşna, Orhei, Soroca, Tighina, Ungheni, Taraclia şi în UTA Găgăuzia.

La 8 august 1992 Preşedintele Republicii Moldova a emis decretul „Cu privire la împuternicirile Ministerului Justiției pentru realizarea colaborării juridice interstatale". În conformitate cu acest decret, s-a hotărât [8] ca în cadrul Ministerului Justiției să fie create secții internaționale, în limita sumelor prevăzute pentru întreținerea ministerului în cauză. Cancelaria de Stat a Republicii Moldova trebuia să soluționeze problema spațiului de amplasare a secției Relații Internaționale a Ministerului Justiției. De asemenea, s-a completat şi s-a modificat hotărârea Guvernului RSSM din 21 septembrie 1990 nr.347 cu privire la funcțiile de bază şi structura Ministerului Justiției al RSSM.

Pentru executarea hotărârii Parlamentului Republicii Moldova din 30 iulie 1992 „Privind Monitorul Parlamentului", s-a decis [9] majorarea limitei personalului scriptic din aparatul central al Ministerului Justiției cu 5 unități, cu un fond anual de remunerare a muncii de 240 mii ruble. Ministerului Justiției i s-a alocat, până la sfârşitul anului, în limita mijloacelor prevăzute în bugetul republican pentru întreținerea organelor conducerii de stat, editarea şi difuzarea întregului tiraj al Monitorului pe anul 1992 – 2567,5 mii ruble, inclusiv pentru salarizare – 45,3 mii ruble.

La 11 iunie 1993, a fost adoptată o hotărâre cu privire la confirmarea membrilor Colegiului Ministerului Justiției, iar la 14 octombrie, Guvernul s-a pronunțat pentru aprobarea proiectului hotărârii Prezidiului Parlamentului Republicii Moldova „Cu privire la instituirea gradelor profesionale în cadrul Ministerului Justiției şi notariatului de stat"[10].

În perioada 5 aprilie 1994-21 mai 1998 funcția de ministru al justiției a deținut-o Vasile Sturza. De menționat că anul 1994 a fost unul semnificativ din punct de vedere juridic, în primul rând prin adoptarea Constituției şi prin aprobarea Concepției reformei judiciare şi de drept [11]. Prin urmare, la 13 iulie 1994, Ministerul Justiției al Republicii Moldova, printr-o hotărâre [12] a Guvernului Republicii Moldova a fost restructurat şi reformat conform prevederilor Constituției Republicii Moldova, ce avea să fie adoptată peste două săptămâni (29 iulie 1994). Astfel, în conformitate cu această hotărâre, s-a aprobat Regulamentul şi structura aparatului central al Ministerului Justiției. S-a stabilit numărul-limită de personal al aparatului central al Ministerului Justiției de 115 unități (cu excepția personalului de deservire şi pază a clădirii), cu fondul anual respectiv de retribuire a muncii. S-a permis Ministerului Justiției să aibă 3 viceminiştri, inclusiv un prim-ministru, şi un colegiu compus din 9 persoane. S-a stabilit ca pe lângă Ministerul Justiției să funcționeze Laboratorul central de cercetări ştiințifice în domeniul expertizei judiciare şi Camera Înregistrării de Stat.

În scopul coordonării activității notarilor şi organizării concursului de confirmare în funcția de notar, pe lângă Ministerul Justiției s-a instituit şi a funcționat Comisia de Calificare şi Comisia de Apel. Regulamentele privind activitatea şi componența lor au fost, ulterior, aprobate de Ministerul Justiției, de comun acord cu Consiliul Uniunii Notarilor. S-a păstrat subordinea dublă a organelor de înregistrare a actelor de stare civilă a comitetelor executive raionale sau primăriilor orăşeneşti şi Ministerului Justiției. S-au abrogat următoarele hotărâri cu privire la Ministerul Justiției: Hotărârea RSSM nr.347 din 21 septembrie 1990 „Despre funcțiile de bază şi structura Ministerului Justiției al RSS Moldova"; Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.555 din 26 august 1992 „Cu privire la unele remanieri în funcțiile de bază şi în structura Ministerului Justiției"; Pct.5 al Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr.615 din 16 septembrie 1992 „Cu privire la Registrul de Stat al actelor juridice al Republicii Moldova"; Pct.3 al Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr.733 din 10 noiembrie 1992 „Cu privire la majorarea efectivului aparatului central al Ministerului Justiției".

La 28 aprilie 1995, în cadrul Ministerului Justiției au fost făcute unele remanieri ale cadrelor. Au fost excluşi din componența Colegiului Ministerului Justiției dnii Valentin Florea şi Nina Costin în legătură cu eliberarea din funcția deținută, în locul lor fiind confirmați, în calitate de membri ai Colegiului Ministerului Justiției, Mihail Martînenco (director al Direcției principale judiciare) şi Timofei Grosul (şef al secției cadre) [13].

Pentru executarea Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr.347 din 30 octombrie 1995 „Cu privire la Direcția Instituțiilor Penitenciare”, Guvernul Republicii Moldova a aprobat [14] Protocolul privind transferarea Direcției Instituțiilor Penitenciare în subordinea Ministerului Justiției, semnat la 30 noiembrie 1995. Au fost suplimentate statele Ministerului Justiției cu o unitate de viceministru, majorând respectiv personalul scriptic al aparatului central şi fondul anual de retribuire a muncii ministerului menționat. Academia de Poliție „Ştefan cel Mare” prevedea pregătirea specialiştilor cu studii superioare pentru necesitățile sistemului penitenciar al Ministerului Justiției.

La 22 februarie 1996 s-a înființat Centrul pentru pregătirea şi perfecționarea cadrelor din sistemul Ministerului Justiției [15] cu un stat de personal. Centrul constituia o instituție de învățământ postuniversitar, persoană juridică, cu sediul în municipiul Chişinău şi era subordonat Ministerului Justiției.

În realizarea sarcinilor ce îi reveneau, Centrul asigura pregătirea profesională (teoretică şi practică) a persoanelor care erau încadrate în funcții de judecători, consultanți, şefi de cancelarie, executori judecătoreşti, notari şi colaboratori ai sistemului Procuraturii Generale, precum şi a persoanelor care urmau să ocupe în viitor asemenea funcții; personalul Centrului era constituit din cadre didactice şi personal administrativ; numirea cadrelor didactice se făcea de către ministrul justiției, iar a personalului administrativ – de către directorul Centrului; pentru buna desfăşurare a activității performante a cadrelor, Centrul urma să încadreze specialişti din rândurile judecătorilor, procurorilor, altor colaboratori cu o pregătire profesională înaltă din cadrul sistemelor Ministerului Justiției şi Procuraturii Generale, profesori din instituțiile de învățământ superior, precum şi specialişti din străinătate; formarea cadrelor se realiza conform programei de studii, aprobată prin ordinul ministrului justiției; durata cursurilor era de o lună; asigurarea materială a Centrului se realiza parțial din contul bugetului de stat, precum şi din contul sponsorizărilor unor persoane juridice şi fizice, atât din țară, cât şi din străinătate.

Ministerul Justiției a contribuit la executarea Legii privind drepturile copilului, şi, în comun cu Ministerul Sănătății, a emis un ordin, prin care din 1 ianuarie 1996, organele stării civile au efectuat înregistrarea căsătoriei tinerilor numai după prezentarea certificatelor medicale eliberate de instituțiile medicale din Moldova. De asemenea, conducătorii instituțiilor medicale au organizat examinarea medicală operativă a viitorilor soți, în baza îndreptărilor organelor de stare civilă, şi eliberarea certificatelor medicale respective, iar Direcția Stare Civilă a Ministerului Justiției şi Direcția Principală Asistență Medicală, Profilaxie şi Reforme în Domeniul Ocrotirii Sănătății a Ministerului Sănătății au coordonat executarea prezentului ordin. În aceeaşi zi (06 septembrie 1995) s-a aprobat Regulamentul [16] privind examinarea medicală a tinerilor înainte de căsătorie.

După aproximativ jumătate de an de la transferarea Direcției Instituțiilor Penitenciare în subordinea Ministerului Justiției, Guvernul Republicii Moldova a hotărât [17], în scopul ameliorării bazei tehnico-materiale a instituțiilor penitenciare, să transmită, cu titlu gratuit, tehnica, utilajul, echipamentul de la balanța Ministerului Apărării la balanța Departamentului instituțiilor penitenciare al Ministerului Justiției. Ministerul Justiției, în comun acord cu Ministerul Apărării, în termen de o lună, a instituit comisiile corespunzătoare şi a efectuat preluarea-transmiterea tehnicii, utilajului şi echipamentului.

La 26 februarie 1997, în baza Legii cu privire la asociațiile obşteşti din 17 mai 1996, Parlamentul a adoptat o hotărâre [18], prin care domnii Valentin Dolganiuc, Piotr Gorbunenco şi Ivan Zabunov au fost numiți în calitate de membri ai Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiției. În luna martie, acelaşi an, componența Colegiului Ministerului Justiției s-a modificat prin excluderea din componența acestuia a dnei Lidia Lozovanu în legătură cu modificarea structurii de cadre [19].

Ministerul Justiției a colaborat şi cu Ministerul Finanțelor în privința aprobării unor hotărâri. Prin urmare, acestea au comunicat că până la intrarea în vigoare a Legii privind modificarea şi completarea Legii cu privire la modul de urmărire a impozitelor, taxelor şi altor plăți obligatorii, proiectul căreia a fost aprobat de Parlament în prima lectură prin Hotărârea nr.1116-XIII din 26 februarie 1997, acțiunea pct.3.2 din Instrucțiunea nr.10-44-01/03 „Privind modul de ridicare a mijloacelor băneşti în numerar, inclusiv în valută străină, care se află în seiful casei plătitorului sau într-o încăpere izolată a acestei case, precum şi în rețeaua comercială şi

modul de urmărire a sumelor debitoare ale plătitorului", aprobată la 22.11.96 de către Ministerul Finanţelor şi la 27.11.96 de către Ministerul Justiţiei, se suspendă [20].

Petru Lucinschi, Preşedintele Republicii Moldova, la 25 mai 1997, a emis un decret [21], prin care, în temeiul art. 88 din Constituţia Republicii Moldova şi al art. 35 alin. (1) din Legea cu privire la asociaţiile obşteşti, domnii Igor Boţan, Iacob Burghiu şi Veaceslav Ţurcan au fost numiţi în calitate de membri ai Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei.

În august '97, referitor la instituţiile sistemului penitenciar al Ministerului Justiţiei, a fost aprobată o hotărâre cu privire la unele măsuri urgente în vederea creării condiţiilor necesare pentru buna funcţionare a acestora. Prin urmare, la reformarea sistemului penitenciar, accentul a fost pus pe combaterea criminalităţii, stabilirea ordinii şi supremaţia legii, respectării drepturilor omului. Măsurile întreprinse în reformarea sistemului penitenciar s-au soldat cu multe rezultate pozitive, însă, cu părere de rău, nu au fost suficiente pentru formarea unui sistem penitenciar de model european sau cel puţin pentru atingerea standardelor europene referitoare la tratamentul condamnaţilor [22].

În aceeaşi lună, Guvernul a mai aprobat o hotărâre [23] cu privire la componenţa Colegiului Ministerului Justiţiei. Aceasta s-a modificat în felul următor – s-a exclus din componenţa Colegiului Ministerului Justiţiei dl Timofei Grosul, în legătură cu transferarea la alt lucru şi s-a confirmat în calitate de membru al colegiului Ministerului Justiţiei dl Zaharia Darii, director al direcţiei cadre şi pregătirea lor.

Din octombrie 1997 şi până în martie 1998, Guvernul a aprobat câteva hotărâri cu privire la unele Regulamente şi Statute ale Ministerului Justiţiei. Astfel, la 14 octombrie 1997, au fost aprobate Regulamentul cu privire la satisfacerea serviciului, textului jurământului, Regulamentul privind modul de depunere a jurământului, listei gradelor speciale şi modelului legitimaţiei de serviciu pentru efectivul de trupă şi corpul de comandă din sistemul penitenciar al Ministerului Justiţiei, Regulamentul cu privire la ţinuta şi semnele de distincţie ale colaboratorilor sistemului penitenciar al Ministerului Justiţiei şi Normelor privind asigurarea cu echipament a colaboratorilor sistemului penitenciar al Ministerului Justiţiei. Iar la 19 martie 1998 a fost aprobat Statutul disciplinar al colaboratorilor sistemului penitenciar al Ministerului Justiţiei [24].

La 22 mai 1998, în fruntea Ministerului Justiţiei, prin decretul preşedintelui, este numit Ion Păduraru, funcţie pe care o deţine până la 12 noiembrie 1999, iar prin hotărârea [25] Parlamentului Republicii Moldova din 1 octombrie 1998 domnul Valentin Dolganiuc a fost eliberat din calitatea de membru al Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei, fiind înlocuit cu domnul Ion Neagu, deputat în Parlament.

În scopul realizării prevederilor Concepţiei reformei judiciare şi de drept în Republica Moldova şi perfecţionării sistemului unic de informare juridică, a fost creat [26], pe lângă Ministerul Justiţiei, Centrul de Informaţii Juridice, care avea obligaţia să ţină Registrul de stat al actelor juridice al Republicii Moldova – baza oficială de date computerizate, întocmit în conformitate cu legislaţia în vigoare. Centrul era o instituţie de stat, nonprofit, subordonată Ministerului Justiţiei, cu statut de persoană juridică, pentru care a fost aprobat şi un regulament. Totodată, au fost stabilite statele de personal ale Centrului de Informaţii Juridice în număr de 9 unităţi, cu fondul respectiv de salarizare.

Luând în considerare dificultăţile de salarizare a colaboratorilor instanţelor judecătoreşti şi aparatului Ministerului Justiţiei, precum şi în scopul respectării prevederilor legislaţiei în vigoare privind remunerarea muncii, Guvernul Republicii Moldova a hotărât [27] la 14 octombrie 1999 să aloce Ministerului Justiţiei, din fondul de rezervă al Guvernului, mijloace băneşti pentru salarizarea angajaţilor din instanţele judecătoreşti (1740,0 mii lei) şi din aparatul central al ministerului (260,0 mii lei). La elaborarea proiectului de lege privind rectificarea bugetului pe anul 1999, Ministerul Finanţelor a prevăzut pentru Ministerul Justiţiei alocaţii în vederea restituirii în fondul de rezervă al Guvernului a mijloacelor acordate prin hotărârea menţionată, astfel a fost asigurată utilizarea mijloacelor financiare conform destinaţiei.

În temeiul art.82 alin.(1) şi al art.98 alin.(4) din Constituţia Republicii Moldova Preşedintele Republicii Moldova decretează, pe baza votului de încredere acordat de Parlament, în funcţia de ministru al Justiţiei pe dna Valeria Şterbeţ la 21 decembrie 1999.

Ministerul Justiţiei a aprobat o hotărâre la începutul anului 2000, cu privire la Cuantumul plăţii pentru serviciile oferite şi furnizarea informaţiei din Registrul de Stat al Comerţului prestate de către Camera Înregistrării de Stat pe lângă Ministerul Justiţiei. Prin urmare, putem enumera unele servicii şi informaţii prezente în anexa acestei hotărâri [28]:

a) Servicii: Eliberarea copii-certificate de pe contracte de constituire şi statut; Eliberarea copiilor-certificate de pe decizie; Verificarea şi rezervarea denumirii; Consultaţii; Servicii tehnice-secretariat.

b) Informații: Informații din Registrul de Stat al Comerțului (denumirea de firmă, nr. de înregistrare, data înregistrării, sediul, administrator); Informațiile prevăzute la pct.1 plus informația despre asociați, cota de participare, capital social, cod fiscal, nr. telefonului; Informații despre firme clasificate pe diferite criterii (obiect de activitate, mărimea capitalului social, participarea străină la capital etc.); Raport istoric despre o firmă. Evoluția firmei de la înregistrare până la data solicitării raportului.

Etapa restructurării Ministerului Justiției, conform Concepției reformei judiciare şi de drept a finisat odată cu adoptarea Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la Ministerul Justiției al Republicii Moldova, din 15 februarie 2000. Astfel, în temeiul acestei hotărâri [29], s-a aprobat Regulamentul Ministerului Justiției, Structura aparatului central al Ministerului Justiției, Lista instituțiilor subordonate Ministerului Justiției. A fost stabilit numărul-limită de personal al aparatului central al Ministerului Justiției de 112 unități (cu excepția personalului de deservire şi pază a clădirii), cu fondul anual de retribuire a muncii în limita alocațiilor, aprobate prin legea bugetului de stat pe anul respectiv. Institutul Republican de Expertiză Judiciară şi Criminologie de pe lângă Ministerul Justiției a fost schimbat în Institutul Republican de Expertiză Judiciară şi Criminalistică de pe lângă Ministerul Justiției. S-a stabilit că regulamentele cu privire la Centrul Național de Expertize Judiciare de pe lângă Ministerul Justiției, Centrul de Informații Juridice, Centrul pentru armonizarea legislației, Departamentul de executare, Departamentul de administrare judecătorească se aprobă de către Guvern. În scopul susținerii asociațiilor obşteşti în desfăşurarea activității acestora, pe lângă Ministerul Justiției s-a constituit Comisia de Certificare. Regulamentul cu privire la activitatea Comisiei de Certificare s-a aprobat ulterior de Ministerul Justiției. De asemenea, s-au abrogat un şir de hotărâri ale Guvernului Republicii Moldova cu privire la Ministerul Justiției, printre care: Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.500 din 13 iulie 1994 „Cu privire la Ministerul Justiției al Republicii Moldova"; Pct.10 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.865 din 28 decembrie 1995 „Cu privire la chestiunile ce țin de transferarea Direcției instituțiilor penitenciare în subordinea Ministerului Justiției"; Pct.7 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.356 din 24 iunie 1996 „Cu privire la Direcția de justiție a formațiunii teritoriale autonome cu statut special a Găgăuziei (Gagauz-Yeri)".

Prin urmare, conform anexei 1 a hotărârii de mai sus, Ministerul Justiției este organul central al administrației publice de specialitate, care exercită conducerea, coordonarea şi controlul în domeniile de competență, asigură realizarea politicii de stat în sfera justiției şi în activitatea sa se subordonează Guvernului.

Ministerul Justiției, deşi, reformat şi restructurat prin Hotărârea de la 15 februarie 2000, şi-a continuat dezvoltarea pentru a ajunge la nivelul standardelor internaționale. Astfel, până la sfârşitul anului 2000, în cadrul ministerului au avut loc un şir de evenimente şi schimbări referitoare la subdiviziunile Ministerului Justiției, întreținerea, îmbunătățirea şi eficientizarea activității lor, la confirmarea unor membri, precum şi la modificarea unor regulamente.

În scopul acumulării mijloacelor financiare necesare pentru întreținerea şi ameliorarea bazei tehnico-materiale a subdiviziunilor Ministerului Justiției, eficientizării activității lor, Guvernul Republicii Moldova a hotărât la 14 iulie 2000 [30] să aprobe Nomenclatorul serviciilor cu plată prestate de subdiviziunile Ministerului Justiției persoanelor fizice şi juridice nebugetare, cu excepția serviciilor prestate păturilor socialmente vulnerabile. Astfel, s-a stabilit că mijloacele financiare acumulate din prestările de servicii cu plată vor fi utilizate integral pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale, întreținerea subdiviziunilor respective ale Ministerului Justiției şi stimularea materială a colaboratorilor, conform Regulamentului respectiv. Drept rezultat al acestora Ministerul Justiției, de comun acord cu Ministerul Economiei şi Reformelor, a elaborat, în termen de o lună, tarifele şi a coordonat cu Ministerul Finanțelor Regulamentul cu privire la utilizarea mijloacelor financiare speciale.

Prin hotărârea [31] de guvern din 11 august 2000 s-au confirmat în calitate de membri ai colegiului Ministerului Justiției următoarele persoane: Zaharia Darii (director, Direcția resurse umane şi secretariat); Gheorghe Calciu (şef, Direcția de justiție a unității teritorial-autonome cu statut special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)); Valeriu Cebotari (preşedinte, Camera Înregistrării de Stat); Mihai Demcenco (director, Institutul republican de cercetări ştiințifice de expertiză juridică şi criminologie). De asemenea a fost abrogată Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.765 din 11 august 1997 „Cu privire la modificarea componenței Colegiului Ministerului Justiției".

În sfârşit, ultima acțiune a restructurării Ministerului Justiției în perioada 1990-2000 a fost exercitată prin hotărârea [32] a Guvernului Republicii Moldova din 8 august 2000, care a completat şi modificat Regulamentul

cu privire la satisfacerea serviciului de către efectivul de trupă şi corpul de comandă din sistemul penitenciar al Ministerului Justiţiei, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.950 din 14 octombrie 1997, cu modificările operate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.405 din 8 aprilie 1998.

Astfel, după 10 ani, Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova îşi desfăşura activitatea în conformitate cu Constituţia Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova cu privire la Guvern, Regulamentul Ministerului Justiţiei, alte acte normative şi legislative.

Referinţe:

1. Solomon Constantin. Guvernul Republicii Moldova: Constituire şi evoluţie (1990-2000) // Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe sociomanistice". Volumul II. - Chişinău 2001.
2. http://www.rol.md/MinJust/history.htm
3. Hotărârea 347 din 21.09.1990. Publicat: 21.09.1990 în B. Of. Promulgat: 21.09.1990. Data intrării în vigoare: 21.09.1990.
4. Veştile Sovietului Suprem şi ale Sovietului Miniştrilor al R.S.S.M., 1972, nr.10, art.146.
5. Veştile Sovietului Suprem şi ale Sovietului Miniştrilor al R.S.S.M., 1976, nr.6, art.26.
6. Hotărâre 329 din 03.07.1991.
7. Hotărâre 51din 29.01.1992, Cu privire la Camera Înregistrării de Stat pe lângă Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova. Publicat: 30.01.1992 în Monitorul Parlamentului, Nr.001, art. nr.42
8. Hotărâre Nr.555 din 26.08.1992 cu privire la unele remanieri în funcţiile de bază şi în structura Ministerului Justiţiei. Publicat: 30.08.1992 în Monitorul Oficial Nr.008. Promulgat: 26.08.1992. Data intrării în vigoare: 13.07.1994.
9. Hotărâre Nr.733 din 10.11.1992 cu privire la majorarea efectivului aparatului central al Ministerului Justiţiei. Publicat: 30.11.1992 în Monitorul Oficial Nr.011.
10. Hotărâre Nr.644 din 14.10.1993 cu privire la instituirea gradelor profesionale în cadrul Ministerului Justiţiei şi notariatului de stat.
11. Şterbeţ Valeria. Reforma judiciară şi de drept în Republica Moldova – componentă a edificării statului de drept // Edificarea statului de drept (Materialele conferinţei internaţionale ştiinţifico-practice, Chişinău, 26-27 septembrie 2003). - Chişinău, 2003.
12. Hotărâre Nr.500 din 13.07.1994 cu privire la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova. Publicat: 13.07.1994 în Monitorul Oficial Nr.007. Data intrării în vigoare: 13.07.1994.
13. Hotărâre Nr.266 din 28.04.1995 cu privire la modificarea componenţei colegiului Ministerului Justiţiei. Publicat: 25.05.1995 în Monitorul Oficial Nr.028. Promulgat: 28.04.1995.
14. Hotărâre Nr.865 din 28.12.1995 cu privire la chestiunile ce ţin de transferarea Direcţiei Instituţiilor Penitenciare în subordinea Ministerului Justiţiei Publicat: 28.03.1996 în Monitorul Oficial Nr.019 art. nr.138
15. Hotărâre Nr.96 din 22.02.1996, privind înfiinţarea Centrului pentru pregătirea şi perfecţionarea cadrelor din sistemul Ministerului Justiţiei. Publicat: 18.04.1996 în Monitorul Oficial Nr.023 art. nr.191.
16. Regulament Nr.0609 din 06.09.1995, Ministerul Sănătăţii şi Ministerul Justiţiei privind organizarea examinării medicale a tinerilor înainte de căsătorie. Publicat: 06.06.1996 în Monitorul Oficial Nr.034. Promulgat: 06.09.1995.
17. Hotărâre Nr.413 din 16.07.1996 privind transmiterea tehnicii, utilajului şi echipamentului de la balanţa Ministerului Apărării la balanţa Departamentului instituţiilor penitenciare al Ministerului Justiţiei. Publicat: 20.09.1996 în Monitorul Oficial Nr.061. Promulgat: 16.07.1996.
18. Hotărâre Nr.1113 din 26.02.1997 privind numirea unor membri ai Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei. Publicat: 20.03.1997 în Monitorul Oficial Nr.018, art. nr.184.
19. Hotărâre Nr.287 din 25.03.1997 cu privire la modificarea componenţei colegiului Ministerului Justiţiei. Publicat: 10.04.1997 în Monitorul Oficial Nr.022, art. nr.294.
20. Hotărâre Nr.31 din 19.04.1997, notă privind suspendarea acţiunii punctului 3.2 al Instrucţiunii nr.10-44-01/03, aprobată de Ministerul Finanţelor la 22.11.96 şi Ministerul Justiţiei la 27.11.96. Publicat: 01.05.1997 în Monitorul Oficial Nr.030. Promulgat: 19.04.1997.
21. Decret Nr.173 din 23.05.1997 privind numirea unor membri ai Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei. Publicat: 05.06.1997 în Monitorul Oficial Nr.037, art. nr.321.
22. Scopul nostru este corijarea condamnaţilor şi pregătirea lor pentru a fi reintegraţi în societate // Moldova Suverană, 20.12.2002.
23. Hotărâre Nr.765 din 11.08.1997 cu privire la modificarea componenţei colegiului Ministerului Justiţiei. Publicat: 23.10.1997 în Monitorul Oficial Nr.069, art. nr.707.
24. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=300952
25. Hotărâre Nr.149 din 01.10.1998 pentru modificarea componenţei Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiţiei. Publicat: 22.10.1998 în Monitorul Oficial Nr.096. Promulgat: 01.10.1998. Data intrării în vigoare: 01.10.1998.

26. Hotărâre Nr.563 din 18.06.1999 cu privire la crearea Centrului de Informații Juridice. Publicat: 01.07.1999 în Monitorul Oficial Nr.67-69, art. nr.609.
27. Hotărâre Nr.944 din 14.10.1999 despre alocarea de mijloace băneşti din fondul de rezervă al Guvernului pentru Ministerul Justiției. Publicat: 21.10.1999 în Monitorul Oficial Nr.116. Promulgat: 14.10.1999.
28. Hotărâre Nr.1 din 23.02.2000. Publicat: 24.02.2000 în Monitorul Oficial Nr.019.
29. Hotărâre Nr.129 din 15.02.2000 cu privire la Ministerul Justiției al Republicii Moldova. Publicat: 24.02.2000 în Monitorul Oficial Nr.19-20, art. nr.210. Data intrării în vigoare: 24.02.2000.
30. Hotărâre Nr.690 din 14.07.2000, cu privire la serviciile cu plată prestate de subdiviziunile Ministerului Justiției. Publicat: 21.07.2000 în Monitorul Oficial Nr.084. Promulgat: 14.07.2000.
31. Hotărâre Nr.816 din 11.08.2000 cu privire la aprobarea componenței colegiului Ministerului Justiției. Publicat: 17.08.2000 în Monitorul Oficial Nr.102. Promulgat: 11.08.2000.
32. Hotărâre Nr.796 din 08.08.2000, pentru modificarea şi completarea Regulamentului cu privire la satisfacerea serviciului de către efectivul de trupă şi corpul de comandă din sistemul penitenciar al Ministerului Justiției, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.950 din 14 octombrie 1997. Publicat: 24.08.2000 în Monitorul Oficial Nr.106. Promulgat: 08.08.2000.

Notă: *Rezultatele sunt obținute în cadrul proiectului național 09.833.07.05A finanțat de către CSŞDT al AŞM.*

Prezentat la 17.03.2009

 ISSN 1857-209X

IMPACTUL SUMMIT-ULUI NATO DE LA BUCURESTI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Ion JECHIU

Catedra Istoria Românilor

The Bucharest Summit of NATO that took place at the beginning of April 2008 meant an important step on the way for strengthening of security in the modern world, especially in Afghanistan, Iraq, Far East, Balkans and in other points of the world.

The Summit analysed the question of the membership in NATO of two new countries – Albania and Croatia. The countries – member of NATO supported the territorial integrity and independence of Armenia, Azerbaijan, Georgia and Republic of Moldova. We made an attempt to analyse the results of this Summit for the Republic of Moldova.

Odată cu prăbuşirea sistemului comunist în Europa Centrală şi de Est, Alianţa Nord-Atlantică (NATO) a evoluat spre o formă din ce în ce mai complexă, pentru a corespunde noilor structuri de securitate internaţională, în care riscurile s-au multiplicat, dar şi diversificat atât ca substanţă, cât şi ca arie din care provin. Mediul de securitate atât de fluid, cât şi dinamica riscurilor care se manifestau pe diferite direcţii (militar, politic, economic, social, cultural), au influenţat temeinic procesul de transformare în care Alianţa Atlanticului de Nord a intrat la începutul anilor 90 ai secolului XX.

Aceste noi realităţi ale dinamicii mediului de securitate internaţional au imprimat un ritm accelerat de dezvoltare al Alianţei Nord-Atlantice. O direcţie importantă a acestui proces complex de schimbări ale NATO a constituit-o lărgirea sferei de interese şi îmbogăţirea agendei cu problematici din ce în ce mai variate ca substanţă, caracteristice pentru zona Europei Centrale şi de Est. Totodată, a început procesul de adaptare a Alianţei Nord-Atlantice la noua situaţie, care s-a produs prin redefinirea misiunilor şi obiectivelor sale, modificarea ariei geografice a teritoriului aliat, precum şi prin proiectarea stabilităţii dincolo de aria euroatlantică propriu-zisă. Alianţa s-a văzut nevoită să realizeze transformari complexe, determinate, în mare parte, de riscurile cărora urma să le facă faţă şi care s-au reflectat plenar în modificarea structurii sale nu numai ca număr de membri, dar şi ca modalităţi de organizare.

Pe de o parte, Alianţa a contribuit la construcţia instituţională, asistenţă în domeniul apărării, pregătirea forţelor pentru a deveni interoperabile, schimbul de experienţă în domeniul doctrinei şi conceptelor militare, iar pe de altă parte, procesul transformării a determinat şi o rearanjare a priorităţilor Alianţei, care au variat în funcţie de gradul de risc al ameninţărilor la adresa securităţii statelor-membre NATO. După terminarea războiului rece, principala sursă de instabilitate a fost reprezentată de conflictele interetnice, religioase, naţionaliste, generate de fragmentările intrastatale care au avut loc imediat după prăbuşirea comunismului în Europa Centrală şi de Est.

Transformarea NATO, pe parcursul ultimului deceniu în condiţiile globalizării, a fost caracterizată de o serie de iniţiative, care reprezintă abordări concrete şi deosebit de pragmatice ale noilor provocări şi oportunităţi în domeniul securităţii, în contextul postrăzboi rece. Acestea includ: Parteneriatul pentru Pace, relaţiile speciale cu Rusia şi Ucraina, dialogul cu statele mediteranene, Planul de Acţiuni pentru Aderare (MAP) pentru a sprijini statele candidate să atingă standardele NATO, precum şi cooperarea eficientă cu Uniunea Europeană, Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa şi organizaţia Naţiunilor Unite. NATO abordează, de asemenea, în mod activ, provocările la adresa securităţii, conducând operaţii de gestionare a crizelor în Balcani şi angajându-se să acţioneze, atunci când şi unde este necesar, pentru combaterea terorismului şi a altor noi ameninţări care se manifestă în afara spaţiului euroatlantic [1].

Schimbarea naturii ameninţărilor face necesară schimbarea metodelor pentru menţinerea păcii. NATO îşi reorientează capabilităţile de apărare pentru a răspunde ameninţărilor din ziua de astăzi. Alianţa îşi adaptează forţele şi dezvoltă abordări multinaţionale pentru a putea face faţă terorismului, statelor-problemă şi altor ameninţări de securitate, cum ar fi armele de distrugere în masă.

NATO prezintă, de asemenea, şi o altă dimensiune, care constă în activităţi în domeniul planificării urgenţelor civile şi sprijinul acordat alianţelor şi partenerilor în cazul producerii dezastrelor, precum şi în promovarea cooperării în domeniul ştiinţei şi mediului.

Summit-ul NATO de la Bucureşti din aprilie 2008 a readus în atenție aşa subiecte, precum securitatea în Balcani şi în Orientul Mijlociu. Provocările la adresa securității din aceste regiuni sunt de natură teroristă şi interlopă, care afectează grav dezvoltarea socială şi economică a regiunilor respective. Menținerea securității în Balcani, unde odată cu proclamarea independenței provinciei Kosovo a crescut riscul de violență, rămâne în continuare sarcina generală a Misiunii NATO Forțele din Kosovo (KFOR). Menținerea securității în Orientul Mijlociu este determinată, în mare măsură, de îndeplinirea responsabilităților operaționale în Afganistan.

Transformarea Alianței cuprinde un set de aranjamente de logistică şi transport pentru misiunile NATO, în special cele din Kosovo şi Afganistan, care reprezintă centre extrem de importante de atracție în politica Alianței de menținere a securității pentru anii următori, precum şi dezvoltarea unei politici generale pentru prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă şi apărarea împotriva amenințărilor chimice, biologice, radiologice şi nucleare.

La Summit-ul de la Bucureşti a fost pusă în discuție problema aderării la Alianță a două state ex-sovietice: Ucraina şi Georgia. În declarația summit-ului se menționează:

„Salutăm aspirațiile euroatlantice ale Ucrainei şi Georgiei de apartenență la NATO. Am hotărât astăzi că aceste state vor deveni membre ale NATO. Ambele națiuni au adus contribuții valoroase la operațiunile Alianței. Salutăm reformele democratice din Ucraina şi Georgia şi aşteptăm cu nerăbdare ca alegerile parlamentare din Georgia, din luna mai, să fie libere şi corecte. MAP este următorul pas pentru Ucraina şi Georgia pe calea lor directă spre aderare. Astăzi am stabilit cu claritate că sprijinim candidaturile acestor țări pentru MAP. Prin urmare, vom începe o perioadă de angajare intensă cu ambele țări, la nivel politic înalt, pentru a soluționa chestiunile încă nerezolvate în privința candidaturilor lor la MAP. Le-am solicitat miniştrilor de externe să facă o primă evaluare a progreselor la întâlnirea lor ministerială din decembrie 2008. Miniştrii de externe au autoritatea de a decide în privința candidaturilor Ucrainei şi Georgiei pentru MAP" [2]. Propunerea candidaturilor acestor state pentru aderare a fost amânată la insistența Rusiei, dar s-a făcut o promisiune de o eventuală aderare la Alianță.

Pentru România a fost important şi faptul că ea va fi protejată de scutul antirachetă al NATO, care în acelaşi timp va acorda protecție Greciei şi Bulgariei.

Summit-ul NATO de la Bucureşti a determinat şi o nouă etapă în evoluția Alianței şi în extinderea arhitecturii securității Euroatlantice. Astfel a fost expusă o nouă politică de apărare cyber, care are drept scop protejarea sistemelor informatice „cheie", în acord cu responsabilitățile lor specifice, precum şi asigurarea unei capabilități de sprijin pentru națiunile aliate, la cerere, de respingere a unui atac cibernetic. De asemenea, un rol semnificativ a avut securitatea energetică, care după Summit-ul de la Riga din noiembrie 2006 a devenit unul dintre subiectele-cheie în menținerea securității Euroatlantice. Conform declarației adoptate la Bucureşti, aliații au identificat principii care vor guverna abordarea NATO în acest domeniu şi au evidențiat opțiuni şi recomandări pentru activitățile viitoare. Astfel, NATO îşi ia angajamentul în următoarele domenii: schimbul de informații; proiectarea stabilității; promovarea cooperării internaționale şi regionale; sprijinul pentru gestionarea efectelor şi sprijinirea protecției infrastructurii energetice critice [3].

În contextul acestor constatări, un loc aparte îi revine momentului legat de Ucraina, Georgia şi Republica Moldova. Dacă în cazul celor două state, situația este aproape de clarificare, ele ar putea fi invitate pentru aderare peste un timp anumit, apoi subiectul rămâne neclar în privința Moldovei, care şi-a exprimat principiul de neutralitate în politica de securitate şi pentru care chestiunea transnistriană rămâne subiect deschis pentru discuții. Atâta timp cât sunt prezente forțele pacificatoare ruseşti în Transnistria, chestiunea transistriană rămâne nerezolvată.

Din 1992, procesul de negocieri între părțile aflate în conflict este orientat pe două direcții: 1) determinarea statutului Transnistriei şi 2) luarea unei decizii în privința contingentului militar rus aflat în Transnistria.

În legătură cu aceasta, trebuie de menționat că interesele Federației Ruse în această regiune au un rol considerabil în evoluția conflictului. Ele se manifestă în câteva aspecte. În primul rând, interesele ruse sunt de ordin geostrategic. Partea rusă consideră prezența sa pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv militară, drept o posibilitate de a exercita influența în Balcani. O astfel de poziție a fost exprimată în repetate rânduri atât de către Guvernul rus, cât şi de diferite mişcări politice din Rusia. În al doilea rând, interesele Rusiei poartă un caracter politic. Unitățile de trupe ruseşti din Transnistria sunt ultimul contingent militar al Federației Ruse dislocat în Europa dincolo de granițele statului rus. Retragerea acestor trupe ar putea fi considerată ca o cedare în fața Occidentului şi ar lipsi Rusia de anumite pârghii de influență în zona dată.

În consecință, interesele geostrategice şi politice pe care le are Rusia în regiunea transnistriană explică suportul politic, economic şi militar acordat de această țară regimului de la Tiraspol.

Pe de altă parte, „dosarul transnistrian" rămâne primordial şi că decuplarea lui de cel al integrării europene nu s-a produs încă la Chişinău. Integrarea depinde de soluționarea conflictului, aceasta este ideea unei atare asocieri politice riscante şi care pune, practic, toată energia Chişinăului în coşul „reintegrării statului" [4]. O chestiune nu blamabilă în sine, dar ineficace, prin unilateralitatea obsesivă a abordării, după cum s-a văzut de 17 ani încoace.

Declarându-se împotriva apropierii de NATO în condițiile unei neutralități negarantate, Chişinăul face apel la documente şi inițiative, precum cea din 1 iunie 2004, când conducerea Republicii Moldova a propus Rusiei, SUA, României, Ucrainei şi Uniunii Europene desfăşurarea unei conferințe politice la nivelul şefilor departamentelor de politică externă, în cadrul căreia să fie semnat un Pact de Stabilitate şi Securitate pentru Republica Moldova (PSSRM), „având statutul unui document de drept internațional". Această inițiativă a eşuat. La fel ca şi alte inițiative de aceeaşi natură.

În acest context, ruptura de NATO operată de Chişinău sugerează că nu mai există nici măcar amenințarea posibilă – ca element de negociere – odată ce este închisă uşa soluționării conflictului de către Moscova. Chişinăul se va orienta spre NATO, singurul lucru de care se teme Rusia cu adevărat. Şi în aceste condiții, cum ar fi posibil ca Republica Moldova să rupă orice punte de colaborare reală cu NATO înainte de negocieri sau chiar în timpul unor negocieri decisive cu Moscova?

Pe de altă parte, ajungem la convingerea că a te baza numai pe UE în relația cu Moscova este insuficient. În acest sens, pot fi invocate inițiativele grăbite ale Reprezentantului UE pentru Republica Moldova, Kalman Miszei, susținătorul total al „spălării" imaginii lui Evgheni Şevciuk în vederea unei întâlniri la Parlamentul European cu „omologul" său Marian Lupu. Cum rămâne însă cu declarațiile pro-independență ale speakerului de la Tiraspol şi chiar a indignării acestuia că Rusia nu mai tratează „la pachet" conflictele înghețate conferindu-i Republicii Moldova un statut privilegiat, inadmisibil pentru favoritul domnului Kalman Miszei care ține morțiş la independentă? [5]

Eşecul abordării (mai cu seamă) americane „Ukraine first approach", care punea în centrul intereselor şi eforturilor geostrategice Ucraina, Republica Moldova urmând să fie „absorbită" ulterior, în spațiul euroatlantic, începe să intre în criză. Summit-ul de la Bucureşti a sugerat această idee. Care este, în aceste condiții, „Planul B" pentru Republica Moldova? Cum şi cine va promova o eventuală nouă strategie – „Moldova first approach" – în care eforturile, mai modeste, acum, să fie focalizate pe Chisinău, şi nu pe Kiev [6].

În acelaşi timp, trebuie de menționat că aderarea recentă a României la NATO a contribuit la o intensă colaborare a Republicii Moldova cu NATO. Unele dintre cele mai reuşite realizări au fost: semnarea Planului Individual de Acțiuni de Paterneriat (IPAP). Acest plan este adaptat atât la specificul țării (neutralitatea, opțiunea europeană), cât şi la necesitățile concrete în materie de modernizare a forțelor sale armate şi de consolidare a securității Republicii Moldova.

La 3 octombrie 2007, la Chişinău a fost inaugurat Centrul de Informare şi Documentare NATO din Republica Moldova (CID). Inaugurarea CID NATO se înscrie în prevederile Planului Individual de Acțiuni al Parlamentului Republicii Moldova şi NATO.

Centrul de Informare şi Documentare NATO este o instituție neguvernamentală, necomercială, autonomă, care îşi propune să promoveze valorile şi principiile Euroatlantice, să sprijine cooperarea dintre Republica Moldova şi Alianța Nord-Atlantică şi să implementeze obiectivele şi activitățile stabilite în cadrul instrumentelor de cooperare Republica Moldova–NATO. Centrul informează populația privind activitățile prioritare ale NATO prin organizarea de conferințe, seminare, dezbateri, difuzarea comunicatelor de presă, emisiuni radio şi TV [7].

Declarația summit-ului NATO de la Bucureşti vorbeşte despre necesitatea dezvoltării parteneriatului NATO–Rusia, în ciuda recentelor declarații şi acțiuni ale părții ruseşti. Readucerea Rusiei în Tratatul de Reducere a Armelor Convenționale din Europa (FACE)* ar însemna o accelerare în procesul de soluționare a chestiunii transnistriene, pe fundalul angajamentelor Summit-ului OSCE din noiembrie 1999 de la Istanbul. Cheia soluționării conflictului ar putea fi nu la Moscova, ci la Bruxelles. Declarația reflectă extinderea domeniilor de interes strategic şi politic ale NATO, invitând Albania şi Croația pentru aderare şi lăsând uşile

---

* FACE a fost semnat la Paris în anul 1990. La 7 noiembrie 2007, Federația Rusă a suspendat aplicarea tratatului FACE, deoarece NATO a manifestat intențiile de a se extinde în estul Europei.

deschise Ucrainei şi Georgiei. Această configurație geopolitică marcată de extinderea NATO spre estul Europei facilitează Moldova la informarea şi documentarea amplă a spațiului Euroatlantic cu problematica transnistriană, recunoaşterea acestei probleme pe plan internațional şi accelerarea îndeplinirii angajamentelor luate de Rusia la Summit-ul de la Istanbul.

Soluționarea chestiunii depinde foarte mult de faptul cum Moldova va aborda subiectul Transnistriei în continuare, cum va informa opinia internațională, cum va purcede la diplomația publică. Bruxelles-ul trebuie informat cu promptitudine şi coerență despre negocierile întreprinse şi desfăşurate pe fundalul soluționării problemei transnistriene. NATO nu se implică în problema transnistriană, care cere o abordare de uz intern. NATO poate asista consultativ în mediere şi negociere, ceea ce ar putea reprezenta cheia soluționării problemei.

Situația din Balcani, care rămâne tensionată după declarația de independență a Kosovo, solicită o implicare amplă a KFOR în țară şi o menținere înaltă a dialogului strategic şi politic cu statele partenere din regiune, inclusiv cu Republica Moldova, pentru a asigura un cadru viabil de securitate şi democrație în regiune. Aderarea Albaniei şi Croației a lărgit spațiul de interese al NATO în ceea ce priveşte combaterea terorismului internațional şi proliferarea armamentului în Balcani. De asemenea, cu aderarea acestor două state se fortifică şi planul de creare a unui sistem de apărare antirachetă la intenția SUA în Europa, care în condițiile de amenințare cu rachete balistice cu rază lungă de acțiune să fie protejată. Un rol important în această configurație îl joacă Rusia, care a suspendat participarea sa la tratatul FACE, poziția căreia în politica de apărare antirachetă este una hotărâtoare. Consolidarea dialogului cu Rusia de către NATO pe acest fundal ar putea determina eventual soluționarea conflictului transnistrian şi promovarea unui dialog politic sănătos între Chişinău şi Moscova. Incertitudinea politică referitoare la politica Moldovei cu privire la integrarea în structurile europene pare a fi una dubioasă, în opinia publică internațională, atâta timp cât Moldova se arată interesată de politica Moscovei. Cu cât insistă Moldova la o politică a dublelor standarde, cu atât se îndepărtează de posibilitatea soluționării chestiunii transnistriene şi cu atât mai mult de o eventuală aderare la structurile europene. Chestiunea transnistriană nu reprezintă o piedică în realizarea IPAP-ului şi Planului de Acțiuni UE–Republica Moldova. Voința politică a Republicii Moldova trebuie să fie bine exprimată în rândul elitei politice şi, respectiv, bine înțeleasă de societatea civilă şi de cea internațională [8].

Republica Moldova este un stat neutru şi nu urmăreşte, în relațiile cu Alianța, obiectivul de aderare, totodată, statutul constituțional de neutralitate nu constituie un obstacol în calea consolidării securității naționale prin aprofundarea cooperării țării cu NATO.

Referințe:

1. Transformarea NATO. - Bruxellles, 2004, p.3.
2. http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html
3. Ibidem.
4. http:// politicom.moldova.org/news/analiza-si-totusi-nato-109278-rom.html
5. http://politicom.moldova.org/news/analiza-si-totusi-nato-109278-rom.htm
6. Ibidem.
7. Centrul de Informare şi Documentare NATO din Republica Moldova (CID NATO). - Chişinău, 2008, p.2.
8. http://politicus.blogmoldova.com/3119024/

Prezentat la 12.05.2009

 ISSN 1857-209X

REFORMA MONETARĂ ŞI EMITEREA LEULUI MOLDOVENESC (1993)

Mihai PATRAŞ

Catedra Finanţe şi Bănci

Dans l'article on expose la nécessité, les mécanismes, l'importance et les conséquences de la reforme monétaire dans la République de Moldova de 1993, les conditions concrètes économiques et financières de cette époque.

Moneda naţională reprezintă un element de bază al statalităţii, alături de celelalte atribute (limba oficială, imn, drapel etc.) publice. La etapa actuală, în viziunea noastră, nu poate fi vorba despre statalitate, dacă nu există moneda proprie. Spunem aceasta chiar dacă începând cu 1 ianuarie1999 a fost emisă scriptural, iar din 1 ianuarie 2002 şi în natură moneda EURO, care efectiv este utilizată în 16 state UE (2009). Oricum statalitatea obligatoriu „trece şi prin monedă".

Istoria monedei naţionale a Republicii Moldova, a leului moldovenesc, numără aproape 20 ani. Ea începe la sfârşitul anilor '80, când în RM pornise restructurarea gorbaciovistă. Această restructurare includea mai multe elemente. Cel economic se referea la trecerea la noile relaţii economice dintre fostele republici (acum noi state independente – NSI), pe de o parte, şi conducerea centrală a ex-URSS, pe de alta. Acestea aveau ca obiectiv major descentralizarea radicală a procesului de management politico-economic şi financiar.

Documentul oficial de bază, în acest sens, a fost **„Concepţia autofinanţării şi autogestiunii teritoriale a Republicii Moldova"**, elaborată în conformitate cu o decizie a Guvernului de atunci (din 30 octombrie 1988).

Oficialităţile timpului au admis să fie elaborat un astfel de document sub presiunea crescândă a discuţiilor apărute în presa periodică acum 2 decenii [5, 25-27] ş.a.

Autorităţile unionale de atunci erau nevoite să accepte (evident cu o mare reţinere) obţinerea unor vaste drepturi economice de către fostele republici (unionale), stabilirea unor dependenţe mai clare între rezultatele economico-financiare şi drepturile respective ale diferitelor structuri teritorial-administrative, inclusiv a republicilor, descentralizarea procesului de administrare şi de gestionare etc. Unul dintre punctele cele mai „periculoase" (pentru oficialităţi) era posibila trecere la moneda naţională (a republicilor de atunci). Menţionăm că atunci (1988) nu se punea problema obţinerii independenţei politice (fapt realizat cu 2-3 ani mai târziu: în Republica Moldova la 27 august 1991). Se punea doar problema emiterii monedei naţionale a Republicii Moldova *în cadrul URSS*. Trebuie să recunoaştem că o influenţă favorabilă şi încurajatoare a propunerilor privind moneda au avut ideile parvenite din Ţările Baltice, în primul rând din Estonia, considerată atunci liderul reformelor economice. Menţionăm că pe parcursul întregii perioade postbelice Estonia a servit ca poligon pentru diferite „experimente" economico-financiare ex-sovietice (îndeosebi, în anii 1960, când a fost abordată problema reformării relaţiilor dintre „centru" şi fostele republici, crearea „sovnarhozurilor" etc.). În acest sens, economiştii estonieni (teoreticieni şi practicieni) au acumulat o experienţă largă economică şi, probabil, aceasta i-a situat la un loc de frunte în fostul spaţiu sovietic în problemele reformării economice radicale. De data aceasta însă într-o îmbinare strânsă cu aspectul politic. Aceste iniţiative „revoluţionare" au fost preluate şi de alţii, printre ei fiind specialiştii din Lituania, Letonia şi Moldova. Aşadar, Republica Moldova a fost printre primele NSI, care a iniţiat discuţiile privind moneda proprie, iar după discuţii şi la elaborarea unor documente concrete, care au şi valorificat de facto rezultatele discuţiilor.

Menţionăm că la acel moment **nu se punea problema denumirii monedei**, despre ce vom menţiona mai jos. Autorităţile sovietice de atunci contrapuneau posibilei treceri la moneda naţională, despre care se vorbea tot mai insistent, „argumentul" a.n. „cheltuieli enorme", care ar fi necesare pentru fabricarea monedei. Acestea (cheltuielile) erau declarate a fi la nivelul a câtorva miliarde ruble[1].

Argumentele noastre de atunci[2] în favoarea emiterii monedei naţionale a Republicii Moldova nu erau

---

[1] La sfârşitul anilor '80 rubla ex-sovietică însă mai avea valoare destul de semnificativă (mai ales pentru anumite categorii sociale sau funcţionari publici de rang înalt, care aveau acces la diferite produse deficitare).

[2] Autorul, la momentul respectiv, activa în calitate *de şef de Laborator* pentru autogestiunea regională al Institutului de planificare (Institutul de Cercetări Ştiinţifice în domeniul Planificării al Comitetului de Stat pentru Planificare), care urma să elaboreze strategia trecerii la noile relaţii economice.

(evident) de ordin politic, ci de ordin economic. În prețurile (reale) de atunci, Republica Moldova era una dintre puținele republici ex-sovietice, care avea o „balanță comercială" externă activă (cu depășirea exporturilor asupra importurilor) cu alte foste republici unionale. Soldul pozitiv al relațiilor externe anuale de atunci constituia câteva sute mil. rub. Luând în considerație cursul valutar oficial al rublei de atunci, acest sold echivala anual cu câteva sute mil. de dolari (cca 400-500 mil. $), cu evidente variații anuale. **Acesta era rezultatul comerțului oficial extern înregistrat** de organele statistice.

Suplimentar la aceasta exista comerțul invizibil, care consta din achizițiile efectuate în ruble de turiștii din celelalte foste 14 republici unionale în Republica Moldova. Anual acest sold al cumpărăturilor, calculat în baza statisticii bancare, rapoartelor de realizare a planurilor de casă, constituia 400-600 mil. ruble, ceea ce echivala cu 450-670 mil. $. Deci, soldul sumar pozitiv al relațiilor comerciale externe constituia, în prețurile de până la 1990, aproape 1mlrd.dol. SUA anual[3].

Așadar, Republica Moldova alături de încă câteva state ex-sovietice – Estonia, Letonia, Azerbaidjan, Ucraina și în ultimii ani Turkmenistan – avea un sold pozitiv al relațiilor comerciale externe directe, precum și în urma achizițiilor efectuate de turiștii sovietici. (Banii în numerar care imigrau anual în RM ulterior erau transportați în Rusia, precum și în Kazahstan, zone în care se efectuau investițiile nete respective.)

Aceste resurse, în fond, constituiau o contribuție suplimentară a RM la dezvoltarea altor regiuni ex-sovietice, fiindcă banii, fondurile mobilizate („luate") de centru în condițiile de atunci nu constituiau o creanță a economiei RM. În majoritatea cazurilor, nu erau compensați ulterior cu echivalentul lor, cum ar fi normal în condițiile existenței unei independențe reale economice (și politice). Acești bani constituiau efectiv un tribut, un impozit suplimentar al economiei RM. către fosta economie națională a ex-URSS (Rusia, Kazahstan, în primul rând).

Deci se impunea o monedă proprie, care ar fi avut ca obiectiv protejarea economiei naționale.

De fapt, la momentul respectiv existau deja diferite elemente ale monedei teritoriale. De exemplu, pentru achiziționarea unor produse alimentare se utilizau, alături de banii oficiali, și diferite bonuri, taloane, tichete etc. care aveau o aplicare strict teritorială: cele din RM nu puteau fi utilizate în Ucraina și invers. Ele contribuiau la protejarea pieței interne de „invazia" rublelor din afara RM, unde salariile erau cu 30-100% mai mari pentru aceleași categorii de angajați. Deci, o posibilă trecere la moneda națională, chiar în acele condiții, putea constitui o sursă suplimentară de dezvoltare economică a Republicii Moldova.

Menționăm că în acele condiții informațiile privind comerțul extern, precum și cele ce țineau de activitatea bancară (în cazul nostru privind îndeplinirea planului de casă) aveau un cerc foarte restrâns de utilizatori fiind caracterizate cu mențiunea „pentru uz de serviciu", dacă nu chiar „confidențial". Deci, ele nu puteau avea atunci o circulație largă în presă. Chiar accesul specialiștilor era destul de restrâns. În presa oficială erau promovate materialele care reflectau „ajutorul frățesc" obținut din considerente clare politice, nu erau acceptate informații ce puteau conține date „îndoielnice" privind compromiterea „ajutorului frățesc acordat" etc. Așadar, se impunea depolitizarea statisticii.

Ca răspuns la discuțiile tot mai intense și în scopul elaborării unei Strategii privind autogestiunea teritorială a Republicii Moldova, Guvernul de atunci a adoptat (la 30 octombrie 1988) o decizie extrem de importantă prin care au fost formate trei comisii republicane de alternativă, care urmau să elaboreze documentele în cauză [32][4].

Problema banilor republicani (teritoriali) a fost oglindită în Concepție (capitolul șapte). *Așadar, primul document oficial, din Republica Moldova în care s-a argumentat necesitatea banilor proprii, a fost Concepția autofinanțării și autogestiunii teritoriale a RM (din a.1988).*

Este evident că oficialitățile de atunci nu puteau accepta sau, cu atât mai mult, realiza această prevedere, care putea „submina" rubla sovietică, suveranitatea monetară respectivă. Discuțiile la această temă au continuat în presă până în 1990, când în baza principiilor (relativ) democratice a fost ales primul Parlament al Republicii Moldova (pseudoparlamentele de până atunci erau înscenate de structurile publice de import).

La 25 iulie 1990 a fost adoptată de către noul Parlament o Hotărâre extrem de importantă cu privire la

[3] Evident că în prețurile de azi raporturile interstatale de atunci ar fi fost cu totul altele. Noi subliniem că calculele noastre sunt în prețuri reale de atunci. La cifra menționată ar mai putea fi adăugate și veniturile din emisiunea posibilă aferente RM, care pot fi estimate la nivelul a câtorva sute mil. rub. anual.

[4] Lucrarea în cauză a avut drept conducători pe dnul Anatolie Gudim și subsemnatul, care au devenit învingători în această competiție a „Concepțiilor autogestiunii teritoriale".

Concepția trecerii la economia de piață în RM [6].

Putem evidenția, cel puțin, două prevederi deosebit de importante ale acestui document, cu adevărat istoric.

Prima: Sub aspect politic, acest document a pus punct pentru totdeauna relațiilor comunist-totalitariste de producție în RM, şi a pus piatra de temelie juridico-politică a trecerii la noile relații libere de piață.

A doua: Hotărârea în cauză *pentru prima dată* într-un document juridic de rang statal a prevăzut emiterea monedei proprii pentru a.1991 (art. 4).

Deci, în plan juridico-politic şi economic, *Republica Moldova a fost printre primele state ex-sovietice în care organul suprem legislativ a prevăzut emiterea monedei naționale*. Cu foarte mare regret, însă, această prevedere nu a fost realizată în 1991, prevăzută în HP menționată.

Menționăm că Guvernul de atunci avea împuterniciri cu mult mai mari în domeniul circulației monetare decât după 11.06.1991, când a fost adoptată primă lege bancară. În perioada ex-sovietică, Banca de Stat era de fapt subordonată Guvernului, era efectiv o „Casă a Ministerului de Finanțe".

Începând cu 11.06.91, adică odată cu ziua adoptării şi punerii în aplicare a Legii privind Banca Națională de Stat a Moldovei[5], Guvernul a fost semnificativ limitat în drepturi privind reglementarea şi politica monetară, aceste atribuții trecând aproape totalmente în competența BNM, care-i „gestionată" doar de Parlament.

În proiectul de lege (privind BNM, elaborat în 1990) a fost prevăzut că moneda națională urma să fie leul. Însă în varianta finală a Legii adoptate (din 11.06.91) nu au fost acceptate prevederile privind moneda națională a Republicii Moldova. Cauza principală a fost denumirea propusă a viitoarei monede. Propunerile insistente de a numi moneda cu numele său firesc – leu – au fost întâmpinate de o parte din decidenți (deputații de atunci), adepți ai trecutului, cu o mare rezistență. „Explicația" era extrem de simplă, ea se motiva a fi legată de Suveranitatea monetară a Republicii Moldova[6] etc. Grupul oponenților, fiind majoritari, acceptau orice denumire a monedei, cu excepția „Leului".

Unii „decidenți" care, în scopul ca viitoarea monedă să fie „forte", propuneau denumirea de „dolar moldovenesc". Explicațiile că „tăria" monedei nu depinde de denumire nu erau acceptate. Alții, au propus „ducatul", denumire imediat acceptată de mai mulți, inclusiv de cei de la conducerea BNM, care rapid au şi pornit activitățile de pregătire (de tipărire) a bancnotelor respective la o monetărie din Franța. Despre această ultimă comandă s-a aflat însă ceva mai târziu.

Cei mai „revoluționari" deputați de atunci au inițiat colectarea de semnături în favoarea utilizării în Republica Moldova a leului românesc. E necesar de subliniat, în mod special, că nu era posibilă în aşa fel soluționarea problemei utilizării leului românesc (adică, în mod unilateral şi în condiții de anonimat) din mai multe considerente. În primul rând, dacă 50%+1 din numărul deputaților aleşi (187 din 372) nu acceptau leul (moldovenesc) ca denumire, atunci nu-i clar cum putea fi vorba de acceptarea leului românesc?

În al doilea rând, acceptarea leului românesc nu putea fi efectuată fără o colaborare şi un Acord monetar preliminar cu autoritățile bancare române. Lucru pe care nimeni nu l-a făcut şi nici n-a intenționat să-l facă.

În al treilea, utilizarea leului românesc ar fi însemnat, alături de altele, acceptarea automată pentru Republica Moldova a sistemului de prețuri, salarii, impozite şi a altor „norme" economico-financiare existente la acel moment în România etc. Toate acestea, precum şi alte activități şi proceduri, evident erau imposibil de făcut atunci, fără să mai vorbim despre o tensionare a situației cu care se amenința mereu (aproape zilnic). Situația politică de atunci era extrem de instabilă şi imprevizibilă.

Cu toate acestea, au fost colectate cca 130 de semnături ale deputaților în favoarea utilizării leului românesc. Putem presupune că această colectare de semnături a avut totuşi un rol psihologic pozitiv: a contribuit, probabil, la atragerea a tot mai mulți deputați spre denumirea firească de Leu.

Aşadar, prevederile HP din 25.07.90 (de a emite moneda proprie, lucru pe care putea să-l facă Guvernul încă în 1991, fără a antrena Parlamentul în discuții privitoare la denumirea monedei) nu au fost realizate.

În locul activităților de pregătire a emiterii monedei naționale, în 1992 în scopul „protejării" pieței interne au fost întreprinse activități de tipărire şi de emitere a diferitelor tipuri de cupoane. Mai întâi cupoane alb-negru, apoi

[5] Menționăm că unii până în prezent consideră greşit ca fiind echivalenți termenii „național" şi „de stat". În realitate lucrurile stau altfel. Întru confirmarea acestei teze aducem câteva exemple. În SUA Banca Națională, Sistemul Federal de Rezerve („Fed") nu este de stat, deşi exercită funcții statale. Banca Națională a României, fondată în 1880 ca bancă privată, până la naționalizarea sa din 1947 nu a fost Bancă de Stat. În perioada socialistă, precum şi după decembrie 1989, ea a rămas bancă de stat, păstrându-şi denumirea precedentă. Cam aceeaşi situație avem şi în Anglia (BoE), Japonia (BoJ) etc.

[6] La 23 iunie 1990 Parlamentul a adoptat Declarația Suveranității Republicii Moldova.

– cupoane color, ulterior, la 5 octombrie 1993 – lei-cupoane. A fost o lipsă totală de competență elementară să crezi că cu ajutorul cupoanelor „alb-negru” extrem de simple (pe hârtie albă erau imprimate cifre negre, care indicau valoarea lor nominală), care în condițiile contemporane pot fi contrafăcute în mod masiv, să poți proteja piața internă[7].

La 27 august 1991 RM îşi declară independența[8]. S-a stabilit o situație juridico-politică mai favorabilă pentru luarea şi implementarea mai multor decizii importante. Dacă lucrările de pregătire se efectuau (conform deciziei din 25 iulie 1990), atunci acest moment evident putea fi folosit pentru emiterea monedei. Însă, ca întotdeauna s-a întârziat. De fapt, la noi nu a fost adoptată nici o decizie înainte de termen. În general, trebuie să menționăm că perioada de atunci ne-a acordat foarte multe şanse, multe dintre care însă nu au fost valorificate.

La 8 decembrie 1991, în baza Acordului dintre preşedinții Rusiei, Ucrainei şi Republicii Belarus, a fost legal desființată URSS prin semnarea documentului respectiv. Faptul a fost grăbit de puciul procomunist din 19-21 august 1991.

La 2 ianuarie 1992, conform înțelegerilor dintre preşedinții NSI cu denumirea de CSI (Comunitatea Statelor Independente) din decembrie 1991 şi conform Decretului prezidențial [10] a demarat procesul de liberalizare a prețurilor. Aceasta efectiv însemna creşterea bruscă a lor din cauza decalajelor existente până la 1990 între prețurile din spațiul economic căruia aparțineam şi piața mondială. Existența decalajului poate fi explicată, în primul rând, prin politica de „prețuri joase” (evident, şi venituri nesemnificative, comparativ cu țările dezvoltate) practicată de autoritățile ex-sovietice (pe motive ideologice şi politice). Autoritățile Republicii Moldova nu dispuneau de numerarul necesar pentru circulația normală a banilor în condițiile noilor prețuri.

Despre creşterea aproape necontrolată a masei monetare putem judeca, în mare măsură, în baza evoluției depunerilor băneşti din acea perioadă (tab.1).

Tabelul 1

Depunerile băneşti ale populației în instituțiile Băncii de economii a Moldovei (sfârşit de an)

	u.m.	1987	1988	1989	1990	1991	1992
1. Numărul depunerilor, total	mii	2 242	2 444	2 701	2 946	3 229	3 483
creştere (față de anul precedent)	%	106,8	109,0	110,5	109,1	109,6	107,9
2. Suma depunerilor	mil.rub.	2 870,0	3 289,6	3 972,5	4 648,8	6 638,0	11 537,6
creştere (față de anul precedent)	%	111,4	114,6	120,8	117,0	142,8	173,8
3. Mărimea medie a depunerilor	rub.	1 280	1 346	1 471	1 578	2 054	3 313
creştere (față de anul precedent)	%	104,1	105,1	109,3	107,3	130,2	161,6
4. Mărimea medie a depunerilor calculată per capita	rub.	669	762	916	1 072	1 526	2 649
Creştere (față de anul precedent)	%	110,4	113,9	120,2	117,0	142,3	173,6

Sursa: Anuarele statistice ale RM: pentru 1990 – p.65; 1992 – p.112

Vedem că dacă la sfârşitul anilor ’80 depunerile băneşti ale populației creşteau cu 10-20% pe an, atunci în anii ’91-’92 ritmurile au sporit de câteva ori, până la cca 43 şi, respectiv, 74%. Aceeaşi concluzie principială se referă şi la creşterea mărimii medii a depunerilor, precum şi a depunerilor per capita. **Aceste tendințe** nu mărturiseau despre nişte modificări favorabile în veniturile (băneşti) reale ale populației (depunătorilor), ci **despre imposibilitatea materializării semnelor băneşti, despre o inflație galopantă**.

Unicul emitent, în ultimă instanță, al rublelor era din 1992 deja Banca Centrală a Rusiei/ BCR unica succesoare a fostei bănci a URSS. Ca urmare a apărut un deficit tot mai mare de numerar, din cauza refuzului

[7] Sunt bine cunoscute faptele, când banii care au mai multe, până la 9-12 grade de protecție, inclusiv dolarul SUA, sunt contrafăcuți. Mai mult ca atât, moneda euro cu cel mai înalt grad (60 nivele) de protecție, de asemenea, este contrafăcută.

[8] Alte NSI şi-au declarat independența după cum urmează: Georgia – 9 aprilie 1991; Estonia – 20 august 1991 (anterior la 30 martie 1990 – declarația suveranității), Lituania – 21 august 1991 (la 1 martie 1990, restabilirea suveranității naționale), Ucraina – 24 august 1991, Belarus – 25 august 1991, Letonia – 21 august 1991 (la 4 mai 1990, declarația de suveranitate). Ulterior, şi-au declarat independența: Azerbaidjanul (30 august 1991), Uzbekistanul (31 august 1991), Kârgâzstanul (31 august 1991), Tadjikistanul (9 septembrie 1991), Armenia (23 septembrie 1991), Turkmenistanul (27 octombrie 1991), Kazahstanul (16 decembrie 1991), Rusia la 22 aprilie 1990 a adoptat Declarația de suveranitate aprobată de Parlament la 12 mai 1990, la 25 decembrie 1991 URSS de facto îşi încetează existența.

BCR de a transmite către partea moldavă a disponibilităţilor respective.

Despre gradul de majorare a preţurilor în acea perioadă şi după a se vedea tab.2.

Tabelul 2

Evoluţia inflaţiei anuale în RM în perioada 1991-2007, %

Indicatorii inflaţiei / Anii	IPC	IPPI	Deflator PIB	Deflator cheltuieli private
1991	251,4	534,2	122,1	117,4
1992	2 806,0	4 693,8	943,6	869,1
1993	1 770,0	4 483,1	860,5	929,9
1994	204,6	279,6	276,4	357,3
1995	123,6	146,6	38,7	36,9
1996	115,1	120,4	27,9	21,2
1997	111,1	113,6	12,6	4,6
1998	118,2	113,5	9,4	8,3
1999	143,8	158,6	39,8	44,7
2000	118,5	124,2	27,3	27,2
2001	106,4	105,9	12,0	10,0
2002	104,4	107,4	9,8	6,6
2003	115,8	108,9	14,8	12,8
2004	112,5	105,0	8,0	7,1
2005	110,0	107,2	7,2	8,7
2006	114,1	112,9	13,4	15,9
2007	113,1	128,4	15,8	17,8

Notă: IPC – indicele preţurilor de consum; IPPI – indicele preţurilor producţiei industriale

Surse: Anuarele statistice ale Republicii Moldova pentru anii 1991-2007; Buletin statistic de preţuri. BNS. Ianuarie 1994-decembrie 2007

În aceste condiţii, Ucraina vecină îşi satisface necesarul de numerar la începutul lunii ianuarie 1992 prin emiterea predecesorului monedei proprii „karbovaneţul" (cuponul ucrainean)[9], stabilindu-se un curs forţat de câţiva dolari contra unui „karbovaneţ", cu o reducere catastrofală a acestuia până la cursul de 1 dol. = 200 000 cupoane-karbovaneţuri în momentul preschimbării lor la 2 septembrie 1996 pe grivne ucrainene, noua monedă naţională (oficială) a acestui stat.

Liberalizarea preţurilor în condiţiile emiterii de către Ucraina a karbovaneţului a cauzat imigrarea extrem de rapidă şi masivă (la nivel de câteva sute mil. rub.) din NSI, în primul rând din Ucraina, în Republica Moldova, contra exporturilor nete de bunuri materiale şi servicii din RM. Îndeosebi imigrarea banilor a fost simţitoare în raioanele (judeţele) limitrofe cu Ucraina, de unde ucrainenii achiziţionau în cantităţi sporite masiv animale domestice, produse alimentare, materiale de construcţie şi alte bunuri de la populaţia Moldovei sau din centrele comerciale.

Din cauza reacţiei încetinite a BNM, nepregătirii populaţiei, necunoaşterii esenţei celor petrecute etc., statul şi populaţia au suportat enorme şi irecuperabile pierderi într-o perioadă foarte scurtă.

Insistenţa continuă şi repetată (pe parcursul a peste câţiva ani), de a grăbi Reforma monetară, nu avea susţinere eficientă nici la Guvern, nici la BNM, nici la majoritatea parlamentară. Putem doar presupune că parţial această atitudine era cauzată de neînţelegerea unora, dar probabil în măsură şi mai mare din motive politice promovate de alţi demnitari „cu experienţă" şi cu mari „datorii" faţă de trecut (faţă de orânduirea precedentă).

[9] Emiterea monedei naţionale reale (a grivnei/hrivnei ucrainene = 100 copeici) a fost efectuată de Ucraina abia la 2 septembrie 1996. Trebuie specificat în mod aparte faptul că funcţiile cuponului ucrainean („karbovaneţului") şi a celui moldovenesc erau principial diferite. Cel ucrainean efectiv îndeplinea funcţii de cvasimonedă naţională, adică de monedă aproape reală.

În aceste condiții, a fost elaborat un proiect de lege privind moneda națională – leul. Documentul în cauză nu era acceptat din aceleaşi considerații – din cauza politizării deciziei (legată de denumirea propusă a monedei), promovate de deputații agrarieni. Cu mare greu au fost acceptate argumentele documentate care atunci (ianuarie 1992) au constat în următoarele:

1. URSS nu mai există, iar Republica Moldova deja adoptase Declarația privind independența.
2. Moneda națională este necesară şi din punct de vedere juridico-politic, ca element al statalității.
3. Moneda națională *este cel mai eficient instrument de protejare* a pieței interne, reprezintă o pârghie economică, financiară, bancară, comercială, monetară.
4. Referitor la denumire. Francul la acel moment era cea mai răspândită monedă (ca denumire a monedei), inclusiv francii CFA şi francii CFP – în peste 30 țări; dolarul – în peste 20 țări; lira – în peste 10 state etc. Deci, rezultă că denumirea monedei nu conduce în mod automat şi la o integrare politică a țărilor/teritoriilor care utilizează aceeaşi monedă sau monede diferite (financiar-valutar), dar cu aceeaşi denumire[10].
5. Concomitent menționăm că leul este monedă națională şi în Bulgaria, nu numai în România.

Pe de altă parte, leul este o denumire istorică, oficial acceptată în spațiul românesc încă începând cu sec. XIX (1867) de care sunt legate o cultură şi tradițiile respective ale spațiului estic românesc.

Cu deosebite dificultăți, la 23 ianuarie 1993 a fost acceptată Legea conform căreia *Leul (egal cu 100 bani) a devenit monedă națională a Republicii Moldova*. Cu mare părere de rău, la acea dată existau indicații confidențiale şi ilegale (ale BNM) conform cărora în Franța deja începuse activitățile respective de pregătire şi elaborare a monedei noastre cu denumirea de „ducat”.[11]

Şi de data aceasta BNM nu a întreprins măsuri energice în vederea efectuării cât mai rapide a reformei date. Paradoxal, dar rămâneam în urmă şi față de Rusia la acest capitol, fiindcă Rusia a fost printre primele foste republici care efectiv a emis moneda proprie (chiar la începutul a.1992). Aceasta însă nu a fost „observat” de unii din motiv că atât moneda ex-sovietică, cât şi cea (nouă) a Rusiei aveau aceeaşi denumire. Deosebirea era că în primul caz unitatea monetară se numea rublă sovietică, în cel de al doilea – rublă rusească. Mai mult ca atât, de la 1 iulie 1992 Banca Rusiei a introdus achitările cu Băncile Centrale ale CSI prin conturi corespondente.

În aceste condiții, în scopul grăbirii emiterii monedei proprii, a fost propus un proiect de Decret prezidențial prin care s-a constituit Comitetul reformei monetare. Comitetul a fost alcătuit din 5 persoane: Prim-ministru, Ministrul Economiei, Ministrul Finanțelor, Guvernatorul BNM şi preşedintele Comisiei permanente a Parlamentului pentru problemele economice şi bugetare. Cu regret, inițiativele de a grăbi emiterea monedei erau stopate. Existau mai multe pretexte. Unele fiind legate de „obiecțiile posibile ale Moscovei”, deşi Moscova emisese deja moneda sa. Altul, ca să nu influențăm negativ autodeclarații lideri de la Tiraspol, din zona provizoriu ocupată de Armata a 14-a a Rusiei (din estul Republicii Moldova).

Se credea că dacă efectiv va fi emisă în circulație moneda națională, se va „supăra” Moscova. Întrebarea noastră şi atunci şi acum era: cum să se supere Moscova pe Republica Moldova, dacă aceasta va emite moneda (leul), când însuşi acest stat al CSI a emis deja moneda proprie? Mai mult decât atât, în Rusia (la fabrica specializată din Perm) au fost tipărite cupoane pentru punerea în circulație în unele raioane de est (actualmente județul Dubăsari) ale Republicii Moldova încă în 1992 (o altă parte a cupoanelor aflate în circulație în acest județ moldovenesc a fost tipărită în Germania).

Leul moldovenesc a fost emis cu foarte mare întârziere abia la 29 noiembrie 1993. Rata de schimb pentru toate valorile fiind acceptată unică, şi anume în proporție de 1 la 1000 (1 leu = 1000 cupoane preschimbate), cursul leului față de dolar a fost stabilit de 1 dol. = 3,85 lei. Toate prețurile şi alți parametri economici, finan-

---

[10] Afara de țările europene, în care tradițional se utiliza această moneda – Franța, Elveția, Belgia, Luxemburg, Liechtenstein, Monaco, francul se mai utiliza în țările CFA (Comunitatea Franceză din Africa) – Benin, Burkina Faso, Camerun, Republica Centrafricană, Ciad, Comore, R.P.Congo, R. Côte d'Ivoire, Gabon, Guineea Ecuatorială, Niger, Senegal, Togo, precum şi Burundi, Djibouti, Madagascar, Mali, Maroc, Martinica, Ruanda. Francul CFP (Comunitatea Franceză a zonei Pacificului) – Polinezia Franceză, Noua Caledonie, precum şi teritoriile dependente de Franța – Guadelupa, Reunion, Mayottei, Saint Pierre şi Miquelon, Guyana Franceză. Respectiv, dolarul, ca monedă, se aplica în: Australia, Bahamas, Barbados, Belize, Bermuda, Brunei, zona Est-Caraibeană, Guana, Hong Kong, Zimbabve, Zambia, Canada, Liberia, Malaysia, Noua Zeelanda, Trinidad şi Tobago, Fiji, Etiopia, Jamaica. Lira în: Marea Britanie, Irlanda de Nord, Gibraltar, Egipt, Turcia, Liban, Sudan, Malta, In-le Malvine/ Folklend, Italia etc.

[11] Despre acest fapt am aflat din discuțiile noastre avute în timpul întrevederii de la sfârşitul lunii ianuarie 1992 cu o delegație a RM din care făceau parte Guvernatorul BNM, autorul acestui material şi Preşedintele Comisiei pentru Cultură şi Culte de atunci şi, pe de altă parte, reprezentantul firmei financiare respective.

ciari, monetari au fost modificaţi/recalculaţi în aceeaşi proporţie (1:1000).

Întârzierea efectuării reformei monetare cu 2-3 ani a cauzat mari prejudicii[12]. În primul rând, în condiţiile utilizării monedei unice în spaţiul ex-sovietic din Republica Moldova, aşa cum am menţionat, erau zilnic retrase valori materiale în mari proporţii (le putem estima la cca 1 mlrd. dol. anual în 1992-1993). În al doilea rând, după liberalizarea preţurilor din 2 ianuarie 1992 lipsa de numerar a cauzat mari dificultăţi în economie. Neplăţile dintre agenţii economici, precum şi neplăţile salariilor (în primul rând, la bugetari), pensiilor, indemnizaţiilor etc. au început rapid să crească, devenind ulterior cronice cu consecinţe generatoare negative.

Utilizarea coeficientului unic de convertire (1:1000) pentru absolut toate valorile, tarifele la servicii şi preţurile la mărfuri etc., fără efectuarea concomitentă a reformei preţurilor, a influenţat extrem de negativ asupra economiei, în special asupra privatizării, asupra depunerilor băneşti ale populaţiei în Banca/ Casa de Economii etc. De exemplu, managerii de diferite niveluri (directori de întreprinderi, de sovhozuri, preşedinţi de kolhoz ş.a.), au fost privilegiaţi în acest proces de descentralizare prin faptul că au putut „privatiza" bunuri mobile şi imobilul gestionat de ei contra unor sume simbolice de bani (zeci sau sute de LMD). Drept (autoînsuşit) pe care nu l-a avut marea majoritate a populaţiei. De exemplu, un autovehicul, care anterior (până în 1991) costa 10-15 mii de ruble, putea fi „privatizat" (doar) de către şefi cu 10-15 lei, o casă (construită la sate pentru specialiştii gospodăriilor agricole, invitaţi din altă parte) de 20-25 mii rub. – cu 20-25 lei etc. Aceasta a discreditat procesul de privatizare şi a avut consecinţe doar negative sub mai multe aspecte, a creat mari decalaje de avuţie între foştii „manageri" de diferite niveluri şi restul populaţiei, a sporit neîncrederea populaţiei faţă de organele publice (în primul rând, faţă de Bancă de Economii), faţă de manageri şi faţă de reformele economice declanşate etc. Ulterior, acest decalaj a crescut şi s-a intensificat în aşa fel, că cea mai mare parte a patrimoniului este deţinută actualmente de doar 3-5% de titulari. Din punct de vedere formal, procesul de „privatizare" a decurs aproape corect. În realitate însă, din cauza necorespunderii preţurilor documentare celor reale, procesul de înstrăinare a proprietăţii de stat a fost, în fond, fraudulos. Nici până în prezent preţul imobilului nu este ajustat la valoarea lui reală. Decalajul dintre valoarea nominală şi cea reală continuă să fie şi acum, după un deceniu şi jumătate de la emiterea monedei naţionale, până la 1:10 (sau chiar 1:100), cu toate consecinţele respective economice, financiare, fiscale dăunătoare etc.

Afară de aceasta, utilizarea **unui coeficient unic** pentru toate valorile (bunurile, mărfurile etc.) a cauzat o inflaţie chiar imediat după emiterea monedei. În anul 1994 inflaţia a constituit 104%, în timp ce în anii următori ea s-a situat, conform datelor Biroului Naţional de Statistică/ BNS, la nivelul 15-25% (tab.2).

Utilizarea coeficientului unic a redus aproape la zero depunerile băneşti ale populaţiei în casele de economii, acestea fiind micşorate de câteva mii de ori. Aducem un exemplu, după noi, semnificativ, care reflectă gradul de devalorizare a depunerilor băneşti ale populaţiei în urma inflaţiei şi a reformei băneşti menţionate (nereuşite). În anul 1990, conform datelor statisticii oficiale, numărul depunerilor băneşti ale populaţiei la Băncile (pe atunci casele) de Economii a constituit 2.946 mii (din 4.348 mii de cetăţeni ai RM). Dacă pornim de la faptul că o depunere aparţinea unui cetăţean, atunci putem trage concluzia că aproape întreaga populaţie adultă era deţinătoare a unui livret de depunere. Mărimea medie a unei depuneri constituia 1 578 rub. Cu toate că după aplicarea (din 1.01.1961) noii scări de preţuri şi până la sfârşitul anului 1991 valoarea reală a rublei ex-sovietice s-a devalorizat semnificativ, mărimea acesteia nu poate fi apreciată în proporţia de 1:1000, adică în mărimea utilizată la convertirea numerarului din 1993[13].

Tot conform datelor statistice oficiale [18, 19], publicate după efectuarea reformei monetare, aflăm că în 1994 depunerea medie a constituit 32,2 lei (cca 8 dol. la cursul de atunci), iar pentru 1990 am fi avut doar 1,5 lei sau 0,3-0,4 dol. Evident că o atare „reformă" monetară negativ influenţează asupra încrederii populaţiei faţă de sistemul bancar şi faţă de structurile publice, în primul rând, faţă de BNM. Aşadar, după atare procese, s-au

[12] Majoritatea NSI au emis monedele lor naţionale înaintea R.Moldova, după cum urmează: Ucraina a pus în circulaţie cvasimoneda/ karbovaneţul la 2 ianuarie 1992, iar la 2 septembrie 1996 – moneda naţională, grivna; Estonia (crona, 20 iunie 1992), Letonia (4 mai 1992, provizoriu a început aplicarea rublei letone, iar la 12 februarie 1993 – a fost emis latul), Rusia (rubla, 1992), Lituania (la 16 septembrie 1992 a început aplicarea cvasimonedei „talonas", iar la 1 iulie 1993 a fost emis litasul), Kârgâzstanul (somul, 5 mai 1993), Georgia (3 aprilie 1993 a început aplicarea cuponului, ulterior, în acelaşi an – lari), Kazahstanul (tenge, 15 noiembrie 1993), Armenia (dramul, 20 noiembrie 1993), Azerbaidjanul (manatul, 1993), Uzbekistanul (sumul, 1993), Turkmenistanul (manatul, 1993). Statutul cvasimonedelor în NSI era diferit de la o ţară la alta. De exemplu, cuponul ucrainesc efectiv exercita funcţiile monedei naţionale, exista noţiunea de curs valutar (al cuponului faţă de dol. SUA) etc. În Estonia convertibilitatea deplină a monedei a fost asigurată încă din 1992.

[13] Către sfârşitul anilor '80, rubla treptat se devaloriza. Însă banii în cauză au fost acumulaţi pe parcursul a cca trei decenii, începând cu 1961, când a avut loc schimbarea scării preţurilor în proporţie de 1:10.

devalorizat nu numai banii, dar şi încrederea, termen care exprimă o atitudine a populației față de oficialități, extrem de importantă.

Pentru a face unele aprecieri comparative, considerăm utile informațiile ce țin de alte reforme analogice. Spre exemplu, în 1947 (în fosta RSSM) la efectuarea reformei monetare s-a ținut cont, în mod relativ echitabil, de mai mulți factori. Pentru „diferite valori", inclusiv **„diferiți bani", au fost utilizați coeficienți diferențiați de preschimbare** (de convertire) a „banilor vechi" în „bani noi" după cum urmează[14]. Schimbarea banilor în numerar a fost efectuată în proporție de 1:10 (o unitate bănească nouă contra 10 unități respective vechi), independent de suma preschimbată. Depunerile băneşti ale populației în Casele de Economii au fost preschimbate în funcție de sumele absolute ale acestora, şi anume: până la 3 000 ruble – în proporție de 1:1; de la 3001 până la 10 000 ruble – în proporție de 3 (ruble „vechi"):2 („noi"); peste 10 001 ruble – în proporție de 2 („vechi"):1 („nouă"). Pentru obligațiunile împrumutului de stat cu câştiguri a fost utilizat coeficientul de 3:1. Procedând astfel, statul a încurajat depunerile băneşti bancare (față de situația păstrării banilor „la ciorap"), a promovat o politică echitabilă pentru cei cu depuneri băneşti mai mici etc. Banii depuşi de populație erau folosiți de către stat în diferite scopuri investiționale etc. Cu regret, în anul 1993, deci peste 46 „!" de ani, s-a făcut un pas, dacă nu chiar mai mulți, înapoi în sensul dat. Sau cei de la BNM nu au ştiut faptele reale din istoria modernă din domeniu.

O atare diferențiere (ca principiu, şi nu ca mărimi concrete cantitative, care pot fi altele, după caz) de preschimbare a banilor „vechi" în „noi", acordând prioritate evidentă banilor depuşi în sistemul bancar (de stat) o consideram şi o considerăm judicioasă. Metoda „egalitaristă" însă efectiv utilizată (în noiembrie 1993) a lovit serios asupra nivelului de viață a majorității populației, precum şi asupra încrederii depunătorilor față de structurile publice.

Un singur exemplu, care ne demonstrează ce înseamnă neîncrederea față de stat şi față de sistemul bancar. Conform datelor Băncii Rusiei (vezi săptămânalul rus „Argumentî i faktî", nr.10, martie 1999). În anii premergători crizei regionale din 1998, băncile ruseşti au adus din exterior şi au vândut populației şi clienților 138 mlrd. dol. cash (inclusiv în 1998 – 16,15 mlrd., 1997 – 37,49 mlrd., 1996 – 33,82 mlrd. dol. etc.). „Exporturile" de valută din Rusia au fost estimate în mărime de 50-55 mlrd. dol. Aşadar, „importurile" nete au constituit 80-85 mlrd. dol. Oficialitățile însă au fost nevoite să negocieze cu mari dificultăți cu FMI, BIRD etc., în vederea obținerii unor împrumuturi publice externe de 4-5 mlrd. dol. Dacă ar putea fi restabilită încrederea populației şi a clienților față de sistemul bancar şi față de autoritățile publice, Rusia nu ar fi avut nevoie de împrumuturi valutare de la structurile bancare externe. În linii mari, esența acestui exemplu este valabilă şi pentru alte țări. Putem estima cam „cât costă încrederea" (sau lipsa ei).

Încrederea în acest domeniu legat de bani se (re)câştigă foarte greu (uneori nu-i posibil în genere). Pierderea ei însă s-a petrecut foarte rapid. Băncile şi statul fără să-şi dea seama au respins depunătorii.

Considerăm că la efectuarea reformei monetare au fost comise şi câteva mari neajunsuri de ordin tehnic. În primul rând, bancnotele noi de unu, cinci şi zece lei (la culoare) reprezintă o copie nereuşită a precedentelor bancnote de unu, cinci şi zece ruble ex-sovietice. Bancnotele de 1 LMD şi 100 LMD sunt aproape identice la culoare, ceea ce adeseori creează dificultăți (ori greşeli) posesorilor respectivi. Unele „contraargumente" cu exemple din alte state (SUA etc.), aici nu sunt bine venite, dacă ținem cont de gradul de utilizare de către populație a numerarului pentru efectuarea plăților în RM şi alte părți, unde peste 95% din plăți se fac prin utilizarea cardurilor etc. Se impunea (şi se impune) o bancnotă cu valoarea nominală de 2 sau 3 lei, calitatea hârtiei este sub orice critică, iar măsurile ce țin de protejarea banilor sunt insuficiente, ceea ce ne demonstrează nenumăratele fapte de contrafacere etc.

Din cauza modului nereuşit de apreciere a depunerilor băneşti ale populației în timpul reformei monetare (noiembrie 1993), ulterior a fost declanşat un proces lung de corectare (relativă) a erorilor comise prin utilizarea unui sistem de indexări, proces care mai continuă şi acum. Trebuie însă să menționăm că indexarea propusă se efectuează conform unei proceduri foarte subiective şi din fonduri bugetare. În timp ce ea urma, sau putea să fie realizată în proporții reale, corespunzătoare soldurilor de bani rămase în Casele de Economii

[14] Vezi hotărârea organelor abilitate de atunci „Despre efectuarea reformei băneşti şi despre anularea cartelelor pentru distribuirea produselor alimentare şi nealimentare" (*trad. autor*; «Pravda» din 15 decembrie 1947).

De exemplu, dacă două persoane dețineau până la reformă câte 12 000 rub. „vechi" fiecare, atunci persoana care păstra banii cash acasă („la ciorap") după reformă rămânea cu 1 200 rub. „noi" În schimb, cea de a doua persoană, care păstra banii economisiți în Casa de Economii, obținea suma de 7 867 (3000·1+7000·2/3+2000:10) rub. „noi".

şi din valorile aferente fostei proprietăţi a băncilor de stat (de până la 1991).

În lista consecinţelor pozitive ale efectuării reformei monetare trebuie menţionate următoarele: apariţia monedei naţionale nu numai ca atribut al statalităţii, ci şi ca element important al politicii monetare şi financiar-economice; obţinerea anuală a veniturilor din emisiunea banilor. Apariţia leului moldovenesc a atras după sine un termen aferent – cursul valutar, utilizat în relaţiile economice şi valutar-financiare internaţionale ale Republicii Moldova, domeniu extrem de important şi inexistent anterior în forma sa actuală.

Bibliografie:

1. Asociaţia Economiştilor din RM. Acte normative cu privire la problemele economice şi bugetare (1990-1992). Legile şi hotărârile aprobate de Parlament, Decretele Preşedintelui Republicii Moldova. Vol. 1 / Cuvânt introductiv de Mihai Patraş. - Chişinău: Universitas, 1992. - 356 p.
2. Asociaţia Economiştilor din RM. Acte normative cu privire la problemele economice, bancare şi bugetare. Vol. 2 / Cuvânt introductiv de Mihai Patraş. - Chişinău: Logos, 1995. - 364 p.
3. Asociaţia Economiştilor din RM. Acte normative cu privire la activitatea economică, bancară şi financiară. Legile şi hotărârile Parlamentului, Decretele Preşedintelui RM. Noiembrie 1992-martie 1993. Vol.3 / Cuvânt introductiv de Mihai Patraş. - Chişinău, 1996. - 310 p.
4. Asociaţia Economiştilor din RM. Culegere de acte normative privitoare la activitatea economică, financiară şi bancară. Legile şi Hotărârile Parlamentului (1993-1994), Decretele Preşedintelui Republicii Moldova (1995-1996). Vol.4 / Cuvânt introductiv de Mihai Patraş. - Chişinău, 25 iunie 1996. - 398 p.
5. Autogestiunea regională: căutări şi soluţii: Culegere de materiale din presa periodică. - Chişinău: Cartea moldovenească, 1989. - 164 p.
6. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr.186-XII din 25 iulie 1990) cu privire la Concepţia trecerii la economia de piaţă în Republica Moldova // [1, p.20-22].
7. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr. 122 din 4 iunie 1991) cu privire la Banca Naţională a Moldovei // [1, p.321].
8. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr. 781-XII din 18.11.1991) cu privire la formarea capitalului statutar al Băncii Naţionale a Moldovei şi stabilirea datoriei de stat a republicii // [2].
9. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.2 din 17.01.1992) cu privire la unele măsuri suplimentare de protecţie socială a populaţiei Republicii Moldova în condiţiile liberalizării preţurilor // [2].
10. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.256 din 27 decembrie 1991) cu privire la liberalizarea preţurilor şi tarifelor şi la protecţia pieţei interne // [1, p.344-345].
11. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.12 din 30.01.1992) cu privire la modul de creare a fondurilor valutare pentru anul 1992 // [2].
12. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.24 din 8.02.1992) cu privire la reglementarea operaţiilor valutare pe teritoriul Republicii Moldova // [2].
13. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr. 105 din 30.04.1992) privind măsurile urgente de normalizare a circulaţiei banilor în numerar în Republica Moldova // [2].
14. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr.667-XII din 24 iulie 1991) cu privire la aprobarea statutului Băncii Naţionale a Moldovei // [2, p.240-249].
15. Legea (Nr.599-XII din 11 iunie 1991) cu privire la Banca Naţională de Stat a Moldovei (Banca Naţională a Moldovei) // [1, p.130-141].
16. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr.600-XII din 11 iunie 1991) despre punerea în aplicare a Legii cu privire la Banca Naţională de Stat a Moldovei // [1, p.142-143].
17. Legea (Nr.601-XII din 12 iunie 1991) cu privire la bănci şi activitatea bancară // [1, p.144-152].
18. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr.602-XII din 12 iunie 1991) despre punerea în aplicare a Legii Republicii Moldova cu privire la bănci şi activitatea bancară // [1, p.153-154].
19. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (Nr.883-XII din 23 ianuarie 1992) cu privire la circulaţia monetară // [1, p.300].
20. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.109 din 7 mai 1992) cu privire la unele măsuri de stimulare a formării Fondului Valutar al Republicii Moldova // [2, p.329-330].
21. Legea (Nr.1232-XII din 15 decembrie 1992) cu privire la bani // [2, p.57-58].
22. HG Nr. 371 din 02.06.1992 privind introducerea cupoanelor cu valorificare multiplă ale Băncii Naţionale a Moldovei/ promulgat 02.06.1992. – Monitorul Oficial al RM, nr.006 din 30.06.1992.
23. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (Nr.200 din 24 noiembrie 1993) cu privire la introducerea monedei naţionale în Republica Moldova // [4, p.371-372].

24. Departamentul Statisticii Republicii Moldova. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 1996. - Chişinău: Ed. „Statistică”, 1997. - 528 p.
25. Departamentul Statisticii Republicii Moldova. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 1995. - Chişinău: Combinatul poligrafic, 1996. - 464 p.
26. Guvernul Republicii Moldova. European Expertise Service. Tendințe în economia Moldovei. Ediție lunară. - Chişinău, februarie 1999. - 128 p.
27. Guvernul Republicii Moldova. European Expertise Service. Tendințe în economia Moldovei. Ediție trimestrială. - Chişinău, noiembrie 1998. - 104 p.
28. Guvernul Republicii Moldova. European Expertise Service. Tendințe în economia Moldovei. Ediție trimestrială. - Chişinău, august 1998. - 118 p.
29. Guvernul Republicii Moldova. European Expertise Service. Tendințe în economia Moldovei. Ediție trimestrială. - Chişinău, ianuarie-martie 2001. - 165 p.
30. Banca Națională a Moldovei. Buletin trimestrial, 1994-2008. - Nr.1-4.
31. Legea Republicii Moldova (din 21 iulie 1995) privind Banca Națională a Moldovei. Legea Republicii Moldova (din 21 iulie 1995) privind instituțiile financiare. - Chişinău, 1995.
32. Patraş Mihai. Concepția autofinanțării şi autogestiunii teritoriale în RM // Viața satului, 20 decembrie 1998.
33. Patraş Mihai. Autogospodărirea teritorială – expresie a noii gândiri economice // Tinerimea Moldovei, 15 februarie 1989.
34. Raportul Național asupra dezvoltării umane. Republica Moldova. 1996-2000.
35. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Anuarul statistic al Republicii Moldova, 2008. - Chişinău: Ed. Statistica, 2008. - 578 p.
36. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Dezvoltarea social-economică a Republicii Moldova în anul 2008. - Chişinău, 2009. - 131 p.
37. Patraş Mihai. Consecințele pozitive şi negative ale reformei monetare din Republica Moldova (29 noiembrie 1993) // Săptămânalul ECO(nomist) din 17 decembrie 2007.
38. Patraş Mihai. Reforma monetară şi politica bancară // Republica Moldova: dimensiunile reformelor. - Chişinău: Pontos, 2002, p. 234-252.

Notă: *Rezultatele sunt obținute în cadrul proiectului național 09.833.07.05A finanțat de către CSŞDT al AŞM.*

Prezentat la 01.04.2009

ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ A EPARHIEI CHIŞINĂULUI ŞI HOTINULUI
(sfârşitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea)

Silvia SCUTARU

Liceul teoretic „Nicolae Iorga", Chişinău

The eparchy administration in Bessarabia had a centralized church hierarchy, according to the structure of imperial church hierarchy. Thus, the church administration activity in Bessarabia was being directed by the Holy Synod by means of laws, directives and dispositions At eparchy's top was a bishop responsible for its administration. He was assisted by a vicar, a consistory, deans, trustees and clergy. The eparchy bishop together with the Clerical Consistory were also in charge of church court in the eparchy. Vicar's attributions could be extended or limited by the bishop. Deans performed their activities within circumscriptions, being in charge of solving local problems. An important role in the administration of eparchy churches has been played by eparchy congresses which solved by means of decisions administrative problems linked to church's activity in Bessarabia.

Generally speaking, church administration in Bessarabia has promoted Russian Orthodoxy among its followers by supporting the actions of czarist and church authorities. As a result of this actions and other factors, a part of followers departed from the church, this creating a need for essential change in the activity of the church within the eparchy during the period of 1917 - 1918.

Eparhia Chişinăului şi Hotinului, constituită după 1812, a evoluat în strânsă legătură cu Biserica rusă, deoarece, în urma anexării Basarabiei de către Imperiul Rus, i-a fost impusă organizarea corespunzătoare a eparhiilor ruseşti. Noua eparhie s-a numit „a Kişinĕului şi a Chotinului, şi cuprindea, afară de mica Eparchiă a Chotinului, şi ţinuturile de la stânga Prutului, ce formase maĭ nainte Eparchia Huşilor, anume: Lăpuşna, Codrulŭ, Soroca; parte dun ţinutulŭ Iaşilor; tote olaturile séŭ ţinuturile cetăţilor dupe teritoriului Moldoveĭ, ocupate de Turcĭ: Benderulŭ, Achermanulŭ, Kilia, Ismailulŭ, Reniĭ. La acéstă Eparchiă s'au adaosŭ şi satele şi oraşele române aflătóre între Nistru şi Bugu" [1]. În 1837 bisericile de dincolo de Nistru (77 de locaşe) au fost scoase de sub jurisdicţia eparhiei Chişinăului şi Hotinului şi anexate la eparhia Chersonului şi Tauridei cu reşedinţa în Odesa.

În Imperiul Rus administraţia eparhială era organizată după modelul administraţiei sinodale. Episcopul împreună cu Consistoriul Duhovnicesc formau cârmuirea eparhială (*Епархиальное начальство*) [2]. Episcopul era desemnat de Sfântul Sinod şi aprobat de ţar. El depindea doar de Sfântul Sinod; în eparhia sa, episcopul era conducătorul vicarilor, consistoriului, blagocinilor şi al consiliilor de blagocini, epitropiilor şi al clerului [3]. Sfera de activitate a episcopului mai cuprindea: răspândirea şi consolidarea creştinismului, lupta cu mişcările sectare, construcţia bisericilor şi deschiderea mănăstirilor, numirea şi transferurile preoţilor în parohii, supravegherea vieţii acestora. Poziţia arhiereului în eparhie putea fi comparată cu cea a guvernatorului în gubernie. Deosebirea dintre aceştia consta în aceea că arhiereul, din punct de vedere juridic, nu era membru al consistoriului, în timp ce guvernatorul, deşi nu era obligat să fie prezent în organele administraţiei guberniale, prezida personal în cazurile când considera oportun.

Arhiepiscopii, împreună cu mitropoliţii din Peterburg, Moscova, Kiev, purtau titlul „Înaltpreasfinţitul", iar episcopii – „Preasfinţitul". În general, toţi episcopii aveau semne distinctive de titlu arhieresc – mitră, panaghie, sacos, omofor, orleţ; catedră în catedrala eparhială [4].

La 27 martie 1841, a fost adoptat Regulamentul consistoriilor duhovniceşti, care reglementa administrarea vieţii eparhiale. După editarea regulamentului, unele articole au suferit schimbări şi completări, în scopul de a fi pus în acord cu ultimele legiferări. În 1883, a intrat în vigoare Regulamentul modificat şi completat, care a reglementat viaţa eparhială în Basarabia până la Unire. Conform art.1, Consistoriul Duhovnicesc era instituţia oficială, prin care, sub autoritatea nemijlocită a Episcopului eparhial, se făcea „administrarea şi judecata duhovnicească în o anumită parte a Bisericiii Ortodoxe Ruse, care se numeşte eparhie" [5]. Episcopul eparhial, împreună cu Consistoriul Duhovnicesc, depindeau de Sfântul Sinod, ale căror ordine erau obligatorii. Nici una dintre alte instituţii oficiale sau autorităţi nu putea să intervină direct în activitatea sinodală sau să împiedice hotărârile şi dispoziţiile Sfântului Sinod. Directivele Sf. Sinod se adresau episcopului şi de la acesta – Consistoriului. Dacă în eparhie lipsea episcopul, aceste directive erau adresate episcopului-vicar;

în absența acestuia – Consistoriului [6]. Acest organ era alcătuit din 5 persoane, numite de Sinod la propunerea episcopului. Hotărârile Consistoriului, aprobate de episcop, erau executate de cancelarie. Secretarul era resposabil de cancelaria Consistoriului, împărțită în patru servicii: administrativ, economic, metrical şi tribunalul [7]. Autoritățile eparhiale prezentau anual dări de seamă Sf. Sinod despre situația din eparhie. Dările de seamă erau alcătuite după un anumit model, cuprinzând informații despre organizarea şi starea administrației, vizitele canonice episcopale, mănăstirile, bisericile, clerul, păstoriții, catehizații, diferite observații, şcoli, date generale despre starea eparhiei. Pe lângă dările de seamă, ce urmau a fi prezentate până la 1 aprilie, Sinodul solicita episcopului date despre cei convertiți la Biserica Ortodoxă, despre clerul monahal, despre stareții şi staretele mănăstirilor, despre cei născuți, cununați, decedați etc.

Regulamentul stabilea structura executivă, subordonată autorității eparhiale; aceasta era reprezentată de blagocini, stareți, deputați, judecători de instrucție, curatela eparhială. Blagocinii superiori aveau în competența lor supravegherea problemelor administrative şi economice [8]. Ei erau intermediari între cler şi autoritățile eparhiale; prin blagocinii locali ei transmiteau clericilor dispozițiile stăpânirii eparhiale. Blagocinii superiori verificau documentația bisericească, paşapoartele preoților şi călugărilor, efectuau anchete etc. În 1859, serviciul blagocinilor superiori a fost desființat.

Instrucția despre datoriile şi obligațiile blagocinilor a fost modificată de mai multe ori. Ultima modificare a fost efectuată în 1894. Regulamentul Consistoriilor, prin art.63, prevedea numirea blagocinilor de către episcop, iar din 1906 aceştia erau aleşi de congresele circumscripțiilor. Blagocinii erau responsabili de urbanistica bisericilor, organizarea lăcaşelor sfinte, înzestrarea suficientă cu obiecte şi cărți de cult, menținerea curățeniei în clopotnițe şi cimitire, de comportamentul preoților şi al familiilor acestora.

Fondurile folosite de Consistoriu pentru remunerarea episcopului vicar, construcția bisericilor, susținerea societăților de caritate, a şcolilor eparhiale-bisericeşti nu erau supuse reviziei şi controlului de stat, gestionarea lor fiind prezentată anual prin darea de seamă [9].

După înființare, pe lângă cârmuirea eparhială, s-au constituit şi alte organe auxiliare autorității eparhiale. Astfel, în 1823 a fost creată instituția de binefacere Epitropia preoțimii ortodoxe din Basarabia care avea scopul de a acorda ajutor preoților săraci şi bătrâni, copiilor bolnavi din tagma clericilor. Consecințele dezastruoase ale Războiului Crimeii (1853-1856) au determinat evoluția ulterioară a Rusiei, impunând autocrația țaristă să inițieze reforme şi în domeniul ecleziastic. Una dintre cele mai importante a fost înființarea congreselor eparhiale, care aveau menirea de a ridica autoritatea preoțimii, prin participarea ei mai activă la viața bisericească şi introducerea principiului eligibilității preoților în diferite funcții administrative. Hotărârile congreselor urmau să fie aprobate de chiriarh, după care acestea deveneau obligatorii pentru clericii şi bisericile eparhiei. Materialele congreselor erau tipărite în revista eparhială bisericească; ele au apărut şi în volume aparte, care erau trimise la toate instituțiile şi parohiile.

Menționăm că structura administrației bisericeşti din eparhia Chişinăului (chiriarh, vicar, consistoriu, blagocin, consiliul blagocinilor, congres eparhial, Comitetul eparhial şcolar, epitropie eparhială) era similară eparhiilor din Imperiul Rus: eparhia Donului, Kaluga, Blagoveşcensk, Volânia etc.

În 1865 în eparhiile, care puteau indica surse locale pentru întreținere, a fost instituit vicariatul. Episcopul era învestit ca vicar în oraşul unde se înființa vicariatul. Aceasta însă nu însemna că el avea în administrarea sa oraşul şi județul respectiv. La 16 octombrie 1882 a fost reînființat vicariatul de Akkerman, în această funcție fiind numit episcopul Augustin Guleanski. Acesta a condus activitatea eparhiei până la 30 septembrie 1887, fiind succedat de Arkadie (Aleksie Filonov), care şi-a exercitat funcțiile până la 12 octombrie 1907 [10]. Vicariatul acestuia a durat cinci episcopate: Serghie (1882-1891), Isaakie (1981-1892), Neofit (1892-1898), Iakov (1898-1904), Vladimir (1904-1908) [11]. Reînființarea vicariatului a fost determinată de lipsa temporară din funcție a arhiepiscopului Serghie în noua eparhie, de aceea era nevoie de un arhiereu care trebuia să-l înlocuiască pe arhiepiscop. Arhiepiscopul Serghie a alcătuit o instrucție, conform căreia administrarea eparhiei şi a instituțiilor de învățământ bisericesc era înfăptuită de arhiepiscop şi de vicarul de Akkerman [12]. Conform dispoziției arhiepiscopului Serghie, în eparhia Chişinăului, a fost înființat Consiliul Şcolar Eparhial, condus de episcopul vicar şi de revizorul eparhial. Membrii consiliului erau aleşi de episcop din rândurile clerului şi ale laicilor. Acesta executa dispozițiile chiriarhului; era responsabil de distribuirea cărților şi manualelor, de alocarea mijloacelor pentru susținerea şcolilor bisericeşti-eparhiale; cerceta circumstanțele închiderii unor şcoli; supraveghea procesul de studii [13]. Hotărârile Consiliului Şcolar Eparhial intrau în vigoare după aprobarea episcopului, fiind obligatorii pentru toate filialele județene. În fiecare județ exista

câte un Consiliu local, având structura Consiliului Şcolar Eparhial, care dirija procesul de studii la nivel județean [14].

În perioada arhiepiscopului Isaakie, vicarul a avut prerogative mai largi. În absența arhiepiscopului, vicarul „aproba toate jurnalele instituțiilor duhovniceşti, primea cereri şi toată corespondența adresată preasfințitului Isaakie, cu excepția scrisorilor particulare şi a plicurilor cu bani" [15]. Sfântul Sinod susținea material vizitele episcopului la bisericile eparhiale, după care chiriarhul alcătuia o dare de seamă, pe care o expedia Sinodului. Astfel, arhiepiscopul Isaakie a primit de la Sinod 200 de ruble, pentru vizita sa în eparhie, din 1891 [16]. Deoarece stabilirea funcțiilor nu era strict reglementată prin lege, atribuțiile vicarului depindeau de doleanțele episcopilor eparhioți. Arhiepiscopul Neofit, exponent al centralizării conducerii eparhiale, a redus sfera de activitate a vicarului, preluând spre soluționare unele dosare de care anterior se ocupa vicarul [17]. Episcopul Iakov (1898-1904) a acordat vicarului dreptul de a numi, a transfera, a demite cântăreți şi epitropi bisericeşti, admiterea fraților şi surorilor în mănăstiri şi retragerea acestora, după propria voință etc.

La 9 aprilie 1883 a intrat în vigoare noul Regulament cu privire la activitatea Consistoriului Duhovnicesc, care prevedea introducerea a încă două funcții de membri ai Consistoriului, ce urmau a fi plătite din fondurile locale. Creşterea numărului funcționarilor a determinat deputații congreselor eparhiale din anii 1895 şi 1898 să caute resurse financiare suplimentare pentru întreținerea acestora. Înființarea noilor posturi a contribuit la îmbunătățirea activității Consistoriului. După reparația clădirii Consistoriului, s-au îmbunătățit condițiile de muncă ale funcționarilor. În acest scop, Sfântul Sinod a eliberat suma de 8 960 de ruble, lucrările de reparație fiind efectuate de Andrei Stopanov, un comerciant din Chişinău [18].

Activitatea preoților din Basarabia era inspectată de protopopii de circumscripții, aleşi de clericii circumscripției respective pentru un termen de trei ani. În 1891, pe lângă cei 34 de protopopi bisericeşti, s-au numit doi protopopi pentru mănăstiri şi schituri.

Administrația locală în circumscripții era exercitată de 34 blagocini de circumscripții, care erau remunerați cu un salariu între 200 şi 300 de ruble din fondurile eparhiale. Ei erau obligați să prezinte dări de seamă despre bisericile din circumscripțiile lor la fiecare jumătate de an [19].

Arhiepiscopul Neofit a încercat să suprime dreptul de eligibilitate, subordonând activitatea preoțimii şi numind personal blagocinii, care trebuiau să se prezinte la Congresul din 1894.

În 1893 au fost stabilite noi reguli privind activitatea consiliilor protopopeşti. Eparhia Chişinăului era împărțită în 34 de protopopii [20]. Protopopii urmau să prezinte episcopului eparhiot raporturi asupra activității preoților şi mănăstirilor. Subliniem faptul că protopopii erau intermediari între autoritățile eparhiale şi cler. Ei primeau ordine de la autoritățile eparhiale şi verificau executarea lor. Protopopii se ocupau şi de perceperea sumelor de bani de la cler şi biserici pentru necesitățile eparhiei, expediindu-le ulterior, la fiecare jumătate de an, Consistoriului [21]. În scopul eficientizării activității lor, Congresul eparhial din 1903 a majorat salariul protopopilor de circumscripții până la 300 de ruble anual [22]. Consiliile protopopeşti au facilitat conducerea eparhială. Cu toate acestea, persista conducerea strict centralizată a eparhiei, protopopiile rămânând doar simple organe executive ale administrației eparhiale.

Un loc aparte în viața eparhială l-au avut congresele eparhiale. Ele au contribuit la familiarizarea preoților cu „obşteasca muncă solidară, la constituirea lor într-o anumită tagmă pe trainica temelie a unor anumite interese economice" [23]. Activitatea lor a schimbat relațiile dintre arhipăstori, care, până atunci, îşi exercitau puterea fără a fi dispuşi spre concesii. Preoțimea devenea din ce în ce mai activă la congrese, impunea propria voință în fața conducerii eparhiale. Un exemplu elocvent poate servi Congresul din 1882, care a hotărât trecerea Fabricii de lumânări sub administrarea preoțimii. Aceasta a influențat pozitiv viața bisericească din eparhie, a contribuit la sporirea rolului clerului în structura administrativă eparhială.

În această perioadă, Consistoriul Duhovnicesc a continuat să-şi exercite funcțiile ca organ administrativ. Biroul Economic al Consistoriului nu reuşea să ordoneze toată corespondența, de aceea, numărul membrilor titulari şi suprabugetari s-a majorat. Conform hotărârilor Congresului eparhial din 1903, membrii suprabugetari urmau să fie salarizați din resursele locale [24]. În baza acestei hotărâri, la 7 aprilie 1904, Alexandru Brăguță a fost numit al doilea membru suprabugetar al Consistoriului Duhovnicesc din Chişinău [25].

ÎPS Vladimir a administrat eparhia ca şi predecesorii săi, fiind ajutat de vicar. Drepturile acestuia au rămas neschimbate. În caz de absență a episcopului, Sf. Sinod încredința conducerea eparhiei vicarului. În 1907, vicarul Arkadie s-a pensionat, în locul lui fiind numit rectorul Seminarului Teologic din Pskov, arhimandritul Nicodim.

Consistoriul Duhovnicesc sprijinea activitatea arhiepiscopilor. Cancelaria Consistoriului era alcătuită din patru şefi de birou, un casier, un registrator, un arhivar, şase funcţionari de cancelarie şi 26 de copişti, numărul acestora variind din an în an [26]. Iată care era componenţa funcţionarilor din Consistoriu în 1910: protoiereul Spiridon Muranevici – 54 de ani, absolvent al Seminarului Teologic din Chişinău în 1878, membru al Consistoriului de la 1 septembrie 1890, cenzor al revistei „Luminătorul"; protoiereul Mihail Ceachir – 50 de ani, absolvent al Seminarului Teologic din Chişinău în 1881, membru al Consistoriului din 8 mai 1901, responsabil de cenzura cărţilor editate în limbile rusă şi găgăuză; preotul Alexandru Brăguţă – 42 de ani, absolvent al Seminarului Teologic în anul 1890, membru al Consistoriului din 17 noiembrie 1906; preotul E.Rjzanevici – 46 de ani, absolvent al Seminarului Teologic din Chişinău în 1885, în Consistoriu – din 8 februarie 1906 [27].

În fiecare protopopie exista câte un revizor eparhial, iar protopopii aveau unul sau doi asistenţi. Arhiereul numea protopopii, membrii sfatului protopopesc, ajutorii şi revizorii. Congresul eparhial din 1905 a intervenit pe lângă ÎPS Vladimir ca acesta să restabilească alegerea membrilor administraţiei bisericeşti locale: a protopopilor, a asistenţilor, a revizorilor eparhiali şi a membrilor sfatului protopopesc. ÎPS Vladimir a aprobat această iniţiativă prin rezoluţia sa cuprinsă în procesul-verbal nr.14 [28]. În februarie 1906 au avut loc alegerile în circumscripţiile protopopeşti, iar ulterior în toată eparhia. Conform hotărârii Sfântului Sinod din 11 ianuarie 1906, nr.320, arhiepiscopul avea dreptul să respingă persoana aleasă, dacă aceasta nu merita funcţia, în locul ei fiind ales alt candidat [29].

O schimbare importantă în administrarea eparhiei s-a înregistrat în 1909, când a fost instituit al doilea vicariat cu sediul în Ismail. Acest lucru a fost determinat de mai multe motive: 1) zona dată era locuită de adepţii sectei religioase de rit vechi – *staroobreadţî* [30] – care prezentau o ameninţare pentru ortodoxism; 2) se dorea o influenţă mai puternică pentru Biserica rusă în teritoriul anexat de la România în 1878 ş.a. Hirotonia arhimandrutului Gavriil ca episcop de Ismail a avut loc la Moscova, la 17 ianuarie 1910, în prezenţa lui Serafim, episcopul Chişinăului şi Hotinului [31]. Gavriil urma să controleze activitatea clerului din judeţul Ismail, să viziteze o parte din oraşele şi satele din judeţ, să verifice şcolile spirituale din Edineţ şi Ismail, să prezinte periodic dări de seamă arhiepiscopului [32].

O altă măsură care a schimbat administrarea eparhială a fost abrogarea principiului eligibilităţii blagocinilor, asistenţilor de blagocini şi judecătorilor de instrucţie duhovniceşti. În anii 70 ai secolului al XIX-lea, aceştia erau aleşi de clerul din fiecare circumscripţie. În anii 80, acest principiu a fost anulat, persoanele respective fiind numite de conducerea eparhială. În 1906, ÎPS Vladimir, cu acordul Sfântului Sinod, a reintrodus eligibilitatea blagocinilor, asistenţilor de blagocini şi judecătorilor de instrucţie duhovniceşti. În unele circumscripţii, alegerile se desfăşurau fără incidente, în altele erau însoţite de controverse, ceea ce afecta relaţiile cu enoriaşii. După înfrângerea revoluţiei ruse din 1905, în condiţiile reacţiunii politice, episcopul Serafim a intervenit prompt şi a suprimat dreptul preoţilor de a alege protopopii, însuşindu-şi dreptul de a-i numi personal. Astfel, protopopii, adică blagocinii, fiind numiţi de conducerea eparhială, deveneau promotorii intereselor chiriarhilor în eparhie. Pentru a controla şi mai mult activitatea protopopilor, Serafim a convocat blagocinii din eparhie şi le-a stabilit sfera lor de competenţă. Astfel, în administraţia eparhială s-a reinstaurat centralismul. Episcopul Serafim a preluat controlul asupra veniturilor eparhiale, „a repictat catedrala cu sfinţi ruşi, a impus mănăstirilor şi bisericilor diverse icoane şi moaşte de sfinţi ruşi" [33]. Sub presiunea evenimentelor din Rusia din 1905, ÎPS Serafim „a început a considera congresele eparhiale ca organ social-bisericesc, în atribuţia căruia se pun nu numai chestiuni de ordin cultural-economic, dar şi de ordin social-bisericesc şi chemat la conlucrare cu elementul laic" [34].

În 1910, adunarea blagocinilor din eparhie, cu asentimentul lui Serafim, a stabilit că rolul hotărâtor în consiliile şi congresele protopopeşti îi va aparţine protopopilor, care aveau menirea, pe lăngă activitatea administrativă, să conducă misiunea antischismatică, să ia măsuri faţă de preoţii neglijenţi, să se ocupe de parohienii cu vicii etc. În 1911 conducerea eparhială a încercat să mărească numărul de blagocini din eparhie, dar decizia adoptată în acest sens a fost amânată din motive financiare.

În perioada cârmuirii arhiepiscopilor Platon (20 martie 1914 - 5 decembrie 1915) şi Anastasie (10 decembrie 1915-1918) s-au împărţit funcţiile de administrare a eparhiei Chişinăului şi Hotinului cu episcopii-vicari: Gavriil Cepur, episcop de Akkerman şi Dionisie Sosnovski, episcop de Ismail. S-a menţinut fără schimbări şi sfera de activitate a Consistoriului. ÎPS Anastasie a venit cu iniţiativa să fie organizată o sală separată pentru petiţionari şi vizitatori [35].

Una dintre preocupările esenţiale ale instituţiilor administrative eparhiale a fost combaterea inochentismului. Despre aceasta s-a discutat la congresele eparhiale din 10 martie şi 7 iunie 1916 [36]. Preoţimea a fost îndemnată să muncească mai mult cu enoriaşii, să le ofere acea „hrană sufletească" care le-ar permite să deosebească adevărul de neadevăr.

Pentru a înviora activitatea bisericească din eparhie, la 14 iunie 1916, a fost convocată adunarea protopopilor din eparhie, la care ÎPS Anastasie a resolicitat delegaţii protopopiilor să fie mai activi în judeţe [37].

Revoluţia rusă din februarie 1917 a determinat anumite acţiuni de reformare a vieţii bisericeşti atât în guberniile centrale ale imperiului, cât şi la periferiile acestuia. În baza dispoziţiei Consistoriului Duhovnicesc din 29 martie 1917 nr.3983, în cadrul congreselor de circumscripţie, s-au ales reprezentanţii clerului şi mirenilor care urmau să participe la congresul eparhial [38]. Astfel, la Congresul eparhial din aprilie 1917 au participat, cu drept de vot, delegaţii clerului, reprezentanţii mirenilor din întreaga eparhie, delegaţii organizaţiilor obşteşti şi militare, delegaţii instituţiilor eparhiale şi chiar reprezentanţii sectanţilor. Administraţia protopopească a rămas aceeaşi, dar ÎPS Anastasie, în urma doleanţelor expuse în cadrul congresului extraordinar al clericilor şi mirenilor, a propus stabilirea alegerilor „protopopilor pe cercuri, a ajutorilor lor, a inspectorilor, duhovnicilor şi a misionarilor de cerc" la 4 mai 1917 [39]. Preoţii, diaconii şi cântăreţii, epitropii bisericeşti, loctiitorii din mireni aveau dreptul să participe la aceste alegeri, în care voturile erau secrete. Procesele-verbale cu rezultatele alegerilor urmau a fi înaintate chiriarhului, Comitetului Eparhial Executiv şi Consistoriului [40].

La Congresul din august 1917, pe lângă problemele legate de autonomia Bisericii basarabene, s-a discutat despre alegerea membrilor Consistoriului Duhovnicesc, membrilor Consiliului de Administrare, conducătorilor tuturor instituţiilor eparhiale. Preoţimea a ridicat problema acordării congresului dreptului de a controla Consistoriul Duhovnicesc. S-a discutat despre posibilitatea numirii de către Sfântul Sinod a celui de-al treilea vicar eparhial; în această funcţie a fost propus arhimandritul Gurie Grosu.

S-au produs unele modificări şi în organizarea teritorial-bisericească. La 19 mai 1917, în judeţul Bender, a fost alcătuită o nouă circumscripţie – a 4-a cu 8 sate din zona Comrat şi 2 sate din zona Cimişlia. Circumscripţia avea 13 biserici din piatră şi una din lemn, 3 dintre care erau în Comrat. Fiecare biserică avea câte o bibliotecă de literatură religioasă [41].

După 27 martie 1918, Anastasie s-a retras din scaunul arhiepiscopal, iar vicarul Gavriil a plecat în Serbia. Biserica Ortodoxă Română a trimis preoţimii din Basarabia o carte pastorală în care a fixat principiile de bază ale activităţii în cadrul Bisericii române. Prin legea din 5 mai 1925 a fost înfiinţată Mitropolia Basarabiei cu arhiepiscopia Chişinăului şi episcopia Cetăţii Albe – Ismail. Judeţele Hotin, Bălţi şi Soroca făceau parte din episcopia Hotinului, din cadrul Mitropoliei Bucovinei.

În concluzie, menţionăm că schimbările, ce se produceau în regimul politic al imperiului, frământările sociale, revoluţiile din 1905 şi din februarie 1917 au determinat evoluţia administrativă bisericească din Basarabia: administraţia eparhială avea o ierarhie bisericească centralizată, în conformitate cu structura ierarhiei bisericeşti imperiale. Activitatea administrativă a Bisericii basarabene era dirijată de Sfântul Sinod prin legi, directive, dispoziţii. Arhiepiscopul era desemnat de Sfântul Sinod şi aprobat de ţar. În eparhia sa el era conducătorul vicarilor, Consistoriului, blagocinilor şi al consiliilor de blagocini, epitropiilor şi al clerului. El avea prerogativa de a anula hotărârile preoţimii, dacă acestea veneau în contradicţie cu poziţia Sfântului Sinod sau a autorităţii bisericeşti eparhiale. Episcopul eparhial împreună cu Consistoriul Duhovnicesc, pe lângă administrare, se ocupau şi de judecata bisericească din eparhie. Atribuţiile vicarului depindeau de doleanţele arhiepiscopului. În anumite perioade, vicarii preluau corespondenţa adresată arhiereului, supravegheau admiterea fraţilor şi surorilor în mănăstiri şi retragerea acestora, numeau ori transferau cântăreţi şi epitropi bisericeşti etc. Activitatea blagocinilor se desfăşura în circumscripţii; ei rezolvau probleme de ordin local. Un rol important în administrarea vieţii bisericeşti eparhiale l-au avut congresele eparhiale, care soluţionau, prin hotărârile lor, problemele administrative din viaţa bisericească din Basarabia.

În general, administraţia bisericească din Basarabia a promovat ortodoxismul rus printre credincioşii săi, prin susţinerea acţiunilor autorităţilor ţariste şi bisericeşti. Ca urmare a acestor acţiuni, la rând cu alţi factori, o parte din credincioşi s-au îndepărtat de biserică, ceea ce a generat necesitatea unor schimbări esenţiale în activitatea bisericească din eparhie în perioada anilor 1917-1918.

Referințe:

1. Melchisedec. Chronica Huşilor şi a episcopiei cu aseminea numire.- Bucureşti: Tipografia C.A. Rosetti, 1869, p.150.
2. La 30 septembrie 1813 a fost înființată Dicasteria Chişinăului. În 1852 dicasteria a fost transformată în Consistoriu eparhial, atribuțiile căruia erau fixate în Regulamentul consistoriilor duhovniceşti, publicat în 1841.
3. Православная богословская энциклопедия / Издание под редакцией профессора А.П. Лопухина. Том V. Бесплатное приложение к духовному журналу «Странник» за 1904 год, 1904, p.450.
4. **Mitră** – acoperământ pentru cap, de formă sferică sau conică, bogat ornamentat, purtat de arhierei şi unii arhimandriți în timpul slujbei; **panaghie** – iconiță cu chipul Fecioarei Maria; **sacos** – veşmânt arhieresc de mătase, până la genunchi, ornamentat cu broderii şi pietre scumpe, cu mâneci largi, purtat peste stihar; **omofor** – veşmânt bisericesc ortodox, în forma unei eşarfe (brodate şi ornamentate), pe care arhiereul îl poartă pe umeri, peste sacos, în timpul slujbei religioase; **orleț** – covoraş rotund, cu înfățişarea unui vultur, care planează deasupra oraşului, pus sub picoarele arhiereului în timpul slujbei. Vulturul simboliza slujirea episcopului, care supraveghează eparhia.
5. Устав Консисторий // Полное Собрание Российской империи. Собрание третье. Том III. 1883. - Санкт-Петербург, 1886, с.111.
6. Ibidem, §357-358; p.154.
7. Ibidem, §283; p.146.
8. Pentru prima dată, numele „blagocin” este amintit în instrucția alcătuită de Patriarhul Adrian, în 1698, informație preluată din: Situația juridică a Bisericii basarabene. - Chişinău, 1924, p.30.
9. Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare –ANRM), F. 208, inv. 8, d.255, f. 1.
10. Berechet Ştefan, Arhiepiscopul Serghie şi activitatea lui în eparhia Chişinăului, 21 august 1882 - 12 ianuarie 1891, de I Parhomovici // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău. Vol.XV. - Chişinău: Editura eparhială, 1924, p.84.
11. Пархомович Иосиф. Преосвящённый епископ Аркадий // Труды Бессарабского Церковного историко-археологического общества. Том II. - Кишинёв, 1909, с.156.
12. Idem. Архиепископ Сергий и деятельность его в Кишинёвской епархии // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău. Vol.XV. - Chişinău: Tipografia Eparhială, 1924, p.20.
13. ANRM, F. 209, inv. 1, d.26, f.5.
14. Извлечение из отчёта о церковно-приходских школах и школах грамотности за 1888/1889 учебный год // КЕВ, №24, отдел официальный, 15 декабря, 1889, с.1053.
15. Parhomovici Iosif. Episcopul Isaachie şi activitatea sa în eparhia Chişinăului // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău. Vol.XVII. - Chişinău. Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1927, p.12.
16. ANRM, F. 208, inv. 2, dosar 303, f. 1 v.
17. Пархомович Иосиф. Архипасторское служение архиепископа Неофита Сергий бывшаго Кишинёвскаго и Хотинскаго // Труды Бессарабскаго Церковнаго Историко-Археологическаго общества. - Кишинёв: Епархиальная типография, 1920, с.42.
18. Parhomovici Iosif. Episcopul Iacov al Chişinăului (1898-1904) // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău Vol.XVIII. - Chişinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1928, p.18.
19. Berechet Ştefan. Arhiepiscopul Serghie şi activitatea lui în eparhia Chişinăului, 21 august 1882-12 ianuarie 1891, de I.Parhomovici // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău. - Vol.XV, - P.84.
20. Ibidem, p.19.
21. Ibidem, p.20.
22. Ibidem.
23. Popovschi Nicolae. Studii nouă asupra trecutului Basarabiei // Viața Romînească: Revistă literară şi științifică. Vol. LVIII. Anul XVI. Institutul de arte grafice şi Editura „Viața românească”. - Iaşi, 1924, p.90.
24. Журналы съезда депутатов духовенства Кишинёвской епархии, состоявшегося в месяце августе 1903 // КЕВ. - №18. - Отдел официальный, 15 сентября, журнал №11, с.477.
25. Правительственные распоряжения // КЕВ. - №9. - Отдел официальный, 1 мая 1904, с.154.
26. Parhomovici Iosif. Episcopul Vladimir al Chişinăului (1904-1908) // Revista Societății istorico-arheologice din Chişinău. Vol.XVIII. - Chişinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1928, p.153.
27. ANRM, F.208, inv. 3, d.4393, f.1.
28. Журналы съезда депутатов духовенства Кишинёвской епархии за 1905 год // КЕВ. - №24. - Отдел неофициальный. 15 декабря 1905. Приложение, журнал №14, с.25.
29. Определения Святейшего Синода // КЕВ. - №3. - Отдел официальный, 1 февраля 1906, с.24.
30. Începând cu anul 1905, când la 17 aprilie țarul emite manifestul despre principiile toleranței religioase, lipovenii, care erau numiți oficial de autoritățile țariste „rascolnici” – schismatici – primesc o nouă denumire – „staroobreadții”, adică credincioşii de rit vechi. Rascolul a apărut în Rusia la mijlocul secolului al XVII-lea după reforma bisericească, inițiată de patriarhul Nicon. El a început corectarea cărților bisericeşti în corespundere cu tradiția ortodoxă greacă.

31. Указ из Святейшего Правительствующего Синода Преосвященному Серафиму, Епископу Кишинёвскому и Хотинскому // КЕВ. - №3. - Отдел официальный, 17 января 1910, с.6.
32. Пархомович Андрей. Supliment la articolele. Преосвященные викарии Кишинёвской епархии şi Список ректоров и инспекторов Кишинёвской духовной семинарии // КЕВ. - №6. - Отдел неофициальный, 10 февраля 1913, с.252.
33. Purici Ştefan. Introducere în istoria Basarabiei. - Suceava: Editura Universităţii „Ştefan cel Mare", 2006, p.57.
34. Gheorghian P. Clerul din Basarabia în raportul lui juridic cu averile eparhiale // Luminătorul. - Nr.3. - Partea neoficială. - Tipografia Eparhială, 1 februarie 1925, p.11.
35. П.В.Г. Епархиальная хроника // КЕВ. - №8. - Отдел неофициальный, 26 февраля 1917, с.144.
36. Pahomovici Iosif. Scurtă schiţă istorică depre arhipăstorii Chişinăului şi Hotinului (1914-1917)..., p.66.
37. Епархиальная хроника // КЕВ. - №30. - Отдел неофициальный, 24 июля 1916, с.554.
38. ANRM, F.208, inv. 3, d. 5323, f.32 v.
39. Pahomovici Iosif. Scurtă schiţă istorică despre arhipăstorii Chişinăului şi Hotinului (1914-1917):Arhiepiscopul Platon şi Arhiepiscopul Anastasie // Revista Societăţii istorico-arheologice din Chişinău. - Vol.XIX. - Chişinău: Tipografia Eparhia „Cartea Românească", 1929, p.65.
40. От Высокопреосвященного Анастасия, Архиепископа Кишинёвского и Хотинского // КЕВ. - №18-19. - Отдел официальный, 7-14 мая, 1917, с.88.
41. ANRM, F. 208, inv.3, d.5381, f.16.

Prezentat la 29.04.2009

RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE RSS MOLDOVENEŞTI (1945-1955)

Ruslan ŞEVCENCO

LCŞ „Sociologia politicii"

The MSSR, till 1944, even it was called „state", and in the press from 1940-1941 even „confederal", it did not have its own Department of Foreign Affairs. After its creation in 1944, Moldova was ignored for a long time even by the delegations from the socialist countries. The first visit in the republic from abroad was just in 1950 – from Romania. There were some contacts with the representatives of this country till 1945. In that period (1945-1953), the representatives of Moldova visited only Romania, Spain and Great Britain.

Relațiile internaționale ale RSS Moldoveneşti în perioada sovietică reprezintă astăzi una dintre cele mai puțin cunoscute pagini ale istoriei contemporane. Deşi Ministerul Afacerilor Externe (MAE) al republicii în acea perioadă exista mai mult simbolic, decât realmente, aceste relații pot fi considerate concomitent şi destul de multilaterale. Se manifestau prin participarea tuturor păturilor populației – de la colhoznici până la Biroul CC al PCM, care exercita puterea supremă în republică. Aceste legături au fost destul de semnificative, relevate în sursele analizate în prezenta cercetare.

E de menționat că autorii sovietici aproape nu oferă atenție relațiilor internaționale ale republicii. Excepție, în acest sens, sunt lucrările lui V.Andruşceak [1], fragmentar găsim atestări la cunoscutul jurist A.Surilov [2] şi în monografia aceluiaşi A.Surilov, scrisă în coautorat cu N.Stratulat [3].

Toate aceste studii acordă o atenție fragmentară. Astfel scrierea lui V.Andruşceak reflectă numai anii 1970-1985, iar A.Surilov şi N.Stratulat investighează doar momentul creării Ministerului (pe atunci – Comisariatul Poporului) al Afacerilor Externe (1944), incluzând şi unele episoade ale activității acestuia în 1960-1965. În perioada postsovietică această temă a fost abordată în ciclul de articole, publicat de către autorul acestor rânduri în presa din Moldova sub pseudonimul „Victor Vasilache" [4] şi în articolul lui A.Cozma [5]. Investigând scrierile ştiințifice, în calitate de cercetător am observat că nimeni din autorii sus-numiți nu atenționează asupra relațiilor internaționale ale republicii în primul deceniu postbelic, căruia este consacrat acest articol.

Constituția RSS Moldoveneşti era adoptată la 10 februarie 1941 şi era în vigoare în toată perioada de cercetare până în 1978. RSSM se numea „stat socialist al muncitorilor şi țăranilor" (art.1), care în mod benevol s-a unit cu alte 15 republici unionale în URSS (art.13). În consecință, RSSM a delegat Uniunii Sovietice o parte din drepturile sale statale (art.13) [6]. În Constituție se menționa şi despre drepturile suverane ale republicii (ibidem). Bazându-se pe aticolele menționate ale Constituției, Biroul CC al PC (b) din Moldova a creat la 18 iunie 1941 funcția reprezentantului permanent al Sovietului Comisarilor Poporului (SCP) RSSM pe lângă SCP al URSS, numind în acest post pe C.Țurcan [7].

Lărgirea în continuare a împuternicirilor republicii a urmat în 1944. În urma ofensivei armatelor sovietice spre Occident, conducerea URSS intenționa să convingă aliații săi că republicile unionale sunt state independente, care dispun şi de propriile ministere de externe. De aceea, la 1 februarie 1944, la Sesiunea a X-a Sovietul Suprem al URSS a adoptat *Legea cu privire la acordarea republicilor unionale împuternicirilor în sfera relațiilor externe şi transformării în legătură cu aceasta a Comisariatului norodnic pentru afacerile externe din unional în cel unional-republican*, acordând republicilor împuterniciri în sfera relațiilor externe. La 23 februarie 1944, Biroul CC al PC (b) din Moldova, în baza acestei legi, a luat hotărârea „Cu privire la crearea Comisariatului norodnic pentru afacerile externe ale RSSM" şi a trimis-o în aceeaşi zi Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, care tot la 23 februarie 1944 a adoptat decretul respectiv [8]. În baza acestei hotărâri, Sesiunea a III-a a Sovietului Suprem al RSSM (2 decembrie 1944) a adoptat legea cu privire la crearea Comisariatului Poporului pentru afacerile externe ale republicii, în fruntea căruia a fost numit vicepreşedintele SCP al republicii G.Rudi [9].

Sesiunea a efectuat unele modificări în Constituția republicii: au fost introduse art.15b – republica are dreptul „să între în raporturi nemijlocite şi înțelegeri şi să facă schimb de înfățăşători diplomatici şi consulari", p."sci" – „stabileşte reprezentanțe ale RSS Moldoveneşti în raporturi internaționale"; în art.30 – p."i" – (Sovietul Suprem – *R.Ş.*) „numeşte şi recheamă înfățăşători diplomatici ai RSS Moldoveneşti în țările străine"; p. „k" – „primeşte gramotele de acreditare şi de rechemare ale înfățăşătorilor diplomatici ai țărilor străine,

acreditate pe lângă dânsul"; în art.43, p."z" (drepturile SCP – *R.Ş.*) – „înfăptuieşte conducerea în ramura raporturilor RSS Moldoveneşti cu ţările străine în corăspundere cu rânduiala stabilită tuturora de Uniunea RSS cu privire la raporturile reciproce ale republicilor Unionale cu statele străine" [10].

Se presupunea chiar că RSSM împreună cu alte republici are posibilitatea de a deveni membru-asociat al ONU, care atunci se afla în procesul creării. Dar Marea Britanie şi SUA au fost de acord cu includerea în lista membrilor viitoarei ONU numai a Ucrainei şi a Belarusiei, deoarece sunt republici care au suferit cel mai mult în timpul războiului [11]. Situaţia politică a Moldovei se agrava şi prin faptul că până în 1947 hotarul de vest al republicii cu România nu era legiferat la nivel internaţional. Definitiv frontiera a fost stabilită numai la 10 februarie 1947 prin Tratatul de Pace, semnat la Paris de către România cu foştii aliaţi din coaliţia anti-hitleristă. În art.1 al acestui tratat se menţiona: „Frontierele României, indicate în harta anexată Tratatului de faţă (Anexa I), vor fi cele care erau în fiinţă la 1 ianuarie 1941, cu excepţia frontierei româno-ungare, care este definită în art.2 al Tratatului de faţă. Frontiera sovieto-română este astfel fixată în conformitate cu Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 şi cu Acordul sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945" [12].

Prin aceasta, posibil, se explică lipsa aproape totală a relaţiilor internaţionale ale Moldovei în primii ani după război. În această situaţie, totuşi noi am stabilit un fapt interesant. Primul contact, care poate fi numit internaţional, are loc încă în timpul războiului. Înainte de începerea Operaţiunii de la Berlin (16 aprilie - 2 mai 1945) o aşa-zisă delegaţie a poporului moldovenesc (M.Poloz, R.Onica, M.Dieur) a plecat pe front şi a ajuns împreună cu armatele sovietice până în centrul oraşului Berlin, a vizitat spitale şi unităţi militare şi în a doua jumătate a lunii mai 1945 a revenit acasă [13].

Următoarea cunoştinţă cu reprezentanţii altei ţări, de data aceasta a ţării vecine – România, are loc numai peste 5 ani. La 28-30 august 1950 la Chişinău vine Ansamblul de cântec şi dans al Confederaţiei Generale al Muncii a României în frunte cu S.Eliad. Oaspeţii au fost întâlniţi de şeful Direcţiei Artelor al republicii A.Chirtoca, preşedintele Comitetului Republican al lucrătorilor de artă – S.Stratulat şi alţi reprezentanţi ai artelor. Membrii Ansamblului românesc au avut întâlniri cu Capela corală „Doina", cu Orchestra de instrumente populare, cu soliştii Filarmonicii republicane, cu colectivul artistic de amatori. La 28-29 august 1950 oaspeţii au dat concerte în sala Teatrului muzical-dramatic din Chişinău. În calitate de cadouri invitaţilor li s-a oferit de la lucrătorii de arte ai republicii costume naţionale şi opere ale compozitorilor moldoveni. La 30 august 1950, vizitând Moscova şi Leningrad, artiştii români au revenit în patrie [14].

În 1951 cântăreţul spaniol antifascist F.Cardona a vizitat oraşul Chişinău, susţinând mai multe concerte [15].

În ianuarie 1952 a avut loc o nouă vizită a maeştrilor români în artă. Orchestra de instrumente populare, care a avut deja concerte în alte oraşe ale URSS, a dăruit lucrătorilor de artă a Moldovei un complet mare de reviste literar-muzicale, o serie de reproducţii de tablouri ale celor mai buni pictori români; texte ale cântecelor populare, opere ale compozitorilor contemporani, materiale despre arta pictorilor revoluţionari Rozenthal şi Negulcea, care erau creatori ai şcolii progresive în pictura românească. Se preconiza ca şi colectivele de muzică ale Filarmonicii Moldoveneşti să organizeze în RSSM concerte de muzică populară românească [16].

Pe neaşteptate, ultimul contact internaţional al republicii atestat în perioada stalinistă a fost cu ţara capitalistă – Marea Britanie. La 28 august - 2 septembrie 1952 în Chişinău se afla delegaţia femeilor din Marea Britanie, condusă de G.Karling, invitată în URSS de către Comitetul antifascist al cetăţenilor sovietici. Membrii delegaţiei au luat cunoştinţă de locurile istorice ale Chişinăului, de întreprinderile, muzeele, instituţiile de învăţământ, cu arta muzicală şi coregrafică moldovenească, au vizitat sovhozul pomicol „M.Frunze" şi cooperativa agricolă „V.Lenin" din raionul Tiraspol [17]. Acesta constituie primul contact cu un stat capitalist.

În concluzie relevăm următoarele: până în 1944 RSSM (cu toate că se numea „stat", iar în presa din anii 1940-1941 apare chiar noţiunea „confederal" [18]) nu dispunea de departamentul propriu de afaceri externe. După crearea acestuia în februarie 1944, totuşi Moldova mult timp rămâne ignorată chiar şi de delegaţiile ţărilor socialiste. Prima vizită de peste hotare are loc tocmai în 1950 – din România. Până la 1953 au loc câteva contacte cu împuterniciţii Spaniei, Marii Britanii şi României. Cu toate că numarul vizitelor în republică în perioada stalinistă (1945-1953) era foarte mic, totuşi ele au pus bazele pentru deschiderea Moldovei spre lumea contemporană.

Referinţe:

1. Андрущак В. Молдавия в сотрудничестве Советского Союза с социалистическими странами. - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1981.- 320 с.; Он же. Молдавия в международных экономических и культурных связях Советского Союза (1971-1985 гг.). - Кишинев: Общество «Знание», 1986. - 23 с.

2. Сурилов А. История государства и права Молдавской ССР. - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1963. - 335 с.
3. Сурилов А., Стратулат Н. О национально-государственном самоопределении молдавского народа. - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1967. - 148 с.
4. Şevcenco R. Statutul internațional al Moldovei: aspecte istorico-juridice (1359-1991). - Chişinău: Pontos, 2007. - 112 p.; Nistor I., Nistor P. Relații internaționale. Lumea diplomației. Lumea conflictului // Materialele simpozionului internațional. - Iaşi, 3-4 decembrie 2008. - Iaşi: Editura PIM, 2009, p.274-296; Молдавские ведомости. Виктор Василаке. Цикл статей «О чем писали газеты» 2004-2005.
5. Cozma A. La originile diplomației Republicii Moldova: enunțarea problemei // Analele științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.III. - Chişinău: CE USM, 2003, p.192-196.
6. Вехи молдавской государственности / Координатор и научный редактор: В.Царанов. - Кишинев: SRL „Metrompaş”, 2000, с.106-107.
7. Şevcenco R. Statutul internațional..., p.70; Idem. Политическая система в Молдавской ССР (1940-1957). PONTES. Review of South East European Studies. III-IV. Chişinău: CE USM, 2009, p.176.
8. AOSP RM, F.51, inv.2, d.5, f.1-2, 5-6; Вехи...с.148-149; Сурилов А., Стратулат Н. Op. cit., p.136.
9. Şevcenco R. Statutul internațional..., p.71; Moldova Socialistă, 16 decembrie 1944.
10. Moldova Socialistă, 16 decembrie1944.
11. Cozma A. Op.cit, p.192.
12. Nistor I., Nistor P. Op. cit., p.289.
13. Советская Молдавия, 29 мая 1945.
14. Советская Молдавия, 29 августа, 1-2 сентября 1950.
15. Советская Молдавия, 24 мая 1953.
16. Ibidem, 22 января 1952.
17. Ibidem, 30 августа, 4 сентября 1952.
18. A se vedea, spre exemplu: Capitalele republicilor confederale // Moldova Soțialistă, 21 mai 1941.

Prezentat la 12.05.2009

STRUCTURA ŞI COMPONENŢA GUVERNULUI RSS MOLDOVENEŞTI (1953-1957)

Ruslan ŞEVCENCO

LCŞ „Sociologia politicii"

In this article is presented the evolution of party bodies of Government (the Council of Ministers) of the SSR of Moldova, during 1953-1957. It is analysed the structural change of these government bodies. It is presented the expansion of the authorization of the mentioned structure.

După moartea lui I.Stalin, în URSS se începe reformarea rapidă a ministerelor şi departamentelor existente. În cadrul procesului de descentralizare a puterii se începe acordarea treptată a noilor împuterniciri politice republicilor unionale. Acest proces se efectua sub un control strict al organelor de partid.

Perioada anilor 1953-1957, şi guvernul existent atunci, au fost destul de profund cercetate de savanţi atât în perioada sovietică, cât şi postsovietică. În perioada sovietică, acestei teme i-au fost consacrate lucrările juristului A.Surilov, scrise de autor atât personal [1], cât şi în colaborare cu N.Stratulat [2], care reflectă perioada mai largă de cercetare, incluzând anii 1917-1965. Au apărut şi lucrări generale, care reflectă aceste probleme – diferite ediţii ale istoriei RSSM [3] şi istoriei PCM [4].

După prăbuşirea URSS, în Moldova şi România au apărut multe studii ştiinţifice, care reflectă chestiunile, ridicate în lucrarea prezentă. Acestea sunt lucrările lui A.Smochină [5], R.Şevcenco [6], E.Şişcanu [7] şi monografiile lui L.Repida [8] şi grupului de autori din Moldova şi România în frunte cu I.Scurtu [9]. În aceasta perioadă, apar de sub tipar şi multe lucrări cu conţinut istoric general, consacrate dezvoltării sistemului politic al RSSM. Acestea sunt: culegerea textelor de Constituţii ale Moldovei [10], lucrările lui A.Moraru [11] şi ale grupului de autori în frunte cu D.Dragnev [12]; monografiile consacrate istoriei Moldovei, scrise de V.Stati [13] şi de grupul de autori condus de V.Ţaranov [14]; istoriei regiunii transnistriene a Moldovei, pregătite de colectivul de autori condus de D.Dragnev [15] şi lucrarea, editată de grupul de specialişti în domeniul administraţiei publice în frunte cu M.Platon, în care este analizată această perioadă [16]. Partea semnificativă a materialelor, consacrate perioadei cercetate, a fost stabilită în Arhiva Organizaţiilor social-politice (în continuare – AOSP RM).

În conformitate cu Constituţia RSSM, adoptată la 10 februarie 1941, Guvernul republicii dispunea de următoarele drepturi (stilul şi ortografia documentului se păstrează): „Articolu 41. de a... scoate hotărârile şi directivele pe temelia şi pentru împlinirea legilor Uniunii RSS şi a RSS Moldoveneşti, hotărârilor şi directivelor Sovietului Comisarilor Norodnişi a Uniunii RSS şi controlează împlinirea lor. Articolu 42. Hotărârile şi directivele Sovietului Comisarilor Norodnişi sânt îndătoritoare pentru împlinirea pe toată teritoria RSS Moldoveneşti. Articolu 43. Sovetu Comisarilor Norodnişi (din 26 martie 1946 – Sovietul Miniştrilor) a RSS Moldoveneşti: a) uneşte şi îndrumează lucru Comisarilor Norodnişi a RSS Moldoveneşti şi a altor aşezăminturi gospodăreşti şi culturale supuse lui; uneşte şi controlează lucru împuternişiţilor Comisariatelor Norodnişe unionale; b) măsuri pentru înfăptuirea planului gospodăriei norodnişe; c) e măsuri pentru înfăptuirea biudjetului de stat şi local în RSS Moldovenească; d) măsuri pentru garantarea rânduielii obşteşti, apărarea intereselor statului şi păzirea drepturilor şetăţenilor; e) conduşe şi controlează lucru comitetelor împlinitoare a Sovietelor orăşeneşti şi raionale a deputaţilor truditorilor; i) formează, dacă este trebuinţa, comitete speţiale şi Cârmuiri Glavnişe pe lângă Sovietu Comisarilor Norodnişi a RSS Moldoveneşti pentru treghile zâdirii gospodăreşti şi culturale. Articolu 44. Sovetu Comisarilor Norodnişi are drept să oprească hotărârile şi directivele Sovietelor orăşeneşti şi raionale a deputaţilor truditorilor, să anuleze hotărârile şi directivele comitetelor împlinitoare a Sovietelor orăşeneşti şi raionale a deputaţilor truditorilor" [17]. Este necesar de subliniat că toată activitatea Guvernului era condusă de Comitetul Central al PCM, care înainta principalele direcţii de lucru ale executivului [18].

Componenţa Guvernului republicii la 5 martie 1953 era următoarea: preşedintele (G.Rudi); vicepreşedinţii – N.Şciolokov, A.Melnic, M.Scurtul, G.Kvasov, restabilit în funcţia de viceprim-ministru; şi chiar F.Ilinski, care ocupa această funcţie încă în 1940-1941. Alte modificări în componenţa Guvernului nu au avut loc. Funcţii de miniştri au ocupat: G.Ceremisin (preşedintele Comitetului de Stat pentru planificare); miniştrii – transportului auto (I.Minin); securităţii statului (I.Mordoveţ); afacerilor interne (P.Kulik); controlului de stat

(S.Efimov); construcțiilor civile şi de locuințe (G.Skulski); sănătății (M.Homutov); gospodăriei comunale (T.Troian); industriei uşoare (M.Diomin); industriei locale (E.Atamanenko); industriei forestiere (G.Filippov); gospodăriei forestiere (S.Mokrițki); industriei de producere a cărnii şi laptelui (A.Sidorov); industriei alimentare (Ch.Țurcan); învățământului (A.Crăciun); agriculturii (F.Coval); comerțului (P.Beleaev); asigurării sociale (G.Chiriac); finanțelor (A.Diordița); justiției (V.Bondarenko); preşedintele Comitetului pentru problemele instituțiilor de iluminare culturală (A.Oleinic); şeful Direcției Artelor (A.Chirtoca) [19]. O bună parte dintre ei – I.Minin, P.Kulik, S.Efimov, E.Atamanenko, S.Mokrițki, A.Crăciun, P.Beleaev, Gh.Chiriac au fost numiți chiar în ultimii ani (1951-1952) şi nu aveau experiență la noile locuri de muncă [20].

Funcționarii unionali de rang înalt, înaintați de Stalin, nu erau satisfăcuți de situația politică în URSS, creată în perioadă postbelică. Ca urmare, unii dintre ei, care intrau în cercurile cele mai apropiate de Stalin (N.Hruşciov, Gh.Malenkov, N.Bulganin, ministrul securității URSS S.Ignatiev) au organizat un complot împotriva lui, care a dus la moartea lui Stalin la 5 martie 1953 din cauza otravei de proveniență necunoscută. Şedința CC, Prezidiului Sovietului Suprem, Consiliului de Miniştri al URSS, care s-a început cu o oră înainte de moartea conducătorului sovietic, a eliberat pe I.Stalin (care încă era viu) din funcția de preşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS şi radical au schimbat structura politică a Uniunii Sovietice [21].

Transformările aveau un caracter „unificator” – dintr-o mulțime de ministere şi departamente se forma una singură. Scopul declarat a fost lichidarea structurilor birocratice excesive. În baza Legii Sovietului Suprem al URSS din 15 martie 1953, hotărârii Biroului CC al PCM (cuvântul „bolşevicilor” a fost exclus din denumirea partidului la Congresul al XIX-lea din octombrie 1952) din 17 martie 1953 şi hotărârii Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 18 aprilie 1953 Ministerul securității statului a intrat în componența Ministerului afacerilor interne. Ministerul militar al RSSM s-a transformat în Ministerul apărării. Ministerul agriculturii, Minisrul gospodăriei forestiere; Direcția principală de creştere a bumbacului; Aparatul împuternicitului Ministerului Furnizărilor URSS în RSSM; Direcția de construcții săteşti şi colhoznice pe lângă Consiliul de Miniştri; Direcția de gospodării vânătoreşti; Direcția Generală a gospodăriei apelor pe lângă Consiliul de Miniştri au fost unite în cadrul Ministerului agriculturii. Direcția de cinematografie, Direcția de cultură; Comitetul instituțiilor de iluminare culturală; Comitetul de radioinformații; Direcția rezervelor de muncă; Direcția industriei poligrafice, editurilor şi comerțului de cărți au intrat în componența Ministerului culturii. Ministerul industriei uşoare, Ministerul industriei de producere a cărnii şi laptelui au fost unite în Ministerul industriei uşoare şi alimentare. Ministerul industriei forestiere a fost transformat în Ministerul industriei forestiere şi de producere a hârtiei. Comitetul pentru educația fizică a fost lichidat, iar funcțiile lui au fost oferite Ministerului sănătății. Arbitrajul de stat a fost inclus în cadrul Ministerului justiției. În funcția de miniştri au fost numiți: F.Coval (agriculturii); A.Lazarev (culturii); G.Filippov (industriei forestiere şi de producere a hârtiei); C.Țurcan (industriei uşoare şi alimentare) [22]. Noul viceprim-ministru încă la 1 aprilie 1953 a devenit P.Usik [23]. În iulie 1953 au loc vreo câteva remanieri – ministrul justiției în locul lui V.Bondarenko devine moldoveanul F.Albu, se numeşte şi noul preşedinte al Judecătoriei Supreme – L.Cazanac [24].

În iunie 1953, în cadrul aceleiaşi campanii pentru „simplificarea” structurii politice, au fost lichidate districtele, iar averea lor a fost predată Cârmuirilor de Afaceri ale CC al PCM şi Prezidiului Sovietului Suprem [25].

Paralel, după inerție, a continuat procesul de centralizare birocratică. La 10 august 1953 Ministerul gospodăriei comunale şi Ministerul construcțiilor civile şi de locuințe au fuzionat. La 16 septembrie 1953, Ministerul transportului auto a trecut din subordinea republicană în subordinea dublă, unional-republicană, iar la 28 decembrie 1953, acelaşi lucru s-a întâmplat cu Direcția Furnizărilor a Ministerului Agriculturii, care a fost separată de acest minister (cum era şi mai înainte), devenind minister independent [26].

A doua jumătate a anului 1953 este interesantă pentru cercetători prin faptul că în perioada menționată paralel cu centralizarea aveau loc procesele de descentralizare. La 26 octombrie 1953, în corespundere cu hotărârea Biroului CC al PCM din 1 septembrie 1953, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a creat Ministerul industriei produselor alimentare (C.Țurcan), în care s-a transformat fostul Minister al produselor alimentare. În aceeaşi zi, în baza deciziei Biroului CC al PCM din 16 septembrie 1953 Ministerul produselor alimentare a fost transformat din nou. De data aceasta din componența lui a ieşit Ministerul produselor industriale de larg consum (M.Diomin) [27]. În aceeaşi zi, Ministerul transportului auto devine Ministerul transportului auto şi drumurilor de şosea în frunte cu noul ministru, nu demult eliberat din funcția ministrului asigurării sociale, V.Damaskin [28].

În aceste zile mai au loc câteva remanieri de cadre. La 4 septembrie 1953 F.Ilinski a fost eliberat din funcția de vicepreşedinte al Guvernului, fiind pe neaşteptate înlocuit cu A.Forş. Ministru al învățământului în aceeaşi zi

în locul A.Crăciun, care în august 1953 devine vicepreşedintele Guvernului (a schimbat pe M.Scurtul), se numeşte A.Baranovski [29].

În istoria Puterii executive din Moldova anul 1954 poate intra în istorie ca „anul separărilor". Deja în martie 1954 Ministerul afacerilor interne a fost separat. Au fost formate Comitetul Securităţii Statului (preşedintele I.Mordoveţ – din 5 mai 1954) şi Ministerul Afacerilor Interne (ministru – P.Kulik) [30]. La 3 mai 1954, Ministerul industriei de prelucrare a lemnului şi producerii hârtiei (fostul minister al industriei forestiere) a devenit Ministerul industriei prelucrării lemnului [31].

Având în vedere, că Ministerul industriei alimentare rămânea un monstru cu puţină eficacitate, care nu poate stimula activitatea propriilor direcţii, în 1954 a continuat procesul împărţirii lui. Pentru „creşterea volumului de producţie şi îmbunătăţirea calităţii" produselor din lapte şi carne, Prezidiul Sovietului Suprem la 11 iunie 1954 a creat Ministerul industriei produselor laptelui şi a cărnii, cu subordonare republicană. Ministru a devenit A.Sidorov [32]. Prin alt decret al acestui organ al Puterii legislative, din 30 iulie 1954, Ministerul gospodăriei comunale a fost divizat în Ministerul construcţiilor civile şi de locuinţe şi Ministerul gospodăriei comunale, ambele aflându-se în subordonare republicană, însă Ministerul construcţiilor civile şi de locuinţe imediat, la 14 septembrie 1954, în conformitate cu decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 4 august 1954, a fost din nou scos din subordinea republicană, transferat în subordinea unional-republicană şi numit Ministerul construcţiilor orăşeneşti şi săteşti în frunte cu G.Skulski. În funcţiile sale intrau proiectarea şi construcţia apartamentelor, şcolilor, spitalelor şi altor obiecte cu menire socială, staţiilor de maşini şi tractoare şi clădirilor pentru colhozuri [33]. La 21 septembrie 1954 are loc încă o numire importantă. Ministrul controlului de stat S.Efimov devine viceprim-ministru în locul lui A.Melnic, iar funcţia lui de ministru controlului de stat este preluată la 22 octombrie 1954 de L.Repida [34]. La 14 septembrie 1954 T.Troian revine în funcţia de ministru al gospodăriei comunale [35].

În legătură cu începerea de către Hruşciov a „luptei pentru ţelină", a apărut necesitatea acută în îndreptarea miilor de cetăţeni ai Moldovei peste hotarele republicii, în Kazahstan. Însă, asupra campaniei propagandistice pentru includerea populaţiei republicii în realizarea acestei idei hruşcioviste utopiste a influenţat faptul că în republică existau două organizaţii, care se ocupau cu acest lucru – secţia pentru strămutare a Ministerului agriculturii şi Direcţia pentru selecţia organizată a muncitorilor pe lângă Consiliul de Miniştri al RSSM. Prin hotărârea guvernului RSSM din 1 decembrie 1954, aceste structuri au fost unite în Direcţia principală pentru strămutare şi selecţia organizată a muncitorilor [36]. Totodată, însă, a fost creată organizaţia, care parţial dubla funcţiile celor lichidate – Direcţia principală a resurselor de muncă. Au fost restabilite Direcţia principală de gospodărie a apelor şi Comitetul pentru educaţia fizică şi sport (lichidate în 1953), subordonate RSSM [37].

În ajunul sesiunii Sovietului Suprem din martie 1955, care trebuia să aprobe noua componenţă a Guvernului, au fost demişi vicepreşedintele Guvernului A.Forş (26 februarie 1955), fiind înlocuit cu A.Diordiţa, eliberat pentru aceasta din funcţia ministrului finanţelor. Noul ministru al finanţelor a devenit V.Arpentiev, iar în postul de preşedinte al Comitetului de stat pentru planificare a revenit din nou, cu întrerupere mai mult de un deceniu, G.Antoseac [38]. La 25 martie 1955 G.Rudi din nou a demisionat în faţa Sovietului Suprem, dar la 26 martie a fost reaprobat în funcţie. Prima remaniere de cadre, care el a realizat-o după numirea în funcţie, a fost înlocuirea preşedintelui Comitetului Securităţii Statului I.Mordoveţ – noul preşedinte a devenit la 7 aprilie 1955 A.Prokopenko [39].

În 1955 politica contradictorie de transferare în subordinea republicilor a unor departamente şi luarea sub control unional a altora a continuat. Ministerul telecomunicaţiilor la 16 februarie 1955 a devenit unional-republican, prim-ministru a devenit N.Kardaşiov [40]. Iar la 4 mai 1955, prin hotărârea Consiliului de Miniştri al URSS, republicile au obţinut unele împuterniciri în sfera planificării (planificarea şi distribuirea tuturor tipurilor de mărfuri industriale şi elaborarea planurilor economice la o perspectivă îndelungată [41]. În acelaşi timp, Ministerul republican al mărfurilor industriale de larg consum la 27 octombrie 1955 s-a transformat în Ministerul industriei uşoare, având deja subordinea unional-republicană, condus de acelaşi M.Diomin [42].

În 1954-1955 au încetat existenţa câteva procuraturi raionale (Susleni, Chiperceni, Corneşti, Criuleni ş.a.) şi o parte din secţiile raionale ale Ministerului de Interne, ce, în viziunea autorilor sovietici, „a întărit supravegherea procurorilor şi a îmbunătăţit respectarea legislaţiei" [43].

În 1955 au apărut şi departamente noi sau restabilite din cele vechi – Ministerul industriei forestiere (10 decembrie 1955) – pentru dezvoltarea gospodăriei respective şi salvarea pădurilor (dar deja în 1956 existenţa acestui minister a fost considerată „exces birocratic" şi el a fost lichidat) şi Comitetul de Stat pentru problemele

construcțiilor şi arhitecturii (din 10 decembrie 1955, preşedintele din 5 ianuarie 1956 – vicepreşedintele Guvernului P.Usik) [44]. Acest departament avea sarcină deosebită. În conformitate cu cerințele lui Hruşciov de a înceta „excesele" perioadei staliniste în arhitectură, această structură trebuia să elaboreze proiectele clădirilor „mai convenabile, ieftine şi comode", camerele în care, ca rezultat al efectuării acestei politici, s-au micşorat considerabil. Acelaşi lucru s-a întâmplat cu şcolile, spitalele ş.a. [45]. Acelaşi scop de „simplificare" este observat şi în procesul de lucru al Consiliului de Miniştri. La 25 mai 1955, Guvernul republicii a luat hotărârea „Cu privire la organizarea activității Consiliului de Miniştri", în care miniştrilor li s-a cerut să fie luate hotărâri clare, concrete şi scurte şi să nu expedieze în Consiliul de Miniştri memorii cu probleme neesențiale [46].

În 1956, în conformitate cu hotărârile Congresului al XX-lea al PCUS, a continuat cotitura treptată în direcția acordării mai multor drepturi republicilor, acest proces se face mai consecvent. Pentru realizarea acestui scop, conducerea hruşciovistă a efectuat o măsură neordinară, lichidând Ministerele unionale ale transportului auto şi drumurilor de şosea (acest minister intră din 15 iunie 1956 în subordinea republicană exclusivă) şi al justiției (în locul ultimului a apărut Comisia juridică). Funcțiile ambelor ministere au fost preluate de ministerele republicane respective (15 iunie 1956). Special pentru realizarea acestei idei a fost creat Ministerul republican de transportul auto şi drumurilor de şosea [47]. La 29 iunie 1956 a fost lichidat încă un minister – al gospodăriei forestiere [48]. Suplimentar la cele menționate, în mai 1956 a fost divizată Calea ferată de sud-vest, iar din partea ei moldovenească a fost formată Direcția moldovenească a căilor ferate, care includea 8 servicii, 8 secții, 9 sectoare şi 400 colaboratori [49]. La 10 martie 1956, a fost lichidată funcția împuternicitului Ministerului Furnizărilor de Stat al URSS în RSSM cu aparatul lui [50].

Principala decizie a anului 1956, care a continuat să lărgească drepturile republicilor, a fost adoptată la 30 mai 1956 de către CC al PCUS şi Consiliul de Miniştri al URSS. În conformitate cu aceasta, în subordinea republicilor au fost transferate industria produselor alimentare, produselor laptelui şi a cărnii, piscicolă, a furnizărilor, industria uşoară, de textile, de construcții, pentru producerea hârtiei, pentru prelucrarea lemnului, protecției sănătății, transportului auto şi drumurilor de şosea, rețelele comerciale, alimentația publică şi flota fluvială. În subordinea unională au rămas întreprinderile pentru producerea cimentului, asbestului, materialelor sintetice, pieii, detaliilor maşinilor pentru industria alimentară, de producere a cărnii, laptelui şi industriei medicinale [51].

Totodată, regimul hruşciovist a întreprins un atac asupra întreprinzătorilor privați mici, ce nu se efectua chiar şi pe timpurile lui Stalin. Aceste întreprinderi au fost după război unite în cadrul cooperației meşteşugăreşti, în componența căreia ei au obținut o libertate relativă, inclusiv şi în sfera obținerii veniturilor. Însă omului apropiat al lui Hruşciov (care se afla cu el şi în relații de rudenie), prim-secretar al CC al PCM Z.Serdiuc, acest lucru i s-a părut periculos, pentru că, chipurile, ducea spre întărirea dispozițiilor „chiabureşti", apariția stratului de „capitalişti începători" ş.a. De aceea sub pretextul că multe dintre aceste întreprinderi – în domeniul prelucrării metalului, producerii materialelor cusute, de mobilă, alimentar ş.a. „au ajuns la un nivel înalt" de dezvoltare, „în scopul creşterii în continuare a producerii mărfurilor de larg consum, ridicării calității lor, reducerii prețului de cost, folosirii mai bune a capacităților şi întăririi specializării întreprinderilor", a fost efectuată, practic, a doua naționalizare. În aprilie 1956, CC al PCM şi Consiliul de Miniştri au decis să reorganizeze cooperația meşteşugărească. Ca rezultat, cele mai mari întreprinderi au fost transferate în subordinea ministerelor industriale, iar întreprinderile de comerț şi alimentației publice – în subordinea Ministerului comerțului şi Uniunii de consumatori din Moldova. În total, în industrie au fost transferate 46 cooperative de producție meşteşugăreşti [52].

În 1956, lista ministerelor s-a completat cu o structură. Având în vedere că în republică atunci lua amploare construcția locuințelor, împuternicirile Direcției principale a industriei materialelor de construcții, în această etapă, nu ajungeau pentru soluționarea problemelor, legate de asigurarea cu aceste materiale a construcțiilor. A apărut necesitatea dezvoltării acestui domeniu în baza resurselor proprii. De aceea Direcția susnumită a devenit Ministerul industriei materialelor de construcții cu subordonarea lui a tuturor întreprinderilor de producere a materialelor de construcții a Ministerului industriei locale şi Cooperației industriale. Hotărârea definitivă cu privire la crearea acestui minister şi numirea în funcție de conducător al acestuia a lui T.Troian a fost adoptată de Prezidiul Sovietului Suprem la 29 ianuarie 1957. Urmaşul lui în funcția de ministru al gospodăriei comunale, A.Deineko, a fost numit numai la 2 decembrie 1957 [53]. În afară de T.Troian, G.Rudi a numit în funcție de miniştri încă trei reprezentanți ai „gărzii interbelice" – G.Kvasov înlocuieşte pe A.Sidorov la 15 februarie 1956 în calitate de ministru al produselor lactate şi cărnoase, iar N.Cerneavski devine la

20 iunie 1957 preşedintele Comitetului tehnico-ştiinţific de Stat, iar preşedintele Comitetului de Stat pentru planificare G.Antoseac cumulează această funcţie din 12 septembrie 1957 cu funcţia de vicepreşedintele Guvernului [54]. Alt vicepreşedinte al Guvernului, S.Efimov, cumula funcţia sa din 26 octombrie 1957 cu postul de ministru al agriculturii (în locul lui F.Coval) [55]. Au fost înlocuiţi miniştri de interne (P.Kulik a cedat funcţia la 3 septembrie 1956 lui M.Romanov, care nu avea experienţă de lucru în organele de interne); la 6 septembrie 1956 a fost demis ministrul telecomunicaţiilor N.Kardaşiov, înlocuit cu A.Homenko; ministrul justiţiei în locul lui F.Albu, care a decedat la 15 iunie 1957, a fost numit la 10 septembrie 1957 L.Lungu [56]. (Seria de demisii a dus la 23 ianuarie 1958 şi la concedierea lui G.Rudi) [57].

Anul de cotitură în dezvoltarea sistemului politic al Moldovei a devenit 1957. Deja la 25 februarie 1957 Consiliul de Miniştri al URSS a acordat guvernelor republicane dreptul de a dispune de mijloacele alocate la construcţii capitale, achitarea salariilor, inclusiv a colaboratorilor Ministerelor afacerilor interne, sănătăţii, culturii etc.) şi dreptul de a stabili preţul la orice producţie, produsă de întreprinderile, aflate pe teritoriul republicii unionale şi în subordinea republicană. Prin această hotărâre, o parte din departamente a trecut în subordinea directă a Moldovei, ce parţial a lichidat sistemul ramural de conducere, creat de Stalin. În locul acesteia treptat apărea cea teritorială [58].

Sovietul Suprem al RSSM a obţinut în 1957 dreptul de a elabora planuri anuale de dezvoltare a republicii. În afara de aceasta, în conformitate cu Legea, adoptată la 11 februarie 1957 de către Sovietul Suprem al URSS, republicile unionale au obţinut dreptul de a elabora propria legislaţie şi a adopta coduri civile, penale şi procesual-penale proprii [59]. Aceste hotărâri în sfera juridică au fost completate cu „revoluţia" în sfera economică. Prin Legea din 7 iunie 1957 în Moldova s-a creat Raionul Economic Moldovenesc [60].

Aceste acte legislative au schimbat serios statutul RSSM în cadrul URSS şi au devenit începutul noii etape în dezvoltarea statutului politic al Moldovei. Ele au acordat republicii mai multă libertate în acţiuni din diferite domenii. De aceea anul 1957 a devenit cu adevărat anul de cotitură, de trecere de la sistemul stalinist de conducere la cel poststalinist.

Referinţe:

1. Сурилов А. Молдавская государственность в период строительства коммунизма. - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1962.- 124 с.; Idem. История государства и права Молдавской ССР (1917-1959). - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1963. - 335 с.
2. Сурилов А., Стратулат Н. О национально-государственном самоопределении молдавского народа. - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1967. - 148 с.
3. История РСС Молдовенешть. Вол. 2. - Кишинэу: Картя молдовеняскэ, 1970. - 875 р.; История РСС Молдовенешть: Дин челе май векь тимпурь пынэ ын зилеле ноастре / Редактор респонсабил В.Царанов. - Кишинэу: Штиинца, 1984. - 592 р.
4. История Партидулуй Комунист ал Молдовей / Кол. де ред. Д.Корнован ш.а. - Кишинэу: Картя молдовеняскэ, 1968. - 575 р.
5. Smochină A. Organele constituţionale ale Republicii Moldova în condiţiile regimului totalitar. - Chişinău: PRAG-3, 2001. - 192 p.
6. Şevcenco R. Statutul internaţional al Moldovei...; Idem. Viaţa politică în RSS Moldovenească (1944-1961). - Chişinău: Pontos, 2007. - 228 p.
7. Şişcanu E. Regimul totalitar bolşevic în RSS Moldovenească (1940-1952). - Chişinău: Civitas, 1997. - 100 p.
8. Репида Л. Суверенная Молдова. История и современность. - Кишинэу: ИПФ Центральная Типография, 2008. - 384 p.
9. Скурту И., Алмаш Д., Гошу А., Павелеску А., Ионицэ Г., Шишкану И., Енчу Н., Кожокару Г. История Бессарабии: От истоков до 1998 г. - Кишинэу: Культурное общество „Onisifor şi Octavian Ghibu", 2001. - 358 p.
10. Вехи молдавской государственности / Координатор В.Царанов. - Кишинэу: SRL „Metrompaş", 2000. - 327 c.
11. Moraru A. Istoria românilor. Basarabia şi Transnistria. 1812-1993. - Chişinău: AIWA, 1995. - 557 p.
12. История румын с древнейших времен до наших дней. - Кишинэу: Civitas, 2003. - 303 c.
13. Стати В. История Молдовы. - Кишинев: FEP „Tipografia Centrală", 2003. - 477 c.
14. История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней / Координатор В.Царанов. - Кишинэу: Elan Poligraf, 2002. - 360 c.
15. O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent. - Chişinău: Civitas, 2007. - 519 p.
16. Platon M., Roşca S., Roman A., Popescu T. Istoria administraţiei publice din Moldova. - Chişinău: Academia de Adminstrare Publică pe lângă Guvernul Republicii Moldova, 1999. - 472 p.

17. Вехи…, с.111.
18. De exemplu: Şevcenco R. Viața politică în RSS Moldovenească (1944-1961), p.108-123.
19. Советская Молдавия, 27, 29 марта 1951; 3 июня 1951; 16 марта, 15 апреля; 3 июня, 13 ноября, 12 декабря 1952.
20. Ibidem.
21. Зенькович Н. Тайны уходящего века-3. Лжесвидетельства. Фальсификации. Компромат. - Москва: ОЛМА-Пресс, 1999, с.88-143.
22. Сурилов А. История государства и права..., с.255; Şevcenco R. Viața..., p.115.
23. Советская Молдавия, 2 апреля 1953.
24. Советская Молдавия, 25 июля 1953.
25. AOSP RM. F.51, inv.12. d.41, f.52.
26. Сурилов А. История государства и права..., с.301; Şevcenco R. Statutul..., p.73; Советская Молдавия, 17 июня 1953, 6 сентября 1953; 1 января 1954, 15 мая 1954.
27. Сурилов А. История государства и права..., с.301-302; Şevcenco R. Viața..., p.115-116; Советская Молдавия, 27 октября, 1953.
28. Советская Молдавия, 18 сентября 1953.
29. Советская Молдавия, 6 августа, 6 сентября 1953.
30. Советская Молдавия, 15 мая 1954.
31. Ibidem.
32. Сурилов А. История государства и права..., с.302-303; Şevcenco R. Viața..., p.118; Советская Молдавия, 15 июля 1954.
33. Сурилов А. История государства и права..., с.302-303; Şevcenco R. Viața..., p.118; Советская Молдавия, 15 сентября 1954.
34. Советская Молдавия, 22 сентября, 23 октября 1954.
35. Советская Молдавия, 15 сентября 1954.
36. Сурилов А. История государства и права..., с.303; Şevcenco R. Viața..., p.118.
37. Şevcenco R. Viața..., p.109, 118.
38. Советская Молдавия, 27 марта 1955.
39. Советская Молдавия, 8 апреля 1955.
40. Советская Молдавия, 17 февраля 1955.
41. Şevcenco R. Viața..., p.109-110.
42. Сурилов А. История государства и права..., с.302-303; Şevcenco R. Viața..., p.110; Советская Молдавия, 28 октября 1955.
43. AOSP RM. F.51, inv.13, d.90, f.189-190; inv.14, d.43, f.91; История Молдавской ССР. Т.2. - Кишинев, 1968, с.622; Şevcenco R. Viața..., p.119.
44. Сурилов А. История государства и права..., с.304, 306; Şevcenco R. Viața..., p.122; Советская Молдавия, 2 февраля 1956.
45. Сурилов А. История государства и права..., с.304, 306; Şevcenco R. Viața..., p.122.
46. Сурилов А. История государства и права..., с.303.
47. Ibidem, p.305-306; Şevcenco R. Viața..., p.110-111; Советская Молдавия, 28 июля 1956.
48. Советская Молдавия, 28 июля 1956.
49. Şevcenco R. Viața..., p.110.
50. Ibidem, p.111.
51. AOSP RM. F.51, inv.15, d.70, f.106; d.74, f.90-91.
52. Сурилов А. История государства и права..., с.305.
53. Сурилов А. История государства и права..., с.306; Şevcenco R. Viața..., p.119; Советская Молдавия, 31 января, 3 декабря 1957.
54. Советская Молдавия, 28 июля 1956; 21 июня 1957, 14 сентября 1957.
55. Советская Молдавия, 26 октября, 1957.
56. Советская Молдавия, 21 марта, 16 июня, 11 сентября 1957.
57. Moldova Socialistă, 27 februarie 1958.
58. AOSP RM. F.51, inv.17, d.69, f.94; Шабалов А. Одиннадцатый удар товарища Сталина. - Бендеры: Полиграфист, 1997, с.109.
59. Şevcenco R. Viața..., p.114.
60. Сурилов А. История государства и права..., с.308-309.

Prezentat la 07.05.2009

DIVERSE ASPECTE ALE COLABORĂRILOR ACADEMICE ŞI ŞTIINȚIFICE DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ŞI ROMÂNIA (1991-2005)

Mariana ȚÎBULAC

Catedra Istoria Românilor

L'article se propose de montrer que la collaboration académique avec les institutions d'enseignement supérieur de Roumanie contribue à l'élaboration de nouveaux standards de formation professionnels et de standards curriculaires d'une importance internationale pour la République de Moldova.

După anul 1991, când Republica Moldova şi-a proclamat independența, România a fost prima țară care a recunoscut acest fapt şi nu mult timp după aceea a primit la studii în fiecare an un număr substanțial de tineri de peste Prut în baza unor Protocoale de colaborare în domeniul învățământului. Astfel, partea română şi-a manifestat disponibilitatea acordării de burse pentru tinerii din Republica Moldova, elaborând, în concordanță cu practicile internaționale, o procedură descentralizată, conform căreia candidații s-au putut înscrie direct la universitățile sau şcolile pe care doresc să le urmeze; au fost prevăzute trei centre (Iaşi, Suceava, Galați) pentru depunerea actelor de înscriere în învățământul universitar.

Guvernul de la Bucureşti a oferit basarabenilor pentru anul de studii 2002-2003 – 500 de locuri subvenționate de la buget, cu bursă în învățământul universitar de lungă şi de scurtă durată pentru absolvenții de liceu din Republica Moldova, cu diploma de bacalaureat. Universitățile din dreapta Prutului au mai oferit cetățenilor Republicii Moldova – 390 de locuri universitare cu plată. Pentru învățământul postuniversitar – 125 locuri cu bursă, dintre care 78 la masterat, 47 la doctorat. 125 locuri cu plată, iar alte 20 de burse vor fi oferite absolvenților de licee în limba română situate în raioanele de est ale Republicii Moldova care vor urma un an pregătitor la Universitatea din Bacău. De asemenea, Guvernul României a repartizat 180 de locuri cu bursă în extensiunile universitare româneşti de pe teritoriul Republicii Moldova [1].

Pentru anul de studii 2003-2004, partea română a continuat demersurile privind încheierea unui protocol de colaborare în domeniul învățământului, care să cuprindă şi activitatea extensiilor universitare româneşti. În liceele din dreapta Prutului au fost admişi 706 tineri din Republica Moldova, cu 6 mai mult decât prevedea oferta educațională a Ministerului Educației şi Tineretului din România. În acest an (2003), au fost depuse 1031 dosare [2].

Pentru anul de învățământ 2004/2005, partea română a oferit 1 950 burse de stat:

- 800 de locuri pentru învățământul preuniversitar;
- 1000 de locuri pentru învățământul universitar;
- 150 de locuri pentru învățământul postuniversitar.

Cele 800 de burse pentru învățământul preuniversitar au fost repartizate astfel: până la 635 burse pentru absolvenții clasei a IX-a cu examen de capacitate din Republica Moldova, promoția 2004 până la 65 burse pentru absolvenții clasei a VIII-a din România, promoția 2004, şi până la 100 burse pentru elevii cetățeni ai Republicii Moldova care au absolvit în 2004 clasele a IX-a, a X-a în liceele din România şi care au studiat fără bursă. Bursele au fost acordate în acest an de către Ministerul Educației şi Cercetării în baza mediilor anuale la absolvirea clasei a IX-a şi a X-a, comunicate de inspectoratele şcolare [3].

Ministerul Educației şi Cercetării de la Bucureşti, în persoana dr. Mircea Miclea, a semnat ordinul privind repartizarea pe universități a cifrei de şcolarizare şi metodologia de admitere la studii în România pentru anul de studii 2005-2006 a tinerilor moldoveni: au fost aprobate 1050 de locuri, dintre care 1000 de burse şi 50 fără taxe de şcolarizare. Cele 1000 de burse au fost repartizate în felul următor:

- 523 locuri pentru cei ce au absolvit un liceu din România;
- 477 locuri pentru deținătorii diplomelor de bacalaureat, promoția 2005 din Republica Moldova.

Primii au trecut admiterea ca şi cetățenii români, pe când absolvenții liceelor din Republica Moldova au fost înscrişi la studii în baza dosarului de concurs [4].

Procesul de tranziție al Republicii Moldova la economia de piață, declanşat după proclamarea independenței, se desfăşoară în condițiile unei acute crize social-economice şi cultural-educaționale.

Reforma învățământului superior începută în anii '90 s-a redus la introducerea unor schimbări și modificări parțiale care au avut deseori un caracter incoerent, neadecvat. Astfel, declarația de la Sorbona din 1998 și declarația de la Bologna – 1999 au introdus noi dezbateri privitor la abordarea culturală ca misiune a universităților europene [5]. Modernizarea curriculei învățământului superior din Republica Moldova în contextul Procesului Bologna este determinată de factori sociali, politici, economici și educaționali care reflectă relațiile dintre instituțiile de învățământ superior la nivel instituțional, interuniversitar și internațional.

Colaborarea cu instituțiile de învățământ superior din România va duce la elaborarea noilor standarde de formare profesională și standarde curriculare cu relevanță internațională. Se vor putea elabora standarde de calitate comparabile cu cele din țările europene, iar calitatea curriculei universitare va putea fi evaluată de piața profesională a diplomelor universitare internaționale [6]. Fără îndoială, cel mai important domeniu al colaborării, cu cele mai însemnate urmări în viitorul apropiat și în perspectivă, îl reprezintă domeniul învățământului. Din documentele studiate reiese clar recunoașterea calității învățământului superior românesc, care se constituie într-un exemplu pentru instituțiile de învățământ din Republica Moldova. Această afirmație se bazează pe cererile de material didactic românesc, prin schimburile de experiență, mai ales în domeniul economic și politic, de către instituțiile de învățământ din Republica Moldova, prin numărul mare de cereri de burse oferite, în limitele posibilului, de către instituțiile din România.

Deci, în contextul Procesului Bologna și al aderării României la Uniunea Europeană, introducerea dimensiunii europene, compatibilizarea curriculelor, apropierea de standardele universitare europene, promovarea criteriilor de calitate academică recunoscute pe plan internațional, mobilitatea academică constituie obiective prioritare ale educației atât în România, cât și în Republica Moldova.

Colaborarea Republicii Moldova cu România pe plan științific vizează atât domeniul științelor reale, cât și al celor umanistice. Sunt organizate un șir de simpozioane, conferințe, seminare, dezbateri, traninguri în care sunt implicați diverse cadre didactice, experți, academicieni, doctoranzi, studenți etc. De asemenea, au fost încheiate diverse Convenții între Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova și Uniunea Scriitorilor din România.

Spre exemplu, Laboratorul de Filosofie al Fundației Soros-Moldova a organizat în scopul familiarizării studențimii și intelectualității basarabene cu problemele filosofiei contemporane românești, unde au fost invitați cei mai prestigioși filosofi români contemporani de notorietate europeană, și anume: Neagu Djuvara, Alexandru Surdu, Andrei Marga, Victor Stoichiță, Sorin Vieru ș.a. La începutul anilor '90, Asociația Tinerilor Români din afara granițelor organizează un șir de conferințe cu genericul „Latinitatea nu se oprește la Prut". Conferințele date demarează pe parcursul mai multor ani în cadrul proiectului „Basarabia azi și mâine" în scopul de a da o abordare mai originală evenimentelor istorice arătând astfel că și Republica Moldova face parte din spațiul latin european. Colaborările științifice s-au desfășurat la Iași în incinta Universității „Al.Ioan Cuza". Tot aici s-au prezentat și rezultatele sondajului realizat pe cei 1000 de tineri din Republica Moldova și Bucovina aflați la studii în România [7].

Din 1995-2004 se desfășoară Concursul Internațional de Fizică al tinerilor români de pretutindeni „Ștefan Procopiu", organizator fiind Cercul profesorilor de fizică „Ștefan Procopiu", antrenându-se astfel o participare importantă a elevilor, studenților și profesorilor de fizică din România și din Republica Moldova (cu centrele deschise la: Chișinău, Bălți, Cahul, Criuleni).

Din 1998 până în 2004 au activat în relații culturale cu România și alte instituții educative ca: Concursul de Informatică „Otilia Cazimir" și Cercul profesorilor de chimie „Radu Cernătescu" desfășurat la Iași având ca participanți studenți și tinere cadre didactice din Republica Moldova, tot la Iași s-au mai desfășurat: Cercul de istorie „Nicolae Iorga" de la Școala „Alexandru Vlahuță" din Iași, Cercul studențesc de psihologie „Mirabilis", Cercul de creație „Micul Prinț", Concursul Internațional de creație literară „Veronica Micle", ediția a IX-a 2005 etc. [8].

Asociația ASTRA (Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român) Iași și Consiliul local Iași consideră că acest gen de proiecte educaționale a dat acces direct tinerilor basarabeni la ideile culturii europene, formându-le astfel o conștiință civică europeană.

Un rol deosebit l-a avut simpozionul internațional „Republica Moldova – în căutarea identității", organizat în colaborare cu Institutul de Istorie „A.D. Xenopol", care s-a desfășurat în perioada 8-11 octombrie 2001; la acest simpozion au participat istorici, sociologi, politologi și lingviști din România, Republica Moldova, Germania, Statele Unite ale Americii și Israel.

În perioada 22-24 noiembrie 2001, se desfăşoară lucrările Simpozionului „Eminescu-Şevcenko", care la invitaţia Societăţii culturale „Dunărea şi Marea" din Cahul (Republica Moldova), a luat parte o delegaţie formată din profesorul Areta Moşu, cercetătoarea Silvia Cifor, poetul Ion Cozmei şi un reporter de la Radio Iaşi. O altă manifestare, la care au participat în fiecare an delegaţii ale ASTREI Iaşi, este „Identitatea culturală a tuturor românilor", ce se desfăşoară, anual, la Timişoara.

În perioada 17-18 mai 2002, la Iaşi, Despărţământul „Mihail Kogălniceanu", în colaborare cu Institutul de Filologie Română „Al. Philippide", a organizat Simpozionul Internaţional intitulat „Identitatea limbii române în perspectiva globalizării".

În anul 2003, Despărţământul „Mihail Kogălniceanu" Iaşi şi Institutul de Filologie Română „Al. Philippide" au organizat un alt simpozion internaţional intitulat „Limba şi literatura română în spaţiul etnocultural daco-românesc şi în diasporă (15-18 mai 2003)" la care la fel au luat parte şi filologi din Republica Moldova. Tot aici enumerăm şi Simpozionul internaţional „Spaţiul lingvistic şi literar românesc din perspectiva integrării europene" organizat în zilele de 1 şi 2 octombrie 2004 de Despărţământul „Mihail Kogălniceanu" Iaşi şi Institutul de Filologie Română „Al. Philippide" al Academiei Române şi Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova [9].

La începutul anului 2005, doctoranda Ludmila Rotăraş a participat la Conferinţa ştiinţifică internaţională „Dimitrie Cantemir – umanist, gânditor şi om de ştiinţă – 330 de ani de la naştere", organizată de Universitatea Real-Umanistică din Cahul – Republica Moldova şi Despărţământul „Mihail Kogălniceanu" Iaşi, prezentând un vast material la această temă fiind intens apreciată de publicul român prezent.

Academia de Ştiinţe a Moldovei şi Academia Română au remarcat în 2005 diverse acorduri de colaborare ştiinţifică. Genul acestor conferinţe şi simpozioane din această perioadă are scopul de a contribui la afirmarea aderenţelor culturale româneşti şi la idealul „societăţii deschise" [10].

1	Acord de colaborare ştiinţifică între Academia de Ştiinţe a Moldovei şi Academia Română, Protocol la Acord	17.01.2005
2	Convenţie de colaborare tehnico-ştiinţifică între Academia de Ştiinţe Agricole şi Silvice „Gheorghe Ionescu-Şişeşti" din România şi AŞM	31.05.2005
3	Convenţie de colaborare tehnico-ştiinţifică pentru perioada 2006-2010 între Academia de Ştiinţe a Moldovei, Academia de Ştiinţe Agricole şi Silvice „Gheorghe Ionescu-Şişeşti" din România şi Academia de Ştiinţe Agricole a Ucrainei	17.11.2006

Revenind la începutul anilor 2000, amintim că la fiecare doi ani se desfăşoară Conferinţa internaţională de inginerie electrică şi energetică organizată de Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi" din Iaşi. Atrăgând o audienţă largă, formată din specialişti români, din Republica Moldova şi din străinătate, conferinţa are menirea unui schimb de experienţă atât în domeniul energetic, cât şi industrial. Tot aici putem aminti şi colaborarea moldo-română cu Universitatea „Constantin Brâncuşi" din Târgu-Jiu, România, care în anii 1992-2007, Facultatea de Inginerie a acestei Universităţi, a organizat un număr de 12 Conferinţe ştiinţifice cu participare internaţională prilejuind schimburi ştiinţifice atât cu cadre didactice din România, cât şi din Republica Moldova şi Bulgaria. De asemenea, pe parcursul anilor s-au organizat diferite Simpozioane pe tematici dintre cele mai diverse, abordându-se problematici concrete ale mediului industrial din aceste state.

Seria simpozioanelor internaţionale privind teoria şi practica reabilitării patrimoniului cultural organizat în România la Iaşi, Bucureşti, Cluj şi Suceava, a fost demarată în anul 1992 sub forma unui curs internaţional de specializare în domeniul protecţiei monumentelor istorice, devenind apoi din 1993 simpozion internaţional. Primele 10 ediţii au fost organizate anual, în 2001 luându-se decizia de a transforma manifestarea în bienală, toate simpozioanele desfăşurându-se pe o durată de 6-8 zile, de regulă în luna martie. Din 1994, prelegerile apar tipărite în volume, acestea fiind deosebit de apreciate de specialişti, conţinând majoritar informaţii de un înalt nivel ştiinţific, cu valoare teoretică şi practică.

Anul 1999 marchează apariţia volumului de prelegeri la data începerii conferinţei, iar din 2000, lucrările desfăşurate în plenul şi la mesele rotunde ale simpozionului pot fi urmărite în volumele complementare aduse în forma finală până la data ediţiei. Simpozioanele au purtat tematici diferite, dintre care putem enumera: „Curs de protecţie a monumentelor istorice" (1992), „Patrimoniul arhitectural de cult" (1998), „Protecţia ora-

şelor istorice" (2001), „Reabilitarea construcţiilor istorice, aspecte de compatibilitate" (2003), „Protecţia globală a oraşelor istorice"(2005) etc. Laboratoarele de cercetări existente în instituţiile academice ale Republicii Moldova, care îşi desfăşoară activitatea în parteneriat cu cele din România, sunt întreprinderi tehnologice cu capacităţi remarcabile capabile să elaboreze cunoştinţe directe din mediul academic şi din cercetarea ştiinţifică teoretică şi de bază, transformându-le treptat în aplicaţii utile progresului social. Pentru Republica Moldova, activităţile de acest gen sunt mereu cele mai esenţiale. Aceasta îi oferă sistemului productiv posibilitatea de a ţine piept concurenţei globale, precum şi de a cuceri pieţe noi de desfacere, tehnologia realizând producţii inovatoare şi ameliorându-le pe cele deja existente [11].

Activităţile culturale promovate în perioada anilor 1999-2005 au pus la dispoziţia cercetătorilor Republicii Moldova experienţa şi competenţele tehnologice româneşti prin acorduri şi colaborări strategice în aşa sectoare ca: activitatea editorială, productivitatea informaţională şi tehnologia aplicată în sectoarele securităţii, învăţământului, mediului şi sănătăţii, industriei, electronicii etc. Colaborarea pe linia cercetării a predispus acumularea cunoştinţelor utile în sfera producerii, a lărgit orizontul posibilelor cooperări cu România, întru apariţia şi dezvoltarea noilor inovaţii necesare pentru creşterea sistemului productiv, modern şi competitiv necesar la moment Republicii Moldova. Cultivarea şi implementarea cunoştinţelor şi tehnologiilor comune ale acestor două ţări sunt concentrate în mediul academic şi sunt structuri necesare în exprimarea atât a gradului de inteligenţă, cât şi în stimularea interacţiunii şi valorificării culturii unui stat.

Referinţe:

1. Elevi şi studenţi basarabeni puteţi trece Prutul // Jurnal de Chişinău, nr.140 din 9 august 2002, p.3.
2. Jurnal de Chişinău, 29 august 2003, p.16.
3. Admiterea 2004 în România // Jurnal de Chişinău, nr.294 din 2 iulie 2004, p.11.
4. Roibu N. România ne-a acordat 1050 de burse în universităţi // Timpul de dimineaţă, nr.29 din 22 iulie 2005, p.3.
5. Marga A. Legitimarea culturală a universităţii europene // Vatra, nr.424, iulie 2006, Târgu-Mureş, p.66-73.
6. Rusnac Gh., Muraru E., Guţu Vl. Învăţământul superior din Republica Moldova în contextul Procesului de la Bologna // Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale „Integrarea Europeană şi învăţământul universitar: aspecte filosofico-metodologice". - Chişinău: CEP USM, 2007, p.14-17.
7. Jomir E. Latinitatea nu se opreşte la Prut. Proiectul „Basarabia azi şi mâine" // www.cuzanet.ro
8. Concursul Internaţional de creaţie literară „Veronica Micle"…// Revista Română ASTRA – Despărţământul Mihail Kogalniceanu. - Iaşi. - An.XII. - Nr. 1(43), martie 2006, p.3.
9. Ibidem, p.3.
10. Bobână Gh. Conferinţele „Constantin Noica" la Chişinău // Literatura şi arta, nr.11 din 13 martie 1997, p.3.
11. Pîslaru V., Cara A. Învăţământul din Republica Moldova în perioada de tranziţie la societatea democratică // Destin românesc. - 2001. - Nr.4. - P.78-97.

Prezentat la 23.06.2009

CONSECINŢELE CONTRADICTORII ALE CONGRESULUI XX AL PCUS ÎN DOMENIUL ÎNVĂŢĂMÂNTULUI ISTORIC SUPERIOR DIN URSS

Adrian DOLGHI

Catedra Istorie Universală

This article is dedicated to the study of the XXth Congress of the CPSU consequence about higher historical education. Author comes to conclusion that the XXth Congress of the CPSU resolutions had contradictory consequence in science and education domain. Higher education activity depended on political stream of party leaders, science obtaining just a "restricted freedom". After 1956 the Soviet state continued the repressive policy toward inconvenient intelligentsia also history was passed over because it was not as necessary for soviet regime as physics and biology which brought the reduction of didactic staff in pedagogical Faculties (including historical). In didactic and student staff medium has prevail party leadership directives expectation regarding raised or investigated problems resolution.

Ştiinţa şi învăţământul istoric superior din statul sovietic, în perioada anilor 1956-1965, a suferit un ansamblu de transformări în ce priveşte conţinutul şi calitatea procesului ştiinţifico-didactic. Evenimentul ce urma să clarifice perspectivele dezvoltării nu doar a învăţământului şi ştiinţei istorice, dar şi a întregii societăţi sovietice, a fost Congresul XX al PCUS (Moscova, 14-25 februarie 1956). La Congres s-a dat citire bilanţului celui de-al cincilea cincinal, au fost aprobate directivele pentru cel de-al şaselea cincinal (1956-1960) şi a fost înaintată sarcina de *a ajunge şi întrece ţările capitaliste „în termene istorice scurte"* [1]. Cu referire la învăţământul superior, Congresul înainta drept sarcini: *îmbunătăţirea pe toate planurile a calităţii pregătirii specialiştilor pe baza legăturii strânse a învăţământului cu producţia, repartizarea corectă a instituţiilor de învăţământ superior pe ţară, apropierea lor de producţie* [2, p.3]. Congresul a mai considerat necesar *de a întări legătura instituţiilor de cercetare cu producţia, de a le concentra eforturile creative spre soluţionarea celor mai arzătoare probleme, de a ridica rolul ştiinţei în realizarea sarcinilor construcţiei comuniste* [3, p.3]. Directivele au provocat unele schimbări esenţiale în domeniul învăţământului superior în ansamblu în Uniunea Sovietică. Transformările ţin mai mult de modul de pregătire a specialiştilor, numărul de abiturienţi şi absolvenţi, structura şi conţinutul procesului de studii. Evenimentul ce urma să transforme societatea sovietică şi nemijlocit ştiinţa şi învăţământul istoric trebuia să aibă loc abia în ultima zi a Congresului. Pentru a pregăti delegaţii la Congres să asculte raportul lui Hruşciov şi pentru a se evita evoluţii nedorite ale evenimentelor, la 9 februarie 1956 Prezidiul CC al PCUS a decis să informeze delegaţii la congres despre *„documentele nepublicate ale lui V.I. Lenin",* expediindu-le: *Testamentul* şi *Scrisoarea cu privire la problema naţională* [4, p.352]. În aceeaşi zi, a fost numit drept raportor N.S. Hruşciov, [5p.352] iar la 13 februarie 1956 s-a decis de a desfăşura şedinţa din ultima zi, cu uşile închise [6].

În dimineaţa zilei de 25 februarie s-a desfăşurat şedinţa închisă a Congresului, la care N.S. Hruşciov a dat citire raportului *Cu privire la cultul personalităţii şi consecinţele sale*. Şedinţa nu a fost stenografiată, au fost fixate doar etapele desfăşurării şi hotărârea de la sfârşit. Hruşciov acuza pe Stalin de numeroase crime şi încălcări ale legilor, în abatere de la principiile leniniste a conducerii colective [7, p.353-379]. De asemenea, N. Hruşciov a prezentat *Testamentul politic* al lui V.I. Lenin, care se ţinea secret până la acel moment, şi analizându-l a pus începutul campaniei de reevaluare critică a activităţii lui Stalin. Au fost scoase la iveală dovezi ale fărădelegilor şi represiunilor în masă din perioada stalinistă, care au început să fie privite ca abatere de la „normele leniniste ale vieţii de partid şi stat". A fost declarat deschis despre greşelile lui Stalin în perioada de început al Războiului Germaniei împotriva URSS şi despre încălcarea principiilor leniniste cu privire la problema naţională [8, p.141-164]. În acelaşi timp, nu a fost atinsă esenţa sistemului comunist, iar multe acţiuni dure ale lui Stalin au fost aprobate şi justificate. Tendinţa de a reduce problema la particularităţile de caracter ale lui Stalin, a prezenta represiunile de masă drept întâmplare istorică se observă în raport (de asemenea, şi în Hotărârea CC ce a urmat după Congres, la 30 iunie 1956) [9, p.353-379]. După ce Hruşciov şi-a finisat Raportul, s-a hotărât ca dezbateri pe marginea lui să nu aibă loc. N.Bulganin a dat citire Proiectului de Hotărâre care a fost aprobat cu unanimitate de voturi. Prin Hotărârea Congresului XX se aproba conţinutul şi prevederile raportului CC al PCUS prezentat de N.S. Hruşciov şi ordona: *„CC al PCUS să întreprindă acţiuni*

ce ar asigura depăşirea totală a cultului personalităţii, străin marxism-leninismului, lichidarea urmărilor acestuia în toate domeniile lucrului de partid, stat şi ideologic, urmarea strictă a normelor vieţii de partid şi principiilor conducerii colective, elaborate de marele Lenin” [10, p.380].

De asemenea, la Congres s-a adoptat şi *Hotărârea cu privire la expedierea textului raportului organizaţiilor de partid fără publicarea acestuia în presă* [11]. La 1 martie 1956, textul raportului tipărit într-un tiraj de 1 mil. exemplare a fost expediat membrilor şi candidaţilor în membri ai Prezidiului, secretarilor CC al PCUS. În textul raportului expediat, au fost efectuate unele redactări: au fost făcute referinţe la operele lui K.Marx, F.Engels, V.I. Lenin şi la alte surse citate, precizate datele adoptării diferitelor documente, incluse abaterile raportorului de la textul iniţial al raportului, remarcată reacţia delegaţilor la conţinutul raportului. Peste patru zile, la 5 martie 1956, Prezidiul CC al PCUS a adoptat *Hotărârea cu privire cunoaşterea raportului tovarăşului N.S. Hruşciov „Cu privire la cultul personalităţii şi consecinţele sale”, rostit la Congresul XX al PCUS.* În această hotărâre, se menţiona: *„A propune comitetelor regionale şi Comitetelor Centrale ale Partidului Comunist din republicile unionale de a aduce la cunoştinţa tuturor comuniştilor şi comsomoliştilor de asemenea şi a celora fără apartenenţă de partid, funcţionarilor şi colhoznicilor raportul tov. N.S Hruşciov «Cu privire la cultul personalităţii şi consecinţele sale» rostit la Congresul XX al PCUS; A expedia raportul tov. Hruşciov organizaţiilor de partid cu sigla «ne destinat publicării», eliminând de pe broşură sigla «strict secret»”* [12]. Acest document de demascare, deosebit de cutezător pentru timpul său, în pofida caracterului său secret, a fost adus la cunoştinţă întregului partid, lucrătorilor aparatului de stat, activului organizaţiilor comsomoliste. Au luat cunoştinţă de el şi conducătorii delegaţiilor din străinătate. Apoi, a fost expediat preşedinţilor şi primilor secretari ai tuturor partidelor comuniste din lume [13, p.12]. Din acest moment, critica stalinismului şi a crimelor legate de acesta au devenit publice. Studierea şi propagarea raportului deja pe cale orală căpătase caracter de masă. A început o nouă etapă în istoria societăţii sovietice, în interacţiunea statului cu institutul social al învăţământului şi ştiinţei.

Raportul rostit de N.S. Hruşciov la 25 februarie 1956 a provocat impresii zguduitore asupra delegaţilor [14], dezbinând societatea sovietică în adepţi şi adversari ai acestuia. Demascarea cultului personalităţii a contribuit la evidenţierea lui Hruşciov din cercul „gardei vechi”, iar la Congresul XXII – a confirmat rolul său de frunte în conducerea partidului şi statului. Aceasta a fost o armă împotriva vechilor prieteni şi, totodată, adversari politici, ce nu recunoşteau rolul său de lider. Iniţiind campania „reabilitării” şi aruncând vina pe Stalin, Hruşciov tindea să preîntâmpine demascarea propriului rol în represiunile din anii ’30 [15, p.177]. Demascând cultul personalităţii, N.S. Hruşciov a rezolvat problema vinovăţiei sale pentru crimele săvârşite şi cea a luptei pentru putere, neavând intenţia de a se îndrepta serios şi consecvent pe calea destalinizării. Însă acţiunile primului secretar al CC au afectat întreaga structură a societăţii sovietice şi, în cele din urmă, a avut consecinţe negative pentru sine însuşi [16, p.457-461].

În URSS stalinişţii şi-au revenit repede după Congresul XX şi au început să promoveze o politică de revizuire a rezoluţiilor lui. Pentru cohorta stalinistă era necesar, pe de o parte, să slăbească impresiile în urma demascărilor, să micşoreze numărul acuzaţiilor, iar pe de altă parte, să evite acuzaţiile de complicitate şi coparticipare în crimele lui Stalin, la adresa lor. Astfel, Plenara CC al PCUS la 30 iunie 1956 a adoptat rezoluţia *Cu privire la depăşirea cultului personalităţii şi consecinţele sale* [17, p.199-218]. În această hotărâre, Stalin a fost numit *„teoretician şi organizator eminent”*, i se atribuiau meritele luptei cu opoziţia, a asigurării „victoriei socialismului” în URSS şi a dezvoltării mişcării comuniste internaţionale. El era învinuit doar de abuz de putere, care era, cum se menţionează în rezoluţie, *rezultatul trăsăturilor negative de caracter*. În rezoluţie se menţionează că deşi cultul personalităţii a frânat dezvoltarea societăţii sovietice, acesta nu a putut să schimbe caracterul orânduirii socialiste. Iar politica PCUS a fost corectă, întrucât exprima interesele poporului [18, p.199-218]. Rezoluţia a înlocuit deciziile Congresului XX şi a devenit baza ideologică principală a conformismului poststalinist [19, p.593-594].

Congresul XX al PCUS a anulat cultul personalităţii lui Stalin, a făcut o breşă în ideologia totalitară. Istoricii puteau deja să se îndoiască de corectitudinea principiilor expuse în *Cursul scurt*; dar sperau să găsească limitele libertăţii în deciziile Congresului, lipsa cărora stopa cercetările. Ca rezultat a apărut o altă situaţie în ştiinţa istorică – de confuzie şi de incertitudine. Istoricii se întrebau dacă libertatea este reală sau formală, care dintre tezele expuse în perioada precedentă trebuie să fie revizuite şi care să rămână intacte, vor urma iarăşi represiuni sau nu? etc.

Situaţia a fost „clarificată” prin articolul de fond al revistei „Voprosî istorii” publicat în luna martie imediat după Congres, cu titlul *Congresul XX şi sarcinile cercetărilor Istoriei Partidului.* Conţinutul acestui articol

depăşea limitele titlului. În realitate, se formulau noi direcţii de abordare în cercetarea istoriei. A fost declarată prioritatea caracterului ştiinţific [20, p.3-12]. În acelaşi timp, articolul era scris în spiritul respectării deciziilor de partid. Istoricii erau chemaţi să cerceteze istoria de pe principiile leninismului şi să revadă din punct de vedere critic principiile expuse în lucrarea *Istoria PC(b) din toată Uniunea. Curs scurt* a lui Stalin. Conform articolului sus-numit *„trăsătura principală a Congresului XX, care a fost unul din cele mai importante evenimente după moartea lui V.I. Lenin, este fidelitatea marxism-leninismului"* [21, p.3]. În continuare, se recunoştea drept corectă demistificarea cultului personalităţii, care conform articolului era cauza principală a greşelilor efectuate, şi care minimaliza rolul partidului şi al conducerii colective. *Corectitudinea politicii promovate de PCUS* şi *fidelitatea marxism-leninismului* erau noile postulate de la care istoricii trebuiau să-şi pornească investigaţiile.

Problemele dezvoltării societăţii, ale relaţiilor internaţionale, greşelile şi neajunsurile în activitatea ideologică şi propagandistică preluate şi expuse în articol deveneau sarcini pe care ştiinţa şi educaţia istorică trebuiau să le realizeze. Dacă planul general de dezvoltare a societăţii sovietice era de a creşte bunăstarea, şi dezvoltarea social-economică, atunci ştiinţa istorică, în acest context, trebuia să contribuie, la rând cu celelalte ramuri ale economiei naţionale, la realizarea acestui deziderat; Hruşciov a înaintat teza *coexistenţei paşnice* a sistemului socialist şi capitalist – de fundamentarea, argumentarea şi propagarea acestei teze trebuia să se ocupe ştiinţa şi învăţământul istoric. Articolul explică istoricilor care sunt obiectivele şi noul mod de abordare a istoriei. Limitele libertăţii, prin urmare, rămânea metodologia marxist-leninistă şi rezoluţiile Congresului. Sarcina majoră la zi a istoricilor era ca *„în activitatea ştiinţifică şi pedagogică să depăşească reminiscenţele cultului personalităţii, să reflecte veridic evenimentele, să restabilească tezele şi aprecierile leniniste şi să le dezvolte creativ"* [22, p.5].

Tezele raportului lui Hruşciov „descifrate" în articolul din „Voprosî istorii" au avut o influenţă considerabilă asupra istoriografiei sovietice. Noua politică de destalinizare şi de coexistenţă paşnică cu Occidentul cerea un nou fel de istoriografie, iar istoricilor li s-au fixat trei obiective contradictorii: a) A se confrunta cu scriitorii şi istoricii din Vest la nivel academic, ceea ce înainte de 1953 nu se făcea, argumentele din publicaţiile occidentale nefiind discutate în mod deschis de către savanţii sovietici; b) Istoricii trebuiau să restabilească credibilitatea istoriografiei – şi, prin urmare, credibilitatea Partidului Comunist – pentru publicul larg din Uniunea Sovietică. Această misiune a devenit şi mai impresionantă în 1961, atunci când Hruşciov a decis că Partidul Comunist ar trebui să fie, în continuare, un partid al întregii populaţii a Uniunii Sovietice şi că istoricii ar trebui să contribuie la crearea unui nou *„om sovietic";* c) De a cunoaşte şi scrie istoria adevărată, ceea ce, conform argumentelor oferite de Hruşciov, ar fi putut oferi conducerii partidului o informaţie preţioasă despre drumul cel mai bun către comunism [23, p.3-12]. Hruşciov dorea ca istoricii să creadă în propriile lor scrieri şi aprecia că interpretarea rutinară a declaraţiilor partidului nu mai era suficientă. Întrucât în articol s-au preluat un şir de expresii şi teze din raport, acestea după congres deveneau noi şabloane istoriografice.

În concluzie, autorul trasează clar limitele libertăţii de creaţie a istoricilor, menţionând: *„În URSS sunt suficiente cadre care, cu sentimentul înalt al responsabilităţii de partid, lucrează spre realizarea noilor sarcini. Este necesar de a ajuta cadrele să depăşească cultul personalităţii, buchereala şi dogmatismul şi să-şi construiască lucrul său pe baza marxismului-creativ; Istoricii sovietici îşi reorganizează activitatea lor în lumina rezoluţiilor Congresului XX"*. În situaţia de după Congres, când istoricii practic nu ştiau cum să-şi desfăşoare activitatea în continuare, această expresie suna drept o indicaţie „salvatoare" din situaţia dificilă, întrucât necunoaşterea limitelor şi aerul libertăţii ce se resimţea puteau avea urmări fatale pentru viaţa istoricilor prea îndrăzneţi. *Sarcinile noastre,* se menţionează în articol, *sunt clar delimitate de Congresul XX. Este necesar de a sfârşi cu buchereala şi dogmatismul, a urma ferm învăţătura şi metoda leninistă şi a crea lucrări ştiinţifice noi, îmbibate cu idei noi, spirit creativ şi de cercetare silitoare, contribuind astfel la victoria comunismului* [24, p.12]. Prin urmare, şi după Congresul XX, care prevestea o rază de libertate, ştiinţa istorică rămânea în serviciul regimului comunist şi ideologiei de partid în vederea argumentării şi justificării politicilor totalitare.

Cursul *„destalinizării dirijate"* a societăţii şi ştiinţei, desfăşurat la sfârşitul anilor '50 - începutul anilor '60, a contribuit la unele schimbări pozitive în ştiinţa istorică. La elaborarea problemelor legate de istoria Rusiei şi cea universală au început să fie utilizate noi abordări teoretice (în special, despre *transformarea statului dictaturii proletariatului în stat al întregului popor, concepţia despre capitalismul monopolist de stat în statele occidentale*). Au fost readuse în actualitate şi iniţiate noi direcţii ştiinţifice: cercetările istoriografice, istoria fascismului, istoria gândirii sociale, istoria culturii, istoria luptei de eliberare naţională a popoarelor Asiei şi Africii şi Americii Latine [25, p.152-153, 183, 203-212].

O trăsătură distinctivă a anilor 50-60, ca urmare a rezoluțiilor congresului, este satisfacerea setei izvoristice prin slăbirea întrucâtva a limitelor accesului în arhive: dacă în anul 1947 în sălile de lectură ale Direcției Arhivelor de Stat au avut acces la unele documente cca 4 000 de oameni, atunci în 1957 peste 23 000 [26, p.223]. Au fost publicate numeroase culegeri de documente referitoare la Istoria URSS şi la Istoria universală [27]. A fost reluată editarea regulată a culegerilor statistice [28]. În anul 1964 a avut loc Sesiunea Ştiințifică Unională cu privire la utilizarea în cercetările istorice a metodelor sociologice. Sociologia a fost cerută pentru cercetările istorice [29]. Au apărut reviste istorice noi: „Voprosî istorii KPSS", „Vestnik istorii mirovoi kulturî"; „Istoria SSSR", „Novaia i noveişaia istoria", au început să fie editate şi edițiile periodice ca „Slavianovedenie", „Narodî Azii i Afriki", de asemenea „Voieno-istoriceskii jurnal", în care erau publicate documente şi materiale cu privire la istoria celui de al Doilea Război Mondial. Concepția marxistă a procesului istoric şi-a găsit de asemenea, reflectare într-un şir de lucrări de sinteză. Spre exemplu, *Enciclopedia istorică* [30], conține 25 mii de articole, care cuprind evenimente ale istoriei URSS şi universale. Mai complicat a fost cu obiectivitatea aprecierilor personalităților istorice. Mulți dintre istoricii sovietici, figuri politice s-au pomenit omise din enciclopedie, sau (Buharin, Troțki) au fost etichetați drept duşmani ai poporului [31].

În anii *„dezghețului"*, ştiința istorică a căpătat un impuls pentru dezvoltarea sa, deoarece istoricii au obținut posibilitatea de a elabora metodologia ştiinței, deşi în limitele teoriei marxist-leniniste. Aceasta a fost perioada eliberării parțiale de dogmatism, – parțială, deoarece mulți căutau soluția în *„înțelegerea pe nou a lui Marx"*, cauza tuturor relelor epocii staliniste fiind considerată „vulgarizarea" ştiinței [32]. În acelaşi timp, apelurile de renaştere a spiritului creativ erau însoțite de condamnări şi acuzații *„de prea multă independență"* în abordarea istoriei [33]. Această atitudine față de activitatea istoricilor se explică prin frica conducerii de partid de a pierde controlul ideologic în sfera ştiinței.

După recunoaşterea de către Congresul XX al PCUS a deformărilor ideilor marxist-leniniste în activitatea practică pentru cercetătorii istoriei perioadei sovietice şi istoriei PCUS, sarcinile metodologice s-au complicat. A apărut necesitatea de a explica într-un fel s-au altul legătura dintre teorie şi practica concretă. Primele încercări se dovedeau a fi disperate. De exemplu, a fost înaintată problema *cu privire la conținutul şi forma manifestării legităților dezvoltării sociale*. Abordând una dintre cele mai importante probleme ale istoriei URSS – *lichidarea chiaburimii ca clasă*, istoricii au avut curajul să mediteze despre „necesitatea principială" a unei astfel de lichidări şi despre formele prin care s-a realizat în practică. Mai mult decât atât, că represiunile pe parcursul lichidării chiaburimii au fost provocate nu de „condițiile obiective" de creştere a luptei de clasă în procesul construcției socialismului, dar prin particularitățile transformărilor politice ce aveau loc în Uniunea Sovietică. Chiar şi timida înviorare a gândirii ştiințifice în domeniul teoriei istoriei părea de scurtă durată. Ea a fost ferm întreruptă după *Hotărârea CC PC(b) cu privire la activitatea redacției revistei „Voprosî istorii"* [34, p.382]. În primul rând, a fost eliminată, de facto discreditată însăşi posibilitatea necoincidenței tezelor teoretice şi practicii construcției socialiste, mai exact, posibilitatea deformării prevederilor teoretice pe parcursul construcției socialismului. O astfel de posibilitate a fost prescrisă unei singure perioade, iar responsabilitatea pentru aceasta se punea în seama unei singure persoane, concrete. Se mai prevedeau şirul de probleme în care o astfel de deformare se recunoştea a fi admisibilă. Mai dramatic era faptul că istoricilor din nou li s-a *„confiscat"* dreptul de a medita asupra problemelor teoretice, astfel încât doar PCUS avea dreptul de a dezvolta bazele teoretice ale marxism-leninismului şi de a aprecia în ce măsură practica corespunde ideilor şi concluziilor teoretice.

Începând cu anul 1956, s-a anunțat oficial restaurarea „concepției leniniste" a procesului istoric, ca debarasare a istoriei de *„greşelile şi perversiunile"* staliniste. De asemenea, a fost întredeschisă *„cortina de fier"*, ce separa ştiința istorică sovietică de istoriografia universală. Istoricii au căpătat posibilitatea de a lua cunoştință de realizările şi rezultatele cercetărilor colegilor de peste hotare, deşi utilizarea experienței lor a fost limitată prin canalele ideologice existente *„critica istoriografiei burgheze, antimarxiste şi revizioniste"*. A fost demonstrat o dată în plus că posibilitatea unor cercetări, ştiințifice cu adevărat, depindea de conjunctura politică, ştiința nu s-a eliberat de influențele externe, ea a dobândit doar o *„libertate limitată"*. Esența acestui fenomen constă în faptul că monopolul asupra adevărului rămânea în mâinile aparatului de partid şi de stat [35]. Fenomenul *„libertății limitate"* se răspândea atât asupra metodologiei istoriei, cât şi asupra izvoarelor, fiind un factor ce stagna dezvoltarea ştiinței. În a doua jumătate a anilor 50 şi în anii 60 ai secolului XX avea loc modernizarea ideilor staliniste, purificarea lor de cele mai odioase formulări [36, p.146-168]. Reîntoarcerea la moştenirea leninistă, la înțelegerea profundă a tezelor leniniste, declarată de Congres, se realiza în mod

formal şi primitiv: în locul citatelor din operele lui Stalin au început să fie aduse afirmaţii ale lui Lenin cu privire la diverse teme ale istoriei, marxismului, despre concepţia materialistă a istoriei, partinitate şi obiectivism etc. [37, p.296].

Procesul destalinizării a afectat istoriografia sovietică în şase modalităţi diferite: 1) prin reabilitarea victimelor epurărilor staliniste; 2) îmbunătăţirea nivelului ştiinţific al istoriografiei sovietice; 3) importanţa ştiinţei istorice în socializarea şi mobilizarea cetăţenilor sovietici a fost accentuată de către noua conducere colectivă; 4) naţionalismul rusesc excesiv al lui Stalin a fost înlocuit printr-o abordare mai ideologică şi revoluţionară; 5) atitudinea faţă de patriotism în republicile naţionale a devenit mai tolerantă; 6) Hruşciov a anunţat încheierea construirii socialismului.

În perioada de conducere a lui Hruşciov, s-au investit în cercetare şi în învăţământ mai mulţi bani ca oricând în trecut. Numărul monografiilor istorice a crescut de la 556 în 1956 la 1602 în 1957. În această perioadă, au fost rectificate cele mai flagrante falsificări staliniste ale istoriei. Rolul politicii şi individului în istorie au fost reduse la proporţii mai moderate, iar naţionalismul rus a fost forţat să lase loc reabilitării istoriei unui număr de aproape 100 de naţionalităţi diferite. Cu alte cuvinte, o serie de nuanţe politice şi naţionaliste au fost înlăturate din scrierea comunistă a istoriei: *„Eterna prietenie a popoarelor"* şi *„anexările progresiste"* urmează şi în continuare să rămână în picioare. Astfel, cât timp istoricii subscriau la cele două mituri, ei puteau scrie cum doreau. Specific perioadei era, de asemenea, şi reînvierea abordării revoluţionare ideologico-tematice în istoriografie, alături de o toleranţă crescândă fată de patriotismul ne-rus în istorie şi o mândrie naţională pozitivă. În scrierea istoriei în acel moment, naţionalismul rusesc era extrem de discreditat, ca un exces stalinist, aşa încât ideologia şi ataşamentul s-au modificat, urmate şi de preferinţele tematice ale istoricilor. Istoricii au diluat de asemenea mult, în chip semnificativ, *formula răului mai mic*. Descrierile regimului ţarist au devenit mai critice; aspectele presupus pozitive ale ţarismului au dispărut şi ele. Astfel, în asemenea circumstanţe, vidul obţinut în urma atenuării naţionalismului rus a fost umplut de lucrări noi cu o tematică prosovietică şi pronaţională în toate republicile unionale. Deşi istoricilor le era permis să exploreze multe subiecte noi, unul le era cu insistenţă impus – *istoria partidului*, în perioada stalinistă, acest subiect fusese aproape tabu, un teritoriu exclusiv al propagandiştilor partidului. Popularizării istoriei în anii de după congres i s-a dat o mai mare prioritate decât scrierii profesioniste a istoriei.

Istoricii profesionişti şi liderii Partidului Comunist în URSS erau producătorii principali în domeniul culturii sovietice. Consumul efectiv al producţiei culturale este o problemă extrem de dificilă în societăţile comuniste. În cazul Republicii Sovietice Moldoveneşti, câteva sute de copii sugerează doar numărul liderilor de partid şi al istoricilor profesionişti. Câteva mii indică profesorii şi propagandiştii, iar zecile de mii sugerează publicul larg. Cele mai multe periodice şi tipografii erau, de asemenea, legate de o anume organizaţie sau institut. În multe republici unionale, de altfel, limba publicaţiilor este foarte revelatoare, în Republica Sovietică Moldovenească, de exemplu, o publicaţie bilingvă sau moldovenească avea mai multe şanse să ajungă la masele largi decât o publicaţie rusească.

Sporirea numărului publicaţiilor istorice reflectă şi creşterea profesionalismului în ştiinţa istorică. Totuşi, regimul politic pare însă să controleze clar fondurile şi distribuirea hârtiei tipografice, după cum o indică tendinţele din scrierea istoriei moldoveneşti. Istoricii, care-şi bazau opiniile pe evenimente reale, documente din arhive şi pe cercetare ştiinţifică, tindeau să deducă concluzii care nu conveneau sub raport politic şi, prin urmare, erau înclinaţi să pună în primejdie axiomele politice stabilite de partid. Hruşciov şi apoi Brejnev au fost de aceeaşi părere asupra faptului că „libertăţii istoricului" îi trebuiau impuse limite politice. Prelucrarea ideologică, sancţiunile administrative, limitarea dreptului de a publica şi a accesului la izvoare şi chiar posibilitatea arestului – erau şirul metodelor de presiune asupra istoricilor care cu voie sau fără voie au depăşit limitele admisibile. Prin urmare, istoricii sovietici, atât până la moartea lui Stalin, cât şi după Congresul XX al PCUS, declarând război dogmatismului, continuau să aştepte deciziile următorului Congres [38, p.262]. Încercările limitate de a critica ideologia marxist-leninistă aruncau automat persoanele din ştiinţă şi viaţa social-politică, negarea chiar şi a unei părţi a dogmei în public ameninţa pe curajoşi de a se trezi în închisori. Drept dovadă poate servi activitatea unui grup de absolvenţi ai Facultăţii de Istorie de la MGU, constituit în jurul tânărului istoric L.N. Krasnopevţev. Investigând particularităţile economiei Rusiei prerevoluţionare, mişcarea revoluţionară, alternativele de evoluţie a ţării după revoluţia din 1917, Krasnopevţev şi adepţii săi au ajuns la concluzia că lozincile de partid ale anilor '50 nu corespund realităţii. Pentru răspândirea foilor volante antiguvernamentale, membrii grupului „Krasnopevţev" au fost pedepsiţi cu 6-10 ani de detenţie [39, p.107-108].

L.N. Krasnopevţev ulterior menţiona că *„imediat după Congresul XX al PCUS, în anii 1956-1957, au fost aruncaţi în închisori şi lagăre pe termene îndelungate numeroase grupuri de tineri şi sute de cetăţeni aparte, care au criticat metodele şi esenţa «statului PCUS» şi acţiunile lui cele mai provocătoare, – de exemplu, înăbuşirea sângeroasă a răscoalei ungare*” [40]. În perioada 1956-1965, au fost condamnaţi la termene de detenţie în închisoare sau lagăre de muncă în conformitate cu art.70 al Codului penal al URSS – *pentru agitaţie şi propagandă antisovietică* – 5 748 persoane [41, p.184]. Pe de o parte, congresul a declarat drept sarcină principală a societăţii – depăşirea şi critica cultului personalităţii lui Stalin, a crimelor şi represiunilor. Pe de altă parte, regimul hruşciovist a continuat politica represivă la adresa intelectualităţii incomode.

Congresul XX al PCUS a avut consecinţe contradictorii nu doar în domeniul ştiinţei istorice, a vieţii şi activităţii savanţilor istorici, dar şi în domeniul predării/învăţării istoriei în învăţământul superior. Rezoluţiile congresului referitor la învăţământul superior prevedeau: *de a ridica calitatea pregătirii specialiştilor în instituţiile de învăţământ superior, de a îmbunătăţi lucrul educaţiei ideologice de asemenea şi de a depăşi cultul personalităţii şi consecinţele sale* [42, p.180]. Acest lucru realizat în practică a însemnat, de fapt, reformarea învăţământului istoric superior. Acţiunile nu s-au lăsat aşteptate, astfel că deja la 3 iulie 1956, prin ordinul ministrului învăţământului superior din URSS, s-au constatat un şir de neajunsuri în domeniul predării ştiinţelor sociale şi a educaţiei ideologice din cadrul instituţiilor de învăţământ superior din URSS. Neajunsurile se refereau în special la insuficienta propagandă a ideilor marxist-leniniste şi a realizărilor PCUS, persistenţa reminiscenţelor cultului personalităţii, superficialitate în domeniul predării Istoriei PCUS. De asemenea, în ordin se menţionează că un rol important în educaţia ideologică a tineretului studios trebuie să-l aibă catedrele de ştiinţe sociale, care *„înarmează tineretul cu teoria marxist-leninistă”* [43].

Reformarea predării disciplinelor sociale, respectiv, şi a învăţământului istoric superior era motivată nu prin necesitatea optimizării procesului didactico-ştiinţific, ci prin necesitatea de *„a consolida legătura dintre propaganda marxism-leninismului cu practica construcţiei comuniste”.* Din aceste considerente, începând cu anul de studii 1956-1957, în instituţiile de învăţământ superior s-a introdus predarea a trei cursuri de sine stătătoare: *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Economia politică, Materialismul dialectic şi istoric.* În acelaşi an, s-a introdus în toate instituţiile de învăţământ superior, inclusiv la facultăţile de istorie, examenul de stat la cursurile *Istoria PCUS* şi *Economia politică* [44]. Aceste modificări erau orientate spre depăşirea cultului personalităţii, ce presupunea de a exclude din programele universitare studierea obligatorie a lucrării *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Curs scurt,* şi înlocuirea cursului *Bazele marxism-leninismului* cu *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.* Aceste măsuri au dus la centralizarea şi unificarea predării disciplinelor ideologice în şcoala superioară. Ca rezultat, s-a constituit un sistem unic de studiere a ştiinţelor sociale în instituţiile de învăţământ superior. Lista disciplinelor sociale a mai fost modificată o dată la 1 septembrie 1963, când s-a introdus predarea a patru cursuri de sine stătătoare: *Istoria PCUS; Filosofia marxist-leninistă; Economia politică; Bazele comunismului ştiinţific* [45, p.324].

Referitor la transformările survenite în domeniul învăţământului istoric superior din URSS, L.A.Sidorova a sesizat corect afirmând că: *„elaborarea şi căutarea unui nou model al interacţiunii conducerii de partid şi de stat şi ştiinţei istorice avea loc neliniar: perioada «liberalismului» şi «a organizării forţate» se succedau reciproc”* [46, p.250-251]. „Dezgheţul Hruşciovist”, deşi contribuia la o abordare creativă a trecutului, puţin contribuia la schimbarea conţinutului, formelor şi metodelor procesului didactic. În mediul cadrelor didactice şi al studenţilor prevala în continuare aşteptarea iniţiativelor „de sus”, a indicaţiilor conducerii de partid cu privire la soluţionarea problemelor apărute, sau indicate spre a fi cercetate. Învăţământul sovietic în aceşti ani se afla în întregime sub controlul statului. Existenţa şi activitatea acestuia depindea în întregime de cursul politic al liderilor de partid. În contextul transformărilor survenite după congres în articolele revistei „Voprosî istorii” se menţionează că *„facultăţile de istorie în anul 1956 şi-au reorganizat capital activitatea sa. Întreaga activitate didactico-ştiinţifică, politico-educaţională a colectivelor facultăţilor a fost orientată spre realizarea sarcinilor înaintate de Congresul XX în faţa instituţiilor de învăţământ superior* [47, p.186-187].

Paralel cu măsurile de stimulare a unor ramuri ale învăţământului şi ştiinţei, o atenţie mică se acorda altor ramuri, ştiinţelor socioumane. Unul din obiectivele înaintate de Congresul XX a fost îmbunătăţirea calităţii pregătirii specialiştilor şi ridicarea nivelului lucrului ştiinţific, de asemenea şi lărgirea pregătirii specialiştilor în instituţiile de învăţământ superior în măsura în care aceasta asigura necesitatea economiei naţionale şi *„construcţia culturală”.* În acelaşi timp, directivele congresului prevedeau pregătirea specialiştilor pe baza

apropierii instituţiilor de învăţământ superior cu procesul de producţie. În legătură cu aceasta, au fost majorate subsidiile pentru activitatea ştiinţifică: începând cu anul 1956 până în anul 1965, cheltuielile statului în aceste scopuri urmau să crească de la 3,6 mlrd. ruble la 8 mlrd., numărul colaboratorilor ştiinţifici urma să crească de trei ori [48]. Însă realizând directivele partidului, subsidiile erau destinate în cea mai mare parte dezvoltării specialităţilor tehnice, în special care aveau importanţă militară. Măsurile de dezvoltare a ştiinţei în ansamblu nu îmbunătăţeau calitatea instituţiilor de cercetare şi a cadrelor ştiinţifice deja existente, prin urmare, dezvoltarea avea loc pe cale extensivă. Directiva congresului *„despre legătura ştiinţei cu viaţa şi producţia"* a dus ca profesorii institutelor pedagogice în loc să se ocupe cu activitatea ştiinţifică propriu-zisă, se limitau la elaborarea manualelor, materialelor didactice. Prin urmare, rezoluţiile Congresului XX al PCUS au avut consecinţe contradictorii asupra învăţământului şi ştiinţei istorice.

Pentru politica statului în domeniul învăţământului, la sfârşitul anilor 50, a fost caracteristic şi diminuarea procesului de pregătire a istoricilor şi profesorilor de istorie. Se micşora numărul facultăţilor umanistice, specialităţilor, instituţiilor de învăţământ [49, p.102-103]. „Istoria", din punctul de vedere al luptei pentru *„dezvoltarea rapidă a agriculturii"*, direcţia principală a politicii hruşcioviste, nu era atât de necesară, ca fizica şi biologia. Creşterea numărului de studenţi la forma serală şi fără frecvenţă de studii şi micşorarea numărului la forma de zi, orientarea abiturienţilor spre institutele politehnice şi agricole la sfârşitul anilor '50 – a dus la micşorarea numărului de cadre didactice la facultăţile de istorie, şi în general la facultăţile cu profil pedagogic.

Drept rezultat, la sfârşitul anilor '50 - începutul anilor '60, în sfera învăţământului istoric superior s-a constituit o situaţie dificilă, legată de calitatea joasă a pregătirii cadrelor de istorici. În legătură cu aceasta, la 18-21 decembrie 1962 la Moscova a avut loc Conferinţa Unională *Cu privire la măsurile de îmbunătăţire a pregătirii cadrelor didactico-ştiinţifice în domeniul ştiinţelor istorice*, la care au participat cca 2 mii de istorici: colaboratori ştiinţifici, profesori, arhivişti. Sesiunea a fost deschisă de preşedintele Academiei de Ştiinţe din URSS M.V. Keldâş, care a subliniat că *„pentru dezvoltarea ştiinţei istorice o importanţă mare o au cadrele de istorici..."* [50, p.9]. La conferinţă a fost analizată situaţia pregătirii cadrelor didactico-ştiinţifice în domeniul istoriei. Conform datelor prezentate, la 1 octombrie 1961, în instituţiile de învăţământ superior şi instituţiile de cercetări ştiinţifice din URSS activau 17 mii de istorici, dintre aceştia la instituţii de învăţământ superior activau 7 980. Din numărul acestora 5 964 specialişti pe istoria partidului, 1 211 – istoria URSS şi 805 specialişti în domeniul istoriei universale [51, p.42]. Atrage atenţia faptul că cea mai mare parte dintre istoricii instituţiilor de învăţământ superior (74,7%) o constituiau specialiştii în *Istoria PCUS,* chemaţi să deservească interesele ideologice ale partidului-stat. Unii dintre aceşti „istorici" deseori completau rândurile reprezentanţilor nomenclaturii de partid. Dintre istoricii partidului doar 32 persoane (0,5%) erau doctori în ştiinţe şi profesori. Printre istoricii specializaţi în *Istoria URSS*, numărul profesorilor şi doctorilor era de 64 (5,3%). Printre specialiştii în *Istoria universală*, profesori şi doctori în ştiinţe erau 49 persoane (6%) [52].

Datele oficiale cu privire la situaţia cadrelor didactico-ştiinţifice în domeniul istoriei, în premieră dezvăluite în URSS, ne vorbesc că 3 mii de istorici specialişti la toate cele trei specialităţi ce activau în instituţiile de învăţământ superior nu aveau titluri didactice şi grade ştiinţifice. Doar 1,8% erau doctori în istorie şi profesori universitari. Această situaţie se instaurase, în mare parte, datorită represiunilor postbelice şi campaniei contra cosmopolitismului, din cauza măririi numărului de institute de cercetări, a lacunelor în sistemul studiilor postuniversitare [53]. La Conferinţa Unională a istoricilor din 1962 s-au dezvăluit pentru prima dată problemele cu care se confrunta ştiinţa şi învăţământul istoric în URSS, menţionându-se că în 1962, 3 mii de istorici ce activau în instituţiile de învăţământ superior nu aveau titluri didactice şi grade ştiinţifice.

În concluzie, ţinem să menţionăm că rezoluţiile Congresului XX al PCUS au avut consecinţe contradictorii în domeniul ştiinţei şi învăţământului istoric. Existenţa şi activitatea învăţământului superior depindea în întregime de cursul politic al liderilor de partid, ştiinţa obţinând doar o „libertate limitată". După 1956, statul sovietic a continuat politica represivă la adresa intelectualităţii incomode, iar istoria a fost neglijată, deoarece ea nu era atât de necesară, pentru regimul hruşciovist, ca fizica şi biologia, ceea ce a dus la micşorarea numărului de cadre didactice la facultăţile cu profil pedagogic (inclusiv de istorie). În mediul cadrelor didactice şi al studenţilor prevala aşteptarea indicaţiilor conducerii de partid cu privire la soluţionarea problemelor apărute sau cercetate.

Referințe:

1. Вдовин А.И. «Оттепель». 1953–1964 гг. // http://www.portal-slovo.ru/history/35365.php
2. Из резолюции XX съезда Коммунистической партии Советского Союза по Отчетному докладу Центрального Комитета КПСС // Высшая школа. Основные постановления, приказы и инструкции / Под редакцией Л.И.Карпова и В.А.Северцева. - Москва: Государственное издательство «Советская наука», 1957.
3. Ibidem.
4. Документ №17. Постановление Президиума ЦК КПСС «Об ознакомлении делегатов XX съезда партии с неопубликованными документами В.И.Ленина» // Реабилитация: как это было: Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. В 3-х томах. Том 1. Март 1953-февраль 1956 / Сост. А.Н. Артизов, Ю.В. Сигачев, В.Г. Хлопов, И.Н. Шевчук. - Москва: МФД, 2000.
5. Документ №18. Постановление Президиума ЦК КПСС о проведении закрытого заседания XX съезда партии и утверждении докладчиком Н.С.Хрущева // Ibidem.
6. Хрущев Никита Сергеевич. О культе личности и его последствиях. Доклад XX съезду КПСС // Известия ЦК КПСС.1989 г. №3 // http://www.zvenigorod.ru/library/history/cccpsun/1989/3/128.htm
7. Документ №20. Проект доклада «О культе личности и его последствиях», представленный Н.Хрущеву П.Н.Поспеловым и А.Б.Аристовым. 18 февраля 1956 г.; Документ №21. Продиктованные Н.С.Хрущевым дополнения к докладу «О культе личности и его последствиях» . 19 февраля 1956 г. // Реабилитация: как это было. Том 1.
8. Ханья Сиро. Секретный доклад Н.С. Хрущева и восстановление автономных территорий в 1957 г. // Acta Slavica Iaponica. - Tomus 22.
9. Документ №20. Проект доклада «О культе личности и его последствиях», представленный Н.Хрущеву П.Н.Поспеловым и А.Б.Аристовым.
10. Документ №23. Протокол закрытого (утреннего) заседания XX съезда КПСС. 25 февраля 1956 г. // Реабилитация: как это было.
11. Ibidem.
12. Никита Сергеевич Хрущев. Op. cit.
13. Введение. Реабилитация: как это было. Том 1.
14. Добрынина Екатерина. Двадцатый съезд – двадцатый суд... Президент СССР Михаил Горбачев: Только история покажет, кто был прав и кто виноват // Российская газета. Федеральный выпуск №3996 от 14 февраля 2006 г.
15. Фер Гровер. Антисталинская подлость / Пер. с англ. В.Л. Боброва. - Москва: Алгоритм 2007.
16. Пыжиков А.В. Новое прочтение драматического эпизода отечественной политической истории // Вестник Российской Академии наук. - 2006. - Том 76. - № 5.
17. Резолюция Пленума ЦК КПСС «О преодолении культа личности и его последствий». 30 июня 1956 года // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. 9-е изд. - Москва, 1986. т. 7.
18. Ibidem.
19. Михаил Геллер, Александр Некрич. Утопия у власти. - Издательство МИК, 2000.
20. XX съезд КПСС и задачи исследования истории партии // Вопросы истории. - 1956. - № 3.
21. Ibidem.
22. Ibidem.
23. Ibidem.
24. Ibidem.
25. Историческая наука в XX веке. - Москва, 2002.
26. Пыжиков А.В. Историческая наука в годы «оттепели» // Социально-гуманитарные знания. - 2000. - №6.
27. См., например: Декреты Советской власти: Т.I-IV. - Москва,1957-1968; Крестьянское движение в России: Сб. док. в 2-х т. - Москва, 1961-1965; Нюрнбернгский процесс над главными военными немецкими преступниками. Т. I-VII. - Москва, 1957-1961; Документы внешней политики СССР. Т.I-XIX. - Москва, 1957-1974 и др.
28. Народное хозяйство РСФСР в 1959 г.: Статистический ежегодник. - Москва, 1960; Высшее образование в СССР: Статистический сборник. - Москва,1961.
29. История и социология. - Москва, 1964.
30. Советская историческая энциклопедия (editată în anii 1961-1976. în 16 vol.).
31. Ibidem. Том 13. - Москва: Советская энциклопедия, 1971. - 1025 с.
32. Vezi: Пыжиков А.В. Op.cit.
33. Сидорова Л.А. Оттепель в исторической науке. Советская историография первого послесталинского десятилетия. - Москва, 1997.
34. Справочник партийного работника. - Москва, 1957. Вып. 1.
35. Сидорова Л.А. Историческая наука СССР в первые послевоенные годы // Pagina Web a Universității de Stat din Tomsk / http://modernhistory.omskreg.ru/page.php?id=793

36. Афанасьев Ю.Н. Феномен советской историографии // Отечественная история. - Москва. - 1996. - №5.
37. Историческая наука в XX в. - Москва, 1997.
38. Ibidem.
39. «Дело» молодых историков 1957-1958 гг. // Вопросы истории. - 1994. - №4.
40. Ibidem.
41. Козлов В.А. Крамола: инакомыслие в СССР во времена Н. Хрущева и Л. Брежнева (По материалам Верховного суда и Прокуратуры СССР) // Общественные науки и современность. - 2002. - № 3.
42. О преподавании в вузах СССР Истории Коммунистической партии Советского Союза, политической экономии, диалектического и исторического материализма. Из приказа Министерства высшего образования СССР от 3 июля 1956 г. №555. // Высшая школа. - Москва, 1957.
43. Ibidem.
44. О государственных зкзаменах по общественным наукам. Приказ министра высшего образования от 19 октября 1956 г. №813 // Высшая школа. - Москва, 1957, с.82-83.; ANRM F.3186, inv.1, d.307, f.123.
45. О введении преподавания в вузах СССР Курса Основ научного коммунизма. Из приказа министра высшего и среднего специального образования СССР от 27 июня 1963 г. / Под ред. Е.И.Войленко: Сб. основных постановлений, приказов и инструкций. В 2-х ч. Ч. 1. - Москва: Высшая школа, 1978.
46. Сидорова Л.А. Op. cit.
47. О работе исторических факультетов государственных университетов // Вопросы истории. - 1959. - №12.
48. Чуткерашвили Е.В. Развитие высшего образования в СССР. - Москва, 1961.
49. Булыгина Т.А. Общественные науки в СССР 1945-1985 гг. - Москва, 2000.
50. Всесоюзное совещание о мерах улучшения подготовки научно-педагогических кадров по историческим наукам. - Москва, 1964.
51. Ibidem.
52. Ibidem.
53. Ibidem.

Prezentat la 24.03.2009

STUDIA UNIVERSITATIS
Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

INSTITUȚIONALIZAREA AFACERILOR COMERCIALE ÎN ORAŞUL-PORT ODESA (1794-1854)

Andrei EMILCIUC

Catedra Istorie Universală

In this article we examine the process of institutionalization of commercial affairs in Odessa, a Russian port on the shores of the Black Sea. The main attention is given to the juridical and legislative aspects of the problem. We endeavor to show a comparative perspective on the evolution of commercial institutions in Odessa, with respect to other cities of Russian Empire. Our conclusion is that Odessa beneficiated not only from legal possibilities, but also by special dispositions, which granted it the right of establishing commercial institutions within the city. This was undoubtedly the result of the expectations the imperial government invested in this seaport. On the other hand, this fact contributed to the commercial prosperity of Odessa, and its affirmation as a seaport of European importance.

Un element-cheie în dezvoltarea comerțului pe principii capitaliste în perioada dintre medieval şi modern l-a reprezentat instituția comercială*. Reprezentând rezultatul concentrării capitalului comercial, aceasta a stat la baza saltului calitativ în evoluția practicilor comerciale.

În articolul de față ne propunem să analizăm în ce măsură instituționalizarea afacerilor comerciale din oraşul-port Odesa a contribuit la dezvoltarea acestui debuşeu al guberniilor din sud-vestul Imperiului Rus. Cadrul cronologic îşi are ca limită inferioară anul întemeierii acestui oraş-port, iar cea superioară anul izbucnirii Războiului Crimeii (1853-1856), care a dus cu sine o reconsiderare totală a sistemului social-politic şi economic în Rusia.

În plan istoriografic, este necesar a preciza că tematica abordată în acest articol nu este nouă. Ținem a aminti de monografia istoricului rus A.E. Şepelev [1], care reprezintă o lucrare fundamentală pentru înțelegerea procesului de constituire a companiilor pe acțiuni în Imperiul Rus. Cu toate acestea, abordarea mult generalizată a autorului îl lipseşte pe cititor de o perspectivă mai aprofundată şi particulară asupra subiectului. Cât priveşte oraşul-port Odesa, au fost efectuate anumite cercetări care au acoperit însă doar unele aspecte ale problemei în cauză [2]. De aceea considerăm că există necesitatea unei abordări mai profunde a problemei în cauză.

Legislația Imperiului Rus de până de la sfârşitul secolului al XVIII-lea era carentă la capitolul instituții comerciale. Singura excepție a reprezentat-o legea adoptată încă în anul 1721 conform căreia în toate oraşele-porturi mari urmau să fie instituite burse comerciale de mărfuri [3]. Cu toate acestea, în imperiu funcționa doar o singură bursă, cea de la Petersburg. De aceea deschiderea la 30 octombrie 1796 a unei noi burse în Odesa a reprezentat un moment de o importanță majoră, chiar dacă instituirea acesteia nu a avut un caracter obiectiv, ci doar de intenție. Dovadă este şi faptul că bursa a fost inaugurată, la dispoziția lui F.P. de Wollant, în casa funcționarului civil de clasa a VIII-a Dofine [4], un loc de altfel total nepotrivit pentru aşa o instituție.

Lipsa unor prevederi în ceea ce priveşte asocierea capitalurilor de afaceri determina necesitatea unor dispoziții cu caracter special în acest sens. Astfel, în octombrie 1801, Colegiul de Comerț a studiat posibilitatea instituirii în Odesa a unei companii comerciale din resursele vistieriei [5], lucru ce putea însă aduce mari prejudicii capitalului privat din cauza concurenței neegale pe care ar fi creat-o aceasta. La sfârşitul anului 1801, negustorul Furnie împreună cu bancherul Jom din Livorno au reuşit să obțină o dispoziție imperială specială pentru a putea institui prima casă de comerț din Odesa cu un capital statutar de 300 mii ruble bancnote. În anul următor, baronul Bezner a deschis în Odesa un oficiu pentru comercializarea produselor manufacturiere din străinătate cu un capital statutar de 600 mii de cervoneți [6]. Aceste două instituții au pus bazele practicilor moderne de organizare a capitalurilor comerciale în portul Odesa.

Reformele inițiate de Alexandru I au vizat, în mare parte, şi sfera comercială, mai ales cea instituțională. Un aport important în acest sens l-a avut ducele A.E. de Richelieu, şeful administrației speciale a oraşului Odesa, care cel mai probabil exprima doar la nivel înalt năzuințele şi necesitățile cercurilor burgheziei comerciale. Anume la solicitarea acestuia, prin ucazul din 1 mai 1803 ministrul de finanțe a fost împuternicit să instituie

* Sub noțiunea de *instituție comercială* avem în vedere unitățile cu caracter comercial, fie private, fie de stat, cu destinație propriu-zis comercială, sau strâns legate de comerț.

în acest oraş-port un lombard şi să analizeze modalitatea instituirii în porturile Mării Negre a unor bănci comerciale. O altă problemă acută pe care a sesizat-o A.E. Richelieu a reprezentat-o insuficiența monedelor de aramă şi comisionul foarte mare cerut de zarafi pentru schimb, lucru ce crea impedimente tranzacțiilor comerciale. De aceea ducele a încercat să obțină acceptul cneazului N.P. Rumeanțev de a institui în Odesa un oficiu de schimb monetar. În raportul prezentat împăratului de către Ministrul de finanțe se insista ca organizarea acestuia să se bazeze pe prevederile Manifestului de instituire a oficiilor de schimb în Imperiul Rus din 22 iunie 1772. La momentul elaborării raportului, dintre cele 23 oficii instituite inițial conform acestui manifest, activau doar trei, celelalte, dovedindu-se păguboase, au fost lichidate. Cu toate acestea, raportul Ministrului de Finanțe a fost ratificat de Alexandru I la 23 februarie 1804. Capitalul statutar al oficiului a fost fixat la 100 de mii ruble în monedă de aramă. Capitalul era asigurat de Banca de Creditare de Stat, care urma să restituie vistieriei lichiditățile transferate oficiului din administrațiile fiscale sau vistieriile județene. Pentru a preveni pe viitor insuficiența de monede de aramă, s-a prevăzut ca oficiul să le procure contra ruble bancnote din vistieria din Odesa. Şeful administrației speciale a oraşului Odesa era garantul capitalului şi al funcționării stabile a oficiului. El avea dreptul şi obligația să înfăptuiască de cel puțin două ori pe an controlul acestei instituții şi să prezinte conducerii Băncii rapoarte în această privință. Oficiul se supunea exclusiv autorității şefului administrației speciale a oraşului Odesa şi nu avea dreptul să elibereze mijloace băneşti pentru oricare alte operații decât schimbul monetar [7]. La 8 iulie 1804 oficiul şi-a început activitatea, pentru ca la 2 februarie 1806 capitalul său statutar să fie dublat [8], demonstrându-şi utilitatea sa practică. Deşi marii exportatori nu utilizau moneda de aramă, totuşi negustorii de ghilda a treia şi târgoveții din tagma micilor burghezi au putut beneficia din plin de serviciile acestui oficiu.

Însă lipsurile la nivel instituțional se făceau resimțite şi pe alt plan. În acest context, la 16 aprilie 1804 Alexandru I a aprobat raportul ministrului instrucțiunii publice despre necesitatea instituirii unui gimnaziu comercial în Odesa. Până la sfârşitul anului au fost deschise secțiile inferioară şi medie a gimnaziului. Programul de studiu în cursul doi includea săptămânal trei ore de *geografie comercială*, patru ore de *contabilitate*, iar în cursul trei, şase ore de *comerț*, patru ore de *studiul fabricilor şi a mărfurilor*, patru ore de *istoria comerțului* precum şi trei ore de *drept maritim şi comercial* [9]. În afară de aceasta, în conformitate cu ucazul din 2 martie 1806 în Odesa, dar şi în Arhanghelsk, Feodosia şi Taganrog au fost deschise oficii de scont pentru hârtii de valoare şi mărfuri. Acestea ofereau negustorilor de ghildă lichidități în ruble la prezentarea bonurilor de bursă, cu reținerea unui comision de 1,5% pe lună [10]. Cu alte cuvinte, oficiile creditau negustorii care practicau comerțul extern, dar spre deosebire de Băncile negustoreşti, prin scontarea bonurilor de bursă, la un procent şi în sume mai mici [11]. În plus, tot în anul 1806 a fost deschisă în Odesa Camera Imperială de asigurări, cu un capital acționar de minim 250 de acțiuni şi maximum din 500 de acțiuni cu valoare fixă de 1000 ruble bancnote. Asigurările depindeau de timpul anului în care se făceau transporturile, şi variau de la 3 la 12 şi 13% pentru călătoria dintre Odesa şi Constantinopol [12]. Similar cu aceste principii s-a format şi activa şi Oficiul greco-rus de asigurări. În plus, unii negustori, în mod particular, îşi asigurau orice vas cu peste 120 000 ruble bancnote fiecare, la aceleaşi condiții şi prime ca şi Camera Imperială [13].

O nouă etapă în instituționalizarea afacerilor comerciale în oraşul-port Odesa începe odată cu aprobarea la 1 ianuarie 1807 a normelor juridice de constituire a firmelor de comerț în Imperiul Rus. Negustorilor ruşi li s-a permis să constituie case de comerț, fie prin asociere totală, fie parțială, diferența fiind dată de gradul de răspundere juridică. Negustorii fondau case de comerț prin asociere totală, răspundeau cu întreg capitalul pe care-l aveau şi în plus nu mai puteau intra în altă asociere. Asocierea parțială presupunea răspunderea negustorilor doar în limitele sumei de contribuție, constituind, de fapt, o formă acționară de organizare. Altă diferență o constituia dreptul de decizie, care era limitat în asocierile parțiale de procentul acțiunilor deținute. Asocierea acționară oferea o modalitate de a trece peste limitările sistemului de ghildă, deoarece acționarii nu mai erau obligați să se înscrie în ghilde şi să achite accizele de ghildă şi dările personale sau de avere [14]. În plus, acționarii puteau proveni din orice categorie socială cu condiția dispunerii de capital [15].

De noile prevederi legislative s-au grăbit să beneficieze în special negustorii de ghilda întâi din Odesa. Casele de comerț ce erau înregistrate purtau, de regulă, numele negustorilor care o formau. Din denumirile caselor de comerț din această perioadă constatăm că asocierile se făceau mai ales în familie şi pe lângă numele negustorului conțineau formulările *„şi frații", „şi fiul"*. Asocierea familială oricât nu ar fi de stranie îşi avea justificarea sa, deoarece sistemul de ghildă chiar dacă prevedea drepturi largi în ceea ce priveşte participarea membrilor familiei negustorului de ghildă în afaceri, presupunea şi anumite restricții. Astfel membrii familiei

erau obligați să locuiască împreună cu persoana deținătoare de capital. De aceea constituirea casei de comerț oferea o soluție pentru astfel de restricții și permitea participarea liberă a membrilor asociați la afaceri fără plăți de ghildă suplimentare. Legea prevedea că tatăl se putea asocia cu fiul său, frații se puteau asocia între ei, iar plățile de ghildă le plătea doar cel mai în vârstă dintre ei [16]. Pe lângă casele de comerț familiale, s-au constituit și unele, precum *Kureaghin și Taburkin în 1810*, care s-au format prin asocierea a doi sau mai mulți negustori. Acestea veneau să întărească puterea de afaceri a negustorilor asociați, pentru depășirea situațiilor de criză, sau pentru a rezista concurenței altor negustori. În caz că exista doar un singur fondator, iar alte persoane și-au încredințat o parte din capital acestuia, casa de comerț purta în titulatură formularea *„și compania*". Astfel, spre exemplu, în 1810 s-au constituit în Odesa casa de comerț „Pecenev și Co.", iar în 1811 – „S.Fenderich și Co". În 1812 în Odesa se numărau 10 case de comerț cu un capital de 448 812 ruble [17], printre care „Papudoff și Co". nou-organizată [18]. Ulterio, case de comerț și-au constituit și negustorii Sikar, Inglesis, Kramerov, Lisar, Filibert, Stefeus, Novikov, Sinadino, Conis, Aprilov [19], V.Xenis [20], Mocenigo, Ogher [21]. În 1816 a fost instituită casa de comerț Kislov, iar în 1818 Rodocanachi [22]. În anul 1816 negustorul din Odesa Charles Sicard, un emigrant francez bogat, a instituit o companie de comerț în Marea Neagră, cu oficiul central în Paris și cu filiale în Marsilia, Constantinopol și Odesa [23]. Asocierile acționare s-au practicat mai ales în domeniul asigurărilor. În 1817 în Odesa existau patru societăți de asigurări înființate de negustori greci [24], iar numărul caselor de comerț din Odesa a ajuns la 59, cu capitalul total de 11 634 328 ruble argint [25].

Răspândirea practicilor moderne comerciale necesita și o instruire pe măsură, care nu mai puteau să se bazeze doar pe experiența familială. Necesitățile de acest ordin au determinat deschiderea în august 1817, cu concursul guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei, A.F. Langeron, a unor clase superioare în cadrul Gimnaziului Comercial. Decizia deschiderii acestora, din contul mijloacelor negustorilor greci, a fost luată cu un an înainte de comunitatea greacă din Odesa [26]. Instituirea gimnaziului comercial în Odesa, precum și în alte orașe ale imperiului indică, de fapt, importanța pe care încep să o joace capitalul negustoresc în economia Imperiului Rus. Acest lucru devine clar și prin faptul că în același an absolvenților gimnaziilor comerciale li s-a interzis să intre în funcții de stat sau să se transfere în altă stare socială, și deși în 1822 limitarea a fost anulată, a fost impusă condiția activării timp de 10 ani în comerț după absolvire [27].

Instituționalizarea capitalului reprezenta o verigă importantă în dezvoltarea economiei de piață, tocmai de aceea aceasta devine o prioritate a politicii guvernamentale. Astfel, pentru încurajarea inițiativei private și implicit a asocierilor, prin ucazul din 24 octombrie 1819, s-a dispus instituirea în Odesa a unui oficiu al Băncii Comerciale de Stat în conformitate cu prevederile manifestului din 7 mai 1817. Oficiul era menit să devină unica instituție publică de creditare din Odesa și urma să acopere obligațiunile de emisie internă și externă. Capitalul statutar al acestuia urma să fie de 30 mil. ruble bancnote. Pentru contractarea unui credit, se acceptau în calitate de gaj mărfuri de producție rusă, depozitate doar în magaziile speciale din Odesa. Problema consta în faptul că termenul de restituire a creditului împreună cu amânarea nu trebuiau să depășească șase luni [28], ceea ce înseamnă că de o creditare pe termen lung nici nu putea fi vorba. Din documentele de arhivă reiese că uneori oficiul nu ținea cont de aceste prevederi, iar creditele erau acordate nu numai negustorilor sau pentru afaceri comerciale. Astfel, în anul 1828, oficiul a acordat un credit contesei Roxandra Edling (Sturdza) în valoare de 50 mii ruble bancnote sub gajul a 10 mii desetine de pământ pe 24 de ani, până în 1852. Este adevărat totuși că aceasta a fost posibil la cererea expresă a împăratului adresată Ministrului de Finanțe la 9 martie 1828 [29]. Totuși, astfel de cazuri cu siguranță erau singulare, mai ales după ce la 1 mai 1844 termenul *scontări hârtiilor de cambie* în Oficiul din Odesa al Băncii Comerciale de Stat a fost mărit [30].

Negustorii de ghilda întâi considerau oportun a-și înregistra casele de comerț proprii, nu numai datorită faptului că acestea le permiteau să depășească limitările sistemului de ghildă, dar și pentru a acorda un temei solid afacerilor pe care le realizau. Tot mai mulți negustori din Odesa își constituiau din aceste considerente case de comerț. În 1822 a apărut casa de comerț a lui Sevastupolo [31], iar în 1825 cea a lui S.Gurovici [32], iar în total în oraș erau înregistrate 49 case de comerț cu un capital în valoare totală de 5 567 945 ruble bancnote [33]. Conform unor aprecieri, în anul 1830 casele de comerț ale negustorilor greci din Odesa Serafino, Iannopulo, Marazli și Paleolog erau cele mai mari din imperiu [34]. Cronologia instituirii în Odesa a celor mai importante case de comerț a fost reconstituită de către istoricul S.Bernștein. Conform acestuia, casele de comerț Vucina, Știgliț, și Puli și-au început activitatea în 1829, casele de comerț ale negustorilor Efrusi și Rafalovich în 1830, casa de comerț E.Trabotti în 1832, cele ale negustorilor Arist, Maas și William Wagner în 1838, iar Ialovikov în 1840 [35].

ISSN 1857-209X

Consulul francez în Odesa, François Sauron, scria în 1832, referindu-se la Odesa, că în oraş „activează 40 de case de comerţ străine instituite de negustori greci, italieni, slavi, genovezi, francezi, germani, englezi, elveţieni şi spanioli. Aceste întreprinderi sunt toate riguroase şi permanente. (...) Cele greceşti sunt cele mai numeroase şi bogate. Cele mai mari averi sunt de la 800 de mii până la un milion de ruble. Dintre acestea sunt doar trei. Din restul, câteva dispun de averi între 300 de mii şi 400 de mii de ruble, cele mai multe (dintre cele mari) – dispun de averi de la 50 de mii la 100 de mii de ruble, dar majoritatea dispun de un capital mai mic" [36]. François Sauron mai nota că încă circa 100 de firme, cu sediul în Constantinopol, Malta, Livorno, Genova, Marsilia, Barcelona şi în alte oraşe, îşi aveau în Odesa reprezentanţii săi. Dintre companiile ce făceau comerţ cu cereale, doar două erau în sensul strict al cuvântului ruse: casa comercială a lui Steiglitz şi cea a lui Demidov, cu toate că, după afirmaţia consulului francez, acestea erau destul de solide [37].

Unele case comerciale din Odesa constituiau, de fapt, reprezentanţe ale unor mari companii comerciale străine. Astfel, profitul realizat în urma tranzacţiilor ajungea aproape în totalitate în conturile burgheziei comerciale din Anglia, Franţa şi alte ţări europene. Grigori Nebolsin, înalt demnitar din cadrul Ministerului de Finanţe rus din prima jumătate a secolului al XIX-lea, afirma că negustorii din Odesa „realizează comerţul în mare parte în credit sau comisionul caselor comerciale din Constantinopol, Triest, oraşele italiene şi franceze, cu care aceştia sunt aproape toţi în relaţii de rudenie" [38]. Acest lucru considerăm că era chiar benefic. Astfel, istoricul şi statisticianul A.Skalkovski sublinia că casele comerciale din Odesa ale lui Ralli, Kortuan, Valter şi altele beneficiau de credite importante din partea bancherilor englezi şi nu numai. În plus, unele case de comerţ din Odesa, precum cele ale Morazli, Ianupolo şi Mavro, aveau în proprietate vase comerciale maritime [39]. De altfel, către mijlocul anilor 30 ai sec. al XIX-lea, Odesa a ajuns să deţină legături în domeniul obligaţiunilor comerciale cu aşa mari centre comerciale ca Constantinopol, Viena, Broda, Triest, Londra, Paris, Genova, Petersburg, Moscova şi Berdicev [40].

De altfel, în cazul mai multor case de comerţ din Odesa, asocierea capitalului a avut loc în cadrul unei familii sau clan legat prin relaţii de rudenie, dar împrăştiat în diferite oraşe-porturi ale Europei. Un exemplu, în acest caz, îl serveşte Ralli & Co. care realiza în 1826 tranzacţii externe în valoare de 290 524 de ruble [41]. După moartea întemeietorului său, această casă de comerţ din Odesa a fost preluată în 1829-1830 de către Zannis Ralli. Acesta încă în 1818 fonda la Londra, alături cu încă patru fraţi, casa de comerţ „Ralli & Petrochinno", redenumită ulterior mai simplu „Ralli & Bros" [42]. Istoricul Gelina Harlaftis afirmă că instituţionalizarea afacerilor pe principii de rudenie a determinat viabilitatea reţelei de comerţ dintre Europa de Est şi cea de Vest. Potrivit acesteia, Zannis Ralli deseori încărca un cargo de cereale pe unul din vasele sale şi trimitea bonul de plată fratelui său Pandia din Londra. Ultimul, la rândul său, fără ca marfa să fi sosit măcar, comercializa cerealele unei terţe părţi. Astfel cargoul trecea din mâini în mâini de trei-patru ori, fiind încă pe mare, iar la destinaţie expeditorul nu mai era Zannis Ralli, ci de pildă o firmă franceză din Dunkirk [43]. Ca urmare a acestor scheme, în anul 1847 casa de comerţ a lui Zannis Ralli se plasa după capitalul deţinut pe locul cinci între casele de comerţ din Odesa [44], şi putea beneficia de credit nu numai în Odesa, ci şi în principalele oraşe-portuare din Europa de Sud şi de Vest, prin filiera caselor de comerţ ale fraţilor săi. Spre exemplu, în perioada 1848-1850 casa de comerţ Ralli Bros. din Londra putea beneficia de un credit de la Bank of England în valoare de până la 30 000 lire sterline [45].

Totuşi, nu toate casele de comerţ erau atât de solide. Spre exemplu, în anul 1851, în Odesa existau 71 case de comerţ, însă doar 37 îşi aveau reşedinţa în imobile în proprietatea lor, iar celelalte îşi aveau sediile în spaţii arendate [46]. În anul 1853, numărul acestora a constituit respectiv 26 din 52 [47]. Se poate observa, de asemenea, că numărul acestora putea varia destul de mult de la an la an.

Asocierile acţionare erau, de regulă, formate cu concursul sau de guvern, şi aveau un statut bine stabilit, aprobat de împărat. Numărul acestora însă nu era prea mare. Destul de productiv, în acest sens, s-a dovedit anul 1826. Prin ucazul din 13 februarie negustorilor străini Lensen şi Deleg li-a fost acordat dreptul să înfiinţeze în Odesa pe un termen de 15 ani o companie de comerţ cu capitalul de 2 mil. ruble bancnote, ce avea menirea să contribuie la răspândirea negoţului rus în ţările din afara Europei şi în special în coloniile olandeze [48]. În plus, în acel an în Odesa a fost înfiinţată compania „Marea Neagră" cu capitalul de 1 mil. ruble, care avea ca scop administrarea morilor de abur şi exportul făinii de grâu, în special în Gibraltar [49]. În afară de acestea, doar în 1830 a mai fost deschisă în Odesa „*Compania vinicolă din Crimeea",* cu un capital de 200 mii ruble bancnote. Statutul acesteia a fost aprobat în anul 1827, iar menirea ei era de a favoriza răspândirea vinurilor din Crimeea în Rusia şi peste hotarele ei [50].

Asocierea acționară a capitalului comercial s-a realizat foarte intens în schimb în domeniul asigurărilor comerciale. Astfel, prin ucazul din 13 aprilie 1826, a fost înființat în Odesa *Oficiul din Odesa de asigurare a vaselor şi mărfurilor* pe un termen de cinci ani cu capitalul statutar de 250 000 ruble, în acțiuni a câte 250 ruble [51]. Acesta a fost format de negustorii din ghilda întâi din Odesa – Jean Riznick, Barthelemy Pontzio şi Constantin Papoudoff [52]. În anul 1829 a fost înființată, tot în bază acționară, compania de asigurări comerciale „*Odessiana*" (cu capitalul de 170 mii ruble), în 1830 – *A II-a companie grecească de asigurare a vaselor şi mărfurilor* (cu un capital de 300 de mii de ruble) şi *Compania de asigurare împotriva pericolelor maritime*, în 1832 – compania de asigurări a vaselor şi mărfurilor a „*Amicilor comercianți*" cu termenul de 5 ani de acțiune (capital statutar de 600 mii ruble bancnote), în 1835 – *Compania de asigurări din Novorosia* (pe un termen de 10 ani cu capitalul statutar de 1 mil. ruble bancnote) [53]. În 1836 în Odesa se numărau cinci companii de asigurări comerciale şi maritime [54], iar numărul acestora s-a menținut aproape constant pe parcursul întregii perioade abordate.

Controlul strict al acestei sfere a asocierii de capital din partea guvernului s-a manifestat prin fixarea unui termen scurt de activitate a societăților pe acțiuni. E adevărat că era prevăzută posibilitatea extinderii perioadei de activitate a acestora. Astfel, spre exemplu, în baza acestor clauze, la 28 aprilie 1836 a fost prelungit termenul de activitate a *Societății greceşti de asigurare* [55]. În anul 1846, tot în baza acestei prevederi statutare, a fost prelungit pe 7 ani termenul de activitate a *Companiei de asigurări maritime din Novorosia.* Totuşi, aceasta a presupus elaborarea şi aprobarea unui nou statut. Conform prevederilor acestuia, capitalul companiei era fixat la 300 mii de ruble argint, reprezentând 300 de acțiuni a câte 1000 de ruble. Valoarea unui contract de asigurare nu trebuia să depăşească 8% din capitalul companiei, adică 24 000 ruble argint. Pe lângă sediul din Odesa, companiei i se permitea să-şi instituie oficii în Constantinopol şi în alte oraşe. Este interesant că în statut se prevedea ca 6 la sută din veniturile companiei să fie virate în folosul Şcolii Comerciale greceşti din Odesa [56]. Ne întrebăm dacă nu cumva acesta era costul prelungirii perioadei de activitate.

Considerăm că limitările impuse urmau, pe de o parte, să prevină abuzurile din partea asociaților, iar pe de alta, să mențină un număr fix de societăți de asigurări pentru evitarea concurenței exagerate, care putea provoca eventual falimente nedorite. Doar atunci când din anumite cauze una dintre cele cinci companii nu mai putea să-şi continue activitatea, guvernul accepta apariția unui nou actor. Astfel, la 6 mai 1844, a fost aprobat statutul companiei de asigurări maritime „*Nadejda*" [57], la 21 ianuarie 1849 a celei denumite „*Novofiloboriceskaya*" [58], iar la 18 februarie 1849 a celei denumite „*Minerva*". Conform prevederilor statutului acesteia din urmă, spre exemplu, menirea companiei era asigurarea, împotriva tuturor pericolelor maritime, atât a mărfurilor, cât şi a vaselor maritime. Capitalul ei statutar inițial trebuia să fie de 200 mii de ruble argint (400 acțiuni a câte 500 ruble argint), cu posibilitatea măririi lui cu încă 50 mii de ruble, prin emiterea încă a 100 acțiuni. Conform art.33 al statutului, compania era instituită pentru o perioadă de 10 ani [59]. Cu toate acestea, cel mai probabil ea a falimentat, căci în anii 1850-1853 în Odesa activau în domeniul asigurărilor navale şi comerciale doar patru companii: „*Nadejda*", *Compania de asigurări maritime şi fluviale*, Compania *Amicilor târgoveți* şi *Compania de asigurări din Novorosia* [60], iar numărul lor era considerat îndestulător de către contemporani [61].

Instituțiile de asigurări au reprezentat un element-cheie în creşterea importanței comerciale a oraşului-port Odesa. Putem constata că în privința companiilor de asigurări, inițiativa privată a predominat datorită faptului că asigurările reprezentau o afacere profitabilă. Preocuparea guvernului a fost de a menține constant numărul instituțiilor de acest gen pentru a nu submina activitatea lucrativă din acest domeniu. Un instrument eficient în acest sens l-a reprezentat acordarea pe o perioadă bine determinată de timp a dreptului de activitate. Atunci când împrejurările o cereau, era mărit doar capitalul statutar al companiilor, nu şi numărul lor.

Încă un domeniu în care se resimțea necesitatea instituțiilor era cel al navigației comerciale. Primele încercări au aparținut guvernului şi aveau menirea de a elimina insuficiențele şi lacunele flotei comerciale ruse şi promovarea navigației cu abur în Marea Neagră şi Marea Azov. În iulie 1828, cu largul suport al autorităților, vaporul „Odessa" a întreprins o cursă între Odesa, porturile Crimeii (Eupatoria) şi Redut Kale, iar la 7 mai 1831 vaporul „Neva" a realizat prima cursă între Odesa şi Constantinopol [62]. Pentru a da un caracter constant acestor legături navale, în anul 1833 a fost fondată pe un termen de 10 ani *Societatea navală din Marea Neagră*. Capitalul statutar al Societății a fost fixat la 500 mii de ruble bancnote, care însă s-au dovedit a fi insuficient. De aceea, în 1835, guvernul a transferat în proprietatea Societății trei vapoare pe care până atunci aceasta le utiliza în schimbul ½ din veniturile obținute. Ca rezultat, cota guvernului din exploatarea cursei a revenit ce-

lorlalți acționari; veniturile au început să crească: dacă în anul 1835 acestea au constituit 76 622 ruble, atunci în anul 1836 – 103 480, iar în anul 1837 – 149 141 de ruble, dar nu suficient pentru a acoperi cheltuielile. La 7 iunie 1835 au fost adoptate unele completări la statutul Societății [63], care nu au putut redresa situația ei financiară. În anul 1835 aceasta a înregistrat pierderi în valoare de 92 770 ruble, în anul 1836 – 72 000 ruble, iar în anul 1837 – 137 449 ruble. Chiar dacă guvernul numai participa la împărțirea veniturilor, acesta a decis să-i acorde în anul 1837 subsidii în sumă de 100 de mii ruble bancnote şi dreptul de a primi în Kerci cărbune de stat la un preț scăzut – 15 copeici de pud. Cu toate că în anul 1840 veniturile Societății au constituit 149 991 de ruble, situația ei financiară dificilă nu s-a ameliorat şi în 1841 guvernul a decis acordarea încă a unei alocații bienale în sumă totală de 70 mii ruble argint [64].

Inițiativa privată în domeniul instituțiilor de transport nu a fost însă încurajată din anumite motive, atunci când în 1840 casa comercială „Gave & Co". şi-a arătat intenția de a stabili navigația vapoarelor între Odesa şi Marsilia [65]. Cu toate că, în 1842 dreptul realizării legăturii navale între Odesa şi Marsilia a fost acordat în cele din urmă casei de comerț „De Bulle din Ruan", implementarea deciziei a fost amânată până în anul 1845, iar apoi dată uitării [66]. În schimb, la 4 mai 1843 guvernul a instituit *Oficiul Comunicațiilor Regulate ale vapoarelor între Odesa şi Constantinopol* [67]. Se observă astfel clar prioritățile geostrategice ale imperialismului rus. În anul 1845 s-a purces la unificarea comunicațiilor navale între Odesa, Constantinopol şi alte porturi ruse în Biroul de expediții navale din Odesa [68]. Un an mai târziu, la 25 iunie 1846, a fost deschisă navigația permanentă a vapoarelor între Odesa şi porturile dunărene – Ismail, Reni şi Galați [69]. Legătura navală cu porturile dunărene era asigurată de două vapoare – „Berdiansk" şi „Taganrog" [70]. La 1 aprilie 1847 a fost instituită şi legătura navală cu portul Redut-Kale (prin Ialta), iar la 28 iulie – cu portul Herson [71].

Instituționalizarea capitalurilor în domeniul comerțului a dictat reorganizarea în anul 1837 a bursei din Odesa [72], care a devenit astfel principalul mediator din oraş în realizarea tranzacțiilor angro de cumpărare-vânzare. La 14 decembrie 1848, pe lângă Bursa din Odesa a fost deschis un Comitet Bursier [73]. Legea din 20 iulie 1848, prin care s-a dispus acest lucru, prevedea ca Comitetul Bursier să fie alcătuit din trei membri aleşi din rândul oficiului din Odesa al Consiliului Comercial de către negustorii bursieri de ghilda întâi. Se admitea totuşi ca doi membri să nu facă parte din Consiliul Comercial, dar preşedintele Comitetului Bursier trebuia obligatoriu să fie membru al acestuia. Cei doi puteau fi aleşi „în caz de necesitate" din rândul negustorilor de ghilda întâi din Odesa sau din rândul consulilor străini ce realizau afaceri comerciale în Odesa. Comitetul avea menirea să intermedieze afacerile comerciale discutabile, să supravegheze legalitatea şi corectitudinea încheierii tranzacțiilor în cadrul Bursei din Odesa, precum şi buna desfăşurare a şedințelor bursiere etc. Legea mai prevedea numirea în portul Odesa a 60 de curtieri şi a 6 agenți bursieri de vase. Negustorul ce apela la un alt curtier decât aceştia era pedepsit prin confiscarea a $^1/_5$ din capitalul declarat [74].

Ca urmare a analizei literaturii de specialitate, a documentelor publicate şi inedite, putem constata că la etapa inițială instituționalizarea afacerilor comerciale în oraşul-port Odesa s-a desfăşurat într-un cadru legal special, ca apoi, după adoptarea legii din 1 ianuarie 1807, să se includă treptat pe făgaşul general al legislației ruse. Cu toate acestea, chiar şi în această a doua etapă au continuat să fie emise decizii cu caracter de excepție privind instituirea în Odesa a unor instituții comerciale, lucru ce demonstrează locul pe care îl avea acest oraş-port în politica guvernului rus.

Necesită a fi subliniat şi faptul că guvernul rus a contribuit din plin la crearea climatului favorabil instituționalizării afacerilor comerciale în oraşul-port Odesa, spre deosebire de multe alte oraşe-porturi, cum ar fi cele din Basarabia. Aceasta s-a materializat în special prin instituirea bursei de mărfuri, a oficiilor bancare de creditare, şi a celor de scont. Anume aceste instituții au stat la baza afirmării pe principii moderne a practicilor comerciale în Odesa, lucru ce a determinat, în mare măsură, ascensiunea sa ca mare oraş-port la nivel european.

Referințe:

1. Шепелёв Л.Е. Акционерные компании в России. - Ленинград, 1973. Idem. Акционерные компании в России: XIX-начало XX века. - СПб., 2006.
2. Мейер Д. Юридическое исследование относительно торгового быта Одессы // Юридический сборник. - Казань, 1855, с.449-49; Дружкова Ирина. Еврейские банкиры в Одессе XIX века // Мигдаль Times. - №48-49.

3. Миронов Б.Н. Внутренний рынок России во второй половине XVIII-первой половине XIX в. - Ленинград, 1981, с.89.
4. Скальковский А.А. Первое тридцатилетие истории города Одессы, 1793-1823. - Одесса, 2007, с.45.
5. Шепелёв Л.Е. 1973. Op.cit., p.23.
6. Прошлое и настоящее Одессы. . - Одесса, 1894, с.17.
7. ПСЗРИ, собр. 1, т.XXVIII, 1804-1805. - СПб., 1830, №21175, с.151.
8. Смольянинов К. История Одессы // Записки Одесского общества истории и древностей (ЗООИД). Т.III. - Одесса, 1853.с.383.
9. ПСЗРИ, собр.1, т.XXVIII, 1804-1805. - СПб., 1830, №21266, с.281-282.
10. ПСЗРИ, собр.1, т.XXIX, 1806-1807. - СПб., 1830, №22334, с.801.
11. Рожкова М.К. Экономическая политика правительства // Очерки экономической истории России первой половины XIX века: Сборник статей под ред. М.К. Рожковой. - Москва, 1959, с.365.
12. Sicard. Lettres sur Odessa. - St.-Petersbourg, 1812, p.115.
13. Ibidem, p.116.
14. Шепелёв Л.Е. 1973. Op.cit., p.18.
15. Ibidem, p.19.
16. ПСЗРИ, собр. 1, т.XXIX, 1806-1807. - СПб., 1830, №22418, с.972.
17. Дружинина Е.И. Южная Россия в 1800-1825 гг. - Москва, 1970, с.356.
18. Бернштейн С. Одесса – исторический и торгово-экономический очерк в связи с Новороссийским краем. - Одесса, 1881, с.79-80.
19. Прошлое и настоящее Одессы. Op.cit., p.20.
20. Авгитидис К.Г. Прогрессивная греческая эмиграция в Одессе. - Киев, 1987, с.10.
21. Исторический очерк основания и развития г. Одессы // Труды Одесского статистического комитета. Вып.III. - Одесса, 1870, с.57.
22. Бернштейн С. Op.cit., p.79-80.
23. Steven J. Zipperstein. The Jews of Odessa. A cultural History, 1794-1881. - Stanford, 1986, p.26.
24. Авгитидис К.Г. Op.cit., p.30.
25. Дружинина Е.И. Op.cit., p.356.
26. Авгитидис К.Г. Op.cit., p.30.
27. Семенов А. Изучение исторических сведении о Российской внешней торговле и промышленности с половины XVII-го столетия по 1858 год. Часть вторая. - СПб., 1859, с.183.
28. ПСЗРИ, собр. 1, т. XXXVI, 1819. - СПб., 1830, №27950, с.359.
29. ANRM, F.6, inv.2, D.193, f.28-28verso, 32.
30. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т. XIX, 1844. - СПб., 1845, №17869, с.289.
31. Бернштейн С. Op.cit., p.79-80.
32. Ibidem.
33. Дружинина Е.И. Op.cit., p.356.
34. Herlihy Patricia. Greek Merchants in Odessa in the Nineteenth Century // Harvard Ukrainian Studies. Vol.III-IV, 1979-1980, part I. - Cambridge, 1980, p.401.
35. Бернштейн С. Op. cit., p.79-80.
36. Patricia Herlihy. Op.cit., p.401.
37. Ibidem.
38. Небольсин Гр. Статистические записки о внешней торговле России. Часть I. - СПб., 1835, с.84.
39. Скальковский А. Историческо-статистический опыт о торговых и промышленных силах Одессы. - Одесса, 1839, с.53-54, 73.
40. Неболсин Гр. Op.cit., p.84.
41. Patricia Herlihy. Op.cit., p.409.
42. Ibidem.
43. Gelina Harlaftis. A History of Greek-Owned Shipping. - London: Routledge (UK), 1995, p.59.
44. Patricia Herlihy. Op.cit., p.407.
45. Stanley Chapman. Merchant Enterprise in Britain. - Cambridge, 2004, p.158.
46. Новороссийский Календарь на 1852 год. - Одесса, 1851, с.331.

47. Новороссийский Календарь на 1854 год. - Одесса, 1853, с. 360.
48. Андросов В. Хозяйственная статистика России. - Москва, 1827, с.274.
49. Ibidem, p.150.
50. Шепелёв Л.Е. 1973. Op. cit., p.23.
51. Bulletin des Sciences Géographiques, économie publique; Voyages. Tome Quatorzième. - Paris, 1828, p.138
52. Андросов В. Op.cit., p.273.
53. Истомина Э.Г. Водный транспорт России в дореформенный период. - Москва, 1991, с.247-248; Шепелёв Л.Е. 1973. Op.cit., p.23, 29; Павловский Иван. География Российской Империи. Часть I. - Дерпт, 1843, с.150.
54. Скальковский А. Первое тридцатилетие истории города Одессы (1793-1823). - Одесса, 2007, с.184, 187.
55. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.XI, 1836. - СПб., 1837, №9114, с.454.
56. Журнал мануфактур и торговли. Июль и август, №7, 8. - СПб., 1846, с.32-43.
57. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.XIX, 1844. - СПб., 1845, №17895, с.320-323.
58. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.XXIV, 1849. - СПб., 1850, №22950, с.48-51.
59. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.XXIV, 1849. - СПб., 1850, №23023, с.103.
60. Новороссийский Календарь на 1854 год, с.175.
61. Мейер Дмитрий. Op.cit., p.465.
62. Дружинина Е.И. Op.cit., p.355; Смольянинов К. Op.cit., p.404, 409.
63. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.X, 1835. - СПб., 1836, №8228, с.714.
64. Скальковский К. Русский торговый флот и срочное пароходство на Черном и Азовском морях. - СПб., 1887, с.27.
65. Ibidem, p.28.
66. Ibidem.
67. Смольянинов К. Op.cit., p.419.
68. Истомина Э.Г. Op.cit., p.121.
69. Buşe Constantin. Oraşul-port Galaţi între 1837 şi 1847 // Analele Universităţii Bucureşti. Istorie. Anul XX. Nr.1, 1971, p.89; Смольянинов К. Op.cit., p.420; Бабст И. Исторический очерк торгового движения по Дунаю и его притокам // Сборник ученых статей Императорского Казанского Университета. Том II. - Казань, 1857, с.69.
70. Истомина Э.Г. Op.cit., p.121.
71. Смольянинов К. Op.cit., p.421.
72. Степаненко Геннадий. Одесса, XIX век. - Киев, 2004, с.96.
73. Смольянинов К. Op.cit., p.424.
74. ПСЗРИ, собр.2, отделение I, т.XXIII, 1848. - СПб., 1849, №22459, с.430.

Prezentat la 11.06.2009

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

RAPORTUL DINTRE STAT ŞI RELIGIE ÎN CONDIȚIILE TRANZIȚIEI

Valeriu CAPCELEA

Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți

In this article the research is based on the report between state and religion put in transition conditions. It is emphasized that the state must built this report proceeding from the fact that the religious cults are autonomous, separated from the state, equal in rights in front of the law and public authorities. It has also to respect the non-interference principle of the state, concerning religion problems, because the tendency of transforming the orthodoxy in a dominant one becomes obvious. At the same time, it is pointed out that the occultist religions and totalitarian sects are an impending danger which represses the personality of human being, using the proselytism in order to change the consciousness and its liberty.

Religia, în opinia noastră, reprezintă o condiție necesară de existență a societății în virtutea funcției pe care ea o exercită – de elaborare, tezaurizare şi transformare a unei limbi specifice, simbolice, de care are nevoie societatea. Iată de ce este necesar de a cunoaşte religia care asigură continuitatea în dezvoltarea culturală şi care este acel depozit unde se păstrează toate comorile – bogăția spirituală reprezentată sub formă simbolică. Astfel, s-a dovedit că religia, după cum sublinia, pe bună dreptate, C.G. Jung, rămâne una dintre manifestările cele mai profunde ale sufletului uman [4, p.21]. Prin urmare, credința religioasă reprezintă o dimensiune fundamentală a exprimării şi afirmării identității individuale şi de grup, deşi ea este în societatea contemporană puternic secularizată şi o opțiune personală.

În prezent, a devenit cert faptul că între stat şi religie trebuie să existe o interacțiune dialectică pe motiv că este necesar a studia influența dogmelor religioase şi a normelor religioase asupra politicii statului, a utilizării religiei în realizarea obiectivelor statale, locul şi rolul sentimentului religios în materializarea comportamentului uman civilizat.

Analiza legislației şi a jurisprudenței din diverse țări ne denotă despre faptul că statul poate acorda religiei protecție juridică sub două aspecte. *În primul rând*, el poate susține prin metode de reprimare sau poate proteja răspândirea unei anumite religii, eliminând, în mod violent, influența altor religii sau confesiuni religioase. Formele prin care aceste acțiuni se pot manifesta sunt multiple: prigonirea directă a unor învățături religioase sau partide politice, interdicția separării unor grupuri religioase de la religia dominantă, interzicerea adepților unei confesiuni religioase de a-şi exercita cultul religios sau de a propaga credința lor.

În al doilea rând, el poate să sancționeze numai acțiunile ofensatoare şi violente ce pot să afecteze libertatea religioasă, însă în nici un caz nu trebuie să sancționeze, să susțină sau să suprime răspândirea unei anumite religii. Suntem convinşi, în această ordine de idei, că libertatea religioasă autentică presupune utilizarea din partea statului a acestui tip al protecției juridice. Este important, în opinia noastră, ca statul să înțeleagă că atitudinea lui față de religie trebuie să țină cont de necesitățile credincioşilor exprimate în normele religioase, care s-au format şi decantat în decurs de milenii.

Totodată, este necesar a lua în considerație şi experiența altor țări în acest domeniu. Spre exemplu, paradigma europeană presupune împărțirea în doua trepte a asociațiilor şi cultelor religioase. Potrivit acestui sistem, schimbarea statutului din asociație religioasă în cult religios se produce cu condiția îndeplinirii unor criterii de genul duratei în timp, a numărului de membri, a impactului lor social etc. Or, acest statut de partener social nu poate fi acordat decât unui număr limitat de culte. Nu este vorba despre restricții sau discriminări atâta vreme, cât statul nu acordă titlul de partener social, ci îl recunoaşte ca fiind deja onorat de către acele Biserici şi confesiuni religioase care sunt implicate de secole în viața publică. În acelaşi timp, modelul american propune desființarea sistemului în două trepte şi înregistrarea tuturor cultelor ca asociații religioase sau recunoaşterea tuturor asociațiilor religioase drept culte. Consecvența unei interpretări aparte a doctrinei drepturilor omului, definiția asociației sau cultului religios nu se mai face în funcție de colectivitate, ci doar în funcție de persoană. Practicarea acestei formule ar duce în contextul nostru la dispariția statutului de cult religios recunoscut ca persoană de drept public şi, în consecință, a statutului de partener social.

Se cere de remarcat şi faptul că în prezent a devenit destul de actuală, mai ales în condițiile Republicii Moldova, care se află în perioada de tranziție de la sistemul totalitar la cel democratic, problema raportului dintre religie, Biserică şi Stat ca urmare a situației ce s-a creat în timpul dominației sistemului totalitar. În opinia

lui B.Berceanu, statul ca deţinător al puterii materiale, dar neinteresat în mod necesar de a reţine puterea spirituală, poate: fie să se subordoneze spiritual Bisericii, fie să o privilegieze, fie să o lase liberă, despărţită ori să conlucreze cu ea, fie să o tolereze, fie să se considere cu ea în raporturi de adversitate [3, p.147]. Indiferent de faptul că în *Legea privind cultele religioase şi părţile lor componente* este stipulat că cultele religioase sunt autonome, separate de stat, egale în drepturi în faţa legii şi a autorităţii publice şi discriminarea unui sau altui cult religios se pedepseşte conform legislaţiei în vigoare [2, art.15 (1)], există necesitatea ca statul nostru să-şi definitiveze poziţia în această privinţă pe motiv că se resimte tendinţa de a transforma ortodoxia într-o religie dominantă. Într-adevăr, Biserica Ortodoxă este tradiţională pentru poporul nostru, ca şi pentru toate popoarele ortodoxe, şi este acea instituţie obştească care a determinat formarea poporului român. Însă aceasta nu trebuie să determine instituirea unei religii dominante susţinute de stat. În această optică trebuie să conştientizăm faptul că în regimul religiei de stat închinarea la Dumnezeu e îndemn, dacă nu chiar obligaţie, iar în regimul opus, e un drept [5]. Astfel, devine evident că acordarea protecţiei juridice din partea statului, care reiese din înseşi necesităţile credincioşilor, este mai propice pentru desfăşurarea vieţii religioase şi posedă o conotaţie de ordin juridic.

Influenţa statului asupra religiei, mai ales în prezent, este specifică. Constituţia Republicii Moldova prin art.31 [1] garantează libertatea conştiinţei, cultele religioase sunt autonome, separate de stat şi se bucură de sprijinul acestuia. În acelaşi timp, actualmente a devenit evident că statul nu trebuie să fie indiferent de un şir de forme bizare în utilizarea libertăţii conştiinţei de către cultele antisociale care practică prozelitismul. Practica din toate ţările lumii nu cunoaşte nici o sectă care să nu aplice prozelitismul, deoarece orice varietăţi ale lui reprezintă o violare a libertăţii schimbării conştiinţei şi a libertăţii conştiinţei în ansamblu.

Prozelitismul cuprinde anumite activităţi, are scopul de a-i influenţa pe oameni să-şi schimbe apartenenţa confesională. Spre exemplu, de aproape un deceniu şi jumătate biserica autoproclamatului „mesia" coreean Sung Myung Moon face prozeliţi în Republica Moldova. Cei care cad în plasa acestei organizaţii sunt tineri cu viziuni idealiste sau romantice, dar fără discernământ, care se încred orbeşte în „Părinţii Adevăraţi" şi ajung să-i respingă pe cei din a căror dragoste s-au născut, alegând să trăiască în „matrix"-ul moonist – o lume bizară a înşelăciunilor şi iluziilor diavoleşti, în care guvernează dinastia pretinsului mesia şi în care aceşti tineri amăgiţi sunt foarte mulţumiţi să cerşească, să postească, să iubească şi, în definitiv, să trăiască – „în numele Părinţilor Adevăraţi".

Este necesar, în această ordine de idei, ca statul să contracareze utilizarea oricărei forme de violenţă fizică de constrângere morală şi presiune psihică asupra cetăţenilor. Totodată, trebuie excluse oferta explicită sau implicită de mijloace de educaţie, de asistenţă medicală sau de atracţii materiale, prin utilizarea mijloacelor financiare în scopul de a converti oamenii şi a-i orienta spre credinţa lor. Deseori este utilizată manipularea sau exploatarea necesităţilor, a slăbiciunilor sau a insuficienţei educative a oamenilor care se află într-o situaţie materială precară, fapt care echivalează cu lezarea libertăţii şi demnităţii umane. În *Legea privind cultele religioase şi părţile lor* nu găsim nici un fel de prevederi care ar contracara fenomenul prozelitismului. Prin urmare, legea permite utilizarea acestor metode de violare a libertăţii conştiinţei cetăţenilor săi şi prin aceasta stimulează activitatea subversivă a sectelor care conduce la deteriorarea conştiinţei umane şi la încălcarea flagrantă a libertăţii conştiinţei proclamată de Constituţia Republicii Moldova.

În acelaşi timp, o lacună a *Legii privind cultele religioase şi părţile lor componente* constă în faptul că ea nu stabileşte o deosebire între cultele totalitare, distructive, comerciale, satanice, pseudoreligioase şi cultele recunoscute, fapt care permite controlul libertăţii conştiinţei. Mai mult ca atât, legea în cauză oferă copiilor dreptul de a alege cultul pe care aceştia doresc să-l studieze sau le permite să refuze studierea oricărui cult în instituţiile de învăţământ.

Un pericol iminent pentru societatea noastră îl constituie religiile ocultiste (de genul „spiritismului" sau al „spiritualismului creştin" etc.) şi sectele totalitare (Martorii lui Iehova, Societatea Conştiinţei Krishna (krishnaiţii), Biserica Scientologică (Dianetică), „Cuvântul credinţei" şi alte biserici necarismatice ale „Evangheliei depline", Biserica sfinţilor ultimelor zile (mormonii), Biserica Unificării (moonismul) bazate pe autoritatea infailibilă a liderului, care s-au rupt de confesiunile religioase tradiţionale şi care consideră doctrina lor drept singura adevărată, ce reprimă personalitatea şi, prin intermediul zombianismului, o transformă într-un executant orb al voinţei „învăţătorului". Toate aceste organizaţii religioase sunt scoase în afara legii sau private de statutul religios într-un şir de state europene, membre ale acordurilor internaţionale, co-semnatară a cărora este şi Republica Moldova. Sectele acestea, urmărind obţinerea puterii absolute asupra adepţilor şi exploatarea lor,

își ascund intențiile sub forme religioase, politico-religioase, psihoterapeutice, curative, educaționale, culturologice ș.a. Fenomenele oculte, terapiile alternative, misticismul religios și tehnicile orientale de evoluție spirituală pot fi grupate într-o categorie mai generală a culturii exoterice-mistice care pare neinițiatului că se desfășoară într-o „irealitate imediată”, făcând parte dintr-o teorie a conspirației sau fiind o șarlatanie. Una dintre trăsăturile lor caracteristice este cameleonismul, adică ele pot apărea cu nume diferite, declarându-și scopurile în funcție de cultura și cerințele țării în care activează. Ocultismul reprezintă o mișcare socială destul de largă, răspândită în diferite țări, inclusiv în Republica Moldova. Multe dintre organizațiile suspecte, care activează pe teritoriul R. Moldova acuză statul și opinia publică de lipsa de toleranță și deschidere.

În cadrul acestei mișcări, s-au format un șir de opinii referitoare la organizarea statală. Teoria ocultistă a statului presupune atribuirea acestei ideologii unui statut oficial, fiindcă cetățenii statului ocultist trebuie să respecte în permanență ritualurile prescrise lor, care reglementează în mod absolut toate sferele vieții sociale. În cazul când cineva refuză să se supună unei astfel de reglementări, el este amenințat cu moartea, din motiv că, potrivit concepției răsplății tainice, toți oamenii sunt legați între ei și pentru acțiunile unora pot să răspundă alții, spre exemplu, rudele, apropiații etc. Astfel, dreptul ocultist, care reglementează nu numai comportamentul, ci și orice activitate a omului, inclusiv ceea ce nu poate fi sesizat, trebuie considerat un drept totalitar, care nu poate să nu îngrijoreze poporul nostru, deoarece el cunoaște din propria experiență manifestările regimului totalitar.

Una dintre modalitățile eficiente ale efectuării controlului social asupra manifestărilor antisociale ale religiozității ar putea fi expertiza cultelor religioase care trebuie să fie îndreptată spre analiza efectelor ce derivă dintr-o credință sau alta, în scopul de a depista motivele posibile ale unor infracțiuni. Momentul principal al expertizei cultelor constă în a determina caracterul credinței religioase, care trebuie efectuată nu numai la momentul înregistrării cultelor religioase, dar și în procesul activității lor. Problema constă în faptul că credincioșii deseori tăinuiesc sensul credinței în scopul de a nu atrage atenția autorităților statale. Din această cauză, este necesar a efectua o analiza minuțioasă a acestor credințe, a efectua audierea credincioșilor în conformitate cu o metodică specială. În cazul când această expertiză este imposibil a fi efectuată, este necesar a utiliza analiza indirectă a structurii comunității, caracterul istoriei ei, practicarea cultelor, componența lor socială, a activității obștești etc. Însă *Legea privind cultele religioase și părțile lor componente* nu prevede o astfel de expertiză ce reprezintă, în opinia noastră, o lacună care trebuie înlăturată [2]. Este cert faptul că în condițiile societății democratice nu poate fi impus un control asupra conștiinței și nu poate fi instituită o cenzură asupra informației, dar e necesar a interzice acele organizații religioase în care se înrădăcinează credințe ce conțin, într-o formă camuflată, cauze criminale. Analiza cultelor religioase poate să ne ofere posibilitatea de a promova prevenirea criminalității din motive religioase, care în toate țările lumii, inclusiv în Republica Moldova este destul de actuală.

Pericolul social al unei sau altei confesiuni religioase depinde, mai întâi de toate, de credința în cauză, iar mai apoi și de caracterul organizării ei. Un pericol deosebit îl prezintă învățăturile apocaliptice conform cărora noi trăim în ultimele zile ale existenței lumii și totul se va prăbuși în curând și, din această cauză, a venit timpul să acționăm. Aceste învățături acordă o atenție deosebită unor astfel de detalii ale învățăturilor mistice, conform cărora frontiera dintre real și lumea de dincolo este convențională și instabilă. Sunt destul de periculoase și mărturisirile nihiliste care neagă necesitatea de a se conduce în activitatea cotidiană de anumite reguli, de a nu lua în considerație nimic în afară de interesele personale sau ale grupului religios din care face parte.

În același timp, potențial periculoase pot fi recunoscute și acele credințe care cheamă spre o hiperactivitate. Totodată, este necesar a evidenția și învățăturile ce neagă viața, în care se exprimă o apreciere negativă a vieții corporale și naturale.

Este necesar a investiga și structura cultelor religioase, în cadrul cărora domină utilizarea momentelor de conspirație în scopul de a tăinui credința autentică, disciplina militară, reglementarea minuțioasă a vieții credincioșilor, care ne denotă despre tendința liderilor lor de a controla orice pas al membrilor organizației. Disciplina destul de dură, care este însoțită de supunerea oarbă în fața liderilor comunității și de atașamentul desăvârșit și abnegația credincioșilor care duce la aceea că ei acordă proprietate liderilor comunității și chiar sunt indiferenți față de viața personală. În această ordine de idei, expertiza cultelor religioase are misiunea de a evalua situația criminogenă, cauzată de profesarea organizată a unei credințe. Prin urmare, se cere reglementată prin lege promovarea unei expertize a cultelor religioase pentru a contracara acțiunile criminale ale unor secte oculte care apar frecvent în ultimul timp. Cu toate că *Legea privind cultele religioase și părțile lor*

componente prevede: „Exercitarea dreptului la libertatea de manifestare a convingerilor sau a credinţei religioase poate fi restrânsă, în condiţiile legii, numai în cazul în care această restrângere urmăreşte un scop legitim şi reprezintă, într-o societate democratică, măsuri necesare pentru siguranţa publică, menţinerea ordinii publice, ocrotirea sănătăţii şi a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor şi libertăţilor persoanei" [2, art. 4(2)], totuşi aceste prevederi nu sunt suficiente pentru a contracara acţiunile criminale ale sectelor oculte care acţionează destul de frecvent în ţara noastră.

Este evident că noi nu avem dreptul să interzicem omului de a crede în ceva, dar nu trebuie să permitem ca credinţa care poate provoca crime să unească în jurul său o putere organizată, îndreptată împotriva societăţii.

Totodată, putem conchide că prin actuala lege este anulat orice control al statului asupra cultelor, fapt care se reflectă clar în prevederea *Legii despre desfiinţarea departamentului pentru culte şi înregistrarea cultelor*, transmiţând aceste funcţii în competenţa unei structuri nespecializate a Ministerului Justiţiei al Republicii Moldova.

Referinţe:

1. Constituţia Republicii Moldova: Cu modificările şi completările din 5 iulie 2000. - Chişinău: Moldpres, 2000. - 124 p.
2. Lege privind cultele religioase şi părţile lor componente nr.125-XVI din 11.05.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.127-130/546 din 17.08.2007.
3. Barbu B. Berceanu. Religia şi dreptul // Revista de filozofie. - Editura Academiei Române. - 1999. - Nr.3-4, mai-august. - P.139-150.
4. Jung C.G. Imaginea omului şi imaginea lui Dumnezeu / Traducere de Maria-Magdalena Anghelescu. - Bucureşti: Teora, 1997. - 352 p.
5. Leroy G. Dumnezeu este un drept al omului / Traducere şi cuvânt introductiv de Simion Bărbulescu. - Bucureşti: Geneze, 1993. - 80 p.

Prezentat la 25.05.2009

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

IDEALISMUL MAGIC. CONJUNCȚIA METAFIZICULUI ŞI ARTISTICULUI ÎN GÂNDIREA POETICĂ A LUI NOVALIS

Alexandru LUPUŞOR

Catedra Filosofie şi Antropologie

This essay propose an interpretation on Novalis conception of magic idealism.
With this end in wiew, the study will aim to discover the conjunction between metaphysics and art defining for magic idealism conception. Consequently, the study tries to present this conection between metaphysics and art resorting to different conceptual relations found in Novalis romantic thought.

Sub imperativul „*Lumea trebuie romantizată”* [1], Novalis, tânărul romantic jenez, incită spiritul uman către unitatea pierdută a lumii şi către plenitudinea râvnită a vieții. În colecția de fragmente cuprinsă sub titlul ***Poeticisme***, Novalis îşi exprimă încrederea în posibilitatea aflării sensului primordial şi, totodată, credința într-o transfigurare finală a lumii în conformitate cu acest sens. Sensul primordial şi transfigurarea finală se întâlnesc aici sub forma extremităților coincidente ale imperativului *romantizării*. Astfel concepută, ideea romantizării pare a prilejui una dintre cele mai strânse apropieri între *metafizic* şi *artistic*, apropiere asiduu căutată de către cugetarea şi sensibilitatea romantică. Prin urmare, interpretarea ideii de romantizare, adevărat manifest metafizic şi artistic al lui Novalis, ar trebui să vizeze, în prealabil, elucidarea înțelesului metafizicii şi artei asumate de această gândire romantică. Deşi Novalis nu tratează în mod explicit raportul dintre metafizică şi artă, acestea par a se susține reciproc mergând până la a se confunda şi aceasta deoarece, în ultimă instanță, atât metafizica, cât şi arta, aşa cum o susține Novalis, nu sunt nimic altceva decât romantizare.

În aceste condiții, interpretării de față îi revine sarcina să se mențină în orizontul întrebării ce vizează sensul în temeiul căruia Novalis concepe deopotrivă metafizica şi arta, astfel încât să devină justificată dacă nu coincidența, cel puțin, conlucrarea demersurilor ce le sunt proprii întru conturarea ideii şi realizării actului romantizării.

Romantizarea se vrea, în deplinătatea sensului său, un angajament la limită a gândirii şi, totodată, o deschidere maximală a trăirii, o interiorizare radicală a conştiinței şi o exteriorizare deplină a voinței, astfel încât ar trebui să vorbim despre o intensiune conceptuală şi o extensiune experiențială ca două dimensiuni definitorii ale actului romantizării. Această dualitate conceptual-metafizică şi experiențial-artistică nicidecum nu trebuie văzută ca exprimând un caracter duplicitar al romantizării, ci, dimpotrivă, ar trebui acceptată ca argument al caracterului unificator şi integrator al acestui act. Sensul primordial al existenței este o categorie metafizică, după cum transfigurarea finală a acesteia transpare în esențialitatea sa ca fiind o producție artistică.

Romantizarea este făgăduința cunoaşterii absolute şi a creației desăvârşite. Astfel interpretată, romantizarea va integra două strategii ale raportării eului la lume, complementare în vederea refacerii unității originare: pe de o parte, *a ex-trage* speculativ sensul primordial al lumii din intimitatea eului, pe de altă parte, *a a-trage* contemplativ lumea către o transfigurare finală în adâncimea eului. Într-o primă aproximare, am putea spune că teoria romantizării încununează avânturile speculative şi înclinațiile contemplative ale romanticilor. În sensul său primar, grecesc, *theoria* însemna „*a-l vedea pe zeu”*, fiind astfel o formă particulară de vedere [2]. *Theoria* se vrea vederea celor existente, fie acestea vizibile, fie ascunse în invizibil. Aici nu este vorba, pur şi simplu, de „a vedea”, a constata ceea ce există şi a înregistra informația, ci este o atitudine, o stare în care te cufunzi. Ulterior, latinii au tradus „*theoria”* prin „*speculatio”* şi prin „*contemplatio”*. Două mituri platonice par a legitima aceste două forme de privire – speculativă şi contemplativă – aşa cum acestea s-au impus gândirii europene ca rezultat al preluării exercițiului teoretic grecesc de către spiritul roman. Este vorba de mitul reminescenței şi de cel al peşterii. În dialogul ***Phaidon***, Platon prezintă mitul căderii sufletelor în corpuri după ce au sălăşluit în spațiul formelor inteligibile, astfel încât cunoaşterea lumii cu adevărat reale nu este decât un act de reamintire a celor văzute în acel peregrinaj prin lumea ideilor. Platon înțelege *anamnezis*-ul (reamintirea) ca fiind un act intuitiv: întrevedem ideile ce reprezintă esențele înseşi ale lucrurilor printr-o intuiție interioară. Omul află adevărul lumii printr-o coborâre în adâncul sufletului. Anamnezis-ul platonic nu este deci memoria obişnuită, ea este intuiția lumii inteligibile pe care sufletul o are înscrisă în sine. Este vorba,

în cele din urmă, de o intuiție inteligibilă a sensurilor esențiale ale lucrurilor de care devine capabil sufletul într-un efort de maximă interiorizare. În cartea a VII-a din ***Republica***, Platon, în aşa-numita *„alegoria peşterii"*, vorbeşte despre sufletul înrobit care se desprinde încetul cu încetul de lanțurile ignoranței şi urcă spre ieşirea cavernei unde va afla o lume scăldată în lumina soarelui, o altfel de lume, lumea cea adevărată. Nu este greu de constatat că într-un caz şi în altul avem prezentată mişcarea sufletului către adevărul lumii, doar că într-un caz avem o mişcare *catabasică*, de coborâre în adâncurile ce-i sunt proprii, iar în celălalt este o mişcare *anabasică*, de urcare către veritabilele înălțimi ale lumii. Într-un caz vom întâlni o luciditate speculativă, iar în celălalt – o extaziere contemplativă. În aceşti termeni, desprinşi din aceste proiecții mitice, încercăm să legitimăm o posibilă demarcație între speculativ şi contemplativ.

În consecință, romantizarea, în calitatea ei de *theorie a lumii*, va integra un aliniament specific *metafizicii speculative* şi un altul ce ar putea fi identificat drept *contemplație artistică*. Ba mai mult decât atât, esența romantizării, idee şi act, va rezulta tocmai din suprapunerea până la identificare a speculației metafizice cu contemplația artistică.

Putem constata că această filosofie, ce gravitează în jurul ideii de romantizare, atestă confluența speculației conceptuale proprie sistemului lui Fichte cu experiența contemplativă de inspirație neoplatonică a lui Hemsterhuis. Deşi *„se poate spune că, în esență, întreaga filosofie romantică este şirul interpretărilor Teoriei Ştiinței lui Fichte"* [3], Novalis este cel care *„a infuzat sânge şi suflet în osatura rigidă a sistemului lui Fichte"* [4] şi aceasta, desigur, în manieră contemplativă de sorginte neoplatonică.

Miza veritabilă a actului romantizării este atingerea maximei plenitudini dintre eu şi lume: *„Sufletul individual trebuie să coincidă cu sufletul universal"* (Novalis), ideea romantizării fiind astfel o nouă interpretare a organicității dintre Eu şi lume. Lumea este în mod necesar lumea omului. Omul şi cosmosul nu mai stau față-în-față ca două entități diferite, ci alcătuiesc un întreg organic. Principiul romantizării presupune, în mod fundamental, identitatea dintre eu şi lume. În acest sens, *„lumea noastră lăuntrică trebuie să corespundă întocmai, pînă în cele mai mici amănunte, lumii exterioare"* [5]. Descifrarea enigmei lumii nu poate fi săvârşită decât prin descifrarea misterului existenței umane. Novalis rămâne categoric: *„vom înțelege lumea atunci când ne vom înțelege pe noi înşine, căci noi sîntem jumătăți integrante"* [6]. În cele din urmă, a determina natura omului înseamnă a determina însăşi natura universului. Pentru romantici, această plenitudine constituie veritabilul principiu al vieții şi devine posibilă doar dacă ambii termeni – Eul şi lumea – aparțin vieții. Viața este punctul de plecare, dar totodată şi destinația, pentru ceea ce poartă marca romantizării. Din această perspectivă, viața îşi află autenticitatea în devenirea ei de la o armonie a începuturilor către o armonie a sfârşiturilor. În sensul pe care i-l conferă Novalis, *„a romantiza"* înseamnă a te cufunda în fundamentul dumnezeiesc al lumii începuturilor şi, totodată, a te ridica la chemarea dumnezeiască a lumii sfârşiturilor. În viziunea romanticului Novalis, unitatea Eului şi a lumii este primară, iar romantizarea va fi concepută ca fiind calea care duce atât către aflarea unității originare, cât şi spre refacerea acestei unități. Cum însă doar unitatea comportă sens şi valoare, mersul vieții spre reintegrare este inevitabil. Astfel, devenirea universală înfățişează o stare intermediară între unitatea originară şi unitatea regăsită [7]. Însăşi ființa umană reprezintă un univers în devenire, care a plecat de la unitate pentru a reintra în unitate [8]. Omul este dotat cu facultatea de a înțelege unitatea originară, demers propriu metafizicii şi cu posibilitatea de a crea o unitate finală, demers propriu artei. Prin urmare, Eul este deopotrivă cunoaştere şi creație, după cum viața este înălțată pe dorința de unitate şi pe năzuința către desăvârşire. Mărturisind spiritul romantic, metafizica trădează chemarea către o cunoaştre absolută, iar arta ascunde pornirea către o creație desăvârşită. Cunoaşterea este posibilitatea de a intra în modalitatea absolutului, după cum creația este şansa desăvârşirii lumii. Pentru romantici, în general, şi pentru Novalis, în special, un adevăr incontestabil este dat de faptul precum că creația artistică şi cunoaşterea metafizică conduc la acelaşi lucru. Asumând aceste date de inspirație romantică, Novalis va afla originea metafizicii în nesecata nostalgie după cunoaşterea absolută, iar pe cea a artei în debordanta speranță pentru o creație desăvârşită. Dacă nostalgia romantică este acceptată ca fiind *„o subiectivatate închisă în sine, incapabilă de a vedea absolutul altundeva decît în sine însuşi"* [9], atunci vom înțelege speranța proprie trăirii romantice drept o deschidere a aceleiaşi subiectivități, pentru care vederea lumii desăvârşite este o extaziere a eului. Speculația metafizică este aspirație către Absolut, în măsura în care contemplația artistică este avânt către desăvârşire. Se va înțelege că Absolutul nu va putea fi apropriat decât cu concursul unei priviri speculative, iar desăvârşirea nu se va arăta decât unei priviri contemplative. Astfel concepute, privirea speculativă a metafizicii pare a fi una nostalgică, după cum privirea contemplativă a artei se descoperă a fi de ordin elpidian.

Ricarda Huch constată că impulsul către unitate trebuie să fie solidar cu cel către desăvârşire [10], astfel încât intuiția metafizică a sensului primordial devine concentrică cu energia artistică a transfigurării finale. Aceste două năzuințe coincid în adâncul lor, ele sunt expresii ale unei singure dorințe, în mod primar romantice – dorința de viață. Se înțelege, prin urmare, că principiul plenitudinii presupune identitatea dintre unitatea originară şi desăvârşirea finală. În concluzie, speculația metafizică şi contemplația artistică par a susține aceeaşi tendință romantică a cufundării simbiotice a Eului şi a lumii. Plenitudinea romantică a vieții nu poate fi decât rezultatul unei atare identități, iar ideea romantizării, aşa cum este conturată în gândirea fragmentară a lui Novalis, vine să încununeze înclinația contemplativă şi elanul speculativ, ambele constitutive, în cel mai înalt grad, spiritului romantic.

Unitatea şi desăvârşirea lumii ce-şi au temeiul înlăuntrul omului, nu devin posibile decât cu concursul unui eu integru, unitar şi desăvârşit. Dat fiind faptul că *„ne aflăm în raporturi cu toate părțile universului”* [11], în fiecare *egou* trăieşte tainic un germene al unității pierdute şi viitoare şi, în acelaşi timp, un principiu al cunoaşterii absolute şi al creației desăvârşite. În orizontul speculației metafizice, dar şi în cel al contemplației artistice, eul este cel care capătă o semnificație centrală. Din acest punct de vedere, filosofia lui Fichte rămâne una fundamentală pentru gândirea romantică.

În această ordine de idei, pare a fi îndreptățită pretenția de a afla temeiul caracterului speculativ al metafizicii romantizării anume în idealismul transcendental propus de sistemul filosofic al lui Fichte. Pentru acesta, absolutul atinge pământul într-un singur punct: *Eu sunt Eu*, astfel încât aici principiul existențial al plenitudinii apare ca un derivat al principiului logic al identității, ceea ce nu poate satisface o conştiință animată de spiritul romantic [12]. Romanticii vor încerca depăşirea unilateralității fichteiene a eului (conform idealismului transcendental, eul este conceput doar ca instanță gnoseologică, reducându-l la un excepțional mecanism de producere a reprezentărilor conştiente), susținând tranşant ideea precum că granița dintre interioritatea subiectivă şi exterioritatea obiectivă se află în conştiință, astfel încât non-eul nu este dincolo de eu, ci este însăşi intimitatea constitutivă a eului. În măsura în care destinul individual integrează în sine întregul destin universal, devenirea lumii nu va fi decât o consecință a devenirii eului. Omul poartă ca pe un destin propriu întregul destin al universului. După cum se ştie, orice idealism metafizic va încerca să deriveze realitatea lumii din idealitatea eului. Or, ceea ce vrea să anunțe Novalis, cu insistența caracteristică crezului romantic, este tocmai faptul că *„nu sîntem deloc eu, putem şi trebuie, însă să devenim eu, sîntem germenii eului în devenire”* [13]. Pentru tânărul romantic jenez, lumea romantizată este lumea în care eul a devenit eu. Cu alte cuvinte, imperativul romantizării este exigența eului de a deveni eu. Comentând această gândire romantică a lui Novalis, Ricarda Huch constată cu exactitate că *„în locul rigidei formule fichtiene* ***eu sînt*** *a apărut un principiu nesfîrşit de viu, nesfîrşit de bogat în perspective şi speranțe –* ***eu devin****”* [14]. Nu poate fi trecută cu vederea insistența lui Novalis de a susține ideea precum că activitatea romantizării de care este responsabil eul nu este numai determinarea lumii, dar şi autodeterminarea eului însuşi, luând înfățişarea procesului infinit de atingere a idealului. Or, un atare itinerar este propriu anume exercițiului speculativ de care este capabilă subiectivitatea umană. Dat fiind faptul că individualitatea şi universalitatea coincid în devenirea lor – sensul lumii converge destinalității eului – aceasta nu ar putea fi percepută decât speculativ, ca manieră de derivare a realității din idealitate. Idealismul transcendental de inspirație fichteiană afirmă principiul speculației în forma identității dintre idealitate şi realitate în procesul devenirii: lucrurile se dovedesc a nu fi decât reificări ale gândirii. În această grilă interpretativă, gânditorii speculativi caută să răstoarne ordinea obişnuită a lucrurilor. Speculația se face prezentă mai mult atunci când reuşeşte să evidențieze în gândirea individuală un mod al gândirii absolute, cu care poate ajunge să se compare şi să se identifice, universalizându-se. Pentru o gândire riguros idealistă (dacă poate fi acceptată una ca asta), nu există nici o exterioritate veritabilă, ci orice exterioritate rămâne relativă, astfel încât unica modalitate de a afla adevărul este văzută ca fiind speculația, înțeleasă în sensul său primar de privire în interiorul eului, care, ca o oglindă *(specula)* reflectă orice realitate posibilă. Această reflecție a realității în eu nu este nimic altceva decât Ideea. Metafizica speculativă constă astfel în a deriva orice realitate din Idee. Devreme ce sălaşul ideilor este gândirea înțeleasă ca o facultate a spiritului, limitele acesteia vor fi concomitent şi limetele metafizicii. Spiritul speculativ este convins că gândirea produce totul prin ea însăşi: *„Totul se petrece în noi cu mult de a se desfăşura în real”* [15]. Interesul major al metafizicii idealiste este universala interiorizare a absolutului, înțeleasă de altfel în mod speculativ. Pentru o atare metafizică de inspirație idealistă, întregul univers în calitate de idee poate sălăşlui în eu. Cu alte cuvinte, o metafizică idealistă caută a accede la tainele marelui univers anume prin explorarea abisurilor

lăuntrice ale eului, manieră ce conturează conținutul exercițiului speculativ. Prin urmare, o metafizică idealistă, romantică sau oricare alta, nu ar putea să se desfăşoare decât în manieră speculativă.

Totodată, caracterul speculativ al filozofiei romantizării se datorează şi misticii speculative germane, însuşită temeinic de către Novalis. Mistica speculativă constă în efortul de a dezvălui în interiorul omului întreaga imensitate a universului. Meister Eckhart, Jakob Böhme, Angelius Silesius, Baader ş.a., prin mistica de factură speculativă pe care o dezvoltă, sădesc în tânărul suflet romantic convingerea că profunzimile omului sunt mai mult decât umane, că în ele se ascunde legătura tainică cu Dumnezeu şi cu întregul cosmos. Sentimentul originar pe care creşte mistica speculativă este anume cel al identității organice dintre eu şi cosmos. Mistica este vederea tainelor ascunse ale lumii prin punerea lor în lumina ce răsare din infinita adâncime a eului. Dacă pentru mistica tradițională, eul individual era mistuit în cuprinderea extatică a divinității, mistica speculativă germană încearcă calea inversă – a regăsi universul în profunzimile lăuntrice ale eului. Pentru Novalis *„orice fel de misticism este personal – este, prin urmare, o variație elementară a universului"* [16]. Cu alte cuvinte, sufletul universului nu poate răzbate la conştiința de sine decât în reflecția propriei sale imagini care este omul. Sufletul uman este oglindirea *(speculare)* sufletului universal. Se înțelege că metafizica şi mistica reuşesc să se cristalizeze în jurul unuia şi aceluiaşi exercițiu speculativ. Pentru romantici, mai mult decât pentru oricare alții, *„inspirația metafizică este similară intuiției mistice"* [17]. La Novalis, în măsura în care există o metafizică, şi ea există cu siguranță – *metafizica romantizării* – aceasta nu ar putea avea altă densitate decât cea mistică. Prin urmare, metafizica romantizării îmbracă forma unei speculații idealiste ce o apropie, în mod evident, de formele discursive proprii misticii speculative. Din perspectiva filosofiei romantizării, mistica speculativă este un adaos la corpusul speculativ al metafizicii idealiste. Ba mai mult, Novalis pare a încerca altoirea idealismului transcendental pe trunchiul misticii speculative. Atât Novalis, cât şi ceilalți reprezentați ai romantismului filosofic, încearcă depăşirea (ca formă a asumării) idealismului transcendental de factură fichteiană anume printr-o atare apropiere de viziunile speculative ale misticii germane. Luând în calcul comprehensiunea mistică şi metafizică, Lev Şestov constată că *„sensul însuşi al conceptului de «speculație» constă tocmai în faptul că omul se deprinde să vadă în sine o parte dintr-un întreg şi caută să se convingă că sensul existenței lui, că menirea lui, este să pună de acord, resemnat şi chiar bucuros, viața sa cu existența întregului"* [18]. Se va înțelege că miza oricărei gândiri speculative, fie ea de factură mistică sau metafizică, va fi regăsirea unității atotcuprinzătoare, adică, ideea întregului.

Toate acestea ne permit constatarea faptului că gândirea lui Novalis îşi asumă o desfăşurare speculativă: *„către înlăuntru duce drumul tainic"* [19]. Pentru tânărul romantic jenez, speculativul desemnează o viziune aparte, interioară, a Ideii ce constituie unitatea universului, unitatea dintre eu şi cosmos. Întreaga metafizică a lui Novalis pare a încăpea într-o singură frază: *„Căutăm schița universului – această schiță sîntem noi înşine"* [20]. În consecință, romanticul jenez va înțelege metafizica fiind *„dinamica pură a gîndirii"* [21]. În mod primar, metafizica este cea care tratează despre forțele originare ale gândirii. În deplinătatea sensului său, metafizica poate fi aflată ca cea care înregistrează efortul subiectului uman de a cunoaşte absolutul în străfundurile propriei subiectivități. Metafizica romantizării, în măsura în care este o generațiune deopotrivă a idealismului transcendental şi a misticii speculative, îşi va recunoaşte obstinența pentru o singură dorință: dorința de Absolut. Speculativul, veritabilă combustie a metafizicii produsă în sfera de acțiune a imperativului romantizării, şi care de fapt justifică acest imperativ, se vrea mai mult decât o doctrină filosofică, mai mult sau mai puțin eficientă în regăsirea esențialității lucrurilor, ci o cale destul de solidă pentru a-l duce pe om către o existență supraomenească, către spiritul absolut. Prin urmare, metafizica romantizării va caută să se prezinte ca o ipostaziere a metafizicii speculative, având ca orizont experiențial absolutul şi ca instanță intențională viața ego-ului. O atare metafizică, idealistă în esența ei, va presupune absolutul ca lume ascunsă în profunzimile ancestrale ale eului, iar pe acesta ca fiind act pur, adică o activitate ce se produce pe sine în mod liber, caracterizat prin autoreflecție totalizatoare. Într-un atare context metafizic, speculativul nu va mai prezenta accepțiunea originară a cunoaşterii pure ca nonacțiune, ci, dimpotrivă, va exprima convingerea că cunoaşterea pură – exigența de absoluitate a eului – nu este posibilă decât printr-o acțiune imanentă a subiectului în propria-i subiectivitate. Astfel, metafizica devine speculativă în temeiul convingerii că *„acest absolut care ne este dat poate fi recunoscut doar pe cale negativă, anume prin aceea că acționând aflăm că ceea ce căutăm nu poate fi găsit prin nici un fel de acțiune"* [22].

Romantizarea este, cu siguranță, un ideal al gândirii speculative, dar în acelaşi timp se prezintă şi ca orizont al experienței contemplative. Calea către refacerea armoniei inițiale, acum pierdute, ține de virtualitățile

contemplației artistice. În sensul său romantic, contemplația artistică pare a consta în efortul eului de a suprapune peste universul înglobant un univers pe care îl regăseşte în interioritatea ce-i este proprie. Astfel, contemplația artistică este înțeleasă de către Novalis ca fiind *„activitatea imaginației productive"*, iar aceasta ar ține de natura acțiunii specifice eului. Invers față de speculație, contemplația romantică va desemna experiența regăsirii eului în vastitatea cosmică. Numele acestei experiențe excepționale este *creația*, înțeleasă aici ca o putere de transfigurare a lumii printr-o extremă solicitare a eului. Dacă Novalis, în urma însuşirii datelor idealismului metafizic, susține esența cunoaşterii ca decurgând din speculație, atunci, în manieră neoplatonică, va contura originele contemplative ale creației. În sensul său valorificat de romantici, contemplația nu mai vrea să însemne nicidecum o admirație pasivă. Contemplând, *„toate determinările ies din noi afară – plăsmium o lume din noi în afară"* [23]. Creația se descoperă a fi o trăire contemplativă plenară. În general, romanticii schimbă perspectiva de înțelegere a creației. Astfel, dacă pentru concepția renascentistă, primordialitatea creației divine era indubitabilă, atunci romanticii vin să afirme o creație autonomă, desăvârşirea căreia ar sta în putința şi voința omului. De acum, creația nu mai este înțeleasă în mod riguros în termeni de imitație, ea nu mai este acceptată ca un exercițiu pur mimetic, ci se vrea, în desăvârşirea ei, o transfigurare lăuntrică a lumii: *„Trebuie să căutăm a crea o lume lăuntrică, care să fie propriu-zis inversul lumii exterioare*" [24]. Creație, în sensul său autentic, este ceea ce vine din interior. Romantismul german a proclamat că manifestarea liberă a persoanei umane se realizează în mod adecvat doar prin creație artistică. După cum metafizica, în opinia lui Novalis, înregistrează efortul cunoaşterii absolute, arta, în contextul aceleiaşi gândiri, va reprezenta efortul întru atingerea culmilor creației desăvârşite. În mod determinat, *„arta este desăvîrşirea activității noastre"* [25]. Se pare că arta începe acolo unde posibilitățile speculative ale metafizicii iau sfârşit, fiind sfera creației transfiguratorii.

Dacă metafizica speculativă merge pe calea intuiției mistice, atunci arta, în tratarea pe care i-o oferă Novalis în contextul filosofiei romantizării, îşi va însuşi particularități ale acțiunii magice. În chip magic, arta se vrea un act de însuflețire a lumii. Eul subiectiv al artistului capătă în actul creației o putere infinită, magică, devenind, astfel, capabil de a acționa asupra lumii şi de a o transfigura în virtutea acestor forțe creaturale deținute. Creația transfiguratorie a lumii şi existenței acesteia nu va survine, în conformitate cu concepția romantică a lui Novalis, decât ca rezultat a ceea ce poartă însemnele contemplației magice. Arta devine magia de a vedea lumea într-o lumină în care răul şi urâțenia dispar, se dizolvă într-un acord armonic. În sens romantic, arta este magie, deoarece magia este o artă. Pentru percepția romantică, *„magia este arta de a trezi forțele ascunse ale sufletului ațipit"* [26], iar, pe de altă parte, activitatea desăvârşirii artistice va fi ea însăşi un act magic. Creația veritabilă este cea care vrăjeşte lumea. Apropierea până la cufundare a activității artistice cu magia reiese, aşa cum o constată Novalis, din faptul că *„a voi şi a făptui este aici acelaşi lucru"* [27]. O atare coincidență dintre voință şi faptă în planul activității magico-artistice este analogică celei dintre conştiință şi idee, în planul gândirii mistico-metafizice. Într-o atare ordine de idei, poate fi evidențiat faptul precum că, dacă conştiința este facultatea ce asigură desfăşurarea metafizicii în forma unei speculații mistice, atunci responsabilitatea pentru contemplația magică ce vine să încununeze demersul artistic pare a reveni voinței. Pentru romanticul jenez, *„voința nu este altceva decît facultatea de a gîndi magic"* [28]. Voința este mediatorul vrăjirii artistice a lumii – orice încercare de creație şi transfigurare stă sub incidența unei voințe. Or, în mod primar, magia este arta de a ne înfăptui total voința.

Atât contemplația, cât şi speculația exprimă aceeaşi contradicție ce pare a rezulta din conjuncția sentimentului de autosuficiență cu necontenita năzuință de autodepăşire, ambele fiind constitutive gândirii şi simțirii romantice. Vorbind despre ființa romantică a eului, Novalis afirmă că *„năzuința sa ar sta în aceea de a fi mereu mai mult"* [29]. În acest sens, cunoaşterea şi creația ar reprezenta acte specifice ale efortului de autotranscendere de care se face capabilă conştiința şi voința eului. Romantizarea pretinde din partea omului un etern *transende te ipsum*. Prin excelență, romantizarea exprimă nevoia unei permanente transcenderi a deja-ajunsului, nevoia de expansiune neîncetată. Novalis nutreşte convingerea că *„a fi om desăvîrşit – persoană – este menirea şi instinctul primar al oricărui ins"* [30]. În cele din urmă, romanticul jenez va susține în mod categoric că *„personalitatea este elementul romantic al eului"* [31]. De aici provine şi acel titanism romantic al individualității – *„elementul care romantizează universul este tocmai coloritul său individual"* [32] care se referă atât la surprinderea speculativă a universului, cât şi la potențialitățile creaturale de a-l transfigura prin mari dislocări egologice. În mod primar, subiectivitatea umană este concepută de către cugetarea romantică ca fiind deopotrivă conştiință cunoscătoare şi voință creatoare. Astfel, speculația metafizică, asumând reale

valențe mistice, devine pentru romantici, şi în special pentru Novalis, calea de a regăsi în limitele eului universul nonlimitat, iar contemplația artistică se descoperă a fi, în desfăşurarea sa magică, calea de a proiecta peste infinitul universului finitudinea eului. În consecință, se va înțelege că romantizarea se vrea, în deplinătatea înțelesului pe care îl livrează Novalis, o mistică a unității originare şi o magie a desăvârşirii finale.

Romanticii depăşesc sentimentalismul superficial prin descoperirea complexității eului. În concepția acestora, eul uman cunoaşte bifurcația între un *eu real* şi un *eu ideal*. Totodată, viziunea romanticilor nu trebuie asimilată unei apologii fără rezerve a vieții eului ideal, înzestrat, s-ar părea cu o superioritate absolută, asupra existenței eului real. Imperativul romantizării vizează redobândirea plenitudinii vieții printr-un progres al conştiinței şi voinței. Subiectivitatea umană transpare ca o unitate a manifestărilor contrare, dar complementare, a inconştientului ca dimensionalitate impresivă a eului ideal, şi a voinței ca dimensionalitate expresivă a eului real. Într-adevăr, am putea constata că eul ideal reprezintă partea cea mai rafinată a conştiinței, după cum eul real s-ar constitui în urma fortificării voinței ce-i este proprie. Adică, în virtutea asumpțiilor metafizicii idealiste, nu va exista conştiință fără un eu ideal şi, în mod similar, în temeiul presupozițiilor magiei artistice, nu va exista un eu real fără voință. Eul ideal este cel care conturează planul transcendental al conştinței, fiind astfel o conştiință specifică care dă omului posibilitatea accederii noosferice. Un eu ideal este unul care se refuză concreteții sensibile, dar şi controlului rațional. Această nouă conştiință este de fapt o in-conştiință, înțeleasă ca fiind *„punctul de contact cu organismul universal"* [33]. Pe de altă parte, eul ideal este înțeles şi acceptat, în limitele gândirii romantice, ca fiind *„un centru spre care trebuie să ne întoarcem pentru a scăpa de izolarea noastră"* [34].

Între eul real şi cel ideal se produce o permanentă comunicare. Eul real primeşte de la eul ideal o autentică revelație spirituală. Cea care înregistrează o atare revelație este anume metafizica. Din acest punct de vedere, momentul speculativ al metafizicii se va produce atunci când eul real sesizează în propriile profunzimi ceea ce transpare ca fiind eul ideal. Sub acest aspect, metafizica speculativă, implicată de filosofia romantizării, se descoperă drept una de inspirație *apocaliptică*. În aceste condiții, dacă metafizica romantizării îşi asumă o desfăşurare apocaliptică, adică să devină spațiul de manifestare a ceea ce survine dincolo de orice realitate posibilă, atunci arta va pretinde o funcție *apocatastatică*, de refacere finală a existențialității originare, eterne şi incoruptibile. În cadrul a ceea ce se pretinde a fi romantizarea, judecând după raporturile posibile dintre eul real şi cel ideal, metafizica devine *„provocarea adresată eului real de a se trezi şi de a deveni spirit"* [35], iar arta cea care va înregistra efortul de cristalizare a idealității eului uman. În temeiul acestor date, am putea pretinde înțelegerea metafizicii ca demers de idealizare a eului real, iar arta să fie înțeleasă, în mod analogic, ca demers de realizare a eului ideal. Cu alte cuvinte, metafizica ar putea fi percepută ca o numenalizare a fenomenalității lumii, iar arta drept o fenomenalizare a numenalității inerente eului.

În acest fel, romantizarea va implica o comuniune mistică şi o comunicare magică realizate între eul real şi cel ideal. De vreme ce metafizica idealizează, iar arta vrăjeşte, filosofia romantizării poate fi etichetată, conform mărturisirii lui Novalis, drept *idealism magic*. Idealismul magic este o formulă inedită ce caută să împace veghea speculativă a unității originare a spiritului cu visul contemplativ al unității spirituale finale. Presupoziția idealismului magic ce poate fi reliefată aici este cea a unității simbolice dintre eul real şi cel ideal, precum şi unitatea spirituală dintre om şi lume. În temeiul acestei presupoziții, vom afla cunoaşterea ideii absolute ca fiind un act de creație desăvârşită, iar creația desăvârşită, la rândul ei, va transpare ca fiind posibilă doar în orizontul ideii absolute. Arta, datorită virtualităților sale magice, este capabilă să ofere o cristalizare efectivă a ideii. În mod reciproc, doar prezența ideii în spiritul artistului face posibilă creația. Idealismul magic integrează cele două teze fundamentale ale romantizării: *Sunt ceea ce cunosc* şi *Lumea este ceea ce creez*. Din perspectiva idealismului magic, profesat de către Novalis, atât lumea, cât şi omul reprezintă, ambele în felul său, o metaforă a spiritului [36], iar comunicarea dintre ele nu va putea fi decât simbolică, simbolul fiind aici un atribut revelator al spiritului. În cele din urmă, idealismul magic află metafizica şi arta, dimensiuni complementare ale unicului proces de romantizare, drept configurații ale unei singure experiențe – experiența spirituală. Strict vorbind, între artist şi metafizician nu există nici o diferență în ceea ce priveşte natura spirituală a vederii lor. Prin intermediul acestora, *„spiritul face pururi dovada propriei identități"* [37]. Metafizica şi arta decurg ambele din acelaşi sentiment al rupturii dintre materie şi spirit şi, totodată, din atracția încordată față de lumea spiritului. Atingerea culmilor spirituale ale existenței este privilegiul conştiinței cunoscătoare şi a voinței creatoare, adică a metafizicului şi artisticului, a căror misiune constă în a *realiza în mod ideal* depăşirea separației dintre materie şi spirit, dintre inferior şi superior ca ordine ale existenței şi în

acest fel să afle înțelesul real al lumii şi să o transfigureze în mod ideal. Astfel, în deschiderea sa maximă către lumea spiritului, metafizica se instanțiază ca *gnoză*, iar spiritualizarea radicală a artei o transformă pe aceasta din urmă în *teurgie*. Viața spirituală, aşa cum este vizată de romantizare, îşi descoperă esențialitatea, adevărul şi frumusețea, în veritabila cunoaştere gnostică şi în autentica creație teurgică.

Utilizarea modalității gnostice de cunoaştere indică, o dată în plus, proximitatea maximală dintre demersul mistic şi cel metafizic, produsă pe terenul unei abordări speculative. Gnoza, fiind în esența ei o expresie a conştiinței mistice, dovedeşte, prin importanți reprezentanți ai idealismului, adevărate vurtualități metafizice. Ba mai mult, gnoza pare a exprima în cel mai înalt grad pretenția de absoluitate a oricărei gândiri speculative. În mod primar, gnoza reprezintă o cunoaştere spirituală. Romanticii, şi printre ei desigur şi Novalis, nutresc via convingere că nici cunoaşterea rațională, ce rupe legătura dintre particular şi general, nici cunoaşterea pur intuitivă, la fel suferind de unilateralitate, nu poate să ne ofere tabloul veritabil al structurii lumii în care trăim. Gnoza este acea gândire care se opune, în modalitatea sa de fi, gândirii contingentului, exprimată în termenii probabilității, temei al gnoseologiei critice, ce vine să interpreteze cunoaşterea ca necesitate de adaptare la datul lumii. În schimb, gnoza este gândirea iubitoare de înțelepciune, de bine şi de frumos. În mod determinat, ea oferă o cunoaştere spirituală. Din punct de vedere spiritual, drumul spre adevăr trece prin gnoză. Gnoza devine posibilă acolo unde eul este recunoscut ca sursă a revelației spirituale. Ea este căutarea adevărului în intimitatea cea mai radicală a subiectivității umane, este infinita mişcare de cunoaştere îndreptată spre cuprinderea ultimei taine a existenței.

După cum în interiorul creştinismului, tradiția gnostică este cea care pretinde a oferi o cunoaştere ce s-ar situa peste teorie, aşa cum o înțelegeau vechii greci, la fel, în cadrul tradiției neoplatonice, Iamblichos tinde a plasa mai presus de theorie ceea ce numea teurgie. O atare mişcare de depăşire a teoriei, inițial asumate, se arată a fi proprie şi procesului de romantizare aşa cum acesta este conturat de termenii idealismului magic.

În mod determinat, intenția supremă a actului creator-artistic este teurgică. Teurgia este punctul maxim pe care îl poate atinge contemplația artistică. Ea este acea artă care creează o altă lume, o altă existență. Creația teurgică este o creație liberă, o creație eliberată de normele impuse ale acestei lumi, astfel încât actul teurgic se descoperă ca reprezentând libertatea ultimă a artei. În teurgie, la fel ca şi în gnoză, transcendentul este transmutat în imanența spirituală a omului. Orice act artistic desăvârşit este teurgic. Anume prin creația teurgică, arta vrea să devină cu adevărat transfigurătoare. Teurgia se prezintă ca o temelie a oricărei mişcări spirituale de care este capabilă lumea pe calea propriei desăvârşiri. Prin teurgie, arta şi prin ea lumea întreagă au şansa de a se desăvârşi. Actul teurgic al artei se corelează, în radicalitatea ce-i este proprie, cu stihia cosmică şi cu voința omenească, adică teurgia se vrea o făptuire universală. După cum gnoza este superioară misticii, la fel teurgia depăşeşte magia. În cele din urmă, atât teurgia, cât şi gnoza transpar drept extazieri spirituale ce tind a ne situa mai presus de teorie. Or, mai presus de teorie, se află, în conştiința vechilor greci, ceea ce ei numeau *poein*, desemnând practica edificatorie a spiritului. Poeinul este proba finală a oricărei teorii. În această ordine de idei, romantizarea va trebui înțeleasă şi interpretată evidențiindu-i dimensiunea teoretică (ceea ce am încercat până în acest punct), dar şi pe cea poetică (ceea ce urmează a fi susținut).

În radicalitatea intențiilor sale, teoretice pentru început, romantizarea se vrea o practică soteriologică, o acțiune titanică de mântuire a omului şi a lumii. Romantizarea devine o *soteriologie poetică*, astfel încât Novalis ajunge să afirme că *„este absolut de înțeles pentru ce la sfîrşit toul devine poezie"* [38]. Or, în sensul pe care i-l oferă Novalis, aceasta nu poate fi decât o conlucrare dintre cunoaşterea spirituală (gnoza) şi creația spirituală (teurgia). În aceste condiții, idealismul magic, nodul teoretic dur al romantizării, ia forma unui *gnosticism poetic*, pe de o parte, şi a unei *poetici teurgice*, pe de altă parte. Sensul acestei soteriologii poetice, asumate de procesul romantizării, este prefacerea lumii în suflet. Evitarea erorilor cunoaşterii şi a livra o cunoaştere veritabilă despre univers poate doar o cunoaştere poetică, realizată în cadrul a ceea ce se descoperă ca fiind gnosticism poetic. În mod similar, depăşirea fatalității eşecului care pândeşte orice act creator, şi realizarea unei creații autentice, cu reale virtualități transfiguratorii, nu pare a fi posibilă decât în modalitatea unei poetici teurgice. Culminația oricărei gnoze şi a oricărei teurgii este poezia. Aceasta reuşeşte să devină expresia cea mai adecvată a speculației mistice – *„poezia este reprezentare a sufletului – a lumii lăuntrice în totalitatea ei"* [39] – şi a contemplației magice – *„poezia înalță pe fiecare ins în parte prin legarea anume a lui de restul întregului"* [40]. Omul care-şi desfăşoară toate virtualitățile speculative şi contemplative ajunge cu necesitate să dezvolte o soteriologie poetică. Conform gândirii lui Novalis, adevărata poezie este întemeiată pe sentimentul mistic al infinitului, prezent în lume atunci când dincolo de staticitatea şi efemeritatea vieții

este simțită pulsația unei vieți tainice. Dacă proveniența poeziei este una mistică, atunci lucrarea poeziei în sufletul omului şi înlăuntrul lumii este de natură magică. Poezia este deopotrivă idealism pur şi magie pură. Prin urmare, idealismul magic al lui Novalis este de neconceput fără o atare soteriologie poetică. Poezia concentrează în sine absoluitatea cunoaşterii şi desăvârşirea creației. Este o convergență perfectă a conştiinței cunoscătoare de adevăr şi a voinței creatoare de frumos. Lumea poetului, adevărata împărăție eshatologică, este cea a cunoaşterii absolute şi a creației desăvârşite. Cu alte cuvinte, romantizarea, căutând adevărata artă şi adevărul metafizic, le va afla în poezie şi invers, adevărata poezie va fi deopotrivă artă şi metafizică. Poezia transpare, în radicalitatea esenței sale, drept convergența idealismului metafizic şi a magiei artistice.

De vreme ce *„atunci când dau lucrului comun un înțeles înalt, celui obişnuit o înfățişare tainică, celui cunoscut demnitatea necunoscutului, finitului aparența infinitului, atunci romantizez"* [41], se va înțelege de ce poezia, fiind *„cea mai profundă comunitate dintre finit şi infinit"* [42], va prezenta excelența operației romantizării. Astfel încât, până nu se ridică existența noastră la demnitatea poeziei, această operație a romantizării, străduință metafizică şi artistiscă, va fi pe de-a-ntregul necunoscută. Putem susține, fără riscul de a greşi, că romantizarea este un act poetic. Or, cel care are cu adevărat simț poetic, exprimat prin atenția acordată pentru ceea ce este personal şi universal, tainic şi manifest, nu este nimeni altcineva decât *geniul*. Pentru Novalis, *„geniul în sine este poetic. Acolo unde a acționat, fapta sa a fost poetică"* [43].

Dat fiind faptul că *„Dumnezeu voieşte Dumnezei"* [44], poezia pare a fi, în opinia lui Novalis, adevăratul mijloc de a atinge înălțimile divinului. Omul care are privilegiul de a cuprinde viața dumnezeiască este geniul – veritabilul subiect al romantizării. Geniul este cel care este chemat să romantizeze lumea, să-i ofere o redempțiune poetică. Actualizându-şi genialitatea, ce este înscrisă în ființa sa, omul devine demn de regăsirea asemănării cu Dumnezeu. Incontestabil, genialitatea este vocația ființei umane: a deveni geniu, om desăvârşit, este menirea şi instinctul primar al oricărui ins. În mod esențializat, genialitatea transpare ca o sferă de transcendentalitate constitutivă existențialității umane, astfel încât, Novalis ajunge să afirme că *„fără genialitate nici nu existăm de fapt"* [45]. Lumea în care sălăşluieşte geniul este lumea spiritelor. În deplinătatea sensului pe care îl comportă, romantizarea se prezintă ca fiind calea de înălțare a tuturor oamenilor la condiția geniului, la rând cu *„înălțarea tuturor fenomenelor la condiția miracolului, a materiei la condiția spiritului, a omului la condiția lui Dumnezeu, a oricărui timp la condiția vîrstei de aur"* [46]. Totul, din perspectiva romantizării, se petrece în geniu, *„el înfățişează în chipul cel mai caracteristic subiectul şi obiectul, sufletul şi lumea"* [47]. Se înțelege, astfel, de ce Novalis consideră genialitatea ca fiind o facultate spirituală cuprinzătoare, *„sufletul sufletului"* şi doar prin actualizarea ei maximală se poate obține salvarea finală a universului ce ne este propriu. Întrebarea pe care şi-o pune Novalis – *„Oare nu se preface în cele din urmă lumea în suflet"* [48] – este mai mult decât o întrebare retorică. În economia ideatică a lui Novalis ea are rolul unei profunde rugăciuni, păstrând şi exprimând adevăratul spirit romantic.

Genialitatea, aşa cum este concepută de către Novalis în limitele idealismului magic, exprimă cea mai strânsă suprapunere a cunoaşterii şi creației, a conştiinței şi voinței. Dacă metafizicianul pretinde a fi un geniu al speculației şi al conceptului, iar artistul un geniu al contemplației şi imaginației, atunci poetul, în măsura în care le integrează într-o unică proiecție spirituală, se descoperă a fi un geniu total. O genialitate integră, adică poetică, nu poate surveni, din câte putem constata, urmărind cugetarea lui Novalis, decât în cazul conjuncției dintre idealism, înțeles ca revelație a ideii în conştiința eului, şi magie ca modalitate de realizare totală a voinței. Soteriologia poetică, ce intră în misiunea geniului, presupune ceea ce identificam mai sus ca fiind o metafizică apocaliptică şi o apocatastază artistică: o revelație a armoniei prime a existenței şi o făptuire întru refacerea finală a acesteia. Geniul, în mod desăvârşit, este beneficiarul acelei revelații ce-i prezintă sensul primordial al existenței şi, totodată, mijlocul reintegrării tuturor lucrurilor conform *imperativului romantizării*.

Soteriologia poetică presupune, astfel, genialitatea înțeleasă, în mod determinat, ca fiind o potențare calitativă a eului uman. Novalis o spune tranşant: *„Poezia le amestecă pe toate în vederea marelui său scop, scopul scopurilor: înălțarea omului peste sine însuşi"* [49]. Poezia este absolutul şi desăvârşirea pe care o poate atinge ființa umană. În această ordine de idei, două par a fi experiențele destinale ale eului capabile de a produce o supradimensionare a vieții în orizontul a ceea ce am identificat ca fiind soteriologie poetică. Este vorba de *moarte* şi *iubire*, fără de care, pe drept cuvânt, este imposibil de conceput poezia şi de trăit starea poetică. În adevărul pe care îl comportă, atât iubirea, cât şi moartea, tind să reprezinte ceea ce Novalis numeşte *„principiul romantizării vieții noastre"*. Pe de o parte, romantizarea, în măsura în care se vrea o operație de

contopire a sinelui inferior cu un sine mai bun [50], nu va putea să evite valorificarea poetică a iubirii şi a morții. Dar, pe de altă parte, anume iubirea şi moartea sunt cele dintâi care fac viața cotidiană atât de poetică. Dacă romantizarea, uzând de o logică superioară, îşi află ca sarcină nimicirea tezei contradicției, atunci, în opinia lui Novalis, nimeni n-ar putea s-o facă mai bine decât moartea şi iubirea. Acestea tind să reprezinte, în atare context ideatic, forme ale înstrăinării de sine, or, aceasta fiind *„izvorul tuturor înjosirilor ca şi, dimpotrivă, pricina tuturor înălțărilor adevărate”* [51]. În mod prioritar, consolidarea spirituală a persoanei umane se produce anume prin iubire, care deschide individualitățile către cea mai strânsă comunicare, şi prin moarte, care pare a asigura cea mai tainică comuniune. A iubi şi a fi muritor este privilegiul naturilor superioare. Dacă moartea este acea care fortifică viața [52], atunci, urmând acelaşi mers al gândirii, am putea afirma că iubirea este cea care rafinează viață. Atât iubirea, cât şi moartea corespund legii naturale, aceasta înțeleasă *ca „tendință universală de asimilare a eterogenului”* [54], devenind, prin urmare, experiențe destinale ale reconcilierii existențiale.

În aceste condiții, se conturează următoarele relații: pe de o parte, fără moarte nu va exista nici o conştiință, iar pe de altă parte, fără voință nu poate exista iubire. Or, conştiința şi voința sunt cele două facultăți ale eului responsabile de cunoaştere şi de creație. Prin urmare, cunoaşterea absolută a eului va implica experiența morții, după cum creația desăvârşită va fi ea însăşi o experiență a iubirii. Iubirea este cea care vine să contureze orizontul contemplației artistice. Nimic nu poate înălța într-atât voința precum o poate face iubirea. Nu va exista artă care să nu cadă în sfera de acțiune a iubirii. Desăvârşirea creației este tocmai iubirea pe care o iradiază. Totodată, iubirea se descoperă ca fiind adevărată magie. Cu desăvârşire, ea este cea care manifestă deplinele puteri de vrăjire a lumii. Nu poți vrăji decât ceea ce iubeşti. În cele din urmă, este legitim, în contextul idealismului magic, să vorbim despre iubire ca fiind o formă rafinată de magie.

Dacă deschiderea maximală a voinței, mergând până la realizarea idealității eului, coincide cu iubirea, atunci, adâncirea radicală a conştiinței, în direcția unei idealizări a realității eului, va contura, în grilă romantică, experiența morții. În aceste condiții, moartea devine spațiu metafizic prin excelență, iar ultimul act metafizic, în măsura în care doreşte a păstra coerența interioară, va fi sinuciderea: *„Actul filosofic autentic este sinuciderea; iată începutul real al oricărei filosofii (...) şi numai acest act corespunde condițiilor şi caracterelor faptei transcendentale”* [54]. Moartea este culminația oricărui idealism, astfel încât proba maximală a exercițiului speculativ de care este capabil eul se descoperă a fi sinuciderea. Prin urmare, iubirea pretinde a fi acea desăvârşire magică, eterna căutare a contemplației creator-artistice, iar absoluitatea mistică, obstinația gândirii speculative, nu va putea fi cunoscută decât în intimitatea morții. În cele din urmă, cu anumite riscuri, pare a fi legitimă pretenția de a prezenta romantizarea drept confluența unei apocalipse a morții şi a unei apocatastaze a iubirii: întregul adevăr, dacă şi poate să ni se manifeste, o face doar printr-o experiență a morții, iar restaurarea finală dacă şi poate fi săvârşită, atunci va fi privilegiul exclusiv al iubirii.

Astfel, romantizarea, în partea ei artistică, contemplativă şi magică, prezintă cazul de dăruire a realității idealității eului, experiență, care, în orizontul a ceea ce numim soteriologie poetică, este tocmai iubirea, iar în partea ei metafizică, speculativă şi mistică, romantizarea va presupune un act de sacrificiu al eului real în fața eului ideal, ceea ce echivalează, în opinia lui Novalis, cu sinuciderea, fiind, în consecință, o altă dimensiune a soteriologiei poetice. Atât dăruirea totală a eului real în fața eului ideal, dorința eului real de a-şi cuprinde eul ideal, cât şi anihilarea eului real în fața celui ideal, autoflagelarea eului real pentru a da suflare celui ideal, echivalează, în spiritul romantizării, cu o convertire a unor ipostaze abstracte proprii simțirii şi gândirii într-o unică trăire plenară, a cărei nume este poezia. În aceste condiții, sacrificiul de sine şi dăruirea de sine conturează atributele de esență ale genialității ca mod de existență poetică, extremă solicitare a ceea ce pretinde a fi romantizarea în expresia idealismului magic, deopotrivă idealism metafizic şi magie artistică.

Referințe:

1. Novalis. Între veghe şi vis. Fragmente romantice. - Bucureşti: Univers, 1995, frg.292, p.128.
2. Peters Francis E. Termenii filosofiei greceşti. - Bucureşti: Humanitas, 1997, p.272.
3. Râmbu Nicolae. Romantismul filosofic german. - Iaşi: Polirom, 2001, p.41.
4. Huch Ricarda. Romantismul german. - Bucureşti: Univers, 1974, p.141.
5. Novalis. Op. cit., frg.55.
6. Ibidem, frg.298.
7. Beguin Albert. Sufletul romantic şi visul. - Bucureşti: Univers, 1998, p.109.

8. Ibidem, p.137.
9. Râmbu Nicolae. Op. cit., p.16.
10. Huch Ricarda. Op. cit., p.223.
11. Novalis. Op. cit., frg.159.
12. Huch Ricarda. Op. cit., p.135.
13. Novalis. Apud Huch Ricarda. Op. cit., p.146.
14. Huch Ricarda. Op. cit., p.145.
15. Novalis. Op. cit., frg.492.
16. Ibidem, frg.301.
17. Râmbu Nicolae. Op.cit., p.301.
18. Şestov Lev. Speculaţie şi Apocalipsă. - Bucureşti: Univers, 2000, p.125.
19. Novalis. Op. cit., frg.83, p.57.
20. Ibidem, frg.288.
21. Ibidem, frg.264.
22. Ibidem, frg.40.
23. Ibidem, frg.54.
24. Ibidem, frg.54.
25. Ibidem, frg.53.
26. Râmbu Nicolae. Op. cit., p.43.
27. Novalis. Op. cit., frg.53.
28. Ibidem, frg.545.
29. Ibidem, frg.32, p.37.
30. Ibidem, frg.11.
31. Ibidem, frg.357.
32. Ibidem.
33. Beguin Albert. Op. cit., p.102.
34. Ibidem, p.202.
35. Râmbu Nicolae. Op. cit., p.42.
36. Novalis. Op. cit., frg.340 şi frg.315.
37. Ibidem, frg.71.
38. Ibidem, frg.665.
39. Ibidem, frg.650.
40. Ibidem, frg.265.
41. Ibidem, frg.292.
42. Ibidem, frg.265.
43. Ibidem, frg.280.
44. Ibidem, frg.321.
45. Ibidem, frg.88.
46. Ibidem, frg.512.
47. Ibidem, frg.704.
48. Ibidem, frg.665.
49. Ibidem, frg.273.
50. Ibidem, frg.292.
51. Ibidem, frg.92.
52. Ibidem, frg.568.
53. Ibidem, frg.618.
54. Ibidem, frg.58.

Prezentat la 05.12.2008

CONCEPȚIA STRUCTURII CONŞTIINȚEI SOCIALE: ISTORIA CRITICII UNEI ERORI ŞI OBIECTIVELE INVESTIGAȚIILOR CONTEMPORANE

Valeriu PARNAVEL

Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți

The article describes the main strong and weak points of the criticism of the social consciousness structure conception. It is necessary for the working out of the final and adequate evaluation of the above-mentioned conception, which would stimulate the research on the general questions of the society's spiritual development.

Atitudinea comunității academice față de conceptul structurii conştiinței sociale rămâne dualistă sau chiar triplă: ori categoric este respinsă, sau parțial sunt utilizate ideile sale, fie în majoritatea cazurilor, în mod circumspect, sunt trecute sub tăcere. Această stare nu este întâmplătoare, deoarece conceptul în cauză are semne vădite de a fi calificată ca o *eroare* științifică. Aproape un sfert de secol ea era considerată ca adevăr, ca treptat să fie conştientizat faptul că el reprezintă o autoînşelăciune şi o piedică care trebuie depăşită. Dar această trecere calitativă dintr-o stare în alta nu s-a definitivat, fapt ce explică circularea ambelor evaluări şi existența atitudinii dualiste amintită anterior.

Faptele menționate conduc la consecințe indezirabile şi abateri neproductive. Lipsa unei atitudini adecvate şi argumentate față de conceptul structurii conştiinței sociale generează în mod periodic diverse tentative de a utiliza ideile ei. Dar astfel de acțiuni susțin şi tergiversează existența iluziei elaborării pozitive a problemelor generale ale dezvoltării spirituale a societății, dezorientează investigațiile asupra lor, distrag atenția, forțele şi timpul cercetătorilor prin idei care sunt din punct de vedere teoretic lipsite de perspectivă [1, 16].

Soluționarea problemei abordate constă în elaborarea unei evaluări definitive şi adecvate a conceptului în cauză. Materializarea scopului respectiv este posibil în baza reluării analizei conceptului structurii conştiinței sociale care a fost întrerupt în mod obiectiv, a restabilirii istoriei gândirii sale critice, a realizărilor şi neajunsurilor ei. Luând în considerație spațiul limitat de care dispunem, noi vom încerca să efectuăm o evaluare succintă a literaturii analitice existente despre conceptul structurii conştiinței sociale, însă această tentativă trebuie anticipată în mod necesar cu expunerea celor mai însemnate momente ale procesului de elaborare a ei.

În filosofia sovietică investigarea problemelor cardinale ale dezvoltării spirituale a societății se efectuau pe făgaşul conceptului structurii conştiinței sociale. El reprezenta o totalitate de studii a categoriei „conştiință socială" din punctul de vedere al structurii şi a reprezentat rezultatul muncii a multor cercetători. Elaborarea ideatică a conceptului dat a fost galopantă şi fără rezultate palpabile, care demarează la sfârşitul anilor '50, ca peste un deceniu să fie elaborată varianta desăvârşită a conceptului în cauză, după ce investigațiile de acest gen se restrâng în mod esențial [22]. Ulterior, se efectuează doar munca analitică cu privire la conceptul în cauză, are loc tirajarea compilațiilor, se utilizează un număr restrâns de aplicări metodologice şi se produce elaborarea conceptelor „viața spirituală a societății" şi „producție spirituală". Dar în a doua jumătate a lui '80 aceste investigații s-au încheiat din cauza reorientării problematice a filosofiei în legătură cu schimbările social-politice definitorii care s-au produs în fosta URSS.

Investigațiile structuraliste ale categoriei „conştiința socială" s-au dovedit a fi sterile pe tot parcursul efectuării lor. Cauza acestui eşec a fost pusă în discuție, însă, în opinia noastră, ea rămâne neformulată până astăzi. Totodată, unii analişti au ajuns până la negarea totală a conceptului de conştiință socială. Aceasta ne denotă despre lipsa unei atitudini adecvate şi argumentate a comunității academice față de conceptul în cauză.

În evoluția criticii conceptului structurii conştiinței sociale, se observă în mod evident mişcarea gândirii de la descriere spre analiză, de la trecerea în revistă a investigațiilor spre formularea chestiunilor principiale, de la aprobarea concepțiilor în integritatea lor spre îndoiala în durabilitatea unor teze fundamentale luate în parte, sau spre negarea totală a doctrinei respective. Or, evoluția dată indică existența a două faze în activitatea analitică: constatativ-aprobativă şi negativ-destructivă.

Literatura analitică a primei faze cuprinde anii '60-prima jumătate a anilor '70, perioada principală şi cea mai furtunoasă în elaborarea concepției structurii conştiinței sociale, care este reprezentată de lucrările lui G.Glezerman, V.Demicev, M.Diomin, V.Juravliov, J.Chelle, M.Covalizon, N.Kozlova, I.Matcovschi, V.Mejuev,

R.Pandre, V.Rebrin. Pentru aceste lucrări este caracteristică analiza unor variante aparte ale structurii conştiinţei sociale, trecerea în revistă a bibliografiei, recomandări sau tentative de a perfecţiona ideile concepţiei în cauză, care era echivalentă cu recunoaşterea justeţei lor, în principiu. Un grup aparte formează lucrările lui A.Burdina, B.Gruşin şi M.Danielean, pe motiv că ideile lor nu sunt caracteristice grupului ideatic la care autorii ei aparţin numai din punct de vedere cronologic. Astfel, lucrările lui B.Gruşin şi A.Burdina au văzut lumina tiparului în perioada a doua, însă ideile formulate de ei corespund primei perioade. Drept exemplu definitoriu al acestei orientări îl reprezintă ideile lui B.Gruşin, A.Burdina şi I.Matcovschi.

Spre exemplu, A.Burdina menţionează faptul că în tratarea categoriei „conştiinţă socială" ca realitate naturală, specificul căreia este *de a fi alcătuită din fenomene spirituale*, trebuie considerată o interpretare empirică, deci, teoretic incorectă, deoarece reprezintă o înlocuire a esenţei lor conceptuale cu înseşi fenomenele respective [2, p.200; 3, p.5-6; 4, p.54-56]. Indiferent de faptul că ea a conştientizat abordarea ştiinţifică greşită a categoriei „conştiinţă socială", critica dată rămâne insuficientă şi inconsecventă, deoarece ea s-a limitat doar la constatarea erorilor, fără a dezvălui rădăcinile teoretice şi cauza existenţei lor. A limita analiza doar la o evaluare negativă a tratării empirice a conştiinţei sociale nu poate afecta în nici un fel practica respectivă, care, de regulă, se îmbină, în mod surprinzător, cu interpretarea corectă (teoretică) a categoriei în cauză.

Studiul efectuat de B.Gruşin constituie o critică justificată a variantei desăvârşite a structurii conştiinţei sociale elaborate de A.Uledov şi, totodată, o ofertă de a înlocui metoda lui de segmentare a conţinutului categoriei în cauză cu una, chipurile, mai perfectă [9]. El menţionează, în mod întemeiat, faptul că metoda lui A.Uledov conduce la dublarea componentelor conştiinţei sociale. În conformitate cu opinia lui B.Gruşin, deficienţa dată poate fi depăşită cu ajutorul metodei, întitulată de el, matriţare, care constă în faptul că se înaintează câteva fundamente de diviziune a conştiinţei sociale ce pot fi îmbinate şi suprapuse şi care generează astfel componente de măsură dublă, triplă etc. În final, B.Gruşin constată transformarea conştiinţei sociale într-o schemă cu 80 de elemente care, potrivit opiniei sale, pot fi majorate în repetate rânduri prin introducerea noilor fundamente de diviziune.

Studiul respectiv indică, în mod evident, asupra substituirii analizei esenţial-conceptuale a conţinutului categoriei „conştiinţei sociale" cu o analiză logico-matematică. Prin urmare, faptul respectiv ne demonstrează, în mod elocvent, substituirea, reorientarea eronată a investigaţiilor filosofice spre o cercetare concret-ştiinţifică, care, chipurile, necesită o aprofundare şi perfecţionare continuă.

Lucrarea lui I.Matcovschi abordează un alt grup de probleme ce ţin de structura conştiinţei sociale. În linii mari, I.Matcovschi consideră că aspectul gnoseologic şi sociologic de cercetare au un efect benefic şi, totodată, constată caracterul convenţional al ideilor respective în cazul aplicării lor la analiza unui fenomen spiritual concret [13]. Concluzia la care ajunge autorul constă în aceea, că aspectele evidenţiate ale investigaţiei necesită să fie perfecţionate. Ea pare neaşteptată, dar, în general, corespunde atitudinii binevoitoare a comunităţii academice de atunci faţă de temeiul ideatic eronat al conceptului în cauză.

Un alt adept al cercetării structurii conştiinţei sociale în baza aspectului gnoseologic şi sociologic constată, destul de întemeiat, faptul că varianta conceptului elaborat de A.Uledov reprezintă nişte scheme abstracte şi scolastice [15]. Curios fapt, dar cauza unui astfel de rezultat este considerată nu temeiul ideatic incorect al conceptului în cauză, ci însuşirile profesionale ale concepţiilor lui A.Uledov.

Literatura analitică a fazei a doua cuprinde jumătatea a doua a anilor '70-prima jumătate a anilor '80. În acest interval, conceptul structurii conştiinţei sociale s-a epuizat ideatic, elaborarea ei scade treptat şi în mod considerabil. Cele mai reprezentative lucrări analitice aparţin lui N.Liubomirov, G.Nasonov, G. Pereteatkin, E.Stepanean şi V.Tolstâh. La ele, în mod firesc, se include şi lucrarea lui M.Danielean, în pofida faptului că acest studiu a fost efectuat la mijlocului anilor '60. Pentru aceste lucrări, este caracteristică o evaluare cumpătată a unor idei distincte ale structurii conştiinţei sociale, unele concluzii cu caracter radical, lipsa tendinţei de a perfecţiona sau a elabora noi variante, pierderea perspectivei de cercetare ulterioară. Aşadar, aceste investigaţii posedă o tonalitate comună – îndoiala în justeţea sau negarea nemijlocită a ideilor conceptului structurii conştiinţei sociale fără înaintarea altor obiective sau orientări de perspectivă. Din păcate, procesul respectiv de sensualizare a conceptului s-a întrerupt din cauzele expuse anterior, la nivelul negativ şi destructiv de evaluare. Cele mai însemnate idei ale perioadei respective au fost elaborate de M.Danielean, G.Pereteatkin şi V.Tolstâh.

Studiul lui M.Danielean reprezintă un fenomen unic în felul său în practica analitică a tratării conceptului structurii conştiinţei sociale [5]. El constă în faptul că în această lucrare sunt enumerate şi scoase în vileag

majoritatea neajunsurilor conceptului în ajunul elaborării variantei ei desăvârşite, anticipând astfel, în mod concis, istoria ulterioară a criticii conceptului în cauză. Autorul conchide că modul de abordare empirică a categoriei „conştiinţă socială" este incorect, conceperea structurală a conţinutului ei este nejustificată, dezmembrarea ei în părţi componente este inadmisibilă, iar înlocuirea termenului „formă" cu noţiunea „structură" este neadecvată. Orientarea spre o interpretare formală şi cantitativă a categoriei „conştiinţă socială" a condus, după cum a prevăzut el, nu numai la lipsa rezultatelor pozitive, ci şi la denaturarea conţinutului noţiunii respective. Totodată, studiul lui M.Danielean nu a influenţat procesul de investigaţii cu privire la structura conştiinţei sociale. Probabil că una din cauzele care au provocat situaţia dată constă în faptul că el s-a limitat doar la constatarea neajunsurilor esenţiale ale conceptului structurii conştiinţei sociale. Lipsa dezvăluirii rădăcinilor teoretice, a temeiului ideatic eronat admite cazul că ideile lui M.Danielean au fost concepute sau clasificate ca o viziune personală a filosofului asupra categoriei respective, fapt care are dreptul la existenţă ca şi opiniile criticate de el.

Investigaţia efectuată de G.Pereteatkin era orientată spre depăşirea caracterului schematic al conceptului structurii conştiinţei sociale şi a interpretării ei în mod totalitar-structural [18, p.18]. Organonul de soluţionare a obiectivului respectiv îl constituie aspectul morfogenetic („формообразовательный"), practic absent în filosofia sovietică şi conceptul „forma", descris destul de minuţios şi multilateral de G.Pereteatkin. Înaintarea acestui organon este condiţionat, în opinia lui G.Pereteatkin, de elaborarea insuficientă a categoriei „formă", instaurarea unei interpretări simpliste, renunţarea la noţiunea „forma conştiinţei sociale" şi înlocuirea ei cu termenul „tipul conştiinţei sociale". Filosoful rus menţionează că înlocuirea efectuată nu este una echivalentă şi justă, deoarece conţinutul noţiunii „tip" reflectă doar un anumit moment al formei, constituie „ipostaza" structurii. Ca dovadă, G.Pereteatkin remarcă, pe bună dreptate, că cercetarea organismului este posibilă doar în baza categoriei „formă", pe când pentru studiul cristalului este suficient şi termenul „structură" [18, p.20]. Aşadar, categoria „formă" prin intermediul căreia se poate dezvălui procesul continuu de formare şi transformare a esenţei, nu are echivalentul său noţional.

Efectul metodologic al tratării structurale a formei devine orientarea eronată a cercetătorilor conştiinţei sociale îndreptată spre dezvăluirea componenţilor ei, clasificarea şi ierarhizarea lor, spre distingerea formelor conştiinţei sociale după particularităţi extrinseci [18, p.65, 91-94]. Din aceste considerente, lucrarea lui G.Pereteatkin poate fi apreciată ca prima tentativă din filosofia sovietică de a explica un ciclu de neajunsuri ale conceptului structurii conştiinţei sociale, reieşind dintr-o cauză unică a lor.

Totodată, studiul efectuat de G.Pereteatkin n-a depăşit eroarea filosofiei sovietice cu privire la tratarea empirică a categoriei „conştiinţă socială". În tratarea lui, ea este reprezentată deja ca viaţa spirituală a societăţii, formaţiune spirituală, integritate vie pulsatoare, concret istorică [18, p.10, 18, 29, 41, 66]. Însă astfel de concepere a categoriei „conştiinţă socială" rămâne în continuare empirică, deoarece ea este considerată nu în calitate de caracteristică esenţial-conceptională a fenomenelor spirituale, ci în calitate de realitate concret-istorică, căreia îi este propriu un proces morfogenetic. Aşadar, aspectul în cauză a avansat considerabil conceperea neajunsurilor esenţiale ale doctrinei analizate, dar, totodată, s-a dovedit a fi insuficientă pentru a dezvălui temeiul ei ideatic, pentru a percepe profunzimea în totalitate a erorii ei.

Studiul lui V.Tolstâh încheie, din punct de vedere cronologic, cercetările mai însemnate ale fazei analitice [12, 21]. Scopul analizei lui constă în evidenţierea cauzei stării paradoxale şi nesatisfăcătoare a investigaţiilor structurii conştiinţei sociale, care se funda pe metodologia dezmembrării ei în diverse aspecte. În opinia lui, ele creează doar aparenţa soluţionării problemei, dar, de facto, o denaturează [12, p.38-39, 47; 21, p.16]. Faptul respectiv constă în reprezentarea integrităţii conştiinţei sociale ca suma aşa-numitelor părţi ale ei. V.Tolstâh, în mod just, considera că conştiinţa socială este totuşi ceva diferit, decât suma părţilor ei „de obiect" şi „de subiect", reflectat („отображающее") şi influenţă („воздействующее") sau „reflectare" şi „activitate" [12, p.20, 38, 40; 21, p.20].

În ceea ce priveşte caracterul paradoxal al situaţiei cognitive, apoi ea consistă în stabilirea eficacităţii imaginare pe lângă un număr autentic şi considerabil de variante ale structurii conştiinţei sociale, investigaţii de lungă durată, care au format impresia despre o promovare detaliată şi multilaterală. V.Tolstâh conchide cu regret, că toată activitatea respectivă „...n-a făcut reprezentarea noastră despre structura şi formele conştiinţei mai certă" sau „...demult nimeni nimic altceva decât diverse formaţii «structurale» nu caută, nu aşteaptă să depisteze în conţinutul conştiinţei sociale" [12, p.42; 21, p.64].

Realizările criticii existente cu privire la structura conştiinţei sociale constau în evidenţierea majorităţii neajunsurilor de bază ale conceptului şi formularea unor idei, care, în opinia noastră, pot servi ca premise pentru perioada ulterioară şi finală a analizei în cauză. În mod succint, neajunsurile evidenţiate sunt:

– tratarea empirică a conţinutului teoretic al categoriei „conştiinţă socială"(A.Burdina, G.Glezerman, V.Chelle, M.Covalizon);

– dezmembrarea conţinutului teoretic al conştiinţei sociale în aşa-numitele elemente, tipuri, sfere, aspecte etc. (B.Gruşin, M.Diomin, G.Pereteatikin, V.Tolstâh);

– disecţia formală şi logică a noţiunii în cauză (M.Danielean, G.Nasonov, V.Tolstâh), schematismul concepţiei (G.Pereteatkin);

– lipsa eficacităţii aspectului gnoseologic şi sociologic de cercetare (B.Gruşin, I.Matcovschi, G.Nasonov, R.Pandre, V.Tolstâh);

– reformularea empirică a termenului „formă a conştiinţei sociale" (M.Danielean, G.Pereteatkin).

În ceea ce priveşte ideile care pot fi concepute drept premise ale criticii ulterioare, apoi prima dintre ele o constituie necesitatea de a explica neajunsurile conceptului în mod coerent şi pornind de la o cauză unică. Ideea respectivă a fost formulată de V.Tolstâh, dar realizarea ei practică şi, totodată, spontană se observă în studiul lui G.Pereteatkin. A doua idee din această grupă este enunţul despre conceperea empirică a conţinutului teoretic al categoriei „conştiinţă socială". Acest enunţ este şi trebuie luat ca punct de plecare şi determinant atât al neajunsurilor conceptului analizat, cât şi al criticii sale.

Alături de realizările evidenţiate ale criticii conceptului structurii conştiinţei sociale, ea posedă şi neajunsuri similare proprii. Cele mai însemnate dintre ele sunt: *identitatea temeiului ideatic* al investigaţiilor structurale ale conştiinţei sociale şi a criticii lor şi *evaluarea univocă*, *unidimensională* a conceptului cu privire la structura ei. Atât investigaţiile evidenţiate, cât şi critica lor sunt fundate pe premisa neevidentă că categoria „conştiinţei sociale" poate fi interpretată în două moduri – teoretic şi empiric, că ele, chipurile, se completează şi se înlocuiesc reciproc. Admiterea unei astfel de premise a determinat însăşi geneza conceptului structurii conştiinţei sociale, iar critica ei s-a transformat într-o critică a consecinţelor, şi nu a cauzei lor. Evaluarea univocă şi unidimensională a conceptului în cauză înseamnă că el este apreciat sau în calitate de adevăr, sau eroare. Însuşi conceptul structurii conştiinţei sociale reprezintă un caz neordinar şi complex, ea este o *eroare dualistă*. Conceptul consemnat, fiind demonstrat ca eroare, continuă să fie utilizat şi în prezent, ceea ce înseamnă că ideile lui satisfac anumite necesităţi. Pentru a dezvălui această particularitate, este necesar a efectua o analiză specială, o analiză a conceptului structurii conştiinţei sociale în mod *separat ca abordare şi ca soluţionare*. Doar efectuarea unei astfel de abordări îmbinată cu evidenţierea neajunsurilor criticii efectuate anterior ne va permite să atingem scopul avizat în acest studiu – de a evalua conceptul structurii conştiinţei sociale în mod adecvat şi definitiv.

Referinţe:

1. Parnavel Valeriu. Critica temeiului ideatic al concepţiei despre structura conştiinţei sociale // Materialele Conferinţei ştiinţifice republicane „Dezvoltarea învăţământului filozofic universitar în Republica Moldova, 12-13 iunie 2008. - Chişinău: CEP USM, 2009.
2. Бурдина А.И. Категория «общественного сознания»: Вопросы методологии исследования // Методологические проблемы исторического материализма. - Барнаул: Изд-во Алтай. ун-та, 1976, с.219-223.
3. Бурдина А.И. К вопросу об определении категории «общественное сознание» // Проблемы философии. Междуведом.науч. сб. Вып. 41. - Киев, 1977, с.3-10.
4. Бурдина А.И. Общественное сознание как проблема диалектического и исторического материализма. - Москва: Высшая школа, 1979. - 175 с.
5. Даниелян М.С. К вопросу о структуре общественного сознания // Историко-филологический журнал / АН Армян. ССР. - 1966. -№2(33). - С.115-130.
6. Демин М.В. К вопросу о структуре общественного сознания // Вестник Московского университета. Серия Философия. - 1973. - №4. - С.57-66.
7. Демин М.В. Анализ структуры сознания. - Москва: Изд-во Москов. ун-та, 1980. - 38 с.
8. Глезерман Г.Е. К вопросу о понятии общественного бытия // Вопросы философии. - 1958. - №5. - С.117-126.
9. Грушин Б.А. Структура и состав общественного сознания // Социологические исследования. - 1983. - №4. - С.17-28.
10. Грушин Б.А. Неожиданный поворот темы: Дискуссия об изучении общественного сознания // Социологические исследования. - 1985. - №1. - С.174-176.

11. Козлова Н.Н., Межуев В.М., Толстых В.И. Общественное сознание: результаты и перспективы исследования // Вопросы философии. - 1977. - №10. - С.142-157.
12. Любомирова Н.В., Толстых В.И. Социально-философский анализ сознания: Познавательная ситуация // Вопросы философии. - 1986. - №10. - С.35-48.
13. Матковская И.А. Относительно социологического и гносеологического аспектов изучения общественного сознания // Философские науки. - 1966. - №1. - С.149-152.
14. Насонов Г.Г. О роли системного подхода в изучении общественного сознания // Социологические исследования. - 1984. - №3. - С.126-129.
15. Пандре Р.В. К вопросу о структуре общественного сознания // Учёные записки/ Москов. обл.пед. ин-т. - 1969. - Вып.15. - Т.225. - С.168-180.
16. Парнавел В.М. Теоретические основы концепции структуры общественного сознания // Труды Современного Гуманитарного института. Вып.4. - Кишинэу, 2007, с.126-132.
17. Перетятькин Г.Ф. Методологическая роль категории «форма» в исследовании общественного сознания: Автореф. дис. … канд. филос. наук. - Ростов-на-Дону, 1983, с.18.
18. Перетятькин Г.Ф. Методология исследования формообразовательных процессов общественного сознания/ Харьков. ин-т жел.-дор. транспорта. - Москва, 1987. - 198 с. / Рукопись. Депонирована в ИНИОН АН СССР.
19. Ребрин В.А. Некоторые методологические проблемы общественного сознания: критико-библиографический обзор. - Новосибирск: Новосибир. высш. парт. школа, 1970. - 61 с.
20. Степанян Э.Г. Теория отражения, практика, общественное сознание // Общественное сознание и общественная практика. - Москва: Изд-во Москов. ун-та, 1979, с.54-102.
21. Толстых В.И. Общественное сознание: социальная природа, функции, формы // Общественное сознание и его формы / Предисл. и общ.ред. В.И.Толстых. - Москва: Политиздат, 1986, с.3-69.
22. Уледов А.К. Структура общественного сознания: теоретико-социологические исследования. - Москва: Мысль, 1968. - 324 с.

Prezentat la 22.05.2009

ABORDAREA ANTROPOLOGICĂ ÎN CERCETAREA CULTURII ORGANIZAŢIONALE

Angela ZELENSCHI

Academia de Studii Economice din Moldova

There are several methods of researching organizational culture: systemic method, rational-pragmatic method, anthropological method. Analyzing a complex phenomenon such as organizational culture, it is necessary to consider all the theories mentioned above, because they help us understand more of its aspects. The anthropologic onset is oriented to the identification of symbols, values and basic presumptions accepted by a human group. It is based on the analysis of individual and group behavior, on the analysis of the history and traditions of the organization, on the changes that take place on the mentality level and represents in our opinion the style of existence of the organization.

Societatea actuală, caracterizată de dezvoltarea cunoaşterii şi de transmiterea rapidă a informaţiei, a scos în evidenţă importanţa factorului uman pentru funcţionarea eficientă a organizaţiilor. Considerarea omului în complexitatea sa, a ansamblului de cunoştinţe, calităţi, emoţii, a relaţiilor profesionale şi sociale în care se implică, reprezintă un factor determinant pentru succesul unei organizaţii. La analizele cantitative şi tehnologice asupra organizaţiilor, se adaugă multiple cercetări calitative ale culturii organizaţionale, centrate pe valori şi mituri, cunoaşterea produsă şi aplicată, credinţe şi orizonturi de aşteptare, competiţia şi integrarea internă, modul de adaptare al organizaţiei la mediul extern. Orice teorie referitoare la organizaţii este inevitabil însoţită de o filosofie a fiinţei umane, întrucât organizaţiile sunt formate din indivizi uniţi în grup, pentru a realiza un anumit scop. În orice organizaţie valoarea principală o constituie oamenii. Pentru a supravieţui şi a fi performante, este nevoie de un personal, care are simţul răspunderii pentru soarta organizaţiei în care activează, de lucrători profesionişti, activi, competenţi, cu spirit inovator şi creativ. Organizaţiile eficiente folosesc la maxim potenţialul lucrătorilor lor, creându-le condiţii pentru ca aceştia să contribuie la desfăşurarea activităţilor şi la realizarea obiectivelor stabilite. În acelaşi timp, individul include un anumit sens în relaţia sa cu organizaţia, oferindu-i capacităţile şi cunoştinţele sale, el aşteaptă să fie apreciat şi remunerat.

În limbajul antropologiei, cuvântul „cultură” are două accepţii principale, care nu sunt, de altfel, separabile una de alta: ne referim la cultură în general şi la formele de cultură gândite şi trăite în mod colectiv în istorie, adică la culturi. Cultura se înscrie în istorie ca o diversitate de culturi. Antropologia ridică o problemă care poate fi formulată astfel: dacă unitatea condiţiei umane se descompune într-o pluralitate de culturi, în ce constau diferenţele dintre aceste culturi? [2, p.184-185]. Nu putem înţelege ce este cultura, fără a avea o concepţie despre ce înseamnă omul, ceea ce introduce o dimensiune universală, iar pentru că structura morală a unei societăţi nu este niciodată omogenă, orice interpretare a ei implică cu necesitate critică şi alegere, aceasta fiind dimensiunea interpretativă. Înţelegerea de sine a unei comunităţi nu se află undeva afară, aşteptând să fie descoperită şi elucidată, ea trebuie construită pornind de la un anumit punct de situare. Dacă ne referim la modul cum ar trebui să trăim ca o comunitate, aceasta este dimensiunea prescriptivă. Cum ar trebui să trăim depinde de cine suntem, căror alegeri suntem deschişi, care sunt dificultăţile noastre curente, iar acestea nu pot fi decise fără a reflecta teoretic, fără a pătrunde în tradiţiile, caracterul, istoria şi structura noastră socială.

Cultura reprezintă un mod de gândire şi acţiune a unui grup uman, constituie un rezultat al dezvoltării mentale, spirituale şi organizaţionale a individului şi a societăţii. Cultura organizaţională consemnează acele valori, credinţe, norme, tradiţii partajate de membrii unei organizaţii. Nu există organizaţii ca atare, ci indivizi particularizaţi naţional, profesional, economic şi social, aflaţi la un moment precis al existenţei lor. Cultura organizaţională reflectă direcţia şi imaginea indivizilor implicaţi în activităţile desfăşurate. Cultura îi formează individului o anumită mentalitate, care îi permite să-şi ordoneze lumea care îl înconjoară, să găsească regularităţi şi să reducă incertitudinea cu care se confruntă. În acelaşi timp, cultura îi condiţionează individului activitatea depusă, în vederea realizării sarcinilor care îi revin. Orice individ îşi dezvoltă mentalitatea prin educaţie şi învăţare. Învăţarea începe în familie şi se continuă la şcoală şi la locul de muncă. În acest sens, cultura organizaţională poate fi considerată drept un cod, care permite membrilor organizaţiei să înţeleagă lumea şi să acţioneze corect. „Cultura reprezintă programarea colectivă a gândirii, care distinge membrii unui grup, sau categorii de oameni, de un altul” [4, p.21]. Anume această definiţie a culturii este acceptată pe larg de către antropologi.

Există mai multe abordări în cercetarea culturii organizaţionale, dintre care evidenţiem următoarele mai principale:

Abordarea sistemică. Cultura organizaţională reprezintă o totalitate de simboluri, sensuri, semnificaţii, ritualuri, mituri împărtăşite de membrii organizaţiei, care se află în legătură directă cu ideile, prezumţiile, valorile, simbolurile, modelele de comportament ale întregii societăţi. În baza lor, se integrează indivizii şi grupurile, prin intermediul acestora se realizează controlul asupra comportamentului lor. Este un sistem care se autoorganizează, un mecanism de funcţionare şi dezvoltare, capabil să se acomodeze activ atât la schimbările ce au loc în cadrul organizaţiei, cât şi la cele din mediul extern. Evoluţia culturii organizaţionale are loc ca o reacţie la schimbări. În cultura organizaţională îşi găsesc expresie specifică toate elementele culturii societăţii din care face parte organizaţia dată. Organizaţia, indiferent de mărime şi domeniul de activitate, are o cultură proprie, care depinde de modul de abordare a problemelor şi de practicile de conducere a activităţilor. De pe aceste poziţii, organizaţia reprezintă un sistem, alcătuit din subsisteme: tehnologic, administrativ, social etc., iar *cultura organizaţională reprezintă cel mai important subsistem al organizaţiei, care îndeplineşte funcţia de adaptare la mediul extern şi cea de integrare internă.*

Abordarea raţional-pragmatică. Cultura organizaţională constituie un complex de cunoştinţe, norme de comportament, valori. Un rol major în formarea culturii organizaţiei îl are managerul sau liderul. Transformările în cultura organizaţională sunt un rezultat al schimbării liderilor, al modului de conducere, al strategiei. Cultura organizaţională poate fi utilizată ca un instrument de management, manipulat şi folosit de către conducere pentru a efectua modificări rapide în cadrul organizaţiei. *Din perspectiva raţional-pragmatică, cultura este considerată un atribut al organizaţiei, ceva ce organizaţia posedă.*

Abordarea antropologică. Cultura organizaţională semnifică realitatea experimentată în comun de către membrii organizaţiei: obiectivele, relaţiile, tradiţiile, normele de comportament, valorile împărtăşite; ceva ce ei generează prin efort colectiv, consens şi constituirea de raporturi şi interconexiuni reciproce. Ea dă sens relaţiilor dintre om şi semenii săi, dintre om şi mediul său, umanizează raporturile omului cu lumea, desemnează modul de a gândi, simţi şi a acţiona al unui grup uman. Schimbarea culturii organizaţionale este un proces dialectic complex, unde indivizii, modelând o nouă cultură organizaţională, se remodelează şi pe sine. Organizaţia este ea însăşi o cultură, în sensul în care se prezintă ca o reţea de semnificaţii pentru membrii săi. *Din această perspectivă, cultura organizaţională este tratată ca însăşi esenţa organizaţiei, adică ceea ce organizaţia este.*

În cadrul abordării sistemice, conceptul de cultură organizaţională serveşte pentru explicarea modului de funcţionare a organizaţiei şi de interacţiune cu mediul extern. Cultura rezidă în ansamblul de practici şi valori acceptate de membrii organizaţiei, constituite de-a lungul istoriei ei, ca răspuns la problemele de integrare internă şi de adaptare la mediul de existenţă. Organizaţia este un sistem organic de înaltă complexitate, baza potenţialului de viabilitate a căruia este cultura organizaţională: scopul, datorită căruia oamenii s-au unit într-un grup, relaţiile interumane, normele de comportament, principiile de viaţă şi de activitate pe care ei le împărtăşesc, orizonturile de aşteptare. O cultură organizaţională eficace poate să unească un grup de oameni, capabili să lucreze în echipă. Un climat psihologic pozitiv în colectiv orientează membrii săi spre valorile şi idealurile comune, uneşte colaboratorii pentru care munca în colectiv are o valoare deosebită, îi mobilizează în vederea obţinerii unor rezultate eficiente în muncă. Organizaţiile sunt sisteme deschise, formate din elemente în interdependenţă, astfel încât alcătuiesc entităţi complexe. O mulţime de factori exogeni de caracter economic, tehnic şi tehnologic, politic, juridic, social, cultural etc. influenţează, direct sau indirect, activitatea organizaţiei. Factorii de natură economică, cum sunt pârghiile economico-financiare, piaţa internă şi cea externă etc., reflectă situaţia economică din ţara unde funcţionează organizaţia, precum şi practica de afaceri pe plan mondial. Ritmul rapid al schimbărilor în domeniile tehnicii şi tehnologiei, politicile interne şi externe ale statului, sistemul instituţional-legislativ influenţează nemijlocit afacerile economice. Printre factorii sociali şi culturali se numără caracteristicile demografice, normele de comportament, tradiţiile, obiceiurile, valorile populaţiei ţării în care îşi desfăşoară activitatea organizaţia.

O primă abordare a culturii organizaţionale prin prisma managementului aparţine lui T.Peters şi R.Waterman, care în lucrarea *În căutarea excelenţei* ilustrează corelaţia dintre cultura organizaţională şi caracteristicile modului de conducere şi organizare a întreprinderilor care au obţinut performanţe apreciabile. Aceşti autori consideră cultura organizaţională ca fiind „rezultatul efortului managerilor de orientare a personalului în spiritul excelenţei”. Modelul „7- S” evidenţiază şapte variabile organizaţionale: structură, strategie, sistem, competenţe, salariaţi, stil de conducere, valori comune. În centrul modelului se află valorile comune, care constituie elementul cel mai important. Acţiunile oamenilor sunt determinate de doi factori: necesitatea de adaptare şi necesitatea de a păstra particularităţile lor individuale. Companiile care au obţinut performanţe asigură satisfacerea acestor două necesităţi ale membrilor lor. Conservatorismul cultural este unul al consec-

venței și coerenței valorice și al învățării permanente. Cele mai importante criterii ale performanței sunt calitatea și orientarea spre consumator, însă accentul principal se pune pe modernizarea și simplificarea organizațiilor. Peters consideră perfecte acele companii, care sunt „perfecte în esența lor": „Metodele nu înlocuiesc cugetul pentru acele companii care știu să păstreze simplitatea lucrurilor în lumea complicată" [7, p.143]. El critică cultul „gigantismului" și în mod indirect teylorismul cu concepția sa de specializare îngustă a muncii, militând pentru ca lucrătorilor să li se dea mai multă libertate în acțiuni și să fie controlați mai puțin. T.Peters ca și F.Taylor consideră că viitorul performant al întreprinderilor depinde de oameni. Însă, spre deosebire de Taylor, este de părere că conducerea eficientă a oamenilor trebuie să se bazeze pe un control indirect, pe stimularea creativității.

Un alt cercetător în domeniu, St.Robbins, consideră că cultura organizațională poate fi schimbată în mod programat, atunci când valorile sunt puternice, dar care nu se potrivesc mediului de existență; organizația nu poate face față concurenței și activitatea ei nu este rentabilă; organizația urmează să fuzioneze. Schimbarea cu succes a culturii organizaționale poate fi realizată printr-un management eficient și necesită o perioadă de timp de la 5 la 15 ani. Pentru aceasta este necesar a realiza anumite obiective, cum ar fi: analiza istoriei, culturii și caracteristicilor afacerilor; stabilirea noii strategii și a noilor valori care vor fi implementate; confruntarea dintre valorile actuale și cele cerute de strategia viitoare; promovarea noilor valori; alegerea oamenilor care să se ocupe de implementarea noilor valori; utilizarea pârghiilor financiare și a relațiilor interne care să determine angajații să adopte valorile noii culturi [6, p.159].

În abordarea rațional-pragmatică, cultura organizațională este considerată o nouă formulă de succes. Cu cât o organizație are o cultură proprie mai puternică, cu atât ea este mai matură și mai bine definită, având un impact mai mare asupra angajaților, inclusiv un impact direct și nemijlocit asupra performanțelor economice efective. Se afirmă o viziune asupra culturii organizaționale ca mijloc de influențare și de motivare în procesul managerial.

Specialiștii din domeniul managementului au căutat să înțeleagă cultura organizațională din punctul de vedere al afacerilor, folosind anumite cunoștințe pentru a proiecta cea mai eficientă strategie organizațională și structurală. Reacția antropologilor la aceste cercetări a fost una critică. Obiectivul principal al antropologiei este înțelegerea omului în contextul culturii naționale, organizaționale. Antropologii consideră conceptul culturii organizaționale elaborat în cadrul teoriei manageriale prea simplist. Definirea culturii organizaționale ca fiind una „puternică", înseamnă de fapt armonie și integritate, ce derivă dintr-o înțelegere comună la care ajung membrii organizației și liderii acesteia, în realitate existând mari diferențe între membrii unei organizații. Sistemele socioculturale sunt „naturale", susține M.Baba, acestea se dezvoltă în mod spontan și nu determinist [1, p.7-10]. Oamenii sunt agenți creativi, afirmă T.Hamada, nu este atât de ușor să-i supui controlului [3, p.5-7]. Fiecare individ trebuie să-și utilizeze propriile cunoștințe pentru propriile scopuri, și nu să fie determinat să îndeplinească o datorie impusă sieși de către altcineva și să fie remunerat potrivit cu cât de bine, în opinia altora, și-a îndeplinit respectiva datorie.

Cultura organizațională prin însăși definiția ei nu poate fi construită și implementată. Nu poate fi nici împrumutată, deoarece nu putem transfera în mod mecanic modelele eficiente de cultură organizațională. În acest caz, trebuie să ne dezicem de anumite principii fundamentale ale culturii, și atunci se dezechilibrează integritatea, se încalcă armonia și unitatea mediului de existență. Nu putem implementa cultura organizațională prin metode administrative. Integritatea nu numai că nu se realizează, ea se înlocuiește cu anumite forme metamorfozate. Progresul social și dezvoltarea economică sunt fenomene care pornesc din efortul individului și al grupului în vederea realizării obiectivelor, și nu fenomene care se impun de „sus" în mod autoritar. În urma forțărilor acestor procese, se formează două tipuri de cultură organizațională: **reală**, legată de esența proceselor de transformare a societății și a organizațiilor, și **declarativă** care încearcă să forțeze realitatea și să o ajusteze unor modele străine. Formarea culturii organizaționale este un proces complex și de durată. Promovând anumite valori în cadrul organizației, se creează o bază pentru formarea unui nou tip de cultură organizațională.

Atunci când vorbește despre cultura unei organizații, E.Schein observă că „toată lumea este de acord că «ea» există și că este foarte importantă, dar toți au idei diferite despre ceea ce «ea» este", deoarece noțiunea de „cultură" are mai multe sensuri, iar grupurile, organizațiile sunt dificil de definit, astfel încât ambiguitatea crește. De aceea trebuie evitate modelele superficiale ale culturii organizaționale în favoarea unor „modele antropologice mai detaliate și mai complexe" [8, p.24-25].

E.Schein identifică trei niveluri de manifestare a culturii organizației:

1. **Primul nivel include artefactele**. Acesta este stratul exterior, reprezentat de simbolurile și produsele care se concretizează în lucruri observabile, cum ar fi arhitectura, designul, vestimentația, tehnologiile, obiceiurile, ritualurile, miturile, istorioarele etc. Baza tehnico-materială a organizației influențează și reflectă cultura sa.

2. **Valorile şi normele** dominante adoptate şi partajate de salariații organizației. Acorduri, scopuri, regulamente, norme etice, care se dezvoltă în cadrul echipelor de lucru şi călăuzesc politica unei organizații față de propriii angajați şi clienți. Valorile influențează înțelegerea referitoare la ceea ce este bun sau rău în cadrul organizației, ele fiind strâns legate de idealurile caracteristice unui grup uman. Normele reprezintă opinia grupului despre ceea ce este corect şi incorect. Ele se pot concretiza din punct de vedere formal în legi, iar din punct de vedere informal – în control social.

3. **Supozițiile de bază** despre viață, existența umană. Este nivelul cel mai profund, care reuneşte credințele, convingerile salariaților, concepțiile privind sensul şi modalitățile de desfăşurare a activităților în cadrul organizației. Deşi gradul de abstractizare este înalt, ele au cea mai mare influentă asupra membrilor organizației [7, p.36].

Definind cultura organizațională drept „modalitatea prin care grupul de oameni îşi soluționează problemele de adaptare la mediul extern şi de integrare internă prin intermediul procedeelor, regulilor, legilor care s-au justificat în trecut şi care sunt actuale în prezent, E.Schein menționează că acestea reprezintă punctul de plecare în alegerea deciziei angajaților, metoda acceptată de acțiune, analiză şi de luare a deciziei. Membrii organizației nu se gândesc la esența acestor legi, ei de la bun început le consideră juste" [8, p.66]. Problemele de integrare internă sunt cele care țin de instaurarea şi menținerea relațiilor de muncă pozitive între membrii organizației. Metodele elaborate, care au funcționat destul de bine o perioadă mare de timp, pot fi considerate eficiente şi transmise altor generații. Schein înțelege prin *cultura organizației* un ansamblu de valori, practici, modele de comportare, ritualuri, tradiții care sunt transindividuale. Deşi fiecare individ le ştie şi le practică în organizație, ele dispun de o constituționalitate proprie, structurală, stabilă şi independentă de personalități. Structura culturii organizației rezultă din coerența mesajelor componentelor, din semnificațiile integrate care operează ca un tot unitar. O regulă sau o tradiție, un ritual sau o valoare se completează reciproc cu altele care au un sens în organizația respectivă.

Oamenii sunt cei care creează cultura şi, în acelaşi timp, sunt modelați de ea. Fiecare individ este purtătorul unor modele de gândire, simțire şi acțiune dobândite de-a lungul vieții sale. Profesorul olandez Geert Hofstede a adus o contribuție majoră în perceperea culturii organizaționale. În lucrarea *Managementul structurilor multiculturale*, defineşte cultura ca un fenomen colectiv, partajată de oamenii care trăiesc sau au trăit în acelaşi mediu social, unde a fost învățată. Condiționarea culturală este adânc înrădăcinată în subconştientul nostru şi adesea recunoaştem propriile noastre atribute culturale când ne comparăm cu oamenii din alte culturi. Hofstede a readus în discuție importanța şi trăsăturile culturii organizaționale şi interdependențele ei cu cultura națională. În opinia sa, cultura organizațională este: a) holistică, în sensul că reprezintă mai mult decât suma părților componente; b) determinată istoric, întrucât reflectă evoluția în timp a organizației; c) conectată la elementele de natură antropologică; d) fundamentată social, deoarece este creată şi păstrată de persoanele din organizație; e) greu de modificat datorită elementelor complexe umane implicate.

Analizând asemenea fenomen complex, cum este cultura organizațională, este necesar să luăm în considerare fiecare dintre teoriile menționate, deoarece ele ne ajută să înțelegem mai multe aspecte ale acesteia. Toate aceste puncte de vedere în analiza culturii organizaționale sunt complementare şi nu se exclud reciproc. Abordarea antropologică însă, orientată spre identificarea simbolurilor, valorilor şi prezumțiilor de bază acceptate de către un grup uman, axată pe studiul comportamentelor individuale şi de grup, pe studiul istoriei şi tradițiilor organizației, pe schimbările ce au loc la nivelul mentalităților, are ca obiectiv principal creşterea aderenței personalului la misiunea organizației, îmbunătățirea climatului sociopsihologic de muncă şi motivarea personalului, şi exprimă, în opinia noastră, modul de existență a organizației.

Referințe:

1. Baba M. Organizational Culture // Anthropology of Work Review. - 1989. - No.10.
2. Dicționar de etnologie şi antropologie / Volum coord.: P.Bonte, M.Izard. - Iaşi: Polirom, 2007. - 799 p.
3. Hamada T. Perspective on Organizational Culture // Anthropology of Work Review. - 1989. - No.10.
4. Hofstede G. Managementul structurilor multiculturale. - Bucureşti: Economica, 1996. - 304 p.
5. Ionescu Gh.Gh. Dimensiunile culturale ale managementului. - Bucureşti: Economica, 1996.- 266 p.
6. Robbins St. Organizational Behavior. - New Jersey: Prentice Hall, 2001. - 190 p.
7. Питерс Т., Уотерман Р. В поисках эффективного управления: опыт лучших компаний. - Москва: Прогресс, 1986. - 427 с.
8. Шейн Э. Организационная культура и лидерство. - Санкт-Петербург: Питер, 2002. - 335 с.

Prezentat la 22.05.2009

POETUL GRIGORE VIERU: POZIȚIE CIVICĂ ŞI DEMNITATE NAȚIONALĂ

Lidia GROSU

Catedra Literatura Română şi Teorie Literară

Les vers de Grigore Vieru comportent des idées qui mobilisent aux méditations en respectant le droit du Dieux: chaque arbre – avec son ombre; chaque peuple – avec ses droits à la détermination, mais l'amour manifesté à travers le mot écrit et le mot parlé est l'un des sentiments primaires qui peut vaincre et détester le mensonge, qui peut ignorer l'hypocrisie dans une société dont les valeurs morales doivent être maintenues. Cela tient inévitablement de la dignité nationale de chaque personne.

Nu putem vorbi despre demnitatea națională, lăsând în umbră noțiunea de *demnitate umană* Noțiunea respectivă a fost definită de mai mulți filosofi ca o valoare interioară. Astfel, profesorii V.Țapoc şi T.Țârdea sunt de părerea că „demnitatea – această componentă înnăscută a sufletului nostru nu ține de rațiune, ci de elementul afectiv al acestuia (sufletul) – sentimentele", precizând în continuare că „datorită sentimentelor mediul social în care trăim capătă pentru noi semnificație, valoare" [1, p.98]. Din acest considerent, demnitatea umană este privită şi ca „măsură de apreciere între oameni" [2, p.12], care nu se supune anumitelor legi. Filosoful D.Căldare dezvăluie şi alte caracteristici ale noțiunii respective, fiind de părerea că „cinstea şi demnitatea reprezintă două categorii-noțiuni corelative care exprimă valoarea morală supremă a omului" [3, p.64], totodată specificând că *cinstea* este un stimulent al datoriei sociale a omului.

Analizând aceste şi alte deduceri exprimate de savanți, desprindem mai multe ipostaze ale demnității, una dintre ele fiind demnitatea națională, care nu este altceva decât o categorie filosofico-literară distinctă, percepută la oamenii ce pun preț pe tot ce ține de cultura, istoria, tradițiile, limba unui popor – valori ce determină identitatea acestuia. Cu alte cuvinte, „demnitatea națională corelează direct cu iubirea de neam, de plai, de pământul natal" [4, p.14]. Pornind de la această idee, dacă tot nu dispunem de o formulă exactă a demnității naționale, posibil, am putea să o deducem în baza sentimentelor trăite în parte de fiecare membru al unei societăți în care acesta se dezvoltă, ca expresie a calităților cultivate pe parcursul anilor şi, în cele din urmă, doar gradul înalt al profunzimii acestora, cu accentele pe *iubirea de neam, țară, limbă, istorie, tradiții* etc., care ne permit să vorbim şi de un nivel adecvat al educației, vor marca o reală contribuție, dar şi apreciere, în dezvăluirea noțiunii respective. Notată prin ***DN***, ea nu ar fi decât o reflectare, un echivalent al sumei tuturor iubirilor menționate anterior, ele fiind specificate de poetul N.Dabija ca *„doruri interzise"**(DI)*** în plan social politic în perioada totalitarismului ex-sovietic sau în alte situații de reprimare a voinței poporului. Cu alte cuvinte, demnitatea națională este egală cu suma „dorurilor interzise" $(DN=DI+DI_1+DI_2+DI_3+\ldots+DI_n)$, şi în cazul când omul o posedă, el este rezistent întru a-şi apăra convingerile sale, poziția sa fiind una fermă, atitudinea civică – una destoinică, iar curajul – unul desăvârşit întru a-i spune adevărului pe nume, indiferent de perioadele evoluționiste, inclusiv şi ale intemperiilor.

O personalitate marcantă, care corespunde întru totul indicilor menționați ai demnității naționale şi la a cărei operă ne referim în continuare, a fost şi rămâne marele poet Grigore Vieru, scriitorul redutabil, cu mare priză la cititorii de orice vârstă, peste care valul uitării nu se va arunca niciodată. Ecoul operei lui valoroase şi de mare popularitate, studiată profund de critica contemporană, are şi va avea un viu răsunet în vâltoarea timpurilor şi în rândurile viitoarelor generații care, mobilizate de propriile stări de spirit, vor recepta şi se vor pătrunde de adevăratele dimensiuni ale acestei moşteniri literare, pe cât de relevantă, pe atât de inedită, descoperind noi şi noi sensuri cu decodificarea gândului cifrat, ale motivelor fundamentale, prin care lirismul cetățenesc străbate necontenit sufletul omenesc întru a-l plasa într-o perpetuă şi tulburătoare mişcare a sentimentelor prin deducerea a noi şi noi formule poetice.

În articolul de față, ne propunem un dialog cu universul Grigore Vieru, prin care trăiri de intensitate sporită, concepute ca „doruri interzise" în plan social-politic – de libertate, țară, neam, credință – vor fi exprimate ulterior de poet doar printr-o singură frază: „Dacă visul unora a fost ori este să ajungă în Cosmos, eu viața întreagă am visat să trec Prutul". Aceste „doruri interzise" capătă o rezonanță în întreaga sa operă, inclusiv şi în literatura pentru copii: *Cerul e țesut din stele, /Luncile – din floricele, / Numai dorul strămoşesc – /Din*

cuvântul românesc ***(Dorul şi limba),*** ele având ca suport înalta sa poziție civică şi demnitatea națională, tangențial legate de devotamentul unui patetic, cu un înalt grad de responsabilitate, care ne-a ținut o prelegere continuă de patriotism: *Cânt a Patriei ființa /Şi-a ei rodnică țărână, / Ce-a născut în suferință / Limba noastră cea română* ***(Limba noastră cea română)***. Doza considerabilă de pacifism înnăscut întru susținerea revenirii noastre la izvoarele neamului, la trecutul nostru istoric *(„...Vin din munții latiniei / Deci şi scrisul mi-i latin…”)*, subliniază şi buna intenție de a ne pătrunde de adevărul incontestabil referitor la sorgintea poporului nostru, a limbii vorbite de el, inclusiv revenirea la credința în Dumnezeu (demnitatea creştină) prin care *„în lumina viselor ude, / rană pe rană în taină se vindecă”,* tentații exprimate prin diverse figuri de stil. Aceste vise „ude” au o cu totul altă semnificație decât acea propriu-zisă – de vise ascunse, împărtăşite de durere, realizarea lor fiind percepută ca îndoielnică, dar cu tentă de a atinge incredibilul prin rugă: *Intră în templu, om al durerii. / Nu-i o ruşine să intri-n biserică. / E o ruşine liniştea serii / A o preface-n cazarmă isterică* ***(La Mănăstirea Căpriana)***. „O comparație psihologică ce luminează întreaga poezie, o metaforă sau un simbol deschizător de noi şi sugestive viziuni fulgurante asupra realităților evocate, o întorsătură expresivă neprevăzută sau o zicere poetică spirituală întotdeauna vin să concentreze arderea lăuntrică a poetului, ajunsă la punctul de sus, într-un nucleu emotiv de puternică şi inepuizabilă emanație ideatică” [5, p.257]. Astfel, „cazarma isterică” poartă însemnul unui regim dictatorial, gând cifrat de poet şi în alte poeme, de altfel cu dorința nemascată de a face auzit un mare adevăr: orice popor, oricât de mic, are dreptul la autodeterminare – la limba, istoria, cultura şi tradițiile sale – drept ignorat şi neglijat în permanență de *ostaticii* învățăturii marxist-leniniste, dar şi de străinii care, imigrați, ar datora respectarea legilor, a ordinii stabilite de țara-gazdă, fără a-şi impune propriul lor mod de viață băştinaşilor, cu atât mai mult, graiurile străine, istoriile integrate: *Bre muscale, am ostenit / Să te-ascult necontenit, / Să te-ascult neîncetat / Că m-ai fost eliberat; / Că m-ai ajutat isteț / Să trăiesc un timp măreț, / Nu zic nu: te-ai şi bătut, / Dar noi ceilalți ce-am făcut: / Bielarusul şi armeanul, / Românul şi americanul?.../ Fără ceilalți, negreşit, / Azi nemțeşte-ai fi grăit / Şi cerşeai chirilița, / Limba, cântul, şcoala ta, / Hramul tău şi propriul pom... / Bre muscale, fii, bre, om!* ***(Ascultă)***. Aceste gânduri constituie poanta sugestivă, imaginea clară a fenomenului de ideologizare în masă, care nu este altceva decât ecoul unei dramatice realități cu patologia incurabilă a unei societăți, extinsă în timp: *În mine a lovit străinul / De Paşti sau Denii. / Dar încolțitu-m-au bezmetici / Şi moldovenii. / Că nu suntem români străinul / Pe-a lui o ține. / Şi-ai mei mai tare-l cred pe dânsul / Decât pe mine…* ***(Basarabie cu jale)***.

Eul liric evoluează în calitate de scut şi spadă al valorilor naționale, păstrându-le ca epicentru al idealului în cazul în care soarta unui popor este determinată de poziția sa geografică şi orice străin ar putea dicta şi impune legile sale (*...Tu, preschimbată într-o gară / În care cine vrea coboară, / Prin care cine vrea se plimbă / Scuipând în datini şi în limbă...*), iar îndemnul, în acest caz, este unul categoric, care reflectă pronunțat stările de spirit demascatoare, or, acest *caracter* devine elocvent în versurile: *Ridică-te din suferință / Şi din cazonă umilință!* (***Ridică-te***), calificative transformate în nişte aspecte aproape rigide, chiar poate definitorii ale basarabeanului, felului său de-a fi, deloc salutabile în cadrul unui regim comunist şi care nu-l mai pot caracteriza pe omul simplu decât lipsit de demnitate din cauza fricii.

„Sinceritatea şi simplitatea, profunzimea şi dramatismul tulburător, naturalețea şi melodicitatea folclorică – toate acestea, îmbinate fiind cu o sensibilitate profundă şi cu un excepțional dar de a pătrunde în tainițele adânci ale autohtonului, sunt calitățile definitorii care asigură poeziei lui Grigore Vieru o originalitate pronunțată şi un adânc caracter național” [6, p.236]. Toate aceste calități ale poetului Gr. Vieru l-au ajutat să se distingă prin libertatea sa spirituală, atingând cea mai înaltă treaptă a demnității umane.

O dovadă în favoarea acestei idei este elucidarea aşa-numitei „spălari de creier” a omului simplu în perioada totalitarismului în următoarele versuri, pe motive folclorice, din ***Cântec popular***: *Când pe lume-am apărut / La o margine de Prut, / Lânga râul pătimit, / O străină m-a răpit / Şi astfel mă legăna: / „Nani, nani, nani-na, / Peste Prut trăiesc jandarmi, / Să creşti mare, să îi sfarmi! /Peste Prut trăiesc potăi, / Iar nu frățiorii tăi! / De-or striga: «române drag», / Pune mâna pe ciomag, / De-ai să-i vezi cântând de dor, / Pune mâna pe topor! / De ți-or spune că ți-s frați / Să nu-i laşi nespintecați!...”.* Şi nici o scuză nu se acceptă în cazul scopului bine determinat prin nişte mijloace meschine – ideologizarea în masă – întru menținerea puterii prin diverse metode himerice reprobabile aplicate, care erau cu atât mai eficace, cu cât rădăcinile lor îşi aveau pornirea din omul-copil: *.../ Copil prost, copil furat, / Frate, rău te-am suparat! / Dar eu nici o vină n-am, / Fost-am despărțit de neam / Şi chiar Domnul Cel de Sus / A tăcut şi nu mi-a spus / Care e măicuța mea, / Şi nici maica spusu-mi-a.*

Sentimente înalte de mândrie pentru demnitatea sa, dar şi de euforie, le trăieşte eul liric înzestrat cu o capacitate de rezistenţă uimitoare, chiar dacă aceste calităţi sunt periclitate intuitiv de îngâmfare, laşitate, minciună, dar şi de sentimentul de fidelitate pentru idealuri în versurile: *Sunt fericit / Că n-am cântat păunii. / Cântat-am mărul înflorit: / Cel ruşinându-se / De trupul gol al Lunii, / Izvorul care reînvaţă / De unde vine, / Când s-a fost născut / Şi malul sfredelit / De ţipătul durut / Pe care-l dau lăstunii. / Că nu aurul eu număr, / Ci stelele din cer / Şi-n lacrima de lut – / Străbunii* (***Despre fericire***). Confortul devine artificial în cazul unor metale preţioase, iar frumuseţea – de suprafaţă în cazul când gradul de comprehensibilitate a noţiunii de *păun* se impune a deveni mult mai largă decât cea a numelui unei simple *păsări exotice*, iar spaţiul valorii simbolice pe care o poartă este cu atât mai redus, cu cât subînţelegem că el este impus să cedeze, în cele din urmă, în faţa luxului intelectual şi sufletesc, foarte sugestiv când este vorba de feluritele graiuri ale naturii înconjurătoare pe care se axează un întreg univers şi în care a încăput *izvorul, mărul înflorit, luna, lăstunii, stelele,* dar şi *iarba, roua (Cămaşa ta e la fel / Cu cea a soldatului, / Ah, firule de iarbă!.../ Cum de-ţi păstrezi mirosul, / Frumosul tău miros de iarbă? / Cum de nu miroşi / A bocanc, bunăoară, / A bocanc mărşăluind?)* (***Cămaşa ta e la fel***), *codrul cu doinele* – toate, în creaţia lui Grigore Vieru, păstrând ipostaza majoră a existenţei românului, expresivitatea coloritului ei, constituite şi ca nişte distincte naţionale care ne caracterizează fiinţa: *Originea? / – Ar şi semăn / Dealul acela din prelungirea codrilor. / Ştiu toate doinele.* (***Formular***).

„Acolo unde există maturitate politică, există şi demnitate naţională, iar acolo unde se manifestă demnitatea naţională, răsar şi zorii victoriei", va remarca poetul în unul din ultimele sale discursuri înflăcărate. Or, această maturitate politică l-a caracterizat pe poetul Grigore Vieru anume prin legătura sa organică triplă cu Ţara, Eminescu, latinitatea, trăind cu pasiune marea iubire faţă de conţinutul acestor noţiuni: *...Suntem în cuvânt şi-n toate, / Floare de latinitate / Sub un cer cu stele sudice! / De avem sau nu dreptate, / Eminescu să ne judece*...Verbului viu, consacrat lui Eminescu, îi este atribuit un imens imperiu în a cărui spaţiu încape un întreg popor prin care micile energii se desprind ca nişte flăcări din materia fiinţei noastre pe care o formează una imensă – dragostea cu toate dorurile, ca expresie a manifestării demnităţii: *Locuiesc la marginea / unei iubiri: / La mijlocul ei / trăieşte credinţa mea* (***Locuiesc***), în pofida suferinţei prin care se subliniază destinul dramatic al eului liric: ... *Mi-l furară, Doamne, adineauri / Pe înaltul Domn cu tot cu lauri. / Mă uscam de dor, în piept cu plânsul, / Nu ştiam că dor mi-era de dânsul, / Nu ştiam că doina mi-o furară / Cu străvechea şi frumoasa Ţară – Eminescu* (***Eminescu***).

La începutul secolului al XX-lea, scriitorul A.Vlăhuţă sublinia: „ ... Ca să aveţi talent, vă trebuie, întâi şi întâi, o inimă mare-mare şi bună, şi pururea deschisă, ca să intre în ea de pretutindeni, iubirea, grijile, temerile şi speranţele, suferinţele şi bucuriile vieţii altora..." [7, p.92]. Reieşind din cele menţionate, toate calităţile pozitive, ca expresie a demnităţii, intensifică dezvoltarea şi manifestarea talentului, iar în cazul lui Grigore Vieru sufletul şi talentul s-au aflat într-o interdependenţă înnăscută.

Aşa cum „literatura este arta cuvântului, şi cuvântul în toate planurile lui de la înţelesul şi până la învelişul lui armonios, nu poate lăsa nepăsător pe artist" [8, p.121], Gr.Vieru va înregistra performanţe supreme în materie de valorificare a frumosului limbii şi va pune astfel preţ pe tot ce ţine de măreţia graiului matern, ferindu-l de pauperizare şi altoind pe trunchiul lui cele mai nobile gânduri, iar limbajul prin care va exprima legătura cu realitatea dorită, percepută, ca expresie a trăirilor interioare, va rămâne permanenta metaforă care îl va ţine într-o alianţă de nezdruncinat cu propriul zbucium, fiind ferm convins de logica şi adevărul enunţat, devenit în continuare slogan nu doar din necesitate: „A vorbi sănătos limba mamei este o datorie. O datorie patriotică", iar: *În al limbilor tezaur / Pururea o să rămână / Limba doinelor de aur, / Limba noastră cea română* (***Limba noastră cea română***). Din această perspectivă „…versurile lui vin fierbinţi , palpitând până la ultima virgulă, vin să strecoare în sufletul cititorului un fior de dragoste şi sfinţenie pentru frământul natal" [9, p.7], proiectându-şi propriile repere ale creaţiei prin toate dorurile ce au tangenţe sau se contopesc cu dorul de mamă, Patrie, Dumnezeu, chiar dacă subtilitatea, sub aspectul metaforei, conturează viu imaginea dintr-o dublă ipostază, păstrând semnificaţia valoroasă din care se desprinde sacrul. În versurile: *Mamă, / tu eşti Patria mea! / Creştetul tău – vârful muntelui / Acoperit cu nea. / Ochii tăi – flori albastre*... apare ideea triplei coeziuni dintre *ţara-mamă* geografică de origine, care constituie o unitate naţională prin limbă, cultură etc. cu *ţara de baştină,* aceasta, la rândul ei, fiind un tot întreg cu *mama biologică spirituală* sau chiar, în alt caz, evocând dubla ipostază a dorului care atinge divinul în alt poem: *Mă-ntorc în Dumnezeu. / Cu alte cuvinte, / în Patria mea mă-ntorc: /Dumnezeu şi Patria / Sunt una.*

Deschiderea spre reperele existenţiale fundamentale proiectează reflecţia unei noi lumini în cadrul dispariţiei, fie şi parţiale, a conştiinţei ideologice în favoarea celei naţionale. Sunt nişte probleme cardinale de care este preocupat eul liric, şi în acest dialog cu universul se resimte o energie inepuizabilă prin care vorbesc stările de spirit.

De fapt, **Patria** la Gr.Vieru începe chiar de la casa părintească în poemul ***Acasa***: *Ma trezesc dimineaţa / cu toate lăicerele casei pe mine, / ostenit de greul lor colorat. / „Ma temeam să nu-ţi fie frig, / zice mama.* Greul colorat ar semnifica simultan povara trecutului cu multe lipsuri şi neajutorare, dar şi blândeţea nopţilor care apropia două fiinţe singuratice – băieţelul şi greieraşul, prin „îndeletnicirile", dar şi dorinţele în parte a fiecăruia dintre aceştia: *Cântă-un greier din aripă: / „Greieraş, nu ţârâi, / Mama s-a culcat o clipă / Şi o poţi trezi, cri-cri!" / Greieraşul fāra casă: / „Uite, nu mai ţârâi, jur, / Dar şi frunza să nu cază… / De ce cade ea, zur-zur?"(**Greieraşul**)*. Specificul naţional este prezent în culori, şi prin prisma lor intuim existenţa unor tradiţii valoroase din străbuni, acest fapt depăşind nişte incertitudini psihologice întru a păstra armonia între cele două dimensiuni ale timpului – copilărie-maturitate – când este vorba de o revedere, de o reîntâlnire şi o reconsiderare: *Mă aplec să le sărut mâna, / ele* (rudele – n.a.) *şi-o smulg îndărăt: / „Nu trebuie…/ ruşinându-se de pământul / de sub unghii şi din / crăpăturile palmelor / „O, neamule, tu, / adunat grămăjoară, / ai putea să încapi / într-o singură icoană."* Condensările de imagini reuşite, de fixare neordinară a unor particularităţi definitorii, caracteristice unui neam, dar şi limbajul convenţional denotă calitatea de suveran al trăirilor artistului, fixate în „galaxii verbale" (***Ştefan Augustin Doinaş***), în stare să cuprindă clipa în ploi de verbe ca pe un trofeu la hotarul dintre imaginar şi real. Prezenţa simbolului imaginii divine confirmă sentimentul de mândrie manifestat de eul liric pentru calitatea de smerenie înălţătoare a unui popor, tot din acest considerent păstrându-şi trăsătura distinctă de „neam ales şi binecuvântat de Dumnezeu", gând menţionat sub diverse aspecte nu o singură dată în literatură [10, p.49], dar care, în plan social-politic îi ştirbeşte imaginea.

Proiecţia reveriei diurne în poemul ***Acolo pe unde***, de facto, presupune un tărâm mai larg – cel al provenienţei noastre prin regăsirea de sine, duminica deşteptării noastre rămânând Prutul: *Acolo pe unde / Trecuse ieri Podul de Flori, / Fericirea lui de o zi, / Azi parcă s-au înnodat, / Ca nişte câini, / Toate frontierele / Dintre lumi*. Mult râvnita, parcă la prima vedere, descătuşare este, de fapt, o perindare a evenimentelor în continuare, poanta constituindu-se în „frontiere înnodate", nodul având şi conotaţie de moment culminant, greu de depăşit, îndeosebi când eul liric este decepţionat. Dar în cadrul calităţilor morale ale conaţionalilor, pe fondalul unor evenimente, departe de a fi pozitive în atitudinea faţă de aceştia, se declanşează răzvrătiri pe atât doar, pe cât *noul* încearcă poate nu atât să provoace spiritele, cât să manifeste tendinţa de a găsi un răspuns adecvat la întrebările retorice care ne frământă. Prutul este râul în care se oglindeşte sârma ghimpată care sfârtecă pământul ţării şi pe care poetul o vede într-o nouă haină – cea firească: *Frate, eu cred că Prutul / Cel limpede cândva /A venit la noi / Odată cu oamenii Bucovinei / Poate că chiar Prutul / Cu suferinţele sale de azi / Este cântecul acela, / Poate că el este. / Podul întins peste / Întreaga Ţară"*(***Puntea de peste Prut***), iar imaginea mamei se contopeşte cu cea a ţării-mume, frecvent întâlnită în întreaga creaţie: *Această punte, Doamne, / De se va prăbusi, / Întinde-s-or în locu-i / Mâini două - a maica-mi*" (***Această lună lină***).

Imaginea sufletului basarabean este sensibilitatea, uneori poate latentă, alteori reflectată şi în exterior, după cum ne sugerează poemul ***Aceştia suntem noi***: *Aceştia suntem noi: / Buni cât se cuvine/ În mijlocul răului./ Răi – niciodată. / Se miră noaptea/ Că a clocit sub ea / Întuneric, / Dar au ieşit / Pui de lumină*. Cea din urmă metaforă poartă amprenta unei *dimineţi a deşteptării*, iar noaptea, întunericul – cea a unui trecut infernal cu imperii nesăţioase. Emoţiile se cuprind într-o efervescenţă continuă ce se revarsă într-un limbaj susţinut de o tonalitate multidimensională, din care se desprinde solemnitatea, sobrietatea, revolta, sarcasmul, (acestea din urmă – fără a atinge gradul de animozitate), dar şi cumpătarea, toleranţa eului liric, sentimentul de gratitudine întru a susţine următoarea opinie: „conţinutul de idei, de senzaţii şi de emoţii determină caracterul uneltei lingvistice a scriitorului, dar nu numai acest conţinut" [11, p.122]: *Credeam că un noroc e plaga, / Un bine graiul cel sluţit. / Citesc azi pe Arghezi, Blaga – /Ce tare, Doamne, - am fost minţit!...*

Aproape în toată opera literară valoarea estetică poartă amprenta etnicităţii, dar şi cea a iubirii, care revigorează straturile de adâncime, contribuind la contopirea crezului spiritual cu cel naţional: *Iar când nu poţi / Nici plânge şi nici râde / Când nu poţi mângâia / Şi nici cânta, / Cu-al tău pământ / Cu cerul tău în faţă, / Tu taci atunce / Tot în limba ta* (***În limba ta***). Din considerentul că „nu avem să refacem limba, ci să ne-o iubim şi să cinstim pe cei ce ni-au plasmuit-o – atât de frumoasă şi de înţeleaptă cum avem" [12, p.43], Gr.Vieru va acorda un spaţiu aparte în creaţia sa limbii materne: *Iar când nu poţi / Nici plânge şi nici râde, / Când nu poţi mângâia / Şi nici cânta, / Cu-al tău pământ, / Cu cerul tău în faţă, / Tu taci atuncea / Tot în limba ta.*

Acest spaţiu va fi unul compensativ pentru cele pierdute, la rând cu dorul de redobândire a valorilor naţionale – scrisul nostru latin, Gr. Vieru promovând demnitatea naţională ca parte integrantă a demnităţii umane: *Sunt un om al nemâniei, / Lumii astea nestrăin. / Vin din munţii latiniei, / Deci, şi scrisul mi-i latin! / Zis-a cerul: „Fiecare / Cu-al său port, cu legea sa!" / Scrisul ei şi râma-l are, / Eu de ce nu l-aş avea?! / Ah, din sângele fiinţei / Ni l-aţi smuls şi pângărit / Şi pe lemnul suferinţei / Ca pe Crist l-aţi răstignit!* (***Cântare scrisului nostru***). Versurile comportă idei profunde ce mobilizează la meditaţii întru respectarea legii Celui de Sus – fiecare pom cu umbra sa; fiecare popor – cu dreptul la autodeterminare, dar dragostea faţă de adevărul transmis prin cuvântul scris şi rostit este unul dintre sentimentele cu rolul primordial de a învinge şi detesta minciuna, a ignora ipocrizia într-o societate în care valorile morale se pierd: *E falsă mila ori e mută, / Iar crucea de la piept e joc. / În moarte tot mai mulţi se mută, / Văzând că-n viaţă nu au loc. / Atâtea vorbe şi minciuni, / Atâtea seci promisiuni! / De ce-ai dat, Doamne, grai la om, / Iar nu la floare şi la pom?!*"(***De ce-ai dat, Doamne?***). Limba a ajuns să fie nu doar un mijloc de comunicare agreabil, bazat pe o cultură generală adecvată, ci şi unul ce poate provoca incertitudini atunci când demnitatea este lipsă, fapt neatestat în lumea florei şi faunei care rămâne o lume diferită – deosebit de frumoasă, comparativ cu cea a omului.

Vom menţiona că întreaga activitate scriitoricească a lui Gr.Vieru este un model de colaborare dintre omul de creaţie, care aproape ajunge până la cosmopolitism când este vorba de poetul aflat tête-à-tête cu natura înconjurătoare, şi cititor în lumina aşa-numitei *revoluţii* artistice, prin elaborarea unui cod cifrat al versului – un adevărat alfabet Morse al poeziei în cadrul metaforei. Aşa cum poetica dorurilor sale îşi are izvorul în adâncimile acestei figuri de stil, ea devine o adevărată armă tăinuită a poetului, chiar la ora de vârf a cenzurii, în acest sens purtând un dialog cu sinele şi cu poezia: *Vântu-n care zbor, vânt cald, / Încă n-a venit / Apa-n care eu mă scald încă n-a venit.* În calitate de reglator al echilibrelor cosmice şi morale de care la moment eul liric duce lipsă, vântul rămâne un suport al lumii, iar apa este originea creaţiei, purificarea, prospeţimea inspiraţiei şi centrul de regenescenţă, în care eul liric deşteptat se află în aşteptare. Este de menţionat că aerul, pământul, focul, apa sunt elemente clasice pe care eul liric le are ca pe o axă în totalitatea nenumăratelor simboluri ce-şi găsesc afinităţi cu ştiinţele despre cosmos.

Revenind la ideea despre personalitatea în formare, putem afirma că aceasta este condiţionată de mediul supus unor procese social-politice continuu, caracteristice pentru anumite perioade. Ideologia ex-sovietică a contribuit la transformarea acestui mediu într-o fabrică de roboţi, manipulaţi şi dirijaţi încă de pe băncile grădiniţelor, apoi ale şcolilor, instituţiilor de învăţământ, iar literatura interzisă devine fructul dorit de către omul de factură intelectuală, îndeosebi al omului de creaţie.

A fi talentat şi apreciat, a-ţi urma calea, acceptând destinul aflat în contradictoriu cu realitatea crudă, dar într-un dialog permanent cu adevărul, gând exprimat în mai multe poeme, putea fi realizat doar de un mare maestru al condeiului cu intuiţia sa regenerativă în perceperea naturii lucrurilor. Cu acest calificativ, poetul şi-a adunat în palmares file alese, scrise cu peniţa înmuiată în inima accidentată şi plină de durere nu doar fizică, dar şi morală *(rostesc cuvinte / ca sa iau aer…)*, ţinând piept cu dârzenie molestărilor banale şi necontenitelor hărţuiri psihologice prin spiritul său civic angajat: *Frate, / eu pot muri oricând, / dar nu şi oriunde. / Eu nu pot muri / decât cu chipul răsfrânt / „în acest geniu al ierbii / care e roua".* (***Biblioteca de rouă***), prin prezenţa tonului solemn: *Ştiu: cândva, la miez de noapte, / Ori la răsărit de soare, / Stingemi-s-or ochii mie / Tot deasupra cărţii sale.* (***Legământ***), dar şi a unuia plin de indignare: *Pământule, tu, cel de glorii! / Te caut prin străvechi istorii, / Că-n vremea noastră de acuma / Ce-a mai rămas din tine? huma!* (***Ridică-te***), prin lirismul înnăscut cu încărcătură emotivă sporită: *...Tu, floare, tot ai mamă? / De ai, de bună seamă: / Atunci când înfloreşti, / De ea îţi aminteşti...* (***Tu, iarbă tot ai mamă?***), dar şi prin măreţia vocabulei lipsite de agresivitate: *Aşa este, frate: / Râul cel mic / Când se varsă / În cel mare, / Îşi pierde numele.* (***Frate eu cred că Prutul...***), prin care curge lumina hărăzită de Dumnezeu spre a orienta spre duminica deşteptării, paşi spre care se vor îndrepta fiecare din acei care, cel puţin, vor intui existenţa cu simţul dreptăţii, şi cu atât mai mult pentru acei care vor trăi acest adevăr în toată plinătatea profunzimii lui: *Din Basarabia vă scriu, / Dulci fraţi de dincolo de Prut! / Vă scriu cum pot şi prea târziu, / Mi-e dor de voi şi vă sărut...* (***Scrisoare din Basarabia***).

Coloritul expresiilor, al imaginii, semnificaţia detaliului şi bogăţia formează un topos prin care mai inocentă decât inocenţa doar inocenţa poate fi: *Merg pe pământ / Şi sun ca vioara. / Toate îmi par că sunt / Prima oară. / Ca un copil / Aştept dimineaţa, / Până la lacrimi / Mi-e dragă viaţa.* (***Ca prima oară***), vioara fiind un detaliu distinct naţional prin care (de ce nu?) ar vorbi istoria, de veacuri, eul liric aici având şi calitatea de tribun.

Aflat la straja intereselor naţionale, Gr.Vieru a stat ca un adevărat ostaş apărând limba mamei, a cântecului de libertate şi conştientizând că „limba unui popor este istoria lui şi numai vorbindu-ne corect şi frumos

limba, tinzând a o vorbi frumos şi corect, omenim astfel pe străbuni, pe cei care au creat societatea cuvintelor civilizate" [13, p.143]. Fiind unul dintre acei care i-a „omenit întotdeauna pe străbuni", Grigore Vieru prezintă „un nou mod de a gândi (de a oglindi universul) care atrage după sine nu un vocabular nou, ci un chip inedit de a descoperi valența cuvintelor" [14, p.574].

Toate poemele, dar în exclusivitate cele dedicate limbii, națiunii, iubirii de neam etc., sunt imnuri cu adevărat înălțătoare în care curg frumusețile unui popor alături de suferințele lui şi vin să ne familiarizeze cu subtilitățile şi convențiile artei poetice, fiind convins că ceea ce ne e scump şi ne aparține, chiar şi în durere, ne înalță, limba rămânând în permanență cea care ne transmite istoria şi în care odihneşte de veacuri adevărul deşi de multe ori hărțuit.

„Cu valențe de tribunal justițiar" (A.Codru), poetul Grigore Vieru condamnă, cu fireasca-i blajinătate de profet, calvarul unui pământ care şi-a dorit „reaprinderea candelei" şi a izbutit să o facă, transmițând această lumină următoarelor generații şi rămânând fidel idealurilor înalte: *Pentru ea noi văruim peretii, / Pentru ea mai sunt răniți poeții, / Pentru ea cresc florile visării / Pentru limba țării.* **(*Pentru Ea*)**.

Referințe:

1. Țapoc V., Țârdea T. Demnitatea şi grija de propria identitate – principii ale conservării energiei spirituale individuale şi naționale // Demnitatea – valoare supremă a omului şi națiunii. - Chişinău: Elan Poligraf, 2004.
2. Mereuță I. Demnitatea – valoare supremă a omului şi națiunii // Demnitatea – valoare supremă a omului şi națiunii. - Chişinău: Elan Poligraf, 2004.
3. Căldare D. Homosummae dignis (dignissimus) // Demnitatea – valoare supremă a omului şi națiunii. - Chişinău: Elan Poligraf, 2004.
4. Mereuță I. Op.cit.
5. Dolgan M. Eminesciene, Druțiene, Vierene. - Chişinău: CEP USM, 2008.
6. Ibidem.
7. Vlahuță A. File rupte. - Bucureţti, 1909. Citat după: Ciobanu A. Elogiu limbii materne. - Chişinău: Litera Internațional, 2007.
8. Vianu Tudor. Bogăție şi transparență // Probleme de stil şi artă literară. - Bucureşti, 1955. Citat după: Ciobanu A. Op.cit.
9. Druță I. Creația poetului // Vieru Gr. Numele tău. - Chişinău: Cartea moldovenească, 1968.
10. Cristescu F. Românii s-au încuscrit cu dacii // Purice M. Limba română - Chişinău: Tipografia Centrală, 1997.
11. Vianu Tudor. Op.cit.
12. Slavici Ioan. Eminescu şi limba românească // Amintiri. - Bucureşti, 1924.
13. Vieru Gr. O istorie vie // Elogiu limbii române. Citat după: Ciobanu A. Op.cit.
14. Călinescu G. Problema limbii literare // Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor. - Bucureşti, 1955.

Prezentat la 12.06.2009

СУДЬБЫ РУССКОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ В МОЛДОВЕ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Владимир НОСОВ, Ирина РЕМИЗОВА

Кафедра русской филологии

Articolul este dedicat istoriei ştiinţei despre literatura rusă în Moldova, precum şi stării sale actuale. Autorii se referă la problemele şi perspectivele ştiinţei literaturii, analizează cele mai remarcabile ediţii ştiinţifice din ultimele decenii. O atenţie deosebită se acordă rolului Universităţii de Stat din Moldova în formarea ştiinţei literaturii ruse în Moldova din ultimii 60 de ani.

The article about the history of the Russian study of literature in Moldova, as well as about its contemporary condition. The authors address themselves to the problems and prospects of the science of literature; analyze the most remarkable scientific editions of the last ten years. A special consideration is given to the role of the State University from Moldova in formation of the Russian study of literature in Moldova during the last 60 years.

История русского литературоведения в Молдове насчитывает не одно десятилетие. Первым его научным центром стала кафедра русской литературы государственного университета. Она ведёт своё летоисчисление со дня основания вуза в 1946 году. В разное время кафедрой руководили талантливые учёные и педагоги, среди которых в первую очередь хочется вспомнить Б.А. Трубецкого, Н.А. Паукова, М.А. Цебоеву. Они стояли у истоков организации преподавания русской литературы в молдавских школах и вузах, руководили научными направлениями, опубликовали многочисленные статьи, учебники, монографии. Профессор Б.А. Трубецкой одним из первых обратился к теме «Пушкин в Молдавии». Проведя огромную скрупулёзную работу по сбору и систематизации материала, он подготовил и издал под тем же названием монографию, получившую широкое признание специалистов и всей читающей публики. Профессор Б.А. Трубецкой внимательно изучал бессарабскую прессу XIX века, особенно те материалы, которые были посвящены вопросам литературы. В результате этой работы увидели свет его статьи «Л. Толстой в периодической печати Бессарабии», «А.П. Чехов в прессе Бессарабии», «Замысел романа Л.Н. Толстого "Декабристы" и Молдавия».

Велась работа и по другим направлениям. Только в 80-е годы на кафедре были подготовлены монографии Л.С. Радека «Герцен и Тургенев. Литературно-эстетическая полемика»; О.Н. Осмоловского «Достоевский и русский психологический роман»; Н.А. Кобзев написал монографию о творчестве А. Грина; В.В. Компанеец – автор монографии, посвящённой проблеме психологизма в русской прозе 20-х годов.

В середине 90-х годов в Молдавском государственном университете произошло слияние кафедр русского языка и русской литературы, в результате чего была образована кафедра русской филологии, существующая и поныне.

В последнее десятилетие научная работа на кафедру ведётся по следующим направлениям: русская литература и мировой литературный процесс; взаимовлияние русской и румынской литератур; русский фольклор Бессарабии; методика изучения и преподавания русской литературы в иноязычной среде; изучение творчества русских писателей Молдовы; проблемы теории литературы и литературной критики.

В центре внимания молдавских литературоведов остаётся творчество А.С. Пушкина. К 200-летию со дня рождения поэта кафедра русской филологии Молдавского государственного университета подготовила Пушкинский сборник, куда вошли статьи и материалы преподавателей разных учебных заведений республики.

Значительное место в нём занимают исследования, посвящённые бессарабскому периоду жизни поэта. Г.В. Бамбуляк в статье «Бытийное состояние Пушкина бессарабского периода» отмечает, что биографические сведения, которые давали бы представление о душевном состоянии Пушкина в бессарабский период, чрезвычайно скудны, дневниковые записи также малочисленны. Однако письма поэта могут помочь восстановить мир настроений и ощущений Пушкина тех лет. Автор статьи, комментируя умонастроения поэта бытийного порядка, тесно связывает свои рассуждения с анализом стихотворений

периода его южной ссылки. Л.Ф. Луцевич рассматривает в новом ракурсе поэму «Цыганы». Её статья называется «"Бессарабская" поэма А.С. Пушкина». «Доминантный историко-эпохальный и реально-географический хронотоп поэмы – Бессарабия… Время – ведущий компонент хронотопа – бессарабской поэмы включает различные формы: историческое, мифологическое, сюжетное, время героев и автора и др.» [1], – заявляет автор в начале статьи, подробно комментируя затем эти положения. Интересны наблюдения Н.И. Спорыш «А.И. Яцимирский о бессарабском периоде в жизни и творчестве А.С. Пушкина»; К.И. Кощуг «А.С. Пушкин и бессарабский поэт В.Л. Лашков».

Региональный компонент сборника стал важным, но не определяющим. В книге представлены и другие материалы, например, эссе-исследование В.Д. Чернелёва «Афористика Пушкина», статья Л.С. Радека «В магическом поле поэта (Онегин и Бельтов)», персоналии известных пушкинистов и т.д. Отрадным является тот факт, что в нём опубликованы статьи трёх молодых исследователей: И.В. Ремизовой, Н.И. Спорыш, К.И. Кощуг.

С удовлетворением хочется отметить, что Кишинёв по-прежнему остаётся одним из центров пушкиноведения: традиции учёных старшего поколения продолжает молодёжь. Молодые исследователи обращаются к проблеме влияния творчества Пушкина на писателей и поэтов Бессарабии.

Заметное место в русском литературоведении Молдавии занимает и русская литература XVIII века. На протяжении многих лет работает в этом направлении Л.Ф. Луцевич. Тема её исследования – «Русская псалтырная поэзия: Стихотворные переложения псалмов 18 века». Ещё в конце семидесятых годов Л.Ф. Луцевич обратилась к духовной лирике Сумарокова с эстетических позиций, выявила проблематику, соотносящуюся с просветительской эпохой, факты автобиографизма. Эти разработки легли в основу обширной работы «Псалтырь в литературе».

И.В. Ремизова подготовила хрестоматию по истории русской литературы XVIII века, в которой, наряду с программными произведениями классиков, даны биографические справки и варианты текстов, что позволяет использовать пособие не только в рамках основной дисциплины, но и при рассмотрении вопросов теории литературы и, в частности, проблем сопоставительного анализа художественных текстов.

Русская классическая литература также остаётся в центре внимания исследователей, живущих и работающих в Молдове. Г.В. Бамбуляк на протяжении многих лет изучает ключевые проблемы творчества Достоевского. Результатом этих исследований стал труд «Истина и её выражение в творчестве Достоевского», в котором автор рассматривает один из важнейших идейных аспектов прозы Ф. М. Достоевского.

Значительное внимание уделяли исследователи русскоязычным писателям Молдовы. И.М. Сухарева на материале произведений Л. Мищенко, К. Ковальджи, С. Пасько и других писателей, пишущих на русском языке, попыталась выявить особенности развития русскоязычной литературы в условиях иноязычной среды.

Не остался вне поля зрения и фольклор. Как известно, на территории нынешней Молдовы испокон веков вместе с коренным населением проживали представители разных национальностей: украинцы, болгары, русские, евреи, армяне, цыгане и др. Они сохранили свои обычаи, свою национальную культуру, обогащённую культурой соседних народов, они создали своё устное творчество. Вопросам русского фольклора в Молдавии значительное внимание уделяет В.Д. Чернелёв. Он выпустил два учебных пособия: «Структура русского фольклора» и «Сравнительная паремиология. История. Теория. Практика». Кроме того, он подготовил несколько сборников пословиц, поговорок, армейских шуток, велеризмов и т.д. В.Д. Чернёлев также разработал курс лекций по истории древнерусской литературы и издал учебное пособие «История древнерусской литературы. Курс лекций и хрестоматия».

Серьёзное внимание уделяется и вопросам развития русской литературы XX века. Хочется обратить внимание на теоретический аспект проблемы. В Молдове выходят статьи, посвящённые проблеме эволюции теории жанра в литературоведении и критике 20-х – 30-х годов. В.Н. Носов подготовил и издал учебное пособие «Проблема стиля и жанра в литературоведении и критике 20-х годов XX века», было издано учебное пособие И.В. Ремизовой «Типология и генезис верлибра», опубликованы статьи И.Э. Шиховой и В.М. Пуриче. В соавторстве В.Н. Носов и И.В. Ремизова выпустили в свет хрестоматию по теории литературы.

Не остались без внимания и вопросы методики преподавания литературы. Им была посвящена Республиканская научно-практическая конференция, организованная Молдавским государственным

университетом в 1998 году. В конференции приняли участие учёные, преподаватели высших и средних учебных заведений. На двух секциях – «Литературоведение и методика» и «Лингвистика и методика» было заслушано тридцать шесть докладов и сообщений. Состоялась оживлённая дискуссия о том, как преподавать в современных условиях русский язык и литературу.

Этой проблемой озабочены виднейшие литературоведы России. Пример тому – «круглый стол», организованный по инициативе журнала «Вопросы литературы» в 1997 году. Так, А. Бочаров выразил сомнения в возможности трактовать историю литературы как историю поэтических форм, предложенную Ю. Манном. Он считает, что литература выражает определённый взгляд на мир, а прямой связи между мировоззрением и поэтическими формами нет [2]. Интересна идея И. Шайтанова о компаративистском подходе к истории национальной литературы. Г. Белая предлагает ввести понятие «экзистенциальной парадигмы», являющейся «суммой существенных для культуры вопросов и ответов».

Для истории русской литературы послереволюционного периода существенно выявить движение литературной мысли в деформированном литературном процессе. При этом важно избежать соблазна построения некоей схемы. Ю. Тынянов предупреждал, что ни о какой преемственности, традиции в литературе не может быть и речи. Он считал, что эволюция литературы происходит посредством смены «инерции» и «промежутков»; так, бурное развитие поэзии в начале 20-х годов XX века следует объяснять силой «инерции», когда же «инерция» кончается, то в литературе образуется «промежуток» – вот в нём-то и формируется новое явление [3].

Произведения «возвращённой литературы» не всегда вписываются в традицию, в процесс, но они должны найти своё место в истории литературной мысли, а отдельно «история литературной мысли» не существует – это понятие неразрывно связано с понятием «литературного процесса».

Существует острая необходимость создания учебников по истории русской литературы для школ и вузов Молдовы, отражающих местную специфику восприятия русской художественной словесности. Такой учебник должен не только отобразить ход литературного процесса, не только выявить литературную мысль, но и основываться на чётких историко-литературных приоритетах, что особенно актуально для изучения творчества Пушкина. Интерес поэта к молдавскому народному творчеству, отражение фольклорных мотивов в его произведениях, влияние поэзии Пушкина на творчество бессарабских писателей А. Донича, К. Стамати, А. Хыждеу, сходство мотивов и тем в лирике Пушкина и Эминеску, переводы пушкинских произведений на румынский язык – всё это должно стать предметом специального изучения и осмысления. Хорошо известны и другие факты биографии известных русских писателей, побывавших в разное время в Бессарабии, не получившие широких комментариев в прежних изданиях. Необходимо связать изучение творчества Л.Н. Толстого, В.В. Маяковского, М. Горького с историко-культурными процессами, происходившими в Молдове. Должен быть расширен литературно-бытовой комментарий, пересмотрен принцип отбора материала.

Такая работа уже началась. Местными авторами (методистами, преподавателями университетов, школьными учителями) написаны учебники для пятого, шестого, седьмого, восьмого и девятого классов. Создаются новые программы, методические рекомендации. Выходят в свет учебные пособия, учитывающие специфику преподавания русской литературы в Молдове.

Каковы же перспективы русского литературоведения в Молдове? Судя по интересу, который традиционно проявляется к русской литературе, по защищённым в последние годы на базе Академии наук Молдовы диссертациям, по вышедшим в свет монографиям, сборникам статей, учебным пособиям можно констатировать, что русское литературоведение в республике будет развиваться.

Литература:

1. Людмила Луцевич. «Бессарабская» поэма А. Пушкина // Пушкинский сборник. - Кишинёв, 1999. - с. 76.
2. Каким должен быть курс истории русской литературы? Круглый стол // Вопросы литературы, март-апрель 1997, с.2.
3. Носов В.Н. Актуальные проблемы литературоведения в современном вузе // Изучение и преподавание русского языка и литературы: Материалы Республиканской научно-практической конференции. - Кишинёв, 1998, с.51.

Prezentat la 07.06.2009

COMUNICAREA ORALĂ – ABORDARE LINGVISTICĂ

Steluța POSTOVANU, Larisa STRATIEV

Catedra Limba Franceză

La notion de communication a conduit à d'importants développements méthodologiques et didactiques dans le domaine des langues étrangères. Elle est fondée sur des analyses linguistiques qui ont marqué, sans aucun doute, un tournant dans la perspective de beaucoup de didacticiens. L'orientation communicative constitue le principe fondamental de l'apprentissage d'une langue. Un des „acteurs" de ce processus complexe est l'apprenant. Il construit, à l'aide du professeur, sa compétence, à travers son propre parcours d'apprentissage. Cet impératif pédagogique est associé à l'exigence que l'apprentissage passe d'abord par une pratique intensive des échanges où chacun s'engage à communiquer quelque chose.

Orientarea comunicativă este principiul fundamental al studierii unei limbi. O limbă străină se învață prin comunicare. Învățarea unei limbi nu este doar o chestiune de activare a unor cunoştințe acumulate, ci şi de stimulare a desfăşurării sistemului limbii în toată funcționalitatea sa.

Principiul comunicativ în predarea/învățarea unei limbi stă la baza procesului modern de studiere a unei limbi străine sau a limbii a doua. Orientarea comunicativă presupune organizarea procesului de învățare ca model al procesului de comunicare. Comunicarea stă la baza acumulării cunoştințelor şi formării abilităților lexicale, gramaticale, de vorbire, de audiere, de citire, de scriere. Scopul comunicativ în orice tip de activitate la lecție şi în lucrul pentru acasă este primordial.

Comunicarea este un „schimb interacțional între cel puțin doi indivizi situați social, schimb care se realizează prin utilizarea de semne verbale şi nonverbale, fiecare individ putând fi, pe rând sau exclusiv, producător sau consumator al mesajului" [1, p.159].

Comunicarea într-o limbă străină depinde de cunoştințele individului în domeniul limbii respective (*a şti*) şi de abilități (*a şti să faci, să utilizezi cunoştințele*). Ea poate să se realizeze, dacă individul deține competență de comunicare sau competență de comprehensiune şi competență de producere a mesajului în altă limbă în formă scrisă şi orală.

Audierea, vorbirea, citirea, scrierea sunt activități integratoare în procesul de studiere a limbii a doua. Sunt „producții ale gândirii omeneşti", traversează momente de gândire, descoperire, redescoperire, conştientizare, automatizare, atitudine subiectivă, din care e format produsul cognitiv. Audiind, vorbind, scriind şi citind dăm viață acestui produs.

Rolul primordial în această ordine de idei îi revine vorbirii. Vorbirea este o formă de manifestare a limbii cu ajutorul căreia are loc procesul comunicării interpersonale. Această activitate este generată de conştientizarea necesității de comunicare în vederea satisfacerii cerințelor psihosociale. Pentru o comunicare interpersonală, e nevoie de formarea deprinderilor de vorbire orală şi de dezvoltarea fluidității verbale. Din acest considerent, actul vorbirii presupune stăpânirea limbajului la toate nivelurile limbii: fonologic, gramatical, lexical şi sintactic, înlăturarea inhibițiilor involuntare şi, desigur, posedarea deprinderilor de gândire.

Vorbirea este o activitate creatoare cu „deprinderi totale" de limbă, care decurge logic, coerent şi care, împreună cu audierea, asigură actul comunicării verbale. Cu ajutorul ei se vor dobândi, cu mai multă uşurință, celelalte „deprinderi esențiale": citirea şi scrierea (după Robert Lado) [2, p.17].

Printre formele de interacțiune umană, vorbirea ocupă un rol esențial datorită importantelor valențe cognitive, formative şi reglatoare pe care le comportă. Şi anume:

- activează procesul de asimilare a sistemului şi a subsistemelor limbii ca mijloc de comunicare;
- informează despre tradițiile, istoria, cultura vorbitorilor limbii-țintă;
- solicită procesele intelectuale, creând o stare afectivă, favorabilă unei activități lingvistice de predare/ învățare eficiente;
- solicită diverse trăsături ale personalității: intelectuale, morale, estetice, în baza varietății tematice a activității de vorbire şi a modului în care este dirijată;
- solicită exersarea organului fonator al vorbirii în scopul asigurării unei pronunții clare;
- activează îmbogățirea vocabularului, însuşirea corectă a sensului cuvintelor şi introducerea acestora în structuri corecte de limbă;

- sporeşte adaptarea rapidă la specificul limbii;
- înlătură dificultăţile de exprimare liberă a impresiilor, observaţiilor sau a opiniilor;
- stimulează încrederea în posibilităţile de a relata aspecte din experienţa personală.

Vorbirea este un proces interactiv care implică complexe, fenomene verbale şi nonverbale în conformitate cu elementele contextului situaţional (sociale, psihologice, culturale). Vorbirea este „actul pe care se sprijină o bună parte a predării: act a cărui stăpânire constituie unul dintre principalele obiective ale învăţării în domeniul limbajului" (Jean-Marie Doutreloux) [2, p.62].

Pentru o bună organizare a activităţii de vorbire la lecţii, trebuie luat în considerare faptul că vorbirea are diverse aspecte: *imitarea realităţii* (de exemplu, alcătuirea unui dialog în baza cuvintelor-cheie), *simularea activităţii de vorbire* în situaţii reale de comunicare (de exemplu, jocul de rol) şi *vorbirea autentică* (exprimarea de la persoana I, exprimarea opiniei). Formând abilităţile de vorbire, trebuie să tindem spre un nivel de comunicare autentică.

Activităţile de acest tip pot avea un caracter creativ neformal (posedă un potenţial creativ). De exemplu, studenţilor li se propune să alcătuiască un dialog caracteristic unei anumite situaţii de comunicare în cadrul căreia se urmăreşte realizarea unei sarcini comunicative. Pentru aceasta, profesorul distribuie fiecărui grup fişe ce conţin replici corespunzătoare situaţiilor de vorbire şi replici ce nu corespund situaţiilor şi sarcinilor comunicative. Studenţii trebuie să determine nu numai consecutivitatea şi logica de dezvoltare a dialogului, dar şi să găsească replicile ce corespund situaţiilor.

În ceea ce priveşte exerciţiile productive, acestea sunt într-o măsură mai mică dirijate de profesor sau de manual. Scopul lor este să-i înveţe pe studenţi să producă, fără a li se propune un model, replici sau cuvinte-cheie. Aceasta este, de fapt, reproducerea activă, care pune problema ca informaţia primită să treacă prin filiera opiniei studentului, opinie bazată pe experienţa lui de viaţă. Însă nu trebuie să ne creăm impresia că operaţionalizarea tehnicilor productive are o orientare bazată doar pe obiectivul de dezvoltare a capacităţilor de vorbire, iar cele reproductive – doar pe conţinut.

Vorbirea implică doi subiecţi într-o interacţiune, „proces în care fiecare are de asumat un rol", consideră G.Polya [3, p.8], în funcţie de anumite determinări exterioare. Fiecare subiect este o individualitate complexă dotată cu conştiinţă, dar care are o structură ce înglobează toate învăţăturile anterioare şi le modifică, eventual, în funcţie de circumstanţele interacţiunii. În procesul vorbirii fiecare subiect îşi găseşte rolul într-o interacţiune constantă şi structurată.

Activitatea de vorbire are un rol însemnat pentru cunoaşterea limbii străine, fiind recunoscută şi percepută ca un sistem. Determinările exterioare ale formării şi dezvoltării vorbirii la circumstanţele vorbirii: locul, momentul, modalităţile, eforturile care permit interacţiunea activităţilor lingvistice, realizarea scopului final sunt: a vorbi în limba franceză.

Formarea şi dezvoltarea deprinderilor de vorbire presupune respectarea unor cerinţe şi legi, care sunt în concordanţă cu structurarea procesului de predare/învăţare şi sunt orientate spre cunoaşterea activă a limbii. Actul vorbirii presupune nu doar cunoaşterea sistemului, ci şi selectarea şi organizarea modalităţilor de formare şi dezvoltare a limbii. Viteza cu care trebuie să se efectueze o anumită operaţie pentru dezvoltarea vorbirii necesită o exersare asiduă şi atentă. Deci, formarea şi dezvoltarea capacităţii de vorbire cunoaşte două trepte total dependente: *elaborarea instrumentului* (cunoştinţe despre faptele de limbă şi crearea automatismelor de însuşire a limbii străine) şi *practica folosirii lui* (exersarea fluidităţii vorbirii).

O altă sarcină a dezvoltării actului vorbirii în procesul de comunicare este folosirea ritmului normal de vorbire începând cu primele ore. Un limbaj ţine un ritm natural, înlătură greutăţile de încadrare în limitele posibilităţilor de comunicare. Activitatea de la simplu la compus şi gradarea dificultăţilor constituie altă cerinţă pentru realizarea actului vorbirii fluente.

În cadrul activităţii de vorbire, trebuie să existe o atmosferă psihosocială plăcută, tonifiantă, de încredere şi înţelegere reciprocă. Atunci când atitudinile de încredere ale studenţilor şi ale profesorului sunt convergente, când mesajele – corect şi clar exprimate – sunt relatate, expuse expresiv, climatul psihosocial se destinde, motivaţia vorbirii sporeşte, iar rezultatele sunt bune.

Interacţiunile interpersonale din grupă trebuie să contribuie la formarea şi dezvoltarea unor atitudini favorabile sub formă de abilităţi de vorbire.

Abilităţile de vorbire ca element esenţial în posedarea limbii străine includ fenomene absolut necesare conţinutului vorbirii fluente, afirmă D.Gaonac'h [4, p.135]. Ele conţin:

- accesibilitate;
- implicare în realitate;
- consecutivitate;
- noutate;
- orientare psihosocială;
- varietate tematică.

Cât priveşte factorii contextuali dezirabili ai activității de vorbire, trebuie să evidențiem:
a) gradul de pregătire a studenților pentru desfăşurarea activității de vorbire;
b) modul de organizare a activității;
c) relațiile de comprehensiune dintre activitățile lingvistice: vorbirea, audierea, scrierea şi citirea.

Exagerările sau insistențele într-o direcție sau alta frânează formarea deprinderilor de vorbire.

Uneori se crede că un student poate fi ajutat să vorbească în limba străină dacă cu el se lucrează individual. În realitate însă lucrul în grup poate fi o cale la fel de eficientă pentru a-l ajuta să vorbească în limba străină. Lucrul în grup este un mod de organizare, este o posibilitate de a-i invita pe studenți la o discuție interesantă, la un mod de realizare a situației de vorbire. Lucrul în grup le oferă studenților posibilitatea de a se susține reciproc, de a învăța din experiența altora şi de a face schimb de idei.

Problemele lucrului în grup	Cu cât mai mulți studenți sunt în grupă, cu atât mai necesar este lucrul în grup.
Lucrează cei mai buni studenți?	Se poate întâmpla ca unul sau doi studenți să exprime ideile întregului grup. Dar şi ceilalți se vor încadra, pe parcurs, dacă profesorul îi va interesa în dezvăluirea subiectului de discuție. Ei preiau o anumită experiență verbală.
Studenții fac greşeli şi profesorul nu reuşeşte să-i corecteze?	E adevărat că studenții fac greşeli, dar ei sunt orientați mai mult spre a-şi expune ideile, părerile. Trebuie să privim şi latura pozitivă. În primul rând, studenții nu fac greşeli permanent, ei vorbesc şi corect. În al doilea rând, ei se corectează reciproc. Profesorul va corecta doar greşelile care denaturează înțelegerea mesajului.

Lucrul în grup impune respectarea anumitelor reguli:
– împărțirea în grupuri;
– formarea grupurilor mixte;
– selectarea cu grijă a activităților pentru lucrul în grup;
– demonstrarea rezultatelor.

Grupurile pentru situațiile comunicative trebuie să fie alcătuite de către profesor în funcție de tipul psihologic al fiecărui student (lider sau conformist). În fiecare grup trebuie să fie cel puțin un lider; în cazul în care vor fi doar conformişti, situația comunicativă poate să nu aibă succes.

Liderul unui grup deține inițiativa în comunicare (el este emițătorul). El este persoana, după cum arată cercetătorul C.Homans, care întruchipează şi acceptă cel mai mult normele grupului (normele situației comunicative) [5, p.8]. În mod similar, W.Whyte demonstrează că şeful este cel care respectă cel mai mult standardele comportamentale apreciate de grup. Aşadar, cel care se bucură de mai multă autoritate şi respect într-un grup are o tendință mai mare de a iniția o comunicare cu cineva de rang inferior (e vorba de un conformist – el este receptorul); tendința de a fi solicitat mai mult decât cel de rang inferior; o gamă mai largă de contacte verticale şi orizontale în cadrul grupului [5, p.9].

Comunicarea se orientează către lider atât în conversațiile generale, cât şi în cele private. Dar comunicarea nu numai că este direcționată înspre lider, ci şi porneşte de la el. El este omul care ia deciziile, demarează acțiunile şi, de obicei, se aşteaptă ca el să facă toate acestea. Ținând cont de cele relatate, profesorul, atunci când va forma grupurile pentru situații comunicative, va include în mod obligatoriu câte un lider, în caz contrar, situația comunicativă poate eşua, dacă sunt antrenați doar „conformişti".

Grupul de studenți, participanți la o situație comunicativă, nu trebuie să fie prea mare. Cu cât grupul este mai numeros, cu atât sunt mai restrânse diversitatea şi frecvența comunicării, dar creşte gradul de „libertate psihologică" (Mills) [6, p.131]. Uneori însă profesorul poate uni două grupuri în procesul operaționalizării situației comunicative, pentru a anima conversația (de exemplu, la restaurant se sărbătoreşte o zi de naştere. Grupurile urmează un scenariu în comunicare. La un moment dat, profesorul, asumându-şi un rol în situația

dată, poate atenţiona un grup că în sala vecină se află nişte colegi ai persoanelor din primul grup. Ambele grupuri se întâlnesc, are loc un schimb de emoţii, bucurie, comunicarea se înviorează).

În literatura de specialitate, s-a remarcat că cu cât un număr de oameni au un statut social mai asemănător, cu atât mai frecvent vor interacţiona unii cu alţii. Cu alte cuvinte, interacţiunea este mai frecventă atunci când distanţa socială este mai mică (C.Homans) [6, p.133]. Acest lucru trebuie luat în considerare la formarea grupei de studenţi care urmează să fie instruiţi.

În cazul în care situaţia comunicativă nu reuşeşte să se realizeze, atunci profesorul are mai multe posibilităţi de intervenţie:

1) îşi asumă un rol din situaţia comunicativă şi intervine pe picior de egalitate;
2) uneşte grupul inactiv cu cel activ, intervenind printr-un motiv care s-ar integra în subiectul situaţiei comunicative;
3) face remanieri în componenţa grupului (schimb de persoane), intervenind în calitate de participant la situaţia comunicativă.

Menţionăm şi alte aspecte, la fel de importante în derularea comunicării:

1) atmosfera în timpul lecţiei este agreabilă, confortabilă, cu multă lumină, muzică;
2) profesorul este amabil, se comportă cu fiecare student respectuos: fiecare student trebuie să simtă că este o personalitate în ochii profesorului;
3) profesorul trebuie să respecte o „apropiere distanţată", astfel încât să rămână pentru studenţi o autoritate.

În concluzie, vom menţiona că cunoaşterea specificului activităţii de vorbire are un rol important în procesul de însuşire a limbii străine. Tehnicile variate şi modalităţile de realizare, cu un conţinut structurat interactiv în baza obiectivelor de referinţă caracteristice activităţii de vorbire, facilitează succesul în formarea şi dezvoltarea competenţelor de comunicare în limba străină.

Referinţe:

1. Moirand S. Enseigner à communiquer en langue étrangère. - Paris: Hachette 1982. - 320 p.
2. Predarea şi învăţarea limbii prin comunicare. - Chişinău: Cartier, 2003. - 203 p.
3. Polya G. How to Solve It. - London, 1990. - 255 p.
4. Gaonac'h D. Théories d'apprentissage et acquisition d'une langue étrangère. - Paris: Hatier/Didier, 1991. - 239 p.
5. Alfred Heinrich. Scop şi eficienţă în predarea cunoştinţelor de literatură la ora de limbă modernă. - Timişoara: Seminar Pedagogic, 1981. - 12 p.
6. Limbă şi comunicare: Curriculum Naţional. - Chişinău: Cartier, 1999. - 200 p.

Prezentat la 20.05.2008

PROMOVAREA VALORILOR NAŢIONALE PRIN INTERMEDIUL LIMBII ENGLEZE

Lidia COJOCARU

Catedra Limbi Germanice

This article tends to encourage and even to elaborate the promotional methods of our national values on the international level. It is very important to present the laudable portfolio of our nation because it represents our pride. It is known that the language is the most efficient instrument for cultural values promotion, because they become well-known when they are communicated to other nations. We have to take into consideration that the Romanian language is spoken only by a few foreigners and that is why the promotion of our values is a very slow process. Anyway, this is not the reason to treat this problem pessimistically, because we can use the English language, which is considered an "international" one, to promote our national patrimony.

Valorile naţionale reprezintă veritabila oglindire spirituală a fiecărei ţări în parte. Morfologia valorilor naţionale înţelege intuiţia spaţiului ca un factor dominant, exclusiv determinat de puterea simbolică a culturii naţionale şi a unui stil naţional bine conturat, care e de fapt situat în subconştientul fiecărei naţiuni. Conştiinţa naţională însă este cea care promovează valorile naţionale ca pe cel mai de preţ fundal al naţiunii. Orizontul spaţial determină sensibilităţi naţionale care înglobează sensibilităţile emoţionante ale fiecărei ţări în parte. Ansamblul valorilor contribuie la apariţia unui spaţiu psihospiritual, în care, de fapt, ele şi predomină şi sunt scoase în evidenţă prin cântec, poezie, pictură, arhitectură, dans şi multe alte manifestări ale spiritului românesc. În afară de un spaţiu real cu hotare bine determinate, mai există şi un spaţiu cultural, care deseori îl depăşeşte pe cel real în timp şi spaţiu. Aceeaşi idee este implantată şi în mesajul lui L.Blaga: „...există o diferenţă a diferitor orizonturi: al inconştientului şi cel real; orizontului spaţial şi al inconştientului îi atribuim o funcţie plastică şi determinantă, putem să-l numim şi «spaţiu-matrice» care este plasat în structura configurativă a peisajului în care trăim şi în care se desfăşoară sensibilitatea conştientă" [1, p.124]. Deci, această congruenţă de orizonturi relevă existenţa unui peisaj cultural specific doar în limitele spaţiale fundamentale, adică în spaţiul românesc în care iau naştere valorile noastre naţionale, ele parcă ar fi contaminate de aroma spaţiului nostru autohton, astfel interacţionând se influenţează reciproc.

Aşadar, valorile naţionale reprezintă modul de raţionare a activităţii spirituale, a ideilor şi reprezentărilor conştiinţei sociale, care fiind prelucrată, se transformă în cultură materială şi spirituală inspirată din realitatea înconjurătoare naturală şi socială. Oricâtă congruenţă nu ar fi între valorile culturale din diferite spaţii, există totuşi o independenţă de creaţie a spiritului uman naţional faţă de realitatea obiectivă, a naturii şi a societăţii, care oferă originalitatea fiecărei culturi naţionale.

Alexandru Duţu vizualizează valorile naţionale în felul următor: „... expresia culturală a poporului românesc reprezintă aspectul lumii înconjurătoare, văzută într-o imagine totalmente inovatoare, prelucrată în laboratoarele complexe şi inefabile ale conştiinţei sociale ale poporului românesc" [7, p.28]. Astfel „noua imagine" este aspectul expresiv al neamului nostru sau chiar mai mult – umanizarea oricărui colţ al spaţiului autohton. Contextul natural este umanizat, adică scos relativ din vechea lui ordine, naturală şi integrată într-o nouă ordine de sensuri şi semnificaţii, cultură determinată de nevoile şi dimensiunile existenţiale ale spaţiului românesc. Fiind corelate şi cu unele fapte naturale care au suferit acelaşi proces, se integrează într-o nouă configuraţie a lumii, organizată potrivit intereselor vitale spaţiului autohton. În acest context, e necesar a menţiona importanţa colosală a limbii, care, la rândul ei, reprezintă o valoare şi care se află la baza originii patrimoniului naţional, conform Evangheliei după Ioan „La început a fost cuvântul" [4, p.128] şi într-adevăr este nevoie de cuvânt pentru a exprima şi a comunica gama largă a patrimoniului naţional. Doar limba exprimă însuşirea acestor fenomene sociale, doar ea le dăruieşte viaţă şi contribuie la păstrarea şi la promovarea acestora.

Legătura cea mai strânsă dintre societate, valori culturale şi limbă este formată de comunitatea lingvistică care reprezintă „...existenţa a numeroase colectivităţi umane care se caracterizează prin faptul că vorbesc aceeaşi limbă" [5, p.8]. Astfel, după cum menţionează şi A.Cohen, există acea legătură indispensabilă a comunităţii lingvistice şi limbă, căci de obicei frontierele comunităţii lingvistice delimitează şi barierele de hotare ale valorilor culturale. Odată vorbind aceeaşi limbă, se împărtăşesc aceleaşi valori culturale; există o

corelaţie evidentă între limba naţională şi celelalte aspecte ale întregii naţiuni. Apare atunci întrebarea: care ar fi rolul limbilor străine în promovarea valorilor naţionale? Dacă e să analizăm cu minuţiozitate acest fenomen, putem ferm afirma că limbile străine au un raport colosal în promovarea valorilor naţionale anume la nivel internaţional. Ele fac cunoscută cultura pe teritorii vaste, astfel promovând-o. Limba străină este comparată cu o fereastră care se deschide spre univers pentru a pătrunde şi a scoate mase de informaţii preţioase care ar stimula un progres evident. Limbile străine sunt cele care înlătură frontierele şi promovează valorile culturale pe un spaţiu infinit. Limba engleză constituie una dintre cele mai eficiente mijloace de promovare a valorilor naţionale. Este cunoscut faptul că limba engleză este aşa-numita „limbă de relaţii", adică ea este limba universală cunoscută cel mai bine în întregul univers. Anume acest fapt şi favorizează ca ea să fie considerată pe deplin drept metodă de promovare a valorilor culturale la nivel internaţional, ea este cea care ar face cunoscut întregului univers tot ceea ce e mai cast şi ar face ca valorile culturale naţionale să rămână eterne nu doar într-un spaţiu atât de restrâns al ţării noastre, ci le-ar eterniza pe plan mondial. Problema este că la momentul actual limba engleză este acceptată drept un mijloc de împrumut al culturii engleze. Adevărul e că prin învăţarea limbii engleze nu se întrevede doar liberul acces la cultura deţinătoare de această limbă, dar şi accesul imens în promovarea propriei culturi, precum şi cercetarea, cunoaşterea a unui număr foarte mare de culturi. Astfel se realizează un acces la un spectru variat de culturi doar prin intermediul unei singure limbi. Importanţa limbii engleze este una enormă; important e să ştim cum să o utilizăm corect. Aşadar, există o puternică justificare culturală pentru a însuşi această limbă; şi dacă este înnăscut germenele cultural naţional în sufletul oricărui cetăţean, intenţia discutată în acest articol ar deveni realitate. În principiu, indiferent de scopul pe care-l avem, nu avem decât avantaje în urma asimilării limbii engleze: fie că îmbogăţim arealul intelectual cu o limbă străină, fie că asimilăm şi promovăm etosul cultural care devine mai cuprinzător şi mai accesibil, astfel promovându-l ca valoare internaţională: talente ale neamului nostru, precum şi alte diverse lucrări demne de a fi recunoscute în întreaga lume, se pot afirma pe deplin în largul univers. E necesar doar de a conştientiza caracteristicile universale şi cele naţionale. Dacă gândirea tradiţională percepe trăsăturile universale, precum şi cultura de acest tip, iar cele naţionale ca artificiale, moderniştii tind să demonstreze naturaleţea culturii naţionale. Nenumăraţi sunt cei care nu se mulţumesc să privească cultura naţională ca pe o unealtă folositoare doar în spaţiul limitat al ţării noastre: ei vor să extindă arealul de utilizare al ei cu orice preţ pentru că sunt convinşi că de ea au nevoie mult mai mulţi decât o cunosc şi se inspiră până în prezent. Scopul acesta poate fi realizat prin intermediul limbii engleze. Ea ar putea transforma idealurile şi aspiraţiile naţionale în unele cu caracter internaţional. Să nu uităm citatul lui Zamenhof: „... adevăratul patriotism este o parte din dragostea universală, care clădeşte, apără şi pătrunde totul" [17, p.23]. În modul acesta, limba engleză încurajează înţelegerea mondială şi prietenia internaţională şi numai aşa frumosul şi utilul se vor contempla şi vor guverna universul. O limbă internaţională creează şi o cultură universală, doar că elementele predominante în această universalitate sunt cele americane, după cum menţiona şi P.Ştefănucă: „Americanismul dă târcoale în Europa pe deplin" [14, p.84]. Problema este că sunt preluate cu uşurinţă unele elemente care nu doar se asimilează în cultura naţională, dar se suprapun, astfel valorile naţionale rămânând în umbră. Şi pentru a nu pierde patrimoniul naţional, Iurie Bolteanu propune o soluţie a problemei în cauză: „Cultura uitată în umbră devine o cultură minoră, iar pentru a fi readusă la valoarea ei adevărată, trebuie să facă parte în cadrul unui concept universal" [2, p.89]. Pornind de la acest impas insuflat de Iurie Bolteanu, nu ar trebui oare redefinită relaţia dintre universal şi naţional? Termenul „naţional" poate implica mai multe faţete. În primul rând, el denotă o descriere etnografică şi reprezintă o reacţie de apărare. Dar să nu uităm faptul că noi trebuie să contribuim la apariţia celei de-a doua faţete care ar putea fi definită ca una de perspectivă, care ar promova naţionalul la nivelul universalului. Referitor la acest termen, Alexandru Mărgineanu stabileşte următoarea definiţie: „Termenul de naţional a fost formulat în epoca de glorie a unei construcţii identitare, pe când prin cultura naţională se percepe mai cu seamă descoperirea unui strat fundamental al unei comunităţi" [11, p.32].

Insurgenţa localismului, care se poate observa azi, este un răspuns la „modernitatea" naţionalismului, în sensul că realitatea naţională nu poate fi exclusă, nici redusă la o entitate reactivă, retrogradă şi opusă procesului de modernizare şi democratizare. Ana Tudorescu explică situaţia în cauză în felul următor: „Asistăm astăzi la o redefinire, dacă nu chiar la o reconstruire a naţionalismului..." [15, p.228]. Aşadar, cultura naţională se află într-o relaţie de contextualizare culturală cu ceea ce am numi cultură universală ori mai degrabă globală. Procesul de universalizare a culturii este unul destul de amplu care implică mult timp, străduinţe şi năzuinţe naţionale. Astfel militām pentru urgenta înglobare a valorilor culturale naţionale; doar

după ce ne vom convinge că ele sunt protejate, susținute şi promovate, vom fi siguri că le vom eterniza, iar odată cu eternizarea lor ne vom asigura şi de veşnicia poporului, căci după cum menționează Veaceslav Stoicu „... un popor fără cultură încetează a mai fi națiune" [13, p.29]. Aşadar, să asigurăm viitor culturii, şi prin intermediul acesta vom asigura şi viitorul națiunii noastre.

Astfel, se poate concluziona că importanța limbii engleze este una nemărginită; în primul rând, ea reprezintă un mijloc de comunicare universal prin care se realizează înțelegerea mondială, precum şi omogenizează prietenia şi bunăvoința prin promovarea culturii demne de a fi recunoscută pe plan internațional. Aceasta ar putea fi un apel şi o recomandare tuturor pentru promovarea şi susținerea unui program de protecție a patrimoniului cultural, pentru eternizarea acestor valori specifice în beneficiul prezentului şi viitorului.

Bibliografie:

1. Blaga L. Trilogia valorilor. - Bucureşti, Humanitas, 1996.
2. Bolteanu I. Paradigma culturii. - Bucureşti, 1999.
3. Babeş A. Drama culturala a omului. - Bucureşti, 1975.
4. Biblia pentru copii. - Chişinău, 1997.
5. Cohen V. Critici lingvistice. - Londra, 1967.
6. Ciorescu V. Aspecte culturale naționale. - Chişinău, 2003.
7. Duțu A. Cultura românească în civilizația europeană. - Bucureşti: Minerva, 1978.
8. Drîmba O. Existența în evoluție. - Bucureşti, 2000
9. Eminescu M. Cultură şi civilizație. - Bucureşti, 1980.
10. Fochi A. Valori ale culturii româneşti. - Bucureşti: Humanitas, 1988.
11. Mărgineanu A. Comparatism cultural. - Chişinău, 1992.
12. Moraru A. Umbrele culturale. - Chişinău, 1992.
13. Stoicu V. Cultură şi civilizație. - Chişinău, 2003.
14. Ştefănucă P. Folclor şi tradiții populare. - Chişinău: Ştiința, 1991.
15. Tudorescu A. Hegemonism cultural. - Bucureşti: Universul, 1989.
16. Vieru G. Bogății naționale. - Chişinău, 1975.
17. Zamenhof. Aspirații naționale şi universale. - Bucureşti, 2000.

Prezentat la 17.02.2009

REFLECŢII PRIVIND CULTURA LIMBAJULUI ECONOMIC

Svetlana CORCODEL, Dan CORCODEL [*]

Catedra Traducere, Interpretare şi Lingvistică Aplicată
[*]*Catedra Contabilitate şi Informatică Economică*

In order to spread some light on the content of economic terminology and the culture of its terms usage it is defined to be a vast topic of study because it comprises nearly all spheres of communication and at the same time it draws borders between all the existing branches of science. As a complex science, with a wide field of activity, needing a continuous adaptation and actualization, economic terminology is an important topic which has connections with different spheres of activities, contributing to new completions and specifications of terms, being involved in the determination of terms, origin and needing a correct interpretation of the notions from the respective field of study, that is why economic terminology knowledge is of considerable importance.

Oamenii care nu sunt economişti de profesie au necazuri cu limbajul din domeniile speciale. Dacă în limbajul obişnuit cuvintele au un înţeles perceput de toată lumea, pentru specialiştii din astfel de domenii ca: sportul, medicina, criminalistica, piaţa bursieră etc., cuvintele au înţelesuri speciale.

Limbajul economic se constituie din cuvinte, expresii potrivite şi consacrate pentru desemnarea noţiunilor şi a teoriilor, de aceea economiştilor le convine să-l folosească, uneori în mod necesar, obligatoriu, când comunică între ei.

Dar pentru publicul larg, limbajul economic este aproape tot atât de dificil de înţeles ca şi limbajul matematic, uneori chiar mai dificil.

Acelaşi lucru se întâmplă şi în teoria economică. De exemplu, pentru economişti îmbinarea *funcţia consumului* are accepţia de o „cheltuială mai mare ca urmare a unor venituri mai mari". Acest concept de consum mai poate fi definit şi prin „înclinaţia marginală spre consum" sau „înclinaţia spre consumul programat".

Ascultătorul obişnuit, neeconomist, neînţelegând termenii economici, nu cunoaşte însemnătatea conceptului economic respectiv. Este esenţial ca oamenii să înţeleagă cum funcţionează economia, să poată analiza efectele unor măsuri precum reducerea impozitelor sau creşterea cheltuielilor guvernamentale.

Or, când se adresează publicului larg, economiştii nu au nevoie să folosească limbajul special al teoriei economice. Posedându-1 perfect, ei ar putea să exprime cu exactitate noţiunile specifice economice în limbajul comun. Acest limbaj comun are avantaje chiar şi pentru înşişi economişti, deoarece jargonul economic poate limita sau distorsiona gândirea celor ce folosesc, de obicei, cuvintele şi expresiile economice speciale.

În teoria economică se poate comunica folosindu-se trei limbaje diferite: matematic, economic şi comun (simplu). De exemplu, conceptul de *funcţie a consumului* poate fi exprimat în limbajul matematic prin formula $C = f(y)$ în care C este consumul, y – venitul şi f – simbolul pentru funcţie. În limbajul economic, acest concept se poate exprima în trei feluri cu acelaşi înţeles: „funcţia consumului", „înclinaţia marginală spre consum" sau „înclinaţia spre consumul programat". În limbajul comun (simplu) se poate exprima în felul următor: „cu cât câştigăm mai mult, cheltuim mai mult, dar întrucât veniturile noastre cresc, noi ne mărim cheltuielile din ce în ce mai puţin şi mărim economiile noastre din ce în ce mai mult".

Trebuie să remarcăm că fiecare dintre aceste trei limbaje are puncte tari şi puncte slabe. De pildă, limbajul matematic, folosit în mod corect, este cel mai concis, având calitatea de a fi utilizat şi ca instrument pentru analiza unor probleme economice. Pe de altă parte, formulele matematice, seci şi lipsite de culoarea limbajului simplu, având un înalt grad de abstractizare, au dezavantajul de a nu fi înţelese de cei mulţi şi, uneori, chiar nici de economişti, dacă acestea sunt foarte complicate.

Limbajul simplu îl „forţează" pe economist, de pildă, să-şi reexamineze ideea şi să o reformuleze, pentru ca orice persoană să poată înţelege ceea ce i se spune. Pe lângă aceasta, folosirea unui limbaj simplu economic poate aduce în discuţii observaţii nemijlocite ale oamenilor despre situaţii şi evenimente care fac subiectul analizelor economice şi al teoriei economice, în locul unor dezbateri scolastice, dogmatice, interminabile despre literatura economică. Or, într-o democraţie cum este cea creată pe fundamentul economiei de piaţă, indiferent de varianta ei, economiştii nu pot fi mulţumiţi să vorbească doar între ei sau unei elite economice restrânse. Ideile şi teoriile lor ar rămâne cantonate în cercul restrâns al teoreticienilor, fără să poată ajunge în mase.

Astfel de cuvinte sau îmbinări de cuvinte ca: *eficiență, maximizarea profitului pe termen scurt, impact rezidual, ipotezele separabilității, variabilele carte albă de referință* ş.a. nu sunt clare chiar şi pentru unii care au o oarecare cultură economică.

Având economişti şi politicieni care vorbesc şi scriu de parcă ar traduce din economiştii clasici ai secolului al XIX-lea, având tendința de a formula fraze lungi care îngreuiază mult înțelesul noțiunilor şi al categoriilor. Vom vedea un pasaj tradus în 1imba română, din lucrarea lui Fred M. Westfield „Inovația şi reglementarea monopolistă": *„Întrucât constrângerile regulatorii sunt adesea inegalități", există serii de valori pentru parametri regulatori care fac ca acea reglementare să nu aibă nici un efect în comportamentul firmei, în timpul previzibil. Acea funcție de profit permisibil va coincide atunci cu funcția de profit posibil fără o reglementare apropiată de maximizarea ultimei funcții, deşi undeva cele două funcții pot fi divergente.*

Adesea economiştii cred că au clasă dacă îşi împânzesc discursul cu numele economiştilor consacrați, creatori de teorii economice, concepte, cum ar fi Adam Smith, David Ricardo, Keynes şi alții. Vom nota, de pildă, termenul *optimul lui Pareto*, care poartă numele lui Vilfredo Pareto şi desemnează o stare a economiei din care nu se poate face nici o mişcare pentru ca toți să o ducă mai bine. Adică situația se află în *optimul lui Pareto*, atunci când starea unuia se îmbunătățeşte şi cea a altuia se înrăutățeşte. Sau *legea lui Gresham* numită după Sir Thomas Gresham, potrivit căreia „banii răi îi elimină pe cei buni".

Mai dăm *paradoxul lui Giffen*, după Sir Robert Giffen, care arată că atunci când prețurile mărfurilor de calitate inferioară cresc, oamenii vor cumpăra mai multe asemenea mărfuri.

Neexplicați în contexte, atât termenii, cât şi teoriile economice definite de ei, nu vor fi pe înțelesul cititorului/ascultătorului neavizat.

Economiştii din societățile cu economie de piață şi-au însuşit iscusit şi arta folosirii eufemismelor. Unele dintre ele sunt lansate intenționat, în scopul de a masca întrucâtva starea jalnică a economiei şi mizeria umană provocată de aceasta. De pildă, nu o dată cuvântul *panică* din vocabularul lor a fost înlocuit cu lexemul *depresiune*, iar atunci când *depresiunea* a devenit prea dureroasă pentru poporul nostru, i-au spus *recesiune*, ca să evite cuvântul *criză*. În mod similar, țările sărace şi înapoiate au fost numite țări *subdezvoltate*, ca apoi să devină țări *mai puțin dezvoltate* şi ca, în cele din urmă, să fie numite cu mândrie *țări dezvoltate*.

Greu de înțeles sunt şi clasificările economice abstracte. De pildă, cuvântul *oligopol* desemnează o industrie de automobile, aluminiu, oțel, generatori electrici, detergenți, lame de bărbierit, computere etc., în care un număr mic de companii oferă cea mai mare parte a industriei respective.

Oligopson – desemnează o structură de piață pentru tablă de oțel, şine de cale ferată, frunze de tutun, lapte proaspăt, petrol etc., în care un număr relativ mic de firme cumpără cea mai mare parte a produselor respective.

Transferul de plăți – înseamnă plățile făcute de guverne pentru securitatea socială, compensații pentru şomaj, plăți pentru calamități – plăți pentru care nu se aşteaptă să se primească în schimb nici un fel de mărfuri sau servicii. Corporațiile particulare la fel pot face transferuri de plăți când fac cadouri colegilor sau sponsorizează spitale, case de bătrâni, de copii ori instituții şi fundații nonprofit.

Fără explicitările de rigoare, unele clasificări şi abordări abstracte „încarcă" limbajul cu o oarecare obscuritate. Altele s-ar părea că sunt simple şi pe înțelesul majorității. Când însă un economist foloseşte asemenea cuvinte, el înțelege sensul lor economic, pe când nespecialistul înțelege doar sensul din vorbirea curentă, de unde şi imposibilitatea de a înțelege ceea ce comunică economistul.

Să luăm cuvântul *cerere* din sintagma *cerere pentru petrol*. Pentru persoana neinițiată în economie, acest cuvânt înseamnă „cât de mult petrol doreşte solicitantul să cumpere". Pentru economist, acest cuvânt, în economia de piață, înseamnă un model matematic, o cerere programată care arată cantitățile diferite de petrol care ar trebui cumpărate la diferite prețuri. Un „neeconomist", referindu-se la cuvântul *cerere*, se gândeşte la un moment/o accepție anume, economistul însă se gândeşte la o curbă a cererii de petrol ce urcă sau coboară în funcție de anumiți factori.

Cine are dreptate: persoana cu o pregătire generală obişnuită sau intelectualul specializat? Economistul conceptualizează şi defineşte cererea prezentând-o în evoluție ca pe o curbă care exprimă un concept mai aproape de realitate şi mai folositor analizei economice, adresându-se publicului şi ştiind că acesta înțelege cuvântul *cerere* prin raportare la un punct anume. Economistul trebuie să explice folosirea categoriei „cerere" pentru a se face înțeles de către cei neavizați. Cu atât mai mult, cuvântul *cerere* este inserat şi în alte expresii, cum ar fi *elasticitatea prețului în raport de cerere*, ceea ce exprimă gradul de răspuns la cererea de produse (cum ar fi petrolul) pentru a-i schimba prețul, sau *elasticitatea venitului în dependență de cerere*, adică gradul

de răspuns la cererea pentru un produs care să ducă la schimbări în veniturile consumatorilor. Practic, nu există nici un alt motiv pentru care un economist să nu-şi întrerupă expunerea fluentă a gândului său şi să dea o definiție completă a *transferului de plăți*, spunând în locul expresiei menționate *plăți pentru securitatea socială şi transferuri pentru alte scopuri* sau să nu dea accepția cuvântului *cerere* în funcție de context şi mediul receptorilor, accepții, care eventual, vor fi înțelese mai repede de ascultătorul obişnuit.

Aşadar, problema economistului constă în a face teoria economică inteligibilă. În cele din urmă, neeconomiştii şi chiar economiştii nu vor putea înțelege limbajul economic, fără să învețe ce se află în spatele conceptelor şi al cuvintelor inserate în contextele fabuloase construite de ei.

Bibliografie:

1. Albulescu I., Albulescu M. Predarea şi învățarea disciplinelor socio-umane. - Bucureşti, 2000.
2. Druță M.E. Didactica disciplinelor economice: Considerații teoretice şi aplicații. - Bucureşti, 2002.
3. Ionescu M., Radu I. Didactica modernă. - Cluj-Napoca, 1995.
4. Roatis FI. Economie: Sinteze şi comentarii de texte. - Iaşi, 1999.

Prezentat la 29.04.2009

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

SOCIAL-LINGUISTIC MOTIVATION OF FORMING ABBEREVIATED AND CLIPPED LEXICAL UNITS

Dumitru MELENCIUC, Oxana CONSTANTINESCU

Catedra Filologie Engleză

Abrevierea şi prescurtarea unităților lexicale şi sintactice au fost folosite din timpurile străvechi. Dar în ultimii 100 de ani, ca rezultat al accelerării în dezvoltarea societății umane a tuturor domeniilor de activitate, a crescut brusc volumul de informație. Sunt folosite metode noi de cercetare şi studiere a vocabularului, de procesare a informației abundente care se transmite prin diferite mijloace vorbitorilor de limbă. Vertiginos s-a mărit numărul lexemelor prescurtate, abreviate şi telescopate. Numărul cuvintelor prescurtate şi abreviate, inclusiv şi al celor potențiale, create în limba engleză, atinge cifra impunătoare de circa 0,5 milioane.

În unele stiluri funcționale, acronimele pot fi folosite metasemiotic. Acronimele folosite în denumirile unor instituții, organizații, societăți etc. pot fi create în scopul de a atrage atenția şi a produce un impact emoțional asupra vorbitorilor de limbă. Denumirea abreviată a unei organizații, instituții, mişcări social-politice poate contribui la succesul şi prosperitatea lor. Este evident caracterul subiectiv în crearea abreviaturilor şi prescurtărilor noi în politică, economie şi în diverse activități sociale. Apar tot mai multe unități lexicale abreviate sau prescurtate la modă. Pentru consumatori este important ca aşa unități metalingvistice să fie joviale, eufonice, asociate cu forme şi nume bine cunoscute.

In the present article we summarize the material given in our previous articles on the subject and make an attempt to find some new facts that would help us better understand the given linguistic phenomenon. The internationalization of abbreviated and curtailed terms started in the XVIII with the beginning of the scientific and technical revolution and increased in the XXth-XXIst centuries due to the accelerating tempo of development of the humankind and the intensive influx of abridged units. They have made their way from the periphery of the language and have become one of the most productive means in the language, penetrating into various field of human activity. Many of them belong to specific specialized metalinguistic systems used by limited groups of people in their domains. The main question asked by linguists is whether the acronym presents an independent linguistic sign or a compressed form of the component parts, which losing part of their expressive plane, still preserve their semantic plane [1, p.187]. The classical linguists affirm that any change in the expression plane would influence the change of the semantic plane and vice versa. The French linguistic school of A. Martine affirm that any reduction of the form of a lexeme "*est le signe de son emploi très fréquent dans le discours*" [1, p.187].

Now we can clearly state the fact that abbreviations, blendings, clippings and their combinations have become an efficient means of stocking and communicating information in a concise way, practically without any losses on the content plane. There are relatively less productive means participating in the creation of new lexemes. Thus, back-formation of words is based on shortening the initial form: *editor – to edit, burglar – to burgle, beggar – to beg, destruction – to destruct, housekeeping – housekeep/housekept, baby-sitter – to baby-sit, sightseeing – sightsee/sightsaw*. Even an acronym may be reduced in the same way: *laser – to lase*. In specific functional styles ellipsis can be combined with abbreviation or shortening. Thus, on highway signs in the USA one can see: *Trucks reduced 45 mph* (The speed limit of **trucks is reduced** to **45 m**iles **p**er **h**our). Or ***p****e****d****estrian* ***cr****o****ss*** is marked at cross-roads as *pdx,*

There are different points of view as to abbreviations, blendings and shortenings used in politics, economics, local administration, organizations, military field, research activities, informational technologies, etc. Initially they were created and used in note-taking, file-making, cataloguing, in inventories, having a symbollic or lexical function. Initial abbreviations are read like separate words are usually named acronyms (*radar, laser, NATO*), some of them may be read both way (*VAT* (Value added tax) – [v t] or [vi ei ti]). On the other hand we find lots of shortenings, blendings, mixed abbreviations and shortenings, which are pronounced like words. Thus, 127 examples represent the combination of letters PET and Pet in various homonymous meanings, having the forms of abbreviations, shortenings, or mixed units: *Phototropic Energy Transfer; Physical Equipment Table, Point of Equal Time, Portable Electronic Telephone, Production Evaluation Test; Polyester, Pet Econ – Petroleum Economist, Pet Int – Petroleum International, Pet CC*

Peters' United States Circuit Court Reports. There is a number of mixed combinations, where *Pet* is used to substitute *Petroleum Petrol*: Pet Rev – *Petroleum Review.* Sometimes they use a longer shortening of Petroleum*: Petrol Abstr – Petroleum Abstracts* [2].

Blendings (*fusion, portmanteau word, telescoping*) combine two or more shortened or mixed forms of abbreviated, clipped or unclipped words. In modern English the number of fusions has radically increased. For example: *smog (smoke + fog), brunch (breakfast + lunch), positron (positive + electron), motel (motor-car + hotel).* In this case we have the combination of the beginning of a unit with the end of another one. There exist a great number of words where two or more initial parts of lexical units a blended and pronounced like one entity: *Interpol, Petrom, Moldgaz*. The following examples represent a different criterion in case of partial clipping and even ellipsis: PANAM (Pan American), *PETROMIN* (*General Petroleum & Mineral Organization*) etc. [2]. Many widely used clippings are used more often than the extended variant: lab – laboratory, phone – telephone. All the types of clippings (initial, mid and final) are regularly used to create shortened lexical units: *sub(marine), phys(ical) ed(ucation); (tele)phone, (cara)van, (ham)burger; (re)fridge(rator), (in)flu(enza).* The most important fact to be mentioned in case of acronyms is the process of their lexicalization on the basis of words existing in the vocabulary. The phenomenon of homonymy may be used to provoke positive, negative or some other connotations. Acronyms like *radar, laser* are used now as integrated lexemes in many languages of the world. Acronyms may be intentionally created to form certain associations and resemble proper or common names. They may function as personified metaphors, sometimes producing a humorous effect or make people get interested in what they really mean. For example: ADAM (4 homonyms) – *Advanced Data Management System, Aid in Design and Evaluation of Data Management, Automatic Data Management System. Automatic Document Abstracting Method.* Here we have the name of the first man created by God. Names of ancient heroes are often found: *ICARUS – Industrial Computer Applications, Retrieval and Utility Systems, HERMES – Higher Education Resource Materials: Evaluation and Services,* The decoding of many proper or common noun abbreviations demonstrates the fact that they, in their turn, possess two or more homonymous meanings: *DAISY – Dairy Information System, Decision-Aiding Information System; EMIE – Education Management Information Exchange, Educational Media Institute Evaluation Project; EDGAR – Electronic Gathering, Analysis and Retrieval System.* Common lexemes can have equivalent acronyms possessing internal homonymy, connected with the use of the similar initialism in various fields of activity: ACE*: Articles in Civil Engineering, Advisory Centre for Education, Agricultural Communicators in Education, American Council of Education, Animated Computer Education;* ACTS: *Acquisitions, Cataloging and Technical Services, Activity Code and Text Systems, Automatic Computer Telex Services;* ADMIRES: *Automatic Diagnostic Maintenance Information Retrieval System, Advanced Management Information and Retrieval System, Automated Diagnostic Maintenance Information Retrieval System.* Many acronyms have come to the point of not just representing a combination of words they gradually developed features of independent lexical units with new global meanings. Thus, *LASER* – well known as *Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation* (there also such homonymous combinations as: *Learning Achievement through Saturated Educational Resources; London and South Eastern Library Region; Learning Achievement through Saturated Educational Resources; London and South)* may be used as a noun, adjective, verb: *to lase* – print some materials by using *a laser printer; a laser aircraft - an aircraft with a laser engine, laser* – in the meaning of *quantum/laser amplifier*, etc. [3]. The intentional use of this or that name is found in many cases, i.e. while abbreviating a certain combination of words, some of the elements are left aside in order to have an acronym identical to a given name.

Double compression of abbreviations is a very good example of discourse economy/saving of time, space and money. Thus, in "Acronyms and Initialisms Dictionary", Michigan, 1998 we find*: LIF – Laser Interference Filter; LFL – Laser Flash Lamp; LID – Laser Intrusion Detection; LIED – Laser Initiating Explosion Devise* [3]. In other dictionaries we can find some more: *LMI – Laser Microfilming, Inc., LVIS – Laser View data Information Service.* Thus, the acronym *laser* here is further compressed as a component part of new abbreviated lexical units [2]. More than 500 word combinations in the English technical terminology can appear in their abbreviated variants with the initial letter of *LASER* in them: Among them we find combinations of acronyms like LR: **laser radar** in the meanings of 1) *лазерная локация* and 2) *лазерный локатор*. Homonymous combinations are available. Thus, LB may correspond to: *laser beacon, laser beam, laser blanking, laser bomb, laser bonding, laser burst* [4].

Confronting different terminological systems put forward by scholars we should explain the difference in meanings of the terms to make it easier to understand the material on the subject. We should find out whether there is any real difference in the various approaches and theories, or whether it is purely a terminological difference. If we compare the terms used to name all possible abbreviated lexical units we discover coincidences and discrepancies in various systems put forward by linguists. Thus, in English we find: *shortenings, curtailings, abridgment, abridgement, contractions, telescoping, shortenings, to telescope, abbreviate, curtail, shorten, contract, blend, blendings, fusion, adhesion abbreviations, acronyms, initialisms, abridged words. Brachionymy* and *brachiology* are occasionally used (*brachi* – means *short*), *cutting-down, shorten*. In other languages we find very much the same metalinguistic systems with some occasional differences: French – *abrègement, abrégé abreuvement, signe abréviatif, abréviation, retranchement, contractions, syncope, syncoper, sigle; siglaison, brachyonyme (brachy = short, etc.);* German – *Aphäresis*; *Apokope, Apokopieren,* Abkürzung*; Zusammenwachsen (telescoping), Verwachsen*; lingv. *Zusammenbildung; Kürzung, Verminderung, Herabsetzung, Verringerung; Reduzierung;) Reduktion, Kürzung; Zusammenziehung, Kontraktion; Abkürzung, Abbreviatur; Kurzbezeichnung*; *Kürzel*; Spanish – *abreviatura, sigla; acortamiento, abreviación, reducción*; *contracción, simplificación, reducción; aféresis; apocopa* [4]. Some of the terms can be used to denote exactly the same thing and some others express different meanings. Most of the discussed terms are part of the international vocabulary in the result of the process of borrowing. A great number of terms are being constantly created and entering the usage: Cf. the **French** *apocope, aphérèse, truncation, siglaison, acronymie, mot-valise, port-manteau, initialisme*, - all of them in scientific sources are united in the generic term *abbreviation* (to mean the process of reduction of lexemes). Lately linguists have often used the term *brachionyme*. In French the terms *brachiology*, *brachiographie, brachionymie, brachionyme* have been actively used, while in English the term *abbreviation* is regularly used as a generic term to express the meaning of any variety of shortening or reduction of a lexeme, and it is also used in the meaning of *initialism* (words usually reduced to their initial letters). The common element the mentioned terms *brachy- in* English (*brachi* – in French) is practically an international affix of Greek origin. It is used to form quite a number of lexical units, especially in the field of medicine. Thus, in the Multilingual Dictionary 10 we can come across the following examples. **English:** *brachyfacial, brachyoures brachysyndactylie*; *brachydactylie*. **French:** *brachygraphie* (shortening of words); *brachysyndactylie*; *brachydactylie*. **German:** *Brachydaktylie*; *Brachyphalangie*; *Brachylogie.* **Italian:** *brachilogia* (Syn: brevità); *brachilogico*; *brachimorfia*; *brachimetacarpia* [4]. In the absolute majority of cases *brachy* – means *short*. There are some rare exceptions like *brachyfacial* which means *broad-faced*. From the above given examples we can clearly see that the Dictionary contains lexemes with the clear-cut meaning of *short, compressed, shortening of words, shortness of speech* in French, German and Italian correspondingly. That is why there is no wonder that the term *brachyonymy* is sometimes occasionally used in some other languages. Thus, in the Romanian Explanatory Dictionary (1996) we find the term *brahiologie "*Tip de elipsă care constă în evitarea repetării unui element al frazei exprimat anterior. (fr. brachyologie)" [5, p.109]. The meaning of *brahiologie* in Romanian has a narrower meaning than in French, the language it was borrowed from. In Romanian *brahi-* is also mainly used in the field of medicine, for example: *brahial, brahicefal, brahicefalie, brahipod*. Most of these terms have been borrowed from French [5, p.109]. The fact that the new terms *brachiology*, *brachiographie, brachionymie, brachionyme* become more popular in French can be proved by the fact that they are found in more and more linguistic publications (but not yet used in prestigious encyclopedia). Let us give some examples. A. Ceas in his work "Brachiographie et oralité" (1990) quoting from Marie T. Cabre "Terminologie et traduction" [6, p.145-156] gave an exhaustive explanation of the given term. On the other hand the Canadian linguist Marie T. Cabre remarks the notional area of reduction of lexemes, giving a formula: *sigles – initialism – acronyms – abbreviations*. The scholar considers the abbreviation as a particular case of reducing the volume of a lexeme. The author states the need to renovate the exiting terminology [7]. Lexicographic sources express an ambiguous attitude towards the introduction of terms in the linguistic usage. "Le Dictionnaire de la langue français" de Pierre Robert (1994) mentions the term *brachiologie* [8, p.1842). Then in Grand Robert – "Dictionnaire de la langue français": we find *brachiologie* – manner of expressing with extreme conciseness [9, p.1643]. In the field of neology linguists should always keep in mind the fact that there is a connection between the social-political conditions of the given speaking community and that of the entire population of the globe in a permanent process of optimization of the linguistic means of communication. A generalizing term like brachiologie

in French should help avoid the phenomenon of homonymy, polysemy we come across so often. In the field of lexicography we should pay special attention to the constantly changing terminology to avoid the confusion of scientific terminology in the publication of lexicographic dictionaries, regularly making a revision in order to actualize the neologisms, modifying the definitions, to respect exigency towards the proposed neologisms. The creation of abbreviated units and their metalanguage, the compiling of numerous dictionaries in the domain are part of continuous social and linguistic phenomenon and the important function they have in communication. The increased productivity of abbreviations and shortenings is caused by the accelerating tempo of development of the human society and the need to express concisely the constantly growing volume of information. The higher the level of development, more sophisticated compressed units are created and used. The evolution of acronyms in various functional styles is very often accompanied by a metasemiotic usage of the codified combination of initialisms and clippings. In various contexts the abridged units gradually start to acquire a certain stylistic connotation. Names of institutions, organizations, etc. may be chosen in order to sound more attractive and produce a strong emotional effect on people. The name of an organization, institution, or social-political movement can bring success and prosperity or, if the acronym is not attractive enough, it may be the cause of failure. That is why the subjective character in creating new abbreviations is increasing in the fields of politics, economy and in various social life activities. That is why more and more "elegant", "fashionable" and "super" compressed units come into being. It is for the information of consumers that it is important to have something jovial, euphonic, recognizable in form, related to some well-known names, that would make the new appellation more superior, attractive, interesting and people would get eager to know more of the object or phenomenon in question.

Bibliography:

1. Marline A. Elements. - Paris, 1970.
2. Julie E. Towell, Helen E. Sheppard (editors). Acronyms/ Initialisms & Abbreviations Dictionary. Vol. I, part 3. - Michigan, Computer Composition Corporation, Madison Heights, USA, 1987.
3. Sawoniak Henryk, Maria Witt. New international dictionary of acronyms in library and information science and Related Fields. - München - London - New York - Paris: Saur, 1988.
4. ABBYY Lingvo 10, 2004 ABBYY Software Ltd.
5. Dicţionarul explicativ al limbii române. - Bucureşti: Univers enciclopedic, 1996.
6. Ceas Patrick A. Brachiographie et oralité. - Paris, 1990.
7. Cabre Maria Teresa. Terminologie. Théorie, méthode et applications. - Armand Colin et Les Presses de l'Université d'Ottawa, 1998.
8. Robert Pierre. Le Dictionnaire de la langue français. - Paris, 1994.
9. Grand Robert. Dictionnaire de la langue française. 8 volumes. - Paris: Editions Robert, 2004.

Prezentat la 17.12.2008

SYNTACTICAL EXPRESSIVE MEANS AND STYLISTIC DEVICES IN THE ADVERTISEMENT

Valentina SINGHIREI, Oleg DONET [*]

Catedra Limba Engleză
[*]*Centrul de Dezvoltare Economică, Afaceri Publice şi Parteneriat în Învăţământul Superior, Chişinău*

Articolul este dedicat cercetării ştiinţifice în stilistică. Stilistica este domeniul unde limbajul de reclamă îşi găseşte caracteristici stilistice noi care vor adăuga datele necesare pentru înţelegerea mai aprofundată a reclamei. De asemenea, este cunoscut faptul că limbajul de reclamă aparţine stilului funcţional deosebit, şi încă nu este destul de clar ce fel de caracteristici are şi ar trebui să fie descris mai aprofundat. Discursul de reclamă are propria menire în formarea de bază a perceperii limbii. Autorii au studiat limbajul reclamei în limba engleză din punct de vedere stilistic şi ei prezintă caracteristici stilistice bazate pe mijloacele sintactice ale stilisticii limbajului de reclamă în limba engleză.

Speech communication employs a host of expressive means ranging from linguistic to paralinguistic and extralinguistic features. It is the natural language, however, whose systematic variation on all levels of its structure (phonology, morphology, lexicology and syntax) offers the widest possibilities of suiting its use to fit communicative functions of discourses in various contexts. Text comprehension of any ad is claimed to be an acquired skill, in their turn, skilled readers have the ability to access the message of the ad from retrieval cues held in the image and text of the given advertisement. Text comprehension has, of course, only been possible as a skill base since the invention of writing, and prior to that all comprehension would have been of verbal material, the complexity of which would be restricted by performance limitations on the speaker. There must be a certain element of acquired skill in language production ability, such that people whose livelihood relies on their ability to communicate effectively (such as lecturers or barristers) will necessarily have had many hours of rehearsal and will no doubt have built up routinised elements. However, it seems likely that much of their expertise in communication would be restricted to imparting their specific field of knowledge, leaving them at no particular advantage in normal social situations.

Theoretically speaking a sentence can be of any length, as there are no linguistic limitations for its growth. Unable to specify the upper limit of sentence length we definitely know its lower mark to be one word. *One-word sentences* possess a very strong emphatic impact, for their only word obtains both the word-and the sentence-stress. The word constituting a sentence also obtains its own sentence-intonation which, too, helps to foreground the content. There is no direct or immediate correlation between the length and the structure of a sentence: short sentences may be structurally complicated, while the long ones, on the contrary, may have only one subject-predicate pair. A word leaving the dictionary to become a member of the sentence normally loses its polysemy and actualizes only one of its meanings in the context. The same is true about the syntactical valency: a member of the sentence fulfils one syntactical function.

Syntactical stylistic devices add logical, emotive, expressive information to the utterance regardless of lexical meanings of sentence components. There are certain structures though, whose emphasis depends not only on the arrangement of sentence members but also on the lexico-semantic aspect of the utterance. They are known as ***lexico-syntactical stylistical devices.***

Advertising stands out stylistically on several counts. Like literature, it can employ other varieties of language in its service: any fragments of the human condition (and a fair amount of non-human condition) can be found in an ad. **Lexically**, it tends to use words which are vivid (*new, bright*), concrete (*soft, washable*), positive (*safe, extra*), and universal (*best, perfect*). **Grammatically**, it is typically conversational and elliptical – and often, as a result, vague (*A better deal* [than what?]). It uses highly figurative expressions (*taste the sunshine in K – Y peaches*), deviant graphology (*Bean***z** *Mean***z** *Hein***z**), and strong sound effects, such as rhythm, alliteration, and rhyme, especially in slogans. It can make effective use of word-play or pun. On television it is also likely to be dramatized and vocalized. Radio uses sound effects, songs and accents to provide a varied brand-name profile.

A most prominent position among the language means in advertising is occupied by slogans. The intention behind slogans is to form a forceful, catchy, mind-grabbing utterance which will rally people to buy something, or to behave in a certain way. In their linguistic structure, slogans are very like proverbs.

Sentences tend to be short, with a strong rhythm: "*Drinka pinta milka day";" Guinness is good for you; Safety First".* They often have a balanced structure, especially if they get at all lengthy: "*Have fun, not war"; "When you need aspirin, drink Disprin".* There can be a striking use of figurative language: "*Terylene keeps its promises"; "Switch on the sunshine* (Kellogg's cereal)". Frequent use is made of alliteration (the use of words that begin with the same sound in order to make a special effect) and rhyme: "*You'll wonder where the yellow went / When you brush your teeth with Pepsodent"; "Electrolux brings luxury to life"*. And several mimic a conversational style: "*It's finger-licking good* (Kentucky Fried Chicken*)"; "I bet (s)he drinks Carling Black Label".*

Despite the many variations in content and location, advertising is a remarkably homogeneous variety. The most obvious variations, such as use of pictures, colour, and prominence (peak time, front page) are of little stylistic consequence. However, size (and cost) does have effect in the amount of ellipsis and abbreviations used. For example, crammed into a single line of a three-line narrow-column ad for a mechanic is: '*Ford / Merc exp a must. Excel sal / bnfts*'. ('*Ford / Mercury experience is a must. Excellent salary and benefits'*).

- **supra-phrasal units**

The term supra-phrasal units (SPU) is used to denote a larger unit than a sentence. A sentence from the stylistic point of view does not necessarily express one idea, as it is defined in most manuals of grammar. It may express only part of idea, as it is defined in most manuals of grammar. It may express only part of the idea. Thus the sentence: "Guy glanced at his wife's untouched plate", if taken out of the context, will be perceived as a part of a larger span of utterance where the situation will be made clear and the purport of verbal expression more complete.

- **utterance from a stylistic point of view**

So supra-phrasal unit may be defined as a combination of sentences presenting a structural and semantic unity backed up by rhythmic and melodic unity if it suffers breaking. We consider clarifying our understanding of the term utterance. As a stylistic term the word 'utterance' must be expanded. Any utterance from a stylistic point of view serve to denote a certain span of speech (language-in-action) in which we may observe *coherence*, *interdependence* of the elements, *one definite idea*, and last but not least, the *purport of the writer.*

When viewing the stylistic functions of different syntactical designs we must, first of all, take into consideration two aspects:

1. The juxtaposition of different parts of the utterance.
2. The way the parts are connected with each other.
3. The peculiar use of colloquial constructions.
4. The stylistic use of structural meaning.

- **the use of parallelism in the advertising slogan**

Parallelism means the parallel presentation of two or more than two similar or relevant ideas in similar structural forms. The structure of the figure gives you a beautiful sense of balance, and its sound gives you a beautiful sense of rhythm. Parallelism can help you express your strong feelings easily, emphasize the words and strengthen the beauty of the metre. These rhetorical characteristics are in agreement with the advertising prominence, persuasiveness and appreciativeness. So parallelism is often used in an English slogan.

e.g. **"Live in your world. Play in ours"** – Playstation 2.

e.g. **Long and slender, light and mellow!** – Kim

In this example there is also alliteration with the sound [l] that brings some pleasure and easiness in the setting of the advertisement. Also, in this slogan there is another syntactic stylistic device, that is deliberate omission of conjunctions. We may consider it as a deliberate introduction of the norms of colloquial speech into the literary language. Such structures make the utterance sound like one syntactical unit to be pronounced in one breath group.

- **the use of repetition in the advertising slogan**

Repetition is a stylistic device of using same words or sentences naturally and repeatedly to stress an important message or indicate a strong feeling. The device has the characteristics of good layout of words and sweet winding sound. And the harmonious sound of the device makes the advertising words easy to read and remember.

The example of repetition is the following:

e.g. Timeless **beauty** to **beauti**fy (In this line there is a repetition of the morphemes.)

your home, **your** office. – Authentic Antiques (Here there is the repetition of the word.)

The kind of repetition at the beginning of two or more consecutive sentences is called *anaphora*, as follows:

e.g. WEST JEWELLIRIES: **Exceptional** woman. **Exceptional** diamond.

The anaphora aims at logical emphasis, an emphasis necessary to fix the attention of the reader on the key-word of the slogan, namely "***exceptional***". The uniqueness of both the diamonds and the people for whom they are designated are emphasized. It is underlined not only syntactically but also graphically with the bold font. Another example of anaphora is the following:

e.g. **Very** Zodiac, **very** you. – ZODIAC

e.g. **The future's** bright **the future's** orange – ORANGE There are three more syntactical stylistic devices in this slogan as asyndeton, parallelism and climax (on the word "orange" that is the name of the company).

e.g. **Beyond** reality exists *magic*.
Beyond thought awaits *passion*.
Beyond the tangible lies *symbolism*.
Beyond the commonplace is ***Quorum***. – QUORUM

Here, alongside the anaphora, there are some other stylistic devices, that is emphatic inversion, gradation based on the words at the end of lines "magic, passion, symbolism" with the climax on the word "Quorum" which is the name of the company.

An analogous example is the following one:

e.g. **Gauloise** is *fire*…
Gauloise is *mystery*…
Gauloise is a *lust*
for **living to the full**.

Similarly, here there is the *anaphora* "***Gauloise***"with the climax "living to the full" at the end. Also, there is the *aposiopesis* marked with the period. Finally, in the text there are three cases of metaphor "fire", "lust", and "mystery".

There is the case of the *chain repetition* in our factual data, as follows:

e.g. We have **surprise** after **surprise** in store for you – BENZER

The following example is the combination of some stylistic devices.

e.g. **The very soul** *of France*. In **the very heart** *of New Delhi*. – Le MERIDIEN NEW DELHI

At first, we can single out the anaphora, that is "the very soul" and "the very heart". The words "soul" and "heart" are full synonyms in Modern English, but they have the different origin. That is why the word "soul" of the French origin is used in the combination with "France", while the word "heart" of the Anglo-Saxon origin with "Delhi", the capital of the former colony of the British Empire. Then we can see the antithesis based on the geographical names of different countries. At last, the second component of the antithesis is a stylistic ellipsis. Its explicit part "In the very heart of New Delhi" is semantically combined with the previous part "The very soul of France". As a whole, the combination of several stylistic means has a strong emotive impact on the reader.

e.g. Great Fabrics Great Prices – NATIONAL TEXTILES

e.g. **Earth is** a person to be cared for.
Earth is a home to be managed.
Earth is a ball to be played with.
Earth is a pad for spaceships.
Earth is an eye watching us. – ECOLOGOS

This slogan includes 4 parallel sentences of similar structure. The subject, link verb and indefinite article used in each sentence are the same, and the whole slogan is well organized, with the rhythm sharp and the idea conveyed smoothly. Some other examples are given below:

e.g. On holidays to Cuba, we give you
more legroom than BA
more legroom than Kuoni
more legroom than Thomson
That's why we're First Choice.co.uk – First Choice

Epistrophe, a phonetic stylistic device, the repetition of sounds or words in successive clauses or sentences at the end of relatively completed fragments of speech is a type of repetition, as follows:

e.g. You're in **business**
to grow your own **business**. – BT

- **framing**

The repetition may also be arranged in the form of a frame; the initial parts of a syntactical unit, in most cases of a paragraph, are repeated at the end of it. This kind of repetition is most characteristic for the text of advertising. The repetition of the same word or sentence not only attracts the attention of the reader to the repeated element, but also adds new shades of meaning to its contents. The stylistical meaning of the repetition is in the increase of the sense loading of the repeated parts of the text. In the given below advertisement the insurance company constantly repeats the word "promise" and the construction "to keep (our, their) promise" to emphasize the safety of the company that keeps its word. The last repetition is in the body of a brand slogan. It acquires a special emphatic sense.

e.g. Monita, **finest** to put you **finest**. – MONITA

In the advertisement of Monita (the name of a camera), the first "finest" is used to praise the product, and the second "finest" to praise the consumer. The repeated use of the word makes the advertisement possess as good effects as the sound of the words.

Another example is the repetition of the opening words "you get " at the beginning of the first sentence and at the end of the second one with the climax "more". Also, we can see another stylistic device a gap-sentence link "but with" at the beginning of the second sentence.

e.g. **YOU GET** WHAT PAY FOR.
BUT WITH UPLANDER **YOU GET** MORE. – UPLANDER

e.g. **Do** what most Turkish people **do**. – Tourist InfoLine

- **the use of climax (gradation) in the advertising slogan**

Climax is an arrangement of sentences (or of the homogeneous parts of one sentence) which secures a gradual increase in significance, importance, or emotional tension in the utterance, for example in the following slogan:

e.g. MORE STEAM. LESS EFFORT. **MORE LEISURE TIME**. – TEFAL

Each successive unit is perceived as stronger than the preceding one. Here, at the end of gradation, we have the example of *logical climax* "MORE LEISURE TIME" that is based on the relative importance of the component parts looked at from the point of view of the concepts embodied in them. Thus the relative importance in the author's mind of the things and phenomena described concerning the iron from the company TEFAL is MORE LEISURE TIME. The message of this slogan is "buying a TEFAL iron you have more leisure time". Another example of the use of climax is the following:

e.g. BEGINNING.
MIDDLE.
RYAN. – Tays

Here the climax is the proper name Ryan. Ryan is in the advertisement. He is a top baseball player and a successful client of the advertising bank. The message of the slogan is "Your successful career may depend on your being a client of this bank.

e.g. *Bigger*. *Bolder*. *Faster*. *Stronger*. The RAV4 was redesigned to do great things.
Whether it's the upgraded 4-cylinder or the available 269 horsepower V6 engine the RAV4 has the power to go where fear to tread. The all-new RAV4. ***Ready for adventure***. – ONTARIO TOYOTA DEALERS

e.g. Deep absorption. **Maximum protection**. – PRODERM SUNSCREEN

In the following example the parallelism is broken by the ellipsis in the first element of the parallel element (the sentence with the nominative predicate where the link verb "is" omitted). This is an emphatic ellipsis because it is done in purpose to single out two emphasized elements in the gradation, namely "so big" and "monumental". The climax is "monumental".

e.g. AN EVENT **SO BIG**, IT'S **MONUMENTAL**. – CANADA WIDE CLEARANCE

- **the use of epistrophe in the advertising slogan**

In order to emphasize the key word in the slogan the ad writer use such a phonetic stylistic device as epistrophe, that is the repetition of sounds or words in successive clauses or sentences at the end of relatively

completed fragments of speech. The example is the slogan of AVON with the words "of" and "beauty" and the end of lines.

e.g. We'll bring you the finest choice **of**
beauty products from the world's leading **beauty**
company, to you, at home. That's the **beauty of** Avon.

Also, in this slogan there is symploce, that is the word "beauty" and the beginning of the second line and at the end of the third one.

- **the use of symploce in the advertising slogan**

In the developed slogan there can be a syntactic stylistic device, symploce, that is the repetition of a word or phrase at the beginning and of another at the end of successive clauses. It is the word "promise" that is used in the initial and the final sentences. This is a device combining anaphora and epistrophe.

e.g. **Mass Mutual (Assurance company):**
A ***promise*** *that puppy kisses are the very best kind. For now, anyway.*
A ***promise*** *to teach you that the more love you give, the more love you get.*
A ***promise*** *that in some way I'll always be behind you.*

Nothing binds us one to the other like a ***promise*** *kept. For more than 140 years, we've been helping people to keep their* ***promise*** *by ensuring we have the financial strength to keep ours. That's why families and business rely on us to ensure their lives, their health and their financial future.*

The slogan of Mass Mutual is the following: *We help you keep your* ***promises****.*

e.g. PLASTIC MAKES THEM **LIGHT**
LIGHT MAKES THEM **DARK** – ***Varilux*** Transitions®

In this slogan there is the mixture of symploce with the antithesis "***light*** " and "***dark***".

- **the use of antithesis in the advertising slogan**

Contrast or *chiaroscuro* as a juxtaposition of unlike characters, ideas or images to heighten the effect is sometimes used in the slogan. Its nature is opposed to *gradation* with *climax* at the end. On the base of contrast is built a stylistic device *antithesis*. This figure of speech uses the same or similar structure to express two opposite ideas so as to achieve the effects of emphasizing the *meaning* and the *contrast*. The figure has the characteristics of harmonious combination of sound and rhyme, balanced syllables, sharp rhythm and compendiousness. The combination of pleasant senses of vision and hearing often stimulates the good feelings of readers and arouses consumers' buying desire.

e.g. Their **Loss**, Your **Gain**. – Warehouse Clearance.
e.g. **CITY** GIRL. **COUNTRY** HAIR. – COUNTRY BORN
e.g. One man's **disaster** is another man's **delight**. The sale is now on. – BROWNS
e.g. **Some things don't go** together and **some things do**. – CARTE d'OR
e.g. You **name** the risk. We **insure** it. – NEW INDIA INSSURANCE
e.g. **HIGHER** THE *WEIGHT*, **LOWER** THE *RATE* – INDIAN AIRLINES

Here, besides the antithesis, there is a case of internal rhyme of the words "*WEIGHT"* and *"RATE* ".

e.g. FOR SUCCESS **TOMORROW**-LEARN ENGLISH **TODAY –** International Study
e.g. The "**Black** Lakes" of **green** Artvin. – ERSIN DEMIREL
e.g. **The kitchen you've always wanted** from **the kitchen you've already got**. – Kitchen Wizard
e.g. **You've got questions**. **We've got answers**. - RadioShark

The writers of these advertisements use cleverly the stylistic device *antithesis* to catch readers' attention and arouse their curiosity. The following example is the mixture of antithesis with symploce.

e.g. With Dolphin,
your bathroom doesn't
have **to be**
big **to be** *beautiful*. – Dolphin FITTED BATHROOMS

Symploce is the repetition of "to be", and the antithesis "big" and "beautiful". There is an example of the antithesis with the climax at the end of the text, as follows,

e.g. …**Yesterday's** pampered rich,
today's penniless orphans,
tomorrow's empire builders. – SPHERE

- **the use of asyndeton in the advertising slogan**

Asyndeton, that is, connection between parts of a sentence or between sentences without any formal sign, becomes a stylistic device if there is a deliberate omission of the connective where it is generally expected to be according to the norms of the literary language. it is a marker of stylistically colored sentence. Here is an example:

e.g. "Do the right **thing** buy a Chicken **Wing**" – Petey Pablo

e.g. PROFESSION: PILOT CAREER: ACTOR – BREITLING

This is a *slogan*/ a *tag-line* printed on the picture of John Trivolta, a movie star, dressed in the uniform of a pilot with an aviation watch on the wrist, an airliner being in the background. The life story of John Trivolta is printed here in small font. The reader finds out that in his youth Trivolta was a pilot, nowadays he nurtures a passion for everything that embodies the authentic spirit of aviation. The main message that is sent to the reader by the photo and a slogan is "You are not a pilot, never mind. Buy this cool watch, whether or no".

e.g. image perfection – **SAMSUNG** (a brand slogan)

- **the use of gap-sentence link in the advertising slogan**

There is a peculiar type of connection of sentences which is called the gap-sentence link. The connection requires a certain mental effort to grasp the interrelation between the parts of the utterance, in other words, to bridge the semantic gap. The characteristic feature of this syntactic stylistic device is the use of the conjunctions "and" and "but" It is found in advertisement slogans, as follows:

e.g. Learn English
… **and go** to university! – STUDYGROUPINTL

e.g. There are places
where tradition seems to last forever
And it goes for clothes too – River Woods, North Eastern Suppliers

In the last slogan the company advertises the casual wear style embracing noble raw materials, the excellent quality, but with a classic and elegant cut. This style is characteristic only for the River Woods company that serves to a certain type of personality, that is *traditionally* well-dressed and *family-oriented*.

e.g. To the world it's discreet, elegant.
But up close it's something else. – PRINCE MATCHABELLI

It is an advertising slogan on the advertisement of the perfume Chimère. The sudden breaking off in speech at the end of the first utterance with the combination of the gap-sentence link creates the atmosphere of mystery and ambiguity.

- **the use of aposiopesis in the advertising slogan**

Aposiopesis or break-in-the-narrative is a device used for some stylistic effect. It is usually caused by the implication embodied in what was said or by uncertainty as to what should be said. Aposiopesis is a stylistic device to convey to the reader a very strong upsurge of emotions, as follows:

e.g. Bring back the romance… - TRIBHOVANDAS BHIMJI ZAVERI

Some other examples are the following:

e.g. DRIVE THE WORLD'S GREATEST COUNTRY… ALL OF IT. – ONTARIO TOYOTA DEALERS

e.g. India's best… the world's finest from ITC – a brand slogan of the ITC (The International Trade Company).

e.g. "Six years ago, my nutritionist recommended I make it a regular part of my diet, so I did. I've been drinking Bigelow green tea ever since…especially during the game." – Joe Torre (from the BIGELOW slogan represented in the citation of a famous sportsman in this advertisement).

The example given below is the illustration of the combination of the aposiopesis with other stylistic devices in order to make the message highly emotive.

e.g. Clinics tested it…(the aposiopesis)Women proved it. *Now, you discover it*. - REVLON

Besides the aposiopesis we can find here the parallel construction which is defined as *gradation* with the *climax* at the end.

- **the use of ellipsis in the advertising slogan**

Ellipsis is a stylistic device in the written literary language, that is why the omission of some parts of the sentence in the printed advertisements is done in purpose to make the language emotive with the special emphasis on some words, as follows

e.g. The first step. In quality. And style. – INDIAN FOOTWEAR

In this slogan we can see not only the stylistic ellipsis, but also some other stylistic devices as *aposiopesis* , that is the sudden breaking off in speech is resulting in three syntactical elliptical units. Another stylistic device in this slogan is the *gap-sentence link* "And" connecting the first syntactical unit "The first step" with the last one "And style". The second syntactical independent unit is the stylistic ellipsis the purpose of which is to emphasize the semantical meaning of the first unit "The first step" and the second one "In quality" and to arouse the association of "the first step in quality". Finally, this association brings in the text the connotation of guarantee, and substantiality.

- **the use of litotes in the advertising slogan**

Litotes is a stylistic device consisting of a peculiar use of negative constructions. The negation plus noun or adjective serves to establish a positive feature in a person or thing. This positive feature, however, is somewhat diminished in quality as compared with a synonymous expression making a straightforward assertion of the positive feature, as in the following slogan:

e.g. **No nonsense** - John Smiths (the negation in the litotes only suggests an assertion.
The semantical meaning is "to be worth")

e.g. Cellasene Forte **is not a weight loss product**. – Sant'ANGELICA®

- **the use of colloquial style in the advertising slogan**

In our factual data there rare examples of the use of abbreviations characteristic for a colloquial style of English speech and misspellings in a brand slogan. The purpose of the colloquial features in a slogan is to make the text closer to common readers. It also reflects the main strategy of the company, that is their target users are representatives of the middle class and lower social groups of population.

e.g. The floors are full of joy

For mums, teens, kids **'n babes** – JAINSONS OUTFITS (the shortening and the misspelling in a brand slogan). In the tagline which serves as another slogan in the same advertisement we find the same features of the colloquial style, compare:

e.g. RACY JEANS
WOOLLY JOYS – (*Am. coll.* woolen; *Am. coll.* of people uncultured, rough, originated from the wild West)
PARTY DRESSES
SOFT-SOFT TOYS !
ALL THE THINGS
TO MAKE **LI'L BABES COO** (the shortening and misspelling in these three words are the features of the colloquial style)
AND TAKE YOUR KIDS
FROM CRIB TO SCHOOL ! – JAINSONS OUTFITS

Another example of the use of the colloquial style in a brand slogan is the following:

e.g. HMV **top dog** for music dvd-games (" top dog" according to Oxford Advanced Learner Digital Dictionary is "slang" denoting a person, group or country that is better than all the others, especially in a situation that involves competition).

e.g. TAYS
you **gotta** believe

This is a brand slogan containing the dialectal and colloquial word "gotta" in order to emphasize the democratic character of the Tays bank and its suitable policy and services for common people.

e.g. "Marilyn Monroe in THE SEVEN YEAR **ITCH** " – CHINA COLLECTION SELLERS

The word "ITCH" meaning "a restless desire" brings the colloquial coloring to the slogan and forming the semantical center of the metonymy "Marilyn Monroe in
THE SEVEN YEAR ITCH ".

Another example is as follows:

e.g. JAMIROQUAL – A FUNK ODYSSEY – JAMIROQUAL (an advertising slogan)
The word "funk" is a slang word that is widely used especially in American English. It means according to Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (the digital sixth edition, 2000) "fashionable and unusual".

- **the use of uttered represented speech in the advertising slogan**

Represented speech is the form of utterance which conveys the actual words of the speaker through the mouth of the writer but retains the peculiarities of the speaker's mode of expression. Hence, represented speech entirely reproduces the actual coloring of the utterance as in the following example:

e.g. Benzer? of course! – BENZER

Here it expresses a strong logical and emotional emphasis on the choice of the store.

The following example of a brand slogan is the combination of the question in uttered represented speech and the logical answer containing in the body of the company name. Compare:

e.g. Which bank fits into your life? HVB Bank – a brand slogan of the HVB Bank

Some other examples are the following:

e.g. Because every bride deserves perfection. – PRONUPTIA®

e.g. Because armpits have feelings too. – SURE

e.g. BECAUSE TIME IS PRECIOUS. – Center Parks

This is a advertisement slogan of the company Polaroid that is in the form of the developed uttered represented speech. This developed in stages slogan is concluded by the company slogan, namely "**Polaroid** See what develops." The developed advertising slogan is given below:

e.g. *Tom, I spoke to Laurie today. Yeah? How is she?*
She sounds good. She says it's no harder than high school. That's our girl.
Sounds like she's in lore again, too. Not another football player?
I don't think so. She's sending a Polaroid shot of him.
Maybe we should invite him for Thanksgiving. - **Polaroid** *See what develops.*

As the text of the colloquial style, it is full of full of dialectal, colloquial words and phrases, and jargonisms, such as "*Yeah*", "*it's no harder*", "*That's our girl.*", and "*she's in lore*". The emotional syntactical structures are sometimes elliptical, for example "*Sounds like she's…*" and "*Not another football player?*". In this excerpt there is *humour*, a stylistic device based on a sudden clash of the positive and the negative that produces a humorous effect, for instance, "*Sounds like she's in lore again, too. Not another football player?*" The message of the developed slogan is the persuasion in the purchase of the Polaroid camera because it is quick in developing pictures.

Another example of the uttered represented speech is the following:

e.g. Me, Tarzan?
Or you, Jane? – Canon

(Here there is an additional mixture of *antithesis* with *allusion* that brings to the typical ambiguity in the advertising message. The reader should decode the message with bringing in his intuition, experience, and the knowledge of the language in advertising. A series of four pictures in the advertisement helps to receive the target message "Buy a canon camera".).

The following example is the uttered represented speech based on the metonymy, alliteration, and stylistical ellipsis.

e.g. Take fresh shine to your lips. Treat them to a transparent lip colour that glidesand glistens. Tempted? GET IT ON. – RIMMEL (an advertising slogan on the advertisement of lipsticks).

- **the use of direct speech in the advertising slogan**

In the emotive prose of the belles-lettres style where the predominant form of utterance is narrative, direct speech is inserted to more fully depict the characters of the novel. In the advertisement the characters and the setting can be displayed in the picture. The ad writer can use direct speech as a stylistic device for accurately conveying the message of the given advertisement. It can be a slogan, as follows:

(in the picture a woman and a man with wine glasses in hands in the intimate setting)

e.g. "What are we celebrating tonight?" he asked. "Your first grey hair. And my new crystal," she smiled.
Their laughter, the tinkle of Waterford crystal. They live.
They love. – The Silk People

- **the use of rhetorical questions in the advertising slogan**

The rhetorical question is a special syntactical stylistic device the essence of which consists in reshaping the grammatical meaning of the interrogative sentence. In other words, the question is no longer a question but

a statement expressed in the form of an interrogative sentence. Thus there is an interplay of the two structural meanings: 1)that of the question and 2)that of the statement. Both are materialized simultaneously, for example:

e.g. Why buy a quality conservatory from pictures,
when you can see the real thing at B & Q? – B & Q

From the example given above, we can see that rhetorical questions are generally structurally embodied in complex sentences with the subordinate clause containing the pronouncement. If we compare a pronouncement expressed as a statement with the same pronouncement expressed as a rhetorical question by means of transformational analysis, we will find ourselves compelled to assert that the interrogative form makes the pronouncement still more categorical. Hence, the rhetorical question is the emotive assertion of the one that is asked in the form of the rhetorical question. Sometimes thanks to its affirmative nature the rhetorical question has no the interrogative mark at the end, as follows,

e.g. WHAT THE WELL DRESSED MAN IN INDIA HAS IN COMMON WITH
THE WELL DRESSED MAN IN ITALLY. – INTERMEZZO LINEA

The *framing* that is used here strengthens the emotive effect of the slogan because of its semantical emphasis. Also, in this text there exists the rhythm bringing order into the utterance phonetically and semantically. Hence, the message has a strong stylistic coloring and an emotional impact on the reader "You can be dressed by us in our store in Delhi as well as you could be dressed in Italy. Don't hesitate and buy!"

- **the use of decomposition in the advertising slogan**

The decomposition of the word into meaningful morphemes is a stylistic device aiming at the emotional emphasis on the decomposed word, as follows:

e.g. Metlife®
have you **met life** today? – (It is the Metlife's slogan.)

Here, we can even say that this example of decomposition creates pun/play on words.

To sum up, we can state that commercial advertising is the largest and most visible form of advertising; but, by no means, the only one. Political speeches, sermons, and several other uses of language can be said to be 'selling something'. There is also an overlap with announcements, such as births and deaths (a type of prestige advertising), legal notices, health warnings, and other items whose functions are chiefly to inform.

Despite the many variations in content and location, advertising is a remarkably homogeneous variety. The most obvious variations, such as use of pictures, colour, and prominence (peak time, front page) are of little stylistic consequence. However, size (and cost) does have effect in the amount of ellipsis and abbreviations used. For example, crammed into a single line of a three-line narrow-column ad for a mechanic is:

ex. "*Ford / Merc exp a must. Excel sal / bnfts*".
= "*Ford / Mercury experience is a must. Excellent salary
and benefits*"'.

What distinguishes modern advertising is the wide scope of language methods used for realizing the advertisement's idea on different levels. Among these levels, the phonological, graphical, lexical and ***syntactical stylistical means and devices*** are addressed.

Bibliography:

1. Galperin I.R. Stylistics. - Moscow, 1971. - 343 p.
2. Богданов В.В. Речевое общение: прагматические и семантические аспекты. - Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1990. - 88 с.
3. Ксензенко О.А. Как создается рекламный текст: функционально-экспрессивные аспекты рекламного текста: Учеб.- метод. пособие. - Москва: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, 1998. - 167 с.
4. Кузнецова Г.Н. Структурные и семантические особенности языка американской рекламы (прагматика реклам. текста): Автореф. дис. … канд. филол. наук; Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. Мориса Тореза. - Москва, 1984. - 25 с.
5. Медведева Е.В. Рекламная коммуникация. - Москва: Едиториал УРСС, 2003. – 279 с.
6. Мутовина М.А. Англоязычная научно-техническая реклама: стилистико-прагматический анализ. - Братск: БрГТУ, 2001. - 169 с.
7. Гелвановский Г.В. Номинативный аспект рекламных текстов и способы его представления в английском и русском языках: Автореф. дис. … канд. филол. наук; Башк. гос. ун-т. - Уфа, 2000.

Prezentat la 25.06.2008

THE EXPRESSIVE POWER OF THE ADJECTIVE IN MODERN ENGLISH FICTION

Lidia COJOCARU

Catedra Limbi Germanice

În acest articol, autorul tratează rolul adjectivului în exprimarea diferitelor imagini fictive. Această parte de vorbire este deseori concepută în scopuri stilistice, fiind un component activ al numeroaselor figuri de stil: epitet, comparație, metaforă, ironie, oximoron. Fiind la gradul de comparație, comparativ sau superlativ, adjectivele creează imagini şi stări emoționante de maximă intensitate. Aceste modificări expresive, create de adjectiv, îl prezintă într-o nouă formă: ca un instrument care cel mai des este pus la îndemâna scriitorului, dătătorul de viață al lumii fictive, plină de originalitate şi armonie. Aşadar, scopul acestui articol este de a releva rolul adjectivului, nu doar din punct de vedere gramatical, ci şi lexical, întrucât el exprimă o gamă diversă de sentimente, emoții, stări sufleteşti, care oferă un colorit special ficțiunii.

Expressiveness is represented by the language ability to express the emotional, sensual states and feelings. It has a strong connection with emotional means which assure the strengthening of expressivity and figurativity by adding some additional lexical meanings. It is very interesting to observe how people express their feelings, emotions and opinions, as the man speaks not only to convey the idea, but also to express his own feelings. The expressiveness of the language gives an emotional intensification to the content. It makes the utterances emphatic and creates colourful images. The expressiveness of different literary works is assured by stylistic devices which render an amplification of the aesthetic value.

The adjective is a grammatical part of speech which expresses properties, colours, dimensions, states and different other permanent or temporary characteristics. Apart from this fact, it may be often regarded as a main componential part in different stylistics devices. In such a position the adjective possesses a definitely vivid expressive power; it serves to communicate a content in a more stylistically colourful manner. The adjective contained in different stylistic devices like epithet, metaphor, simile, hyperbole, irony gives birth to the new representations, linked with a concrete zone of sensibility and perception. Also, it attaches a gnoseological function to the expressive factor, though traditionally it has only the quality of an accessory element, the aim of which is of psychological nature.

Almost any adjective may acquire a great degree of emotiveness. So, the adjective has the function to arouse the emotion in the reader or listener. The emotiveness prevails in such adjectives over intellectuality. These adjectives express feelings which have passed through the person's mind and therefore they have acquired an intellectual embodiment. The expressive power of the adjective makes the speech emotional and spontaneous, opposed to that speech which is not subordinated to spontaneous or unspontaneous emotions. The adjectives may create a new image, they can evoke first of all a pleasant or an unpleasant feeling, sensitive estimation of the definite appearance, event, fact, subject or circumstance. It can express joy, disbelief, astonishment, dissatisfaction, horror or despair.

A deep study of the expressive power of the adjective shows the genuine role of the adjective is not only as a grammatical part of speech. From the stylistic point of view the adjective can express the universality of emotions and feelings, it could add to understanding how emotions are generally used in cultural routines and discursive practices, thus, combining the discursive constructions of emotional talk with the semantic construction of emotion within specific cultural communities. So, the actuality of this theme consists in the fact that the adjectives posses the power to express emotional concepts.

The category of expressiveness and emotiveness has long been the subject of heated discussions among linguists. In the etymological sense, the expressiveness and emotiveness are caused by the intensification of an utterance or of a part of it, depending on the position in the utterance of the means that manifest this category and what these means are. It is necessary to define and to pay more attention to the expressive means. As J.V. Arnold states: "The expressive means of a language are those phonetic, morphological, word-building, lexical phraseo-logical and syntactical forms which exist in language as a system for the purpose of logical and for emotional intensification of the utterance" [1, p.61]. These intensifying forms, wrought by social usage and recognized by their semantic function, have special functions in making the utterances emphatic. The adjective is a grammatical part of speech which expresses the categorical semantics of a property and of

a substance. It means that each adjective in a text supposes relations to some nouns, such as material, colour, dimensions, state and other characteristics, both permanent and temporary. This way the adjective can be considered as an expressive means, it may assure the expressivity of a sentence. For example: *"I will be like a silent grave*", "*Great !*" "*Splendid !*" "*It is fine!*" [11, p.84].

So, the expressiveness of those sentences was assured by the use of the adjectives. The expressivity and the emotive elements of a language are those thrilling sructures which are used by authors to reveal emotions. These elements are not direct manifestations of the emotions, they are just the echoes of real emotions, echoes which have undergone some intellectual recasting. They are designed to awaken co-experience in the mind of the reader. The adjectives express a kind of emotiveness when they are used at different degrees of comparison. B.Preisler's example "*You chose the most beautiful flower for me*" [8, p.119] shows that the function of the superlative degree of the adjective "*beautiful*" is relevant. It expresses the following emotions: admiration, pleasure and excitement to receive "*the most beautiful*" flower.

The birth of stylistic devices is not accidental. Language means which are used with more or less definite aims of communication begin gradually to develop the new features, a wide range of functions and become a relative means of expressiveness alongside the already recognized expressive means of the language like proverbs or sayings, the special use of the degrees of comparison may be understood as a kind of intensification. They can reveal emotions; for example in the sentence "She was the most beautiful", the superlative degree "the most beautiful" shows a kind of admiration. So, the degrees of comparison can be considered as expressive means, as they have the role to emphasize a certain part of the utterance. Speaking about stylistic devices, L.Veinen states "...a stylistic device is a conscious and intentional intensification of some typical structural or semantic property of a language unit (neutral or expressive) promoted to a generative model" [10, p.92]. This is specific for the degrees of comparison as they reveal the essence of a phenomenon with the greatest evidence; they carry some kind of additional information. So, they may be considered a stylistic device. The expressive means of a language are those phonetic, morphological and syntactical forms which exist in a language as a system for the purpose of logical and emotional intensification of the utterance. These intensifying forms, recognized by their semantic function, have a special function in making the utterances emphatic. It is important to note that some adjectives that form different stylistic devices, such as epithets, oxymorons, metaphors, hyperboles, similes, litotes. Such adjectives as "terrible" "awful", used by the speaker with an adequate pause and proper intonation, are interjections. These words may acquire a strong emotional colouring. There are some meanings that can be expressed by adjectives that can take the function of interjections: joy, disbelief, astonishment, dissatisfaction, horror, despair and others. The epithet is subjective and evaluative and it makes a strong impact on the reader, so much, that he unwittingly begins to see and evaluate things as the writer wants to show him.

A great expressive power is possessed by the colour adjectives, which are the means of deployment of the inner-world of the characters, of their feelings, they are the means used to strengthen the lyrical or dramatic elements, the expressiveness of high-principled contents of a literary work. The colour creates a new image, that can evoke, first of all, a pleasant or an unpleasant feeling, a sensitive estimation of the definite appearance, event, fact, subject or circumstance. The adjective has both: referential and emotive meaning. For example, in combinations "*green meadows* ", "*white snow*", "*round table*", "*blue sky*" [2, p.18] the adjectives "white", "round ", "blue", are logical attributes and they have a referential meaning. They indicate those qualities of the objects which may be regarded as generally recognized and they are logical attributes. But in "*wild wind*", "*formidable waves*", "*heart-burning smile*" [2, p.18] the adjectives "wild", "formidable", "heart-burning" do not point the inherent qualities of the objects described. They are subjectively evaluative and they are epithets. So, the expressive power of these words cannot be doubted, especially when they are compared with the neutral vocabulary. At the syntactical level there are many constructions, that reveal a certain degree of logical or emotional emphasis. The adjectives have a great power in expressing the emotiveness and expressivity when they are accompanied by intensifiers or when they play the role of intensifiers. Augmentative expressivity is represented by such words which received a special denotation of "intensifiers". The simplest intensifiers "all", "ever", "even", "quite", "really", "absolutely" accompany the qualitative adjectives. P. Erdman analysed the following example "*She looks frightfully well, frightfully decent nice terrible smart, amusing and friendly"* [4, p.57]. There is a certain richness of lexical means of intensification. The adjectives usually determine nouns, forming the expressions. For example the nouns *"rain"* and *"love"*;

rain can be: "abundant, constant, continental, continued, crushing, dense, dreary, drenching, driving, excessive, fast, fiery, generous, gusty, hearty, heavy, immortal, incessant, inconceivable, lashing, long, passionate, pelting, persistent, plenteous, pouring, prodigious, roaring, set, sheeted, smart, torrential, tropical, unabated, uninterrupted, violent" [6, p.75]. There are a lot of qualifiers given to one word, which determine colourful meanings and which give the expressivity, being used in the sentence. On the one hand, such examples may be considered epithets, but on the other hand, they create a more vivid message than a simple epithet. So, these adjectives play a double role: the role of intensifiers and of the epithets too. The intensifiers are very often used in English fiction, but especially in socio-political texts, where such words, expressions are met in the average at an interval of 80-100 words. There are no special studies upon the usage of the intensifiers in oral speech, but it would not be an exaggeration to say that intensifiers are often used in this domain too. The noun "*love*" can be precedent by the intensifiers: "absorbing, ardent, boundless, burning, deathless, dup-rooted, everlasting, fathomless, fervent, great, immortal, indefinite, intensive, invincible, lifelong, limitless, matchless, overmastering, passionate, profound, strong, stupendous, unalterable, unchanging, unconquerable, uncontrollable, undying, unfathomable, vehement, violent, zealous" [6, p.85]. The great diversity of the adjectives may be regarded as intensifiers of the noun "love". The difficulty in choosing the precise expression for the speaker consists in the interchangeability of the intensifiers, as the intensified word is limited by the differentiation in the meaning and the degree of intensification. Some intensifiers have unlimited combinability: "*a terrific speed, shock, dinner, make-up, divine*" [5, p.102]. Others, on the opposite, have a limited valance as "*a severe frost, a flat denial, stripping not strictly prohibited"* [6, p.102]. It is not possible to say "a strict frost" or "a severe denial". The greatest number of such intensifiers is referred to the spoken style. Thus the word "*quite*" is a speech intensifier which may often accompany an adjective "… *and it was quite a good surprise*" [5, p.103]. The emotional, expressive, evaluative and stylistic components of lexical meanings are often found together in speech, that is why they are often replaced, and the terms themselves are used as synonyms. But the coincidence of the components is not compulsory; the presence of the component does not cause the appearance of others, they may be found in different combinations. Speaking about the use of the adjective in the functional styles contained in English literary standard, we can note that it is mostly used in the language of belles-letters style, having a great influence in expressing the emotiveness and expressivity. It is widely spread in all the substyles of fiction: in the language of poetry as well in the language style of prose and drama.

The adjective may be attached to different functions of language: referential, cognitive or communicative function. In any case the adjective may be considered as a domain of expressiveness. One of the results of the present article is the systematization of the expressive power of the adjective and the additional emotive information expressed by the adjectives. As there is not a generalized work of this problem in linguistic literature, the analysis of the expressive power of the adjective made in this article might be of certain interest to the specialists. This part of speech is considered of a great importance in expressing the emotiveness and expressivity. It expresses feelings which have passed through logical and spiritual mind of the characters. The adjective is like an inventive element that links the language creator's spirit with the form of his creation. The qualitative adjectives are supposed to have both referential and emotive meaning. They express some concrete features, making a real picture or a real image but at the same time they make the speech more emphatic and colourful from the emotional point of view.

Bibliography:

1. Arnold J.V. The English Word. - Moscow, 1982.
2. Batstone V. English Grammar. - Oxford, 1995.
3. Deakins A. English Stylistics. - Boston, 1994.
4. Erdman P. Discourse and Grammar. - Tubingen, 1990.
5. Enkwist R. Linguistics and Style. - Oxford, 1964.
6. Morsberg R. Commonsense. Grammar and Style. - New York, 1965.
7. Melenciuc D. Seminars in Modern English Stylistics. - Chisinau, 2001.
8. Preisler B. A Handbook of English Grammar. - Arhus, 1992.
9. Timothy C. Today's English Grammar. - Bucureşti, 1994.
10. Veinen L. English Stylistics. - Boston, 2003.
11. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. - Wordsworth Edition, 1992.

Prezentat la 17.02.2009

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

POSIBILITĂȚI DE FORMARE A TERMENILOR ECONOMICI

Silvia MAZNIC

Catedra Filologie Clasică

Dans cet article on propose de faire l'analyse des termes économiques. On fait référence à l'étude diacronique sur ce phénomène et à l'évolution sémantique du latin. On constate que plusieurs termes ont l'origine latine et sont déjà présents dans les vieux textes du roumain.

Terminologia economică este un domeniu căruia nu i s-au consacrat până în prezent numeroase studii. Cercetătorii relevă două surse principale de apariție a elementelor acestui limbaj: împrumutul din alte limbi şi modificarea şi reinterpretarea semantică a cuvintelor din româna comună. Ținem să precizăm în articolul de față că împrumuturile din latină dețin o pondere importantă în cadrul terminologiei economice, precum şi potențele limbii române de creare a limbajului de specialitate pe teren propriu. Astfel, termenii economici se pot forma pe patru căi:

1) evoluția semantică a unor cuvinte latine spre restricție funcțională;
2) împrumuturi din alte limbi;
3) modificare şi reinterpretare semantică a cuvintelor din limba comună;
4) crearea pe teren propriu.

I. De regulă, termenii economici de origine latină sunt cuvinte împrumutate în română prin filiera francezei sau a altei limbi. În cazul acestor vocabule, dicționarele indică două etimoane: unul francez şi altul latin. Unele cuvinte latine îşi îngustează sfera de utilizare în română, devenind doar lexeme ale unui domeniu, procesul respectiv purtând denumirea de *restricție funcțională.* Printre acestea atestăm şi termeni economici: **lat. *industria,-ae*** hărnicie; străduință > ***industrie*** – ramură a producției materiale şi a economiei naționale, în care au loc activitățile de exploatare a bunurilor naturale şi transformarea acestora în mijloace de producție şi bunuri de consum [3-5]. Evoluția semantică a cuvântului *industrie* reflectă dezvoltarea omenirii, care prin mare străduință şi hărnicie a creat o ramură economică de exploatare a bunurilor. Amintim aici de existența adjectivului românesc *industrios* care înseamnă *harnic.*

Lat. *aleatorius,-a,-um* referitor la jocul de zaruri > ***aleatoriu*** 1. (econ.) probabilist, întâmplător; 2. (jur.) care depinde de o împrejurare viitoare şi nesigură: *venituri aleatorii*, adică cele ce nu pot fi determinate. Sensul cuvântului românesc, evoluând de la *joc de noroc,* care presupune o întâmplare, ajunge să denumească orice situație imprevizibilă [3-5].

Lat. *dividendus,-i* care se împarte > ***dividend*** – parte din profitul unei societăți pe acțiuni care îi revine unui acționar în raport cu acțiunile pe care le posedă [3-5].

Lat. *brutus,-a,-um* – greu, greoi la minte, care n-are înțeles, prost > ***brut, -ă*** (econ.) 1. (despre greutatea mărfurilor) care este socotit împreună cu ambalajul, vasul etc. în care se află; 2. (despre un venit) care a fost socotit împreună cu cheltuielile, impozitele etc.; 3. care se găseşte în stare naturală, încă neprelucrat, care nu a fost transformat în produs finit [3-5].

II. În lucrările de specialitate se afirmă că împrumuturile în limbajul economic sunt din mai multe limbi, dar cele mai numeroase fac parte din engleză: *dumping, business, leader, management, marketing;* italiană: *piață, incaso;* ungară: *vamă, vameş;* turcă: *peşin „în numerar": bani peşin „bani lichizi";* greacă: *arvună* ş.a.

Atestăm, cu toate acestea, o serie de lexeme în limbajul economic profesional de origine latină: *abuz, aleatoriu, beneficiu, bonitate, bonus, cauțiune, a cesiona, circuit, a cita, contestație, contribuabil (contribuție), convertibil, creditor (credit), dator, debit (debitor), a delega, depozít, document, a emite (emisiune monetară), excedent, a exporta, factură, fiscal, a importa, a negocia, negoț, nomenclator de export, numerar, ofertă, a prospecta, remunerare, salariu, solicitare, solvabil, a subsidia, subvenție, a suspenda, taxă* [4].

Aceşti termeni au fost împrumutați din latină, deşi majoritatea dintre ei au apărut în română prin filiera limbii franceze.

III. În cadrul acestui fenomen, atestăm trei procese: **terminologizarea; reterminologizarea; determinologizarea.**

Terminologizarea este „un proces semantic de formare a termenilor care constă în modificarea şi reinterpretarea semantică a cuvintelor din limba naţională comună şi trecerea lor în categoria subsistemelor lexicale (limbajelor) speciale, profesionale"; determinatul se terminologizează sub influenţa determinantului, sau invers, îmbinarea terminologică exprimând o singură accepţie: *capital fix, economie naturală*; *flux economic, perioadă bugetară* etc. Un alt proces este **reterminologizarea,** care constă în faptul că termenii nou-apăruţi sunt adoptaţi de diferite sisteme terminologice, ei devenind interdisciplinari: **lat.** ***abrasio,-onis*** acţiunea de a rade, radere > ***abraziune*** 1) proces de eroziune a ţărmurilor din cauza valurilor mării; 2) pierdere în greutate a monedei cauzată de uzură şi de zgârieturi [3-5]. În baza unui raport de contiguitate, putem califica modificarea dată drept extensiune, deoarece *moneda rasă, uzată* este rezultatul acţiunii de *a rade.*

Lat. ***activus,-a,-um*** activ > ***activ*** 1. care participă la o acţiune; harnic, vrednic; 2. (chim.) (despre corpuri sau substanţe) care realizează intens un anumit fenomen; corp care intră uşor în reacţie; 3. (gram.) (despre diateza verbală) care exprimă faptul că subiectul săvârşeşte acţiunea; 4. (econ.) reprezintă orice obiect (activ intangibil) care se poate evalua pecuniar aflându-se în proprietatea unei persoane fizice sau juridice; este partea bilanţului în care se reflectă unitatea resurselor unei întreprinderi; unităţile din structura unei societăţi comerciale cu capital de stat (magazine, restaurante etc.) [3-5]. În română, structura semantică a cuvântului *activ* s-a completat cu semnificaţii noi întrebuinţate în chimie, economie, el devenind interdisciplinar.

Determinologizarea are loc, când, prin imprimarea unor sensuri noi cu un caracter neterminologic, este posibilă migrarea termenilor din limbajele speciale spre limba literară comună. Mult folosiţi cu sensuri „deviate" [2, p.41] sunt termenii medicali *a se acutiza* şi *a se croniciza:* „Procesele inflaţioniste în Europa s-ar putea *acutiza"* (Dezvoltarea, Chişinău, nr.2, 17.01.02).

IV. Formarea pe teren propriu este atestată mai rar în cadrul terminologiei economice, cu toate acestea întâlnim şi asemenea exemple: **a cesiona** înseamnă *a transmite un drept de creanţă unei alte persoane în temeiul unui contract de* ***cesiune****; a renunţa de bunăvoie la un drept în avantajul cuiva*. Procedeul denominativ are loc cu sufixele *-iza, -ona, -fica*, ataşate la o temă nominală. Specific pentru *-iza* este faptul că în mod permanent apar noi formaţii, adesea ocazionale, efemere [1, p.105-109]: „…supuşi unui proces de *cocacolizare* şi *proteveizare*" (Flux, 29.11.2000, p.3); „*trali-valizarea* economiei" (Timpul, 4.01.02, p.1); „Doi transnistrieni «*bişniţesc*» în Oltenia" (Flux, 29.12.2000); „…l-a absorbit mlaştina *mafiotizată*" (Flux, 7.01.2000, p.3). Ocazionalismele, deşi efemere, conturează o tendinţă şi probează faptul că sistemul derivării în *-iza* este deschis, că limba permite crearea acestor termeni pe teren propriu.

Corectitudinea utilizării lexemelor terminologice trebuie să fie o temă mereu prezentă în cercetările noastre. Se comit greşeli şi se fac diferite confuzii la pronunţarea şi accentuarea mai multor termeni economici, deşi despre aceasta s-a atenţionat de mai multe ori: *mánagement, ménejiment* – corect: *ménegiment* (scris – *management*); *manáger, méneger* – corect: *méniger* (scris – *manager*); *búsines, bíznes, bísnes* – corect: *bíznis* (scris – *business*); *markéting, marchéting* – corect: *márketing*; *organizátor* – corect: *organizatór*; *expedítor* – corect: *expeditór*; *ímport* – corect: *impórt* etc. În limbajul economic se atestă o confuzie foarte frecventă a două verbe cu sensuri diferite: *a investi*/*a învesti.*

În concluzie, evidenţiem împrumuturile din limba latină drept o sursă importantă a termenilor economici, precum şi posibilităţile de creare a acestora pe teren propriu în limba română.

Referinţe:

1. Vasiliu L. Noi derivate sufixale // Limba română. - Bucureşti. - 1994. - Nr.3-4.
2. Bidu-Vrănceanu A. Dinamica vocabularului românesc după 1989. Sensuri deviate ale termenilor tehnico-ştiinţifici // Limba şi literatura. - Bucureşti. - 1995. - XL. - Vol.I. - P.38-44.
3. Dicţionarul explicativ al limbii române - Bucureşti, 1998.
4. Constantinovici E., Vulpe A. Dicţionar de buzunar român-rus, rus-român. Minimum de termeni economici şi juridici. - Chişinău: Tipografia Academiei de Ştiinţe, 1998. - 110 p.
5. Guţu Gheorghe. Dicţionar latin-român. Ediţia a 2-a. - Bucureşti: Humanitas, 2003. - 1446 p.

Prezentat la 12.06.2009

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.4(24)

TERMENI PENTRU PLANTA *VIȚA DE VIE*
(după atlasele lingvistice româneşti)

Stela SPÎNU

Institutul de Filologie al AŞM

La viticulture est une des plus anciennes et des plus importantes occupations du peuple roumain. Nous examinons les sources étymologiques qui se rapportent à la cep de vigne.

Cultura viței de vie la români este o moştenire dacică şi apoi romană. „Patria cea veche a geto-dacilor, cum scria Xenopol, a fost o regiune viticolă, motiv pentru care a şi fost considerată locul de naştere a zeului vinului” [7, p.419]. După cum afirma B.P. Hasdeu, „românii au fost pururea, fără nici o întrerupere, o națiune vini-viticolă” [9, p.169].

Studiul de față este destinat cercetării, din punct de vedere lingvogeografic, a termenilor referitori la butucul de viță de vie. Descrierea se întemeiază, în principal, pe materialul faptic extras atât din *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR. Bas.)*, cât şi din alte surse (atlase, glosare, dicționare, texte dialectale). La cercetarea microsistemului terminologic se va ține cont de criteriul răspândirii geografice a lexemelor, de criteriul vechimii lor şi de aspectele semantico-onomasiologic şi etimologic.

În graiurile româneşti, pentru denumirea butucului de viță de vie, am semnalat variantele lexicale: *butuc*, *tufă, corci, cust, pom* etc. Etimologia acestora este diferită, deosebite fiind şi ariile de răspândire, vechimea şi semnificația lor concretă.

Termenii cei mai frecvent întâlniți, cel mai mult apropiați din punct de vedere semantic, care împart arealul dacoromân în două mari arii, sunt *butuc* şi *tufă* [ALR s. n., h. 225; ALRR. Bas., h. 103; NALR. Olt., IV, h.660]. Referindu-ne la sfera semantică şi de utilizare a vocabulei *butuc,* consemnăm că aceasta are o întrebuințare generală în limbă, desemnând „trunchiul de arbore tăiat, curățat de crengi” (DLR, t. I, partea I, p.712). În terminologia viticolă ea a pătruns în urma evoluției semantice, denumind „tulpina viței de vie, luată împreună cu ramurile care fac rod”. Aria de răspândire a termenului viticol *butuc* este vastă, incluzând Crişana, Transilvania, Oltenia, Moldova, Bucovina şi sud-estul Basarabiei [ALR. s. n., h.225; ALRR. Bas., h.103].

Etimologia cuvântului *butuc* este neclară. H.Schuchardt propune pentru originea acestuia rădăcina *but-,* pe care O. Densusianu o consideră de origine cumanică (cuman. *butak* „ramură”), Tiktin – de origine slavă, iar L. Şeineanu propune o etimologie turcă (< tc. *buduk*) [DER, p.127]. După A.Ionescu [10, p.477], *butuc* are origine autohtonă, etimologia turcă fiind improbabilă, deoarece influența turcă s-a exercitat în limba română mai ales în domeniul termenilor referitori la viața citadină, de vreme ce vocabula dată aparține domeniului silvo-agricol, în care influența turcă este minimă. Se presupune, de asemenea, că *butuc* este moştenit din latina dunăreană, în care e format din *botum* „lemn rupt sau ros din cauza întrebuințării” [14, p.65].

În unele localități de pe teritoriul Republicii Moldova (pct. 24, 26, 29, 33), din Transnistria (pct. 101) şi din enclavele de est (pct. 75, 92, 146, 236), *butuc* apare cu determinative: *butúc di p©ámî*, iar în pct. 91, 168 – *butúc di ží!i*, informatorii încercând astfel să evite confuzia care poate să apară din cauza polisemiei cuvântului determinat. Pe alocuri, aria termenului *butuc* este străbătută de izoglosele altor termeni, ca *tufă* (Moldova); *butaş, buturugă* (Muntenia); *bucium* (Banat); *fire, vițe* (Transilvania) etc.

În graiurile moldoveneşti *butuc*, prin diferite asociații, dezvoltă semnificațiile secundare: 1. „talpa stativelor”; 2. „valul la fântână” [TD, II (I), p.3].

Deşi termenul *butuc* circulă în majoritatea graiurilor româneşti, el nu mai formează o arie compactă în graiurile moldoveneşti din nordul şi din centrul Basarabiei, unde este constrâns de *tufă* (< lat. *tufa*), cuvânt de întrebuințare generală în limbă (atestat prima dată în 1512-1513), care în limba veche reprezintă o denumire generică dată arbuştilor cu ramuri dese, crescute direct de la rădăcină [DLR, t. XI, p. III, p. 688]. În urma extinderii de sens, *tufă* a fost înregistrat şi în vocabularul viticol al graiurilor de nord-est, izolat, şi în cele de sud-vest, vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (var. fon.: *túfi)*, respectiv în graiurile moldoveneşti din dreapta Prutului.

În mai multe localităţi, am înregistrat coexistenţa termenilor *butuc* şi *tufă* (*butúc* (mai des), *túfî* (mai rar) – pct. 50, 126, 147, 169; *túfî* (mai des), *butúc* (mai rar) – pct. 76, 77, 82, 84, 107, 121, 128, 129, 180; *butuc, tufă* – pct. 87, 104, 111, 117, 153), care serveşte drept dovadă a vechimii acestor vocabule şi a tendinţei lor de a-şi lărgi aria de circulaţie. Atenţionăm asupra faptului că în localitatea Colincăuţi, raionul Hotin (pct. 19), unde la fel sunt semnalaţi ambii termeni, avem o specializare a acestora, cuvântul *butuc* fiind utilizat de băştinaşi pentru planta tânără, iar *tufă* – pentru planta care poate da rod.

Prezintă interes aspectul fonetic al cuvântului *tufă*. Este cunoscut faptul că în graiurile moldoveneşti predomină tendinţa de închidere a vocalei finale neaccentuate, fenomen răspândit parţial şi în Muntenia. În cazul cuvântului vizat, finala *ă* va trece în *î*: *túfă* > *túfî.*

Izolat, în unele localităţi de nord-vest şi nord-est (pct. 31, 32, 34, 70), pentru aceeaşi realie am înregistrat la singular forma *tufari*, nume generic pentru arbori cu ramuri dese, crescute direct de la rădăcini, în formă de tufă [DLR, t. XI, p. III, p. 687], care se prezintă ca un derivat de la termenul-bază *tufă*, la care s-a ataşat sufixul *–ar*, deosebit de productiv în dacoromână. În graiurile moldoveneşti, sufixul dat este urmat de elementul vocalic asilabic @ (cf. lat. -*orius*), apărut în urma pronunţiei slabe a sonantei *r* [*tufár@*], ceea ce a dus la omonimia formelor de singular şi plural ale substantivului *tufar*. În graiurile cercetate, *tufari* şi-a lărgit aria semantică, denumind şi pomul de gutui [4, IV, p.262].

În pct. 34, *tufă* este urmat de determinativul *de poamă,* mijloc lexical care a permis diferenţierea termenului viticol de cel general, cunoscut în limbă.

În unele graiuri româneşti, pentru numirea butucului viţei de vie atestăm vocabulele *butaş* şi *buturǎ. Butaş* are o frecvenţă sporită în unele localităţi din sudul Olteniei [11, h.66].

Originea cuvântului este incertă. B.P. Hasdeu, în studiul său *Originile viniculturei la români*, presupune că este greşită originea germanică a acestui cuvânt, care ar fi pătruns în română mai degrabă „prin intermediul unei limbi neolatine, probabil a celei italiene, anume de la genovezi sau veneţiani" [9, p.180], având în vedere comerţul acestora în Marea Neagră. Autorul conchide că în viticultura română nu există elemente germanice. Actualmente *SDELM, DLRM* şi *DER* fac trimitere la mag. *bujtas*.

În Oltenia (pct. 334, 349, 872 – NALRR. Olt., h.660; MALR. s. n., h.153) pentru realia „butuc de viţă de vie" au fost înregistrate regionalismele *buturǎ* şi *buturugǎ*, mai puţin cunoscute în celelalte graiuri româneşti ca termeni viticoli, fiind înregistrate în dicţionare cu sensul de bază „trunchi de copac scurtat".

În arealul moldovenesc, cuvintele *buturǎ* şi *buturugǎ* desemnează, de obicei, „scorbura în copac" sau „bucata noduroasă de lemn" [4, III, p.186].

În Banat, pentru noţiunea *butuc de viţă de vie* circulă un cuvânt vechi *bucium* [1, h.153], moştenit din lat. *bucĭna*, păstrat la aromâni şi meglenoromâni şi înregistrat în dicţionarele limbii române cu sensul de bază „trunchiul de arbore, tăiat în bucăţi, butuc". Ca termen viticol, *bucium* este utilizat în urma extensiunii semantice.

Pentru realia *butuc de viţă de vie*, în unele localităţi din medii aloglote (pct. 48, 226 – ALRR.Bas, h.103), este notat lexemul *pom* (< lat. *pomus*), nume generic dat oricărui arbore sălbatic sau cultivat, care produce fructe comestibile [DLR, t. VIII, p. IV, p. 999]. Ca termen viticol, *pom* este utilizat în urma extinderii de sens. În graiurile moldoveneşti de la est de Prut, vocabula *pom* formează câteva arii semantice înrudite: 1. „copac fructifer"; 2. „măr" [ALM, î. 548, p. 1, 4]; 3. „tufă de poamă" [ALM, î. 1883, p. 48]; 4. „tulpină" [ALM, I, h. 409]; 5. „pom la mort" [4, IV, p. 233].

Corci (var. fon.: *corĉ* – pct. 3; *corŝ* – pct. 6,10) > rut. *korč*, este un cuvânt polisemantic, care denumeşte în unele graiuri din Bucovina şi Maramureş „desişul, tufişul" şi, prin extindere, „butucul viţei de vie" [2, II, h.483]. Sporadic, în unele localităţi din regiunea Cernăuţi şi în zona graiurilor de nord-est, *corci* este notat cu semnificaţiile: 1.„coardă de vie" [2, h.104, pct. 52] şi 2. „tufă de poamă" (ALM, î. 1883, pct. 6, 10). În regiunea Transcarpatică (pct. 1, 3, 4 – ALRR. Bas., h.103), pentru a desemna butucul viţei de vie, cuvântul *corci* este urmat de determinativul *di strugur@*, în scopul de a evita polisemia cuvântului şi de a defini o realitate concretă.

Prezintă interes aspectul fonetic al cuvântului *corci,* care în graiurile moldoveneşti este înregistrat în două variante fonetice: *cor+* şi *corŝ*. Izolat (pct. 3, 39), africata *ĉ* rămâne intactă, pe când în pct. 6, 10 [2, h.103] + trece în stadiul *ŝ*. După I.Gheţie, evoluţia lui + la *ŝ* s-a produs la început în Moldova, după toate probabilităţile în sec. al XVI-lea [8, p.109]. De aici fenomenul s-a extins după 1600 în nord-estul Transilvaniei.

Izolat, în unele localităţi româneşti, situate în medii alogene, e înregistrată vocabula preluată din graiurile ucraineşti *cust* (var. fon. *cuŝĉ* – ALRR. Bas., h.103, pct. 165, 210, 233, 234; *cust* – pct. 190) şi compuşii

acesteia *(cuŝĉ di vinogád* – pct. 235 şi *cuŝĉic di p©ámî* – pct. 120). În cazul acestor construcţii, determinativele denumesc realii concrete, evitând polisemia cuvântului împrumutat.

Analizând h.153 din ALR, privind numele date butucului viţei de vie, pe lângă termenii nominalizaţi, înregistrăm şi câteva variante dialectale specifice graiurilor din dreapta Prutului, apărute prin analogie cu forma şi funcţia viţei de vie: *căpăţânî di viţî* (pct. 899), *ĉ!òtaĉ@* (pct. 27), *rădăĉín@ de strùgur@* (pct. 157).

Aşadar, în graiurile teritoriale, pentru denumirea butucului viţei de vie se constată o varietate de termeni dialectali, deosebiţi după provenienţă, ariile de răspândire şi semnificaţia lor concretă. Aria cea mai largă de circulaţie aparţine termenilor *butuc* şi *tufã*, cuvinte de întrebuinţare generală în limbă, care au valori semantice asemănătoare, fiind utilizate ca termeni viticoli în urma extinderii semantice, deosebindu-se numai prin aria de circulaţie. *Butuc* are o arie stabilă în graiurile româneşti, pe când a doua unitate lexicală din perechea sinonimică (*tufã)* îşi pierde treptat influenţa în aria moldovenească, fiind constrânsă de termenul devenit literar *butuc.*

Referinţe:

1. Atlasul lingvistic român. Serie nouă. Vol. I-VII. - Bucureşti, 1956-1972.
2. Pavel V. Atlasul lingvistic român pe regiuni Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR. Bas.). Vol. II. - Chişinău, 1998.
3. Neiescu P., Rusu Gr., Stan I. Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş. Vol. II. - Cluj, 1971.
4. Dicţionar dialectal (cuvinte, sensuri, forme). Vol. I-V / Redactor responsabil R.Udler. - Chişinău, 1985-1986.
5. Ciorănescu A. Dicţionarul etimologic al limbii române. - Bucureşti, 2005.
6. Bucur C. Civilizaţia viticolă a poporului român // Datini. - 1998. - Nr.2. - P.3-6.
7. Bratu Delia. Cîteva date de interes etnografic oglindite în izvoarele narative şi documentare referitoare la cultura viţei de vie în Transilvania // Studii şi comunicări de istorie şi etnografie. - Goleşti-Argeş, 1980, p.417-420.
8. Gheţie I. Introducere în dialectologia istorică românească. - Bucureşti, 1994.
9. Hasdeu B.P. Studii de lingvistică şi filologie. - Bucureşti, 1988.
10. Ionescu A. Butură, butuc. Precizări etimologice // Limba română. - Bucureşti. - 1984. - Nr.6. - P.476-479.
11. Teaha T., Ionică I., Rusu V. Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia. Vol. IV. - Cluj, 1980.
12. Papahagi T. Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic. - Bucureşti, 1963.
13. Pavel V. Terminologia agricolă moldovenească. - Chişinău, 1973.
14. Scurt dicţionar etimologic al limbii moldoveneşti / Redactori N.Raevschi, M.Gabinschi. - Chişinău, 1978.

Prezentat la 09.10.2008

APPROACHES TO THE STUDY OF PROPER NAMES FROM LEXICOGRAPHICAL PERSPECTIVE

Svetlana CORCODEL

Catedra Traducere, Interpretare şi Lingvistică Aplicată

Elaborate în scopul de a explica numai cuvintele necunoscute, dar cuprinzând şi interpretând în realitate toate cuvintele unei limbi, dicţionarele au căpătat cu timpul valoare ştiinţifică, strict lingvistică, deoarece, înregistrând (aproape în întregime) vocabularul unei limbi, ele oferă un material extrem de preţios pentru a defini bogăţia, varietatea şi, în ultimă analiză, specificul acestuia.

În funcţie de compartimentele lexicului ce urmează a fi cuprinse de dicţionare, acestea se divid în lingvistice şi enciclopedice care nu fixează cuvintele, ci noţiunile cu care operează diverse domenii de cunoaştere.

Trebuie să relevăm că numele proprii, care în majoritate s-au format prin metonimizare şi metaforizare, deşi fac parte din lexic, nu sunt incluse, în cele mai dese cazuri, în dicţionarele explicative. Nu există o legitate referitor la locul plasării articolelor.

Lexicograful va hotărî să respecte în mod consecvent ordinea alfabetică sau să includă articolul respectiv în anexă, partea finală a dicţionarului.

Din cele prezentate, se desprinde ideea importanţei pe care o are studierea numelor proprii din punct de vedere nu numai lingvistic, discuţiile rămânând însă deschise.

The problem of proper names is particularly complicated and difficult.

The choice of the subject is much influenced by the importance of the role proper names play in the language as they represent a large part of the vocabulary.

They constitute a numerous non-homogeneous class of names that permeate all spheres of human life. They embrace not only geographical names – toponyms, personal names of people – anthroponyms, but also names of objects of material culture – chrematonyms, names of enterprises, various societies, unions – ergonims, names of objects of spiritual culture – ideonyms and a great number of other names, as organizations, firms, clubs, newspapers, books, hotels, the names of months and the days of the week.

Occupying a very important place in the language, proper names are characterized by the fact that they react to various changes in the society. So, they become a sort of registers of historic events having certain sociological and ideological contents.

Every year new names of organizations, establishments, new capitals, cities appear. All these new names must be fixed and explained in dictionaries and encyclopaedias.

There are a lot of scientific works dedicated to this numerous and non-homogeneous class of words. Still, nowadays, when characterizing it, linguists face many problems. No agreement has been reached yet among linguists as regards their status in the language, whether proper names express notions full-fledged semantic structure.

It is necessary to study them not only because of interest, but also because a thorough knowledge of these possibilities helps one to understand the semantic structure of proper nouns at the present stage of their development.

In passing from general usage into some special sphere of communication, a word as a rule undergoes some sort of specialization of its meaning. This fact holds true for proper names also. Let's take for instance, the formation of proper nouns from common nouns chiefly in toponymics that is place names.

Ex.: the City – the business part of London
the Highlands – the mountainous part of Scotland
Oxford – University town in England (from ox + ford, that is a place where oxen could ford the river).

In the above examples, the change of meaning occurred without change of sound form and without any intervention of morphological processes. Specialization is thus identified on the evidence of comparing logical notions expressed by the meaning of words. If the linguist is guided by psychological considerations and has to go by the type of association at work in the transfer of the name of one object to another and different

one, he will observe that the most frequent transfers are based on associations of similarity, or of contiguity. As these types are well known as figures of speech call metaphor and metonymy.

A metaphor is a transfer of name based on the association of similarity and thus is actually a hidden comparison. A subgroup of metaphors comprises the transitions of proper names into common ones**: an Adonis, a Cicero, a Don Juan.** When a proper name like **Falstaff** is used referring specifically to the hero of Shakespeare's plays it has a unique reference. But when people speak of a person they know calling him Falstaff they make a common name generic for a corpulent, jovial, irrepressibly impudent person and it no longer denotes a unique being. This fact can be easily observed in the following example:

Ex. "Even less I am a **Scheherezade**. I never can tell a story properly" (Agatha Christie).

Here **Scheherezade** denotes a person who has the talent of relating stories properly.

As it has been already mentioned, if the transfer is based upon the association of contiguity it is called metonymy. It is a shift of names between things that are known to be in some way or other connected in reality or the substitution of the name of an attribute of a thing for the name of the thing itself.

Common nouns can be metonymically derived from proper names as in **mackintosh –** a cloak or a coat made of waterproof material patented by C. Mackintosh. **Ulster** – a coat named after the province where such coats were originally made. Many international physical and technical units are named after great scientists, as for instance **ampere** – the unit of electrical current after Andre Marie Ampere, a French mathematician and physicist.

Transfers by contiguity often involve place names. There are many instances in political vocabulary when the place of some establishment is used not only for the establishment itself or its staff but also for its policy. **The White House** is the executive mansion of the president of the USA in Washington; the name is also used for his administration and politics. **The Pentagon**, so named because it is a five-sided building, denotes the US military command and its political activities**. Wall Street** is the main street in the financial district of New York and hence it also denotes the controlling financial interests of American capitalism. The same type is observed when we turn to Great Britain. An interesting case is **Fleet Street** – a thoroughfare in central London along which many British newspaper offices are located, hence Fleet Street means British journalism. The name of the street is also metonymical but the process reversed – a proper toponymical noun is formed from a common noun: **fleet** is an obsolete term for "a creek or an inlet in the shore". Originally the street extended along a creek.

Sometimes the semantic connection with place names is concealed by phonetic changes and is revealed by etymological study. The word j**eans** can be traced to the name of the Italian town Genoa, where the fabric of which they are made was the first manufactured. **Jeans** is a case of metonymy, in which the name of the material jean is used to denote an object made of it.

We should say that the problem of proper nouns is rather complicated. It has been often taken for granted that they do not convey any generalized notion at all, that they only name human beings, countries, cities, animals, rivers, etc. (Reformatsky; Vinogradov 1947; Galkina-Fedoruc 1956; Arutiunova 1976). And yet they evoke notions that are particularly rich (Jespersen 1957; Stupin 1985).

Thus, we can regard, that there is no universally accepted theory, concerning proper names. It is not even solved whether to include proper names into linguistic dictionaries.

The lexicographers who share the first point of view consider that proper names should not be included into the word-list of linguistic dictionaries. And, on the contrary, the lexicographers, who share the second viewpoint of linguists, find it necessary to include this large group of words in the body of the book, listed alphabetically among the word entries of linguistic dictionaries.

It is undoubtful that the most important sources for getting information about proper names are encyclopaedias and dictionaries. But, the information presented in encyclopaedic dictionaries does not characterize proper names as words, language units (e.g. encyclopaedias do not always give us any idea about the way the word should be pronounced, variants of its spelling, derivatives).

As we know linguistic dictionaries are aimed at describing words, while an encyclopaedia at describing objects, notions, and phenomena.

Still, lexicographical theory and practice have not yet determined the line of distinction between extra linguistic and linguistic information and consequently between a linguistic (explanatory) dictionary and encyclopaedia. Very often they duplicate each other, but in most cases they certainly differ. Thus the comparison

of definitions of encyclopaedias and dictionaries is very important, because it may help to state the difference between encyclopaedic and philological ways of defining words and objects named by them.

On the other hand it is also interesting to see how the same words and objects are defined in dictionaries and encyclopaedias edited in different countries.

As we all know the lexicographical practice of each country has its own tradition.

It is well known that American dictionaries, for example, are characterized by encyclopaedic inclusion of scientific, technical, geographical and bibliographical items, whereas it is common practice with British lexicographers, as well as ours to exclude from their dictionaries information of this kind to devote maximum space to the linguistic properties of words.

Considered from this point of view, it is quite logical that the unique objects of reference of these words are so preponderant that if the lexicographer indicates proper names in his dictionary at all, they usually bring a strong encyclopaedic element with them. If the lexicographer decides to avoid any encyclopaedic elements; it is possible to treat proper names in a more general way; in that case, it suffices to indicate only their function (e.g. men's given name; family name; place name etc.) But short explanatory (encyclopaedic) glosses are usually expected by the user of the dictionary (such as the situation of the place etc.).

British and American lexicography is rich in dictionaries and encyclopaedias the compilers of which take into consideration, on one hand, the addressee, his age, his occupation, etc. and on the other, the volume, syntactic structure, style, which also influences the information of definitions.

In **Webster's Ninths New Collegiate Dictionary** the section of geographical names gives basic information about the countries of the world and their most important regions, cities, and physical features. The information includes spelling, syllabication and pronunciation of the name, nature of the feature, its location, and for the more important entries statistical data.

Ex.: **Austria** /os-tre-e/ country central Europe; capital Vienna – Austrian /-en/ adj. or n.

In **Webster's Encyclopaedic Unabridged Dictionary** of the English Language the geographical and biographical entries are listed alphabetically among the word entries.

Ex.: **London**

1. Jack, 1876-1916, U.S. short story writer and novelist.
2. A metropolis in SE England on the Thames: capital of the United Kingdom and the British Commonwealth.
3. City of London – an old city in the central part of the county of London.
4. Country of London – an administrative county comprising the city of London and the 28 boroughs.
5. A city in Ontario, in SE Canada.
6. A town in central Ohio.
7. A town in SE Kentucky.

It is easy to observe that this dictionary provides a lot of information, as well as encyclopaedias do.

The bilingual lexicographer should not overlook the fact that some proper names have different versions in different languages. Few personal names show such a variation: but cf., e.g. English Charlie-magne: German Karl der Grose. But not a small number of the traditional Christian (given) names belongs here: e.g. English Charles, French Charles, German Karl, Italian Carlo. Most important are the place names, which belong here (e.g. French Paris, Italian Parigi). The bilingual lexicographer should indicate these versions, at least in the more important cases.

We can mention that the inclusion of proper names in dictionaries depends wholly on the lexicographer. He may list them alphabetically, in the appendix, or even not list them at all.

Enough has been said to indicate the important role played by proper names in the building up our language. In part, this movement runs parallel to that of other languages, in part, it is specifically our own. Place-names, personal names, family names offer a fascinating insight into the past and present history of the language, and this work is certainly not the whole story, because this class of word-stock presents complex contradictions and conventions.

Bibliography:

1. Allen W.S. Proper Names in Onomastics and Linguistics. - Salamanca, 1958.
2. Bean S.S. Ethnology and the Study of the Proper Names // Anthropological Linguistics. - 1980.
3. Benjamin G. Temiar Personal Names. - London, 1968.

4. Bohannan P., Middleton J. Marriage, Family and Residence. - New York, 1968.
5. Conklin H. Folk Classification. - New Haven, 1972.
6. Encyclopaedia Britannica. - Ltd. Chicago, London, Toronto, 1962.
7. Encyclopaedia Americana. - New York: International Edition Americana Corporation, 1968.
8. Geertz C., Geertz H. The Interpretation of Cultures. - New York, 1973.
9. Haiman J. Dictionaries and Encyclopaedias. - Lingua, 1976.
10. Hymes D. Language in Culture and Society. - New York, 1964.
11. Pulgram E. Theory of Names. - Berkley, 1954.
12. Reed A.W. Dictionary of the Next Century. - New York, 1973.
13. Russel B. An Inquiry into Meaning and Truth. - New York, 1940.
14. Schwartz D.S. Naming and Referring. - Berlin, 1979.
15. Searle J.R. Proper Names. - London, 1958.
16. Spiro M. Context and Meaning in Cultural Anthropology. - New York, 1965.
17. The Random House Dictionary of the English Language. - Bombay: College Edition, 1974.
18. Trnka B. A Theory of Proper Names. - Cluj, 1958.
19. Ullman S. Semantics. - Oxford, 1962.
20. Waugh L.R. Roman Jacobson's Science of Language. - Lisse, 1976.
21. Webster's New Collegiate Dictionary. - Massachusetts, USA, 1974.

Prezentat la 29.04.2009

CHARACTERISTIC FEATURES OF GRAMMATICAL ERRORS AT INTERMEDIATE LEVEL

Marina CHIRNIŢCAIA, Irina MÎTNIC

Catedra Filologie Engleză

Articolul prezent tratează problema greşelilor gramaticale comise de către studenţi la nivel intermediar de engleză. În articol sunt analizate tipurile şi cazurile care influenţează asimilarea limbii engleze. Lucrarea prezintă analiza unui experiment care demonstrează greşelile caracteristice însuşirii adjectivului şi gradelor de comparaţie în limba engleză.

As long as your mistakes are new ones
you can agrue that you are making progress.
Anonymous

At various stages of language learning students make mistakes which are an integral part of language acquiring and usage thus being inevitable. Teachers have the following picture of the mistakes: *"It depends on circumstances"," It could be something a native speaker would not say grammatically, something a native speaker would not say in a certain situation", "It depends on the audience"," The definition of a mistake shifts".* Students often believe that a mistake is: *"To say or write something wrong", "Everything which is wrong. I cannot give details. There are too many", "A wrong opinion, idea or act because of wrong information"* [1].

According to the methodologist J.Edge [2] "*many of the things we call mistakes and see as problems are in fact signals that our students are successfully learning the language: they are taking the necessary learning steps; they are trying things out, testing out their knowledge and skills in learning the language, and making mistakes is a part of their language learning development. We should not see mistakes as negative. Helping learners by correcting them can be away of giving information, or feedback, to your students, just when it will support their learning*". The linguistic mistakes that students make are an important and necessary part of their language learning, and in this case, mistakes should not be perceived as a big problem, but as a part of learning.

For example, if we compare the sentence '*Although he is my friend, but I do not trust him'* to an earlier sentence written by the same student 'Y*es, is very beautiful, but I no like it here'* it is possible to see that this student has made some learning steps, and the second sentence was a step on the way to the first one [3].

Thus, the mistake is the evidence of learning. It is clear, for example, that the word *'buyed'*, used by a pupil, indicates that this pupil has learnt the basic rules of past tense formation. What the pupil has not learnt yet is the exceptions. Therefore, the mistake here is evidence that the learner is moving forward [4].

By making errors learners are testing out their ideas about the language – they are experimenting. Therefore, making errors is a part of the learning process: by receiving feedback students get to know the difference between correct and incorrect language, they see what to focus on.

Errors are believed to be an indicator of the learners' stages in their target language development. From the errors that learners commit, one can determine their level of mastery of the language system. Thus, the investigation of errors has a double purpose: it is *diagnostic* and *prognostic*. It is diagnostic because it can identify and give information about learners' problems and difficulties at a given point during the learning process; and prognostic because it can tell course organizers to reorient language-learning materials based on the learners' current problems, it shows how learning process is likely to develop in the future [5].

At various stages of this, process students' making mistakes is caused by various reasons, such as the influence of students' mother tongue, insufficient knowledge, physical and moral conditions. Alternatively, people may say things that they know are not correct, because this is still their best chance of getting their message across and they are trying to communicate something quite complicated by using the language they already know.

According to causes of making errors, M. Lightbown [6] distinguishes four types of errors such as:

1) <u>Developmental errors:</u> are clearly not due to first language interference but rather are 'developmental' in nature. That is, they reflect learners' understanding of the second language system itself rather than an attempt to transfer characteristics of their first language.

2) Over-generalizing errors: are caused by insufficient knowledge, by trying to use a rule in a context where it does not belong, for example, a regular ***-ed*** ending with an irregular verb.

3) Simplificating errors: happen when elements of a sentence are left out, or where all verbs have the same form regardless of person, number, or tense. This type of errors can be caused by physical and moral conditions. Mistakes can happen because someone is in a hurry, or tired, or is thinking about something else and just forgets the correct language.

4) Transfer errors are made because of native language influence.

When people use the word 'mistake' in general sense, it is clear what they mean by it. When a teacher says, "*These exercises are full of mistakes*", or, "*Their writing is good but they make a lot of mistakes when they speak*", there is no difficulty in understanding that the teacher means typical, usual mistakes such as phonetic, style, vocabulary and grammar errors.

Speaking about common grammar errors, the following types can be outlined [7]:

a) Irregular use of articles, especially definite ones. For example, the use of definite article before abstract nouns such as '*life, life, nature'*, etc. (e.g., '*Many people love the nature'*);

b) the tendency to use Past Indefinite instead of Past Perfect and Present Perfect; Present Indefinite instead of Present Continuous;

c) Incorrect using of Conditional and Subjunctive Mood forms, especially in the past tense;

d) Unwillingness to use Gerund and the tendency to replace it by infinitive forms, or to use it as a noun (e.g., '*There are different ways of the establishing of discipline'* instead of ...*' ways of establishing discipline'*);

e) Use of Future Indefinite and, especially, Future in the Past after conjunction *if;*

f) Use of interrogative constructions in indirect speech (e.g., '*He asked what did they mean'* instead of '*He asked what they meant'*);

g) Use of Adjective instead of Adverb and visa versa (e.g., '*The scene is described good'*; but '*It is naturally that every young country…'*).

h) A problem some writers find is changing the time of the action from present to past (e.g., '*It is very dark. We walk slowly through the unlit church. Suddenly we saw a strange shape'*), or from past to present (e.g., '*I shrank back in horror. Was this the ghost we all had heard so much about? I decide to be brave'*).

The first version of this confusion (starting in the present and then moving to the past) happens much more often than the second one. One way of avoiding the problem is to tell stories using past tenses, rather than present tenses, unless there are very good reasons for using the present.

i) A common error is to put a singular verb with a plural subject: (e.g., '*During the concert Dave, my best friend, and my sister, Sandra, was sitting very close to the stage'*). The subject consists of two people: Dave and Sandra, so the verb should be *were sitting*. So, a student should ask himself, "If I replace the subject words with a pronoun, which pronoun would I use?" The answer: Here would be *they*, so the verb must be in the plural.

j) Use a plural verb with such words as *each, every, everyone,* and *no one.*

These words are all singular: they refer to *one* of something. That is why they all need the singular form of the verb, '*Each of the children has been given a present';*

k) Problems connected with use of *less\fewer, amount\number* with countable and uncountable nouns. It is necessary to remember here that '*less'* and '*amount'* are used with uncountable nouns, but '*fewer'* and '*number'* are used with countable nouns.

l) Word order: changing of the position of the subject and predicate usually leads to changing of the meaning of a sentence like in the next example: '*My friend met the brother';* and '*The brother met my friend'.*

m) Problems connected with prepositions in sentences with relative clauses in them. Such sentences can become a little complicated. '*This is the book about which I told you about* '. In order to avoid such mistakes people have to try not to lose control of what is going on in their sentences, especially when they are using a preposition with a relative pronoun. This can be corrected to either: '*This is the book about which I told you*'; or '*This is the book I told you about*';

n) Double negation.

The question that constantly appears is whether to correct or not to correct. Correction helps students to clarify their understanding of the meaning and language structure. It is a vital part of the teacher's role and the teacher should be very gentle, tactful and sensitive in correction. What is appropriate for one student maybe quite wrong for another one.

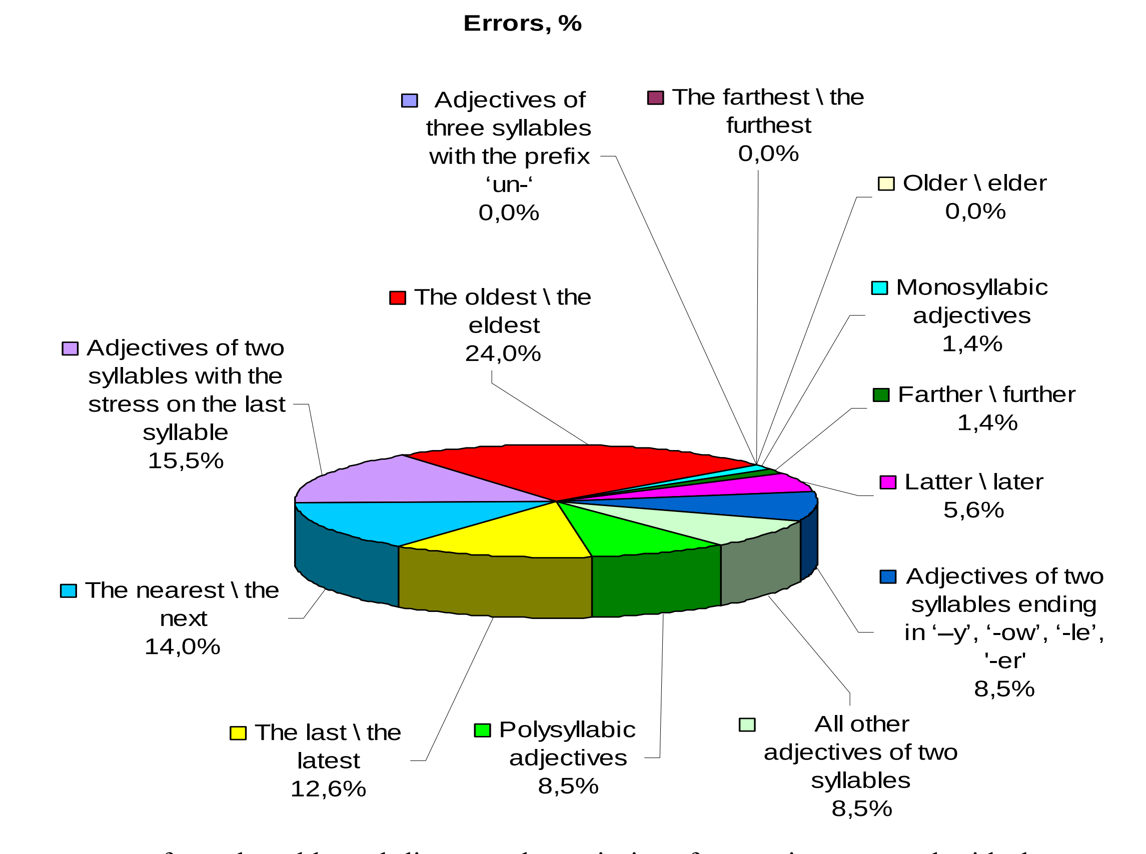
The first thing to remember is that the best form of correction is self-correction. It is very important to give a chance for self-correction, to show the student that a mistake has been made and give him\her a little time to recognize it and correct it. The more the students are involved in correction, the more they have to think about the language used in the classroom. However, if they cannot find mistakes and/or correct them, teachers have to help them. The teachers can do this by asking if someone can help or by explaining the problem by themselves.

Teachers often worry about **when to correct** – immediately, after a few minutes, at the end of the activity, at the next lesson, or never. The distinction between accuracy and fluency aims is important here. If the objective is accuracy, then immediate correction is more likely to happen. If the activity is aimed at fluency, then immediate correction is less appropriate and any correction should take place at the end of the activity.

Various types of correction can be used such as, Peer correction, Oral correction, Chain correction, Use of the blackboard, Humour, The red pen syndrome, Restrictive correcting, Self-correction without indication of mistakes, Underlining mistakes, Mistakes underlined and coded [8].

To have a clear picture what kind of mistakes learners make, an experiment was carried out at a school in the seventh form. The learners were at the intermediate level. These are the results of the pupils' tests on the theme "Comparative and Superlative Degrees of Comparison". It turned out that pupils made mistakes even if the topic had been taught during ten lessons.

The following table and diagram illustrates the results:

As we can see from the table and diagram, the majority of errors is connected with the category *'the oldest; the eldest'* that presents the superlative degrees of the adjective '*old*'. Nevertheless, there are no mistakes at all in the category '*older; elder*', that is the comparative degrees of the same adjective '*old*'.

The pupils usually differentiate between these two irregular forms of comparison of the adjective '*old*' in the following way: '*elder' 'the eldest*' are used in the context of family; '*oldest*' '*the oldest*' are used in different situations.

Considering '*older; elder*', the pupils do not have problems, they just follow the main rule. However, in case with '*the oldest; the eldest*' there is one moment that pupils usually do not understand – '*the oldest*' is also used in the context of family, but there is a difference in use of '*the oldest*' and '*the eldest*' in this context.

The same difficulties the pupils have with the use of two types of the superlative degrees of the adjective '*late*'. That is the category '*the last; the latest*'. '*The last*' has such a sense, as there will be no other variants anymore; while '*the latest*' means '*the last*' but for this moment, because then there will be other variants of this subject, event, etc.

As for the category '*later; latter*', which represents the comparative degrees of the adjective '*late*', four pupils made mistakes. Actually, they do not have problems in understanding the differences between these two variants. They know that one form means 'the last from two'. The antonym is 'the former'. The second form is used to compare different things. The problem is that the pupils confuse the meaning of these two forms.

The pupils usually do not have any problems with the categories '*farther; further*' '*the farthest; the furthest*'. In case with the distance, it is possible to use all variants, but in indirect meanings only '*further*' is used. (Just one pupil made a mistake)

Many mistakes were made in case with the category '*the next; the nearest*'.

These two words have the same equivalents in Russian. Thus, the cause why pupils make these mistakes is not sufficient knowledge of the pupils' native language. As for the causes of making mistakes in the cases with such categories as '*the oldest; the eldest*', '*the latest; the last*' in general, all these mistakes belong to the transfer errors, which are made because of the influence of the native language. The problem is that in Russian there is no difference between the meanings of '*the oldest'* and *'the eldest*', '*the latest*' and '*the last*'.

In usage of adjectives '*severe*' and '*complete*' 11 pupils made mistakes. These adjectives belong to the category '*adjectives of two syllables which have the stress on the last syllable*' that form their degrees of comparison in the synthetic way, but not in the analytical way.

Another situation is with the word '*modern*' that belongs to the category '*all other adjectives of two syllables*' that forms its comparative and superlative degrees of comparison in the analytical way. However, six pupils formed the degrees of comparison of this word in the synthetic way, because they attributed it to the category '*adjectives of two syllables which have the stress on the last syllable*'. These pupils thought that the stress falls onto the last syllable but onto the first one in the word '*modern*'.

Another example of over-generalizing errors is the word '*comfortable*' that belongs to the category '*polysyllabic adjectives*' and it forms its comparative and superlative degrees in the analytical way that is with the help of such words as '*more*' and '*the most*'. Though six pupils formed degrees of comparison of this word in the synthetic way, because they attributed it to the adjectives that end on the '-y', '-ow', '- er', and '-le' and form their degrees of comparison with the help of such suffixes as '-er' and '-est'. The problem is that these pupils forgot that these adjectives have to be the adjectives of two syllables, and the word '*comfortable*' belongs to the polysyllabic adjectives.

It can be inferred from the experiment that one of the main causes of making mistakes in formation the comparative and superlative degrees of the categories of adjectives is not sufficient knowledge, over-generalizing, using a rule in a context where it does not belong, influence of the mother-tongue etc.

To sum up, it can be said that mistakes should be considered as a constructive criticism while foreign language acquiring. The main thing with mistakes is to make them work for the benefit of the successful language learning. They should be interpreted and treated correspondingly in order to improve linguistic skills.

References:

1. Bartram M. Walton. Correction: Mistakes Management. - London, 1994, p.22.
2. Edge Julian. Mistakes and Correction. - Longman, 1994, p.14-15.
3. English at School // Podshivalova L. We All Make Mistakes. - Titul, 2005, p.67.
4. Bartram M. Walton. Op. cit., p.13.
5. English Teaching Forum // Nsakala Lengo. What Is an Error. - №3. - July – September 1995. - P.20.
6. Edge Julian. Op.cit., p.8.
7. Аракин В.Д. Преподавание английского языка в вузе. - Москва, с.234.
8. English at School, p.68.

Prezentat la 04.05.2009

LES BIJOUX ANTIQUES ET LES ATELIERS COMME SOURCE D'INSPIRATION POUR LA JOAILLERIE CONTEMPORAINE DE LA MOLDAVIE

Liliana CONDRATICOVA

Institutul Patrimoniului Cultural al AŞM

Din motivul că interesul cercetătorilor din domeniul istoriei şi studiul artelor față de arta autohtonă a bijuteriilor este în continuă creştere, am considerat utilă analiza orfevrăriei antice ca sursă semnificativă pentru designerii contemporani la capitolul modele noi de bijuterii, ateliere, tehnici şi tehnologii de lucru. Bijutierii uzitează de formele antice ale podoabelor, de semnificația lor simbolică, evocând funcția lor de înfrumusețare, magico-religioasă şi social-economică. Modelul atelierului şi buticului este preluat cu succes de industria contemporană, în condițiile tranziției la economia de piață sau a crizelor economice, atelierele mici şi medii, unificate cu un salon de comercializare a bijuteriilor, sunt mult mai viabile decât un atelier sau o întreprindere de proporții.

Depuis la nuit des temps et dans le monde entier les hommes portent sur eux des bijoux, des amulettes et des talismans. Le début de la véritable orfèvrerie antique implique la recherche des minérais tout d'abord en au surface, puis au sein même de la terre. L'extraction du minérai possède un caractère sacré. Le forgeron se substitue à la Terre-Mère dans la fabrication du métal et son four n'est qu'une matrice artificielle remplaçant la Terre, productrice naturelle du minérai. Ce pouvoir le fait considérer comme un sorcier lié aux puissances démoniaques des profondeurs. Il est craint et vénéré, mais parfois aussi rejeté de la société. On retrouve ce rôle ambigu, fait de crainte et de mépris, dans les légendes des civilisations classiques. L'exemple le plus connu est celui d'Héphaïstos (Vulcan), le dieu forgeron de la mythologie gréco-romaine. Le forgeron est aussi le maître du feu, élément capital dans les mythologies de la métallurgie. Le feu est l'élément terrestre correspondant à l'élément céleste – le soleil. Un autre aspect aux mythes métallurgiques est celui de la valeur symbolique de chaque métal. On sait combien fut complexe la classification des métaux dans les grimoires d'alchimie du Moyen Age, particulièrement dans ceux qui recherchaient la transmutation tant convoitée du plomb en or. Chaque métal était lié à un astre ou encore à un symbole masculin ou féminin. On peut rappeler que le cuivre et le bronze fut souvent considéré le métal de Venus. Il est certain, que l'or joua déjà le rôle de métal primordial grâce à son inaltérabilité. Les plus beaux bijoux de l'Age du Bronze, gorgerins, lunules ou gobelets, que s'offraient les petits princes du Bronze ancien, furent réalisés en or. L'or protégeait les vivants et aussi les morts et les dépôts d'or témoignaient l'importance des princes antiques [1].

Toute idéologie ou toute religion se doit d'avoir des signes symboliques qui permettent à ses membres de se reconnaître entre eux. L'interprétation de ces symboles par les non-initiés, peut être parfois un piège. Le mythe de l'oiseau est essentiellement lié à sa capacité de s'élever dans les cieux et même d'y disparaître pour aller porter aux dieux les messages du pauvre monde terrestre. C'est pourquoi il est choisie comme messager privilégié entre l'homme et les divinités. Un autre élément primordial est sans doute le cheval et la roue (le cercle), que apparaissent à la fin Ier millénaire. La confusion entre la roue et le soleil est également permanente dans les figurations religieuses: les rouelles et les rayons ne sont que le même symbole d'un rituel associant le feu, le soliel et le mouvement étérnel. Au Bronze final apparaissent des personnages stylisés, porteurs de messages ou de pictogrammes à sens religieux. Toujours dans le nord de l'Europe, des bijoux exceptionnels en or évoquent l'animal: le bracelet que se termine ainsi à ses deux extrémités par de magnifiques têtes des chevaux [2]. Nos ancetres portent aussi l'amulette − objet doté d'un pouvoir magique, susceptible de détourner le mauvais oeil, de conjurer le mauvais sort, de prévenir les accident etc. La matière (pierres et métaux précieux), la forme (des colliers, des anneaux etc.), le dessin (animaux, végetaux etc.), sont très variés. Les amulettes peuvent porter ou contenir des formules magiques.

L'atelier de la **Grèce Antique** - ***ergasterion***, c'est abord, matériellement, le lieu où l'on travaille, où l'on produit des **erga.** L'atelier, au sens d'unité physique de production, est connu tant par les sources textuelles, par les données archéologiques. Les fouilles de l'agora d'Athènes que ont révélé qu'il s'y trouvait, en marge de l'activité civique, des maisons-ateliers dans lesquelles l'activité de production était hébergée au rez-de-chaussée; de maison jouxtant l'agora. La différenciation des activités de production, abritées dans des unités spécifiques,

dans des zones urbaines réservées, et distinctes de la fonction de commercialisation, n'est pas la règle dans le monde classique [3]. À Délos, à l'époque hellénistique, ateliers et boutiques se confondent souvent dans une seule et même structure de plain-pied ouvrant sur la rue. La boutique **taverna** est le lieu par excellence du petit commerce, même s'il ne faut pas négliger celui qui se pratiquait, comme dans beaucoup de sociétés méditerranéennes, à même la rue. La présence de boutiques ouvrant sur des portiques est un trait caractéristique des places publiques, mais elles pouvaient être aussi regroupées dans des marchés [4].

De nombreux matériaux précieux sont utilisés par les Crétais, les Mycéniens et les Grècs pour embellir leurs demeures et composer leurs bijoux personnels. Le goût ostensible du luxe passant pour la manifestation d'une condition, sociale et économique élevée – l'ivoire, des pierres dures, dont la calcédoine, la cornaline, l'améthyste, les quartz rose, vert et fumé, le cristal de roches, le lapis-lazuli, les turquoises, les plus humbles calcites cristallins, les tourmalines, l'obsidienne, les grenats, mais aussi le verre fondu en des pâtes colorées, par l'habileté des Phéniciens et des Égyptiens et surtout, les métaux précieux. Mais la Grèce n'ayant jamais produit beaucoup d'or, si l'on excepte les régions périphériques montagneuses, telles que la Trhace, la Macédoine et quelques îles égéennes. L'orfèvrerie minoenne est d'une extraordinaire beauté, et harmonie avec le naturalisme de l'art crétois, mais techniquement plus proche de l'Égypte et de l'Orient, faisant grand usage du repoussé, de l'incision, la moulure, la granulation, les godrons, de la marqueterie, du placage ainsi que de l'association avec les pierres dures et la faïence [5]. Les plus grandes sécheresses du langage artistique mycénien est tempérée dans les principaux centres du Péloponnèse [6], par la capacité inventive des orfèvres locaux, qui expérimentent des compositions, du thèmes et des formels variés.

Les boucles d'oreilles en forme de protomé de griffon datent du IVe s. av. J.-C. Elle sont dérivées de la tradition des animaux monstrueux propre à l'art orientalisant et témoigne de la continuité de certains thèmes décoratifs dans l'art grec, surtout dans les arts mineurs. Les nombreux bijoux en or produits par les orfèvres de Tarente entre les IVe et IIIe siècles av. J.-C., témoignent d'une grande fantaisie décorative. On retrouve ce style et une partie du répertoire non figuratif de cette période dans les créations des orfèvres du Moyen Âge au XVIIe siècle [7]. Au IVe siècle av. J.-C. sont utilisés le rameau de myrte en fleur, qui fait partie d'une luxueuse couronne en or mise au jour en Macédoine centrale. Plus souvent, le diadème est composé de feuilles de bronze dans lesquelles sont insérés des insectes et des baies en argile revêtus de feuilles d'or, trouvé dans la Campagne, au IVe siècle av. J.-C. Les bijoux mettent en évidence les relations existant entre les orfèvres grecs et italiotes [8]. Bracelet en torsade à tampons de tradition celtique ou, plus généralement, **barbare**, sont décorés aux extrémités de protomés d'animaux. Techniquement, il s'agit là d'un travail de miniaturiste. La virtuosité des orfèvres leur permet de réaliser des éléments d'une finesse étonnante. La glyptique connaît un grand essor dans l'art grec hellénistique. Dans l'antiquité on prisait les pierres précieuses pour leurs propriétés magiques et médicinales, comme ornements et comme sceaux lorsqu'elles étaient gravées. La variété des dessins des gemmes mycéniennes est particulièrement riche. Le travail des pierres fines apparaît dès le IIe s. av. J.-C., mais atteint sa perfection à la fin du Ve siècle et pendant le IVe siècle av. J.-C. Les conquêtes d'Alexandre le Grand introduisirent de nouvelles pierres en Grèce telles que les grenats. Pour gravér son portrait, Alexandre utilisa les services du tailleur de gemmes **Pyrgotelès** [9].

La multitude des boutiques de la **Rome Antique *tabernae***, faisait ressembler la ville à un immense bazar, dont l'animation était encore renforcée par la présence de nombreux vendeurs ambulants, qui circulaient dans la foule à la recherche d'éventuels acheteurs. On vendait toutes sortes de marchandises dans les **tabernae**, depuis des denrées alimentaires, des tissus et de la vaisselle jusqu'à des bijoux et des livres. Il existait aussi des endroits qui servaient de laveries, de teintureries pour le pourpre, de fours, ainsi que des ateliers où travailaient les forgerons, les vitriers ou les tailleurs de pierre. Les **tabernae argentariae** étaient des sortes de **banques** où s'effectuaient surtout des opérations de change des monnaies. Tous marchands étaient obligés d'avoir un permis en règle. Chaque opération était enregistrée dans des livres comptables. Souvent, une des pièces de maison de l'époque imperiale, qui s'ouvraient sur la rue, était transformée en boutique [10].

La véritable orfèvrerie romaine date du Ier siècle av. J.-C., quand les butins de guerre firent affluer à Rome non seulement des oeuvres d'art, mais aussi de grandes quantités de perles et de pierres précieuses. Les Romains ont aimé les bijoux nombreux et riches − **broches** (fibulae), **colliers** (monilia), **pendentifs** (pectoralia), **bracelets** (armillae), **bagues** (anuli), **boucles d'oreilles** (inaures), **anneaux aux chevilles** (periscelides), en bronze et le plus souvent en or, parfois sertis de pierres précieusses. D'une manière générale, ces bijoux aux motifs compliqués, valent plus par leur poids d'or que par leur finesse. Le loi Oppia (215 av. J.-C.), destinée à refré-

ner le luxe, fut impopulaire et vite oubliée. Les orfèvres étaient fréquemment d'origine étrusque. Les hommes étaient beaucoup plus discrets. Ils ne portaient qu'une bague, qui leur servait de **sceau** [11].

Les pièces retrouvées à Pompei, à Stabies, à Herculanum et à Oplontis, peuvent nous donner une idée des bijoux les plus diffusés au début de l'époque impériale. La préférence allait aux compositions très colorées, parfois fort peu élaborées où les perles. Les pierres et les pâtes de verre formaient un net contraste avec le jaune vif de l'or. Les boucles d'oreilles **inaures** étaient très appréciées et adoptaient les formes les plus variées. Pline écrivit à leur sujet: „*Aujourd'hui on va chercher des vêtements en Chine, des perles au fond de la Mer rouge et des émeraudes dans les entrailles de la Terre. Et en plus on a inventé de se trouer les oreilles. Évidemment, il n'était pas suffisant de porter des bijoux autour du cou, dans les cheveux ou sur les mains, il fallait aussi se les enfiler dans le corps*" [12].

Contrastant avec la délicatesse et le raffinement des bijoux hellénistiques, les ors romains dénotent une plus grande simplicité et abandonnent certains façonnages compliqués comme la **granulation** et le **filigrane**, au profit d'un aspect plus massif. À Rome, vers la fin de la République, les gemmes qu'on utilisait comme anneaux sigillaires nous révèlent une grande variété de sujets. Réalisées dans différentes matières comme le **cristal de roche**, la **sardonix**, **l'agate** ou, plus modestement, la pâte de verre, les camées étaient très appréciés [13]. L'utilisation des camées dans les pendentifs, ou comme chatons de bagues, devint de plus en plus fréquenté les premières années de l'Empire et se généralisa au Ier siècle apr. J.-C. Leurs sujets allaient du simple portrait à la représentation de divinités ou épisodes de la mythologie. La gravure se faisait soit sous la forme d'intaglio, où le dessin est en creux et convient donc aux sceaux, soit sous celle de camée, où il est reproduit en relief et ne sert que d'ornement. Un beau portrait d'Auguste se trouve au British Museum parmi d'autres objets du même type. La gemme Augustea à Vienne représente Auguste, Tybère Germanicus et un groupe de divinités, avec en dessous une scène de vie militaire. Le grand camée de Paris représente Tibère, Livie et Germanicus, ainsi que diverses figures symboliques. Les tailleurs de gemmes étaient probablement grecs ou venaient de l'Orient hellénistique. Le plus célèbre de la période d'Auguste était un certain Discorides. L'art de la toreutique, comme l'art de luxe, atteint son apogée aussi sous Auguste. Les objets d'or ou d'argent sculpté ont eu la faveur des Romains riches. Les motifs allégoriques, historiques, ornementaux, sont d'une grande finesse. L'art de la verrerie venu d'Orient et d'Egypte, apparaît à Rome au Ier s. av. J.-C. et devient rapidement un art local. Soufflé ou taillé, gravé ou peint, le verre est utilisé pour les coupes et les vases de types variés. À l'époque impériale, le verre entre dans l'usage courant. Sont très populaires les boucles d'oreilles en pendentifs formées de deux perles, appelées **crotalia**, par analogie avec les crotales simples, instruments de musique. Les perles, qui venaient généralement de la Mer Rouge, atteignaient des prix exorbitants. Les Romains moins riches se contentaient d'imitations en verre ou en nacre. Les colliers se classaient en deux catégorie. Les **monilia** tours de cou et **les catellae**, des chaînes qui pouvaient mesurer 2 m de long. Ils se portait par-dessus la tunique, croisés dans le dos et sur la poitrine, et serrés autour de la taille [14]. Un type de bague utilisé est constitué d'un fil en or massif godronné, sur lequel est enfilée une perle ou une pierre dure. Ils sont très fréquents dans l'orfèvrerie romaine à partir du Ier siècle apr. J.-C. Le collier de forme ruban, où alternent chatons de nacre ovales et prismes d'émeraude, a été retrouvé à Pompéi. L'émeraude était très appréciée des Romains. Les bijoux sont travaillés selon la technique du **repoussage**. Le sujet des serpents avait aussi une valeur de bon augure et fut très utilisé pendant tout l'Empire. Le modèle de bague à deux têtes de serpent opposées, ne passa jamais de mode, même au moment du plus fort engouement pour les pierres. Avec le temps, le nom et la fonction de porte-bonheur passèrent à un bijou renfermant des amulettes.

Certainement, aujourd'hui on trouve beaucoup de motifs antiques dans la création du joailliers contemporains de la Moldavie, et voilà pourquoi les bijoux antiques présentent une source inépuisable pour l'orfèvrerie, un trésor authentique et précieux.

Références:

1. Briard Jacques. Mythes et symboles de l'Europe préceltique. Les religions de l'âge du bronze. 2500-800 av. J.-C. - Paris: Editions Errance, 1987, p.15.
2. Ibidem, p.51.
3. Dictionnaire de l'Antiquité grecque et romaine. - Paris: Hachette, 2002, p.33.
4. Ibidem, p.43.
5. Furio Durando. La Grèce Antique. L'abube de l'occident. - Paris: Gründ, 1997, p.70.
6. Ibidem, p.72.

7. Ibidem, p.73.
8. Ibidem, p.75.
9. Dictionnaire de l'antiquité. - Paris, 1993, p.431.
10. La Rome Antique. - Paris: Gründ, 1996, p.62.
11. Fredouille Jean-Claude. Dictionnaire de la Civilisation romaine. - Paris: Larousse, 1999, p.17.
12. Ibidem, p.86.
13. Ibidem, p.89.
14. Ibidem, p.90.

Prezentat la 16.02.2009

ТВОРЧЕСТВО НАРОДНОГО МАСТЕРА-ЮВЕЛИРА ВЛАДИМИРА КАЛАШНИКОВА

Лилиана КОНДРАТИКОВА

Институт культурного наследия Академии наук Молдовы

În acest articol autorul relatează despre arta bijuteriilor din Moldova în secolul XX. Articolul evocă viaţa şi activitatea bijutierului Vladimir Kalaşnikov, meşter popular. El a confecţionat variate podoabe – pandantive şi coliere, inele şi brăţări, cercei şi broşe, inele-sigilii, potire, vase etc., a participat la numeroase expoziţii naţionale. Luând în consideraţie importanţa bijuteriilor ca obiect de artă, acest articol prezintă numeroase informaţii privind metalele utilizate în industria de bijuterii, tehnici şi tehnologii de lucru.

Dans cet article l'auteur parle des objets d'orfèvrerie de Moldova du XX siècle. Il analyse la vie et l'activité du bijoutier Vladimir Kalaşnikov, un artiste populaire, un artisan, qui utilisait l'argent et les pierres précieux. Vu l'importance des bijoux comme objet d'art et comme témoignage de l'histoire, cet article présente beaucoup d'information sur les métaux utilisés dans l'industrie des bijoux.

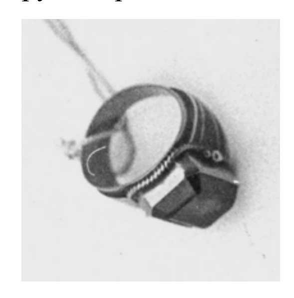
Народное творчество мастеров Молдовы весьма многогранно и своеобразно. Мастера, овладевшие самостоятельно художественным мастерством и изучившие декоративно-прикладное искусство, заслуживают большого уважения. В молдавской историографии накопилось множество работ, посвященных произведениям народных мастеров. В то же время творчество ювелиров было обделено вниманием искусствоведов, а в каталогах выставок ювелирные изделия представлены крайне редко, хотя в мировой художественной и научной литературе ювелирному делу и творчеству знаменитых мастеров отведено значительное место. Хотелось бы восполнить этот пробел и проследить творческий путь народных мастеров, которые внесли неоспоримый вклад в развитие молдавского декоративно-прикладного искусства. Они создавали свой особый, неповторимый стиль ювелирных украшений, тем более что в последнее время возрождается интерес к модным украшениям и аксессуарам 70-90 гг. прошлого столетия – массивным кольцам, перстням, бусам.

Многие художники и народные умельцы не смогли устоять перед сверканием камней или сплавов. Мы носим серьги и кольца, порой даже и не задумываясь, кто был их автором. А ведь каждое изделие проходит долгий и нелегкий путь от мечты до её воплощения (в течение долгих вечеров у горелки) в изумительную вещицу, сверкающую на наших руках или шее. В 70-90 гг. прошлого столетия, несмотря на тяжелые времена, женщины носили обручальные кольца, крупные бусы или тонкие цепочки, серьги, более известные как «молдавская серия», а молодые предпочитали блестящие клипсы и различные браслетики, цепочки с подвесками-амулетами. Это «царство» ювелирных изделий создавали не только ювелиры, приехавшие на открытый в 1972 году Кишиневский ювелирный завод (КЮЗ). Местные мастера также осваивали новое ремесло, постигали его тайны и создавали прекрасные украшения. Особенно хочется отметить ювелиров, которые дарили женщинам красоту и тепло изделий, сделанных своими руками. В 1973-1991 гг. расцвет молдавского ювелирного искусства поражал своей оригинальностью и неповторимостью. В это время совместно творили народные мастера Овидий Алексеенко, Георгий Кожушнян, профессиональные ювелиры Алексей Марко, Владимир Васильков, Юрий Павлов и многие другие, судьбы которых не известны. Хотелось бы, однако, более подробно остановиться на творчестве Владимира Калашникова – одного из ведущих специалистов в молдавском ювелирном искусстве, который сумел самостоятельно постигнуть тайны ювелирного дела и получить известность и признание и коллег по творчеству, и постоянных клиентов – любителей украшений.

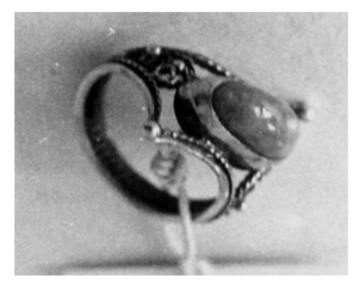
Владимир Павлович Калашников* родился 2 июня 1946 г. в Берлине, Германия. В Молдове проживает с 1952 года. В декабре 1972 года поступил на работу в Художественный Фонд (ХФ) МССР в качестве художника-ювелира. В это время Союз художников основал при Художественном Фонде участок по изготовлению ювелирных изделий. Производство открыли Овидий Алексеенко, Валерий

* Пользуясь случаем, выражаем особую благодарность госпоже Ларисе Калашниковой за любезно предоставленную информацию и фотографии.

Винницкий, Владимир Калашников и др. Со временем участок вырос до 10 художников. ХФ при Союзе художников был расположен в г. Кишиневе, по ул. Докучаева, 1 [1]. Вначале ювелирные мастерские находились в подвальном помещении, затем были перемещены на 2-й этаж. У некоторых ювелиров были свои отдельные мастерские на 4-ом этаже, как, например, у Алексея Марко. На протяжении нескольких лет В.Калашников был также членом Художественного совета при Художественном Фонде. Необходимо отметить, что для мастера-самоучки, без специального образования, Калашников достиг невероятных творческих вершин благодаря усидчивости, желанию творить прекрасное и мечтать. В эти годы В. Калашников работал совместно с ювелирами, которые трудились в мастерских Художественного Фонда и на Кишиневском ювелирном заводе; он поддерживал с ними хорошие отношения, а советы и помощь коллег-ювелиров всегда были весьма ценными и полезными. Это были А.Марко, специалист в области художественного эмалирования и слоновой кости (1935-1993); В.Ротарь (в настоящее время работающий в Германии, в основном занимался пластикой); Ю.Павлов, ювелир-филигранщик, работавший долгое время на КЮЗе и в системе Художественного Фонда МССР (1952-2003); О.Алексеенко (1935 г., мастер декоративно-прикладного искусства, народный умелец); В.Васильков, художник-ювелир КЮЗа (1941-1995); Г.Кожушнян (1946), мастер-прикладник, также самостоятельно постигавший тайны ювелирного дела; Артемьев, брат жены Калашникова, Ларисы, также приобщился к ювелирному делу и занимался изготовлением и ремонтом ювелирных изделий; Баранников, который и сейчас считается одним из лучших мастеров-оружейников; В.Штин, начинавший на КЮЗе и сейчас работающий вместе с супругой в ювелирной мастерской; В.Шокин, мастер-ювелир КЮЗа в 1973-2001 гг.; В.Алексейко (1948-2002) и многие другие. Некоторые ювелиры работали в отдельных мастерских, а другие предпочитали творить в домашних условиях.

1

2

3

4

1. Перстень мужской, гематит, эмаль. **2.** Кольцо, аметист. **3.** Кольцо, нефрит**. 4.** Колье с медальоном, янтарь.

Владимир Калашников создал более 100 эталонов ювелирных изделий, имея на них авторские права. По этим эталонам в мастерских Художественного Фонда тиражировали изделия, которые получили одобрение Специализированного художественного совета. Оценка эскизов была весьма критичной и требовательной. В основном, выпускались 25-50 экземпляров, что нельзя назвать тиражированием, тогда как крупные заводы выпускали тысячи одинаковых изделий, совершенно лишая человека индивидуальности и чувства прекрасного. Мастер же неизменно работает над созданием декоративных изделий и ювелирных украшений, которые могут очень многое рассказать о человеке.

Изделия выполнялись вручную, что придавало им своеобразную индивидуальность. Работы мастера, несмотря на применение недорогих сплавов (в основном, это был мельхиор), были весьма художественны и всегда востребованы. Их отличала свежесть, оригинальность и насыщенность символическими аллегориями. Изделия демонстрируют экспериментальный поиск формы (геометрические фигуры, абстрактные композиции), орнаментальных композиций (сочетание растительных элементов с разнообразными символами). Для них характерно применение новых материалов и различных технологических операций. Нужно отметить, что художник-ювелир В. Калашников владел всеми технологическими приемами. Особенно следует подчеркнуть мастерское использование техники ажурной филиграни, в которой выполнены украшения. Отдельные изделия ярко характеризуют тенденции в художественном мире 70-80-хх гг., среди которых наиболее отчетливо представлено сочетание в украшениях новых форм и национальных традиций.

Мастера, владея всеми техниками изготовления ювелирных изделий, от литья до шлифовки, сами, в основном, тиражировали свои украшения. И в то же время каждое изделие сохраняло почерк мастера, т.к. эскиз, вставка камней и шлифовка производились вручную самим ювелиром.

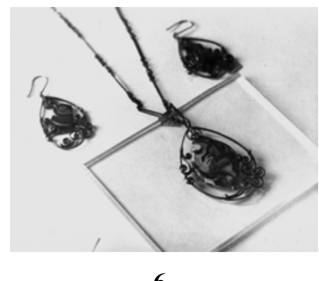
Украшения В.Калашникова можно было встретить в ювелирных магазинах Одессы, Свердловска, Москвы, Ленинграда, Киева в рамках культурного обмена между республиками. В то же время в молдавских магазинах «Ауреола» можно было приобрести украшения, сделанные на ювелирных заводах соседних республик [2].

В магазине-салоне Художественного Фонда МССР, расположенном по ул. Ленина, 64 (ныне бульвар Штефана чел Маре), продавались и оригинальные ювелирные изделия из мельхиора, принимавшиеся от членов Союза художников, работавших в системе Художественного Фонда, и от народных мастеров [3].

Украшения В.Калашникова всегда пользовались спросом, были востребованы ценителями искусства и любителями авторских изделий, и покупатель был уверен в том, что его изделие своеобразное, авторское, не тиражированное. Этот факт весьма важен для украшения, подчеркивающего индивидуальность носителя и символизирующего красоту и благородство. Использование драгоценных металлов и камней отводило украшениям своеобразную роль, подчеркивая социальный и экономический статус покупателя.

В 1980 г. В.Калашникову было присвоено звание «народный мастер Молдовы», что говорит о высокой оценке его творчества. Уже более 40 лет В.Калашников работает над оригинальными моделями украшений, церковными и декоративными изделиями для интерьера.

5

6

7

5. Колье и подвеска, малахит; **6.** Набор украшений**,** колье, серьги, агат; **7.** Гривна, сердолик. Филигрань, ковка.

К сожаленью, до наших дней не сохранились многие каталоги художественных и декоративных выставок, но и то немногое, что нам удалось найти, говорит о необъятном стремлении ювелира творить и дарить красоту людям. На художественной выставке «По ленинскому пути», которая проходила в сентябре-октябре 1977 года в выставочных залах Государственного музея изобразительного искусства, В.Калашников представил украшения, изготовленные в том же году [4]. Посетители выставки смогли увидеть очаровательную серебряную гривну с аметистами, серебряный браслет с бирюзой и два кольца – одно с аметистами, а другое – с великолепным узором, выполненным в технике ажурной филиграни. Уже в 1983 г. на выставке «Мы строим коммунизм» В. Калашников представил следующие работы: серебряная гривна с аметистовыми вставками, выполненная в технике чеканки металла, торжественный гарнитур, состоящий из серебряного кольца и браслета с бирюзовыми вставками, изделия, выполненные в технике филиграни [5].

Скань – вид ювелирного искусства, первоначально была для художника воплощением его идей и замыслов, все больше привлекая мастера своим изяществом и загадочным рисунком. Филигранный рисунок особенно смотрится с цветными вставками. В. Калашников умеет создавать красивое обрамление для аметиста, бирюзы, агата, малахита, а фантазийные рисунки ажурного металла подчеркивают теплоту и цвет камня.

8

9

10

8. Кулон, агат. Брошь, аметист; **9.** Набор украшений, серьги и брошь, переливчатый агат;
10. Набор украшений, серьги, кольцо и колье, малахит. Филигрань и ковка.

В этот период народные мастера работали с мельхиором или латунью, реже с серебром, так как изготовление украшений из благородных металлов возможно на особом оборудовании, при соблюдении технологических процессов и требует учета драгоценных металлов. В. Калашников, очарованный красотой цветных камней, часто использовал их для создания оригинальных украшений. Агат и малахит сами подсказывали своей уникальной росписью ажурные металлические элементы, которые подчеркивали красоту самоцвета, созданную природой. Кораллы и гранаты привлекли внимание В.Калашникова своей сочностью красок, и он создавал ювелирные украшения, которые с большим успехом выставлялись на выставках и реализовывались в художественных салонах бывшего СССР.

На определенном этапе своего творчества В.Калашников один из первых перешел от скани к ковке металла и начал создавать ювелирные изделия в виде мужских перстней, тем самым подчеркивая, что и мужчинам присуще стремление к красоте и самоутверждению. Неотъемлемой частью новых произведений стали гематит, жадеит и эмаль, посредством которых создавались всё новые и новые палитры и комбинации. Ведь каждое украшение оценивалось не только строгими членами Художественного совета, но и многочисленными покупателями и ценителями искусства.

Новое направление в работе с металлом породило желание работать с большими формами. В определенные периоды творчества к такой методике прибегали также Г.Кожушнян, В. Васильков и др. В 1984 г. В. Калашников перешел на скульптурный участок, стал медником-чеканщиком. Он переводил в медь скульптурные произведения членов Союза художников И.Понятовского, В.Кузнецова, Е.Зиброва, Л.Фитова, А.Пикуновой, Б.Дубровина, И.Спинея. Все его работы, просмотренные в Художественном совете, получали одобрение с первого раза, без всяких доработок.

Несмотря на монументальность скульптурных изделий и большие размеры работ, любовь к цветным камням все-таки оказалась сильнее, и с 1989 г. В.Калашников от бюстов и барельефов перешел к ювелирным изделиям. Вместо горелки на кислороде – тонкое белое жало огня и камни. Обилие цветовой гаммы, структура камня, его причудливые формы, глубина цвета – всё это побуждало создавать новые композиции из металла, которые органично подчеркивали всю красоту, созданную природой.

Сейчас художник В.Калашников работает по индивидуальным заказам. Он создает оригинальные браслеты с бирюзой, серьги с сердоликом, пользуются большим спросом перстни с малахитом, но уже зарождаются идеи создания кубков из металла с ювелирными камнями, подобно тем, которые выполнялись для музея вина в Гратиештах совместно с мастерами В.Васильковым и Г.Кожушнян.

Сам художник Владимир Калашников – романтик по натуре, наверное поэтому для него камни – это музыка, а металл, в который он их обрамляет – это танец: вальс, танго, болеро, и соединяясь вместе, они создают шедевр изящества и высокого искусства. Эту красоту и постарался донести до нас с вами ювелир Владимир Калашников, творчество которого, несомненно, заслуживает бóльшего внимания, представляя определенный период исторического развития декоративно-прикладного искусства Молдовы. Анализ ювелирных украшений доказывает существование мастерских и местных мастеров в Молдове в XX веке.

Литература:

1. Кишинев. Энциклопедия. - Кишинев: Главная редакция Молдавской Советской Энциклопедии, 1984, с.517.
2. Там же, с.125.
3. Там же, с.323.
4. Експозиция жубилиарэ републиканэ де артэ, консакратэ жубилеулуй де 60 де ань ай Марелуй Октомбрие „Пе каля ленинистэ”. Пиктурэ. Графикэ. Скулптурэ. Артэ декоративэ апликатэ. Каталог. Ауторь: М. Нямцу, Л. Михайло, В. Можаева. - Кишинэу: Тимпул, 1979, с.47.
5. Ной фэурим комунизмул. Каталог. Пиктурэ. Графикэ. Скулптурэ. Артэ декоративэ апликатэ. Ауторь: А.И. Чайковская, Р.П. Русу. - Кишинэу: Тимпул, 1983, с.38.

Prezentat la 16.02.2009

ФОРТЕПИАННОЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВО И ПЕДАГОГИКА В БЕССАРАБИИ (до 40-х гг. XX в.)

Елена ГУПАЛОВА

Бельцкий государственный университет им. Алеку Руссо

În articol este reflectat procesul formării şi dezvoltării artei pianistice în Basarabia la începutul sec. XX. Este analizată activitatea cultural-educativă în regiune, deschiderea primelor şcoli muzicale şi a Conservatorului. Este evidențiat aportul unor persoane cunoscute: V.Gutor, I.Bazilevschi, K.Romanov, V.Onofrei, V.Seroținschi la desfăşurarea vieții muzicale în Basarabia.

Autorul pune accent şi pe istoria creării primelor lucrări naționale pentru pian (anii 20-30 sec.XX) şi interpretării lor de pianiştii locali.

In the sight of the author of given article there was a process of formation and development of piano art in Bessarabia in the beginning of XX-th century.

The cultural-educational activity and history of creation of the first musical schools, music: 1 college and Conservatory of this region is analysed.

The essential contribution to a concert life and musical-pedagogical activity of region of V.Gutor, I.Bazilevskii, K.Romanov, V. Onofrei, V. Serotsinkii is noted.

The author examines the history of creation of early local musical works (20-30 years of XX c.) and their concert approbation by local pianists.

Процесс становления и развития фортепианного искусства в Бессарабии в начале XX века проходил как под прямым воздействием русской исполнительской и педагогической школы, так и под большим влиянием профессиональной музыкальной культуры передовых западноевропейских стран.

К концу XIX века, благодаря творческой деятельности музыкантов-профессионалов, получивших образование в консерваториях России и Западной Европы, в Бессарабии значительно активизируется музыкальная жизнь – домашнее музицирование постепенно вытесняется публичным концертированием. Несколько позднее (в начале XX века) наметился переход от частного любительского обучения к профессиональному музыкальному образованию. Данная тенденция наблюдалась в тот период в таком крупном культурном центре страны, каким являлся Кишинёв и, в частности, выражалась в открытии здесь образовательных учреждений начального музыкального уровня, которые вначале функционировали на частной основе, а затем получили статус государственных учебных заведений.

В конце XIX – начале XX века в Европе происходят большие изменения в общей «географии» передового фортепианного искусства. Появляются новые национальные школы, завоевывающие признание не только композиторским творчеством, но и большими достижениями в исполнительском и педагогическом искусстве. Наряду с известными венской (К.Черни) и лондонской (М.Клементи) школами пианизма на рубеже двух столетий важнейшими очагами обновления фортепианной музыки и полем притяжения многочисленных «учеников-паломников», прибывавших на стажировку, стали также Франция (Париж), Германия (Берлин и Лейпциг) и другие страны.

Достижения русского фортепианного искусства в начале XX века были связаны с плодотворной деятельностью Петербургской и Московской консерваторий, где работали выдающиеся музыканты. Методические принципы братьев Антона и Николая Рубинштейнов, основателей и первых директоров, соответственно, Петербургской (1862) и Московской (1866) консерваторий, Теодора Лешетицкого и Василия Сафонова стали теоретическим фундаментом русской школы пианизма конца XIX – начала XX века, а их педагогическая деятельность во многом определила традиции фортепианной педагогики [1].

Вслед за Петербургской и Московской консерваториями, музыкальные вузы открываются вскоре в Киеве, Одессе и Саратове, а в некоторых других крупных городах создаются многочисленные музыкальные любительские общества, основной целью которых была культурно-просветительская и благотворительная деятельность. На их базе позднее появились музыкальные школы и училища,

организаторами которых, в большинстве случаев, являлись воспитанники данных учебных музыкальных заведений.

В начале XX века в Молдове, по примеру российских обществ любителей музыки, к организованным в 60-х годах в Кишинёве *Обществу отдохновения* и *Обществу изящных искусств* добавляется общество *Гармония* (созданное 26 августа 1880 г.), на основе которого несколько позднее (24 февраля 1899 г.) открылось Кишинёвское отделение РМО. Все вышеназванные организации способствовали существенной активизации концертной музыкальной жизни края.

Но при всех прогрессивных факторах, сыгравших немаловажную роль в повышении художественного уровня культурной жизни края, в этот период музыкальное образование в Молдове всё же значительно отставало от музыкального исполнительства. Б.Котляров в этой связи отмечал: *«До 90-х годов XIX века в Кишинёве не было специальных учебных заведений, в обучении музыке…существовало две формы: частные уроки и преподавание музыки в учебных заведениях общего типа»* [2].

Лишь в конце XIX века в Молдове создаётся новый тип музыкального учебного заведения – специальная музыкальная школа**,** которая пока еще оставалась частной, но преподавание в ней носило более профессиональный характер, чем прежде. Однако существование частных школ (М.Волошиновской, Н.Прокина и некоторых других) во многом зависело от нестабильных общественных материальных взносов, доходов от любительских концертов и частной благотворительности.

Одним из инициаторов коренной перестройки преподавания музыки в Молдове был Василий Петрович Гутор (род. в Кишинёве в 1864 г.). Выпускник Петербургской консерватории, воспитанный на лучших традициях русской композиторской школы, он воспринял и её демократическую направленность. Одной из его главных заслуг в организации профессионального музыкального образования в Кишинёве стало создание общедоступной музыкальной школы (1893–1896), где могли обучаться представители широких слоёв населения. Вторая музыкальная школа В.Гутора, открытая 15 августа 1900 года, сумела просуществовать немногим дольше первой (1900-1907).

Основной педагогический состав фортепианных классов данных учебных заведений состоял из выпускников русских консерваторий: виолончелиста В.Гутора (который преподавал здесь также теоретические предметы, сольное и хоровое пение и дирижировал оркестром), пианистов Н.Бонгардта, Н.Прокина – представителей Петербургской школы. Несколько позднее сюда был приглашён пианист А.Горовиц, окончивший Московскую консерваторию.

Обучение в школе Гутора велось в тех же рамках и на том же материале, которые были приняты в начале XIX века в Петербурге и в Москве, т.е. становление профессионального образования осуществлялось в лучших традициях русской пианистической школы. В свою очередь, его методические изыскания и взгляды на проблемы музыкального образования, сформированные в ходе исполнительской и педагогической деятельности, стали достоянием широких кругов русской музыкальной общественности конца XIX – начала XX века.

Так, в программу полугодичных открытых концертов 1905/06 учебного года среди прочих произведений входили фортепианный Концерт Р.Шумана, Соната (Es-dur) для фортепиано Ф.Шуберта, фортепианные пьесы Ф.Мендельсона, Ф.Шопена, Ф.Листа, С.Рахманинова и др. Достаточно часто оркестровая литература на публичных выступлениях школы была представлена переложениями для одного или двух фортепиано в четыре и в восемь рук. Так, *Камаринская* М.Глинки и *Восточные танцы* из его оперы *Руслан и Людмила* прозвучали здесь в переложении для двух фортепиано.

Пропагандируя русское и западноевропейское искусство, В.Гутор не забывал и о молдавской национальной культуре. Нередко в его концертах, наряду с преподавателями и учащимися школы, принимали участие и такие именитые лэутары, как Георгий Херар и Костаки Марин. Благодаря его же инициативе 3 декабря 1906 года в Кишинёве был проведен первый в истории страны клавирабенд, целиком посвящённый молдавской музыке. В программе вечера прозвучали молдавские романсы, фортепианная пьеса В.Гофмана *Воспоминания о Бессарабии* и другие номера.

Более интенсивное развитие музыкальной жизни Бессарабии в конце 90-х годов XIX века было также связано с приездом в Кишинёв известного русского композитора и прогрессивного общественного деятеля В.Ребикова, который 1 сентября 1899 года стал директором музыкальных классов, открытых при обществе *Гармония*. Ровно через год – 1 сентября 1900 г. данные классы были преобразованы в музыкальное училище.

В довоенный период (1918–1940) в Бессарабии выделилась группа местных пианистов-композиторов: И.Базилевский, К.Романов, В.Онофрей и В.Сероцинский. Но произведения молдавских авторов XIX века (Ф.Ружицкого, К.Микули, Ч.Порумбеску, Г.Музическу) не стали фундаментом для их творчества. Отчасти это объясняется тем, что нотные сборники этих композиторов не были доступны для изучения: многие из них были напечатаны в середине прошлого века. С другой стороны, названные кишинёвские музыканты были хорошими исполнителями, и для их пианистической практики, возможно, не представляли большого интереса незатейливые фольклорные обработки и аранжировки для фортепиано молдавских народных песен и танцев.

Интересным является факт соревнования между этими композиторами (И.Базилевский, К.Романов, В.Онофрей и В.Сероцинский) – представителями одного поколения, каждый из которых должен был лично исполнить перед публикой свои фортепианные произведения. Это неординарное мероприятие было устроено в Кишинёве по желанию публики 5 июня 1919 года. Оценивать конкурс было приглашено авторитетное жюри, в состав которого входил пианист Л.Годовский.

Все вышеназванные композиторы, окончив музыкальные вузы за пределами Молдовы, работали в Кишинёве в качестве педагогов. Иван Базилевский, чей талант был высоко оценен Ф.Шаляпиным, получив пианистическое образование в Московской консерватории у К.Киппа, одновременно совершенствовал своё мастерство и как композитор под непосредственным наблюдением С.Рахманинова. Наряду с произведениями мировой классики, И.Базилевский включал в свои клавирабенды и собственные сочинения. Известно, что кроме фортепианных, он также написал камерные и симфонические произведения. Довольно часто его программы носили монографический характер: концерты, посвящённые творчеству Л.Бетховена, Ф.Шопена, Ф.Листа, С.Рахманинова, А.Скрябина и др. Нередко он участвовал и в авторских концертах других композиторов, таких, например, как Константин Романов. Так, в 1923 г. И.Базилевский исполнил *Второй концерт* для фортепиано с оркестром К.Романова под управлением самого автора.

Большое впечатление произвёл на местных слушателей и 1-й фортепианный концерт Константина Романова, прозвучавший в его исполнении несколькими годами ранее (1920). Два фортепианных концерта автора наряду с концертом В.Онофрея заложили основы этого жанра в Бессарабии. Как и И.Базилевский, К.Романов был активным пропагандистом русской фортепианной литературы. Известно, что в 1919 году этими пианистами была сыграна никогда до этого не исполнявшаяся в Кишинёве *Фантазия для двух роялей* С.Рахманинова [3].

Ещё один композитор и исполнитель – Василий Онофрей, предстал перед уже искушённой кишинёвской публикой в 1919 году. Особое место в репертуаре пианиста занимало творчество венских классиков (преимущественно Л.Бетховена) и романтиков (Ф.Листа, Р.Шумана, Ф.Шопена и др.). Его композиторское творчество было высоко оценено местной прессой, где сообщалось о том, что *Фортепианный концерт* В.Онофрея пользовался большим успехом в репертуаре молдавских пианистов, авторское же исполнение данного произведения *«не оставляло желать лучшего…»* [4]. О больших творческих достижениях В.Онофрея как композитора говорит и тот факт, что в 1919 г. на конкурсе в Бухаресте его фортепианная *Прелюдия* получила Первую премию [5].

В том же году молдавская пресса с большим удовлетворением отметила появление на концертной эстраде Кишинёва ещё одного талантливого музыканта – В.Сероцинского, автора фортепианных произведений, таких как *Прелюдия небесная* и *Сказка*, *«написанных под несомненным влиянием А.Скрябина»,*[6], под руководством которого он занимался в Москве ещё в годы первой мировой войны. Местная печать отмечала, что *«В.М.Сероцинский заслуживает большого внимания и интереса как композитор…новой школы»* [7].

Вернувшись в Кишинёв, В.Сероцинский занялся частной фортепианной практикой, и в 1926 году открыл *Общедоступные фортепианные курсы*, одной из главных задач которых было проведение просветительских вечеров фортепианной музыки для широких масс. На этих вечерах пианист выступал, в основном, в качестве солиста камерного ансамбля, участвуя, например, в исполнении фортепианного трио Ф.Шуберта B-dur и др.

В первой половине XX века местные музыканты, оканчивая профессиональные музыкальные заведения Молдовы, нередко уезжали продолжать своё обучение в Россию и в страны Западной Европы, т.к. отечественные школы и училища не имели статуса высшего учебного заведения. Между тем высокий

уровень исполнительского мастерства в крае поддерживался не только постоянными гастролями именитых зарубежных мастеров, но и притоком иногородней интеллигенции, представленной передовыми музыкантами-исполнителями и педагогами-просветителями. Многие из них позже составили основной костяк педагогического коллектива Кишинёвского музыкального училища и первой Молдавской консерватории *Unirea.*

Директор Московской консерватории М.Ипполитов-Иванов, ревизовавший Кишинёвское училище в 1911 г., *«нашёл училище в педагогическом отношении в отличном состоянии»* [8]. Несколько позднее, в мае 1923 г. Кишинёвское музыкальное училище и консерваторию посетил Дж.Энеску, состоялись праздничные ученические концерты в честь высокого гостя. Композитор отмечал, что во время посещения Молдовы *«он убедился в том, что Кишинёв богат культурными силами»* [9].

В 1900–1917 гг. особую роль в пропаганде западноевропейской и русской классики в Молдове сыграла исполнительская деятельность Н.Буслова – выпускника Петербургской консерватории по классу А.Рубинштейна, А.Горовица – выпускника Московской консерватории по классу А.Скрябина, и Г.Бибер-Гальпериной – пианистки из Одессы. В это же время наибольшей популярностью в Кишинёве пользовались и выступления музыкантов, продолжавших традиции западноевропейского пианизма, таких как Я.Горра, Ф.Кридло, К.Вейрих, Р.Дейль – представителей чешской школы (Пражская консерватория), А.Котловкер-Эрдгейм и К.Шлезингер – воспитанниц Венской консерватории, К.Спитта – представителя Берлинской школы, А.Лямперт – выпускника Лейпцигской консерватории и др.

Утверждение в целом профессионализма в фортепианном педагогическом и исполнительском искусстве в Молдове приходится на межвоенный период, охватывающий приблизительно 22 года (1918–1940). Причём, в 20-е годы прошлого века центром фортепианного образования в Бессарабии стала Консерватория музыки и драматического искусства *Unirea*. Основанная в Кишинёве в 1919 г. как Народная Молдавская Консерватория, *Unirea* (с 1928 г.) несколько раз была реорганизована и переименована. Здесь были также открыты *Национальная* (1928 г.) и *Муниципальная консерватории* (1936 г.).

В силу сложившихся исторических обстоятельств в период с 1918 по 1940 гг. в правобережных районах Молдавии непосредственная связь с русской культурой была прервана, однако в это же время здесь активизировались и существенным образом укрепились связи с передовыми музыкальными центрами Западной Европы: Бухарестом, Парижем, Веной, Лейпцигом и Берлином.

В данный период можно выделить деятельность пианистов двух поколений: старшего – педагоги, и младшего – их ученики. Носителями лучших традиций русской пианистической школы в тот момент стали работавшие в Кишинёве выпускники Петербургской и Московской консерваторий, начавшие свою творческую деятельность в 20-е годы XX века (и ранее), нередко сочетавшие в себе разные дарования, выступая как на исполнительском, педагогическом, так и на композиторском поприще. Это представители Петербургской консерватории: Ю.Гуз и А.Стадницкая – воспитанники школы М.Бариновой; М.Дайлис, З.Болдырь и К.Файнштейн – класс Ф.Блуменфельда, Л.Вольская – класс В.Дроздова; а также представители Московской консерватории: И.Базилевский и А.Смеречинская – воспитанники школы К.Киппа. В концертных программах вышеназванных педагогов существенное место занимали сочинения русских композиторов, хотя они столь же успешно пропагандировали и западноевропейскую камерную музыку.

Среди пианистов младшего поколения, окончивших зарубежные музыкальные консерватории и по возвращении на родину развернувших здесь широкую концертную деятельность, ярче всего проявили себя воспитанники класса Ю.Гуза: М.Литвин – совершенствовалась у М.Пауэра в Лейпцигской консерватории, Н.Ильницкая – окончила Венскую Музыкальную Академию с дипломом 1-й степени (класс профессора Пауля Де-Кона), Т.Канторович-Думитреску – занималась в Берлинской Высшей школе музыки у профессора А.Либермана, Н.Ярошевич – окончила Бухарестскую консерваторию.

Репертуар данных пианистов включал разнообразные сочинения: фортепианные сонаты Л.Бетховена, И.Брамса, пьесы Ф.Шопена, Ф.Листа, П.Чайковского и др. (М.Литвин), фортепианный Концерт П.Чайковского и фортепианный Дуэт А.Рубинштейна, фортепианные транскрипции Ф.Листа и др. (Н.Ильницкая), произведения Ф.Шопена (Г.Германский) [10].

После занятий у Леопольда Годовского в *Школе мастеров фортепианной игры* при Венской Музыкальной Академии, в 1915 году Ю.Гуз окончил Петербургскую консерваторию по классу профессора Марии Бариновой. В том же году он обосновался в Кишинёве, где за 40 лет своей творческой деятель-

ности воспитал много талантливой молодёжи, которая позже проявила себя не только в области фортепиано, но и в сфере теории музыки и композиции (композиторы Шт.Няга, Д.Федов).

Один из основателей современной молдавской композиторской школы – Штефан Няга, выпускник Королевской академии музыки и драматического искусства в Бухаресте и *École normale de musique* в Париже, может по праву считаться также одним из основоположников отечественного дидактического репертуара для фортепиано. Его ранние фортепианные сочинения *Бессарабка*, *Жок*, и *Две Прелюдии* числятся среди первых молдавских произведений, созданных на фольклорном материале и принесших композитору популярность. Эти пьесы вошли в состав первых послевоенных молдавских фортепианных нотных сборников.

В заключение можно отметить, что не все фортепианные произведения, созданные молдавскими авторами – В.Онофреем, И.Базилевским, В.Сероцинским, А.Ильященко, К.Романовым, К.Златовым, С.Шапиро, О.Тарасенко, Шт.Нягой, Е.Кокой и др. в 20–30-е годы XX века, равноценны по своему художественному уровню. Многие из них остались неизданными или не сохранились вовсе, часто об их существовании свидетельствуют лишь архивные документы. В результате к 40-м годам XX века в довоенной Молдове всё ещё не было качественного учебного национального репертуара, приоритетом здесь пользовались произведения зарубежной и русской классической литературы, апробированные местными пианистами-исполнителями в прошлом веке.

Так, из концертных программ музыкального училища и кишинёвских Консерваторий (1918 – 1940 гг.), опубликованных в местной печати, *«видно, что репертуар учащихся состоял из произведений мировой литературы…таких как сонаты Л.Бетховена, рапсодии, этюды Ф.Листа, баллады, скерцо, этюды Ф.Шопена, пьесы С.Рахманинова, А.Скрябина, П.Чайковского и т.д. Лучшие учащиеся-пианисты…исполняли концерты И.Гайдна, В.Моцарта, Э.Грига, Ф.Мендельсона»* [11].

Создание отечественного дидактического фортепианного репертуара стало насущной потребностью в учебной пианистической практике республики во второй половине XX века, когда в кратчайший исторический срок современное молдавское музыкальное творчество сумело достичь таких высоких результатов, для которых в других условиях потребовалось бы, как минимум, столетие.

Примечания:

1. По своему исполнительскому уровню первые русские консерватории обогнали многие западноевропейские музыкальные заведения, что было отмечено известным пианистом и дирижёром Г.Бюловым в одном из писем к Ф.Листу: «После едва ли двухгодичного существования Петербургская консерватория показывает результаты, пристыжающие все наши немецкие подпольные академии». (Николаев А. Музыкальное образование и пути развития фортепианного искусства в СССР // Очерки по методике обучения игре на фортепиано. Вып.1 / Ред. А.Николаев - М.-Л.: Гос.муз.изд., 1950, с.6.)
2. Котляров Б. Музыкальная жизнь дореволюционного Кишинёва. - Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1967, с.43.
3. Кишка Е. Фортепианное исполнительство Бессарабии 1918–1940 гг. // Вопросы теории, истории и методики фортепианного искусства: Сб. научн. тр. - Кишинёв: Штиинца, 1991, с.29.
4. Бессарабия, 1920, № 125, 28 мая.
5. Там же, 1919, № 47, 2 июня.
6. Там же, 1919, № 15, 18 апреля.
7. Там же, № 47, 2 июня.
8. Котляров Б. Указ. соч., с.99.
9. Бессарабская почта, 1923, № 288, 29 мая.
10. Кишка Е. Указ. соч., с.35-36.
11. Там же, с.37.

Prezentat la 22.04.2009

ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ПИАНИСТИЧЕСКОГО РЕПЕРТУАРА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА (40 – 60-е гг.)

Елена ГУПАЛОВА

Бельцкий государственный университет им. Алеку Руссо

Articolul E.Gupalova descrie procesul evoluției muzicii moldovenești contemporane pentru pian, asimilarea treptată de către compozitori a diferitelor genuri muzicale, dezvoltarea activității pedagogice, interpretative și editoriale din Republica Moldova în cea de-a doua jumătate a sec. XX. De asemenea, mai este analizată includerea lucrărilor autohtone pentru pian în repertoriul instructiv și pentru concurs. Autorul a depistat o anumită corelație între aprobarea pedagogică și concertistică a pieselor pentru pian și publicarea lor ulterioară.

The article of the E. Gupalova describes the process of the evolution of the Moldavian contemporary music for piano, of the partial assimilation by the composers of the different styles of music, of the evolution of pedagogical activities, interpretative and editorial from Republic of Moldova in the second part of the XXth century. It is also analyzed the introduction of the native plays for piano in the educational repertory and for competition. The author traced out a correlation between pedagogical approval and concert performers of the plays for the piano and publishing them further.

В процессе эволюции современной молдавской фортепианной музыки (2-я половина XX века) условно можно наметить путь, укладывающийся в шесть этапов, соответствующих такому же числу послевоенных десятилетий: 1) середина XX века (40– 50 гг.), 2) 60-е, 3) 70-е, 4) 80-е, 5) 90-е годы и 6) начало XXI века. Освоение различных музыкальных жанров и развитие современного молдавского фортепианного творчества с середины XX века в крае шло по нескольким взаимодополняющимся направлениям. С одной стороны, происходило становление национальной композиторской школы, с другой – наблюдалось улучшение качества подготовки будущих педагогических кадров в профессиональных республиканских музыкальных учебных заведениях.

Тот факт, что в 40-е годы XX века в Молдове не было издано ни одного дидактического пособия для фортепиано – отечественной фортепианной школы игры или нотного сборника, не является случайностью. В 20-30-е годы прошлого столетия основное внимание деятелей музыкальной педагогики в большей степени было направлено на общее музыкальное воспитание, нежели на профессиональное обучение. Поэтому основной задачей музыкальных учебных заведений края (кишинёвские консерватории и музыкальное училище) было дать общее музыкальное образование всем желающим. Контингент учащихся в данных учебных заведениях был разным: и по возрастным категориям и по способностям абитуриентов, и поэтому не было и чётких программных требований. Обучение было платным, а поступление – свободным для всех желающих получить музыкальное образование. Следует также отметить различный уровень пианистической базы учащихся на одном курсе. Так, в 1930 году на открытом концерте консерватории *Unirea* в исполнении ст. I курса Н.Ревич (кл. преп. Ю.Гуз) прозвучал *Апрель* П.Чайковского, в исполнении уч-ся этого же курса Д.Барбалот (кл. преп. А.Денисовой) – *Этюд* Раввина. В исполнении ст. II курса Дубицкого (кл. преп. К.Шлезингер) прозвучал *Экспромт* Ф.Шуберта, в исполнении уч-ся III курса М.Голодриго (кл. преп. А.Стадницкой) – *Песни без слов* Ф.Мендельсона [1].

В послевоенной Молдове стала ощущаться острая потребность в создании отечественного учебного репертуара. Именно в данный период сложились все условия, необходимые для развития профессиональной музыкальной культуры, вобравшей в себя композиторское, исполнительское творчество и музыкальную педагогику. Процесс формирования молдавского пианистического репертуара в республике состоял из нескольких взаимодополняющих этапов: создание определённого количества фортепианных сочинений (авторские рукописи), их концертная или педагогическая апробация и издание. Не все произведения, написанные в данный период, были опубликованы. Многие из них проходили отбор специализированных комиссий Министерства культуры. Некоторые сочинения быстро входили в

республиканскую учебную практику и в скором времени издавались, другие же произведения ждали своей публикации долгие годы, а нередко так и оставались в авторской рукописи.

В 40-х годах XX века в республике свою работу продолжило среднее профессиональное музыкальное заведение – Кишинёвское музыкальное училище. В 1940 году Молдавская консерватория получила статус первого отечественного государственного музыкального вуза. Развернула свою творческую деятельность в послевоенном Кишинёве и Молдавская государственная филармония. Внедрение в республиканский учебный процесс прогрессивных, новаторских курсов методики обучения на фортепиано и педагогической практики, позаимствованных у «музыкального комбината» сестёр Гнесиных (знаменитый московский вуз – ГМПИ и музыкальное училище *им. Гнесиных*), вскоре принесли ощутимые плоды в подготовке квалифицированных педагогов.

По примеру московской специализированной музыкальной школы *им. А.Гольденвейзера*, а также одесской школы *им. П.Столярского*, созданных для более планомерного и глубокого художественного развития творчески одарённых детей и талантливой молодёжи, в 1940 году в Кишинёве была основана музыкальная школа-десятилетка *им. Е.Коки*. В указанный период в республике также действовали дневные и вечерние детские музыкальные школы, которые открывались не только в Кишинёве, но и в других населённых пунктах Молдовы: в Тирасполе – в 1938 г., в Сороках – в 1944 г., в Бельцах – в 1945 г., в Бендерах – 1945 г., Кагуле – в 1954 г., в Ниспоренах – в 1957 г., в Дрокии – в 1958 г., в Хынчештах – в 1958 и др.

Параллельно с повышением уровня профессионального пианистического мастерства в республике шло становление национальной композиторской школы. В 1940 г. был создан Союз композиторов Молдавии (СКМ), в рамках которого развернули свою творческую деятельность Шт.Няга, Е.Кока, С.Шапиро, С.Златов и др. [2].

В 1945 году из Одессы в Кишинёв на постоянное место жительства переехал Леонид Гуров, стоявший у истоков молдавской композиторской школы советского периода. Первое послевоенное десятилетие (1946–1956) было связано со стабилизацией и с пополнением творческого состава СКМ, его членами стали выпускники Кишинёвской консерватории, среди которых можно отметить С.Лобеля, А.Стырчу, В.Загорского, Д.Федова – все воспитанники Л.Гурова.

В развитии молдавской профессиональной фортепианной музыки это время было периодом освоения различных жанров композиторского творчества, большинство из которых появились в молдавской музыке впервые. И хотя многие из этих сочинений не выдержали испытания временем, они всё же сумели в достаточно короткий срок подготовить почву для появления новых, вполне профессиональных образцов автохтонного фортепианного творчества.

И.Милютина отмечала: *«Становление молдавского профессионального музыкального творчества, в том числе камерного инструментального, приходится на 40-е и первую половину 50-х годов. В этот период, естественно, наблюдается известная скудость форм и однообразие жанров – преобладают мелкие пьесы»* [3]. И действительно, доминирующей сферой музыкальной профессиональной деятельности в области фортепиано в это время стали обработки народных мелодий, а также создание небольших произведений типа фантазии или сюиты, вобравших в себя отличительные особенности молдавского музыкального фольклора.

Молдавская музыка всегда тяготела к яркой фольклорной изобразительности и специфической национальной образности на основе характерных песен и танцев края. Не случайно первыми послевоенными фортепианными произведениями молдавских композиторов стали обработки и аранжировки популярных мелодий, а также оригинальные сочинения, написанные в соответствии с традициями народных жанров. Выполнив свою историческую миссию в 40–60 гг. XX века, такой жанр, как фортепианная обработка фольклорных мелодий, не утратил своей актуальности и в наши дни, спустя более чем шесть десятилетий.

Наиболее интересными образцами камерного инструментального творчества молдавских композиторов в области фортепиано в 40–50-е годы XX века являются разнообразные аранжировки известной народной песни *Марица*, а также одного из самых популярных танцев в республике – *Молдовеняска.* Данные произведения были изданы не только в Молдове, но и в Москве, Ленинграде и Риге, что свидетельствовало о неподдельном интересе к молдавскому фольклору и деятелей культуры различных регионов СССР.

Популярные народные обработки молдавских мелодий для фортепиано в этот период были опубликованы в местном издательстве (Кишинёв), а также в России (Москва), на Украине (Киев) и в Прибалтике (Вильнюс) композиторами С.Златовым – *Dansuri la brad pentru pian* (1950), *Poama* (1957), Д.Федовым – *Bătuta, Melodie* (1956), хореографом Л.Ошурко – *Trei înainte* (1958) и др.

Первые послевоенные фортепианные произведения молдавских авторов повторяли как характерные фольклорные интонации, так и традиционную песенно-танцевальную ритмику. Народными интонациями проникнуты широко известные фортепианные миниатюры Шт.Няги – *Бессарабка* и *Жок* [4], написанные композитором в 40-е годы прошлого века, в тесном соседстве с такими значительными произведениями, как *Молдавская фантазия* для скрипки, фортепиано и струнного оркестра, симфоническая сюита *Молдавия* и симфония *Поэма о Днестре*.

С 1948 года на очередных и юбилейных съездах и пленумах Союза композиторов МССР начали регулярно звучать наиболее представительные новые сочинения отечественных композиторов, что не только стимулировало создание республиканскими авторами ярких концертных произведений, но и подняло на новый уровень их сценическое воплощение молодыми исполнителями-инструменталистами. Так, ***в начале 50-х годов XX века*** выдержали концертную апробацию одни из самых значительных фортепианных сочинений Л.Гурова и Д.Федова, представленные на очередных пленумах Союза композиторов МССР: в 1951 г. на 3-м пленуме – *Детская сюит*а Л.Гурова; в 1954 г. на 5-м пленуме – *Первый концерт* для фортепиано с оркестром Д.Федова. Эти сочинения были изданы значительно позже – в 1960-м году.

В 50-х годах в кишинёвском издательстве было опубликовано также большое количество фортепианных миниатюр Соломона Лобеля: *Рондо* (1950), *Колыбельная, Гагаузский танец, Оляндра* (1956). Вскоре здесь же увидели свет два авторских фортепианных сборника композитора: *Şase piese pentru pian* (1957) и *Douăsprezece piese pentru pian* (1959).

В данный период были изданы и произведения для детских музыкальных школ: *Скерцино* (1957) Э.Лазарева, *La vînătoare* (1956) М.Фишмана. В это же время было опубликовано и большое количество произведений, предназначенных для концертной сцены: *Концерт № 2* для фортепиано с оркестром В.Полякова (1958), фортепианная сюита *Игрушки* (1957) и *Скерцо* (1959) С.Шапиро, *Этюд-экспромт* (1957) и *Колыбельная* (1958) В.Загорского, *Две прелюдии* (1957) А.Стырчи, *Юмореска* (1957) А.Муляра. Некоторые из этих произведений были апробированы на конкурсе юных музыкантов учащимися школы-десятилетки им. *Е.Коки* в 1950 году [5].

В 1957 году, по следам открытия международного конкурса *им. П.И.Чайковского* в Москве, в Кишинёве состоялся *Первый республиканский фестиваль молодёжи Молдавии*, победителем которого среди пианистов стала Людмила Ваверко. Это выступление явилось её успешным дебютом на молдавской сцене. В 50-е годы сформировался и основной костяк педагогического коллектива кафедры специального фортепиано Молдгосконсерватории (Ю.Гуз [6], А.Соковнин, Т.Войцеховская, Е.Ревзо, В.Левинзон, Л.Ваверко, О.Жукова, Е.Богородский и др.), который претерпел некоторые изменения в последующие десятилетия. С момента своего создания этот молдавский музыкальный вуз стал эталоном фортепианного профессионализма в республике.

Последующий период протяжённостью почти в три десятилетия (1960 – 1980-е гг.) может быть назван этапом творческого подъёма, или «золотым веком» в истории музыкальной культуры Молдовы. В это время в фортепианных произведениях молдавских авторов в основном наблюдается отход от принципов аранжировки и прямого цитирования народных тем, а в *«тематических образованиях ведущим становится соответствие образному строю, эмоционально-экспрессивному началу народного песнетворчества, особенностям народной исполнительской культуры»* [7].

60-е годы XX века были чрезвычайно плодотворным периодом в развитии музыкальной жизни республики. Это нашло своё выражение как в выходе на новый профессиональный уровень самого процесса сочинения, так и в последующем введении отечественных фортепианных произведений в педагогическую и исполнительскую практику. Большую роль в активизации этого обоюдного творческого процесса сыграли *Первый Республиканский* (1963) и *Межзональный* (1966) *конкурсы* молодых исполнителей, которые проходили в столице МССР. Все произведения, написанные в качестве обязательных для вышеназванных музыкальных состязаний, были рассчитаны на достаточно высокий уровень профессионального пианизма.

Отметим, что в этот период существенно повысился исполнительский уровень пианистов в средних учебных заведениях края. В Молдгосконсерватории произошло отделение кафедры специального фортепиано от общего [8]. Своих первых более продвинутых выпускников стали поставлять в качестве абитуриентов в молдавский музыкальный вуз Кишинёвская специализированная школа-интернат *им. Е.Коки* и музыкальное училище *им. Шт.Няги*. Из архивных материалов Кишинёвского музыкального училища очевидным становится факт возрастающей популярности данной профессии у молодого поколения республики. В соответствии с исторической сводкой, количество выпускников здесь на кафедре специального фортепиано в конце 50-х годов XX века видоизменялось следующим образом: в 1955 – 17 выпускников, в 1956 – 20, в 1958 – 22, и в 1960 – 28 выпускников [9].

Одним из решающих факторов развития композиторского творчества в области фортепиано в республике в указынный период стал постоянный приток свежих исполнительских сил как из числа выпускников Кишинёвской консерватории (А.Дайлис, Л.Оксинойт, В.Говоров, Г.Страхилевич), так и за счёт музыкантов, получивших образование в России и в других республиках (Е.Зак, А.Мирошников, С.Бесядынский).

В 1960 году в Москве с 27 мая по 5 июня с большим успехом прошла Декада молдавской литературы и искусства, в концертных программах которой наряду с симфонической музыкой были представлены и наиболее значительные фортепианные произведения отечественных авторов и исполнителей.

Благодаря содействию В.Загорского, который в 1964 г. был избран председателем правления СК Молдовы, а в 1968 г. – членом правления и секретарём Союза композиторов СССР, стали более регулярными публикации сочинений отечественных авторов не только в республике, но и за её пределами (Москва, Ленинград и др.).

К началу 60-х годов XX века в республике возникла острая необходимость в создании национальных нотных сборников, т.к. на академических концертах, экзаменах и конкурсах в качестве обязательного требования было введено исполнение произведений молдавских авторов в дополнение к представлению основной программы. Включение отечественных произведений стало педагогической нормой и на выпускных экзаменах Молдгосконсерватории. Так, в 1957 г. студентами на государственном экзамене были исполнены: *Прелюдия и Бессарабка* Шт.Няги, *Три Прелюдии* А.Стырчи, *Хора* С.Лунгула [10]. Большим неудобством являлось то, что все данные сочинения разучивались по рукописным нотам, которые переписывались педагогами и нередко содержали какие-либо ошибки и неточности.

В 60-х годах вышли в свет первые республиканские нотные сборники автохтонных фортепианных произведений под педагогической редакцией авторитетных вузовских преподавателей Т.Войцеховской и А.Дайлиса (два тома – в 1960 г. и один сборник – в 1963 г., оба опубликованы в Молдове; в 1964 г. сборник *Пьесы композиторов Молдавии* под редакцией этих же педагогов-пианистов был издан в Москве. В 1961 году в республике был также выпущен сборник *Избранные фортепианные произведения молдавских композиторов* под редакцией преподавателя К.Ененко, адресованный не только учащимся музыкальных школ, но и студентам училищ и консерваторий.

Фольклорные обработки для фортепиано были опубликованы в указанный период молдавскими авторами З.Ткач (*Кодры, Дойна, Танец, Эх ты, парень, Девушка с зелеными глазами*, 1968), С.Златовым (*Виноград*, 1960), С.Лобелем (*Молдавская песня*, 1967), К.Руснаком (*Hora moldovenească*, 1969). Детский репертуар музыкальных школ был дополнен циклами произведений композиторов Л.Гурова (*Пять детских пьес* для фортепиано, 1960), О.Тарасенко (*Zece piese pentru pian,* 1960) и А.Муляра (*Музыкальные картинки*, 1964).

Репертуар профессиональных пианистов-исполнителей в крае обогатился такими виртуозными концертными произведениями, как *Токката* (1960) Л.Берова, *Новелла* (1965) и *Бурлеска* (1966) В.Загорского, *Каприччио* (1969) С.Лунгула, *Скерцо* (1962) Э.Лазарева. В этот же период было создано и опубликовано большое количество произведений крупной формы композиторов Молдавии: *Концерт № I* для фортепиано с оркестром Д.Федова (1960), *Соната* для фортепиано В.Загорского (1962) и А.Стырчи (1966), *Сонатина* (1962) и *Соната* (1963) В.Сырохватова, *Сонатина* (1968) М.Фишмана, *Тема с вариациями* для фортепиано (1967) С.Лунгула. К числу крупных циклических изданных произведений относятся фортепианная *Романтическая сюита* в форме вариаций (1963) А.Стырчи, *Сюита* (1964) Г.Няги, *Прелюдия и фуга* для фортепиано (1967) М.Копытмана.

И.Милютина в своей статье, посвящённой развитию камерно-инструментального творчества в МССР, отмечала: «*В 1967 году III съезд композиторов Молдавии отнёс возросшую роль камерных жанров к существенным достижениям молдавской музыкальной культуры. К этому времени молдавская музыка уже располагала большим количеством камерных произведений, вошедших в исполнительский и учебно-педагогический репертуар*» [11].

Примечания:

1. Ciaicovschi-Mereşanu G. Învățămîntului muzical din Moldova (de la origini pînă la sfîrşitul secolului XX) / Red. S.Badrajan. - Chişinău: Grafema Libris, 2005, c.196-198.
2. Созданию СКМ (Союза композиторов Молдовы) предшествовала 3-летняя деятельность Молдавского отделения Союза советских композиторов Украины, которое было образовано в 1937 году в столице МАССР г.Тирасполе. В него вошли композиторы П. Бачинин, В. Поляков, Д. Гершфельд. А. Каменецкий и др. Отделение возглавил Д.Г. Гершфельд.
3. Милютина И. Камерно-инструментальное творчество: к вопросу о национальном стиле. // Музыкальная культура Молдавской ССР. - Москва: Музыка, 1978, с.190.
4. Эти произведения были впервые изданы в Кишинёве в нотном сборнике: Избранные фортепианные произведения молдавских композиторов (1961).
5. См.: Reaboşapca L. Notițe despre trecutul şi prezentul învățământului muzical din Moldova // Învățământul artistic dimensiuni culturale: Conferința de totalizare a activității ştiințifico-didactice a pedagogilor şi doctoranzilor AMTAP (30 aprilie 2004) / Col. red. T.Comendant, Ed. a 4-a – Chişinău: Grafema Libris, 2005, c.5.
6. Продолжительное время (1944-1965) Юлий Гуз успешно заведовал кафедрой специального фортепиано Кишинёвской государственной консерватории.
7. Милютина И. Камерно-инструментальное творчество: к вопросу о национальном стиле. // Музыкальная культура Молдавской ССР. - Москва: Музыка, 1978, с.192-193.
8. В течение ряда послевоенных лет эти кафедры составляли единую структуру.
9. Ciaicovschi-Mereşanu, G. Învățămîntului muzical din Moldova (de la origini pînă la sfîrşitul secolului XX) / Red. S.Badrajan. - Chişinău: Grafema Libris, 2005. c.128.
10. Там же, с.224-229.
11. Милютина И. Камерно-инструментальное творчество: к вопросу о национальном стиле. // Музыкальная культура Молдавской ССР. - Москва: Музыка, 1978, с.192-193.

Prezentat la 22.04.2009

ИСКУССТВО ТРЁХ ТЫСЯЧЕЛЕТИЙ

Юлия РИВИЛИС

Академия музыки, театра, и изобразительных искусств

Acest articol prezintă istoria şi dezvoltarea artei acompaniamentului de la apariţie şi până azi. Cuprinde o mare perioadă, datorită faptului că istoria acompaniamentului este înrădăcinată în era preistorică. Autorul oferă o descriere a instrumentelor vechi, care au însoţit cântăreţii. El vorbeşte despre impactul dezvoltării homofono-armonice de schimbare şi complexitate a sarcinilor acompaniatorului. El a remarcat rolul valoros al maestrului de concert pentru activităţile de pianist, pianist-acompaniator, precum şi pentru pianist-solist.

This article traces the history of the emergence and development of art accompaniment. It covers a huge period of time, due to the fact that the history of the accompaniment is rooted in the prehistoric era. The author gives a description of ancient instruments, which accompanied singers. They speak about the impact of development of homophone-harmonic letter to change and complexity of accompanist's tasks. It is noted the enriched role of accompanist's activity for the pianist, as for a pianist-accompanist, so for the pianist-soloist.

Искусство аккомпанемента с древних времён и по сей день является самой распространённой и востребованной формой музицирования. От небольших кружков любителей музыки до артистов – профессионалов самого высокого класса, все солисты – и вокалисты, и инструменталисты нуждаются в музыканте, владеющем искусством аккомпанемента – концертмейстере. «Аккомпаниаторство – самая распространённая профессия среди пианистов. Ведь концертмейстер нужен буквально везде – и в классе, и на концертной эстраде, и на преподавательском поприще (класс концертмейстерского мастерства)» [1]. Действительно, и подготовка камерного вокального концерта, и хорового, и даже подготовка оперного или балетного спектакля не может обойтись без участия концертмейстера, обладающего специальными знаниями.

Бурное развитие исполнительского искусства потребовало огромного количества концертмейстеров, что привело в 30-х годах XX века к созданию в консерваториях концертмейстерских классов с целью подготовки профессиональных концертмейстеров и аккомпаниаторов. Позднее концертмейстерские классы появились и в специальных музыкальных школах (в настоящее время – лицеях), и в музыкальных училищах (ныне – колледжах). Лицеи и колледжи выпускают специалистов со средним музыкальным образованием. Программа обучения в концертмейстерском классе как в среднем, так и в высшем звене ставит задачей обучение студентов и учащихся многим навыкам концертмейстерско-аккомпаниаторской работы. Это предполагает умение аккомпанировать солисту и хору, умение транспонировать и читать с листа, изучение и овладение обширным вокальным и ансамблевым репертуаром.

История аккомпанемента уходит в глубокую древность. Ритмические удары, сопровождавшие песни и пляски первобытных народов, по существу, являются примитивным аккомпанементом. По дошедшим до нас источникам из III и II тысячелетия до новой эры при дворах фараонов Древнего Египта среди других форм музицирования фигурировало сольное пение с инструментальным сопровождением. В Древней Греции было распространено пение под собственный аккомпанемент: это мифические герои Аполлон и Орфей, а также профессиональные певцы аэды и рапсоды. В античную эпоху профессиональный певец приравнивался по положению в обществе к прорицателю, врачу и архитектору, а это означало, что он занимал более высокую социальную ступень, чем, например, художник или скульптор. Аэды обычно аккомпанировали себе на четырёхструнной лире. «Древние греки полагали, что героические песни вкладывались в уста аэдов самими богами. Слепота часто служила отличительным признаком певца, которому, как считали, певческая муза досталась вместо зрения» [2]. Наследниками творчества аэдов были рапсоды. В эпоху ренессанса образ рапсодов стал возрождаться, а в музыке романтизма память о традиции рапсодов вызвала сочинение лирических баллад с использованием народно-песенного тематизма, например, сочинение Листом Венгерских рапсодий, Испанской рапсодии и т.д.

«Исполнителями сольных вокальных произведений в Древней Греции были часто сами поэты-композиторы, певшие под аккомпанемент кифар, авлоса, лир и арфообразных инструментов – тригона

и магадиса» [3]. Кифара – один из самых распространённых струнных щипковых музыкальных инструментов античной Греции, состоящий из деревянного плоского корпуса с двумя слегка изогнутыми стойками по бокам, соединяющимися наверху перекладиной. Число струн, которые крепились к корпусу, постепенно увеличивалось, начиная с четырёх в VIII веке до новой эры и достигая 10 – 12 к V веку до новой эры. Кифара применялась как сольный или аккомпанирующий пению инструмент. Играли на ней стоя, держа её перед грудью, и считалась она инструментом Аполлона. Авлос считался инструментом Диониса. Инструмент этот сравним со свирелью или гобоем и обладал острым и резким звуком. Исполнитель обычно играл одновременно на двух авлосах или на двойном авлосе. «Происхождение авлоса, берущего своё начало с Ближнего Востока, связывали с именем мифического фригийского музыканта и певца Олимпа. В Греции авлос нашёл распространение в оргиастической музыке культа Диониса» [4]. В VII веке до новой эры в Древней Греции создавались школы, готовящие исполнителей-универсалов: поэт – композитор – певец – аккомпаниатор в одном лице. «Крупнейшая поэтическая школа на острове Лесбос, с которой связан легендарный образ греческой поэтессы Сафо, была первой известной нам музыкально-исполнительской школой. Древняя роспись запечатлела Сафо, играющей на кифаре. Лесбийский поэт, певец и музыкант Терпандр – первая историческая достоверная фигура выдающегося исполнителя» [5].

На XXVI Олимпиаде в 676 году до новой эры выдающийся сочинитель и исполнитель греческой музыки Терпандр оказался победителем среди кифаредов (исполнителей на кифаре). С именем Терпандра связывается возникновение кифародии – пения под аккомпанемент кифары.

В средние века продолжателями аэдов и рапсодов – создателей и исполнителей эпических песен – были народные певцы-сказители во многих странах: барды – в Англии, скальды – в Скандинавии, былинники – на Руси, ярким примером которых является дошедший до нас из XI века образ Бояна – «певца преданий старины глубокой».

В то же время получило распространение искусство странствующих артистов – универсалов. Были среди них выходцы из простонародья – бродячие «комедианты». Это жонглёры и менестрели во Франции и Англии, шпильманы в Германских государствах, скоморохи в России. Были среди странствующих артистов и музыканты рыцарского происхождения. Это трубадуры и труверы во Франции, миннезингеры в Германии. Труверы и миннезингеры не пользовались услугами народных музыкантов, а трубадуры держали у себя в услужении менестрелей, которые аккомпанировали им на музыкальных инструментах. В основном, это относится к XIII и XIV векам. С конца XIV по XVIII век менестрелями во Франции и Англии стали называть музыкантов-профессионалов. Таким образом, появление первых профессиональных аккомпаниаторов-менестрелей может датироваться концом XIII века.

Основные вехи развития аккомпанемента:

Древнее время и средние века	Аккомпанемент выполнял, в основном, метроритмическую функцию или представлял собой унисонное или октавное удвоение вокальной мелодии.
XV–XVI века	В полифонической музыке практиковалось пение одного голоса, а остальные голоса исполнялись на инструментах.
Конец XVI – начало XVII века	С расцветом гомофонии начинается развитие аккомпанемента в его современном понимании.

С развитием гомофонии коренным образом меняется и сущность, и значение аккомпанемента.

До XVII века господствующими в области вокального аккомпанемента были струнные инструменты: арфа, лира, кифара, лютня и другие. С конца XVI века к ним прибавились клавишные инструменты: орган и клавесин. Органисты и клавесинисты должны были обладать и даром импровизации, потому что аккомпанемент не выписывался полностью. Для записи аккомпанемента применялся генерал-бас или цифрованный бас. Изобретение генерал-баса приписывается итальянскому композитору и капельмейстеру Лодовико Гросси да Виадана (1564-1645). В XVIII веке немецкий музыкальный учёный и теоретик музыки Фридрих Вильгельм Марпург (1718-1795) выпустил «Учебник генерал-баса и композиции» в 3-х томах, обозначив, таким образом, основные положения и законы о генерал-басе, который просуществовал до середины XVIII века.

Когда композиторы во времена венских классиков начали полностью выписывать аккомпанемент, произошло не только обогащение его формы, но и появилось иное осмысление художественного содержания аккомпанемента.

С развитием гомофонно-гармонического письма возрастает значение аккомпанемента как части музыкального изложения. Это уже не простое ритмическое или унисонное сопровождение. Аккомпанемент образует органическое единство с мелодией и даже оказывает на неё влияние, раскрывая заложенные в мелодии функционально-гармонические элементы. Возрастает и роль аккомпаниатора. Теперь это уже органист или клавесинист, так как аккомпанемент становится аккордовым. «Органист или клавесинист, аккомпанируя солисту или целому ансамблю певцов или инструменталистов, должен был дополнять недостающие ноты аккордов и импровизировать связи между ними. От исполнителя на клавишном инструменте зависел во многом темп и общий характер игры всего ансамбля. Недаром на заре первых оркестров органист или клавесинист выполнял функции дирижёра» [6].

Итак, совершенно очевидно, что в XVII веке исполнители на органе и клавесине – уже не только аккомпаниаторы. Они выполняют также и концертмейстерские функции, ибо, влияя на исполнение партнёров по ансамблю, руководя ими во время исполнения, они тем самым выполняли одну из основных концертмейстерских задач.

С середины XVIII века широкое развитие получает жанр камерной музыки. Термин «камерная музыка» существовал ещё с XVI века, но служил для обозначения светской музыки в отличие от церковной. Камерная музыка предназначалась для домашнего, «комнатного» музицирования (camera – комната). С XIX века она выносится на сцену концертных залов. В современном значении камерная музыка – это вокальная или инструментальная музыка, написанная для солиста или небольшого ансамбля.

Вокальная камерная музыка нашла своё выражение в жанрах песни и романса. У композиторов Венской классической школы – это песни для голоса с фортепиано. У Гайдна и Бетховена – песни на слова различных поэтов, обработки шотландских, ирландских, валлийских и других народных песен. Следует новый виток в развитии аккомпанемента: значительно обогащается гармония, усложняется фактура изложения.

В конце XVIII века и особенно в XIX веке интенсивно развивается романс, который становится основным жанром вокальной камерной музыки. Романс, что означает «по-романски», то есть по-испански, представляет собой сольную песню с обязательным инструментальным сопровождением. Это понятие менее широкое, чем песня, которая включает в себя произведения как народного, так и профессионального композиторского творчества, как для солиста, так и для хора, как с сопровождением, так и без него. Зато романс отличается большей тонкостью выражения чувств, использованием более сложных средств музыкальной выразительности. И хотя главная роль принадлежит вокальной мелодии, значение аккомпанемента всё более возрастает. Партия аккомпанемента становится неотъемлемой составной частью художественно-образного содержания, дополняет и развивает его, приравниваясь по значению к вокальной партии.

Чёткой грани между песней и романсом провести нельзя. Многие композиторы называли свои романсы песнями. Разновидностями этого жанра являются элегия, баллада, лирический или драматический монолог, сатирическая песня и т.п. Первые образцы песни-романса находим у Бетховена. Он же явился и создателем первого вокального цикла «К далёкой возлюбленной». Особенное развитие жанр песни-романса получил в творчестве композиторов-романтиков XIX века – Шуберта, Шумана, Мендельсона, Шопена, Листа, Алябьева, Варламова, Гурилёва, Глинки, Даргомыжского. Глинка и Даргомыжский считаются первыми классиками русского романса. Ими проложены новые пути, приведшие к Мусоргскому и Чайковскому. Во второй половине XIX и в начале XX века к именам первых классиков романса прибавились имена Мусоргского, Бородина, Римского-Корсакова, Чайковского, Рахманинова, Метнера, Грига, Брамса, Вольфа, Дебюсси, Равеля, Шёнберга.

С начала XIX века композиторы обогащают жанр романса путём объединения его в циклы, что позволяет сопоставить несколько контрастных образов, дать им широкое развитие, чего нельзя сделать в узких рамках одного романса или песни. Примерами вокальных циклов, кроме упомянутого цикла Бетховена, могут служить «Прекрасная мельничиха» и «Зимний путь» Шуберта, «Любовь поэта», «Круг песен», «Любовь и жизнь женщины» Шумана, «Песни об умерших детях» Малера, «Детская», «Песни и пляски смерти» Мусоргского и другие.

Дальнейшее развитие аккомпанемента, неразрывно связанное с общим прогрессом в музыке, приводит к углублению его содержания, усложнению пианистических трудностей. Это предъявляет к аккомпаниаторам требования не меньшие, чем к современным пианистам-солистам в отношении их

художественного и технического мастерства. «Аккомпаниатор должен быть источником вдохновения для певца, и его игра должна сверкать в прекрасных вступлениях и заключениях» [7]. Поэтому, по словам профессора М.Бариновой, «аккомпаниатор должен быть не ниже солиста по талантливости» [8]. Такие выдающиеся исполнители-аккомпаниаторы, как Д.Мур, Е.Шендерович, Ф.Бауэр, А.Макаров стоят в одном ряду с исполнителями-солистами.

«Солисты постоянно участвуют в ансамблях, а иные концертирующие пианисты выступают порой и в роли аккомпаниаторов певцам; с другой стороны, среди исполнителей «подчинённого» плана (аккомпаниаторов, оркестрантов) встречаются большие артисты, накладывающие заметную печать на всё исполнение в целом. Бывает и так, что талантливый художник-аккомпаниатор становится равноправным партнёром солиста, а иной раз даже направляет интерпретацию последнего» [9]. Крупнейшие пианисты и композиторы выступали в качестве аккомпаниаторов, создавая шедевры аккомпаниаторского искусства. Из дуэтов композитор – вокалист это Шуберт – Фогель, Мусоргский – Леонова, Рахманинов – Шаляпин, Метнер – Шварцкопф, пианист – вокалист: Игумнов – Козловский, Рихтер – Дорлиак, Рихтер – Фишер-Дискау.

Аккомпаниаторская деятельность в огромной мере обогащает художественное мастерство пианиста-солиста, придаёт ему те тончайшие черты, которые приобретаются лишь в процессе творческого слияния различных индивидуальностей.

Литература:

1. Мур Д. Певец и аккомпаниатор (см. вступительную статью В.Чачава «Аккомпаниатор-художник»). - Москва: Радуга, 1987, с.4.
2. Словарь античности. - Москва: Прогресс, 1989, с.67
3. Назаренко И. Искусство пения. - Москва: Музыка, 1968, с.510
4. Словарь античности. - Москва: Прогресс, 1989, с.11.
5. Грум-Гржимайло Т. О музыкальном исполнительстве. - Москва: Музыка, 1965, с.17.
6. Грум-Гржимайло Т. О музыкальном исполнительстве. - Москва: Музыка, 1965. с.10.
7. Мур Д. Певец и аккомпаниатор. - Москва: Радуга, 1987, с.25.
8. Шендерович Е. Об искусстве аккомпанемента // Советская музыка. - 1969. - №4.
9. Коган Г. Избранные статьи. Вып. II. - Москва: Советский композитор, 1972, с.16-17.

Prezentat la 29.04.2009

ФОРТЕПИАНО В КАМЕРНО-ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЙ МУЗЫКЕ КОМПОЗИТОРА ВЛАДИМИРА РОТАРУ

Юлия ТРОЯН

Академия музыки, театра и изобразительных искусств

Autorul analizează activitatea cameral-instrumentală a compozitorului Vladimir Rotaru, caracterizează imaginile, temele şi ideile caracteristice creațiilor sale, specifică mijloacele tipice ale limbajului muzical. În articol se ajunge la concluzia că creațiile compozitorului V.Rotaru sunt inspirate din folclorul național, utilizând intonații şi ritmuri specifice folclorului, cum ar fi improvizațiile şi variațiunile, se vorbeşte despre rolul pianului în diferite ansambluri instrumentale.

The author analyses the chamber instrumental creative activity of composer V.Rotaru, describes the images, themes and ideas characteristic of his works, reveals the typical means of the musical language. In the article she comes to the conclusion that V.Rotaru's works are inspired by the national folklore, the composer uses intonations and rhythms specific to folklore such as improvisations and variations, the author pointed out the role of the piano in different instrumental ensembles.

Творчество Владимира Ротару разнообразно по жанрам. Среди его произведений – симфонические сочинения, музыка для народного оркестра, концерты для разных солирующих инструментов с оркестром, романсы, песни и вокальные циклы, поэмы для хора. Но, пожалуй **камерно-инструментальной музыке** принадлежит особое, важнейшее место в системе композиторского творчества Ротару. Она представлена пьесами для сольного исполнения (более 80 концертных и инструктивных произведений для фортепиано, духовых и струнных инструментов), сочинениями для ансамблевого музицирования (в творческом наследии В.Ротару их более 90: среди них показательны пьесы для флейты и фортепиано, саксофона и фортепиано, произведения для двух фортепиано, для ансамбля виолончелей в сопровождении рояля; особо выделяются такие сочинения, как *Muzică concertantă* для 11 инструментов; *Suită simplă* для фортепиано, *Metamorfoze monotematice* для ансамбля духовых инструментов, *Retrospective*; другие произведения крупных форм).

По своей направленности камерно-инструментальные произведения композитора можно разделить на две группы: одну из них образуют сочинения преимущественно педагогического плана, другую – концертно-виртуозные. К первой группе относятся произведения, отличающиеся бóльшей традиционностью, простотой выразительных средств, как правило – небольшими размерами. Они направлены на решение каких-либо инструктивных задач, с которыми сталкивается начинающий или продолжающий обучение исполнитель. Одновременно они знакомят с образцами песенных и танцевальных жанров молдавского фольклора. Примером подобных произведений могут служить пьесы, вошедшие в сборники *Piese, studii şi ansambluri pentru pian*, *Десять музыкальных фантазий для фортепиано*, *Ежедневные упражнения флейтиста на основе хроматической гаммы*, несложные дуэты для двух флейт, двух гобоев, двух фаготов и т.д. При этом отметим **многосторонность** композиторских устремлений в специфическом процессе создания педагогического материала: многое, из созданного В.Ротару, – «единственное в исполнительской практике республики». Важнейшей целью этих сочинений сам композитор обозначил необходимость «воспитания детей на национальном материале». Показателен в этом плане сюитный цикл *Пейзажи* для флейты и фортепиано. В нем на основе народных мелодий решаются такие инструктивно-педагогические задачи, как овладение кантиленой, полифоническими приемами, работа над ансамблем, где тонкая взаимосвязь партий флейты и фортепиано заметна даже при зрительном ознакомлении, и т.д.

Другую область камерно инструментальной музыки В. Ротару составляют концертные пьесы. Мастер миниатюры, В. Ротару отдавал ей предпочтение всю жизнь. Исполнительская специальность автора (флейтист и дирижер) во многом объясняет его предпочтение этому жанру, а обращение к различным инструментам свидетельствует о желании отразить тембровую специфику и технические возможности каждого из них.

Первые инструментальные миниатюры были написаны Владимиром Александровичем еще в начале 1970-х годов. Это были пьесы для *фортепиано,* представляющие собой обработки народных танце-

вальных мелодий. Сам автор постоянно признавался в своей привязанности к этому инструменту и на протяжении всего периода творчества сочинял для фортепиано соло и неизменно включал его в разнообразные ансамбли.

Так, в 1974 году рождается ряд пьес для духовых и фортепиано, вошедших в сборник *Пьесы для духовых инструментов,* который был издан в том же году. Позднее одна за другой появляются новые пьесы для духовых инструментов как сольного, так и ансамблевого плана. Среди них наиболее значительным является *Концерт – рапсодия* для фортепиано и струнного оркестра, над которым композитор работал в 1980-1981 годах. Это сочинение концертного плана с использованием колоритных национальных мелодий; оно наполнено романтическим пафосом, рисует образы родного края композитора, реку Прут, и является очень значимым по своему художественному и техническому мастерству. В *Концерте – рапсодии* подытожены основные черты камерного творчества композитора данного периода: открытая эмоциональность и контрастное сопоставление ярких музыкальных образов, широта и динамическая насыщенность тем, опора на материал народно-песенного характера, стремление показать все виртуозные возможности фортепиано. Посвященное памяти родителей композитора – Елизаветы и Александра Ротару, произведение чрезвычайно важно для понимания творческих приоритетов автора.

1990-е годы ознаменованы появлением *Сонаты* для скрипки и фортепиано, посвященной дочери Елизавете Ротару, а также ряда ансамблей с участием скрипки. Интересно, что композитор, словно «играя» ансамблевыми составами, заменяет один инструмент другим, преподносит тематический материал в различных тембровых вариантах. К примеру, такой прием он использует в *Прелюдии* для фортепиано и *Романсе* для кларнета и фортепиано, мелодическим первоисточником которых является *Вокализ,* написанный специально для Светланы Стрезевой [1].

Среди крупных одночастных и циклических произведений В.Ротару назовём сонаты и сонатины для различных инструментов: *Сонатина* для фортепиано в 3-х частях, *Соната – импровизация* для фортепиано, уже названная *Соната* для скрипки и фортепиано и *Соната-диалог* для валторны и фортепиано. Сохраняя традиции классической и романтической лирики, Ротару привносит в трактовку жанра особый национальный колорит. Так в изложении материала господствуют рапсодийность, импровизационность, что проявляется в использовании приема свободного вкрапления нового тематического материала, в наличии нескольких каденционных участков. Из крупных сочинений в области камерно – инструментальной музыки следует отметить также 2 квартета.

Характеризуя в целом камерно-инструментальную музыку В.Ротару, можно сказать, что доминирующую роль в ней играют **пьесы концертной направленности**. Среди названий таких произведений довольно часто встречается указание «концертная» – хора, пьеса и т.д., тем самым автор изначально подчеркивает определенный характер и манеру исполнения таких пьес. Динамика концертирования в них значительно усилена различными сложными техническими задачами: прихотливой штриховкой, скачками, свободой ритмической структуры, выражаемой в полиритмии, несовпадении сильных и слабых долей, частой смене метра, синкопами и форшлагами, разножанровым тематизмом, наличием вступления и каденции, виртуозностью солирующей партии, особенно в каденционных разделах, элементами соревнования инструментов. В данных пьесах в полной мере проявляется художественная натура В.Ротару – человека импульсивного, взрывного, зачастую непредсказуемого.

Важнейшей особенностью творческой манеры В.Ротару является использование **народного песенного и танцевального материала**, придающего музыке национальный фольклорный колорит и проявляющегося в ладовой специфике мелодий: в использовании мажора с опорой на IV повышенную и VII пониженную ступени, минора с применением II пониженной и VI повышенной ступеней. Практически все пьесы В.Ротару представлены в своем интонационно-тематическом профиле многочисленными обработками и разновидностями молдавской народной хореографии и песни. Традиционная ритмика популярных танцев словно воспроизводит большую внутреннюю энергию, типичные мелодические обороты с синкопами и характерными мелизматическими украшениями.

К числу главных особенностей камерно-инструментальной музыки В.Ротару необходимо причислить также импровизационную свободу, отчетливо прослеживающиеся фольклорные прототипы, стремление к рапсодийности, тяготение к свободным построениям и динамичную форму с четкими танцевальными прототипами, характерными ритмами, метрической структурой, быстрыми темпами. Национальная характерность создает типичное соединение двух контрастных по духу пьес.

Такое противопоставление контрастных сфер, коим пронизана вся музыка В.Ротару, свойственно молдавской музыке, где излюбленное сочетание медленной и быстрой формы или ее частей идёт от традиций молдавских лэутаров. Именно в стиле и традициях лэутаров «заложены предпосылки не только для контрастного воплощения лирики и драматизма, тоски и восторга, но и само сопоставление в едином художественно законченном целом двух разных эмоциональных сфер: певуче песенной и стремительно танцевальной» [2]. Отсюда и двухчастное строение инструментальных произведений Владимира Ротару.

Основным принципом развития во всех сочинениях является **вариационность** – начиная от метро - ритмических, тембровых и фактурных изменений и заканчивая формой двойных вариаций (как, например, во второй части *Концерта - Рапсодии* B-dur).

Анализ инструментального состава камерной музыки В.Ротару показывает, что две трети произведений данной группы написаны композитором для фортепиано. Значительная, нередко главенствующая роль принадлежит этому излюбленному инструменту и в остальных сочинениях. Использованы ансамблевые сочетания всех инструментов деревянно-духовой группы, скрипки и виолончели с фортепиано. В каждом из ротаровских трио фортепиано является полноправным участником ансамбля [3]. И даже в таких современных по языку и средствам выразительности ансамблях с большим числом инструментов, как *Muzică concertantă* для одиннадцати исполнителей (1994) и *Muzică retrospectivă* для духовых (1998), Ротару находит место и для фортепиано. Как в самых небольших инструментальных пьесах, так и в сольных выступлениях фортепиано в *Концерте-Рапсодии*, автор демонстрирует все выразительные и технические возможности этого инструмента.

Чаще всего партия фортепиано исполняет роль гораздо более глубокую, нежели простое сопровождение. В большинстве случаев ансамблевых соединений при распределении «обязанностей», где фактурно и графически четко очерчен мелодический и аккомпанирующий голос, нельзя разъединить два инструмента, воссоздающих вместе единый полный сюжет: остановки на длинных нотах в партиях деревянно-духовых, заполняются волной пассажей фортепиано, демонстрируя явную взаимосвязь инструментов в ансамбле; комбинации из коротких мелодических фраз небольшого дыхания на legato у скрипки и ферматные остановки в басу у фортепиано; скачки, смены регистров, диатонические и хроматические гаммы, различные арпеджио у духовых сочетаются с поразительной легкостью у фортепиано как демонстрация выразительных возможностей двух инструментов; или использование эхообразных перекличек, где на фоне остинатного баса у фортепиано флейта демонстрирует выразительнейшие попевки; упругая, энергичная ритмика, чередование одноголосных реплик духового инструмента и аккордовых притоптываний фортепиано, подхватывание интонаций, пунктирные сопоставления и т.д. – все это указывает на ансамблевое равенство.

В отдельных произведениях или их разделах содержится такой принцип построения, при котором чередуются soli обоих инструментов, при этом сам материал фактурно разнообразится как ритмически, так и мелодически.

В целом в фортепианной фактуре используется большое количество сложных технических приемов: разного рода украшения, охват практически всего звуковысотного диапазона инструмента. При всем богатстве фортепианной фактуры инструмент не подавляет других участников ансамбля, не нарушает единства и выразительности ансамблевого соединения, что является важной чертой присутствия фортепиано в ротаровской камерно-инструментальной музыке.

Камерно-инструментальные произведения Ротару различны по своим исполнительским задачам. Но в любом из своих произведений композитор стремится сохранить, прежде всего, нетронутым народный напев, демонстрирует при обработке возможности его вариационного развития (в основном орнаментального) – начиная от цитирования в пьесах учебно-педагогического репертуара и заканчивая построением на основе народной мелодии законченного самостоятельного произведения. Любая из использованных музыкальных тем привносит характерные черты танца и песни, вызывая непосредственные образно-эмоциональные ассоциации.

Будь то миниатюра или развернутая концертная пьеса на основе фольклорного материала, ей свойственны цельность и завершенность. А стремление придать масштабность народному образу путем фактурного усложнения, использования выразительных возможностей различных инструментальных составов, отражает характерные особенности творческой манеры Владимира Ротару.

Многие из его произведений уже завоевали популярность и вошли в исполнительский репертуар молдавских музыкантов. Знакомство с еще не изданными произведениями автора происходит чаще всего на интернациональном фестивале *Zilele muzicii noi* благодаря выступлению музыкантов А.Молодожан, С.Ионика, И.Хатипова, Н.Козлова и других, ансамбля *Ars poetica* в концертных залах Республики Молдова.

Примечания:

1. Вообще, в творчестве Ротару есть ряд произведений, рассчитанных на конкретных исполнителей. Так, например, *Концертная хора* для ансамбля виолончелистов и фортепиано предназначена для исполнения соответствующим коллективом под руководством И.Жосана, *Improvizații retrospective* для секстета кларнетистов – для ансамбля кларнетистов Д.Вербецкого и т.д. Кроме того, многие из камерно-инструментальных произведений В.Ротару были сочинены по заказу оргкомитетов региональных и межреспубликанских исполнительских конкурсов, фестивалей. Например, концертный *Экспромт* написан для Республиканского конкурса пианистов, *Импровизация* и *Токкатина, Остинато, Юмореска* – по заказу оргкомитета Межреспубликанского конкурса пианистов им.Чюрлениса и т.д.
2. См. об этом: Котляров Б. Молдавские лэутары и их искусство. - Москва: Советский композитор. Сведения о национальной почвенности камерно-инструментальной музыки молдавских композиторов можно почерпнуть и в других изданиях:
   - Клетинич Е.С. Композиторы Советской Молдавии. - Кишинев: Литература артистикэ, 1987.
   - Клетинич Е.С. Очерки о советских молдавских композиторах. - Кишинев: Литература артистикэ,1984.
   - Мироненко Е. Композитор Владимир Ротару. - Кишинев: Центральная типография, 2000.
   - Музыкальная культура Советской Молдавии. Сборник статей. - Москва: Музыка, 1965.
   - Молдавский музыкальный фольклор и его претворение в композиторском творчестве. Сборник статей. - Кишинев: Штиинца, 1990.
   - Музыкальное творчество в Советской Молдавии. Сборник научных трудов. - Кишинев: Штиинца, 1988.
3. Примечательно, что *Трио* для скрипки, альта и виолончели, сочиненное в 1994 году, через год (в 1995) получило вторую редакцию (Vers) для иного состава участников – скрипки, кларнета и фортепиано.

Prezentat la 12.05.2009

THE RENEWAL OF THE FORM CANONS AND THE SYMBOLISM OF THE MUSICAL THEMATISM IN THE CONCERTO FOR PIANO AND SYMPHONY ORCHESTRA BY ZLATA TKACI

Aliona VARDANEAN

Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice

Autorul articolului dat propune informaţie interesantă despre istoria creării concertului scris de Z.Tcaci şi prezintă o analiză detaliată a dramaturgiei acestui concert, a particularităţilor formei şi ale tematismului, generalizează trăsăturile caracteristice ale stilului muzical, folosit de compozitor în perioada târzie. În centrul atenţiei este Concertul pentru pian şi orchestră, dedicat unui eveniment trist în istoria poporului evreiesc – pogromul din 1903 în Chişinău. Conţinutul lucrării este redat printr-un tematism dramatic, încordat, care include citate din cântece evreieşti din repertoriul interpretului Isidor Belarschi, precum şi teme-monograme ale lui J.S.Bach şi D.Şostakovici. Autoarea analizează cu minuţiozitate semnificaţia temelor, valoarea simbolistă şi legătura dintre ele. Acest articol prezintă caracteristica stilului novator al Concertului, al limbajului muzical folosit în opusul analizat, menţionându-se că această creaţie aparţine marilor realizări artistice ale genului. În istoria muzicologiei naţionale, astfel de descriere profesională a creaţiei compozitorului moldovenesc contemporan, anume a Concertului pentru pian şi orchestră simfonică scris de Zlata Tkaci, este prezentată pentru prima dată.

One of the brightest events in the history of development of a genre of Concerto for piano in Moldova during the last decade became the appearing of Concerto for piano and symphonic orchestra written by Zlata Tkach. It has been dictated by a lot of reasons and, first of all, not only by the author's creative need, but also by appearing a successful performing situation. The Concerto has found its listener and it has been warmly accepted by the public at once.

Concerto for piano and symphonic orchestra written by Zlata Tkach is one of the most significant works of art of the last years of her life. First it was presented in 2002 within the annual festival of modern music named "Zilele muzicii noi" ("the Festival of New Music") in performance of a young pianist Alexander Timofeev accompanied by symphonic orchestra of Philharmonic Society named after Serghei Lunkevich and conducted by V.Doni. It has also been included in the program of philharmonic concert commemorated to the 100th anniversary of Jewish pogrom in Chisinau which took place in April, 2003. Its performance by pianist Rimonda Sheinfeld proved and confirmed all the depth and potential richness of figurative palette of the Concerto.

The composer started her work on it in 2001 and finished it in 2002. It was not her first appeal to the genre of Concerto in the field of which she has already created her works of art which make up the top of her instrumental creativity. The first among them became Concerto for violin, string and kettle-drums which had been written in 1971. The traditions of national violin performing school – both academic and those which came from Moldavian folklore professionalism and the art of traveling musicians - served as a basis for its creation. The Work was written after tragic event in Zlata Tkach`s life – the loss of her mother, and depth of sorrow and dramatic excitement was embodied in the character of music with particular power.

In 1989 Zlata Moiseevna appeals to a certain genre once again having written "Concerto for two performers on flutes". Such an unusual title is connected with the fact that the author uses three different kinds of musical instruments in all the three parts of the Concerto – greater, small and viola flutes accordingly. This work of art occupies a particular place in legacy of composers of Moldova representing the first experience of such a sort. Being unique in its conception the Concerto commemorated to her father who died tragically not long before, undoubtedly, in its memorial character has a lot in common with Violin Concerto. The theme of death, of solemn thoughts and of complicated emotional and mental conditions has been developing within the Concerto, further being realized in musical atmosphere of Moldavian solemn songs, Jewish songs and dances.

Concerto for violin and piano which was intended by the author for pupils of the children's musical schools is a work of the composer, too. The author aims at performing opportunities of young violinists, having an aspiration to satisfy practical need of increasing pedagogical repertoire due to the modern from the point of view musical language and also compositions of large form performed on local musical material. Being supposed for educational purposes this work of art is also widely used in educational practice nowadays. The

work has many art advantages and it also draws listeners` attention due to its bright figurativeness, well-remembered thematism, integrity of idea what made this work of art to be accepted by teachers-violinists of Moldova. This Concerto together with other numerous works for different musical instruments is a definite row of works of methodical character in the composer's creative work.

The development of the theme "în memoriam" ("in commemoration") outlined in her works long time before and which is extremely important for Zlata Tkach is continued in Piano Concerto. This work of art is commemorated to victims of Jewish pogrom which took place in Chisinau in April, 1903. Realizing the main idea of the work and keeping her husband's advice – a famous musical critic E.M.Tkach – Zlata Moiseevna has included the theme of a song about pogrom from the repertoire of the well-known Jewish singer Isidor Belarskii into the Coda of her Concerto. The reference to a certain genre has been initiated by one of her pupils, namely Alexander Timofeev, who nowadays is a well-known young performer. But then he was a graduate of the Republican musical lyceum named after Ch.Porumbesku where he had been studying in Zlata Tkach`s class of composition. The author of these lines also taught him a special piano. Not only the process of learning and preparing the work of art for presenting at "The Festival of New Music", but also maturing of his final idea passed before our eyes. First it was realized as a variant for two grand piano performers. It was a very rare opportunity for observation and active participation in editing musical text. It was as if we were present at creative laboratory of the author. Indeed, a serious pianist and mental potential of a young soloist should be taken into the composer's consideration, who aspired to provide stability of performing and certitude in realizing what had been planned.

From the point of view of compositional peculiarities Piano Concerto is interesting because the most typical features of the composer's style of later period where common features with earlier created musical works is reflected in the character of themes, in methods of elaboration of material, in principles of organization of a form and construction of the texture. It was also promoted by a definite degree of complexity of expressive means selected by her. On a background of previous concerts where folklore tendencies were brightly displayed, and dancing element adjoined to the song-recitative monolog forms of intonation, the role of generalized forms of melodic movement which are widely spread in modern music has come to light in a certain work. In this sense Piano Concerto marks certain shift to more "abstract" thematism, despite the tendency to poetry exhibited in common decision of its form. The use of a principle of monothematism, realized by the author in new original interpretation proves the influence of poetry on it.

First of all, the one-part structure of the work comes from romantic poems, what was especially emphasized by the author in subtitle "Concert monopartit". Its choice was realized in so-called "monocyclic" (R.Berberov's definition) structure where, however, all the necessary elements of a cycle are present. From the point of view of dramatic art in the Concert the composer shows the process of formation of the work as a complete and alive organism from its very beginning. The initial idea is already incorporated within the first bars and primary dialogue between orchestra and a soloist. The author conducts the constructive search in the field of micro-thematism, texture thematism and also in dramatic art of dynamic, timbre and rhythmic comparisons.

The composition of the Concerto is treated by the author very creatively. As a whole, the following structure which covers a great number of sections is drawn up:
A – the main part (Moderato non troppo)
A1 – a linking part on the pattern of the main one – ц.2
B – the secondary part (Andantino Dolce) – ц.5
C – a final part (Meno Mosso, to a secondary part) – ц.11
R – the development (Allegro) – ц.13
N – an episode in the development on the pattern of a secondary part (Poco meno mosso) – ц.15
A2 – the first reprise, the main part (Tempo I) – ц.16
B1 – a secondary part (Meno Mosso) – ц.17
A3 – a linking part on the pattern of the main one – ц.18, 19
R1 – the second development (Allegro) – ц.21
N1 – an episode in development №2 (Meno Mosso) – ц.23
C1 – a final part – ц.24
A4 – the second, compressed reprise (the main part of orchestra) – ц.25
B2 – a symbol of a secondary part of a grand piano – ц.25

C2 – the final part as a link with cadence – ц.27
Cadence (Cadenza) – 2 bars to ц.29
A5 – preparation of Cadence on the pattern of the main part – ц.29
Code (Coda) – a theme of the Holocaust – ц.30

It is possible to see a precise composite-thematic scheme in their sequence: A A1 B C R N A2 B1 A3 R1 N1 C1 A4 B2 C2 Cadence A5 of the Coda.

The originality and singularity of the author's conception consists in an unexpected, innovative projection of the plan of sonata Allegro, what demonstrates free treatment of a romantic poem. Thus, unordinary – namely – double sonata form appears. The traditional consistent development of all the themes points out to the presence of obligatory attributes of sonata Allegro: A – the main part (ц.1), B – a secondary part (ц.5), C – a final part (ц.11). The presence of two developments which begin similarly but continue differently (ц.13 and ц.21) and two variously solved reprises (ц.16 and ц.23) point to a double sonata form. The Coda synthesizes all the thematic material and at the same time it plays the role of the third development. Despite a big number of themes and sections included by the author in the Concerto, there are also strong uniting factors in it. So, the features of rondo forms of the second plan are present in the work where numerous realizations of a theme of the main part (ц.1, 2, 16, 18, 25, 29) serve as a refrain. The themes of the other sections of the second plan indicate the beginning of each episodes of this "rondo". Not only one refrain can be seen in this macro form, but also the developed multilevel system of refrains in general is found there, what is also proved by the triple development of the secondary (ц.5, 17, 25) and final (ц.11, 24, 27) parts.

As it was already mentioned, the principle of monothematism treated originally enough promotes the through development within the whole composition. Here we shall remind, that the term "monothematism" originates from the Greek word ***μovos*** which means "one" or "single", and ***ζέμα*** – meaning something that is taken as a basis, and a method of taking out various musical themes from the main intonation kernel allows to achieve special unity of thematism and the integrity of a form, putting forward a primate of one theme or a set of themes. As it is known, the principle of monothematism serves as a powerful factor of uniting both sonata-symphonic cycle and large one-part forms.

Unlike the composers-romantics who relied on the idea of transformation and development of individualized initial thesis, Zlata Tkach in her Piano Concerto puts on the first place an intonation of neutral character, to be more exactly – a constructive interval or a complex of leitintervals, what corresponds more to musical-technological principles of the XX century. The means of micro-thematism, texture thematism and dramatic art of dynamic, timbre and rhythmic comparisons serves as a base for the composer. In this sense the initial intonation material rendered just within the first steps of orchestral prelude serves as a source for the whole main thematism. On its base Zlata Tkach creates other themes of the composition by means of making essential some elements with their further transformation and expanding.

Following her usual manner, she scrupulously brings them out from the initial thesis-impulse, being based on exhaustive interpretation of motivating-interval constructive cells what allows to achieve special capacity and laconism. Such an assertion of the initial complex as some kind of "emblems", "prompts" to the whole composition and at the same time an original "genetic fund" is characteristic enough for Zlata Tkach and it is also presented in her great works of art (it is enough to remember the ballet "Andriesh"). However, unlike the ballet where the concrete-genre folklore basis dominates, in Piano Concerto more "abstract", "sharp" and intense intonations of a minor second and a minor nona play the leading role. They are complemented by the courses on a minor third and a diminished quart which are often present in Jewish music of the composer. In their coupling an attentive view helps to find out ideas-symbols ciphered by Zlata Tkach.

So, just in the initial two-bar structure of a primary theme the similarity with palindromos variant of monogram of D.D.Shostakovich DEsCH is found out. The composer also reproduces other intonation formulas which have become symbols of the whole epochs. Presented in a ciphered way they get new sounding in a context of the whole Concerto. Among them an intonation of the following fragment of a primary theme becomes important, reminding, on the one hand, about a leitmotif of destiny from R.Vagner`s "Rings of Nibelungen", and ,on the other hand, which keeps the contours of monogram BACH, which, however, arises here at a new high level. Then it appears in the Coda at its primary, absolute height, in general, being built into the process of the general thematic development.

The use of great variety of themes points to the domination of a variational-alternative principle of formation and development of thematism what gives intonation colourfulness and concentration to the author's statement despite its laconism.

Relying on a leitinterval in intonation pattern of the work has caused prevalence of microthematism. In the principal section of the form – in the Prelude and then after exhibiting the initial thesis, two main motive components are distinguished – courses to a minor second and a minor third. The GFS (“general forms of sounding”, according to E.Ruchevskaya) prevail in their development, on whose background an intonation-relief theme of the Coda (ц.30, Allegro) which is the major dramaturgic accent of the whole Concerto sounds especially convincingly in further.

The Coda`s function which traditionally serves as a logic result of the development of the main figurative spheres, is seen more multiplane. Further drama forcing and reconsideration of the main part takes place here, as also the treatment of other themes is enriched: the secondary part gets a lyric-dramatic nuance but the choral of a final part maintains a clarified, quiet and concentrated image. However, I.Belarskii's theme treated as a theme of the Holocaust (ц.30) becomes a central part and culmination of the Coda. It introduces additional thematic contrast to a figurative-intonation sphere and simultaneously marks the beginning of a new stage in the development of a general musical-dramaturgic plan of the composition.

Its appearing in an epicenter of a drama semantic tensity of the whole work of art is connected, first of all, with hidden programming of the Concerto. Sounding as a restrained choral, it simultaneously introduces elements of contrast into thematic system of the composition and assembles again its basic intonation complex. This theme seems to concentrate all the spirit of tragedy, sorrow and a shock from terrible events which took place a century ago.

The symbolism of the moment is strengthened by mournfully sounding bells on a background of percussion instruments. Creating the effect of an echo on pianissimo, morendo, they seem to remind about the tragedy which happened long ago. In this aspect the major value gets also the fact that national colour of the theme of the Coda, namely that citation from I.Belarskii's song, is concealed in the Concerto and seems as it is dissolved and it comes on a foreground only during the most important, central dramaturgic moments. Thus, it is quite evident that the use of the citation even if it is obvious was not for the author only an external manner but also it promoted the enrichment of the whole composition. It testifies original understanding, sense of musical style and, first of all, its own individual style. As a result, given citation is not only conformable to thematism of the Concerto but also assembled all those intonations that served as a starting point for its formation. For this reason it is not perceived as “strange music”. As a result, the composer treats the method of introducing the “strange word” by absence of a clear boundary between “strange” and “our”, what especially sharply emphasizes Zlata Tkach`s intentions concerning her choice of expressive means and a character of intonation stylistics of the composition.

An antagonism and opposition of roles of the participants of the performance have great importance in Zlata Tkach`s Piano Concerto. Their dialogical activity in its own way refracts by the composer. And, first of all, the dialogue between the soloist and orchestra is realized in substantial plan and also in interlacing of two contrast figurative spheres.

One of them is represented by tragic thoughts, painful hesitations about constant conflict of a creative person with the surrounding world, what leads to a deep understanding of reality. The other embodies dynamism of life, dominating in culmination of “action” and accumulation of energy. They both interact actively beginning with the Prelude and up to a final part of the work of art. Their individual character is defined by the character of thematism which contains bright figurative contrasts. Whether the first sphere represents relief thematism with its aggravated and in many respects typical for the composer intonations, the second is based more likely on the general background forms of movement such as various sorts of passages, figurative constructions shaded by introduction of colourfully sound-recording moments. Both a piano and orchestra participate equally in the development of both figurative beginnings. The progress which arises at the end and purposefulness of movement to the end causes the integrity of the whole composition, alongside a principle of monothematism. The author`s orientation to a dialogue with the listener and openness and art communicativity is quite conscious and all this makes up essence of her creativity.

In general, the originality of a plan and art advantages of Zlata Tkach`s Piano Concerto allow to hope for its long life in pianist repertoire and also appearing of high-quality studio audio records in future.

Literature:

1. Kocharova G. Злата Ткач: Судьба и творчество // Chişinău: Pontos, 2009.

Prezentat la 06.05.2009